శ్రీరస్తు

[illegible]

ఆత్రేయ వేంకటా[illegible]

లక్ష్మీసహస్రం

శ్రీభూతపుర నివాసినా

కౌశికోత్తంస భూమ్నాశబ్దవిద్యాసుధీమణినా

గోపాలాచార్యేణ విరచితయా

బుధామోదిన్యాఖ్యయా వ్యాఖ్యయా సాకం

శ్రీమన్మహామండలేశ్వరేత్యాదిబిరు[illegible]

శ్రీబొమ్మరాజ మూర్త్యాఖ్య[illegible]

నిదేశేన

[illegible] -నిర

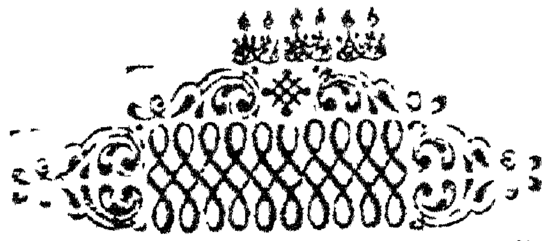
పండితైః ప[illegible]

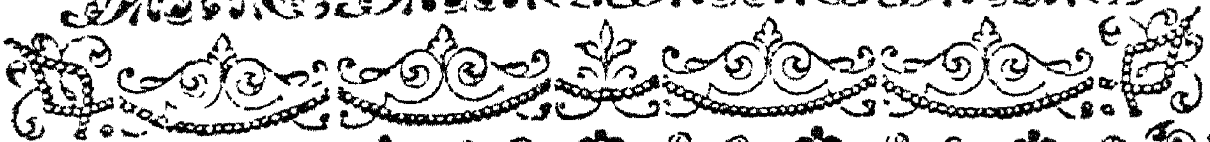
విరోధిసం॥ రం పుష్య[illegible]

ము[illegible]

1890. RI[illegible]

[illegible] ప్రతులు [illegible]

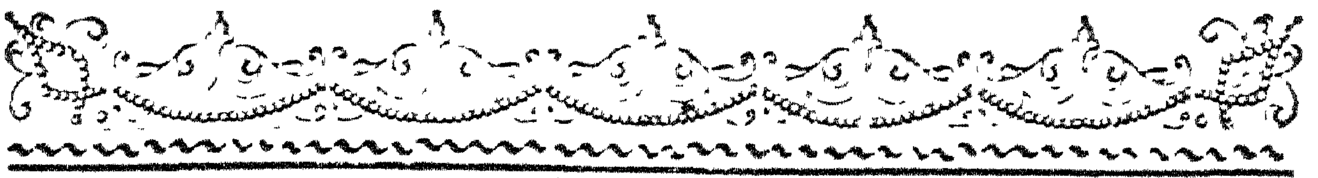

దవ
ణరాజి- యోః-
ం-వక్షః-య
సృష్ట్యాది-క్రి
హ్మాణే నమ ఇత్య
నిరుపమమితిభావః
జ్జా- సూ
మిత్యర్థః-ప్ర
మూర్తిః- య
పీనౌ- పయోధ
చతుర్భు[illegible] వతంసే। కుచోన్నతే కుంక రిస్యం- యస్యా
పుణ్డ్రేక్షు పా[illegible]ంకుశపుష్పబాణహస్తే నమస్తే

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే ప్రారంభస్తబకః

శ్రీ మహాలక్ష్మ్యై నమః.

శ్లో॥ లక్ష్మీచరణరాజీవలాక్షాలక్షితవక్షసే। విశ్వసర్గాదిలీలాయ వేఙ్కటబ్రహ్మణే నమః ॥ ౧ ॥ అసదృశమరుణాబ్జదృశం ప్రస్ఫీతపయోధరస్ఫుర

వ్యాఖ్యానప్రారంభః.

శ్లో ॥ లక్ష్మీచారు కుచద్వన్ద్వకుఙ్కుమాఙ్కిత వక్షసే।
నమో లక్ష్మీనివాసాయ సర్వమఙ్గళహేతవే॥

వ్యా॥ అథకవిః చికీర్షితగ్రన్థస్య నిర్విఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థమాదౌ స్వేష్టదేవతానమస్కారం మఙ్గళమాతనోతి॥ లక్ష్మీతి ॥ లక్ష్మ్యాః- చరణరాజీవయోః- పాదామ్బుజయోః- లాక్షాభిః- యావకైః- లక్షితం- చిహ్నితం- వక్షః- యస్య తస్మై. విశ్వసర్గాదిలీలాయ - లీలామాత్రకల్పిత- సకల సృష్ట్యాది- క్రియా- ప్రకటిత- జగదైశ్వర్యాయేత్యర్థః తాదృశ వేఙ్కటబ్రహ్మణే నమ ఇత్యన్వయః॥౧॥ అసదృశమితి ॥ అపగతః- సదృశః- యస్య తం- నిరుపమమితి భావః అన్యత్ర- అస్య- విష్ణోః- సదృక్- అనురూపా- తాం- అరుణాబ్జౌ- సూర్యాచన్ద్రమసౌ- దృశౌ- యస్య తం- అన్యత్ర- రక్తోత్పలాక్షీమిత్యర్థః- ప్రస్ఫీతః- అభివృద్ధః- పయోధరః- జలధరః- తద్వత్స్ఫురన్తీ- మూర్తిః- యస్య తం- నీలామ్బుదశ్యామలమిత్యర్థః -అన్యత్ర- ప్రస్ఫీతౌ- పీనౌ- పయోధరౌ- కుచౌ- తయోః- స్ఫురన్తీ- లసన్తీ మూర్తిః- కాఠిన్యం- యస్యా

న్మూర్తిం । మనసిదధీమహిసతతంమాతారంమాతరంచలోకానాం ॥ ౨॥
ప్రాతరమ్బుజవిడమ్బిలోచనాం । మాతరంత్రిజగతాముపాస్మహే। శీతర
మ్యకరుణావలోకనై । ర్యాతరఙ్గయతి మఙ్గళానినః ॥ ౩ ॥ ఆచక్రాయు
ధమాచమామకగురోరాచార్యవర్గంభజే। మధ్యస్థైరిహనాథయామునము
ఖైర్మాన్యైస్సనాథీకృతం। క్షీరామ్భోధిసుతాపయోధరపయఃపూరాఇ
వోదిత్వరా । యద్వాచాంవిసరాజగన్తి నితరాముజ్జీవయన్తిస్వయం॥౪॥

న్తాం-మూర్తిఃకాఠిన్యకాయయోరితి నానార్థరత్నమాలా॥లోకానామితి కర్మణిషష్ఠీ- మాతారం-పరిచ్ఛేత్తారం- త్రివిక్రమాఖ్యవిష్ణుమితియావత్- లోకానాంమాతరంలోకజననీంచమనసి- దధీమహి- ధారయేమహి- ధ్యాయేమేతిభావః॥ ౨॥ప్రాతరితి॥ ప్రాతరమ్బుజవిడమ్బినీ- ప్రాతఃకాలవికసదమ్బుజానుకారిణీ - లోచనేయస్యాస్తాం త్రిజగతాం - మాతరం - జననీం - ఉపాస్మహే- ధ్యాయామః - యాలక్ష్మీః - శీతాని - శిశిరాణి- రమ్యాణి - మనోహరాణి - కరుణావలోకనాని - కృపాకటాక్షాః తైః- నః-మఙ్గళాని - తరఙ్గయతి- అభివర్ధయతి॥ ౩ ॥ ఆచక్రాయుధమితి ॥ ఆచక్రాయుధం- చక్రాయుధాదారభ్యేత్యర్థః- మామకగురుపర్యన్తమితి భావః- ఆచమామక గురోరితి- మదీయగురోరారభ్య చేత్యర్థః- చక్రాయుధపర్యన్తంచేతిభావః- ఉభయత్రఅభివిధావాకారః- వ్యస్తేనాపి- ఆరమ్భ ఏవావధిరభిధీయతే- ఆచార్యవర్గంభజే - ఇహఆచార్యవర్గేమధ్యస్థైః- వర్గమధ్యావతీర్ణైః- మాన్యైః - పూజ్యైః- నాథయామునముఖైః -నాథమున్యాదిభిరిత్యర్థః- సనాథీకృతం- ఆచార్యవర్గం- భజఇత్యన్వయః- ఉదిత్వరాః- అభివృద్ధిశీలాః- యేషాంన్వాణాం-గురూణాంవాచాం- గిరాం విసరాః- సూక్తయః- క్షీరామ్భోధి సుతాయాః- శ్రియః - పయోధరయోః- కుచయోఃపయఃపూరాః- క్షీరప్రవాహాఇవ- జగన్తి- నితరాం-

భువనజననీం తుష్టూషన్తీ స్ఫురద్రసనా ధునా రచయతు నమో వాచే ప్రాచేతసాననజన్మనే। జనకతనయా దివ్యోదన్తామృతద్రవవర్షిణీం। జగతి కవయశ్శ్రావ్యం కావ్యం గృణన్త్యవలమ్బ్య యామ్॥౫॥ పరాశరమునేశ్శితుః ప్రణతికర్మకుర్మస్తరాం। మహీనగుణశోభితై రమృతసాధనోత్కణ్ఠిభిః। యదీయకృతిసిన్ధునా విమథితేన యత్నాద్బుధైః। ప్రకాశమిహ సూయతే పరమపూరుషప్రేయసీ॥౬॥ దద్యాదద్యకుదృష్టిసర్పగరుడ స్త్రయ్యన్తవిద్యాగు

స్వయముజ్జీవయన్తి- రక్షన్తి॥౪॥ భువనజననీమితి॥ భువనజననీం- లక్ష్మీం తుష్టూషన్తీ- స్తోతుమిచ్ఛన్తీ- రసనా- జిహ్వా- అధునా ప్రాచేతసాననాత్- వాల్మీకిముఖాత్- జన్మయస్యాస్తస్యై- వాచే- శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణాయేత్యర్థః। నమః- ప్రణామం పురః- ప్రథమం- రచయతు- జనకతనయాయాః- సీతాయాః- దివ్యోదన్తః- దివ్యవృత్తాన్తః - సఏవ అమృతద్రవః- తద్వర్షిణీం- యాం శ్రీరామాయణసూక్తిం అవలమ్బ్య- జగతి- కవయః- శ్రావ్యం కావ్యం- గృణన్తి॥౫॥ పరాశరమునీశితురితి॥ పరాశరమునేః- ప్రణతిః- నమస్కారరూపం- కర్మ- క్రియాం - కుర్మస్తరాం- భృశం కుర్మః। అహీనాం- సర్పాణాం- ఇనః- శ్రేష్ఠః- వాసుకిరితి యావత్- సఏవ గుణః- రజ్జుః- తేన శోభితైః- అన్యత్ర- హీనా న భవన్తీతి- అహీనాః- శ్రేష్ఠాః- గుణాః- కల్యాణగుణాః- తైశ్శోభితైః- అమృతస్య- సుధాయాః- అన్యత్ర- మోక్షస్య సాధనే- ఉత్కణ్ఠిభిః- సాభిలాషైః బుధైః- దేవైః- పణ్డితైశ్చ - అపినా - పర్వతేన మన్దరేణేతి యావత్- శ యాసిన్ధునేవ- ఇహ ప్రకాశం- పరమపూరుషప్రేయసీ- విష్ణుపత్నీ- సూయతే- ఉత్పాద్యతే- ప్రకాశ్యతే చ॥౬॥ దద్యాదితి॥ హే దేవి - యా త్వం- దృష్టిలవేన - కటాక్షలేశేన- భజతాం- శ్రితానాం- విభుత్వం- జగదైశ్వర్యం- దత్సే- దిశసి- తస్యాః- తాదృశవిభవవత్యాః - తవాపి-యేనవే

పుష్ణన్ శ్రీమాన్ వేఙ్కటనాథదేశికమణిశ్శ్రేయాంసి భూయాంసి నః। దత్త్వైదృ
ష్టిలవేన దేవి భజతాం యా త్వం విభుత్వం రమే । తస్యాహన్త తవాపి యేన వి
భుతా సుష్ఠు ప్రతిష్ఠాపితా ॥౭॥ శీతజ్యోతిశ్శిఖరినగరీసాగరామ్భోధరాదే
ర్జల్పం జల్పం జలధితనయే హన్త మిథ్యా సమృద్ధిం । నిర్విణ్ణా మే న ను భగవతీ
భారతీయం త్వదీయం। చిత్రం స్తోత్రం స్ఫురతి జనని స్వైరమారబ్ధుకామా।౮
మదాన్ధక్షోణీపత్యుపదమనః ప్రీణనకృతే। నమస్కారాన్ బ్రూమో భగవ
తి చమత్కారవచసే। విధాత్రీమానన్దం విపులమిహ చాముత్ర చ తవ । స్తు
తిం ప్రస్తోత్యం హ్యాభరసరసనా యాద్యరసనా।౯। తత్తాదృగ్రచనావిదగ్ధర
సనాకణ్డూతినిర్ధూతయే। కేచిన్నైవ విచారగోచరగిరో గ్రన్థన్తు మిథ్యాకృ
తీః స్వం వాగ్బ్రహ్మ పురాణజిహ్మగిరః కం పావహం పావనీ। కర్తుం దేవి వ
యం తవ స్తవసమారమ్భాయ జృమ్భామహే॥౧౦॥ శయ్యా శబ్దగుణానుశా
సనచణా ఛన్దోమయం వాహనం। సోదర్యస్తు కలానిధిస్తవ రమే సూనుశ్చ వా
ణీపతిః । తస్యాస్తే పురతస్త్వవం మితమతిః ప్రజ్ఞో చితం శ్రావయ౯। గుఞ్జావి

చాన్తదేశికేన- విభుతా సకలజగన్నియన్తృతా- సుష్ఠు - శోభనం యథా
తథా- ప్రతిష్ఠాపితా ॥శ్రుతిః॥ ఈశ్వరీగ్ంసర్వభూతానాం త్వామిహో
పహ్వయే శ్రియమిత్యాదిప్రమాణైః- స్థాపితా- తాదృశ- వేదాన్తగురుః
నః- శ్రేయాంసి దద్యాదితి- పూర్వేణాన్వయః ॥౭॥ శీతజ్యోతిరితి॥ జల్పం
జల్పం ముహురుక్త్వేత్యర్థః- నిర్విణ్ణా- ఖిన్నా- ఆరబ్ధుంకామయతే అభి
లషతీతి- శిలికామీత్యాదినా కర్మణిణః- హన్తేతి ఖేదే॥౮॥ మదాన్ధ ఇతి॥౯॥
తత్తాదృగితి ॥ గ్రన్థన్తు - నిబధ్నన్తు - వాగ్బ్రహ్మా- వాఙ్జాలమిత్య
ర్థః- జృమ్భామహే- వర్ధామహే॥ ౧౦ ॥శయ్యేతి ॥ శయ్యా పర్యఙ్కః-
శబ్దానాం-గుణానాం-అనుశాసనేన-విత్తా-ప్రసిద్ధా- ఆదిశేష ఇత్యర్థః-త
వ వాహనం ఛన్దోమయం- త్రివృద్గాయత్ర్యాదిభిశ్శిరశ్చక్షురాద్యవయవ

క్రయిణశ్శ్రియామిపదవీంమాణిక్యపుఞ్జాపణే॥౧౧॥ కవీనాంప్రత్నానాం
కబళితసుధాస్వాదిమరసై। రనూచానైస్తోత్రైశ్శ్రితజడిమభాజోజనని
తే।అజామిత్వాయైవస్తవమిమమహంపారతనయే। వియాతాగ్రథ్నీమో
విహాసనపదైః కైరపిపదైః॥౧౨॥ విద్వద్భ్యస్స్వదమానయాయదనయావి
శ్వామ్బనాధీయతే।స్తుత్యాతేసుషమజ్ఞచేతసిదృషత్ప్రాయేనదూయేతతః
గాన్ధర్వ్యేహి పురన్దరాదిశిరసా మాన్దోళయిత్రీచిరం। గీతిస్సాబధిరాన్న
నన్దయతిచేత్కింభిన్నమేతావతా ॥ ౧౩ ॥ నాహంజానేనవరసగతింనా
ర్థమక్షుణ్ణమన్యై। ర్నాలంకారానపిచనవచోగుమ్ఫగమ్భీరిమాణం।మాత
స్తోతుంతదపిభవతీం త్యక్తలజ్జోయతేహం। మన్తుంకింతు ప్రథితకరుణా
క్షన్తుమర్హస్యముంత్వం।౧౪। చక్షుష్మన్తశ్చరణకమలేచక్షుషాశ్రోత్రవన్త

కంగరుడఇత్యర్థః- కలానాం-షోడశకలానాం-విద్యానాంచ-నిధిః-చన్ద్రః-
సోదర్యఃవాణీపతిః- సరస్వతీవల్లభః- పణ్డితశ్చ-తవసూనురిత్యర్థః॥౧౧॥
కవీనామితి॥ ప్రత్నానాం- ప్రాచీనానాం- అనూచానైః - నిర్దోషైః
శ్రేష్ఠైరితియావత్- అజామిత్వాయ - అనాలస్యాయైవ- వియాతాః-ధీ
రాస్సన్తః- విహాసనస్య- పరిహాసస్య - పదైః- విషయైః కైరపిపదైః-
కతిపయశబ్దైః- గ్రథ్నీమః- నిబధ్నీమః- కుర్మ ఇత్యర్థః ॥ ౧౨॥ విద్వద్భ్యఇ
తి ॥ స్వదమానయా - రోచమానయా - నాధీయతే - నోత్పాద్య
తేచేత్ - తతోనదూయేనదుఃఖామి - పురన్దరాది శిరసామితికర్మణి
షష్ఠీ- ఆన్దోళయిత్రీ- శ్లాఘయిత్రీతియావత్- ననన్దయతిచేత్ - ఏతావ
తాకిం- భిన్నం- నకిమపీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ నేతి ॥ అక్షుణ్ణం- అపరిచితం-న
జానఇతి- సర్వత్రాన్వేతి - వచోగుమ్ఫానాం - వాఙ్నిబన్ధనానాం- గ
మ్భీరిమాణం- గామ్భీర్యం- యతేఆరభే॥ ౧౪ ॥చక్షుష్మన్తఇతి॥ చరణక
మలే- చక్షుష్మన్తః నేత్రవన్తః- సన్తః- సభావాసః- వయమితిశేషః - బ

శ్రోత్రే భూమేర్జనని జగతాంజన్మవన్తోపినస్మః । వక్త్రాణ్యాసన్ భగవతి
నషట్పృశ్చచత్వారివానః । కస్మాదస్మాన్నహసతుజనస్తోష్యతస్త్వద్గుణౌ
ఘం॥౧౫॥వక్తుంనైవచతుర్విధశ్రుతిరసావీష్టేనచాష్టశ్రుతి। ర్నోచక్షుశ్శ్రు
తిరప్యహో తవగుణాన్నారాయణి ప్రేయసి। స్తోతుంత్వామపితావహం
వ్యవసితోదూరంహసన్త్యమ్మతైర్దుర్లఙ్ఘ్యంజలధింతరీతుమనసః పంగోర్హి
చాపలం ॥ ౧౬ ॥ అభూమిస్త్వద్భూమాజననిజరతీనామపిగిరా । మనసా
కస్మాదస్మాదృశకృశమనీషోక్తివిషయః । అశక్యానామార్వాగ్భిరపిని

హవోగౌతమానభవామఇతిభావః- చక్షుషా - నేత్రేణశ్రోత్రవన్తః-క
ర్ణవన్తోనస్మః- బహవోఆదిశేషానభవామ ఇతిభావః- భూమేశ్శ్రోత్రే
వల్మీకే- జన్మవన్తోనస్మః- నవాల్మీకయోభవామః-! ఏవముత్తరత్రాపి-
షడ్వక్త్రాణీత్యాదౌ. బహూనీతిశేషోబోధ్యః బహవస్స్కన్దాఇత్యాదిర
ర్థః- ఏతేన- గౌతమాదిష్వేకైకస్య- త్వదీయస్తుతి- శక్తిసమ్భావనా
భావస్సూచితః- ఏతేన- అస్మదోద్వయోశ్చేతి- ఏకస్మిన్ బహువద్భా
వస్యసవిశేషణత్వే- ప్రతిషేధేనచక్షుష్మత్త్వాదీనాం అస్మదర్థ- విశే-
షణత్వేనఇహబహువచనాసఙ్గతిరిత్యపాస్తం- పూజాయాంబహువచన
త్వంతువాస్మదస్సమ్భవతి- స్వస్మిన్పూజ్యత్వస్య- స్వేనవక్తుమయుక్త
త్వాత్ । నిన్దాయాన్తుగమ్యాయాం గౌతమత్వాదిప్రసక్తేరేవాభావేన
తన్నిషేధాయోగాచ్చేతిబోధ్యంస్తోష్యతః- స్తుతింకరిష్యమాణాన్- అ
స్మాన్ కస్మాన్నహసతు ॥ ౧౫ ॥ వక్తుమితి॥ చతుర్విధశ్రుతిః- ఋగ్యజు
స్సామాథర్వణభేదేన- స్థితా- శ్రుతిః- వేదః- నేష్టే - నసమర్థేత్యర్థః-
అష్టశ్రుతిః - చతుర్ముఖః- చక్షుశ్శ్రుతిః- ఆదిశేషః- వ్యవసితః - ప్రవృ
త్తః- తరీతుంమనః- ఇచ్ఛాయస్యతస్య- తుమ్కామమనసోరపీతి- నలో
పః ॥ ౧౬ ॥ అభూమిరితి- అభూమిః- అవిషయః- కస్మాత్- అస్మాదృ

పాతుంనిధిమపా । మపారంతంపాతుంమశకశిశుకశికింప్రభవతి ॥ ౧౭
ప్రకృష్య స్తామస్మత్పరమితరకాలేవిధిముఖా। వయంమాతస్తేవాతవనుతి
దశాయాంసమధియః। నికర్షోత్కర్షాస్తాంనశితుశశిఖద్యోతమహసో। ర్ది
వాకోవాభేదోదినకరకరవ్రాతజటిలే ॥ ౧౮ ॥ వాగ్భిఃకోరకితాని తేరచ
యితుస్తోత్రాణివాణీపతేః। రస్మాకంసుమితాంస్తుతింకలయతామప్యంబ
తుల్యంఫలం। కౌబేరీంశ్రియమానశేబహుతరైఃకశ్చిత్తపోభిశ్చిరా। దేనా

శానాం- కృశమనీషాణాం - ఉక్తివిషయః- ప్రభవతి- ఈష్టేకిం ॥ ౧౭ ॥
ప్రకృష్యస్తామితి ॥ విధిముఖాః- బ్రహ్మాదయః- ఇతరకాలే - తావకస్తు
తివ్యతిరిక్తసృష్టికాలే- అస్మదితిపఞ్చమీ బహువచనమ్ ॥ అస్మానపేక్ష్యే
త్యర్థః- పరంఅత్యన్తం- ప్రకృష్యన్తాం - అతిశేరతాం ॥ ౧౮ ॥ వా
గ్భిరితి ॥ కోరకితాని- కోరకాణీవకృతాని - ఉపర్యుపరి - వర్ధనశీలానీతి
యావత్- సఞ్జాతకోరకాణీతివా- స్తోత్రాణి- రచయితుః- కర్తుః-వాణీ
పతేః- బ్రహ్మణః- సుమితాం- సుతరామల్పాం - పుష్పితాంచ- స్తుతిం
కలయతాం- అస్మాకమపి- ఫలంతుల్యంభవతి- బ్రహ్మాదిస్తుతీనాంకోరకి
తత్వేనమామకస్తుతీనాంపుష్పితత్వేనచకథనాత్- కోరకాపేక్షయా- ప్ర
సూనానామేవ- శీఘ్రఫలత్వమితి- ప్రసిద్ధేః- మదీయస్తుతీనామేవశీఘ్ర
ఫలత్వమితిసూచితమర్థందృష్టాన్తేన- విశదయతి - కౌబేరీమిత్యాదినా-
కశ్చిత్- బహుతరైః స్తపోభిః- కౌబేరీంశ్రియంకుబేరసమ్పదంచిరాత్- విశ
శ్వేన-ఆనశే-ప్రాప-కుబేరఇతిభావః- ఏనాంసమ్పదమేవ-కుచేలః-కుత్సిత
చేలఃపురుషః-ధానాప్రదానాత్- ముష్టిపరిమితభృష్టయవప్రదానమా
త్రేణ- అసు- శీఘ్రంయథాతథా- జగృహే- జగ్రాహ- అనేకవిధక
ఠోరతపఃకరణేనయాదృక్సమ్పత్ విశ్వమ్లబ్ధా తాదృక్సమ్పదేవ- కుచే
లేన- కుత్సితవస్త్రేణ- కుచేలాఖ్యదరిద్రేణ - ముష్టిధానాప్రదానమా

మాశుకుచేలఏవజగృహే ధానాప్రదానాదపి ॥ ౧౯॥ ఆసన్ధన్యతమాగు
ణాంస్తవబహూనాస్వాద్యశక్రాదయో । కృష్ణాన్తోపిగుణార్ణవామృతక
ణాన్మాతఃకృతార్థావయం।ఆచామన్తిసుధాఝరాన్సుమనసోద్విత్రాఞ్
చకోరాఃకణా।న్నైణాఙ్కానవిశేషమార్తిశమనన్త్వోభయేషామపి॥౨౦
దేవిశ్రీవృషశైలదేవదయితే దాక్షిణ్యపణ్యక్షితే। మాతస్సాహసతస్తవస్త
వమిమంకర్తుంప్రవృత్తస్యమే । ఉన్మీలన్తుపరం గిరస్తవకరాలఙ్కారప
ఙ్కేరుహా।ప్రేఙ్ఖత్తుఙ్గషడఙ్ఘ్రిసఙ్ఘవికసఝ్ఝంకారశఙ్కాకృతః।౨౧।గ
ర్వద్దుర్వసుధాపతిస్తుతిపరవ్యాహారమోహాన్ధతా। నిర్విణ్ణాశయఏషవేఙ్క
టకవిఃపఙ్కేరుహావాసిని । అద్యత్వద్గుణవర్ణనామృతరసైరానన్దితుంజృ
మ్భతే। చిహ్వాపణ్యరసావసన్నరసనః పుణ్డ్రేక్షుసారైరివ ॥౨౨॥ పద్యా

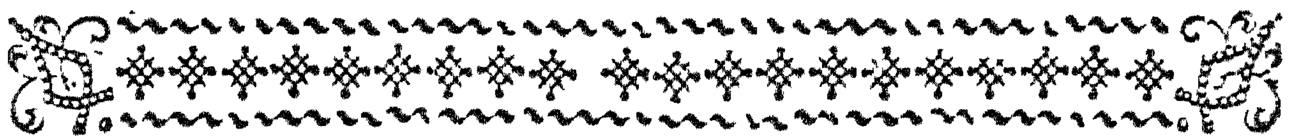
త్రేణ- అతిత్వరయా- లబ్ధేతివిషయే- భవత్కటాక్షఏవయథా హేతుః-
తద్వద్బ్రహ్మాదితోస్మాకం- శీఘ్రఫలత్వే- తావకకటాక్షఏవ - హేతు
రితిభావః ॥౧౯॥ గుణగ్రహణాధిక్యన్యూనత్వాభ్యామపిబ్రహ్మాదితోస్మా
కంఫలవైషమ్యాభావఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥ ఆసన్నితి॥ సుమనసః- దే
వాః- ఆచామన్తి- పిబన్తి॥౨౦॥ దేవీతి ॥ తవకరాలఙ్కారపఙ్కేరు
హే- ప్రేఙ్ఖతాం- సఞ్చరతాం- తుఙ్గానాం- షడఙ్ఘ్రిణాం - సఙ్ఘాత్-
వికసఝ్ఝంకారాణాం- శఙ్కాం- కుర్వన్తీతి- తథోక్తాః- గిరః- ఉన్మీ
లన్తు- వికసన్తు - ఫలప్రదాన- నిదాన- కరారవిన్దగత - భృఙ్గ - ఝ
ఙ్కార- సామ్యోక్త్యాత్వత్ప్రసాద- లబ్ధవిభవవిశేష- శాలిత్వం- గిరాం
ప్రార్థ్యతఇతిబోధ్యం॥౨౧॥ గర్వదితి॥ గర్వతాం-దుర్వసుధాపతీనాం-
స్తుతిపరాః- స్తోత్రతత్పరాః- వ్యాహారాః- ఉక్తయః- తేషుయోమో
హః- తేనయా- అన్ధతా- తయానిర్విణ్ణః- ఖిన్నః-ఆశయః- యస్యసః-
కూహాన్ధతేతిపాఠేతు- వ్యాహారైః- ఉక్తిభిః-కుత్సితః- ఊహాన్ధతయా

నాందశభిర్యదస్తుతశతైస్త్వత్ప్రియసః పాదుకాం। త్రయ్యన్తార్యకవిః ప
రోహాయముఖః [illegible] యః। స్తోకప్రజ్ఞమతీవమూకమపిమాంశ్లో
కైస్సహస్రేణ తే। స్తోతారంసమవేక్ష్య సూక్ష్మమతిభిః కస్మాన్నవిస్మీయ
తే॥౨౩॥ మన్యేనత్స్వపివాఙ్మయేషువిదుషామన్యేషుధన్యైర్బుధైః। సూ
క్తిర్మేఘువిదేవితావకగుణస్పర్శాదుపాదీయతే। భద్రేత్వద్రమణప్రశస్తిచ
రణామ్భోజైకసంసర్గతో । భర్గస్స్వర్గధునీంబిభర్తి శిరసా భూయస్సుస
త్స్వంబుషు॥౨౪॥తవస్తోత్రేమన్దాః కతిచిదతిచిత్రేపికమతే । నవిన్దన్త్యా
నన్దంయదితదపినమ్లాయతిమనః। సృజేదేవస్రష్టాసకలవిపులేస్మిన్ క్షితిత
లే । చమత్కారానన్దానుభవచతురాన్ ద్విత్రిచతురాన్ ॥ ౨౫ ॥ సు
చారుమధువీచికారసముచోవచోదేవతా। కుచామృతకచాకచిప్రచురచా
తురీమేదురాః। నరాస్సతతమిన్దిరాగుణకథాసుధాదోహినీ ర్ముదుపాధ్వ
మిహవేఙ్కటాధ్వరికవేరుదారాగిరః ॥ ౨౬ ॥ స్వైరంప్రరోహయతుప

నిర్విణ్ణశ్చ- ఆశయోయస్యసఇతి - కుపదేనబహుపద బహువ్రీహిర్బో
ధ్యః॥౨౨॥ పద్యానామితి॥ పద్యానాం- దశభిశ్శతైఃసహస్రేణ- అస్తు
త- అస్తోత్రయతేతియత్- తత్రేత్యన్వయః- తేస్తోతారం - త్వాంస్తువ
న్తం- నవిస్మీయతే- భావేలట్ ॥౨౩॥ మన్యఇతి॥ వాఙ్మయేషు- ప్రచు
రవాక్షు- వాగ్జాలేష్విత్యర్థః- ఉపాదీయతే-పరిగృహ్యతే॥౨౪॥ తవేతి॥
నమ్లాయతి- నవిషీదతి- ద్వౌవా-త్రయోవా-చత్వారోవా - ద్విత్రిచతు
రాః-అనేకమిత్యనువృత్త్యాబహూనామపి - సఙ్ఖ్యయావ్యయేతిబహువ్రీ
హిః॥౨౫॥ సుచార్వితి॥ వచోదేవతాయాః- సరస్వత్యాః- కుచామృ
తేన- స్తన్యేన- యత్కచాకచి- తత్రప్రచురాః- యాశ్చాతుర్యః- తా
భిర్మేదురాః పూర్ణాః- గిరః - ఉపాధ్వం - చిన్తయధ్వం ॥౨౬॥ స్వైర
మితి॥ ప్రరోహయతు ప్రకల్పయతు- అక్ష్ణాంనేత్రాణాం- సహస్రం

ప్యసహస్రమాశు । దాసస్యమేవదనసీమ్నితవావలోకః। యఃక్వాపిసన్త
సకృదఞ్జలిబన్ధభాజి । జన్తౌజగజ్జననిసౌతిసహస్రమక్ష్ణాం ॥ ౨౭ ॥ పఙ్కజ
నిలయేస్తోత్రంవేఙ్కటకవిగీతమేతదవగీతం।కిఙ్కరకృతమితికృపయాత్వం
కలయితుమర్హసిప్రసీదసతి ॥ ౨౮ ॥ రసికాళిభిరాస్వాద్యంరమ్యంశ్రీకర
లసదలఙ్కరణం।వికసతుసూర్యాలోకాత్పద్యసహస్రంసహస్రపత్రమివ॥
ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరిప్రణీతేలక్ష్మీసహస్రేప్రారమ్భస్తబకఃప్రథమః॥

సౌతి- జనయతి- సకృదఞ్జలిబన్ధభాజిజనే- అక్షిసహస్రదాతుః- కటాక్షస్య। పదవిన్యాససహస్రప్రదానమప్యనుగుణమితి- వ్యజ్యతే॥ ఇన్ద్రైశ్వర్యదాతుః- త్వత్కటాక్షస్యకతిపయశ్లోకరచనాశక్తిదానంనదుష్కరమితిభావః॥౨౭॥ పఙ్కజనిలయఇతి॥ అవగీతం- ఖ్యాతగర్హణంనిన్ద్యమిత్యర్థః- అవగీతఃఖ్యాతగర్హణఇత్యమరః। అవిగీతమితిపాఠే- నవిద్యతే- విగీతం- నిన్ద్యంయస్మాత్తం- యదపేక్షయేత్యర్థః-కిఙ్కరేణ- దాసేన- కృతమితికృపయా- ప్రసీదసతీసతీ-కలయితుం- పరిగృహీతుమర్హసి॥౨౮॥ రసికేతి॥ రసికాః- శృఙ్గారాదిరసజ్ఞాః- తేషాం-ఆళిభిః- పఙ్క్తిభిః- అన్యత్ర- రసికైః-రసాస్వాదనశీలైః-అళిభిః- భ్రమరైః-ఆస్వాద్యం-భోగ్యం రమ్యం- హృదయఙ్గమం- రమణీయంచ- శ్రీకరాణి- చమత్కృతిజనకాని- లసన్తి- స్ఫురన్తి- అలఙ్కరణాని-ఉపమాద్యలఙ్కారాః- యస్మిన్ తత్- అన్యత్ర- శ్రియః- లక్ష్మ్యాః- కరయోః-లసత్- ప్రకాశమానం అలఙ్కరణం- అలఙ్కృతిసాధనం- పద్యసహస్రంప్రకృతలక్ష్మీస్తవసహస్రం- కర్తృ- సహస్రపత్రమివ- సూరీణాం- పణ్డితానాం- ఆలోకాత్ వీక్షణాత్- అన్యత్ర-సూర్యస్య- ఆలోకాత్- ప్రకాశాత్-వికసతు- ఉన్మీలతు॥ శ్రీకాశికోత్తంసభూమాన్యశబ్దవిద్యాసుధీమణినా- శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాంప్రారమ్భస్తబకఃప్రథమః॥***************

శ్రీరస్తు.

ప్రాదుర్భావస్తబకప్రారమ్భః

శ్లో॥ భజేమ దుగ్ధామ్బుధిం యత్ర పరిష్కర్తుం హరేరురః। కఠినం సుకుమారం చ రత్నం ప్రాదురభూద్ద్విధా ॥౧॥ చతుర్ముఖాదీన్ జగదమ్బ డిమ్భాన్ దుగ్ధైర్బహూన్వర్ధయితుం సమృద్ధైః। పయః పయోధౌ భవతీదయాళుస్సత్యం ప్రజాతా సహ కామధేన్వా ॥ ౩ ॥ త్వయోజ్జ్వలం దుగ్ధపయోధిమధ్యాన్మ

—॥ అథ ప్రాదుర్భావస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే ॥—

పుత్రీయితత్రిజగతం నృహరిం ప్రణమ్య చిత్రీయమాణ కవితాఘణితౌఘధురీణాత్। ఆత్రేయవేఙ్కటసదధ్వరిణోభ్యుదీర్ణాత్ వాణీం రమావిషయిణీం వివృణే క్రమేణ॥ లక్ష్మీసహస్రకావ్యే లక్షణలక్ష్మా యుతే బుధాలక్ష్యే। దుష్ప్రేక్ష కతిపయాంశవ్యాఖ్యేయం విస్తృణీత బుధమోదమ్॥ * * * * **

భజ ఇతి॥ యత్ర క్షీరాబ్ధౌ- హరేః-విష్ణోః-ఉరః-వక్షః-పరిష్కర్తుం-అలఙ్కర్తుం- కఠినం- రత్నం కౌస్తుభ ఇత్యర్థః- సుకుమారం-మృదులం- రత్నం చ- లక్ష్మీరిత్యర్థః-ద్విధా- ప్రాదురభూత్ - ఆవిర్బభూవ- తం- దుగ్ధామ్బుధిం- భజ ఇత్యర్థః॥౧॥ ఏవం లక్ష్మ్యాః ప్రాదుర్భావే కౌస్తుభసహభావస్య ప్రయోజనముక్త్వా- అధునా- కామధేనుసహభావ ప్రయోజనమాహ॥ చతురితి॥ ప్రజాతా-ప్రాదుర్భూతా-అసీతి శేషః- అత్ర చతుర్ముఖ ప్రభృతిదేవ సంరక్షణం ఫలమితి - తస్య సర్వ కామప్రదానరూపస్య - దుగ్ధసమృద్ధిద్వారకత్వ ముత్ప్రేక్షిత మితి ధ్యేయం ॥౨॥ ఇదానీం కౌస్తుభచన్ద్రయోః త్వయా సహ- ప్రాదుర్భావాదేవ అతిశయిత పదలాభ ఇత్యాహ॥ త్వయేతి॥ హే దేవి-పయోధిమధ్యాత్ - త్వయా సహ-ఉజ్జ్వలం- మహోద్వయం కౌస్తుభచన్ద్రాభిధానం తేజోద్వయం ఉది

హోద్వయం దేవిసహోదియాయ। హరేరురోభూషణమేకమాసీదన్య
చ్ఛిరోభూషణమష్టమూర్తేః ॥ ౩ ॥ జీవంజీవంప్రత్యుదారాంసమృద్ధిం
కర్తుంహర్తుంకఞ్జధామేతమాంసి। సర్వంత్రాతుం సత్కదమ్బంపురాబ్ధే
శ్చాన్ద్రీమూర్తిర్జాయతేతావకీచ ॥ ౪ ॥ విశ్వాసేచనకంముఖంతవప
యస్సిన్ధోరుదక్షుత్తదా। శఙ్కిత్వావిగళత్కళఙ్కమపరంచన్ద్రాఙ్క
రంశజహరః॥ న్యస్తంమస్తప దేవిధుం ప్రథమతో నూనం భృశంన్యూ
నఞ। త్యమ్బ్రభ్రంశయితుంస్తువన్నివశిరఃకమ్పంపరంనిష్క్రమె ॥ ౫ ॥ దా

యాయ-ఉదభూత్-తయోరితిశేషః- ఏకం-కౌస్తుభరత్నం- హరేః- ఉరో
భూషణం-అన్యత్- చన్ద్రాఖ్యం- అష్టమూర్తేః- శివస్య- శిరోభూషణ
మాసీత్- చన్ద్రశేఖరత్వాదితిభావః॥౩॥ హర్యష్టమూర్త్యోరురశ్శిరోభూ
షణత్వాభ్యాం కౌస్తుభచన్ద్రయోస్తుల్య పదత్వముక్త్వా అద్యత్వత్సహ
భావాయత్తం చన్ద్రస్య అతిశయాన్తర మప్యాహ ॥ జీవంజీవమితి॥
కఞ్జధామే - పద్మాలయే జీవంజీవంప్రతిచేతనం-అన్యత్ర- జీవంజీవం-చ
కోర- పక్షిణంప్రతి- ఉదారాం-అధికాం-సమృద్ధిం-సుధాసమృద్ధింసమ్ప
దంచ- కర్తుం- తమాంసి- తిమిరాణి- అజ్ఞానానిచ- హర్తుం- సర్వం-
సతాం- నక్షత్రాణాం-మహతాంచ-కదమ్బం - సమూహం- త్రాతుం-ర
క్షితుంచ-అబ్ధేః-సముద్రాత్.చాన్ద్రీ-చన్ద్రసమ్బన్ధినీ- తావకీచ-మూర్తిః-
పురాజాయతే- అజాయత - పురిలుఙ్ - చాస్మఇతిభూతేలట్- అనేన-
కౌస్తుభవత్- త్వత్తుల్యపదత్వమపిలబ్ధమితిభావః- ॥ ౪ ॥ క్షీరాబ్ధౌసము
ద్భూతానాంమధ్యేతవైవసర్వాతిశాయిత్వమిత్యాహ।విశ్వేతి॥విశ్వేషాం
సర్వేషాం- ఆసేచనకం - అనన్తతృప్తికరదర్శనమితిభావః - ఉదక్షుత్-
ఉత్పన్నం- శఙ్కిత్వా- ఆశఙ్క్య- నిర్మమే - అకరోత్ ॥ ౫ ॥ అద్యఉ
క్తంలక్ష్మ్యాః- ప్రాధాన్యమేవద్రఢయితుం - కామధేన్వాదీనాం- తత్స
హభావసిద్ధం- తదీయ .వివాహోపయుక్త. దానార్థద్రవ్యరూప త

తుం త్వాం పురుషోత్తమాయ తనయాం। పద్మే గ్రహీతవ్రతః ప్రాదాత్కా-
మగవీం ముదా సుమనసాం పానీయమప్యమ్బుధిః । కంచిత్సప్తిమనుత్తమం
మఘవతే కల్పద్రుమం చేష్టదం । సర్వజ్ఞాయ సితాంశుకం ధృత జటావర్గా
యదిగ్వాససే ॥ ౬ ॥ హ్లాదజ్జేర మృతకలశం త్వా దదే దేవసఙ్ఘః ।
శ్రీమానుచ్చైశ్శ్రవసమమరత్స్మా పతిశ్చన్ద్రమీశః। తేషామేకం న కిల జగృహే
త్వాం శుభామేవ శార్ఙ్గీ । పద్మే సారగ్రహణ నిపుణః పారిశేష్యాద్గ్రహీ
తుం॥ ౭॥ ఛాయాముఖే జననిచాన్ద్రమసీత వాసీత్ । కల్పద్రుపల్లవరుచిః
కరయోః పదోశ్చ । సౌధారసీవ చసి సమ్పదతో న మిథ్యా । భాతి త్వశ్రియం

స్త్రైవ- అమ్బున్యపా త్తత్వమాహ ॥ దాతుమితి ॥ హే పద్మే త్వాం - పు
రుషోత్తమాయ - పురుషశ్రేష్ఠాయ- విష్ణవేచ- దాతుం- అమ్బుధిః- గృ
హీతవ్రతస్సన్- సుమనసాం- పణ్డితానాం- దేవానాంచ- కామగవీం-
అభిలషితప్రదాం కామధేనుం - పానీయం- ఉశీరాదిపరిమళితశీతోదకం
అమృతమపి- మఘవతే-యాగశీలాయ- ఇన్ద్రాయచ -అనుత్తమం శ్రేష్ఠం
సప్తిం- అశ్వం- ఉచ్చైశ్శ్రవసమితియావత్- ఇష్టదం-కల్పద్రుమంచ-ధృ
తజటావర్గాయ- జటాధారిణే- మహర్షయేచ - దిశ ఏవ వాసః - యస్యత
స్మైఅనమ్బరాయ- సర్వజ్ఞాయ- విదుషే - రుద్రాయచ సితాంశుకం- శు
క్లవస్త్రం- చన్ద్రంచ- ప్రాదాత్- దదౌ ॥ ౬॥ సర్వాతిశయిత పురుషప
రిగ్రహవిశేషత్వాద పిలక్ష్మ్యాస్సర్వాతిశయితత్వమాహ॥ హ్లాదితి॥
పారిశేష్యాత్ .పరిశేషాత్ - స్వాఙ్గీకృత్య స్వాభావిక లక్ష్మీపరిగ్రహ
స్య - సారగ్రహణార్థామృతాది పరిశేషీకరణ మూలకత్వం సము
త్ప్రేక్షితమితి సాధువిభావనీయం ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రమాణ సిద్ధచన్ద్రాది
సహభావమవలమ్బ్య తత్ప్రయోజనాదికం నిరూప్య సచ్ఛాయ త్వాద్యను
భవసంవాదేన తత్సహభావమేవ ద్రఢయతి॥ ఛాయేతి॥ ఛాయా- కాన్తిః-
సౌధారసీ-సుధారససమ్బన్ధినీ-సమ్పత్ ॥౮॥ ఉక్తసచ్ఛాయత్వాదిశఙ్కితం

సహాభువః పరిబిభ్రతీతి ॥౮॥ సుధాదయస్సన్తుతథాపితేఽయధిగ్ధ్రువంభ
వత్యైవభవత్యపత్యవాక్ । గుణారమేజాగ్రతు విక్రమాదయోగుణేమ
హౌదారతమైవభూపతిః ॥౯॥ శ్రామ్యత్పన్నగవక్త్రకోటరమరున్ను
న్నోర్మిసంఘట్టనా । ఝాటిత్యూర్ధ్వవిసారిదుగ్ధ కణికానిష్పన్నపుష్పా
ఞ్జలిః । సిన్ధుర్మన్థవ సున్ధరాభృదుదయ ధుంధుంధ్వనిచ్ఛద్మనా । స్తుత్వా
మాధవమద్భుతా మలభతత్వామమ్బకన్యామణిం ॥ ౧౦ ॥ సిన్ధుక్రోడ
స్ఫుటతరలురన్మన్థ లబ్ధావతారై । ధుంధుంకారైస్త్వదుదయమహోదు

తయాసహచన్ద్రాదీనామ్సమప్రధానత్వంఅర్థాన్తరన్యాసేన-నిరస్యతి॥సు
ధేతి॥ రాజగుణేషు-ఔదార్యస్యైవ-తేఽయధ్యపత్యేషుతవైవ-ప్రాధాన్యమి
తిభావః ॥ ౯ ॥ అర్చనప్రణామస్తుతిభిః ప్రసాదితభగవదాయత్తాః- ఉద
ధేరీదృశకన్యారత్నలాభ ఇత్యాహ ॥ శ్రామ్యదితి ॥ శ్రామ్యతః-శ్రమవతః-
పన్నగస్య - వాసుకేః - వక్త్రాణికోటరాఇవ - తేషాం - మరుతః -
వాతాః - తైర్నున్నాః - ధుతాః - ఊర్మయః - తేషాం- సఙ్ఘట్టనాః-
సంఘర్షణాః తాసాంఝాటిత్యేన-శైఘ్ర్యేణ-ఊర్ధ్వవిసారిణః-ఊర్ధ్వము
ఖతయాప్రసారిణః- దుగ్ధకణికాః . క్షీరశీకరాః - తాభిః- నిష్పన్నాః-
నిర్వృత్తాఃపుష్పాఞ్జలయః-యేనసః- అలభత-అవాప ॥ ౧౦ ॥ లోకోత్త
రవస్తుభూత- భవత్యవతారోత్సవవిభవం దేవాదయో-బహుధాన్వభూ
వన్నిత్యాహ॥ సిన్ధ్వితి॥సిన్ధోః-క్షీరాబ్ధేః- క్రోడే- మధ్యప్రదేశే- స్ఫుటత
రంయథాతథా-లురన్-మన్థః-మన్దరాచల ఇతియావత్-తస్మాల్లబ్ధాః-అవ
తారాః- ఉదయాః- యేషాంతైః ప్రాప్తాః- దేవాఇత్యర్థః - అన్తః-
అన్తర్దేశాత్- ఉల్లిఖః- ఉత్థితః- హర్షః-యేషాంతే - తథోక్తాస్సన్తః-
మన్దానిలాఏవ- పటునటాః- తైఃఝుంఝానిలఇతి- పాఠే-సవృష్టివాతఇ
త్యర్థః- ఏతత్ సన్దర్భానుచితత్వాత్ - అస్వారసమితిబహవః- ఉన్నాటి
తాః- ప్రణర్తితాః- ప్రౌఢాః-వీచీవల్ల్యః-ఊర్మిపరంపరాఇత్యర్థః-తాఏవ

స్తద్భిశ్శ్రీమతిశ్రీః । ప్రాఙ్చోన్మన్దానిలపటునటోన్నాటితప్రౌఢవీచీ। వల్లీహా
ల్లీసకమకలయన్నన్తరుల్లీఢహర్షాః ॥ ౧౧ ॥ బర్హంభ్రాన్త్వాచికురము
దఞ్చే రుద్భవన్త్యాభవత్యాః । బద్ధామన్థక్షితిభృతిసురైః పన్నగాస్త్వన్న
గాత్రాః । తత్తాదృక్షైకోచిత మతిజుషస్త్రాసతస్త్యక్త చేష్టా ।
రాజీవాక్షప్రణయిని భృశంరజ్జుతామభ్యనైషుః ॥ ౧౨ ॥ ఆలోక్యత్వత్ర
భవతీ మమృతస్వరూపాం । వృష్టాముదాసుమనసస్సుమనఃప్రపఞ్చైః।
పిణ్డీభవద్భిలఖిలామ్బుపయః పయోధౌ । డిణ్డీరఖణ్డ నివహైస్సమమాప్ల
వన్త ॥ ౧౩ ॥ అమ్బస్త్వయం త్వయిచిరాదవతీర్ణవత్యాం । మన్థశ్రమ
వ్యపనయాయమఖాశనానాం । శ్రాన్తాహిరజ్జుక బళీకృతి చిన్తయేవ ।
క్షీరోదరోధ సిశనైరనిలశ్చచార ॥ ౧౪ ॥ సాన్ద్రోత్కణ్ఠా మసృణమ

స్త్రియః- తాసాం- హల్లీసకం- హల్లీసకాఖ్య- నర్తనవిశేషం॥ నారీణాంమణ్డ
లైర్నృత్యంబుధాహల్లీసకంవిదురితిహారావళిః॥ అకలయన్- అపశ్యన్-
మన్థనార్థతయోపాత్తసర్వవస్తూనాంత్వదావిర్భావైకౌన్ముఖ్యం దృష్టమి
త్యాహ ॥ బర్హమితి- భ్రాన్త్వా - భ్రమిత్వా మన్థనాయోపాత్తపన్నగా
నాం తత్సాధన రజ్జుత్వాపత్తేః - మన్థనోద్భూత లక్ష్మీచికుర విషయ
బర్హభ్రమజనితభయహేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాత్- తదుద్భవస్య- ప్రాధా
న్యలాభ ఇతిబోధ్యం ॥ ౧౩॥ మన్థనప్రవృత్తదేవానాంలక్ష్మీప్రాదుర్భా
వైకపరమప్రయోజనత్వంతదీయపుష్ప వర్షాదిభిఃనిర్ణీయతఇతిప్రతిపాద
యతి॥ ఆలోక్యేతి ॥సుమనఃప్రపఞ్చైః- దేవసమూహైః-ముదావృష్టాః
విసృష్టాః- సుమనసః- పుష్పాణి- డిణ్డీరఖణ్డానాం- ఫేనశకలానాం- ని
వహైస్సమం - ఆప్లవన్త- ఆప్లవన్తేస్మ ॥ ౧౪ ॥ ఉక్తార్థనిర్ణాయకదే
వతా విశేషవ్యాపారాన్తరమాహ ॥ అమ్బేతి ॥ లక్ష్మీప్రాదుర్భా
వార్థ- చిరమథనజనిత- సురజనశ్రమశమనఫలకమన్దానిలస్య- మన్థనశ్రా
న్తరజ్జుపన్నగకబళీకరణ- శఙ్కా- హేతుకమాన్ద్యవత్త్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥

ధుజిత్సాదరాపాఙ్గధారా । సధ్రీచీభిశ్శ్వసనవిసరద్దుగ్ధవీచీభిరబ్ధిః ।
ఉద్వాహాఖ్యం కమపిభవతీముత్సవంలిప్సమానాం । మాతస్తాతోమధుర
మనయన్మఙ్గళంస్నాతకర్మ ॥ ౧౫ ॥ అభ్యర్ణస్ఫురదప్సరః కరధృతైరు
ద్దామదుగ్ధామ్బుధి ॥ స్వైరోత్సృత్వరవీచికాసహచరైరుద్వీజితాంచా
మరైః। హస్తాలఙ్కృతపఙ్కజామభినవాకల్పైరనల్పైశ్శుభా। మమ్బ
త్వాముషసిస్మరామిజగతామాతఙ్కృపాకూలంకషాం ॥ ౧౬ ॥ భూయా

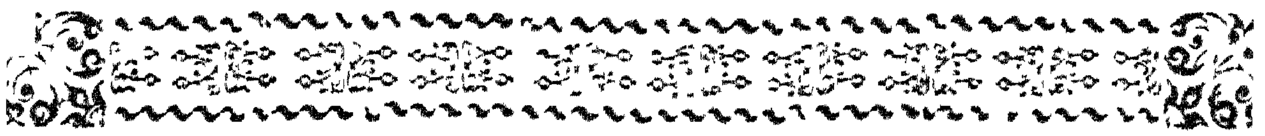
సాన్ద్రేతి॥ సాన్ద్రోత్కణ్ఠాభిః-ఘనాభిలాషైః-మసృణానాం- స్నిగ్ధానాం
మధుజితః- విష్ణోః- సాదరాపాఙ్గధారాణాం - సప్రియకటాక్షపరంప
రాణాం- సధ్రీచీభిః- సదృశీభిః- శ్వసనైఃవాతైః- విసరన్తీభిః- ప్రసర
న్తీభిః- దుగ్ధవీచీభిః- క్షీరోర్మిభిః- తాతః- జనకః- అబ్ధిః- భవతీం- మ
ఙ్గళం- స్నాతకర్మ- మఙ్గళస్నానమిత్యర్థః - అనయత్-నినాయ-దుహ్యాజి
త్యాదినా-ద్వికర్మత్వం- పూర్వోక్తప్రాధాన్యమేవ-ద్రఢయితుం-అమృత
స్యభగవత్కటాక్షాయత్తత్వమభిప్రేత్య-తద్ధారాసరూపత్వం లక్ష్మీవివా
హాఙ్గమఙ్గళస్నానార్థతయా- అబ్ధినా - వినియుక్తత్వంచ- ఉక్తమితిబో
ధ్యం ॥ ౧౬ ॥అథభగవతఇవలక్ష్మ్యా అపిశుభాశ్రయదివ్యమఙ్గళవిగ్రహ
యోగాద్ధ్యేయత్వమాహ॥అభ్యర్ణఇతి॥ అభ్యర్ణః-అభ్యంభః- స్ఫురన్తీనాం
శోభమానానాం- అప్సరసాం- కరధృతైః - చామరైరుద్వీజితాం-
హస్తేనఅలఙ్కారరూపతయాధృతం- పంకజంయయాతాం- యద్వా-
హస్తేనఅలఙ్కృతం- పఙ్కజమితివా- హస్తాశ్రయతయా- కమలస్యశో
భావహత్వమితిభావః -పూర్వార్ధేనపరత్వవ్యఞ్జకదివ్యాప్సరస్సత్కా
రయోగఉక్తః-తతఃక్రమేణభోగ్యత్వోపయుక్తదివ్యపద్మాదిధారణంపావ
నత్వోపయుక్తమనిష్టనివర్తకత్వంచోక్తమితి శుభత్వమాశ్రయత్వం చలబ్ధ
మితిజ్ఞేయం ॥౧౭॥ అథహరేరివ- తస్యాఅపిమోక్షపర్యన్తసకలఫలప్ర

సుస్తైత్వదీయామయిహరిదయితేస్థూలలక్షాఃకటాక్షాః। యల్లిప్సావ్యగ్ర
భర్గాద్యమరవిరచితైరఞ్జలీనాంప్రపఞ్చైః । మన్థాద్రిక్షోభదుస్థంకలశజల
నిధేర్మధ్యముత్సృజ్యవేలాం । ప్రాప్తైరేజేసరోజైరివనవరజనీనాయకా
లోకమూకైః ॥౧౭॥ అగ్రేమురారేరరవిన్దపీఠే హరిత్కరీన్ద్రైరభిషిచ్య
మానాం। అవేక్ష్యపుత్రీమఖిలేశ్వరీంత్వామానన్దసిన్ధౌనిమమజ్జసిన్ధుః॥౧౮॥
ప్రసభముదధికన్యే పశ్యతాందైవతానాం । పరమపురుషవక్షఃపీఠమా
ఢౌకథాస్త్వం।సహదయితతమేనస్వైరకేళౌసతీనాం। నఖలునిజగృహా
నాంసన్నిధిర్వ్రీళహేతుః॥ ౧౯ ॥ కలితకలశసాగరోర్మిగఙ్గంకమపిముకు

దత్వమాహ ॥భూయాసురితి॥ స్థూలలక్షాః- బహుప్రదాః- నవస్య -
రజనీనాయకస్య- చన్ద్రస్యఆలోకైః- ప్రకాశైః- మూకైః- ముకుళితైః
భర్గాదిదేవానాం- అనష్టతత్తదైశ్వర్యలాభః- మన్థనోద్భూత- లక్ష్మీక
టాక్షాయత్తఇతి-ద్యోతయితుంతత్ప్రార్థనాఙ్గతదీయకరాఞ్జలీనాం-మన్థ
నక్షోభ- కూలఙ్గమిత- తజ్జన్య- చంద్రాలోకవశ - ముకుళితపయోధిస
రోజరూపత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం ॥౧౭॥ భగవతఇవతస్యాఅపి
సకలజగదైశ్వర్యలాభః- అవతారకాలికదిగ్గజాచరితాభిషేకవిశేష- సి
ద్ధఇతిపురాణసిద్ధంవృత్తాన్తవిశేషమాహ ॥అగ్రఇతి॥ హరిత్కరీన్ద్రైః- ది
గ్గజైః ॥౧౮॥ ప్రసభమితి ।. పశ్యతాందైవతానాంషష్ఠీచానాదరఇతిభా
వలక్షణేషష్ఠీఆఢౌకథాః - అగచ్ఛః-భగవతః - సర్వలోకపితృత్వవత్-
తస్యాః- సర్వజగన్మాతృత్వం- తత్పత్నీత్వకృతమితి - అవతారసమయ
ఏవ- ససమ్భ్రమం -యథాపూర్వంస్వయమేవ - తద్వక్షస్స్థలభజనాత్సి
ద్ధమితిభావః॥౧౯॥ తదవతారస్యభగవద్వక్షోభజనస్యచయౌగపద్యమేవ
భఙ్గ్యన్తరేణాహ॥ కలితేతి॥ అభూషయత్- అలంచకార॥౨౦॥ ఉక్త

న్దమహఃకళిన్దజౌఘం । కనకసుహృద భూషయత్త్వా భావిత తిరతీవర మేసరస్వతీవ ॥ ౨౦ ॥ ద్యునదీశిశిరంశిరఃపురారేర్భజతీందుర్భవతీదయారసార్ద్రం। హృదయంమురహన్తురబ్ధిజేవాముచితైవస్థితిరుద్భవానురూపా ॥ ౨౧ ॥ కమలేతోష యితుంత్వాం కాన్త భుజాన్తర నిశాన్తముపయాన్తీం। ప్రాయచ్ఛదూర్మిహస్తైః ప్రత్నంరత్నగణమమ్బుధిర్హారణం॥౨౨॥ ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రేప్రాదుర్భావస్తబకోద్వితీయః॥ * * * * * * * * * *

తద్వ్యక్షోభజనమేవదయార్ద్రస్వస్వభావానుగుణదేశలాభరూపమితిసదృష్టాన్తమాహ॥ద్యునదీతి॥ తయోఃఅర్ద్రదేశోద్భవత్వేన- తుల్యయోరపి- ఏకస్యఆర్ద్రత్వంశారీరం-అపరస్యాః- మానసమితి-తత్తదనురూప- దేశలాభఉచితఇతిభావః॥౨౧॥ కమలఇతి॥కాన్తస్యవిష్ణోః-భుజాన్తరం- వక్షస్థలమేవ- నిశాన్తం- అన్తఃపురం- ప్రత్నం-చిరత్నం- రత్నగణం-హారణం- యౌతకధనం-ప్రాయచ్ఛత్- ప్రాదాత్।మన్థనక్షోభవికీర్ణరత్ననికరస్యతద్వ్యక్షోభజనరూపపతిగృహగమనార్థకయౌతకప్రదాన- రూపత్వముత్ప్రేక్ష్యతేసాచవ్యఞ్జకాప్రయోగాత్-గమ్యేతిసిద్ధం॥౨౨॥ఇతిశ్రీకౌశికోత్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యాసుధీమణినా శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం ప్రాదుర్భావస్తబకోద్వితీయః॥ * * * * * * *

శ్రీరస్తు.

—॥వక్షస్స్థలావస్థానస్తబకప్రారమ్భః॥—

శ్లో ॥ శ్రియే శేషాచలమణేశ్శార్ఙ్గిణో హృదయఙ్గమాం । అనుకమ్పా మివాకమ్పామమ్బా మమ్బుజవాసినీం ॥ ౧ ॥ కల్యాణి దివ్యకరుణాదిగు ణామ్బురాశే । కాంక్షాధికాభ్యుదయదాయి కటాక్షలేశే । భద్రాయ దైత్యజిదురఃకృతసన్నివాసే । భక్త్యాస్థిరేణ మనసా భవతీముపాసే ॥౨॥

—॥అథవక్షస్థలావస్థానస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే॥—

అథ ప్రాదుర్భావకాల ఉద్భవక్షస్థలావస్థానం - తృతీయే న స్తబకేనస్తౌతి ॥ శ్రియ ఇతి ॥ శార్ఙ్గిణః - హృదయఙ్గ మాంవక్షో గమాం । మనోగమాంచ - అకమ్పాం - అను కమ్పాం దయా మివ స్థితా మమ్బాంశ్రియే జగత్సృష్ట్యాదౌ మోక్షప్రదానాదౌచ లక్ష్మ్యా సహైకమత్యంప్రకాశయితుంతస్యాః భగవత్కృపారూపత్వముత్ప్రేక్షి తమితిబోధ్యం॥౧॥ లక్ష్మ్యాః దయాత్వేనవర్ణనాత్ తత్సన్నిధానేనైవభగ వతో దయాళుత్వంకర్మానుగుణనిగ్రహాద్యతభగవదభిగమనోపయుక్త పురుషకారతోపయుక్తకల్యాణగుణవిశేషాదికంనిరూపయతి ॥కల్యాణీతి॥ దివ్యకరుణాదిగుణామ్బురాశే- కాంక్షాధికాభ్యుదయదాయికటాక్షలేశే వాఞ్ఛితాదధికపురుషార్థప్రదకటాక్షలవే- భద్రాయ- జగన్మఙ్గళాయ ఆశ్రితరక్షణాయేతియావత్-దైత్యజితః- విష్ణోఃఉరసి-కృతః- కలితఃసన్ని వాసః-అపృథక్స్థితిః-యస్యాస్సా- తత్సమ్బుద్ధిః-అనేనతత్సఙ్కల్పస్యలక్ష్మీ సఙ్కల్పసహభావేనైవకార్యకరత్వముక్తం - హేకల్యాణి- భవతీం- భ క్త్యా- స్థిరేణ- స్థిరభక్తినేత్యర్థః- మనసా- ఉపాసే- ధ్యాయామి ॥ ౨ ॥ ఉక్తంకాంక్షాధికప్రదత్వమేవ సదృష్టాన్తంవివృణ్వానతస్యాః జగన్నియ న్తృత్వాదేః-వేదాన్తసిద్ధత్వమాహ॥ నాళీకేతి॥ నిత్యహృద్యే-నిత్యరమ్యే

నాళీకసమ్భవభవాదిసురాభివాద్యే। నానావిధాకృతకవాఙ్మయమౌళివేద్యే। పాథోధిపుత్రి పతివక్షసి నిత్యహృద్యే। భాన్తీమనన్యశరణో భవతీం ప్రపద్యే॥౩॥ శయ్యాగృహం తవ పితా జగతాం నియన్తుః। భ్రాతా దృగేక ఇతరః పునరఙ్గభూషా। వక్షస్యముష్య వరదే త్వమవస్థితాత। ద్వాల్లభ్యమమ్బ భవదీయమనన్యలభ్యమ్॥౪॥ భ్రాతుర్విధోర్వసుసమృద్ధ్యసహేషు పద్మే। ష్వాస్తైరమేత్యపయశఃప్రశమాయ నూన। సోదర్యకౌస్తుభశుభావహమబ్ధికన్యే

పతివక్షసి- భాన్తీం లసన్తీం- భవతీం - అనన్యశరణః - అనన్యగతికస్సన్- ప్రపద్యే ॥ ౩ ॥ పురుషకారత్వోపయుక్తం - ఉక్తజగన్నియన్తృత్వాద్యుపయుక్తం పతివాల్లభ్యమేవ భఙ్గ్యన్తరేణ స్తౌతి ॥శయ్యాగృహమితి॥ జగతాం నియన్తుః- విష్ణోః- శయ్యాగృహం- తవపితా- క్షీరాబ్ధిః-త్వదధీన-శయ్యాకస్స ఇత్యర్థః- ఏకః భ్రాతా- చన్ద్రః- దృక్-దృష్టిః-నేత్రస్థానీయ ఇతి చార్థః త్వద్భ్రాతరి- తావాన్ప్రీతివిశేషస్త్వత్ప్రీత్యర్థ ఇతి భావః- ఇతరః-భ్రాతా పునః- కౌస్తుభ ఇత్యర్థః- అఙ్గభూషా- స్వదివ్యవిగ్రహభూషణం- అనేన స్నిగ్ధత్వం- వ్యజ్యతే- వరదే- త్వం-అముష్యవక్షసి-స్థితాసి- తత్తస్మాద్ధేతోః- భవదీయం- వాల్లభ్యం - పతివల్లభాత్వం స్వాధీన పతికత్వమితి యావత్- అనన్యలభ్యం-అసాధారణమిత్యర్థః- వరద ఇత్యనేన ఏతత్ఫలభూతం మోక్షప్రదత్వాదిక మనూదితమితి భావః-॥ ౪॥ లక్ష్మ్యాః స్వతస్సిద్ధవక్షస్థితేః। సోదరకౌస్తుభనివాసస్థలత్వహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితుం స్వతస్సిద్ధపద్మవాసస్య- సోదరాన్తరవిరోధిసంసర్గరూపత్వకృతాకీర్తి ప్రశమఫలకత్వముత్ప్రేక్షతే ॥భ్రాతురితి॥ భ్రాతుః- విధోః- చన్ద్రస్య-వసూనాం-ధనానాం-కిరణానాంచ- సమృద్ధ్యసహేషు-సమ్పదమృష్యణశీలేషు- పద్మేషు-రమా-ఆస్తే-వసతీత్యపయశఃప్రశమాయ-సోదర్యస్య కౌస్తుభస్య-శుభావహం-సమ్పత్కరం-హితమితి యావత్- హేతుగర్భవిశేషణమిదం-అతఏవ పరికరః-ఈదృశం- వేఙ్కటనాయకస్య వక్షః త్వం ఆవససిని వససి వక్షసి

వక్షస్త్వమావససి వేఙ్కటనాయకస్య ॥౫॥ భగవతః ప్రతిఘో హృది మా స్మ భూత్సముదయద్వృజినేషు జనేష్వితి । అవహితా జగదమ్బ హితాయ నో హృదయమేవ హరేరధితిష్ఠసి ॥ ౬ ॥ ఫణిశైలపతేస్త్వమిన్దిరే భవసి ప్రాణసమేతి సాంప్రతం । అమునా భవతీ యతస్స్వయం హృదయే ప్రాణపదే నివేశితా ॥౭॥ ఉరగాద్రిపతేరురస్స్థలస్థా కమలే తద్గళశఙ్ఖగర్భముక్తైః।

నివససీత్యర్థః-ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇత్యాధారస్య కర్మత్వం । తచ్ఛుభావహత్వాదేవ- నివససి కిమితి భావః। ఇయఞ్చ గమ్యోత్ప్రేక్షా - పరికరానుప్రాణితేతి సఙ్కరః ॥౫॥ లక్ష్మ్యాః-భగవదవయవేషు బహుషు సత్స్వపి హృదయావస్థానం - భగవత్కోపోత్పత్తిదేశసాన్నిధ్య సమ్పాదనేన తత్ప్రశమజాగరూకతార్థమిత్యాహ॥ భగవత ఇతి॥ జగదంబ- సముదయద్వృజినేషు- కృతాపరాధేషు- జనేషు భగవతః-ప్రతిఘః- కోపః- హృది మాస్మభూత్- ఇత్యవహితా- జాగరూకా సతీ- నః హితాయ హరేర్హృదయమేవ- అధితిష్ఠసి- హృదయే తిష్ఠసీత్యర్థః- అధిశీఙ్ - స్థాసామిత్యాధారస్య కర్మత్వం॥౬॥ అథ హృదయావస్థానస్య - ప్రాణతుల్యతయా భగవతైవ తద్దేశ ప్రాపణ- కృతత్వముత్ప్రేక్షతే ॥ ఫణీతి ॥ ఇన్దిరే త్వం- ఫణిశైలపతేః ప్రాణసమా ప్రాణతుల్యా - ప్రాణనాయికా చ- భవసీతి యత్ -తత్సామ్ప్రతం యుక్తం-యతః కారణాత్- భవతీ- అమునా విష్ణునా- స్వయం- ప్రాణానాం పదే స్థానభూతే- హృదయే - వక్షసి చ- నివేశితా॥౭॥ అథ ఉరస్స్థితేః- గళాత్మకశఙ్ఖముక్తముక్తాహార- ప్రభామయ గఙ్గాజలైస్స్నపితతాభిషేకాయత్న లాభ హేతుత్వముత్ప్రేక్షతే॥ ఉరగేతి॥ కమలే త్వం- ఉరస్స్థలస్థా సతీ- తస్య విష్ణోః-గళ ఏవ శఙ్ఖః-తద్గర్భముక్తైః-శుచిః- శుభ్రైః- హారః-తస్య మహాంస్యేవ- సురస్రవన్తీసలిలాని-తైః- అత్ర హారస్య- సురస్రవన్తీత్వం రూపితమితి బోధ్యం। స హా అభిషిచ్య

శుచిహారవహాస్స్రస్రవన్తీసలిలైరభ్యసదాభిషిచ్యసే త్వం ||౮|| కుమా
రి క్షీరాబ్ధేః కుసుమసుకుమారాఙ్గి భవతీ నవం పద్మం సద్మప్రమదిమరమణీయం
విజహతీ। శరణ్యే త్రాతుం నశ్శరకిణఘనం కౌస్తుభశిలా। కఠోరం గాఢోర
శ్శ్రియతి కృపయా కైటభరిపోః ||౯|| శ్రీవత్సాఙ్కం చిరతరమురస్సీమగో

సే-స్నాస్యసే- భగవతేతి శేషః- భగవత్ప్రీత్యర్థత్వోక్త్యా లక్ష్మ్యాః-అస్యా
భిషేకస్య- అయత్నలాభసిద్ధిః- పరమోత్కర్షతా చ-బోధ్యా॥ దృష్ట్వే
త్యౌచగమ్యస్యవ్యఞ్జకాప్రయోగాత్ ||౮|| భగవత్తాపప్రశమనాయ- త
ద్దేశసన్నిహితస్థితిఫలకత్వమురస్థితేస్స్నిగ్ధవత్ప్రత్యా। స్వసౌకుమార్యానను
గుణకఠినదేశస్థితిరూపతయా। తత్స్థితేః అసహ్యక్లేశరూపత్వమభిప్రయన్
తత్సహనస్యశక్తిరిత్యా ఆశ్రితరక్షణార్థత్వం స్వభావోక్త్యా ప్రతిపాదయతి॥
కుమారీతి॥ క్షీరాబ్ధేః కుమారీత్య నేన సహజసుఖస్పర్శత్వం। కుసుమసుకు
మారాఙ్గీత్యనేన క్లేశాసహత్వం అబాధితసౌకుమార్యవత్త్వఞ్చ। శరణ్యేఇ
త్యనేన ఆశ్రితసంరక్షణైకౌన్ముఖ్యం చ బోధ్యతే। భవతి ప్రమదిమ్నా- మార్ద
వేన- రమణీయం- నవం- పద్మం సద్మ-విజహతీ-త్యజన్తీసతీ- అనేన-స్వా
నురూప-వాసస్థాన- లాభేసత్యపి-తత్త్యాగః- క్లేశకరఏవేతి- సూచితః।
నస్త్రాతుం రక్షితుం- శరకిణఘనం-బాణఘాతకఠినం- అనేన- సహజకా
ఠిన్యస్యోజ్జితత్వముక్తం। కౌస్తుభశిలాకఠోరమిత్యనేన మార్దవప్రసక్తి
భఞ్జకకఠినవస్తుసంసర్గవిశేషశ్చోక్తః। కైటభరిపోర్గాఢోరఇత్యనేనసహ
జకాఠిన్యముక్తం। కృపయా శ్రయతి భజతి। యుష్మచ్ఛబ్దయోగాభావాన్మ-
మధ్యమః ||౯|| అథ భగవద్వక్షస్స్థితాయాః ఔదార్యవిశేషం। కామధేను
తాదాత్మ్యమూలకమిత్యభిప్రయన్ । తదేవశ్లిష్టవిశేషణైర్వర్ణయతి॥
శ్రీవత్సేతి॥ కల్యాణి - శ్రీవత్సః - అఙ్కః-లాఞ్ఛనం యస్య తత్ - అన్యత్ర
శ్రీమన్తః-వత్సాః-తర్ణకాః-అఙ్కే- మధ్యే యస్య తత్- ఉరస్సీమ- వక్షస్థలం

ష్ఠంమురారే। రధ్యాసీనామనఘభరితోద్దామకాన్త్యభిరామాం। కల్యాణి త్వామమృతమతులంసంశ్రితానాందుహానాం। క్షీరామ్భోధేస్సముదితవతీంబ్రూమహేకామధేనుమ్ ॥౧౦॥ విశ్వాతీతోజయతివృజినహ్రాసదోవాసుదేవః। పద్మేతస్యాప్యుపరిమహిమాభాసతేతావకీనః। క్షేత్రజ్ఞానాం హృదయమనిశంకఞ్జనాభోధిశేతే। తస్యాపిత్వంహృదిహృతతమోరాజ

గోష్ఠం- గోస్థానమివ- అన్యత్ర- ఉరస్సీమే-వగోష్ఠం- చిరతరమధ్యాసీనాం-తత్రసిషణ్ణామిత్యర్థః- అనఘా-క్లేశవిరోధినీ- నిర్దుష్టావా- భరితా వ్యాప్తాఉద్దామా- గమ్భీరాచ- యాకాన్తిః-అన్యత్ర- అనఘా- అదుఃఖకారిణీ- భరితా- శ్లక్ష్ణా- ఉద్దామా- బన్ధనరజ్జుః-తస్యాః కాన్త్యా-అభిరామాం- మనోహరాం- సంశ్రితానామతులం- అమృతం- మోక్షం పయశ్చ- దుహానాం- దాత్రీం-దోగ్ధ్రీం- క్షీరామ్భోధేఃసముదితవతీం సముత్పన్నాంత్వాం- కామధేనుంబ్రూమహే-అభిదధ్మహే।౧౦॥ తస్యా భగవద్ధృదయవాసం। జగద్ధృదయవాసినోభగవతః - అతిశయితమహిమాపాదకతయాస్తౌతి॥విశ్వాతీతఇతి॥ వృజినహ్రాసదః- పాపక్షయకృత్- వాసుదేవః- విశ్వాతీతః- ప్రపఞ్చాతీతః-జయతి- పద్మే- తావకీనః- త్వదీయః-మహిమా- తస్యాప్యుపరి- భాసతే। ప్రకాశతే- కఞ్జనాభః-పద్మనాభః- కఞ్జనాభఇత్యత్ర-కఞ్జం- పద్మం- నాభౌయస్యేతి బహువ్రీహౌ అచ్ప్రత్యన్వవేత్యత్రఅజితియోగవిభాగాత్- పద్మనాభవత్సమాసాన్తో బోధ్యః। క్షేత్రజ్ఞానాం- ప్రాణినాం- హృదయంఅధిశేతే। హృదయేశేతఇత్యర్థః-త్వం-తస్యవిష్ణోరపి- హృతే- తమోరాజసే-రజస్తమసీ-యస్య తస్మిన్- హృది- నిర్మలమనసేతియావత్- వక్షస్థలేచ। యద్వా- హృతేత మోరాజసే- రజస్తమసీయయాతత్సమ్బుద్ధిరితిలక్ష్మీవిశేషణంవా - యతాకారణాత్ రాజసే- ప్రకాశసే। సకలజనహృదయవాసినోభగవతోపి

సేరాజసేయత్॥౧౧॥ వీక్షన్తే యే వేఙ్కటేశ్వరస్మైభృ దిన్ద్రోస్సూర స్థానేశో భమానామిహత్వాం । మగ్ధోదన్వత్పుత్రిదివ్యం పదం తే సూరస్థానం హ న్త భిత్వావిశన్తి॥౧౨॥ బలివసుముషః ప్రహర్షాదుచ్చైరస్థలమవాప్యకమ లేత్వం । అస్మాకమపథగానాం హరసేచిరకాలసఞ్చితానర్థాన్॥౧౩॥ శశిరేఖాభవతీచ శ్రీరఙ్గధేరుద్గలేతయోరాద్యా। ధారయతికృష్ణమన్తఃకృష్ణే

హృదయ వాసిత్వాత్ - లక్ష్మ్యాస్సర్వోత్కర్షః ప్రతిపాదిత ఇతిభావః॥౧౧॥ వక్షస్థలస్థలక్ష్మీసేవాయత్తఏవభక్తానాం మోక్షలాభ ఇత్యాహ॥ వీక్షన్త ఇతి॥సుష్ఠుఉరస్థానేశోభమానాంత్వాం యేవీక్షన్తే- సేవన్తే- తే దేవసుష్ఠూరస్థానం- అన్యత్ర- సూరస్థానం- సూర్యమణ్డలం- భిత్వా- దివ్యంపదంవిశన్తి హన్తేతిఖేదే- ఆశ్చర్యేవా- సేవ్యలక్ష్మీవాసభేదనే మోక్ష ప్రదభగవద్వక్షో భేదనేపిచభక్తానాం మోక్ష ప్రదానమితివిరోధః- తస్య సూర్య స్థాన భేదనద్వారా మోక్ష ప్రదాన మిత్యా భాసీకరణా ద్విరోధాభాసోఽలఙ్కారః-సచశ్లేషానుప్రాణిత ఇతి॥౧౨॥అథతద్వక్షస్థితలక్ష్మీసేవాయత్తఏవఆశ్రితానిష్టనిరాసఇత్యాహ ॥బలీతి॥ కమలేత్వంబలేరసురస్య బలినః- బలిష్ఠస్య- వసూనికాన్తీఃధనాని-ముష్ణాతీతితస్య-విష్ణోః తస్కరస్యచ ఉచ్చంఉన్నతం- ఉరస్థలం- అన్యత్ర- ఉత్- అధికం- చోరాణాంస్థలం- అవాప్యప్రహర్షాత్- అపథగానాం - అశాస్త్రీయమార్గప్రవిష్టానాం- అన్యత్ర- కాపథగానాంఅస్మాకం - చిరకాలసఞ్చితాః-యే అనర్థాః- తాన్- అన్యత్ర-చిరకాలసఞ్చితాన్- బహుకాలార్జితాన్- అర్థాన్- ధనాని-హరసే-అపహరసే॥౧౩॥ విష్ణుహృదయ స్థితిమహిమ్నః- సజాతీయసోదర్య-చన్ద్రికలయా- దుర్లభత్వమాహ॥శశీతి॥ ఆద్యా-చన్ద్రరేఖా-అన్తః-మధ్యే-కృష్ణం-కృష్ణమృగం-హరించ-ధారయతి-బిభర్తి-ధృఙ్ అవస్థానఇత్యతోణిచ్- చరమా- కృష్ణేన-హరిణేన- హరిణాచ- అన్తః-

నాన్తస్తు ధార్యతే పరమా ||౧౪|| వనమాలాయాముషితాం । విశ్వవిభో
ర్భుజతమాలవిటపాన్తః । కామపి కనకలతాం త్వాం । కలశాకూపారక
న్యకే మన్యే ||౧౫|| పరమతులసీతమనఘ వనమాలాప్తం సులక్ష్మణాకలితం ।

హృదయే- ధార్యతే- ధ్రియతే||౧౪||వక్షోవాసిన్యాస్తస్యాః- వనమాలా సాన్నిధ్యేన శోభావిశేషమభిప్రయన్ కనకలతాత్వముత్ప్రేక్షతే|| వనమాలాయామితి|| కలశాకూపారస్య- క్షీరసాగరస్య- కన్యకే విశ్వవిభోః- భుజావేవ తమాలవిటపౌ- తయోరన్తః- మధ్యే- భుజాన్తర ఇత్యర్థః- వనమాలాయాం- వైజయన్త్యాం- ఉషితాం- స్థితాం త్వాం-వనమాలాయాం పఙ్క్త్యాం- భుజావివయౌతమాలవిటపౌ-తయోరన్తః- యద్వా-భుజైః పాలయత ఇతి- భుజౌ- రక్షకౌ- ఉపఘ్నావితి యావత్ - తాదృశౌ యౌ-తమాలవిటపౌ- తయోరన్తరుషితాం కామపి విలక్షణాం- కనకలతాం-మన్య ఇత్యుత్ప్రేక్షా - లతాయాః - కనకమయత్వమేవ వైలక్షణ్యమితి భావః||౧౫||లక్ష్మ్యాః-భగవద్వక్షోదేశమహోద్యాన ఇవ- దాశరథావివ-స్పృహణీయతమత్వమభిప్రయన్-తస్య వక్షసః-ఉద్యానరామాభ్యాం తాద్రూప్యముత్ప్రేక్షతే||పరమేతి|| హే అనఘ-పరమయా-శ్రేష్ఠయా-తులస్యా- తుళసీమాలయా- ఇతం- అన్వితం- అన్యత్ర- పరం- భృశం- అతులాః- అధికాః-సీతాః-లాఙ్గలపద్ధతయః యస్మిన్ తత్ - సీతా లాఙ్గలపద్ధతిరిత్యమరః|| కేచిత్ - సశయోరభేదమఙ్గీకృత్య-అతులశీతంఅధికశైత్యయుక్తమితి- వదన్తి||అన్యత్ర- పరం- శ్రేష్ఠం- అతులా- అసదృశీ- సీతా- జానకీ యస్య తం వనమాలయా - వైజయన్త్యా - ఆప్తం-ప్రాప్తం- అన్యత్ర- వనానాం- పుష్పాణాం- మాలయా పఙ్క్త్యా ఆప్తం || వనం ప్రసూన ఇతి విశ్వప్రకాశః|| అయమర్థశ్శబ్దార్థకల్పతరావపి ద్రష్టవ్యః|| అన్యత్ర- వనమాలాం అరణ్యశ్రేణీం- ఆప్తం- గతం సుష్ఠు- లక్ష్మణా- చిహ్నేన శ్రీవత్సేనేతి

కలయసి సద్రూపయుతం వక్షోదేశం హరేర్మహారామం ॥౧౬॥ దృష్ట్వాత్మ
పతిబిమ్బమేవ మణిషు ప్రాగిన్దిరే మాస్మభూ।ద న్తస్తేష్వబలాన్తరస్థితిధియా
కోపస్తవేత్యచ్యుతః। శఙ్కోన్మేషకథాపథాతిపతితం సన్త్యక్తరత్నాన్త
ర। స్తం త్వత్సోదరమేవ కౌస్తుభమణిం ధత్తే భుజాభ్యన్తరే॥౧౭॥ సస్నేహ

యావత్ ఆకలితం- అలఙ్కృతం- అన్యత్ర శోభనాభిః- లక్ష్మణాభిః- సా
రసపక్షిస్త్రీభిః-కలితం-ప్రాప్తం-అన్యత్ర- శోభనేన- సౌశీల్యాది గుణా
దిభిశ్శోభనేన- లక్ష్మణేన- లక్ష్మణాఖ్యానుజేన- ఆకలితం- పరిచరితం సతా
శ్రేష్ఠేన రూపేణ- సౌన్దర్యేణ- యుతం-అన్యత్ర- సద్భిః- శ్రేష్ఠైః - ద్రుమైః
వృక్షైః-ఉపయుతం- అన్యత్ర-సద్రూపేణ-సత్స్వభావేన-యుతం-రూపం
స్వభావే శుక్లాదావితి నానార్థరత్నమాలా॥ యద్వా-సతా- న్యాయేన-శ్రే
ష్ఠేనవా-రుణా-యుద్ధేన-ఉపయుతం-ఉపేతం-రుర్నా యుద్ధే భయే ధ్వనా
వితి నానార్థరత్నమాలా॥ హరేః వక్షోదేశం-మహస్య-ఉత్సవస్య -ఆరా
మం స్థానం - మహ ఉద్ధవ ఉత్సవ ఇత్యమరః అన్యత్ర మహాన్తం శ్రేష్ఠం ఆ
రామం ఉద్యాన వనం అన్యత్ర- మహాన్తం - సన్తం-రామం శ్రీరా
మం-కలయసి ॥౧౬॥ లక్ష్మ్యాః కౌస్తుభాదప్యతిశయిత కాన్తిమత్త్వం భగ
వతస్స్పృహణీయత్వం చ భఙ్గ్యన్తరేణాహ॥ దృష్ట్వేతి॥ హే ఇన్దిరే మణిషు-ఇ
తరరత్నేషు-ఆత్మనః-తవ- ప్రతిబిమ్బమేవ దృష్ట్వా తేషు రత్నేషు-అన్తః అ
భ్యన్తరే-అబలాన్తరస్య నార్యన్తరస్య స్థితేః- ధియా తవ కోపః - మాస్మ
భూదితి-అచ్యుతః - శఙ్కాయాః - అబలాన్తరస్థితిరూప శఙ్కాయాః-
ఉన్మేషః ఉదయః-తత్కథాపథం-తత్ప్రసక్తిమార్గం-అతిపతితం-అతిక్రా
న్తం తం త్వత్సోదరం-త్వద్భ్రాతరమేవ- కౌస్తుభమణిం-భుజాభ్యన్తరే
సన్త్యక్తరత్నాన్తరస్సన్ ధత్తే । అబలాన్తరశఙ్కాజన్యతత్కోపాస్పద
రత్నాన్తరపరిహారేణ లక్ష్మీవిస్రమ్భకరతత్సోదరరత్న పరిగ్రహేణ చర
త్నమాత్రాపేక్షయా - కాన్త్యతిశయజనితభోగ్యత్వమభిమతమితి భా
వః ॥౧౭॥ కౌస్తుభస్య లక్ష్మీప్రీత్యర్థధృతత్వమేవాభిప్రేత్య తదిష్టగేహర
[illegible] సస్నేహేతి॥ హే దేవి స్నేహస్య సోదరత్వ

పూర్త్యుదితత్రిదశోపసేవో। దీప్తో హరేరురసి దీపితవేష్టగేహే అస్మా
కమాన్తరతమః ప్రశమయ్య ముక్తేః। మార్గం ప్రదర్శయతు కౌస్తుభరత్న
దీపః ॥౧౮॥ సరసిజనిలయాపి వైభవేన స్ఫురసి నిరేనసి మానసే మునీనాం।
ఉరసి మురరిపోరుపోఢహారే శిరసిచ దేవి గిరాం పురాతనీనామ్ ॥౧౯॥ శుభ
శ్రీవత్సాఙ్కాంశుచిరుచిరహారం మధురిపో। స్తమాలాభం వక్షస్తరళవన
మాలాసురభిళం । పరిష్కుర్వాణాం త్వాం భవజలధిశోషాయ కలయే।
జగన్మాతః ప్రాతస్తనజలజదాయాదవదనామ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాచీనవా

స్నేహః- తైలస్యచ- పూర్తిః- సమృద్ధిః - తయాసహితః - ఉదితా-ఉత్ప
న్నా- త్రిదశానాం- దేవానాం- తిసృణాం - వర్తీనాంచ - తిసృణాందశా
నాం-భూతభవిష్యద్వర్తమానరూపాణాంవా ఉపసేవా- భజనం-యస్య
సః। తద్వేష్టగేహే-హరేరురసి- దీప్తః-కౌస్తుభాఖ్యవరరత్నదీపః. ఆన్తరతమః
అజ్ఞానాన్ధకారం-గృహాభ్యన్తరతిమిరంచ- ప్రశమయ్య-ముక్తేర్మార్గంప్రద
ర్శయతు। కౌస్తుభస్య-దీపరూపత్వమేవ తదనుగుణతమోనిరాస పూర్వ
కమార్గప్రదర్శనరూపఫలప్రదత్వేనాపి దృఢీకృతముత్తరార్ధేనేతిబో
ధ్యం ॥౧౮॥ అథతస్యా విభుత్వం ప్రతిపాదయతి ॥సరసిజేతి॥ వైభవేన-విభు
త్వేన- నిరేనసి- నిరపరాధే- స్ఫురసి- ప్రకాశసే-ఉపోఢహారే- ధృతహారే।
విభుత్వేనైవ- సరసిజే- నిర్దోషభక్తమానసే- హరివక్షసి - వేదాన్తేచబ
హుప్రదేశేషు వాసస్సఙ్గత ఇతిభావః॥ ౧౯॥ బహుప్రదేశవాసిత్వే సత్యపివ
క్షస్స్థలవాసిత్వమేవ భగవతి మోక్షాద్యర్థినాముపాయానుష్ఠానావతరణస
రణిరిత్యభిప్రయన్నాహ॥ శుభేతి॥ పరిష్కుర్వాణాం అలఙ్కుర్వాణాం-
ప్రాతస్తనానాం- ప్రభాతభవానాం- జలజానాం- దాయాదః- వదనం
యస్యాస్తాం ॥౨౦॥ అథతద్వక్షస్స్థలలక్ష్మ్యాః వేదాన్తసిద్ధపరతత్వనిర్ధారణఫ
లకత్వం ప్రదర్శయితుం భగవతః స్వతస్సిద్ధభూషాన్తరతుల్యాం లక్ష్మీధార
ణం పృథగ్విధవేదాన్తవాక్యజనితదేవతాన్తరవిషయపరతత్వశఙ్కానిరా
కరణార్థమిత్యుత్ప్రేక్షతే॥ ప్రాచీనేతి॥ పరతత్వచిన్తాం- పరతత్వవిచా

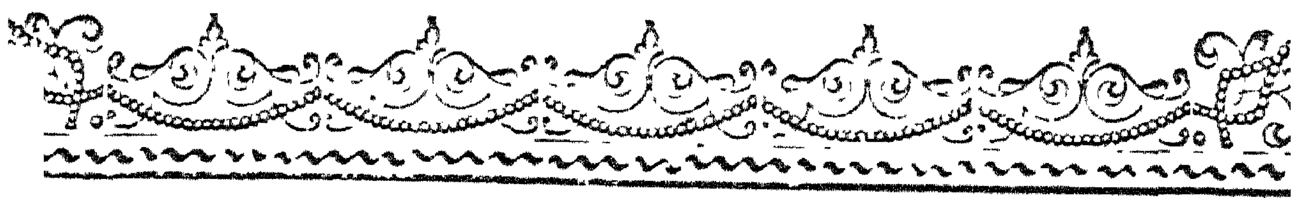
కృతిషదాం పరతత్త్వచిహ్నాం । వ్యాళేన్ద్రి భూధరపతిర్వ్యపనేతుకామః । కాన్తే బిభర్తి భవతీం కలశాబ్ధికన్యే । భూషావిశేష మివ దేవి భుజాన్తరాళే ॥ ౨౧ ॥ స్వభావాదస్మిల్లద్వకుళసుమనః కోమలతనో। స్తవక్లేశాశఙ్కాకులితహృదయేనాపిహరిణా । త్వదాక్రాన్తే హాన్తవ్యదసితుమురస్యమ్బుపుళకా । నశక్యాస్తేపక్ష్మేనఖలుసులభః కణ్టకజయః॥౨౨॥ జననిపుష్యసితామరసంపదంవితనుషేచనతామరసంపదం।పరమురస్ఫురణప్రతిరోధినంపరమురస్ఫురణంనయసేచ్ఛ్రుతమ్॥౨౩॥అథస్తాదిన్ద్రాదేస్థితిమ

రం- వ్యపనేతుకామః- నిరసితుకామః ॥౨౧॥ అథఅనతిక్రమణీయ పురుషకారకృత్యోపయుక్తంతస్యాంభగవత్ప్రేమపారవశ్యమభిప్రయన్ తత్పరీవాహపుళకోన్మేషస్యతేనాపిదుర్నివారత్వమాహ॥స్వభావాదితి ॥ స్వభావాదేవఉస్మిల్లద్వకుళసుమనఃకోమలతనోః-వికసితవకుళపుష్పవన్మృదుళశరీరాయాఃస్వతస్సౌకుమార్యశాలిన్యాఇత్యర్థః- వ్యపసితుంనిరసితుం-కణ్టకానాంగూఢవిప్రియకృతాం-పుళకానాంచ-జయః-నసులభఃఖలు॥౨౨॥అనిష్టనివృత్త్యాఇష్టప్రాప్త్యాచలక్ష్మ్యాః-వక్షస్థితిరేవహేతురితిశ్లేషమూలవిరోధాభాసేనప్రతిపాదయతి॥జననీతి॥జనని- త్వం- తామరసం- పఙ్కజంపదం-స్థానం-పుష్యసి-పుష్ణాసి-తథాపి తామరసం-సారసం-పదం-స్థానం।నవితనుషే- నకరోషీతివిరోధః- వస్తుతస్తు- నతానాం- నమ్రాణాం-అమరాణాం- సమ్పదంశ్రియం- ఇన్ద్రాదిస్థానంచ- వితనుషఇత్యర్థః- పరస్య-శత్రోః-మురస్య- మురాసురస్య-స్ఫురణస్య-ప్రకాశస్యప్రతిరోధినం-విరోధినమపిపరస్యమురస్యఅసురస్యస్ఫురణంప్రకాశంనయసఇత్యుచ్ఛ్రుతం-విరోధాదితిభావః। పరిహారస్తు- పరమురస్ఫురణప్రతిరోధినంమురాసురతేజఃప్రకాశవిరోధినంవిష్ణుంపరంప్రకృష్టంఉరస్స్ఫురణం- వక్షస్స్థలప్రకాశం - నయసే-ప్రాపయసఇతి॥౨౩॥ఉక్తంలక్ష్మ్యాః - పరతత్త్వవిశేషచిహ్నత్వమేవశఙ్కితదేవతాన్తరాణాంభగవదపయవవిశేషసమ్బన్ధభేదమూలకతాద

ఛహరేర్నాభినళినే। విరిఞ్చావస్థానం తవసరిచ తేవాసమురసి।తతోప్యా
ర్థ్వంపశ్యన్తి-మపిమకుటం వేఙ్కటపతె। స్థనస్త్రత్రోతర-స్థానం స్తరతమతయా
వే త్తిక్రమతే॥౨౮॥ హృదయేకమలదళాక్షీత్వత్పదలాక్షీయలక్ష్మభవతీంచ।
దధద్రూష్మళో పికృష్ణోప్యధికారుణ్యంవహత్యహిగిరీశః॥౨౯॥ యదినామవి
ష్ణువక్షఃక్షణమత్యక్ష్యత్యేఃక్షమామయిరమేత్వం। ఆగస్వినస్తదానో నైవారక్షి
ష్యద్రూష్మళో నాథః ॥౩౦॥ * * * * *

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రేవక్ష
స్థలావస్థాన స్తబక స్తృతీయః

ర్ధీన్యేనాపిసాధయతి॥అధస్తాదితి ॥ తరతమతయా - తారతమ్యేన॥౨౮॥
తద్వక్షస్థితేః। సాపరాధజనకోపశీలస్యభగవతః కారుణ్యా పాదనహే
తుకత్వమభిప్రయన్సదృష్టాన్తమాహ॥ హృదయఇతి॥త్వత్పదయోః- తవ
చరణయోః- లాక్షీయం- అలక్తకసమ్బన్ధి- లక్ష్మ- చిహ్నం - భవతీంచ-
దధత్- దధానః-అహిగిరీశః- ఊష్మళః- కోపోష్ణ్యవాన్- తీక్ష్ణకోప ఇతి
యావత్- కృష్ణః- కృష్ణాఖ్యః- అన్యత్ర-నీలవర్ణోపి-అధి-అధికం కారుణ్యం
అన్యత్ర- అధికం- అరుణ్యం- వహతి॥౨౯॥ సాన్నిధ్యాభావేపురుషకార
కృత్యాలాభేనఆశ్రితైః భగవతఃఅభిగమనమేవ అశక్యమిత్యభిప్రయన్నా
హ॥యదీతి॥ క్షమామయి-దయాస్వరూపిణి- రమే- విష్ణువక్షః-క్షణం-క్ష
ణమాత్రంవా- అత్యక్ష్యోయదినామ-త్యజేశ్చేత్-ఆగస్వినః-అపరాధినః-
నః- అస్మాన్- ఊష్మళః-తీక్ష్ణకోపః- నాథః-నైవారక్షిష్యత్
నరక్షేదేవ॥ ఇతిశ్రీ = లక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయామ్
వక్షస్థలావస్థాన స్తబక స్తృతీయః

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే కారుణ్యస్తబకః

భజే భుజఙ్గశైలేశభుజాన్తరపరిష్క్రియామ్ । తనయాం దుగ్ధజలధేర్దయామివ కృతోదయామ్ ॥౧॥ జనని జీవయితుం జగదర్దితం దశముఖప్రముఖైస్త్రిదశారిభిః । జనకయజ్ఞమహీజఠరే జనిం కృతవతీ భవతీ కృపయా రమే ॥౨॥ అకరుణా కరుణాధురివమ్బ తే క్షితితలే భవతీమవతార్య యా । అహహ యా

—॥ అథ కారుణ్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే ॥—

అథ-క్షమామయీత్యనేన సూచితం అజ్ఞాతనిగ్రహత్వం భగవన్నిగ్రహశమనైకఫలక తద్వక్షస్థలనివాసిత్వం చాభిప్రేయన్ తయోర్ద్వయోరేకకార్యత్వాత్- దయారూపత్వేనైవ తాం స్తబకేన స్తౌతి॥ భజ ఇతి॥ భుజఙ్గశైలేశస్య- శేషాచలేశ్వరస్య భుజాన్తరస్య - వక్షస్థలస్య -పరిష్క్రియాం అలఙ్కారభూతాం కృతోదయాం - కలితోత్పత్తికాం-సశరీరామితి యావత్॥ *దయామివ స్థితాం - దుగ్ధజలధేస్తనయాం - భజ ఇత్యన్వయః ॥౧॥ లక్ష్మ్యాః దయారూపత్వకథనోపయుక్తమవతారవిశేషరూపదయాకార్యమేవ విశదయతి॥ జననీతి॥ అర్దితం-పీడితం।౨॥ జగదార్తిశమనాయ తయా లఙ్కావాసక్లేశోపి స్వయమేవ ప్రకల్ప్య సోఢ ఇత్యభిప్రేయన్ అస్యార్థస్య దయాయాః గతనిర్దయాత్వకృతత్వముత్ప్రేక్షతే॥ అకరుణేతి॥ అమ్బ తే-కరుణా- కృపా-అకరుణా- నిష్కరుణేత్యర్థః-యా త్వత్కరుణా-క్షితితలే భవతీమవతార్య- అవతీర్ణాం కృత్వా- జగదార్తినివృత్తయే- యా తు పురస్య-లఙ్కాయాః స్థితిః- అవస్థానం-తత్కృతా యా వేదనా-బాధా-తామజనయత్- అకల్పయత్ అహహేతి ఖేదే॥౩॥ అవతారకాలికవృత్తవిశేషే

సుప్రస్థితి దేవవామజనయజ్ఞగదార్తినివృత్తయే॥౩॥ అవిరతవివిధాపరాధ కారిణ్యపి మయి దేవి దయాం కరిష్యసీతి। జనని మమ భయాతురస్య ధైర్యం జనయతి వాయసదానవాపదానమ్॥౪॥ రాఘవస్య హృదయం స్థిరాఘవద్వాయసం ప్రతి నవాయసక్రమం। దేవి జానకి దయారసాత్త్వయా పాదయోజనకృతాద్రవీకృతమ్॥౫॥ అబ్ధేః కన్యే జనని మహతామాగసాం జన్మగేహాః స్వ

ణఆర్ద్రాపరాధిన్యపి నిగ్రహాశమననిర్ణయేన అస్మాకమపి నిగ్రహభయనివృత్తికరణమపి తవ కారుణ్య కార్య విశేష ఇత్యాహ॥ అవిరతేతి॥ భయాతురస్య- సన్తతాపరాధిత్వకృతనిగ్రహభయపీడితస్య- మమ- అవిరతవివిధాపరాధకారిణ్యపి -మయి దయాంకరిష్యసీతి- ధైర్యం- విశ్వాసం- వాయసదానవాపదానం-కర్తృ- జనయతి॥౪॥ ఉక్తవాయసాపదానసిద్ధమేవ కారుణ్యకార్యవిశేషాన్తరమాహ॥ రాఘవస్యేతి॥ దేవి-జానకి- స్థిరాఘవన్తం- ఆర్ద్రాపరాధినం- కాకాసురం ప్రతి-నవస్య నూతనస్య - ఆయసస్య అయోవికారస్య- క్రమ ఇవ క్రమః యస్య తత్- రాఘవస్య- హృదయం పాదయోః చరణయోః అన్యత్ర పాదస్య- పాదాఖ్యరసస్య చ- యోజనం- ఘటనం కరోతీతి తత్కృతా- త్వయా ద్రవీకృతం- ద్రవత్కృతం- శిథిలకోపం కృతం ప్రసాదోన్ముఖమితియావత్॥ లోకే-పాదరససంసర్గేణ- యథా అయః-ద్రవీభవతి తద్వత్ తాదృ-కాసురే అయః కఠినం రాఘవ హృదయం కాకాసుర శిరసః శ్రీరామపాదయో శ్చ త్వత్కృత పరస్పరసంయోజనేన - శిథిల- మభూదితి భావః ॥౫॥ ఆర్ద్రాపరాధిన్యపి నిగ్రహ శమన నిర్ణయ హేతు భూతవృత్తాన్తాన్తరేణాపి- అస్మాకం నిగ్రహభయనివృత్తివిషయ ధైర్య సిద్ధిరిత్యాహ॥ అబ్ధేరితి॥ అబ్ధేః కన్యే జనని -మహతామాగసాం-మహాపరాధానాం జన్మగేహాః-జన్మనిలయేష్వపి-అస్మాదృశేషు- అస్మాదృశేషు

స్మాదృష్టేష్వపిచకరుణా మాదధాసిధ్రువంత్వం । సాక్షీతస్మిన్ యుధిద
శముఖేసారసాక్షీవ్యపేతే । యాతుస్త్రీణాం కబళనవిధిం యాచమా
నోహనూమాన్ ॥ ౬ ॥ రామస్త్వత్తునామయోన విదయోజి హ్రేతిని
ష్కైతుకం । సుగ్రీవైకవిరోధినం క్షితితలేసంహృత్యతం వాలినం। కా
రుణ్యాంబునిధిస్త్వమేవ నియతం క్లిష్టాత్మ పీడంయతో । రక్షస్త్రీనిక
రం రరక్షిథ తమప్యార్ద్రాగసం వాయసమ్ ॥ ౭ ॥ గురుణాప్లవేనకరు

త్వం-త్వమేవేత్యర్థః-నతుత్వత్తఇతరఇతిభావః- కరుణాం- ఆదధాసి- ఆకల
యసి- ధ్రువం- ఇదమేవసూచయతిదశముఖేత్యనేనహిఅపరాధినస్తస్యని
గ్రహఏవఫలితఇతిభగవతఃనిగ్రహశీలత్వంలభ్యతే।తస్మిన్విషయే-హేసా
రసాక్షి-యుధిదశముఖే - వ్యపేతే-మృతేసతి- యాతుస్త్రీణాం- రాక్షసీ
నాం- కబళనవిధిం- కబళీకరణకృత్యం- యాచమానోహనూమాన్- సా
క్షీత్యన్వయః। రావణవధానన్తరంపూర్వంసీతోపద్రవకరరాక్షసీగణభ
క్షణాయసీతాంహనూమాన్యయాచే- తన్నాఙ్గీచకారసీతేతి - శ్రీరా
మాయణకథాత్రానుసన్ధేయా ॥ ౬ ॥ పూర్వశ్లోకసూచితం పత్యుర్నిగ్ర
హశీలత్వమేవవాలివృత్తాన్తేనవివృణ్వన్ తస్యాఃఅనుగ్రహైకశీలత్వమేవ
రక్షస్త్రీకాకాసురవృత్తాన్తాభ్యాం ప్రథయతి ॥ రామఇతి॥ విగతాదయా
యస్యసః-విదయః।నజిహ్రేతి- నలజ్జతి- యతఃకారణాత్ -క్లిష్టాత్మపీడం-
కలితనిజోపద్రవం- రక్షస్త్రీనికరం- ఆర్ద్రాగసం-తంవాయసమపి-రరక్షి
థ- రక్షసిస్మ-తస్మాత్-త్వమేవ - కారుణ్యాంబునిధిః- ఆర్ద్రాగసం వాన
రాదితిపాఠే- వానరాత్- ఆఞ్జనేయాత్. క్లిష్టాత్మపీడం- అతఏవ-ఆర్ద్రా
గసం- ఆర్ద్రాపరాధినమపి-తం రక్షస్త్రీనికరం - రరక్షిథేత్యన్వయః। ఆ
ర్ద్రాగసంవాయసమిత్యేవపాఠబాహుళ్యం గ్రన్థబాహుళ్యంచవర్తతే॥౭
గురుణేతి॥ గురుణా- ఆచార్యభూతేన- బృహతాచ - తవకరుణాత్మనా

శాస్త్రాణాంతా।కుర్వాజ్ఞా-సోఽదనుగమ్యాత్వేవాజనవాదిరోగమరణా

వినేపనా। నమశాలయస్య తస్మాయ కాగతిః ॥౮॥ త్వయ్యేవాయత తే కృ

పా రఘుపతే ర్దేవస్య సత్యం యతో। వైదేహి త్వదసన్నిధౌ భగవతా వాలీని

రాగా హతః। నిస్త్యేకాపి వధం వధూ స్తవతు సాన్నిధ్యే త్వ దఙ్గస్య ధాం।

కుర్వాణోప్యవితః పతన్నరణః కాకో వివేకోజ్ఝితః ॥౯॥ ద్విపక్ష్య గ్రీవా

జ్ఞాచకితసముదఞ్చన్నిశిచర। ప్రపఞ్చప్రక్షిప్తః పవనసుతవాలే హుతవహః

స్తవేన- ఆత్మవిద్యాచ దేవిత్వమిత్యుక్త్యా- లక్ష్మ్యాః-గుర్వధీనత్వలాభాత్-కార్యే-కారణాభేదోపచారః। తథాచ ఆత్మజ్ఞానాత్మనా- త్వయా వినా- న మోక్షసిద్ధిరితి భావః॥౮॥ భగవన్నిగ్రహశమనస్య లక్ష్మీసాన్నిధ్యాయత్తత్వం। అన్వయవ్యతిరేకదృష్టాన్తాభ్యాం ప్రథయతి॥ త్వయీతి॥ వైదేహి-రఘుపతేర్దేవస్య కృపా త్వయ్యేవ- ఆయత తే- ఆయత్తా భవతి- త్వదధీనా భవతీత్యర్థః- సత్యం- యతః-త్వదసన్నిధౌ-భగవతా- నిరాగాః- నిరపరాధీ.వాలీ-హతః-కాపివధూః- తాటకేత్యర్థః-వధం నిన్యే-తవసాన్నిధ్యే తు త్వదఙ్గస్య-త్వచ్ఛరీరస్యేవేత్యర్థః - వ్యథాం-పీడాం - కుర్వాణోఽపి-పశ్చాద్రాక్షసపక్షోత్పత్తిబ్రహ్మాస్త్రవిద్ధత్వత్రైలోక్యపర్యటనే నాపి అశరణః రక్షిత్రన్తరరహితస్సన్- వివేకోజ్ఝితః- పర్యటనశ్రమవశాద్వివేకశూన్యః-పతన్ కాకః- అవితః-రక్షితః॥౯॥ అథ తస్యాః సాక్షాదప్యనిష్టనివృత్త్యాదినా ఆశ్రితరక్షకత్వం హనుమద్వాలాగ్నిశీతీకరణదృష్టాన్తేన ప్రథయన్ తదేవస్వస్మిన్నపి ప్రార్థయతే॥ ద్విపక్ష్యేతి॥ ద్విరావృత్తాః-పక్ష్యా ద్విపక్ష్యాః- తాః-గ్రీవాః-యస్య సుజర్థ బహు వ్రీహిగర్భ బహువ్రీహిః- తస్య దశగ్రీవస్య-ఆజ్ఞాయాః-శాసనాత్ - చకితాః భీతాః సముదఞ్చన్తః-సమ్భ్రాన్తాశ్చ యే నిశిచరాః- తేషాం ప్రపఞ్చేన- సమూహేన- ప్రక్షిప్తః-నిక్షిప్తః హుతవహః-యతః-కృపాపూరాత్-శీతో జాతః- తం కృపాపూరం మయి కి

యతో జాతస్సీతే స్తనిహ భవనస్తాపవివశే। కృపాపూరం స్వైరం కిరతుమయి లోకామ్బ భవతీ। ౧౦ ॥విష్ణావుష్ణాంశువంశంగతవతి విబుధద్వేషిశోషాయ రోషా । దేష్యత్తద్ద్రోహిదాగశ్శతమపి కృపయా క్షన్తుకామేవనూనం। ధత్తే కన్యా జనన్యా గుణమితినిపుణంకింవదన్తీంవదన్తి। పూర్వంసర్వంసహాయాముదయమకురుథాభోగిశైలేన్ద్రకాన్తే ॥ ౧౧ ॥ అవితుమిహ దయా తే దేవి మార్గత్యశక్తా। నహామపిశరణార్థిహన్తుమజ్జ భవార్థా। ఘటన

రతు-విక్షిపతు॥౧౦॥అథభగవతఃనిగ్రహశీలత్వంతస్యాః అనుగ్రహశీలత్వం చ -అవతారదశాయామపిఅనుభవసిద్ధమితివివక్షన్ తయోఃస్వస్వశీలానుగుణావతారదేశాన్వేషణంస్వీకృతతత్తద్దేశానుగుణతీక్ష్ణనిగ్రహక్షమా విశేషరూపకార్యదర్శనంచప్రతిపాదయన్ లక్ష్మ్యాఃస్వతస్సిద్ధసీతావతారస్యరాక్షస్య పరాధక్షమార్థత్వం జనక యజనసర్వంసహావతరణస్యోక్తక్షమాసమ్పాదనాయకన్యాయాఃమాతృగతానుసరణన్యాయసంవాదకరణమూలకత్వంచోత్ప్రేక్షతే॥విష్ణావితి॥విబుధద్వేషిణః- రాక్షసాః- అపరాధార్హా ఇతివ్యజ్యతే- అతఏవశోషాయేత్యుక్తం- విష్ణౌ- ఉష్ణాంశోః- సూర్యస్యవంశం-ఉష్ణానాం- అంశూనాం- వంశం- పరంపరాంచేతివ్యజ్యతే- గతవతిసతి- ఏష్యతాం- ఆగమిష్యతాం- తద్ద్రోహిదాగసాం-రాక్షస్యపరాధానాం- శతమపి-కృపయా-క్షన్తుకామేవ - కిఞ్చలోకఇతి శేషః। కన్యా- పుత్రీ- జనన్యాః-మాతుః- గుణం-గతం- రీతిమిత్యర్థః-ధత్తే ఇతికింవదన్తీంనిపుణంయథాతథా - వదన్తి- సంవదమానాసతీ- పూర్వం సర్వంసహాయాం - సర్వసహనశీలాయా మితివ్యజ్యతే- ఉదయం- ఆవిర్భావం- అకురుథాః-అతనుథాః॥౧౧॥ దయాయాః అపరాధసహస్రోదరంభరిత్వాత్ సదాక్షుధితత్వం । తదనుగుణస్వీయ భూయోపరాధలాభేనక్షుచ్ఛమనస్యకర్తవ్యత్వంచేత్యభిప్రయన్ స్వస్యదయాసమ్బన్ధలాభాగ్యవిశేషాయత్తంస్థితికుర్విత్ప్రార్థయతే ॥అవితుమితి॥అవితుం-రక్షితుం-

ముచితమాస్పదాపయోర్ద్వైవయోగాత్ । కలశజలధికన్యేహేతుమేతన్నయుక్తమ్ ॥౧౨॥ కార్యేషుకారణగుణానియతంభవన్తి । త్యుక్తింసతామవితథామవధారయామః । చాన్ద్రీకలాచభవతీచపయోధిమధ్యా । జ్జాతేయదప్సుసుధయాదయయాచశీతే ॥ ౧౩ ॥ ఆసాదితోన్నతపదేష్వగిరీశ ముఖ్యేష్వారోఢుమబ్జనిలయేశిథిలాభిలాషా । నీచేతుమాదృశిదయారసనిమ్నగాతే । ప్రాప్తాదరాప్రవహతీత్యనురూపమేతత్ ॥౧౪॥ శౌరిశ్చకాస్తిహృదయేషుశరీరభాజాంతస్యాపిదేవిహృదయేత్వమనుప్రవిష్టా । పద్మేతవాపిహృదయేప్రథతేదయేయం । తామేవజాగ్రదఖిలాతిశయాంశ్రయామః ॥౧౫॥

మార్గతి-మార్గ అన్వేషణ ఇతిచౌరాదికస్య ఆధృషీయత్వాణ్ణిజభావే లటి తిపి శపి ఇదంరూపం ॥౧౩॥ భఙ్గ్యన్తరేణలక్ష్మ్యాః దయార్ద్రతాస్వభావం వర్ణయితుం తస్యకార్యకారణగుణనియతభావిత్వమూలకత్వం సదృష్టాన్తముత్ప్రేక్షతే ॥ కార్యేష్వితి ॥ నియతం-అవశ్యం-అవధారయామః-నిశ్చినుమః ॥౧౩॥ స్వస్మిన్ లక్ష్మీకటాక్షలాభం సిద్ధవత్కృత్య తస్యస్వీయశేషత్వాభిసన్ధిమూలకత్వమభిప్రయన్ తద్వ్యతిరేకే తల్లాభవ్యతిరేకదృష్టాన్తేన తద్ద్రఢయన్ తద్దయారసం నదీత్వేన రూపయిత్వా నద్యాః నిమ్నగాత్వస్వభావేన నిమ్నభూతే స్వస్మిన్ ప్రవహణముచితమిత్యుత్ప్రేక్షతే ॥ ఆసాదితేతి ॥ ఆసాదితాని ప్రాప్తాని-జ్ఞాతానీతి చ-వ్యజ్యతే - ఉన్నతపదాని - ఉన్నతస్థలాని-వై స్తేషుశివాదిస్థానేష్విత్యపివ్యజ్యతే- గిరీశ ముఖ్యేషు- హిమవత్ప్రభృతిషు రుద్రాదిష్వితి చ వ్యజ్యతే ॥౧౪॥ తద్దయాయా ఏవ ఆశ్రయణీయత్వోపయుక్త సర్వాతిశాయిత్వమభిప్రయన్ తస్యా హృదయవాసప్రయుక్తత్వం జగద్ధృదయవాసిభగవద్దృష్టాన్తేన లక్ష్మ్యాం దయాయాం చ సాధయతి ॥ శౌరిరితి ॥ చకాస్తి- విలసతి- ప్రథతే- ప్రకాశతే ॥౧౫॥ లక్ష్మ్యాః పత్నీత్వకృతం పతిశేషత్వమపి । అనుగ్రహాశీలత్వకృతమేవేత్యభిప్రయన్ భగవతి సర్వశేషిత్వస్య నిగ్రహానుగ్రహోభయశక్తిమత్త్వకృతసర్వేశితృత్వమూలకత్వం । లక్ష్మ్యాః-

నిత్యంవిశ్వంవశయతిహరిర్నిగ్రహానుగ్రహాభ్యా । మాద్యేశక్తింవిఘటయతిలేహన్తకారుణ్యపూరః । ఈషన్న్యూనంతదహదయితాదీశితృత్వంభవత్యాస్తచ్ఛేషత్వంకథమితరథాదేవితుల్యేవిభూమ్ని ॥ ౧౬ ॥ విహితంజహతంవివేకహానాదహితంకర్మచనిత్యమాచరన్తం । అపయాతగుణంహరిప్రియేమాంకృపయాకేవలయైవపాలయేథాః॥ ౧౭ ॥ క్షణమప్యసహాస్థితౌజనాగఃకమితానక్షమితేతిసానుకమ్పా । అవతారదశాసుదేవిరూపైరనురూపైరనుగాహసేముకున్దమ్ ॥ ౧౮ ॥ గళతి కలితాయాసే శ్వా

తచ్ఛేషత్వస్యచనిగ్రహశక్తివిరహమూలకసర్వేశితృత్వవిరహేయత్తత్వం-చఉత్ప్రేక్షతే॥నిత్యమితి॥వశయతి-వశీకరోతి-ఆద్యే-నిగ్రహే-విఘటయతిరుణద్ధిహన్తేతిహర్షే-తత్తస్మాత్- ఇహవిశ్వస్మిన్విషయేభవత్యాః-ఈశితృత్వం-శాసితృత్వం- దయితాత్-భగవతః-ఈషన్న్యూనం।ఇతరథేతి- నేదంమహిమన్యూనత్వకృతమితిభావః। తదేవాహ।తుల్యేతి- నిగ్రహేతర-సర్వవ్యాపారేషు భగవతాసహలక్ష్మ్యాః తుల్యసమ్బన్ధావితిభావః ॥౧౬॥ స్వస్యలక్ష్మీప్రసాదనభక్త్యాద్యశక్త్యాఆకించిన్యమనుసన్దధానఃతద్ధ్యైకావలమ్బనరూపంప్రపదనమభిప్రయన్స్వరక్షణభరస్వీకారం-తాంప్రార్థయతేవిహితమితి॥వివేకస్యహానాత్త్యాగాత్-విహితం-శాస్త్రచోదితంకర్మ-జహతం-త్యజన్తం-పాలయేథాః- రక్షేః- రక్షణభరం- స్వీకుర్వీథాఇతియావత్॥౧౭॥ తస్యాస్స్వతస్సిద్ధనిత్యయోగస్యఅవతారదశాస్వప్యనువృత్తిం- లక్ష్మ్యాఃదయాకార్యవిశేషరూపతయావర్ణయతి॥క్షణమితి॥ అసహవినా- స్థితౌ-అవస్థానే- కమితా- భగవానితియావత్- నక్షమితా- నసహేత్-అనుగాహసే- అనువర్తసే॥ ౧౮॥ అథలక్ష్మ్యాఃదయాపారవశ్యంభగవతోలక్ష్మీపారవశ్యంచ ఆశ్రితలక్షణఫలోపధాయకమిత్యాహ॥గళతీతి॥ కలితాయాసేత్యాదినా- ఫలోపధానార్హకాలవిశేషమేవ విశద

సేకషాగ్గళితేగళే। భ్రమతినయనేషాన్తే స్వాన్తేయియాసుషు చాసుషు। త్వరయతిదయా జన్తోరన్తోత్కటా మేభవకింరమే । త్వమపి కృపణ త్రాణే ప్రాణేశ్వరంచపరాఙ్ముఖమ్॥ ౧౯ ॥దుఃఖాక్రాన్తంభావజలనిధిం దుస్తరం యోగివర్త్యైః। పాపానాంనస్తరితుమనసాంకాకథాలోకథాత్రి। ఏవం యద్యప్యుదయతిమతిస్త్వావకీమద్ధికన్యే । ధన్యోధృష్ట్వాతదపి కరుణాంస్థై ర్యమేత్యన్తరాత్మా॥ ౨౦ ॥ తపోభిరిహయోగిన స్తవదయా మవిన్దన్త్యయా। మకిఞ్చనతయైవ తామమృతసోదరి ప్రాప్నుమః। సమాధిపటవశ్చమాదను భవన్తి యద్దైవతం। తదేవయమునాతటీతరుగణస్సుఖేనాన్వభూత్॥ ౨౧॥

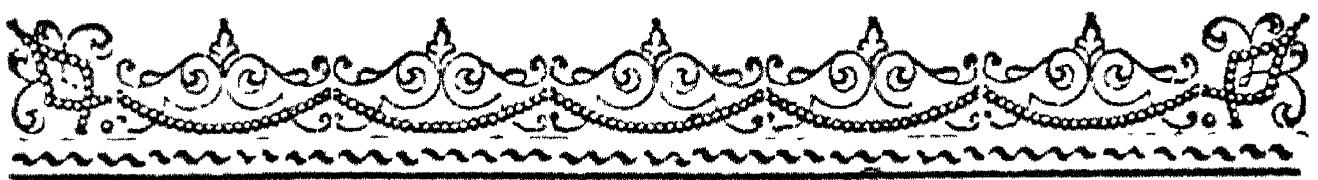
యతి-యియాసుషు-యాతుమిచ్ఛత్సుసత్సుకృపణత్రాణే-దీనరక్షణే-పరా ఙ్ముఖం- అన్యపరం- ప్రాణేశ్వరం-విష్ణుం- త్వం-త్వరయసి॥౧౯॥ అనతిక్ర మణీయపురుషకారభూతాయాఃలక్ష్మ్యాఃదయాం వినాఅకిఞ్చనానాము పాసనాదిక్లేశసాధ్యమోక్షోదుర్లభఇత్యాహ॥దుఃఖాక్రాన్తమితి॥ పాపా నాం- పాపిష్ఠానాం - నః-అస్మాకం- ఉదయతి ఉత్పద్యతే- స్థైర్యం-వి శ్వాసం-అనేన - మహావిశ్వాస భఞ్జకశఙ్కా-విశేష నివర్తక పురుషకా రవిశేషత్వం సూచితం ॥౨౦॥ ఉపాసనాది క్లేశసాధ్యఫలవిశేషస్యతద్ద యామాత్రాత్ కథం లాభఇతి ఉక్తపురుషకార విశేషస్యశఙ్కా- విశేషనివర్తకత్వంచ కథమితిశఙ్కాం ఆకిఞ్చన్యరూపాధికారవిశేషాయ త్తస్తల్లాభ ఇతిసదృష్టాన్తంనిరస్యతి॥ తపోభిరితి॥ అవిన్దన్త - అలభన్త- అకిఞ్చనతయా- ఆకిఞ్చన్యేనైవ- ప్రాప్నుమః- భజామః - సమాధౌ- యోగే- పటవః-కుశలాః- మునయఇతియావత్॥౨౧॥ తద్దయాయాఃఅ స్మదాద్యకిఞ్చనైస్తాపత్రయనివృత్తిహేతుతయాఉపాస్యత్వలాభః సుకృ తవిశేషాయత్త ఇతిద్యోతయన్ పిపాసా ర్దైఃదైవాల్లబ్ధప్రపాసత్వ్యావర్ణన పూర్వకం- ఉపమానోపమేయయోః దృష్టాన్తముఖే నతాపత్రయనివర్త

అపారపరితాపకృద్భవతపాతపాన్ధావయం। ప్రపామివ సు పావనీంత వకృపాముపాసీమహి। ఉదఞ్చితధనఞ్జయః ప్రభురుదారహేతిర్యయా। యయావుదధికన్యకే తపన మధ్యగశ్శ్రితతాం॥౨౨॥ కంసారాతి ప్రేయసి సంసారాబ్ధావభ్రిమన్ననాథోఽహం। అమ్బ తవ సాధ్వకమ్పామనుకమ్పాం నావమవలమ్బే॥౨౩॥ * * * * *

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే

కారుణ్యస్తబకశ్చతుర్థః.

కత్వంప్రథయతి॥ అపారేతి॥ అపారాః- పరితాపాః- ఆధ్యాత్మికాదయః- తాన్-కరోతీతి- తథోక్తః- భవః- సంసారః- సఏవతపాతపః- పిపాసాజనకగ్రీష్మాతపః- తేనఅన్ధాః- వయంఉపాసీమహి - ధ్యాయేమ- యయా-ఉదఞ్చితః- ఆధానాదినాసంవర్ధితః- అన్యత్ర- గీతోపదేశాదినాపరివర్ధితః- ధనఞ్జయః-అగ్నిః- అర్జునశ్చ - ఉదారాః- హేతయః-జ్వాలాః- ఆయుధాశ్చ- తపనమధ్యగః- తపనస్య- సూర్యస్య- సూర్యమణ్డలస్యచ- మధ్యంగచ్ఛతీతిమధ్యగః - ప్రభుః - కశ్చనన్నృపతిః- విష్ణుశ్చ- ఆర్ద్రితాం- దయాళుతాఞ్చ। యయౌ॥౨౨॥ ఇత్థమకించనముత్సూపాస్యత్వముపపాద్యస్వస్య మోక్ష సాధన తయాతదీయదయాయాఏవ అవలమ్బనీయత్వంప్రథమధ్య వస్యతి॥కంసారాతిరితి॥ అమ్బ- అకమ్పాం- స్థిరాం- తవఅనుకమ్పాం-దయారూపాం- నావం- తరణిం- అవలమ్బే- ఆశ్రయే-సంసారరూపార్ణవస్య। త్వత్కృపైవ తరణసాధనభూతానారితిభావః॥ ఇతిశ్రీ ॥ లక్ష్మీసహస్రవ్యాఖ్యాయాం కారుణ్యాస్తబకస్తురీయః॥

శ్రీరస్తు.

లక్ష్మీసహస్రే సవ్యాఖ్యానే కటాక్షస్తబకః

అథకటాక్షస్తబకప్రారమ్భః

లక్ష్మీవదనలావణ్యసుధోదధికృతోదయః। కల్పవృక్షఃకటాక్షాత్మా కాఙ్క్షితానికరోతునః ॥౧॥ క్షమాకుమారిక్షణమీక్షణంత్వం । యదృచ్ఛయాన్యస్యసియత్రజన్తౌ । సఈక్షణానాంత్రయమష్టకంవాసహస్రకంవా సహసాదధాతి॥౨॥ అమ్బస్తోకాలోకసుధాశీకరలేశై ।౹రజ్గంజన్తోరార్ద్రి

అథకటాక్షస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

ఏవంలక్ష్మ్యాః- అనుగ్రహైకశీలత్వం స్తబకేన నిరూప్యతత్కార్యవిశేషతయాతద్వ్యంజకచాక్షుషవ్యాపారరూపం కటాక్షం స్తబకేన స్తోతుకామఃసర్వఫలప్రదంతమేవ స్వాభీష్టంశ్లోకేనప్రార్థయతే॥ లక్ష్మీతి॥ లక్ష్మ్యాః- వదనలావణ్యమేవ- సుధోదధిః-క్షీరాబ్ధిః- తస్మిన్ కృతః- ఉదయః-ఆవిర్భావః- యేనసః-కటాక్షాత్మా-అపాఙ్గరూపఃకల్పవృక్షః-నః- కాఙ్క్షితాని- అభిలషితాని- కరోతుజనయతు॥౧॥ విధిశివేన్ద్రాదిపదానాంలక్ష్మీకటాక్షలేశాయత్తత్వంభఙ్గ్యన్తరేణవర్ణయతి ।క్షమేతి॥ యదృచ్ఛయా-దిష్ట్యా- న్యస్యసి- నిక్షిపసి- సనరః- ఈక్షణానాం-త్రయం వా- అష్టకంవా- సహస్రకంవా- సహసా-దధాతి- రుద్రత్వం-బ్రహ్మత్వంఇన్ద్రత్వంవాధత్త ఇతిభావః । అల్పేక్షణన్యాసేన ఈక్షణత్రయాది బహ్వీక్షణలాభవర్ణనం- ఈక్షణత్రయాదేః- తత్సాధన చక్షుస్త్రయా

యసేయస్యసఏషః। హస్తాత్త్వయాద్వారణమస్తాచ్చగళచ్ఛి। ర్దానా
మ్భోభిఃపఙ్కిలగేహాఙ్గణభూస్స్యాత్ ॥౩॥ త్వద్వీక్షణామృతకణోఽపిన
యేషు తేషాం। సద్మానిజీర్ణశిథిలచ్ఛదిరాప్తిరస్రైః। అభ్రచ్యుతైరుదకబి
న్దుభిరశ్రుమిశ్రైః। ర్జమ్బాలితానిజగదమ్బచిరంభవన్తి ॥౪॥ కనకశిబికా
రూఢాఃప్రౌఢాధిరాజ్యపదేస్థితాః। కతిచిదతులంమన్యా ధన్యాశ్చరన్తి
యదిన్దిరే। యదపిచవహన్త్యేతాఙ్దీనాఃపరేఫలమప్యత। ద్వయమపి
తవస్తోకాలోకాన్వయవ్యతిరేకయోః॥౫॥ జడంమామప్యార్తంజననిశిశిరా
పాఙ్గవిసరైః। కృపాపూరస్మేరైఃక్షణమపికృతార్థీకురుముదా। తతఃకో
వాదోషస్తవభవతిత్ర్యక్షదయితే। మరౌవామేరౌవాభగవతిసమంవ
ర్షతిఘనః॥౬॥ ద్వారిద్వారిదురీశకిఙ్కరకృతైరాతఙ్కహుఙ్కృతైః। ర

దికృతత్రిత్వాద్యభిప్రాయమితిబోధ్యం ॥ ౨ ॥ ఐహికైశ్వర్యప్రాప్తేరపి-
తత్కటాక్షలేశాయత్తత్వంవర్ణయతి॥ అమ్బేతి॥ ఆర్ద్రయసే- నిషిఞ్చ
సి-పశ్యసీతియావత్- దానామ్భోభిః- ద్రవ్యదానజలైః- గజమదజలై
శ్చ॥ శీకరలేశేనకస్మింశ్చిత్పురుషే ఆర్ద్రేతదీయగృహాఙ్గణస్య ద్రవ్యదానా
మ్బుభిఃగజమదామ్బుభిశ్చపఙ్కిలీకరణవర్ణనాత్ శీకరలేశస్య స్రోతోహే
తుత్వంఅర్థసిద్ధమితివైచిత్ర్యమితిభావః॥౩॥ ఉక్తార్థమేవవ్యతిరేకేణద్రఢ
యితుంతత్కటాక్షవ్యతిరేకస్యాపిజీర్ణగృహత్వాద్యనైశ్వర్యనిమిత్తకసా
శ్రువృష్టిమయస్రోతోహేతుత్వంవర్ణయతి ॥త్వదితి॥ జీర్ణాని- శిథిలాని-
యానిచ్ఛదిరాణి- పటలాని- తేషామాప్తిః-ప్రాప్తిః- తైరస్రైః-శోణైః
అశ్రుమిశ్రైః- అభ్రచ్యుతైః- ఉదకబిన్దుభిః జమ్బాలితాని- పఙ్కిలా
నికృతానిభవన్తీత్యర్థః॥౪॥ ఏవంకటాక్షస్యఐశ్వర్యహేతుకత్వేస్థలభేదే
నఅన్వయవ్యతిరేకదృష్టాన్తావుపపాద్యఏకత్రస్థలేతయోర్దృష్టాన్తమా
హ॥కనకేతి॥ అతులంమన్యాః-అసదృశంమన్యానాః॥౫॥ తత్కటాక్షస్య
తాపశమనశీలత్వేనపర్జన్యసామ్యమభిప్రేత్యతాపాక్రాన్తత్వేనమరుస
మానభూతేస్వస్మిన్నపిపర్జన్యాయమానఅపాఙ్గవిసరరూపవర్షధారాం
ప్రార్థయతే॥జడమితి॥ మేరౌవేత్యనేనతాపశమనశక్తేః స్వస్మిన్నేవపూ

త్యుచ్చైరతిమాత్రవేత్రపరుషాఘాతైరనుచ్చాటితః । దుర్దారిద్ర్యదశా పిశాచనిచయో దూరాత్సముత్సార్యతే । దేవి త్వత్కరుణాకటాక్షతటినీ స్నానార్జనేనాధునా ॥౭॥ శుచౌ వంశే జన్మ శ్రుతినయమతిర్మాతరతులా వికమ్ప్రా సమ్పత్తిర్విశదమవిగీతా చ కవితా । ప్రపత్తిర్దైత్యారౌ హితపరమపత్యం శుభయశో । వివర్తాస్సప్తామీ శివమసదృశాం తావకదృశాం ॥౮॥ అలమలమనుసృత్య స్వామిని జ్ఞానహీనా । నకలితబహుమానానన్వహం

ర్ణోపయోగో నాన్యత్రేతి వ్యజ్యతే॥౬॥ దారిద్ర్యస్యపిశాచరూపత్వం అనేకరాజకులవాసాదిజాతరాజభటధిక్కారాదేః పిశాచోచ్చాటనహుంకారాదిరూపత్వం రాజాదౌ కథఞ్చిదపిధనాలాభస్య తదుచ్చాటనాలాభరూపత్వం అన్తతశ్చోత్సారణహేతోః కటాక్షవిసరస్య నదీవిశేష స్నానరూపత్వఞ్చ రూపయతి॥ ద్వారీతి॥ ద్వారి ద్వారి-రాజ్ఞాం ప్రతిగృహద్వారం దురీశానాం కదర్యాణాం-కిఙ్కరైః-భటైః-కృతైః-ఆతఙ్కైః భయప్రదైః-అత్యుచ్చైః-అతిమాత్రైః-హుఙ్కృతైః-హుఙ్కారైః-అతిమాత్రం-అత్యన్తం పరుషాఘాతైః-క్రూరప్రహారైరపి- అనుచ్చాటితః- అనుత్సారితః- దుర్దారిద్ర్యదశైవ-పిశాచనిచయః-పిశాచవ్రజః-దూరాత్సముత్సార్యతే॥౭ లక్ష్మీకటాక్షప్రసరస్యాస్మిన్నన్యేషు చ ఫలోపధానప్రకారం వర్ణయతి శుచావిత్యాదినా॥ శుచావితి॥ శుచౌ వంశే-సద్వంశే -జన్మ-ఉత్పత్తిః- అతులా నిస్సమా-శ్రుతౌ-వేదే-నయే-తదర్థనిర్ణాయకతన్త్రే-పూర్వోత్తరమీమాంసయోరిత్యర్థః- మతిః-ప్రజ్ఞా చ-వికమ్ప్రా- నిశ్చలా-సమ్పత్తిః-సమ్పచ్చ-విశదం యథా తథా అవిగీతా- శ్లాఘ్యా-కవితా చ-దైత్యారౌ- ప్రపత్తిః-ప్రపదనం చ- హితం- పరం- ఇష్టం- యస్య తత్- అపత్యం చ-శుభయశశ్చ-అమీ సప్త చ- అసదృశాం- తావకదృశాం - వివర్తాః- పరిణామాః॥౮॥ ఉక్తఫలోపధానప్రకారమేవ స్వస్య రాజానుసరణక్లేశనాశ్యసిరస్తదారిద్ర్యనిరాసవిషయేపి ప్రార్థయతే॥ అలమితి॥ హే స్వామిని-కిం పచానాన్ మితంపచానాన్-కదర్యానితి యావత్-అనుసృత్య-అలమలమితి నేత్యర్థః॥ అనుసర

కింపచానాన్। శరణముపగతంత్వాంచారుకారుణ్యతుఙ్గైస్స్నపయజననిస
మ్పన్నవృత్తైరపాఙ్గైః॥౯॥కృతీవసుమతీపతీన్కృతచటుస్తవస్సేవతాందిశస్స్ఫుటమటాట్యతాందిశతుధాతువాదేవృశం। జపత్వపిమనూన్బహూన్జలనిధేస్సుతేయస్తుతే। దృశానిహదయాస్పృశామవిషయో దరిద్రాతి సః ॥ ౧౦ ॥ కృపణదశాపిశాచగణమోచనవేత్రలతా। మధురిపుభక్తివల్లిపరివృద్ధిసుధామ్బుధరాః। హృదయతమోవిమోక్షహిమధామకరాఃకమలే భగవతినఃపునస్తు భవదీయకటాక్షలవాః ॥౧౧॥ ఉదీతాదుగ్ధాబ్ధేఃకువలయపరితాపశమనీ । పదేవిష్ణోర్భాన్తీరజనిచరచక్రవ్యసనదా। దిశన్తీ

ణంమా స్త్వితియావత్-ఆభీక్ష్ణ్యే-నిత్యవీప్సయోరితిద్విర్వచనం-అనస్పృత్యేతిఅలంఖల్వోః ప్రతిషేధయోరితిక్త్వా స్నపయ-అభిషించస్వ ॥౯॥ అర్థార్జనోపాయరాజసేవాదీనామపితత్కటాక్షవిసర వ్యతిరేకేసతిఫలోపధాయకత్వవ్యతిరేకమాహ॥ కృతీతి॥ కృతీ- సమర్థః- కృతచటుస్తవః- కల్పితచాటుస్తుతిస్సన్-వసుమతీపతీన్- సేవతాం- భజతాం దిశః-దశదిశశ్చ- స్ఫుటం- వ్యక్తం- అటాట్యతాం- భృశంపర్యటతు- ధాతువాదే-రసవాదే- వృశం- దిశతు-ఉద్యుక్తోభవత్విత్యర్థః- బహూన్- మనూన్। మన్త్రాన్జపతు- దయాస్పృశాం- దృశాం- కృపోత్తమ్భితానాం కటాక్షాణామిత్యర్థః- యఃఅవిషయః- అపాత్రంసః-దరిద్రాతి-దరిద్రోభవతి॥౧౦ తత్కటాక్షవిశేషంస్వస్యభగవదారాధనోపయుక్తద్రవ్య సమృద్ధిభగవద్భక్తితత్వజ్ఞానైఃపరిశుద్ధత్వంప్రార్థయతే॥ కృపణేతి॥ క్రమాద్ద్రవ్యసమ్పత్త్యాదిత్రయోపయుక్తాన్యేవత్రీణి విశేషణానిబోధ్యాని॥ ౧౧। తత్కటాక్షస్యతాపత్రయజనిత శోకప్రశమహేతుత్వ మభిప్రేత్యతాపశమనహేతుశశిరేఖాసామ్యంలక్ష్మ్యావర్ణయతి॥ ఉదీతేతి॥ కమలే-దుగ్ధాబ్ధేఃఉదితా-ఉత్పన్నా-కువలయానాం- భూమణ్డలానాం- అన్యత్ర- నీలోత్పలానాం-పరితాపశమనీ- సన్తాపహారిణీ- విష్ణోఃపదే - భగవత్పాదారవిన్దే ఆకాశేచ- భాన్తీ- భాసమానా-రజనిచరాః- రాక్షసా ఏవ- చక్రాః-చ

సార్వజ్ఞ్యం భజతి శిరసా క్వాపి కమితే। శుభాలోకైశ్శోకం హరతు శశిరేఖే
వ భవతీ॥ ౧౨॥ దూరాజావసథాభిధాననిరయద్వారాగ్ర జాగ్రన్నర।
క్రూరాలాపశరాహతివ్యతికరాన్ దూరాన్నిరాకుర్వతీః। పారావార
సుతే తరఙ్గయ మయి స్మేరామ్బుజస్పర్ధినీః। ఘోరాపారసమస్తదుష్కృతప
రీహారాయ ధీరాదృశః ॥ ౧౩ ॥ అఘటితఘటనాపటీయసీ తే। హరిగృహి
ణి ప్రకటా కటాక్షరేఖా। స్థిరవసుమవనీపకం విధత్తే జననివనీపకమేవహన్త

క్రవాకపక్షిణః - తేషాం వ్యసనదాయినః ఖిదా - అన్యత్రపరహప్రదా
శిరసా- భజతి - సేవమానే- క్వాపిపురుషే- సార్వజ్ఞ్యం- సర్వజ్ఞత్వం-
రుద్రత్వంచ- దిశన్తీ- దదానా- భవతీ- శశిరేఖేవ-సదా-ఆలోకైః- కలా
త్మైః- ప్రకాశైశ్శోకం- తాపజం- హరతు- శమయిత్విత్యర్థః॥౧౨॥అథ
భగవదారాధనౌత్సుక్యేన తదుపయుక్తసమ్పత్తిమేవాభిలష్యతస్స్వోధి
పాపశమనం పునస్తాం ప్రార్థయతే॥ దూరాజేతి॥ పారావారసుతే- దూ
రాజానాం- దుష్టనృపాణాం- ఆవసథాభిధానాః -గృహాఖ్యాః- నిర
యాః- నరకాః - తేషాం - ద్వారాగ్రేషు - జాగ్రతాం - జాగ
రూకాణాం-నరాణాం-రాజభటానాం- క్రూరాలాపాః- కఠినోక్తయ
ఏవ-శరాః-బాణాః-తేషాం- ఆహతిః-ప్రహారః-తద్వ్యతికరాన్ - తత్స
మ్బన్ధాన్ దూరాత్ - నిరాకుర్వతీః- అపాకుర్వతీః-స్మేరామ్బుజస్పర్ధినీః-వి
కసత్పఙ్కేరుహసదృశా ఇత్యర్థః- ధీరాః- పోషణశీలాః- దృశః- ఘోరా
పారసమస్తదుష్కృతపరీహారాయ- తరఙ్గయ- అభివర్ధయ॥౧౩॥దుశ్శ
మదారిద్ర్యస్యాపి యాచకజనస్య దుర్ఘటఘటనపటుతర లక్ష్మీకటాక్షమ
హిమ్నా సామ్రాజ్యలాభ ఇత్యభిప్రాయాన్ తత్పటుతరత్వమేవ భఙ్గ్యన్తరే
ణ వర్ణయతి॥ అఘటితేతి॥ హే హరిగృహిణి తే- ప్రకటా కటాక్షరే
ఖా- అఘటితఘటనాయాం దుర్ఘటితవస్తుసఙ్ఘటనే - పటీయసీ పటుతరా
స్థిరాః- వసవః- కిరణాః ధనాని చ యస్య తం- అవనీపకం- చన్ద్రశరం-సూ

జస్రం॥౧౪॥ నయనే ఫణీన్ద్రశయనేష్టనాయికే। యదినాదధాసి సుదినా
బ్జశోభనే। వలభేదనోపినలభేతసమ్పదం। మరుతామయేతమరుతామపిస్థ
లీ॥౧౫॥ కరుణార్ద్రసేనవరుణాలయాత్మజే। మ్రదిమానమేత్య యదిమామ
వేక్షసే। మలినాత్మనాపికలినాక్రియేతకిం। మమకింకరోతుయమకింకరో
పివా॥౧౬॥ మామపాఙ్గలహరీగరీయసీ। తావకీస్పృశతుదేవకీస్నుషేఅ
న్తకస్యతురుషాకషాయితా। మాపతన్తుమయిదుష్టదృష్టయః॥౧౭॥బన్ధుర

ర్యమితియావత్-జస్రం-వనీపకం- చన్ద్రమేవవనీపకశ్శశాఙ్కేబ్జఇతివిశ్వప్ర
కాశః- అస్థిరవసుమితిచవ్యజ్యతే।ధత్తే-హన్తేత్యాశ్చర్యే-వస్తుతస్తు-వనీప
కంయాచకం- జస్రంనిర్వసుమితివ్యజ్యతే-స్థిరాణి-నిశ్చలాని-వసూని-ధనా
నియస్యతం అవనీపకం-భూపాలం-విధత్తఇతిభావః॥౧౪॥ఉక్తమేవవ్యతిరే
కముఖేనద్రఢయతినయనఇతి॥ఫణీన్ద్రశయనస్య-శేషశాయినః-ఇష్టనాయి
కే- సుదినాబ్జవత్-శోభనేనయనే- కర్మ-నాదధాసి-ననిక్షిపసియదివల
భేదనః-ఇన్ద్రోపి-సమ్పదం-నలభేత-నప్రాప్నుయాత్-మరుతాంస్థలీ-అమ
రావత్యపి-మరుతాం-నిర్జలప్రదేశతాం- అయేత-లభేత॥౧౫॥కరుణార్ద్ర
లక్ష్మీకటాక్షస్యపాపాపహకలిప్రశమహేతుత్వంయమకింకరదర్శనప్ర
సక్త్యభావహేతుత్వంచవర్ణయతి॥ కరుణేతి॥ మ్రదిమానం-మార్దవమేత్య
అవేక్షసేయది-యమకింకరోపివా- మమకింకరోతు-నకిమపికుర్యాదితిభా
వః-యద్వా- మమకింకరోతుమమదాసోభవేదితివార్థః ॥౧౬॥ తత్కటా
క్షస్పర్శేనయమదృష్టిస్పర్శాభావంసిద్ధవత్కృత్యతదభావాయకటాక్షస్ప
ర్శంప్రార్థయతే ॥మామితి॥ దేవకీస్నుషే- రుక్మిణి- గరీయసీ- తావకీ-త్వ
దీయా- అపాఙ్గలహరీ-కటాక్ష-ప్రవాహః-మాంస్పృశతు- అన్తకస్యయ
మస్యతు-రుషాకషాయితాః-కలుషితాః-దుష్టదృష్టయః- క్రూరవీక్షణాని
మాపతన్తు- ననిపతన్తు॥౧౭॥ తత్కటాక్షంసౌరభశైత్యమార్దవాది యో
గేనమకరన్దత్వేనరూపయన్ స్వాభీష్టసాధనత్వేన తమాశ్రయతి॥బన్ధురేతి॥

గుణైః కృపణబన్ధుమనపాయం। స్నిగ్ధతనయేతవకటాక్షమకరన్దం। ఇన్దుకరబృ న్దజడచన్దనమహీభృత్। కన్దరమరుచ్ఛిశిరసున్దరముపాసే॥౧౭॥ ఆర్తింలు మ్పత్వమృతవాపాఙ్గసుధా త్వా। గఙ్గా సైపాచిత్రగతిర్వర్జితభఙ్గా। నేత్రీ శోషం ప్రత్యుతపద్మేభవమేవ। ప్రాజ్ఞానాంయాభాసిత రూపఞ్చవిధ త్తే॥౧౮॥ ఉచ్చకోరకనవాభ్యుదయంతే। వీక్షితంమనుమహేమకరన్దం। య

బన్ధురాః- మనోహరాః- గుణాః- కల్యాణగుణాః - యస్యాస్తత్సమ్బు ద్ధిః-అనేనకటాక్షస్యమాధుర్యమపివ్యంజితం- స్నిగ్ధతనయే- కృపణబన్ధుం దీనబన్ధుం- అనపాయం- మక్షికాదిరహితం- ఇన్దుకరబృన్దేన - జడాః-శీత లాః-చన్దనమహీభృత్కన్దరాత్- మలయగిరి గుహాయాః- సముత్పన్నాః యేమరుతః- తద్వచ్ఛిశిరం-సున్దరంచతవకటాక్షమకరన్దం ఉపాసే - ధ్యా యామి॥౧౭॥ కటాక్షస్యతాపహరత్వపావనత్వ భోగ్యత్వ మోక్షప్రద త్వాదిభిః-గఙ్గాసామ్య మభిప్రయన్ తతోపి వైలక్షణ్యంవర్ణయతిఆర్తిమితి అమృతవాపాఙ్గసుధాత్వా సైపాగఙ్గా ఆర్తింలుంపతు- శమయతుయాగ ఙ్గా-చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః-గతయః-చర్యాఃయస్యాస్సా-వర్జితాఃత్యక్తాః భఙ్గాః-తరఙ్గాఃఅన్యత్ర-అవమానాః-యస్యాస్సాభవం-రుద్రం-సంసారం చ-ప్రత్యుత-వైపరీత్యేన- శోషం-శోషణంనేత్రీ- నీయమానా-ప్రాజ్ఞానాం మహతాం- సాగరాఖ్యనృపాణాంచ- భాసితరూపం- భస్మసమ్బన్ధిరూ పం-అన్యత్ర-ఆవిర్భూతసుస్వరూపంచవిధత్తే॥౧౮॥ లక్ష్మీకటాక్షస్యఉక్త సామ్యేనమకరన్దత్వమేవశ్లేషమహిమ్నాసహేతు- కంవర్ణయతి॥ఉచ్చేతి॥ ఉద్గతఃఉత్పన్నః-చకోరకాణాంపక్షిణాం-నవాభ్యుదయః-నూతనోత్పత్తిః యస్మిన్తత్ -అన్యత్రఉచ్చేషు-కోరకేషు-కుడ్మలేషు-నవాభ్యుదయః-యస్య తత్ -తేవీక్షితం-తవకటాక్షం- మకరన్దం - మనుమహే - మన్యామ హేశతపత్రగృహే-సరోజగేహే-హేలక్ష్మీయత్ర-స్థలే పురుషేచ త్క

త్రతల్లగతిషట్పదమన్త్రి। స్తత్రభాతిశతపత్రగృహే యత్॥౨౦॥ యక్షుశ్రీ
జననచణైస్తవావలోకై। ర్లక్ష్మిశ్రీక్షయపిశునానిరస్యమానా। నాళీకాస
నలిపిరప్యళీకలగ్నా। నాళీకాభవతినృణాంప్రతీపగత్యా॥౨౧॥ వీక్షితాని
తవవారిధికన్యేయత్రపాలితజగన్తిలగన్తి।చిత్రమత్రసపరత్రచదేహీదేహి

టాక్షుమిషు- లగతి- ప్రసరతి- తత్రస్థలే- పురుషేచ- యత్కారణాత్॥ షట్పదానాం - భ్రమరాణాం - మన్త్రిః ఝుంకార ధ్వనిః అన్యత్రషట్పదమన్త్రిః-ద్వ్యాఖ్యామన్త్రిః-భాతి- ప్రకాశతే-ప్రతిభాతిచ॥౨౦॥ లక్ష్మీకటాక్షస్యగర్భదారిద్ర్యవహ- బ్రహ్మలిపినిరాసకత్వ మప్యస్తీత్యభిప్రయన్ విపులసమ్పజ్జననేన కుబేరపదప్రదత్వం వర్ణయితుం తస్యబ్రహ్మలిప్యనన్య థాకరణ లాభార్థత్వ ముత్ప్రేక్షతే ॥ యక్షేతి ॥ హే లక్ష్మి - శ్రీక్షయ పిశునా- సమ్పత్ప్రయసూచికా - అస్యశ్రీక్షయోభూయాదిత్యాత్మికా-నృణాం- అళీకలగ్నా-లలాటలిఖితా- నాళీకాసనలిపిః బ్రహ్మలిపిః-యక్షశ్రీజననేన- కుబేరసమ్పదుత్పాదనేన- విత్తైః- ప్రసిద్ధైః తేనవిత్తఇతిచణప్- తవావలోకైః నిరస్యమానా- శోధ్యమానాపి-ప్రతీపగత్యా-ప్రతిలోమాచరణేన- శ్రీక్షయశబ్దస్యప్రతిలోమగత్యా-చఅళీకా-మిథ్యానభవతి॥౨౧॥ తత్కటాక్షస్యైశ్వర్యానుభవ పూర్వకమోక్షానుభవప్రాపకత్వం శ్లేషమూల విరోధాభాసేన బోధయతి ॥ వీక్షితానీతి ॥ వారిధికన్యే-పాలితాని- రక్షితాని- జగన్తి-లోకాః-యైస్తాని తవవీక్షితాని- యత్రపురుషే-లగన్తి- ప్రసరన్తి-సః- దేహీ- దేహవాన్ అత్రభువి - పరత్రదివిచ- దేహీశబ్దం దేహీతి- వ్యవహారం- అపహాయ తస్య-అవిషయీ-భూయేత్యర్థః-చకాస్తి-విలసతి- చిత్రం-దేహవత్త్వేపి-దేహవత్త్వవ్యవహారత్యాగాద్విరోధః- త్వత్కటాక్షపాత్రభూతః మహ్యాం

శ్చామపహాయచకాస్తి॥౨౨॥ దుగ్ధాబ్ధికన్యే త్వదపాఙ్గభృత్యాః। విత్తాధిప
త్యాదిపదాభిషిక్తాః। హృత్తాపయుక్తాస్తవ దేవ్యభక్తాః మర్త్యా జగత్యాం
విలపన్తి రిక్తాః॥౨౩॥ తవ దేవి పటుర్నటః కటాక్షో। గుణవత్తాలసదుచ్ఛ్రి

ధనాదికం దేహీతి యం కంచిదపి కృపణం అయాచమానస్సన్ పరత్ర ప్రాకృ
తదేహత్యాగేన-ఆవిర్భూతస్వస్వరూపశ్చ ప్రకాశత ఇతి పరిహారః॥౨౨॥ త
త్వదుక్తమైశ్వర్యానుభవహేతుత్వమేవ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం ద్రఢయ
తి॥ దుగ్ధేతి॥ త్వదపాఙ్గభృత్యాః-త్వత్కటాక్షకిఙ్కరాః-విత్తాధిపత్యాదిప
దేషు- కుబేరాదిస్థానేషు-అభిషిక్తాః భవన్తి। హే దేవి తవాభక్తాః- త్వద్భ
క్తిశూన్యాః-మర్త్యాః-రిక్తాః-హృత్తాపయుక్తాః-మనస్సన్తాపయుక్తాశ్చ స
న్తః- జగత్యాం- విలపన్తి- ప్రలపన్తి॥ ౨౩ ॥తత్కటాక్షస్యాశ్రితేషు కవి
తాదిరచనాసామర్థ్యవిశేషప్రదత్వం వివక్షన్ తం పటునటత్వేన నిరూప్య
తస్య వాణీరూపనర్తకీనర్తయితృత్వముత్ప్రేక్షతే॥ తవేతి॥ దేవి- గుణవ
త్తయా-నీలశ్వేతాదివర్ణవత్తయా. లసన్- ప్రకాశమానః-ఉచ్ఛ్రయః ఉ
త్కర్షః- యస్య సః- అన్యత్ర- గుణవతా- సూత్రవతా - తాలేన-సదు
చ్ఛ్రియః- ఉత్పన్నోచ్ఛ్రయవాన్-యః కటాక్షనటః-సంశ్రితానాం-భ
క్తానాం- మఞ్జులం- మనోజ్ఞం-ఆస్యం ముఖమేవ రఙ్గం- నృత్యస్థలం-త
స్మిన్- అన్యత్ర- సంశ్రితం- ప్రాప్తం- మఞ్జు మనోహరం- లాస్యం-నృత్యం
యస్మిన్ తత్- రఙ్గే- రఙ్గస్థలే సరస్వతీం- వాచం- స్త్రీలిఙ్గత్వేన నర్తకీతి
వ్యజ్యతే తేన -వీణాదివాద్యేన-సహావర్తత ఇతి- సతతం-తథాభూతం
యథా తథా ॥ తతం వీణాదికం వాద్యమిత్యమరః ॥ నర్తయతే - నట
యతీనను - సః -కటాక్షః - పటుః- సమర్థః - నటః - నర్తక ఏవ-

యస్సనూనం। ననునర్తయతేసరస్వతీయయా। స్సతతంసంశ్రితమఞ్జులాస్యర
ఙ్గై॥౨౪॥ భావత్కైర్భగవతికజ్జలానువిద్ధైః। కృష్ణోయైర్భవతిపతిఃకటాక్ష
పూరైః। తల్లేశైరధికతమశ్రియాంనిదానై । ర్మాలిన్యంహరసివిచిత్రమా
న్తరంనః॥౨౫॥ వికస్వరామోదభరంవితన్వతీ । పురోవసన్తం ప్రథితాగ
మాఞ్చితం। కటాక్షవల్లీతవమాధవప్రియే। ప్రసౌత్యనన్తంసుమితాప్య

నూనం-ధ్రువం ॥ అత్రరచనావిశేషస్యనర్తనరూపత్వేననిగరణంకృతంభ
క్తజనాస్యస్యరఙ్గత్వేనరూపణమితిబోధ్యం॥౨౪॥ తత్కటాక్షావలమ్బనే
నైవశ్రియఃపతేఃఆశ్రితాపరాధనివర్తకత్వమిత్యభిప్రయన్ తత్రతదవలమ్బ
నమాశ్రితరక్షణార్థమవతారవిశేషం దృష్టాన్తీకుర్వన్ తత్సమర్థయతేభ
ఙ్గ్యన్తరేణ॥భావత్కైరితి॥భగవతి- కజ్జలానువిద్ధైః- అఞ్జనమిశ్రైః- భా
వత్కైః-భవదీయైః-కటాక్షపూరైః-తవపతిః- కృష్ణఃనీలః- కృష్ణావతా
రశ్చ-భవతి।అధికానాం- ప్రచురాణాం- తమశ్శ్రియాం - తిమిరశోభా
నాంనైల్యానామితియావత్- అన్యత్ర- అధికతమాః - అత్యన్తమధికాః-
శ్రియః-సమ్పదః-తాసాం-నిదానైః- తస్యకటాక్షస్యలేశైః-నః-అస్మాకం
ఆన్తరం - అన్తర్గతమపి - మాలిన్యం- నైల్యం- హరసీతియత్ - తద్విచి
త్రం॥౨౫॥కటాక్షస్య లేశోపిమోక్షాద్యనన్తఫలప్రదఇతివివక్షన్ తస్యపు
ష్పితలతాసామ్యంవర్ణయతి॥వికస్వరేతి॥ మాధవప్రియే- పురోవసన్తం-
పురతస్థితం- జనముద్దిశ్య- అన్యత్ర-పురః-అగ్రే-వసన్తం- వసన్తఋతౌ-
కార్త్స్న్యేన- వికస్వరః- వికాసమానః- ఆమోదః- సన్తోషః- పరిమళశ్చ-
తస్యభరం- అతిశయం- వితన్వతీ- కుర్వతీ- ప్రథితైః- ఆగమైః- వేదైః-
అన్యత్ర- ఆగమైః-వృక్షైశ్చ-అఞ్చితం- పూజితం- ప్రాప్తఞ్చ- తవకటాక్ష
ఏవవల్లీ- సుమితా- సుతరామల్పాపి- అనన్తం- అపరిమితం- ఫలం-ప్రసౌ
తి- జనయతీతివిరోధః - సుమితా కుసుమితాసతీ - ఫలంప్రసౌతీతిపరి
హారః॥౨౬॥ కటాక్షస్యసౌన్దర్యవిశేషేణమన్మథసామ్యమభిప్రయన్తతో

సాఫలమ్॥౨౬॥ నవిప్రయోగివ్యసనాయకల్పతే। నమార్గణానాంసహతే చపఞ్చతామ్। భవంజవాత్ప్రత్యుతదన్దహీత్యయం। జయత్యపాఙ్గస్తవచిత్రమిన్దిరే॥౨౭॥ వికచకమలశోభావిభ్రమోద్భూతిసీమా। విధుమిహసదుపాస్యంతన్వతీసుప్రసన్నం। శరదివతవవీక్షా శార్ఙ్గిణఃప్రాణకాన్తే శమయ

ప్యాధిక్యంవిరోధాభాసేనవర్ణయతి॥నేతి॥ ఇన్దిరే - తవఅపాఙ్గః- కటాక్షః-సఏవఅపాఙ్గః- అనఙ్గః-విప్రయోగినాం-విరహిణాం-బ్రాహ్మణయోగినాం- వ్యసనాయదుఃఖాయ- నకల్పతే- నసమ్పద్యతే- మార్గణానాం- బాణానాం- అన్యత్రయాచకానాం- పఞ్చతాం-పఞ్చత్వసఙ్ఖ్యాం- మృతిఞ్చ- నసహతే-అయంకటాక్షమదనఃభవంరుద్రం- సంసారంచ- జవాత్- ప్రత్యుత-వైపరీత్యేన - దన్దహీతి - ప్రదహతి- చిత్రంతాదృశోజయతీత్యర్థః- విరహివ్యసనాకరణాదినామన్మథవిరుద్ధధర్మాశ్రయణేన సిద్ధస్యవిరోధస్యయోగివ్యసననివృత్త్యాదినాఆభాసీకరణాత్ విరోధాభాసోఽలఙ్కారః॥ఆభాసహేతూనాంచఉపమానే - అభావాత్ తతఆధిక్యవర్ణనంఫలితమితిబోధ్యం॥౨౭॥ తస్యతాపశమనహేతుత్వమభిప్రేయన్ - కమలశోభాస్పదత్వేనశరత్సామ్యంవర్ణయన్ తద్దృష్టాన్తేనైవతత్సమర్థయతేశ్లేషేణ॥ వికచేతి॥ శార్ఙ్గిణఃప్రాణకాన్తే - వికచకమలానాం వికసితపద్మానాం- శోభావిభ్రమస్య- కాన్తివిలాసస్య - ఉద్భూతిసీమా - జన్మభూమిః- సద్భిః-నక్షత్రైః- మహద్భిశ్చ- ఉపాస్యం- ఉపాసనీయం- విధుం శశినం- విష్ణుంచ- సుప్రసన్నం- వర్షాభావాదతిస్వచ్ఛం- కోపాభావాదతిప్రసాదవన్తంచ- తన్వతీ- కుర్వతీ- శరత్ - శరదాఖ్యఋతురివతవవీక్షా- ఉజ్జృమ్భితాః- అభివృద్ధాః- ఆపః-జలాని- యేనతం- అన్యత్రఉజ్జృమ్భితఇత్యుజ్జృమ్భి- తాపః- యేనతం- మేఘానాంఆటోపం - ఆరభ

తికిలమేఘాటోపముజ్జృమ్భితాపం॥౨౮॥ నిత్యామేవవిభూతిమప్రదదతో
నిర్వ్యాజబన్ధోభవ। ద్దివ్యాపాఙ్గలవస్యవర్ణనవిధౌ కోలబ్ధవర్ణో భువి। జుష్టో
దృష్టిభిరష్టభిశ్చతిసృభిః ప్రాయస్సహస్రేణవా। దేవిద్వాదశభిశ్చ దైవతగ
ణోయస్మై చిరంతిష్ఠతే। ౨౯॥ తత్తాదృక్షకటాక్షకఙ్కట ధరశ్రీవేఙ్కటా
ద్రీశితుః। ప్రాణప్రేయసిభూయసీం ప్రభజతేశౌర్యాభిముఖ్యశ్రియం।
సత్కీర్త్యాసహసామరోత్తమజయంప్రాప్తస్తవోపాశ్రితో। వాగ్బాణై

టీం- అన్యత్ర-మే- మమ-అఘానాం- పాపానాం- ఆటోపం- ఫలౌన్ము
ఖ్యం- శమయతి- కిలేతిప్రసిద్ధౌ॥౨౮॥ లక్ష్మీకటాక్షస్య - నిత్యవిభూతిప్ర
దత్వేనఅపరిచ్ఛిన్నవిభవత్వమభిప్రయన్ స్తోతుమశక్యత్వం - బ్రహ్మాదిభిర
పిచిరప్రతీక్ష్యత్వేనసమర్థయతే। నిత్యామితి- లబ్ధవర్ణః- విచక్షణః - అష్ట
భిర్దృష్టిభిర్జుష్టః బ్రహ్మా-తిసృభిర్దృష్టిభిర్జుష్టః - రుద్రః- సహస్రేణదృష్టిభిర్జు
ష్టః-ఇన్ద్రశ్చ- ద్వాదశభిర్దృష్టిభిర్జుష్టః- స్కన్దశ్చదైవతగణః- యస్మై-
కటాక్షలేశాయచిరంతిష్ఠతే- ఆత్మానంప్రకాశయతి - స్వస్య - తత్ప్రీతి
షౌంబోధయతీత్యర్థః- ప్రకాశనస్థేయాఖ్యయోరితి - తిష్ఠతేస్తఙ్ ॥౨౯॥
కటాక్షస్య- మోక్షోపాయానుగుణ- విషయవైరాగ్యరూపాధికారవి
శేష- నిష్పాదకత్వమభిప్రయన్ కామాదివైరిజయసాధకత్వేన భటసా
మ్యం- వర్ణయతి॥తదితి॥శ్రీవేఙ్కటాద్రీశితుః- ప్రాణప్రేయసి- తత్తాదృ
క్షః- తాదృశవిభవఃకటాక్ష ఏవకఙ్కటధరః- కవచధారీభట ఇత్యర్థః-
శౌరేః- భగవతః-అభిముఖ్యశ్రియం। అన్యత్రశౌర్యస్య- విక్రమస్య- అభి
ముఖ్యశ్రియం- ప్రథయతే- తవోపాశ్రితః- త్వద్భక్తఇతియావత్ - -నిత్య
ద్విషః- కామాదినిత్యశత్రూన్ - అన్యత్రజన్మద్వేషిణశ్చ - సత్కీర్త్యా శు
భయశసా: సహసా- అమరోత్తమస్య - ఇన్ద్రాదేః-జయం-అన్యత్ర;। స
త్కీర్త్యాసహసామరం- సమరోత్పన్నం । ఉత్తమజయం - ప్రాప్తస్సన్-
క్షితిభుజాం-రాజ్ఞాం। వాచఏవబాణాః- తైః- నవిహన్యతే। నసన్త్యాద్య

ర్న విహన్యతే క్షితిభుజాం నిర్జిత్య నిత్యద్విషః ॥३०॥ యావద్భావత్కవీక్షా విశతి తనుభృతాం మిన్దిరే మన్దిరేషు। వ్యక్తం నృత్తం విధత్తే ధనపతివిభవాదు త్తరా విత్తరాజిః। ద్వారే తారేశగౌరాస్తురగపరిబృఢా బన్ధురాః సిన్ధురా వా। గర్వాద్ఘుష్యన్త్యఖర్వాభ్యుదయమధిముఖం రాజతే రాజతేజః ॥३౧॥ ధన్యః కశ్చిజ్జగతి విషయస్తావకాలోకితానాం। అత్రాముత్రాప్యఖిలజనని ప్రాప్య గోత్రాధికృత్వం। సత్సన్తానప్రభవసుమనస్సేవయా మోదశాలీ।

తే॥३०॥ లక్ష్మీకటాక్షస్య ఐహికైశ్వర్యసాధనత్వం భఙ్గ్యన్తరేణాహ। యావదితి॥ఇన్దిరే- తనుభృతాం-శరీరిణాం-మన్దిరేషు-గృహేషు- యావత్- భావత్కవీక్షా- భవదీయదృష్టిః- విశతి- ప్రవిశ్య వర్తతే-అనేన-తద్వ్యతిరే కే- విత్తాది- వ్యతిరేకశ్చ సూచితః। తావత్- తత్ర గృహే-ధనపతివిభవా త్ కుబేరవైభవాత్- ఉత్తరా- శ్రేష్ఠా- విత్తరాజిః- వ్యక్తం- నృత్తం- విధత్తే- ద్వారే-తారేశవత్- చన్ద్రవద్గౌరాః- వళక్షాః-తురగపరిబృఢాః బన్ధురాః- సున్దరాః- సిన్ధురాః- కరిణో వా-గర్వాత్- ఘుష్యన్తి।గర్జన్తి। ముఖే - అధిముఖం - అఖర్వః - అధికః - అభ్యుదయః - యస్య తత్- రాజతేజః - మహారాజతేజశ్చ రాజతే - ప్రకాశతే ॥३౧॥ ఐహికా ముష్మికసాధనత్వం తస్య శ్లేషావలమ్బనేన వర్ణయతి ॥ధన్య ఇతి॥ అఖిలజ నని-జగతి- తావకాలోకితానాం భావత్కకటాక్షాణాం విషయః- అత ఏవ ధన్యః-కశ్చిత్పుమాన్- అత్రాముత్రాపి-ఇహపరలోకేపి- గోత్రాయాః- భూమేః- అధికృత్త్వం- ప్రభుత్వం అన్యత్ర- గోత్రాణాం-పర్వతానాం- అధికృత్త్వం- అధిచ్ఛేత్తృత్వం- కృతీ ఛేదన ఇత్యతః- అధిపూర్వాత్ క్విపి అధికృత్- ప్రాప్య- సత్సన్తానప్రభవాః-మహాకులప్రసూతాః-సుమనసః- పణ్డితాః- తేషాం సేవయా- మోదశాలీ సన్తోషశాలీ అన్యత్ర సత్సన్తాన ప్రభవానాం- కల్పవృక్షసముద్భవానాం సుమనసాం- పుష్పాణాం- సే వయా ప్రాప్త్యా- ఆమోదశాలీ- పరిమళ సమ్పన్నస్సన్- శ్రీమన్తః- శోభా

జైత్రస్థానంకిమపిభజతిశ్రీమదుచ్చామరంచ॥౩౨॥ శయ్యోత్థాయం జనని ధనినాంవాసమాసాయమిత్థం। గత్వాగత్వాప్య నుదినమనుచ్ఛిన్నతృష్ణోద్గమోహం। హృద్యాపాఙ్గామివభవద వప్లోషశాన్త్యైనుత్వాం। హృద్యాపాఙ్గాంమధురిపువశీకారవిద్యేప్రపద్యే॥౩౩॥ వితన్వత్యామిష్టం వివిధమచిరాదీక్షణలవై। ర్భవత్యాంజాగ్రత్యాంభగవతినరాః సేవితు

వ న్తః- ఉద్గతాః- ఉత్పన్నాః- చామరాః-యస్మిన్ తత్।అన్యత్ర-శ్రీమన్తః- ఉచ్చాః- ఉన్నతాః- శ్రేష్ఠాఇతియావత్ అమరాః- యస్మిన్ తత్- కిమపి అనిర్వచనీయంజైత్రం- జయశీలంస్థానం ప్రభుపదం- అన్యత్ర - ఇన్ద్రాది పదంచ-భజతి- ప్రాప్నోతి॥౩౨॥అథకవిః-స్వానుభూతధనికగృహాయాచ్నాటనజన్యక్లేశేనాపిఅనుచ్ఛిన్నతృష్ణోదయానుసన్ధానపూర్వకం సర్వసన్తాపనివృత్తిపురస్సరాఖిలేష్టదానైకనిరతాం శ్రియమేవశరణ్యతయాశ్రయతి॥ శయ్యేతి॥మధురిపోః-వశీకారవిద్యే-వశీకరణమన్త్రస్వరూపే-జనని- శయ్యోత్థాయం-శయ్యాయాఉత్థాయ- ఉత్థానానుపదమేవ - శయ్యోత్థాయంఅపాదానే పరీప్సాయామితిణముల్-తతః-ప్రభృతీత్యర్థః-ఆసాయం సాయంకాలపర్యన్తం- ధనినాంధనికానాం వాసంగృహం- ఇత్థం-అనుదినం- గత్వాగత్వాపి-అనుచ్ఛిన్నః.అనపగతః-తృష్ణోద్గమఃవాఞ్ఛోదయః యస్యసః-అహంహేలక్ష్మీతిశేషః-భవః- సంసారఏవదవః దావాగ్నిః-తస్య కర్తుః- యఃప్లోషః- దాహః-తస్యశాన్త్యైహృద్యాః- హృదయఙ్గమాః- ఆపః- జలాని- యస్యాస్తాం- గాంభూమిమివహృద్యః- హృదయప్రియః. అపాఙ్గఃకటాక్షః- యస్యాస్తాంత్వాంప్రపద్యే॥ ౩౩॥ నిఖిలపురుషార్థప్రదానైకనిరతశ్రీమహాలక్ష్మీభజనమన్తరేణ। కాపురుషాశ్రయిణాం ఫలంసదృష్టాన్తమాహ ॥వితన్వత్యామితి॥ భగవతి- ఈక్షణలవైః - అచిరాత్- శీఘ్రం- వివిధమిష్టం- వితన్వత్యాం- కుర్వత్యాం- భవత్యాం-జాగ్రత్యాం- సత్యాం- నరాః- సేవితుమనాః- శ్రయితుకామఃపురుషః- అభ్యర్ణే-స

మనాః। క్షరన్తీమభ్యర్ణే కమలసురభిస్వాదుసలిలాం। స్రవన్తీముల్లఙ్ఘ్య శ్రయతిమృగతృష్ణామతితృషా॥౩౮॥ అజీర్యదఘనాశనం దృఢగదాకరం చేదియత్। పురాణమపిపూరుషం పునరలంఘనంపుష్యతి। తదేతదిహపాతు నస్తవకటాక్ష దివ్యౌషధం। ఫణీన్ద్రశయజీవికే భవవిపన్మయాదామయాత్॥౩౫॥ దుర్లఙ్ఘ్యసంసృతిదురర్ణవకర్ణధారా। స్సమ్పద్వ్యధూసతతనర్తనసూత్రధారాః। అజ్ఞానకాననవిదారకుఠారధారాః। పద్మేభవ

టీకా- క్షరన్తీం- ప్రవహన్తీం- కమలసురభిస్వాదుసలిలాం- స్రవన్తీం- నదీం- ఉల్లఙ్ఘ్య- అతితృషా-అత్యన్తపిపాసయా-మృగతృష్ణాం- శ్రయతి॥౩౮ కవిఃదృఢగదాకరస్యభగవతోపి-చికిత్సారాహిత్యేనైవపోషణశీలం లక్ష్మీకటాక్షం భవరోగనివృత్తినిదానీభూతదివ్యౌషధత్వేనాభి ప్రయన్స్వస్యాపితన్నివారణంతస్మాత్ప్రార్థయతే॥ అజీర్యదితి॥ ఫణీన్ద్రశయస్య- శేషశాయినః- జీవికే- జీవనభూతే- భోగ్యభూతఇతియావత్- తవకటాక్షఏవదివ్యౌషధంఅజీర్యన్తి- అజీర్ణాని- అఘనాని- స్వల్పాని- అశనాని-అన్నాని- యస్యతం- అన్యత్ర- అజీర్యన్తి- అఘాని- పాపానిఉపార్జితానీతియావత్- తేషాంనాశనం-దృఢాః-రూఢమూలాః-గదాః-రోగాః- తేషామాకరం- అన్యత్ర-దృఢా-పరైరభేద్యా- గదా-కౌమోదకీ- కరేయస్యతం- పురాణం- వృద్ధమపి- అన్యత్ర- అనాదిం- పురుషం - యంకఞ్చననరం-అన్యత్ర- పరమపురుషంచ- అలఙ్ఘనం- లఙ్ఘనాఖ్యచికిత్సారహితంయథాతథా -అన్యత్ర- అలం- అత్యన్తం-ఘనం- అధికం- పుష్యతి- రక్షతి- సాక్షాత్పరమపురుషమపిత్వత్కటాక్ష ఏవపరిపుష్యతీతిభావః।తదేతత్ కటాక్షౌషధంఇహలోకేనఃఅస్మాన్ భవవిపన్మయాత్ -సంసృతిదుఃఖప్రచురాత్ ఆమయాత్- రోగాత్-పాతు- రక్షతు ॥౩౫ ॥త్రివర్గాపవర్గసాధనసమ్పాదకత్వంలక్ష్మీకటాక్షస్యవర్ణయతి॥దుర్లఙ్ఘ్యేతికర్ణధారాః-నా

స్తి భవదీయకటాక్షధారాః॥౩౬॥ దేవికటాక్షలవస్తవరిక్తే। సమ్పదమా
ధిపదే వినిధత్తే। సిన్ధుకుమారి తథాప్యతమస్కే। సిధ్యతి తత్ర సమాధిర
దృష్టే॥౩౭॥ కరుణయా కలశోదధికన్యకే జడతమేష్వవలోకమఘాపహం।
వితనుషే సకృదేష పునస్తనోత్యనవలోకమధన్యదురాసదం॥౩౮॥ సాధు
శీతళదయారసపూర్ణం। సేవితం ద్విజవరైరమృతోత్కైః। దేవి తావక
కటాక్షతటాకం। విశ్వతాపవిగమాయ విగాహే॥౩౯॥ ప్రాగేవస్వా

వికాః॥౩౬॥ దేవీతి॥ దేవి-తవకటాక్షలవః- ఆధేః-మనోవ్యాధేః-పదే- నిల
యే రిక్తే దరిద్రే-సమ్పదం-సమృద్ధిం- వినిధత్తే-కరోతీత్యర్థః- తథాపి-సిన్ధు
కుమారి- అతమస్కే-తమోగుణశూన్యే-అదృష్టే- గర్వశూన్యే- తత్రపు
రుషే-సమ్యగాధిః- మనోవ్యాధిః- సిధ్యతీతి విరోధః- అత్ర- ఆధిపదే- ఆ
ధిశబ్దే- రిక్తే-శూన్యే- సమ్పదం- సంశబ్దం- వినిధత్తే। తథాపి సమా-ధి
శబ్దస్సిధ్యతి-ఆధిశబ్దాభావే తత్సిధ్యనుపపత్త్యా అయంచ విరోధః వస్తుతస్తు
మనోవ్యాధిస్థానభూతే రిక్తపురుషే త్వత్కటాక్షస్సమ్పదం తనోతి-పశ్చా
త్- కటాక్షబలాత్ - సమాధిః- యోగోపి- ఽపరిహారః- అర్థా
న్తరే తు-రిక్తే-పృథగ్భూతే-ఆధిపదే- సంశబ్దః వినిధత్తే-సంధత్తే- తేనస
మాధిశబ్దస్సిధ్యతీతి పరిహారః॥౩౭॥ కరుణయేతి॥ కలశోదధికన్యకే- త్వంకరు
ణయా- జడతమేష్వపి-అఘాపహం- పాపాపనోదకం- అవలోకం-కటా
క్షం-సకృత్- వితనుషే- దత్సే- ఏషపునః- అధన్యైః- పాపిభిః- దురా
సదం- దుష్ప్రవేశం-అనవలోకం- అవలోకాభావం-అనవం-పురాణం
లోకం- వైకుణ్ఠాదికంచ- తనోతి॥౩౮॥ సాధ్వీతి॥ హే దేవి- సాధుః- శీ
తళః- యః- దయారూపోరసః- తేనపూర్ణం- అమృతోత్కైః- ముము
క్షుభిః- పిపాసుభిశ్చ- ద్విజవరైః విప్రవరైః- పక్షిశ్రేష్ఠైశ్చ- సేవితం-
తావకకటాక్షమేవ తటాకం-విశ్వస్యలోకస్య- తాపానాం ఆధ్యాత్మికా
దీనాం- సన్తాపానాంచ-విగమాయ శాన్త్యై విగాహే- స్నామి॥౩౯॥ తస్య
అవ్యవహితఫలనిష్పాదకత్వనియమమభిప్రయన్ కారణాత్ప్రాక్ కార్యసి
ద్ధింసదృష్టాన్తం వర్ణయతి॥ ప్రాగితి॥ అస్య- ప్రార్థితార్థస్య- అభీష్టఫల

త్వాప్రార్థితార్థస్యసిద్ధిః। పశ్చాదమ్బత్వత్కటాక్షోపలమ్భః । దృష్టాన్తో నస్త్వత్ర తేదృష్టిపాతాత్। ప్రాగమ్భోధింలఙ్ఘయన్ పావమానిః ॥౪౦॥ వక్షోరక్షే శార్ఙ్గిణస్థూలలక్ష్యే। తత్తాదృక్షే జాగ్రతిత్వత్కటాక్షే । సూనశ్రీభిస్సాన్ద్రగన్ధేపరోక్షే కుర్యాదాస్థామల్పధీః కల్పవృక్షే॥౪౧॥ రచయతి తవవీక్షానూనమజ్ఞేష్విరక్షాం। దురితచరితభేదీ దేశికోమన్త్రవేదీ। తదిహ గళతిమోహద్రాగయంపద్మగేహే। విషయరుచిపిశాచీవిక్రియాభిర్వ్యమోచి॥౪౨॥ జగదమ్బతవాపాఙ్గో। జలజాతశరఃప్రపుష్టమధుకాలః। క

స్య-సిద్ధిః-ప్రాగేవత్వత్కటాక్ష లాభాత్పూర్వమేవస్యాత్-భవతి-పశ్చాత్-ఇష్టసిధ్యనన్తరంత్వత్కటాక్షస్య-ఉపలమ్భః-ప్రాప్తిర్భవతి-తత్రతద్విషయే తేసీతారూపాయాః-స్తవదృష్టిపాతాత్-కటాక్షపతనాత్ప్రాగేవఅమ్భోధిం-దక్షిణసముద్రం-లఙ్ఘయన్- పావమానిః-పవమాననన్దనః-నః-దృష్టాన్తః॥౪౦॥వక్షఇతి॥శార్ఙ్గిణఃవక్షోరక్షే- హేలక్ష్మి-స్థూలలక్షే- దాతరి- తత్తాదృక్షే-తత్తాదృశే-త్వత్కటాక్షే- జాగ్రతి-ప్రకాశమానేసతిసుతరామూనాస్సూనాః-శ్రియస్సమ్పదః-తాభిః-సాన్ద్రః-ఘనః-గన్ధః-మదః యస్యతస్మిన్ అన్యత్రసూనానాంపుష్పాణాం-శ్రీభిః-సాన్ద్రఃగన్ధఃపరిమళః యస్యతస్మిన్ పరోక్షే-అప్రత్యక్షేచకల్పవృక్షే-అల్పధీఃఆస్థామభిలాషాం కుర్యాత్॥౪౧॥రచయతీతి॥వీక్షా-కటాక్షః-సైవమన్త్రవేదీ- దేశికః-పిశాచోచ్చాటనమన్త్రజ్ఞః- ఆచార్యః- రక్షాం-రక్షణం-యన్త్రవిశేషంచ-విషయరుచిః-విషయాభిలాషః-సైవపిశాచీ- తస్యాఃవిక్రియాభిః- వికారైః-వ్యమోచి-వ్యమోక్షి॥౪౨॥జగదితి॥ జగదమ్బ-తవాపాఙ్గః-కటాక్షఏవఅనఙ్గః-జలజాతం-కమలం- శరః- యస్యసః-అన్యత్ర- జడానాం-జాతం- సమూహః-తస్యశం- సుఖం-రాతి-దదాతీతి- శరః-మూఢానామపిసుఖకరఇత్యర్థః.ప్రకర్షేణపుష్టః- పోషితః-మధుకాలః- వసన్తసమయః-యేనసః-అన్య

మలేకథయకథంవా। కరోత్యసౌసర్వమఙ్గళేనాప్తిం॥౪౩॥ తిష్ఠన్త్వష్టమ
ఏవభూసుతశనిప్రేష్ఠాశ్చదుష్టాగ్రహాః। ఫాలేకామపిలేలిఖీతుజగతస్స్రష్టాపికష్టాందశాం। కేకింకుర్యురపాఙ్గతోమయిసకృద్దేవిత్వయాఙ్గీకృతే
నీహారోనకరస్థమమ్బురమణేర్లీలామ్బుజంబాధతే॥౪౪॥ విజయాపజయావర
మేభవేతాం। త్వదపాఙ్గాన్వయతద్విపర్యయాభ్యాం। అజయత్తవవీక్ష
యాహనూమాన్। నఖిలజ్జ్వలవికటాక్షరాక్షసౌఘం॥౪౫॥ ప్రతిఘోష్ణమధీ

త్ర-ప్రపుష్టః-మధుకాలః- మధురిపుః-యేనసః- ఏతదుచితం.అసౌఅనఙ్గః
సర్వమఙ్గళాయాః- పార్వత్యాః-ఇనః-కాన్తః-తేన-రుద్రేణసహ-ఆప్తిం-
సమ్బన్ధం-కథంవాకరోతి- కథయ-తద్రిపుత్వాదితిభావః- అన్యత్ర-అసౌ
కటాక్షః- కస్మింశ్చిత్పురుషే- ఆగమనసమయే-సర్వమఙ్గళేనసమస్తశు
భేనసహ- ఆప్తిం-ప్రాప్తిం- కరోతీతివాస్తుమోర్థః॥౪౩। తిష్ఠన్త్వితి॥అష్ట
మే - స్వరాశ్యపేక్ష యాఅష్టమస్థానే- భూసుతశనిప్రేష్ఠాః- కుజశనిప్ర
ముఖాః- దుష్టాః-గ్రహాస్తిష్ఠన్తు-జగతస్స్రష్టా-బ్రహ్మాపి- కష్టాందశాం
ఫాలే-లేలిఖీతు-భృశంలిఖతునామ-దేవి-త్వయా- అపాఙ్గతః-కటాక్షతః
అఙ్గీకృతేమయి-కే-క్రూరగ్రహాదయోవా-కింకుర్యుః- నకిమపి- బాధకం-క
ర్తుంసమర్థాః। తథాహి- అమ్బురమణేః- కరస్థం-లీలామ్బుజం-నీహారఃహి
మః- నబాధతఇత్యన్వయః॥౪౪॥ విజయేతి॥రమే- త్వదపాఙ్గాన్వయః-త్వ
త్కటాక్షసమ్బన్ధః-తద్విపర్యయః-తదభావశ్చ-తాభ్యాం-జయాపజయా-
భవేతాం- ఉత్పద్యేతాం-హనూమాన్-తవవీక్షయా- త్వత్కటాక్షేణ-ల
జ్జ్వలయామధిలజ్జ్వలవిగతాః-కటాక్షాః-యేభ్యస్తే-వికటాక్షాః-అన్యత్ర
వికటాని.విరూపాణి- అక్షీణి- నేత్రాణియేషాంతే- తాదృశరాక్షసా
నాం-ఓఘం-సమూహం- అజయత్- విజిగ్యే-హనుమతోజయోక్త్యాజయ
కర్తృభూతరాక్షసౌఘస్యఅపజయోక్తిరర్థసిద్ధా- తస్యవికటాక్షత్వ విశే
షణేనసాభిప్రాయేణఅపజయస్యతద్విపర్యయహేతుకత్వంచఅర్థసిద్ధమి
తిబోధ్యం॥౪౫॥ ప్రతిఘేతి॥పద్మే-అధీశితుః-ప్రతిఘః- కోపః-సఏవఉష్ణం-

ధీశీకుర్వపశ్మే|భవదీక్షావిషయంప్రవేష్టుమీష్టే| త్వదపాఙ్గసుధాదృతస్తు
షారీ|భవదగ్నిర్హనుమానిహప్రమాణం ||౪౮||కటాక్షప్రత్యూషే తవమిష
తికంసారిదయితే | తమశ్శామ్యత్యన్తర్గతమపిచసూర్యాకలనతః| స్వయం
దోషోన్మేషోవిరమతిపునస్సారసవన | శ్రియస్సమ్పద్యన్తేదివిచభవితాభా
సనమపి||౪౯|| సురభిస్తనుతేతవావలోక|స్సుమనస్సమ్పదమమ్బభూమిజా

ఊష్మా-భవదీక్షావిషయం- త్వత్కటాక్షపాత్రంజనం-ప్రవేష్టుంనేష్టే-న
సమర్థంభవతి-త్వదపాఙ్గసుధయా-ఆదృతః-వ్యాప్తః- తుషారీభవన్ శీతీభ
వన్-అగ్నిఃయస్యసఃహనూమాన్-ప్రమాణం- నిర్ణాయకదృష్టాన్తః ఈక్షా
విషయత్వేన హేతునాఉష్ణబాధాభావనిర్ణయే తాదృశహనూమాన్ త్వత్క
టాక్షేణఅగ్న్యుష్ణబాధాభావవాన్ దృష్టాన్తఇతిభావః||౪౮||కటాక్షేతి||
కంసారిదయితే తవకటాక్షఏవప్రత్యూషః-ఉషః-తస్మిన్ మిషతి-రాజతిసతి
సూరీణాంవిదుషాం- గురూణామితియావత్- ఆకలనంప్రాప్తిః తతఏవ-
సూర్యస్య- ఆకలనతః- సమ్బన్ధతః- అన్తర్గతమపి-తమః-అజ్ఞానమన్ధకార
శ్చ-శామ్యతి||నశ్యతి-పురః-ప్రాగేవ-స్వయందోషాణాం-పాపానాంఉన్మే
షఃవికాసః-సఏవదోషాయాః-రాత్రేః-ఉన్మేషఃవికాసః దోషేత్యవ్యయం
వా-దోషాభూతమితివత్-విరమతిసారః- శ్రేష్ఠఃసవనంప్రపత్తియాగఃయ
ద్వాసారాః-శ్రేష్ఠాఃసవనాని-యాగాః-తాన్యేవసారసానాంపద్మానాం
వనానాం-శ్రియఃసమృద్ధయఃసమ్పద్యన్తేఆవిర్భవన్తి-దివి-పరమపదేస్వర్గా
దౌవా-భాసనం-ప్రకాశః-తదేవ-దివి-భానాం-నక్షత్రాణాం-అసనం-తిర
స్కారః-భవితా-భవేదిత్యర్థః||౪౯||సురభిరితి||అమ్బ-తవావలోకః-కటాక్ష
ఏవసురభిః-వసన్తఋతుః-భూమౌజాయన్తఇతిభూమిజాః-ప్రాణినః-తఏ
వభూమిజాః-వృక్షాః తేషాం-సుమనాంసి-సన్తోషాః తాన్యేవ- సుమనసః-
పుష్పాణి తాసాం-సమ్పదం- తనుతే- అదీప్తికాని-దారిద్ర్య దివసాత్ని

నాం।అవిపల్లవతాంవిధాయపుష్ణాత్యపిచామోదమదీప్తికాననానాం॥౭౮॥ కమలేగభీరకరుణాజలధేత్వయిమన్దరక్షణవికాసభృతి।కలితోదయామృదుకటాక్షసుధా। ప్రథయత్యసౌసుమనసాంప్రమదం॥౭౯॥ ప్రతిఘానలంభుజగశైలపతేః। ప్రశమంనయన్త్యతితరాంశిశిరా। కమలాలయేతవకటాక్షఝురీ। విధునాతుమేవృజినతాపభరం॥౮౦॥ దృశోలేశందేయాస్త్రియుగసఖిదేయంకియదిదం। మహోదారాయాస్తే మమతుసుమహానేష

స్తేజస్కాని-ఆననానియేషాం తే-తఏవ- అదీప్తీని-కిసలయాద్యభావాచ్ఛోభాహీనాని- కాననాని- తేషాం-అవిద్యమానః-విపల్లవః- అపల్లేశః-యేషాం- తేషాంభావః-అవిపల్లవతా- సైవవిగతాఃపల్లవాః యేషాంతాని-నభవన్తీతి- అవిపల్లవాని।తేషాంభావస్తత్తా-తాం-సపల్లవతామిత్యర్థః-విధాయ-ఆమోదః- సన్తోషః-సఏవఆమోదః-పరిమళః-తంపుష్ణాతి ॥౭౮॥ కమలఇతి॥ గభీరః- అగాధః- కరుణాయాః- జలధిభూతే- కమలే-మన్దానాం-రక్షణే- వికాసం-సన్తోషం- బిభర్తీతితథోక్తా- మన్దరస్య- శైలస్య-క్షణే-ఉత్సవే- మథనకాలఇతియావత్ । వికాసంబిభర్తీత్య పివ్యజ్యతే-తస్యాంత్వయి- కలితః-ఉదయః-ఉత్పత్తిఃయయాసా-అసౌ- మృదుకటాక్షఏవసుధా- సుమనసః-విద్వాంసః- తఏవదేవాః- తేషాంప్రమదం- సన్తోషం-ప్రథయతి॥౭౯॥ ప్రతిఘేతి॥కమలాలయే-భుజగశైలపతేః- విష్ణోః-ప్రతిఘానలం-క్రోధాగ్నిం-ప్రశమం- శాన్తిం-నయన్తీ-ప్రాపయన్తీ- అతితరాం-శిశిరా-సుశీతళా-తవ-కటాక్షాణాంఝురీ- పరంపరా - సైవప్రవాహఇతివ్యజ్యతే- మే- వృజినేనపాపేన- యస్తాపః- సఏవసన్తాప ఇతివ్యజ్యతే- తస్యభరం-అతిశయం- విధునాతు ప్రశమయతు॥౮౦॥ దృశఇతి॥ త్రియుగస్య-షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణస్య- విష్ణోః-సఖి-దృశోలేశం - కటాక్షలవమిత్యర్థః-దేయాః-దత్తాత్- ఇదంకటాక్షలవప్రదానంమహోదారాయాః తే- నకశ్చిద్వ్యయః- అతిదరిద్రస్యమమతు- ఏతల్లవఏవ-మహైశ్వర్యాపాదకతయామహార్ఘలాభఇత్యాశయేనాహ॥ మహోదారాయాః-స్థూలలక్షాయాః- తే-ఇదం-దాతుం యోగ్యందేయం-వస్తు- కియత్ - అల్పం-మమతు-ఏషః-కటాక్షలేశః - సుమహాన్ విభవః- పూర్వోక్తార్థ మేవదృ

విభవః। కణానత్రద్విత్రాన్ గణయతినవారాంజలధరః। ప్రపద్యన్తేశుక్తౌ పరిణతిమమీమౌక్తికతయా॥౫౧॥ బిలేశయకులేశభూధరపతి ప్రియేత్వద్దయా। తరఙ్గమఘభఞ్జనం ధృతవతశ్చిరందృశ్యతే। వికస్వరపికస్వరవ్యతికరస్ఫురన్నిష్కుటం। నటద్యువతినూపురక్వణిత సున్దరం మన్దిరం॥౫౨॥ నారాయణప్రణయినిత్వదపాఙ్గదుగ్ధ। ధారాభిరాభిరభిషిఞ్చదయామ్బ ? సేమాం। స్మేరానవద్యనిరుపాఖ్యసుఖంయతో మే। స్వారాజ్యభాగ్యమపి సేత్స్యతిశాశ్వతంతత్॥౫౩॥ భోభూపభూమా భ్రమభిమపాపభూమేతి

ష్టాన్తేనప్రథయతి॥ జలధరః- మేఘః- అత్రద్విత్రాన్ - ద్విత్రాన్- వారాం - వారీణాం కణాన్ - నగణయతి - నమనుతే జలధరత్వాదితి భావః-అమీకణాఏవశుక్తౌ- శుక్తికాయాం- మౌక్తికతయా అనర్ఘముక్తామణిత్వేనపరిణతిం- పరిణామం-ప్రపద్యన్తే॥౫౧॥ బిలేశయేతి-బిలేశయకులానాం- సర్పసమూహానాం- ఈశః- శేషః- భూధరః- తదాత్మకగిరిః-తస్యశేషాచలస్య- పత్యుః- శ్రీనివాసస్య- ప్రియేనాయికే- అఘానాం- పాపానాం- భఞ్జనం- నాశప్రదం- త్వద్దయాయాః- తరఙ్గం- అభివృద్ధిం- ధృతవతః- పురుషస్య- నిష్కుటం- గృహారామః- వికస్వరాణాం- వర్ధమానానాం- పికస్వరాణాం- కోకిలకూజితానాం-వ్యతికరేణ- స్ఫురత్- ప్రకాశమానం-మన్దిరంచ-నటద్యువతీనాం- నృత్యత్తరుణీనాం- నూపురాణాం- క్వణితేన-సున్దరం-మనోహరం-భవతీత్యర్థః॥ నారాయణేతి॥ యతః-అభిషేకేన స్మేరం-అధికం- అనవద్యం-నిర్దుష్టం-నిరుపాఖ్యం-అనిర్వచనీయం-సుఖంయస్మిన్ తత్- శాశ్వతం- స్వారాజ్యభాగ్యం- పరమపదభాగ్యమపి- సేత్స్యతి-భవిష్యతి- తథాకారణేనమామభిషిఞ్చేత్యన్వయః॥౫౩॥ భోఇతి॥పద్యే॥ భోః-జన- భీమానాం- భయజనకానాం- పాపానాం-భూమా-అతిశయః-యస్యసః-త్వమితిశేషః-భూపభూమా- రాజభూమా-భ్రమిమ-సఞ్చర-ఇతిమేమూర్ధ్ని- పవర్గాః

మేమూర్ధ్నిలిపింవిధాతుః। పవర్గగర్భాం పరిమృజ్యపద్మే లిఖస్యపాఙ్గై రపవర్గగర్భాం॥౫౪॥ యంత్వందేవినిరీక్షసేయదుపతేఃకాన్తేదృశాతాదృశా। తత్రస్తోత్రగిరశ్చరన్తివిదుషాం తత్రైవచిత్రాగుణాః। తేనైవవ్యపదేశమర్హతికులంతస్మైమతిస్తిష్ఠతే। ద్రష్టాపృష్ఠమరేస్సఏవ నపునర్ధన్యం తదన్యంవిదుః॥౫౫॥ అపారసంసారతపాతపార్తివ్యపాయదచ్ఛాయమపాస్తదోషం। కృపామరన్దైశ్శిశిరం రమేత్వ। దపాఙ్గకల్పద్రుమమాశ్ర

గర్భే- అన్తరే- యస్యాస్తాం-విధాతుర్లిపిం-పరిమృజ్య-నిరస్య-పః- పకారః-అఙ్గం-అవయవః-యస్యవర్గస్య-సః-పాఙ్గః-పవర్గఇత్యర్థః-అవిద్యమానః- పాఙ్గో-యేషాం-తైః-అపాఙ్గైః-పవర్గభిన్నైరిత్యర్థః- కటాక్షైశ్చ అవిద్యమానః- పవర్గః-పాదివర్ణపఞ్చకాని- యేషుతాని- అపవర్గాణి అక్షరాణి- గర్భేయస్యాస్తాం- అపవర్గగర్భాం-అపవర్గోమోక్షః-గర్భే యస్యాస్తాం-లిపింలిఖసి॥౫౪॥యమితి॥ దేవి-యదుపతేఃకాన్తే - త్వం-తాదృశాదృశా- యంపురుషంనిరీక్షసే-కటాక్షయసే- తత్రపురుషే-విదుషాంస్తోత్రగిరః- చరన్తి- విద్వాంసస్తమేవస్తువన్తీతిభావః- తత్రైవ చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః- గుణాః-వర్తన్తే- తేనపురుషేణైవ- కులం-వ్యపదేశ్యం-ప్రసిద్ధిం-అర్హతిలబ్ధుంయోగ్యోభవతి॥ లక్ష్మీకటాక్షపాత్రభూతఏవతత్కులప్రకాశకోభవతీతిభావః- తస్మైమతిఃతిష్ఠతే- స్వాత్మానంప్రకాశయతి- సఏవ-అరేః-శత్రోః- పృష్ఠం ద్రష్టా-పశ్యేత్-శత్రోఃపలాయనాదితిభావః। తదన్యం-త్వత్కటాక్షితాదన్యంనరంపునః ధన్యంనవిదుః॥౫౫॥ అపారేతి॥ రమే-అపారసంసారఏవ- తపాతపః - గ్రీష్మర్తుజనితాతపః-తదుత్పన్నాయాః-ఆర్తేః- పీడాయాః- వ్యపాయం- నాశందదాతీతి వ్యపాయదా- ఛాయాయస్యతం- అపాస్తాః-నిరస్తాః-దోషాః- యస్యతంకృపాఏవమరన్దాః- పుష్పరసాః-తైశ్శిశిరం- త్వదపాఙ్గమేవకల్పద్రు

యామః॥౫౬॥ భావత్కమార్తిశమనం విరజాతరఙ్గం। పశ్యామ్యపాఙ్గము
ఖిలామ్బ యదవాప్లుతాఙ్గః। పీతామ్బరాకలితదీప్తిపదం పరార్ఘ్యం। ము
క్తాదిభూషితముపైత్యముదందధాతి॥౫౭॥ దుర్వర్ణమర్ణవసుతేనమతాం
లలాటే। లోకామ్బ లుమ్పతి కటాక్షఝరస్త్వదీయః। తే రాజతాభ్యుద
యినః పునరుల్లసన్తీ। త్యేతత్కరోతి హృది విస్మయమస్మదీయే॥౫౮॥ దేవి
దుర్గతమరౌ తవపీఠా। కాళికాదిశతి కాఞ్చనవృష్టిం। తస్యసిద్ధ్యతి సుకీర్తి

మం- ఆశ్రయామః॥౫౬॥ భావత్కమితి॥ అఖిలామ్బ-ఆర్తిశమనం-పీడా
నివారకం-భావత్కం- భవత్యా అయమిత్యర్థే - భవతష్ఠక్ఛసౌరితిఠక్-
ఠక్ఛసోశ్చేతిపుంవద్భావశ్చ అనేనైవవచనేనా న్యత్రనపుంవత్త్వమితిలభ్య
తే- ఇత్యన్యత్రవిస్తరః- అపాఙ్గం-ఆర్తిశమనం- సన్తాపఘ్నం- విరజాత
రఙ్గం-విరజానద్యార్మిగణం-పశ్యామి యస్మిన్ కటాక్షే విరజాతరఙ్గే చ-ఆ
ప్లుతం-స్నాతం-అఙ్గం-యస్య సః-పుమాన్-పీతామ్బరైః దివ్యవస్త్రైః అన్య
త్ర-పీతామ్బరేణ- విష్ణునా-ఆకలితా - దీప్తిః-యస్య తత్- అతఏవపరా
ర్ఘ్యం సర్వైః ప్రార్థనీయం-లోకోత్తరంచ- ముక్తాదిభిః- మౌక్తికమరక
తాదిభిః- అన్యత్ర- ముక్తాదిభిః- ముక్తనిత్యాదిభిః-భూషితం- అలఙ్కృ
తం- పదం-మహారాజపదం-పరమపదంచ- ఉపైత్యముదందధాతి॥౫౭॥
దుర్వర్ణమితి॥ అర్ణవసుతే- లోకామ్బ- త్వదీయః- కటాక్షఏవఝరః-
ప్రవాహః-నమతాం- వన్దారూణాం।లలాటే-దుర్వర్ణం-దుర్లిపిం- రజతం
చ- లుమ్పతి- మార్ష్టి తే కటాక్షవన్తః-రాజతం రజతవికారః- తేనఅభ్యు
దయినః- ప్రకాశమానాః-అన్యత్ర రాజ్ఞో భావః- రాజతా తయా అభ్యు
దయినః జన్మవన్తః- ఉల్లసన్తి- విరాజన్తే-ఇత్యేతత్- త్వత్కటాక్షేణవి
మృష్టరజతతిలకా అపిభక్తాః-పునరపి-రజత-తిలకరాజమానాః- భవన్తీత్యే
తత్తావత్- అస్మదీయే- మదీయే- హృది- విస్మయం కరోతి॥వస్తుతస్తు
త్వత్కటాక్షేణనిరస్తలలాటస్థదుర్లిపిమార్జనేన- రాజ్యైశ్వర్యభాగినో
భవన్తీత్యాశయః॥౫౮॥ దేవీతి॥ దేవి-తవపీఠాసైవ కాళికా మేఘపఙ్క్తిః
దుర్గతః- దరిద్రఏవ- మరుః-తస్మిన్-కాఞ్చనానాం- హేమ్నాం-వృష్టి
మేవ కాఞ్చన-కామపి-వృష్టిం-వర్షం- దిశతి-అతిసృజతి తతో వృష్టేః- తస్య

రుదఞ్చ। ధీరసస్యవిభవశ్చతతస్స్యాత్॥౫౯॥ వరుణాలయ సార్వభౌమక
న్యే। కరుణాపాఙ్గమధువ్రత స్త్వదీయః। మధునాశనమేత్యవృద్ధిమిచ్ఛ। న్న
ధునానీరజసఙ్గతింవిధత్తాం॥౬౦॥ నిద్రాజుషాంభవ విషాదమయేనిశీథే।
స్వాపాంగమర్పయసిశోభనమౌషధంనః। చిత్రంతతోపిజగదమ్బచిరంవిని
ద్రం। వేత్స్యామహేవిగతదుఃఖపథంప్రబోధం॥౬౧॥ స్వాలోకం శిశిరం

దరిద్రస్య- మరోశ్చ-సుకీర్తిః-శుభయశః- సైవఅధికకర్దమః-సిధ్యతి। ధి
యః-బుద్ధేః-రసస్య- విభవః- అతిశయః-సఏవ- ధీరాణాం-అభివృద్ధా
నాం- సస్యానాం-కళమానాం-విభవః-అతిశయశ్చ-స్యాత్॥౫౯॥వరుణా
లయేతి॥ వరుణాలయసార్వభౌమస్య-క్షీరసాగరస్య- కన్యే- త్వదీయః-
కరుణాపాఙ్గః- కృపాకటాక్షః-సఏవమధువ్రతః- మధునాశనం - మధురి
పుం-అన్యత్ర- మధునా- మకరన్దేన- అశనం ఆహారం- ఏత్య- వృద్ధిమి
చ్ఛన్సన్- అధునా- నిర్గతం-రజః-రజోగుణః-యస్యాస్తాం-గతిం-సద్గతిం
అన్యత్ర-నీరజానాం- జలజానాం.సఙ్గతిం-సంసర్గం-విధత్తాం॥౬౦॥నిద్రేతి-
జగదమ్బ-భవవిషాదమయే- సంసృతిదుఃఖరూపే- నిశీథే-నిద్రాజుషాం॥
సుప్తిభాజాం- అజ్ఞానస్య-సుప్తిత్వేననిగరణం-నః-అస్మాకం- స్వాపస్య-
సుప్తేః-అఙ్గం-సాధకం-అన్యత్ర-స్వస్య-అపాఙ్గం-కటాక్షమేవ-శోభనం-స
ద్యస్సుఖకరత్వేనమనోహరం- ఔషధం-అర్పయసి- దదాసి-స్వభావాదే
వసంసారదుఃఖ స్వరూపమహానిశిసుప్తానామస్మాకం- త్వంతుఅతినిద్రా
కరమౌషధం ప్రయచ్ఛసి। తదర్పణేన అస్మాసుగాఢ నిద్రాక్రాన్తేషుసత్సు।
త్వదర్పితౌషధేనగాఢనిద్రాంవిహాయవినిద్రంప్రబోధంఅనుభవామఇత్యా
శయేనాహ॥విచిత్రమిత్యాదినా-తాదృశౌషధప్రదానేనాపివిగతం- నిర్గ
తం-దుఃఖం-యస్యసః- విగతదుఃఖఃపన్థాః-యస్యతం-వినిద్రం-నిద్రారహి
తం- ప్రబోధం- జాగరణం- జ్ఞానవికాసంచ-వేత్స్యామహే-లప్స్యా
మహే - త్వదపాఙ్గప్రాప్త్యా అస్మాకం- దివ్యజ్ఞానం ప్రజాయత ఇతి
భావః॥౬౧॥స్వాలోకమితి॥ పాథోజాయతనే- కమలాలయే-యం-జా

చిరాయనయసేయంజాయమానంజనం । సంపశ్యేన్మధుకాలఏవసుమన స్సత్వావహస్తంతతః। పాథోజాయతనేరజాంసికలయన్ వేధోదృగూ ష్మాగమో। రౌద్రాలోకఘనాగమశ్చతమసాం కర్తానతత్రాస్పదీ॥౬౨॥ ప్రాయఃకఞ్చిదదృష్టవన్త మవనౌపద్మేదృశాస్వీయయా। సంయోజ్యప్ర సభంతు ణేనతనుషేజన్తుం సహస్రేక్షణం। ఆధిత్సస్యసదృ క్షప దేత్రిదశనే

యమానం- ఉత్పద్యమానం- ఉత్పత్తిక్షణఏవేతిభావః। జనం-శిశిరం-శీత లం-స్వస్య-ఆలోకం-కటాక్షం-చిరాయ-నయసే- ప్రాపయసే- శిశిరమి త్యనేన- ఋతువిశేషోపిధ్వన్యతే- స్వాలోకమిత్య త్రాపిసుఖేనఆలోకి తుంశక్యమిత్యపివ్యజ్యతే- భగవత్సఙ్కల్పేనజాయమానం- యంజన్తుం- శిశిరకటాక్షేణకటాక్షయసి- తంజన్తుం-విష్ణురేవపశ్యతి। తస్మిన్విషయే- బ్రహ్మాదీనాంకటుదృష్టిర్న ప్రవిశతీత్యాశయేనాహ । తతఃకారణేనతంజ న్తుంసుమనసాంబుధానాం- పుష్పాణాంచ- సత్త్వావహః- సత్వగుణా పాదకః- సత్తాహేతుశ్చ- మధుకాలః- మధురిపుః- వసన్తకాలశ్చ- సఏవసంపశ్యేత్- రజాంసి- రజోగుణాన్-కలయన్-ఉత్పాదయన్- వే ధోదృశః- విధాతృదృష్టేః-ఊష్మా- ఉష్ణః-తస్య-ఆగమః- ప్రాప్తిశ్చ-ఊ ష్మాగమఇత్యనేనగ్రీష్మర్తురపివ్యజ్యతే-తమసాం-తమోగుణానాం-కర్తా- రౌద్రాలోకస్యరుద్రవీక్షణస్య- ఘనః-అధికః-ఆగమః-ప్రాప్తిశ్చ- ఆంధ్య హేతుభీకరదర్శనవర్షర్తురిత్యపివ్యజ్యతే- తత్రపురుషే- ఆస్పదీ-స్థానవాన్ నభవతి॥ లోకేఆవిర్భూతంశిశిరఋతుంవసన్తకాల ఏవస్వాగమనాయ ప్రతీక్షేత- శిశిరఋతోరనన్తరత్వాత్- సుఖేనాలోకితుంశక్యతయాస్థిత త్వాచ్చేతిభావః- గ్రీష్మవర్ష ఋతూతుయథావాతం శిశిర కాలంవ్యవ హితంనపశ్యేతాంతద్వదితిభావః॥౬౨॥ ప్రాయఇతి ॥ పద్మే- అవనౌ- అదృష్టవన్తం- ప్రాగపశ్యన్తం- అన్ధమిత్యర్థః-భాగ్యశాలినం- అన్యత్ర కంచిన్నరం-స్వీయయాదృశా- ప్రసభంసంయోజ్యత్వక్షణేన- సహస్రేక్ష ణం-సహస్రనేత్రం-ఇన్ద్రంచ- తనుషే-కురుషే- త్రిరావృత్తానిదశ-త్రిద శాని-త్రింశదిత్యర్థః- తానినేత్రాణి- తేషామాకారభాజంత్రిదశానాం-

త్రాకారభాజంతమ। ప్యేశాఙ్క-స్వసరీదృ శంఘటయితుం ద్రాగీశిషేదు
ర్ఘటం॥౬౩॥ముఖరుచిసరిత్తరంగా। స్మితసిత శతపత్రలోలకలభృఙ్గాః ।
సమ్మన్నృత్తనరఙ్గాఃజయన్తిజగదమ్బ తావకాపాఙ్గాః॥ (౬౪)

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
కటాక్షస్తబకః పఞ్చమః

దేవానాం-నేతా-నాయకః- తదాకారం-ఇన్ద్రాకృతిం- భజతీతిత ద్భాక్-
తమపి-దృగ్భ్యాంసహవర్తత ఇతిసదృక్- సనభవతీత్యసదృక్- అన్ధ ఇత్య
ర్థః-. తస్యపదే- స్థానే-ఆధిత్ససి-కర్తుమిచ్ఛసి-అసదృక్పదే- అసదృశస్థా
నే- పరమపదఇత్యర్థః। ఈదృశం- దుర్ఘటం-వ్యాపారం- ఘటయితుం-
ఈశిషే-ఈశ్వరాభవసి-కస్మైచిదన్ధకాయకృపయా త్వదీయదృష్టింకించి-
ద్దత్వాతతస్సహస్రలోచనంకృత్వాపశ్చాత్తమేన త్రింశల్లోచనం కృత్వా
అనన్తరంచపూర్వవత్-అన్ధఙ్కరోషీతియత్తద్విచిత్రమితిభావః॥ వస్తుత
స్తుభాగ్యశాలినంపురుషంశిశిర కటాక్షపాత్రంకృత్వా అనన్తరమిన్ద్రప
దఞ్చదత్వాతస్మైపునరపిఅసదృశపరమపదందత్సఇతిభావః॥౬౩॥ముఖేతి॥
జగదమ్బ-ముఖరుచిః- వదనకాన్తిరేవ- సరిత్-తస్యాస్తరఙ్గాః-ఊర్మిరూ
పాః-స్మితమేవ-సితశతపత్రం- పుణ్డరీకం-తస్మిన్ లోలాః-చఞ్చలాః- కల
భృఙ్గాః-సమ్పదః- సమ్ప్రదూపనట్యాః-నర్తనస్య- రఙ్గాః - నృత్యస్థలని
భాః-తావకాపాఙ్గాః- భావత్కకటాక్షాః- జయన్తి- సర్వోత్కర్షేణ
వర్తన్తఇత్యర్థః॥ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻ ✻

ఇతిశ్రీలక్ష్మీ సహస్ర వ్యాఖ్యాయాం
కటాక్షస్తబకఃపఞ్చమః

శ్రీరస్తు.

ప్రయత్నస్తబకప్రారంభః

శ్రీనివాసస్యమహిషీం శ్రేయసేతాముపాస్మహే । యదర్థమేవవి
దధేయత్నంభూయాంసమచ్యుతః॥౧॥ కమలేకమలేక్షణస్త్వదర్థేకరినంక
ర్మకరోత్యసౌనకింవా। కలశోదధిమంథనప్రయాసాదపరంకింశ్రమదాయి
కర్మలోకే ॥౨॥ తవగురుస్తనశైలభరంసదాజననివోఢుమనాజగతాంపి
తా। ఉరుభరోద్వహనాభ్యాసనాయకిం తమపిమన్దరమంబునిధౌదధౌ॥౩
నాదత్తమధ్యవనిసిధ్యతికించనేతి। నిశ్చిన్వతాభగవతాపివివక్షతాత్వాం।

అథప్రయత్నస్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే.

శ్రీనివాసస్యేతి॥ శ్రీనివాసస్యమహిషీం- తాం-లక్ష్మీం- శ్రేయసే-
ఉపాస్మహే।ధ్యాయామః।యస్యై-యదర్థంలక్ష్మీనిమిత్తమేవ భూయాం
సం- యత్నం-ప్రయత్నం-విదధే- చకార॥౧॥ కమలఇతి॥ లోకే- కలశో
దధిమన్థనాత్- ప్రయస్యతే-ఖిద్యతేనేనేతిప్రయాసః- వ్యవసాయః-మన్థ
నరూపాత్-తస్మాదిత్యర్థః-అపరం-కింకర్మశ్రమదాయి-శ్రమప్రదం-ఏతేన
అవధ్యవధిమతోస్సాజాత్యంతస్య శ్రమదాయిత్వేనసమర్థనంచసమర్థిత
మితిబోధ్యం॥౨॥తవేతి॥ వోఢుమనాః-ధర్తుకామః- ఉరుః-అధికః- భరః-
భారః-తస్య-ఉద్వహనస్యధారణస్య అభ్యసనాయ- అభ్యాసకరణాయ
కిమిత్యర్థః। హరేఃమన్దరవహనస్యలక్ష్మీనిత్య సంశ్లేషార్థత్వదార్థ్యాయత
దీయస్తనరూపగురుగిరిభారసన్తతవహనార్థతజ్జాతీయగురుభారవహనా
భ్యాసఫలకత్వంరూపకావలమ్బేనోత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥౩॥ అథభగవ
తః-అవతారదశాయామపితల్లాభార్థ ప్రయత్నంస్తబకాన్తంవర్ణయతి॥
నేతి॥ వైదేహీ-సీతావతారభూతే- అవనౌ- అధ్యవని-భూమావిత్యర్థః
కిఞ్చన- కిఞ్చిదపి-అదత్తంసత్- నసిధ్యతి-నాదత్తముపతిష్ఠతఇతిన్యాయా
దితిభావః- ఇతినిశ్చిన్వతా- నిర్ణీతవతా- త్వాంవివక్షతా- వివోఢుమిచ్ఛ

వైదేహి కామపి శిలామబలాం విధాయ । కన్యాప్రదానవిధిరక్షపదాయ చ
క్రే ॥౪॥ విద్యాం బలాం రఘుపతిః పథి గాధిపుత్రాత్ । సంప్రాప్య నిహ్ను
తసమస్తతనుక్లమోఽపి। అమ్బ్యాతనుక్లమహరామబలామిహ త్వాం। స్వస్య
ధ్రువం ఘటయితుం తముపాస్త భూమా యః ॥౫॥ శంసన్తి పఙ్క్తిరథయాగ విశేషః
ఫలం యం। సోఽయం మఖావనిభవాం జనకాత్మజే త్వాం। ప్రాప్తుం వ్యధా
త్కుశికనన్దనయజ్ఞరక్షాం । రక్షాంసి హన్త దమయన్ యది రామచన్ద్రః ॥౬

తా- భగవతా- రామేణాపి-కామపిశిలాం-అబలాం-స్త్రియం- అహల్యా
మిత్యేయావత్-విధాయ-అక్షపదాయ- గౌతమాయ-కన్యాప్రదానవిధిః-
చక్రే-అకారి। అపూర్వకన్యాసర్గశక్తిమతాపి సీతాలాభార్థం యత్నఏ
వాశ్రిత ఇత్యభిప్రయతా గౌతమాయ అహల్యా ప్రాపణస్య నిగీర్ణస్యాభీప్సి
తసీతావివాహలాభానురూపకన్యా ప్రదానరూపత్వ ముత్ప్రేక్షితమితి
బోధ్యం॥౪॥ విద్యామితి॥ నిహ్నుతసమస్తతనుక్లమః- విధూతసర్వశరీరశ్ర
మోఽపి-నిరస్తాల్పశ్రమోఽపీత్యపిధ్వనిః। అతనుక్లమం-అధికశ్రమమితిధ్వనిః-
అతనోః-అనఙ్గస్య-క్లమం- మదనబాధాం- హరతీతి-తాం-అబలాం-స్త్రీ
రూపాం-బలాతిరిక్తవిద్యారూపామితి చ ధ్వనిః। త్వాం- స్వస్య ఘటయి
తుం-తం- విశ్వామిత్రం-ఉపాస్త-పరిచచార-ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా। విశ్వా
మిత్రానుసరణస్య సీతాలాభార్థయత్నరూపత్వమభిప్రయతా తస్య బలా
ఖ్యవిద్యాలాభేన అన్యథాసిద్ధిశఙ్కాం నిగీర్యాతనుశ్రమహరణ లాభార్థత
ద్భిన్నవిద్యాలిప్సాసత్త్వవాదేన తాం పరిహర్తుం సీతాలిప్సాయాః తల్లిప్సా
రూపత్వముత్ప్రేక్షితమితి ధ్యేయం॥౫॥ శంసన్తీతి॥ మఖావనిభవాం- యజ్ఞ
భూమిసముత్పన్నాం- త్వాం- ప్రాప్తుం- పఙ్క్తిరథయాగ ఫలభూతః-
శ్రీరామః-సకలదుష్టరాక్షసాన్నిహత్య కుశికనన్దనయజ్ఞరక్షామకరోత్-
ఏతావచ్ఛ్రమోఽపి త్వజ్జన్మభూమి భూతజనక యజ్ఞభూమిగమనాయేతి
భావః॥ సీతాయాస్తల్లాభార్థవిశ్వామిత్రయజ్ఞరక్షణరూప ప్రయత్నస్య
తల్లిప్సోః రామస్య చ యజ్ఞసంబన్ధితయైవోత్పత్త్యా తయోః- జనకయజ్ఞ
భూమ్యుత్పన్నసీతారూపఫలానురూపత్వాశ్చర్యమితిభావః॥౬॥ భగవతీ

భగవతి క్షితిపుత్రి భవత్కృతే భవహరోఽపి భవన్రఘునన్దనః। సమభవద్భవచా
పలతాన్తధీస్స ఇతి విస్మయవన్త ఇహాస్మహే॥౬॥ త్వద్భ్రూభటస్య ధనుషా వి
జితస్సుమేషోః। రామస్తమేవ నితరామభిరాద్ధుకామః। త్వత్ప్రీతయే జనకనన్ది
ని తద్విపక్షకోదణ్డభఙ్గముపహారమివాజహార॥౭॥ కర్తవ్యే జనకేన మైథిలి తవో
ద్వాహక్రమాలోచనే। సోఽయం వాగుపకారమారచయితేత్యాలోచ్య

తి॥ క్షితిపుత్రి భవత్కృతే-త్వన్నిమిత్తం రఘునన్దనః-భవహరః- సంసృతిహా
రోభవన్నపి-భవస్య- సంసారస్య- చాపలేన- చాపల్యేన- తాన్తా-గ్లా
నా-ధీః-బుద్ధిః- యస్య సః-తథా సమభవదితి- ఇహావిషయే విస్మయవన్తః-
ఆశ్చర్యవన్తః- ఆస్మహే- భవామః- భవహరోఽపి భవాసక్తోఽభూదితి
విరోధః। భవాఖ్యహరోఽపి సన్ తదీయచాపలతాభఙ్గధీరభవదిత్యపి ధ్వన్య
తే వస్తుతస్తు- భవస్య-రుద్రస్య- చాపలతాయాః-ధనుర్లతాయాః- అన్తే
నాశే- ధీః- బుద్ధిః- యస్య సః- తథా సమభవదిత్యర్థః- సంసారనివర్తక
విష్ణుత్వాత్ భవచాపభఙ్గ ఇత్యాభాసశ్చ బోధ్యః- భగవతాపి తావాన్
ప్రయత్నస్త్వత్కృతే లబ్ధ ఇతి భావః॥౬॥ తమేవాహ భఙ్గ్యన్తరేణ॥ త్వదితి॥
త్వద్భ్రూభటస్య-త్వద్భ్రూకిఙ్కరస్య-సుమేషోః-పుష్పబాణస్య-ధనుషా వి
జితః-రామః-తం స్మరమేవ అభిరాద్ధుకామః- ఆరాద్ధుకామస్సన్ త్వత్ప్రీత
యే-తస్య మన్మథస్య- విపక్షస్య-శత్రోః-హరస్యేతి యావత్ కోదణ్డభఙ్గం
ధనుర్భఙ్గం- ఉపహారం- ఉపాయనం- ఆజహారేవేత్యుత్ప్రేక్షా- ఆహృ
తవాన్॥ తద్భ్రూభఙ్గస్య మన్మథోద్దీపకరత్వాత్ - తస్య తద్భటత్వరూప
ణం కృత్వా- తత్సౌన్దర్యజితమనసా- తల్లాభాయ కృతస్య స్మరహర- ధను
ర్భఙ్గస్య తస్యైతద్భటారాధనార్థత్వప్రతిభటనిరాస రూపోపహారాహ
రణరూపత్వముత్ప్రేక్షితం॥౭॥ అహల్యా స్వరూపప్రాపణమపి రామస్య
త్వద్వివాహలాభార్థయత్నవిశేష ఏవేత్యాహ॥ కర్తవ్య ఇతి॥ ఆరచయితా

భావిస్థితిం। తద్ధ్వంసైకపురోహితస్యహి శతానన్దస్యహార్దాయత। న్యా
తుర్గ్రావదశాంహరన్ రఘుపతిస్తస్యోపకారంవ్యధాత్ ॥౯॥ సున్దస్త్రీత
నుభూసుబాహుకుహనో పజ్ఞస్తుయజ్ఞక్రియా। ప్రత్యూహంశమయన్
ప్రహర్ష్యఘటకం శిశ్రూషయాకౌశికం। దుర్ధర్షంశశిఖణ్డమణ్డనమహాదో
ర్దణ్డకోదణ్డమప్యుర్వీనన్దినిఖణ్డయన్నుదవహత్త్వామప్యరామక్ష్మమాత్ ॥౧౦
త్వామ్మార్గమాణస్తమదన్తశంసినే వృద్ధాయగృధ్రాయరమే రఘూద్వ
హః। యోగ్యైకయోగ్యాంస్మగతిం దదాత్యహోసన్తోపి వేలామతియన్తి

ఆరచయేత్- గ్రావదశాం-పాషాణతయాస్థితిం- హరన్‌సన్-వ్యధాత్
అకరోత్। తత్పుత్రశతానన్దహర్షస్యతేనఫలితత్వా త్తస్యవివాహలా
భానుకూలత్వాత్ తదర్థత్వధీపూర్వకత్వమహల్యా ప్రాపణస్యఉత్ప్రేక్షి
తమితిబోధ్యం॥౯॥సున్దస్త్రీతి॥సున్దస్త్రీ-తాటకా-తస్యాః-తనుభువః-తనూ
జస్య-సుబాహోః-కుహనా-మాయాతస్యాః-ఉపజ్ఞా- ఆదిజ్ఞానవిషయం
తదీయజ్ఞానేనారబ్ధమిత్యర్థః- తన్మూలమితియావత్- యజ్ఞక్రియాయాః-
ప్రత్యూహం విఘ్నం-శమయన్ సన్- ఉదవహత్-ఉపయేమే- యజ్ఞ
రక్షణాదినా విశ్వామిత్రశిశ్రూషా యాభావిఘటకత్వధీ పూర్వకత్వంరు
ద్రధనుర్భఙ్గస్య ఉద్వాహార్థ సాహసకృత్యత్వం చోత్ప్రేక్షితమితిబో
ధ్యం॥౧౦॥అథాపహారకాలేసీతాన్వేషణప్రయత్నంవర్ణయతి॥ త్వామితి॥
మార్గమాణః- అన్వేషమాణః- రఘూద్వహః- త్వదుదన్తశంసినే-భవ
ద్వృత్తాన్తనివేదకాయ- వృద్ధాయగృధ్రాయ- జటాయుషే॥ యోగ్యైక
యోగ్యాంయోగీతరదుర్లభాం- గతిం-మోక్షమిత్యర్థః- దదాతిస్మదదౌ-
అహో- తద్గమనసరణికథనజనితప్రీత్యా- గృధ్రాయాపి మోక్షందత్తవా
నితిభావః॥సామాన్యేనతత్సమర్థయతే॥సన్తఇతి॥ రాగతః-కామతః-సన్తః-
మహాన్తోపి- వేలాం-మర్యాదాం- అతియన్తి-అతిక్రామన్తీతి॥౧౧॥ అపీతి॥

హాగతః ॥౧౧॥ అపిసకల శరణ్యో మానినామగ్ర గణ్యో భగవతి
భవదర్థే భాను వంశాధి నాథః । కపిమపి శరణోత్కః కఞ్చిదా
ర్త్తం । గణయతి నఫలార్థీ గౌరవం లాఘవంవా ॥౧౨॥ త్వద్దా
నేజనకేనమైథిలి పురాశుల్కీకృతం స్వామినః । పాణ్యగ్గిష్ఠకిణంవ్య
ధాత్పశుపతేశ్చాపేగుణారోపణం । త్వత్సంప్రాప్తిసహాయవానరపతేః
ప్రత్యాయనార్థంత్వభూ । త్పాదాంగుష్ఠకిణాయదున్దుభితనోస్తద్దూ
రతః క్షేపణం ॥౧౩॥ నిశిచరపతిమన్తంనేష్యతాతద్గ్రహీతాం । పునరవని

హేభగవతి- మానినాం-మానవతాం- అగ్రగణ్యః-భానువంశాధినాథః
శ్రీరామఇత్యర్థః-సకలశరణ్యః-సర్వరక్షకోపి- భవదర్థే- భవద్రూపేప్ర
యోజనేవిషయే- భవదితిసామాన్యేనపుంసకం- స్త్రీత్వవివక్షాయాంతు
భవత్యర్థఇత్యేవస్యాదిత్యన్యత్రవిస్తరః। కఞ్చిత్కపిం-వానరమపి-సుగ్రీవమి
తియావత్- శరణోత్కః-రక్షణోత్సుకస్సన్- ఆనర్చ-అపూపుజత్-కష్టం-
సామాన్యేనతత్సమర్థయతే। గణయతీతి॥ఫలార్థీ-కార్యార్థీ- గౌరవం-లా
ఘవంవా-నగణయతి- నమనుతఇతి॥సర్వలోకశరణ్యోపిత్వ దర్థంకపిమపి
శరణమగమదితిభావః॥౧౨॥ త్వల్లాభార్థందేహక్షతిమపిచక్షమఇత్యాహ॥
త్వద్దానఇతి॥మైథిలి-త్వద్దానే-త్వదర్పణకాలే- కన్యాప్రదానసమయఇతి
యావత్- పురాశుల్కీకృతం- పశుపతేః-చాపే-ధనుషి- గుణారోపణం-
మౌర్వ్యారోపణం- కర్తృ-స్వామినః- రామస్య పాణ్యఙ్గుష్ఠకిణం-వ్య
ధాత్-అకరోత్- త్వత్సమ్ప్రాప్తేః- సహాయస్య-సాహ్యభూతస్య- వా
నరపతేః- సుగ్రీవస్య- ప్రత్యాయనార్థం- విస్రంభార్థం-దున్దుభేః-దున్దుభి
నామరాక్షసస్య- తనోః-కళేబరస్య-దూరతః-తత్- క్షేపణం-సముత్సా
రణన్తు-పాదాఙ్గుష్ఠకిణాయ-అభూత్॥౧౩॥త్వల్లాభార్థరావణవధావాస
హాయీభూతసుగ్రీవప్రీత్యర్థంనిరపరాధవాలివధమప్యకరోదిత్యాహ॥నిశీ
తి॥నిశిచరపతిం-రావణం-అన్తం-వినాశం- నేష్యతానయిష్యతా-ప్రాప్తుమి

సుతే త్వాం ప్రేప్సతా రాఘవేణ । తరణిజమభిరాద్ధుం తత్ర కార్యే సహాయం । సపది నిరపరాధస్సాదితో హన్తవాలీ ॥౧౪॥ పరోరజసి ధామని శ్రుతిశిరోఘవిచ్ఛాన్దసే । మహోమహసి యోగినాం దహరమన్దిరే చ స్థితః ॥ ధరాదుహితరాదరాత్తవకృతే కపీన్ద్రాగతిం ప్రతీక్ష్యదివసాన్ బహూన వసదృశ్యమూకే ప్రభుః ॥ ౧౫॥ రఘుకులపతినా తే లోకనాథేన సీతే । కృతరవిసుతసేవః కోపిదత్తానుభావః । వనశిఖరివిహారీ వానరబ్రహ్మచారీ । జలధిమపి లలఙ్ఘే జాతు ఖేలన్నలం ఖే ॥౧౬॥ ద్రష్టుం త్వాం ననుహనుమన్తమగ్నిదాహోద్యాతజఙ్ఘం బహుమధిలజఙ్ఘమాప్తవన్తం సర్వస్వాయితనిజపరిరమ్భసౌఖ్య దానాత్ - కాకుస్థో జననిచ కారనిర్వ్యృణంతమ్ ॥౧౭॥ దరాదుపనతం రమే దశశిరోనుజం త్వత్కృతే । సమస్తనయకోవిద స్సపది

చ్ఛతా-ప్రేప్సతా-రాఘవేణ-తరణిజం-సుగ్రీవం- అభిరాద్ధుం-సాదితః-నిహతః-హన్తేతిఖేదే ॥౧౪॥ పరోరజసీతి॥ రజసః- రజోగుణాత్పరే పరోరజసి-అతీతరజోగుణే-ధామని- వైకుణ్ఠే-ఛాన్దసే- ఛన్దోమయే- మహోమహసి-సూర్య ఇత్యర్థః-తవకృతే- త్వదర్థం- బహూన్ దివసాన్-అవసత్- అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా- నిరన్తరం బహుకాలమువాసేతిభావః॥౧౫॥ రఘ్వితి॥ సీతే-లోకనాథేన- రఘుకులపతినా- రామేణ-దత్తః- అనుభావః- మహిమా-యేనసః-కృతా-రవిసుతస్య- సుగ్రీవస్య-సేవా-యేనసః వనశిఖరివిహారీ- వానరబ్రహ్మచారీ- హనుమాన్- ఖే-ఆకాశే- అలం- అత్యన్తం- ఖేలన్-క్రీడన్సన్- జలధిమపి-లలఙ్ఘే లఙ్ఘయామాస॥౧౬॥ ద్రష్టుమితి॥ నను- జనని-త్వాం ద్రష్టుం లఙ్కాయామధిలఙ్కం-బహుం-విపులం అగ్నిదాహోద్యాతజఙ్ఘం- ఆప్తవన్తం- ప్రాప్తవన్తం- తం హనుమన్తం- కాకుస్థః-సర్వస్వాయితస్య- నిజపరిరమ్భస్య- స్వీయాలిఙ్గనస్య- సౌఖ్యస్య-దానాత్-ప్రదానాత్-నిర్వృణం- చకార॥౧౭॥ దరాదితి॥ దరాత్- భయాత్-ఉపనతం- ఆగతం-దశశిరోనుజం-విభీషణం-త్వత్కృతే- త్వన్ని

సంగ్రహీతుంప్రభుః। అపాధితరిపుస్సలోప్యభిషేచతం తత్పదే॥ నరః కుశలమశ్నుతేనఖలుసాహసిక్యాదృతే॥ ౧౮॥ స్త్రీహేతోః ప్రథమంనిజేనగురుణావ్యుత్పాదితం జ్యాయసస్సామ్రాజ్యానుభవోభవేదవరజేత్యేతద్విగీతంవచః। సుగ్రీవేచవిభీషణేచభగవానామ్రేడయామాసతం। భూమేఃపుత్రిభవత్కృతేపితృగుణఃపుత్రేహిధత్తేపదం॥ ౧౯॥ దేవిత్వద్వరదయితంనదీనాం। సతాంశరణ్యాశ్శరణంసగచ్ఛన్। కుశేశయోఽపికుశేశయత్వం। ప్రాపత్వదావాసపచాశయేవ ॥౨౦॥ ప్రీత్యానేతుముపాగతాయభవతీమాసన్నలఙ్కోషితాం। వాత్సల్యాదివతేవిభాగచకితోవారా

మిత్తం- అభిషేచ-అభిషిచ్యతిస్మ- తథాహి-లోకేనరః- సాహసిక్యాదృతేసాహసంవినా- కుశలం- క్షేమం-నాశ్నుతే- నభుఙ్క్తేఖల్వితిన్యాయాదితిభావః॥౧౮॥ స్త్రీహేతోరితి॥ ప్రథమం- నిజేన-గురుణా- పిత్రాదశరథేన-స్త్రీహేతోః-కైకేయీనిమిత్తతః- వ్యుత్పాదితం- ధీకల్పితం-జ్యాయసః-జ్యేష్ఠపుత్రస్య- సామ్రాజ్యస్య అనుభవః- అనుజే-కనిష్ఠే- భవేత్-ఇత్యేతద్విగీతం- లోకవిరుద్ధత్వాన్నిన్ద్యం- వచః- వాగ్రూపశాసనం-న్యాయఇతియావత్- భగవాన్-శ్రీరామః- హేభూమేఃపుత్రి - భవత్కృతే అత్రవక్తవ్యముక్తం-భవదర్థం-కనిష్ఠేసుగ్రీవే- విభీషణేచ-తం- న్యాయం-ఆమ్రేడయామాస-పునరుక్తీచకార। తథాహి-పితృగుణః- పుత్రే-పదం-ఆస్పదం-ధత్తేహీతిన్యాయాదితిభావః॥౧౯॥ దేవీతి॥ కుశేశయాక్షః-పుణ్డరీకాక్షోఽపి-కుశేశయత్వం-పుణ్డరీకత్వం- ప్రాపేతివిరోధః। వస్తుతస్తు-సముద్రరాజశరణభజనసమయే-కుశే-గర్భే-శేతఇతి-కుశేశయః- తస్యభావస్తత్త్వం- ప్రాపదర్భశాయ్యభూదితిభావః॥౨౦॥ ప్రీత్యేతి॥ హేసీతే-ఆసన్నలఙ్కోషితాం- ప్రత్యాసన్నలఙ్కానగరవాసినీం- భవతీం-ప్రీత్యా-నేతుం- అనేతుం ఉపాగతాయ- సమాగతాయ- కాకుత్స్థాయ-వాత్సల్యాదివ-తే-తవ-విభాగాత్-చకితః-రుషా-శోణాక్షేణ-రక్తనేత్రేణ

న్నిధి స్త్వద్గురుః। కాకుత్స్థాయచిరాయమార్గ మదిశత్కాలాగ్నినేవాము
నాశోణాక్షేణరుషాశుశోషయిషితస్సీతేశ శితైస్సాయకైః॥౨౧॥ ప్రపాత్య
మహతోగిరీన్ ప్రసభమ న్తరిన్ద్రేణయః। ప్యధాయి వసుధాసుతేతదనుజ
స్త్వదర్థంప్రభుః। అముంబహిరిళాధరైరపిదధన్నిధింపాథసాం। కపి
ప్రజకరార్పితైః కిమిహ శేషపూర్తింవ్యధాత్॥౨౨॥ అఙ్ఘ్ర్యోరక్ష్ణోరపికిల
ఫలంవానరాణాంనరాణాం।మారాద్రాశింతరితుమనసామమ్భసామంహ
సాంచ। మానార్హస్త్వామహితభవనాన్మానినీమానినీషుః। కాకుత్స్థోసా
జననివిదధేకౌతుకాత్సేతుకార్యం॥౨౩॥ అన్తర్యస్స్ఫుభమనలేనవారితోబ్ధి
ర్విశ్వేషాంజననివిధాతుమేషసేతుం।త్వల్లిప్సాకులరఘునాథచోదనాతః।
పాథోధిర్బహిరపి వారితోనలేన॥౨౪॥ సేతుందేవిభవత్కృతేరఘు పతి

అతఏవకాలాగ్నినేవస్థితేన-అమునా-రామేణ-శితైః-తీక్ష్ణైః- సాయకైః-
శుశోషయిషితః- శోషయితుమిష్టః-త్వద్గురుః- త్వత్పితా- వారాన్నిధిః-
చిరాయ-మార్గం-అదిశత్- దిదేశ॥ సేతుబన్ధసమయే సముద్రకృతమార్గ
దాన-విశ్రమ్భస్యపుత్రవాత్సల్య కృతలజ్జారూపస్వసమీప దేశత్యాగభ
య హేతుకత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం।౨౧॥ ప్రపాత్యేతి॥ యః సముద్రః
అన్తః-ఇన్ద్రేణ-మహతః-గిరీన్- ప్రసభం ప్రపాత్య- వినిపాత్య- ప్యధా
యి-పిహితః-తస్యఇన్ద్రస్య- అనుభూః- అనుజన్మా- ప్రభుః-ఉపేన్ద్రః-
త్వదర్థం- అముం-పాథసాన్నిధిం-అబ్ధిం- బహిః-ఇళాధరైః- భూధరైః-
అపిదధత్- తిరోదధత్-సన్- శేషపూర్తిం- వ్యధాత్-అకరోత్కిమిత్యు
త్ప్రేక్షా॥౨౨॥ అఙ్ఘ్ర్యోరితి॥ మానార్హః- పాపాపనోదనేచ్ఛురితి శేషః-
ఆనినీషుః-ఆనేతుమిచ్ఛుః॥౨౩॥ అన్తరితి॥ యః అబ్ధిః- అన్తః- అభ్యన్తరే-అన
లేన-బడబాగ్నినా-వారితః-ఆవృతః- తవలబ్ధుమిచ్ఛయా-లిప్సయా- ఆకుల
స్య-వ్యాకులస్య-రఘునాథస్య- చోదనాతః-ప్రేరణతః-సేతుం- విధాతుం
ఏషపాథోధిః-బహిరపి- అనలేన-అగ్నినా- అన్యత్ర-నలేన - నలాఖ్యవా
నరేణ-వారితః- సంవృతోభూదిత్యర్థః॥౨౪॥ సేతుమితి॥ భవత్కృతే-భ

స్పృష్ట్వాజనాంశ్చ పునాదే। తేషాంసగరాన్వవాయ జనుషామేషస్వ
భావోధ్రువం। స్వర్గాదేవభగీరథః పితృకృతే భగ్గాంచ్ఛరోషావిలా। దానీతై
రపునీతలోకమఖిలంగాంగైస్తరంగైః కృతీ।౭౫॥ ప్రభోరలంకోపనిరోధమప్య
కృతేపరాధేపికరిష్యసీతి। లజ్జోపరోధంరఘువీరదాసాః। హన్తత్వదర్థం
హరయో వితేనుః॥౭౬॥ ప్రీతింనినీషుః ప్రియదేవతాంత్వాం। సముద్రతీరేభి
చరన్ సరామః। మహాహవంమైథిలివర్ధయిష్య। న్నయోముఖేనవ్యలునాత్ప
లాశాన్॥౭౭॥ త్వల్లిప్సయైవధర్మే।ష్వాసక్తోవిప్రయోగివద్వ్యసనీ। కాఙ్క్ష

వదర్థం-పితృకృతే-పిత్రర్థం- కృతీ-కుశలః-భగీరథః-అపునీత- అపునత్॥౭౫
ప్రభోరితి॥అప్య-ప్రభోః- అపరాధే-కృతేపి- అలం-అత్యన్తం- కోపస్య-
నిరోధం- విఘ్నం-అన్యత్ర- లజ్జాయాః- ఉపనిరోధాభావంచ- కరిష్య
సీతి-రఘువీరదాసాః- హరయః- వానరాః-లజ్జాయాః-ఉపరోధం-త్వ
దర్థం-వితేనుఃహన్త॥౭౬॥ప్రీతిమితి॥ మైథిలి-ప్రియదేవతాంత్వాం-ప్రీతిం-నే
తుమిచ్ఛుః నినీషుః- త్వత్ప్రీతించికీర్షురిత్యర్థః- సముద్రతీరే - అభిచరన్-అ
భితస్సఞ్చరన్-అన్యత్ర- అభిచారయాగంకుర్వన్- సరామః - మహాన్తం-
ఆహవం- యుద్ధం- అన్యత్రమహాహవం మహాయజ్ఞం వర్ధయిష్యన్ వర్ధి
ష్యమాణస్సన్- పలాశాన్- పలాశదణ్డాన్- అన్యత్ర పలం-మాంసం-అ
శ్నన్తీతిపలాశాః- రాక్షసాః-తాంశ్చ- అయోముఖేన-బాణేన-లవిత్రేణ
చ-వ్యలునాత్- చిచ్ఛేద। లోకేఅభిచారయాగశీలఃపుమాన్యజ్ఞముఖేన
స్వేష్టదేవతాప్రీతిం కామయమానస్సన్- తద్యజ్ఞోపయోగపలాశదణ్డాది
కంలవిత్రేణ యథావాభిన్ద్యాత్ తద్వత్ రామోపిరావణాదిభిర్మహద్యు
ద్ధంకరిష్యమాణస్సన్ - ఆదౌరాక్షసాన్ బాణైశ్చిచ్ఛేదేతిభావః॥౭౭॥త్వ
దితి॥త్వల్లిప్సయైవ-ధర్మేషు-సద్ధర్మానుష్ఠానేషు-ఆసక్తః-అన్యత్ర-ధర్మః
ధనుః- ఇషుః-బాణః-తయోరాసక్తః-విప్రయోగివత్ - బ్రాహ్మణయోగి
నాతుల్యం-అన్యత్ర-విరహీవత్-వ్యసనీ-వ్యసనవాన్-వియోగవాన్- హేవ

న దానసమృద్ధిం। భువివర దేవి ప్రహస్తమనయదినః॥౭౮॥ సదస్యుదారేప్యతి
కాయమానమహాలయే। సత్యభితోరణాగ్రే। జయశ్రియా-హస్తబలాద్వృ
తోపిత్వయ్యేవవిన్యస్తమనాస్సరామః॥౭౯॥ విష్ణుస్స్వయంత్వద్విరహాసహి

రదే-ఇనః-త్వన్నాథోరామః-భువికాఞ్చనానాం- స్వర్ణానాం దానసమృ
ద్ధిందానాతిశయం- విప్రహస్తం-ద్విజహస్తం-అనయత్-నినాయ-అన్యత్ర
వరదేవి-ప్రహస్తం- ప్రహస్తాఖ్యరాక్షసం- కాఞ్చన- కామపి- దానస్య
మర్దనస్యసమృద్ధిం- అనయత్। లోకేస్వేష్టలాభాయ ధర్మాదిష్వాసక్త
చిత్తస్సన్ బ్రాహ్మణయోగీ యథావాశ్రోత్రియబ్రాహ్మణాయస్వర్ణదా
నంకుర్వీత- తద్వత్ - త్వద్విరహసఞ్జాతవ్యసనః - శ్రీరామోపిశత్రుని
కటాత్- త్వానయనాయ ధనుర్బాణాది సహితః ప్రహస్తాఖ్యరా
క్షసమవధీదితిభావః॥౭౮॥ సదసీతి॥ అమ్బ- అభితః- తోరణాని-బహిర్ద్వా
రాణివా- అగ్రంపూర్వంయస్యతస్మిన్-అతి-అతిశయితం- కాయమానం-
ప్రోతనారికేళాది నారచితావరణ విన్యాసవిశేషః - యస్మిన్‌తస్మిన్-
మహాలయే- మహామణ్టపే- ఉదారే-గమ్భీరే- సదసి-సభాయాం-అన్యత్ర
సద్భిః-శ్రేష్ఠైః- అసిభిః-ఖడ్గైః- ఉదారైఖ్యాతైకతోరేవా - అతికాయస్య-
అతికాయాఖ్య రాక్షసస్య మానస్య - గర్వస్య - మహాలయే - మహాక్ష
యేరణాగ్రేరణముఖే అభితః జయశ్రియా - జయలక్ష్మ్యా - బలా
ద్వృతః-బలాత్కృతోపి- త్వయ్యేవ- విన్యస్తమనాః-అభూదిత్యర్థః॥ హ
స్తేత్యాశ్చర్యే। శ్రీరామః-మహారణే అతికాయేనిహతేసతి జయలక్ష్మ్యా
బలాత్కృతోపిత్వయ్యేవాసక్తచిత్తోభూదితిభావః॥౭౯॥ విష్ణురితి॥ అపాం
సులే-నిర్దుష్టేభూనన్దిని - భూసుతే- హంసకులావతంసః - సూర్యవంశ
శిరోమణిః-హంసశ్రేష్ఠశ్చ-విష్ణుః-రామఇతియావత్- త్వద్విరహాసహిష్ణు

ష్షుర పాంసు లేహంసకులావతంసః।తపస్స్వరూపస్యకృతప్రభేదం।సనిన్దభూ
న్నినిమేఘనాదం॥౩౦॥ఉచ్చైరావణపుష్టః కుమ్భస్తవకుమ్భినీతనయే। సద్య
స్తనవైరీతిక్రోధాదేనం జఘానరఘునాథః ॥౩౧॥ లోకవ్రాతాలమ్భకం
కుమ్భకర్ణం। లుమ్పన్నమ్బుత్వత్కృతేరామచన్ద్రః। అర్ధాదేషత్వజ్జనన్యా
ధరణ్యాః। భూరింభారం దేవిమూరీచకార ॥౩౨॥ నిర్ణీయభూయస్తనపు
ణ్యలభ్యం। రాజసిక్షమాపుత్రిసమాగమంతే। నీత్వాహవంపుణ్యజనానవే

స్సన్-తపసః- కాయికతపసః- స్వరూపస్య- క్రమస్య- అన్యత్ర- తపస్య
గ్రీష్మఋతోః- ఉష్ణఊష్మాగమస్తపఇత్యమరః। స్వరూపస్య- స్వభావస్య-
కృతః- ప్రభేదః- నాశః- యేనతం- మేఘనాదంఇన్ద్రజితం- మేఘధ్వనిం
చ-నిన్దతిస్మ॥హంసః యథావావర్షఋతూత్పన్న మేఘధ్వనింవినిన్దేత్ స్వ
విరోధిత్వాదితిభావః। తద్వత్ సూర్యవంశతిలకశ్రీరామోపితపోవిఘాత
కమిన్ద్రజితంఅగర్హయదితిభావః॥౩౦॥ఉచ్చైరితి॥ కుమ్భినీతనయే- భూ
పుత్రి-ఉచ్చైన-ఉన్నతేన- శ్రేష్ఠేనవా-ఐరావణేన- ఐరావతేన - పుష్టఃపో
షితః- అన్యత్ర-ఉచ్చైః--అత్యన్తం- రావణేన-పుష్టః- కుమ్భః-కుమ్భస్థలం-
కుమ్భాఖ్య రాక్షసశ్చతవ- స్తనవైరీ- త్వత్కుచవిరోధీ- అన్యత్ర-సద్య
స్తనః-సద్యోజాతః - ఇన్ద్రజిద్వధానన్తరక్షణఏవప్రాప్తః- వైరీ-శత్రురితి
క్రోధాత్- ఏనంకుమ్భస్థలం- కుమ్భాఖ్యరాక్షసంచ-జఘాన॥౩౧॥లోకే
తి॥లోకవ్రాతానాం- లోకసమూహానాం - ఆలమ్భకం-హింసకం॥౩౨॥
నిర్ణీయేతి॥ క్షమాపుత్రి-రామః-తే- సమాగమం- భూయస్తనేన- అభీ
క్ష్ణంభవేన- చిరకాలకృతేనేతియావత్- పుణ్యేన-లభ్యం-అన్యత్ర-భూయ
సోః-మహతోః- స్తనయోః-పుణ్యేనలభ్యం- నిర్ణీయ నిశ్చిత్య-హావం-య
జ్ఞం-అన్యత్ర-ఆహవం- యుద్ధం- పుణ్యజనాన్- సుకృతినః- అన్యత్ర రాక్ష
సాన్-నీత్వా-ప్రాపయ్య-స్వర్వనితానాం- అప్సరసాం- వివాహం-అకా

కా। నకారయత్స్వర్వనితావివాహం ॥౩౩॥ ధర్మంహిపూర్వమవలమ్బ్య
కృతేజనన్యాః । కాలంనినాయకుతుకాదధికాననంయః । దేవిత్వదర్థమవ
లమ్బ్యతమేవరామః। కాలంనినాయకుతుకాదధికాననంసః॥ ౩౪॥ పాప
పఞ్చకనిరాసహేతునా । సేతునాతవకృతేమహీసుతే। ఏత్యపాపదశ
కంవినాశయ । న్నీశితాచతురతామదర్శయత్ ॥ ౩౫ ॥ పరమార్థయితుం
హుతాశనాచ్ఛ్రియమిచ్ఛేదితిసాధుభాషితం।భవతీంశ్రియమంబపావకా
జ్జగృహేజానకిలక్ష్మణాగ్రజః॥ ౩౬॥ప్రాణవ్యయంకృతవతఃప్లవగాం స్స్వ
దర్థం। భూయోపిజానకిజిజీవయిషుస్సరామః । వవ్రేవరంత్రిజగతాంవర

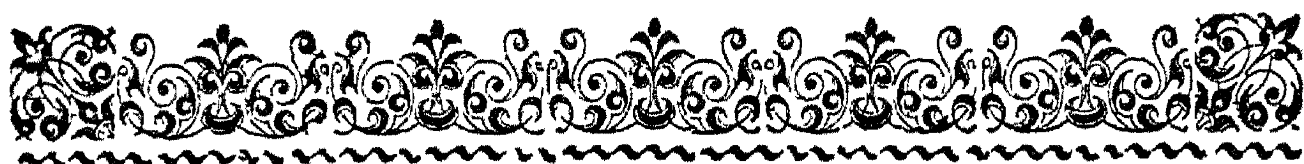
రయత్॥త్వత్సమాగమార్థపుణ్య జనార్థాప్సరోవివాహప్రాప్తపణార్థిత్వం
రాక్షసవధస్యనిగీర్ణస్యఉత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥౩౩॥ధర్మమితి॥యఃరామః
జనన్యాఃకృతే- మాతృభూతకైకేయీనిమిత్తం- పూర్వం ధర్మం-పితృవా
క్యపరిపాలనరూపధర్మంహి- యతః అవలమ్బ్య-కాననే- అధికాననం-
అరణ్యఇత్యర్థః-కుతుకాత్- కాలంనినాయ- దేవి-రామః-తం-ధర్మమేవ-
ధనురేవ- త్వదర్థమవలమ్బ్య- అధికాని-ఆననాని- యస్యతం- దశాననం-
కుతుకాత్- కాలం-యమం- నినాయ- జనన్యర్థమనుష్ఠితధర్మస్యైవత్వద
ర్థదశాననవధార్థత్వమపిసమ్పన్నమితిశ్లేషోప జీవనేనఏకస్యకార్యద్వయ
కరత్వవర్ణనమితిబోధ్యం॥౩౪॥పాపేతి॥ మహీసుతే. తవకృతే- త్వదర్థం
పాపపఞ్చకస్య- పఞ్చమహాపాతకస్య- నిరాసస్యఉత్సారణస్య- హేతు
నా-సేతునా- ఏత్య-ఆగత్య- ఈశితా-జగదీశితా- రామఇతియావత్-పా
పానాం-దశకం-దశసఙ్ఖ్యాకపాపమిత్యర్థః-అన్యత్ర-పాపః- పాపిష్ఠః-దశ
కః-దశగ్రీవః-తం-వినాశయన్-సన్-చతురతాం-చాతుర్యం-అదర్శయత్॥
పఞ్చపాపనిరాసైకయోగ్యతావిశిష్టసేతునాదశపాపానినిరాచకారే
తియత్-తచ్చాతుర్యమితిభావః । అల్పకారణేనభూయః కార్యవర్ణనం
శ్లేషమూలమితిబోధ్యం॥౩౫॥ పరమార్థయితుమితి॥ పరమార్థయితుం-
యథార్థీకర్తుం-శ్రియం-సమ్పద్రూపాం- భవతీం॥ అగ్నిదత్తసీతాగ్రహ
ణస్య అగ్నేర్భూతిమిచ్ఛేదితి న్యాయసంవాదార్థత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥౩౬॥
ప్రాణవ్యయమితి॥ జిజీవయిషుః- జీవయితుమిచ్ఛుః- స్వయంవరదోపి-అ

దోపిదేవాః। కార్యార్థినోహిపురుషస్యకుతోవలేపః॥౩౭॥ కాకుత్స్థఃకమనీయభూషణమణిశ్రేణీమాగ్ర్యహేమాదిభి। స్తోషందేవినినాయ వానరభటాంస్త్వత్కార్యధుర్యాన్ప్రభుః। ఏతద్యుక్తమిదంతువిస్మయకరంయత్సర్వనిర్వాహిణే। రంగంహన్త విభీషణాయదిదిశేరత్నాదియోగ్యాయసః॥౩౮॥ అవతారాన్దశభగవానపత్యభూతం జగత్సమస్తంతే। త్రాతుంమాతరకార్షీత్త్వదిష్టకరణాదృతేనతస్యఫలం॥౩౯॥* * * * *

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే
ప్రయత్నస్తబకష్షష్ఠః

న్యస్మాత్- వరంవ్రజఇతివిశేషః- కార్యార్థినఃపురుషస్య నిమ్నోన్నతరూపగర్వశ్చనాస్తీతిభావః । స్వయం వరదస్యాపివానర ప్రాణనాయదేవేభ్యోవరగ్రహణాభినయనం ఆశ్రితానుగ్రహార్థం స్వన్యూనతా కరమపి ఆశ్రితమితికిమిదం స్వావతార రహస్యగోపనవైచిత్ర్యమితిబోధ్యం॥౩౭॥ కాకుత్స్థఇతి॥ సర్వనిర్వాహిణే- సర్వకార్యనిర్వాహధురంధరాయ- అతఏవ-రత్నాద్యాభరణయోగ్యాయ- విభీషణాయ-రఙ్గం-త్రపు- రఙ్గంత్రపుణిరఙ్గోనారాగే నృత్తస్థలేరణఇతి నానార్థ రత్నమాలా దిదిశఇత్యయుక్తం-రఙ్గం-రఙ్గనాథమితిపరమార్థః॥౩౮॥ అవతారానితి॥ మాతః- తే- అపత్యభూతం-సమస్తంజగత్- త్రాతుం-రక్షితుం-భగవాన్-దశావతారాన్-అకార్షీత్-అకరోత్- తదవతారఫలంతు- త్వదిష్టకరణాదృతే-భవదిష్టసమ్పాదనంవినా- నకిమపీతిభావః॥ * * * * *

ఇతిశ్రీ * లక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయాం
ప్రయత్నస్తబక ష్షష్ఠః

శ్రీరస్తు.

మాంగల్య స్తబక ప్రారంభః

భాగధేయంభజేయంతత్ఫణిశైలకుటుంబినః । మనీషిణోయదేవాహుర్మ ఙ్గళానాంచమఙ్గళం ॥౧॥ తనోతిసిన్ధోస్తనయేకథంచిత్తవాంశలేశోయదిసన్నిధానం । తృణేపిమాఙ్గల్యముదేత్యఖర్వందూర్వాదిరేవాత్రనిదర్శనం ॥౨॥ గరుడధ్వజవల్లభేశుభేగణవర్ణాదిజదోషశాన్తయే। వరదేతవవాచకంపదంకవయః కావ్యముఖే ప్రయుఞ్జతే ॥ ౩ ॥ విదుఃపదాబ్జంతవవిశ్వమఙ్గళంహరిప్రియేయత్పరిచారవైభవాత్ । సమాశ్రితాస్థాణు మపి

అథమాఙ్గల్య స్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే.

భగవత్కృత దశావతారాది ప్రియత్వం సర్వమపి- లక్ష్మ్యభీష్టకరణఫల కత్వేనోపవర్ణ్య- అద్యశ్రియః మఙ్గళ దేవతా- మఙ్గళానాం మఙ్గళ మితిచప్రసిద్ధ దివ్యనామ సార్థిక్య మా స్తబకాన్తం వర్ణయతి॥ భాగధేయమితి॥ఫణిశైలకుటుమ్బినః- శేషాచలనిలయస్యవిష్ణోః-తత్ భాగధేయం-భాగ్యంశ్రియమితియావత్ భజేయం సేవేయం మనీషిణఃవిద్వాంసః యత్-భాగ్యమేవ-మఙ్గళానాం-మఙ్గళకరవస్తూనాం- మఙ్గళకరం-ఆహుః- ప్రాహుః॥౧॥ తనోతీతి॥సిన్ధోస్తనయే-తవ-అంశలేశః-తృణేపి-యవ సేవాసన్నిధానం- తనోతియది-అఖర్వం-అధికం- మాఙ్గల్యం-ఉదేతి॥౨॥ గరుడేతి॥శుభే-గరుడధ్వజవల్లభే- గణాః-యగణాదయః- వర్ణాః విషాక్షరాణిచ-తదాదిజానాం-తత్ప్రభృతిసముద్భూతానాం-దోషాణాం-శాన్తయే కవయః-కావ్యముఖే- కావ్యారమ్భే- తవవాచకంపదం - శ్రీరిత్యాదికం-ప్రయుఞ్జతే॥ ౩॥విదురితి॥శ్మశానంగచ్ఛతీతి- శ్మశానగం-స్థాణుం- దారుం- అన్యత్రఈశ్వరం- సమాశ్రితాపి-అపర్ణా- పార్వతీ - అపగతఋణాచ-

శ్మశానగం జగత్యపర్ణాజని సర్వమఙ్గళా ॥౪॥ తాతో దుగ్ధపయోనిధిస్సహభువస్తే కౌస్తుభాద్యాశ్శుభా। దేవస్త్వవ్యయదివ్యమఙ్గళవపుశ్శ్రీవత్స లక్ష్మాపతిః। నామ శ్రీరితి ధామ పద్మమఖిలక్షేమంకరః పక్షిరా। డ్వాహః కోఽహరివల్లభే కథయితుం మాఙ్గల్యమీష్టే తవ ॥౫॥ యస్తు శ్రీర్న పురస్కరోత్యవినయాద్వస్తు త్వదీయం శుభం। తస్మిన్నృత్యతి దుర్గతిశ్చిరతరం తత్ర ప్రమాణం తు నః। దూర్వాసః ప్రతిఘోద్యమాదధిగతస్స్వర్వాసవత్వచ్యుతిం దివ్యం మాల్యమహో మదాదగణయన్ దేవశ్శచీవల్లభః ॥౬॥ దృష్టిశ్శివోదయకరీ కరుణాభిరార్ద్రా। యుక్తం తవాంబ భజతే భవతారకత్వం। జ్యో

సర్వమఙ్గళా-సర్వేషాం మఙ్గళకరీ చ- సర్వమఙ్గళేత్యాహ్వయా చ-అజని-బభూవ॥౪॥ తాత ఇతి॥ స్పష్టం॥౫॥ య ఇతి॥ హే శ్రీః- యో నరః- త్వదీయం శుభం- శుభకరం-వస్తు స్రక్చన్దనాది-కర్మ-అవినయాత్-గర్వాత్-న పురస్కరోతి-న సమ్భావయతి-తస్మిన్నరే- దుర్గతిః-దారిద్ర్యం-చిరతరం-నృత్యతి-స్థైర్యేణ వర్తత ఇత్యర్థః- దివ్యం-మాల్యం-మదాత్-అగణయన్-విసృజన్ తత్ర విషయే-దూర్వాససః-మునేః-ప్రతిఘస్య-కోపస్య-ఉద్యమాత్ ఆవిర్భావాత్-స్వర్వాసవత్వాత్-ఇన్ద్రపదాత్ చ్యుతిం-చ్యవనం అధిగతః-ప్రాప్తః శచ్యాః-ఇన్ద్రాణ్యాః-వల్లభః- నాయకః- దేవః-ఇన్ద్రః-నః- ప్రమాణం। పురా దూర్వాసః ప్రదత్తభగవన్మాల్యనిరాకరణేన కుపిత తన్ముని శాపవశాత్ ఇన్ద్రోఽపి భ్రష్టశ్రీకోఽభూదితి కథాత్రానుసన్ధేయా॥౬॥ దృష్టిరితి॥ అమ్బ-శివస్య-ఈశ్వరస్య-ఉదయకరీ- ఆవిర్భావకరీ-ఆర్ద్రా-ఆర్ద్రాఖ్యనక్షత్రం- భవస్య-ఈశ్వరస్య- తారకత్వం-నక్షత్రతాం- భజతే-ఇదన్తు యుక్తం- శివజన్మనక్షత్రస్య అర్ద్రాహ్వయత్వాదితి భావః॥ ఇదన్తు విపరీతమిత్యాహ॥ జ్యో

ష్ఠాశ్రయోఽపిమఖవాంస్తుతిభిస్తవాహో ప్రాప్యాతులోఽజనిపునర్వసువర్గ ముచ్చం॥౭॥ ఫణిశయదయితే తవస్తుతిర్భగవతిపావనరీతిమాశ్రితా। అవితథమతఏవతద్బలాచ్ఛుభమగతోఽపిసుమఙ్గళత్యహో॥౮॥త్వద్భ్రాతురిన్దో రనుచారయోగాత్। ప్రాయేణమూఢోఽప్యశుభఃకుజన్మా।సుభ్రూవిభూ

ష్ఠాశ్రయః-జ్యేష్ఠానక్షత్రాశ్రయోఽపి-మఖవాన్- మఘానక్షత్రవాన్-ఉచ్చం ఉచ్చంగతం- పునర్వసూనాం- పునర్వసునక్షత్రాణాం- పునర్వసుర్ధనురా కారష్షడితిబృహజ్జ్యోతిషార్ణవవచనాత్- బహుత్వం- వర్గం-సమూహం ప్రాప్యాపి-అతులః-తులాలగ్నభిన్నలగ్నః- అజని-బభూవేతియత్ విరోధః-పరమార్థస్తు-శివస్య-మఙ్గళస్య-ఉదయకరీ- ఉత్పత్తికృత్- కరుణాభిః-ఆర్ద్రా-శిశిరా-తవదృష్టిః-భవస్య- సంసారస్య- తారకత్వం- ఉత్తారకత్వం-భజతే- మఖవాన్-ఇన్ద్రః- జ్యేష్ఠాయాః-జ్యేష్ఠాదేవ్యాః- ఆశ్రయః-మునిశాపాత్తదాశ్రయోఽపి-తవస్తుతిభిః- పునః-ఉచ్చం-అధికం-వసువర్గం-ధనసమూహం-ప్రాప్య-అతులః- అసదృశః-అజని। మునిశాపాద్భ్రష్టశ్రీకోఽపిఇన్ద్రఃతవస్తుత్యాపునశ్చఇన్ద్రపదంప్రాప్య అసదృశోఽరరాజేతిభావః॥౭॥ఫణీతి॥ఫణిశయదయితే- భగవతి- తవస్తుతిః- పావనీం- వాయుసంబన్ధినీం-అన్యత్ర-పావనాం-పరిశుద్ధాం-రీతిం - స్వభావం-ఆశ్రితా-ప్రాప్తా- అవితథం-సత్యం-అతఏవ- తస్యావాయోః- పావనస్యచ- బలాత్- అగతః-వృక్షతోఽపి- అన్యత్ర-శుభం- మఙ్గళం- అగతః- అప్రాప్తోఽపి-సుమం-పుష్పం- గళతి- చ్యవతి-అన్యత్ర- సుమఙ్గలతి- సుమఙ్గళవదాచరతి ఆచారక్విపికర్తరిలట్॥౮॥త్వదితి॥సుభ్రూవిభూషే-త్వద్భ్రాతుః-ఇన్దోః-అను-పశ్చాత్-చారయోగాత్-సఞ్చారవశాత్- ప్రాయేణ-ప్రాయశః-మూఢః- జడోఽపి-అస్తఙ్గతోఽపి- అశుభోఽపి- కుజన్మా- కుత్సితజన్మాపి-భూసుతః-అఙ్గారకశ్చసః-కశ్చిత్- బుధానాం- పణ్డితానాం- అగ్రగణ్యః-శ్రే

షే సబుధాగ్రగణ్యో। బభూవజగ్రాహచమఙ్గళాఖ్యాం॥౯॥జగృహేక్వ చిదచ్యుతోవతారే। జగతాంమాతరినాన్వయం పురాయః। తమజస్రమి నాన్వయంనయస్తి। శివతాతంశివతాతిమాతనోషి॥౧౦॥ కూత్పత్తిమూ లమపి కేశవపాదపద్మం। కల్యాణి తే శుభకరామ్బుజమేళనేన। త్రైలో

ష్ఠః-అన్యత్రబుధస్య- బుధగ్రహస్య-అగ్రే-ప్రథమే-గణ్యః గణనీయశ్చసః మఙ్గళ ఇత్యాఖ్యాం- నామచ-జగ్రాహ-అగ్రహీత్- త్వత్తోసోదరచన్ద్రస్య అనుయాయిత్వాత్- అఙ్గారకః-మూఢోపి-పణ్డితః-అమఙ్గళోపి-మఙ్గళాఖ్యశ్చాభూదితిచిత్రమితిభావః॥ పరమార్థస్తుకుజగ్రహస్య చారవశాత్ సోమానన్తరజత్వం।మూఢత్వాశుభత్వ భూసుతత్వానిచబుధగ్రహాగ్రేసరత్వంచేతిబోధ్యం॥౯॥జగృహఇతి॥ జగతాంమాతః-అః- అకారః-చ్యుతః-గళితః-యస్మాత్పదాత్-సః- అచ్యుతః-శివతాతః-యః విష్ణుః- అవతారే- దశావతారమధ్యే- క్వచిత్- రామావతారే- కదాచిదిత్యర్థః- ఇనస్య-సూర్యస్య-అన్వయం- వంశం-జగృహే-జగ్రాహ। సూర్యవంశే రామతయావతతారేత్యర్థః- శివతాతం-శివపితరం-శివతాతపదగతంచ తం-విష్ణుం-అకారహీనంతఇత్యక్షరంచఇనా-మన్మథేన-ఇకారేణచ-అన్వయం-సమ్బన్ధం-అజస్రం-నయస్తి-ప్రాపయస్తిసతీ-శివతాతిం- మఙ్గళకరం శివతాతిపదంచ- ఆతనోషికదాచిదినాన్వయవన్తం- తంసర్వదా ఇనాన్వయంనీత్వా శివతాతంశివతాతిం కారయస్తిభగవతో అభూతార్థప్రాపణాన్మఙ్గళావహత్వం శ్లేషావలమ్బనేనవర్ణితం స్వనిత్యసమ్బన్ధాత్తస్యనిత్యమఙ్గళత్వమితిభావః॥౧౦॥ కూత్పత్తిమితి॥కల్యాణి- కేశవపాద పద్మంకుత్సితం-ఉత్పత్తిమూలం- జన్మకారణం- యస్యతదపి- స్వతోశుభమపీత్యర్థః- అన్యత్ర- కోః -భువః- ఉత్పత్తిమూలం- పద్భ్యాంభూమిరితిశ్రుతేః- తే-తవ-శుభయోః-మఙ్గళకరయోః- కరామ్బుజయోః-మేళనేన- స్పర్శేన- త్రైలోక్యమఙ్గళం-కపాలినః- ఈశ్వరస్యాపి- శివత్వాం

క్యమఙ్గళమజీజనదభ్ధికన్యే। తీర్థంశివత్వపరిదాయికపాలినోపి॥౧౧॥ కన్యే దుగ్ధోదన్వత స్తావకీనం। మన్యేరూపంమఙ్గళంమఙ్గళానాం; యత్సావర్ణ్యం ప్రాప్తభద్రా హరిద్రా। సౌమఙ్గళ్యంసంవిధత్తేవధూనాం॥౧౨॥ యస్తే రూపముపాస్తే శ్రియంప్రపన్నం శుభంహరిద్రాజాం।తత్క్రతునయేనస వహేదముత్రజనని శ్రియంహరిద్రాజాం॥౧౩॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే

మాఙ్గల్యస్తబకస్సప్తమః॥

ఈశ్వరత్వం-మఙ్గళకరత్వంచ-పరిదాయి-అవశ్యంప్రదాయి-అవశ్యకాథ మర్ణ్యయోరితిణినిః-అతఏవఅకేనోరితిషష్ఠీనిషేధః గమ్యాదీనాముపసఙ్ఖ్యా నాద్ద్వితీయాసమాసశ్చ-తీర్థం॥గఙ్గాతీర్థం అజీజనత్ ఉత్పాదయామాసత్వ త్కరస్పర్శాదేవవిష్ణోరపిపాదసంవాహనాదినామఙ్గళకరత్వంసమ్భూత మితిభావః॥౧౧॥కన్యఇతి॥ తావకీనం-రూపం-ఆకారం-మఙ్గళానాంమఙ్గళం మన్యే యస్యరూపస్యసావర్ణ్యేనసదృశవర్ణత్వేనప్రాప్తంభద్రంమఙ్గళంయ స్యాస్సాహరిద్రాపి-వధూనాం-సౌమఙ్గల్యం-సుమఙ్గలీచిహ్నంసుదృఢమఙ్గ ళత్వంచ-సంవిధత్తే-సర్వమఙ్గళకారిణీహరిద్రా। తస్యాఅపిమఙ్గళకారిత్వా త్త్వద్రూపస్యమఙ్గళానాంమఙ్గళత్వం సిద్ధమితిభావః॥౧౨॥యఇతి॥ హే జనని-యోనరః। హరిద్రాజాం- హరిద్రాసమ్భవాం- శ్రియం-శోభాం-ప్ర పన్నం- ప్రాప్తం-శుభం- రమ్యం-రూపం- త్వద్రూపం- ఉపాస్తే-సపు మాన్ తత్క్రతునయేనయథాక్రతున్యాయేనఅముత్రపరలోకేహరిద్రా యాంజాతా-ముత్పన్నాం-అన్యత్ర-దిక్పాలకానాం శ్రియమేవవహేత్॥

ఇతిశ్రీలక్ష్మీసహస్ర వ్యాఖ్యాయాం

మాఙ్గల్యస్తబకస్సప్తమః

శ్రీరస్తు.

అథసౌన్దర్యస్తబకప్రారమ్భః

వన్దేసౌన్దర్యపర్యాప్తిభూమింకామపిదేవతామ్। అబ్జంసహోదరంయస్యాశ్శంసన్త్యబ్జశరం సుతమ్॥౧॥ అద్వైత మక్షిభిరిహశ్రవసాం యదిస్యాత్। ద్వైతంపృథగ్యదిపునారసనాసుచస్యాత్। ఈశీయవర్ణయి

అథసౌన్దర్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాః - దివ్యమఙ్గళ విగ్రహ గుణ ఘాతం సౌన్దర్యం స్తబకేన వర్ణ్యతే ॥ వన్దఇతి ॥ సౌన్దర్యస్య - లావణ్యస్య-పర్యాప్తిభూమిం - పరమోత్కర్షభవనం - కామపి- అపరిచ్ఛేద్యవిభవాం - దేవతాంవన్దే - ప్రణమామి - స్తౌమివా - వది అభివాదనస్తుత్యోః-యస్యాః దేవతాయాః- అబ్జం-చన్ద్రం- సర్వజనలోచనాసేచనకమిత్యర్థః- సహోదరం- అబ్జం- జలజం-శరః- బాణః- యస్యతం-అతిసౌన్దర్యశాలిత్వేనప్రథితం- మన్మథం సుతంచశంసన్తి - వదన్తిఅతిసున్దరసహోదరసుకుమారతార్థాపత్త్యాలక్ష్మ్యాః-సౌన్దర్యోత్కృష్టత్వంద్రఢీకృతమితిభావః॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౧॥ అద్వైతమితి॥ అర్ణవరాజకన్యే మమేతిశేషః। ఇహజన్మని- శ్రవసాం- కర్ణానాం- అక్షిభిస్సహ- అద్వైతం-ఐక్యం- స్యాద్యది- రసనాసు-ముఖసహస్రగతాస్వితిశేషఃపృథక్-ప్రత్యేకం- ద్వైతం- ద్విధాత్వం- స్యాచ్చేత్ - ముఖసహస్రానురోధేనద్విసహస్రరసనావిశిష్టశ్రీమదాదిశేషోభవామి చేదితిభావః॥ అనేనతద్గుణవర్ణనోచితసాధనసమ్పత్తిఃప్రకటితా । ప్రథమపాదస్తుస్వస్మిన్ శేషరూపత్వసమ్భావనామాత్రాభిప్రాయకః- తత్తాదృశం- స్వరూపతోగుణతశ్చాపరిచ్ఛేద్యం- తవఅవయవానాం- ప్రతీకానాం। ఆభిరూప్యం-సౌన్దర్యం-ఏకైకావయవవర్ణనేపి ఈదృశస్యమమ అనధికారఇతి సూచయత్యవయవగ్రహణం। వర్ణయితుం- స్తోతుం- ఈశీయ-సమర్థోభవేయం-య్య,

తుమర్ణవరాజకన్యే। తత్తాదృశంకిలతవావయవాభిరూప్యం॥౨॥ మాలౌ త్వయాపివిధృతో మధుపౌఘమైత్రీం। చిత్రంకరోతికమలేచికురప్రపఞ్చః। మానేకృతేపిభువనేమలినైకసఖ్యం। ప్రాయేణదేవికుటిలప్రకృతేస్స్వభావః॥౩॥సత్వందధాసినవచమ్పకమాల్యమమ్బ। కర్తుంనిసర్గసురభౌకబరేసు

దీత్యాహావర్ణనేనసమ్భావనాలఙ్కృతిర్బోధ్యా ॥౨॥అత్రదివ్యకేశప్రభృతిచరణారవిన్దపర్యన్తమవరోహణక్రమేణవర్ణయిష్యన్ తత్రప్రథమం కేశాభిరూప్యం- ద్వావింశత్యాశ్లోకైర్వర్ణయతి॥ మాలావితి॥కమలే- చికురాణాం- కేశానాం-చఞ్చలస్వభావవతాంచ- ప్రపఞ్చః- సమూహః చపలశ్చికురస్సమావిత్యమరః । చకతి-తృప్యతి- స్వకర్మణేతి- చికురః- శ్లో॥ అవిమృశ్యతుయఃకార్యం పురుషోవధబన్ధనాదికంకుర్యాత్ । అవినిశ్చితకారిత్వాత్సతుఖలుచపలోబుధైర్జ్ఞేయః ॥ సమావిత్యుక్తత్వాత్ చికురపదస్యాప్యయమేవార్థః త్వయా- మాలౌ-శిరసి- విధృతోపి-శిరసావహనరూపసమ్మానంప్రాప్తోపీతివ్యజ్యతే- మధుపానాం-భ్రమరాణాం మద్యపాయినాంచ- ఓఘేన- సమూహేన-మైత్రీం - కరోతిమధు పోమద్యపాయ్యోర్ల్యోరితి కేశవః ॥ స్వానురూపమద్యపసంసర్గకరమితిచవ్యజ్యతే-చిత్రం। నేదంచిత్రమిత్యాహమానఇత్యాదినా భువనే-లోకే- మానే అగ్ర్యపదాధిరోపణే - సీమన్తేచ- కృతేపి- మలినైకసఖ్యం - స్వమహిమానురూపఖలాదిరూపమలీమససంసర్గః- ప్రాయేణ- కుటిలా-వక్రా కుత్సితాచ- ప్రకృతిః- యస్యతస్య-స్వభావః- స్వరూపం-ప్రాయేణేత్యుక్త్యాయస్యకస్యచిత్- అతాదృశస్యాపి-సమ్భావోద్యోత్యతే- లోకేకుటిలజనానాం-ఉచ్చస్థలమారోప్యసమ్యగ్బహుమానేకృతేపి తేషాంమద్యపాయిప్రభృతిభిర్నీచైరేవసహవాసఃఉచితఏవేతిభావః॥వస్తుతస్తు-లక్ష్మీ కేశపాశఃభ్రమరసదృశః సీమన్తకరణేపికుటిలశ్చప్రకాశతఇతిభావః॥౩॥ నేతి॥ నిసర్గతః। స్వభావతః- సురభౌ- సురభిశ్రీ- సర్వగన్ధస్సర్వరసఇత్యాదికశ్రుతివిషయేస్యతిదేష్టవ్యః- యద్వాఉత్తమస్త్రీణాం కబరస్తు- ప్రసూనాదృతేపిస్వతస్సుగన్ధఇతిప్రసిద్ధేర్వా- అనేనవిశేషణేనచమ్పకాద్యుపాధిసంసర్గకృతగన్ధాపేక్షానాస్తీతిసూచ్యతే-కబరే- కేశే- కింతర్హి-పరస్తు-

గన్ధం। కిన్త్వర్థి కున్తళపరీమళసారలాభ। లోభభ్రమద్భ్రమరలోకనివా
రణాయ॥౪॥ రుచింరచయితుంక చేరుచిర పుష్పవన్తైస్సమం। సదావహాసి
భూషణంసహాసుధాంశునాపూషణం। ఉభావభవతామతోజననిపుష్పవ
న్తావిమౌ। తయోర్ఘటనయోత్తమశ్రియముపైషితత్రార్థికీం॥౫॥ సుమ

కున్తళపరీమళానాం- కేశపరిమళానాం- సారః- శ్రేష్ఠః- తస్య- లాభే-
ప్రాప్తౌ-లోభేన- ఆశయా-భ్రమతాం- భ్రమరలోకానాం- అళిసమూ
హానాం-లోకశబ్దోలక్షణయాసమూహపరః- నివారణాయ- అవిద్యమా
నసౌగన్ధ్యప్రాపణాయనచమ్పక మాల్యధృతిః। కిన్తుస్వాభావికసౌరభర
క్షణార్థంభ్రమరబాధావిధూననాయచ। లోకేచమ్పకదర్శనే సతిభ్రమ
రాణాంవిలయనానితిభావః ॥౪॥ రుచమితి॥ జననిరుచం- కాన్తిం-రచయి
తుం-రుచిరపుష్పవన్తైస్సమం- సుధాంశునా- చన్ద్రాఖ్యభూషణేన-చన్ద్రే
ణచసహపూషణం- సూర్యాఖ్యభూషణం - సూర్యంచ- భూషణమితివి
ధేయవిశేషణం- ఆభరణం- సదాకచేవహాసి- కేశస్యశోభాతిశయంజన
యితుం - కేశభారే విన్యసనేన చన్ద్రసూర్యయోః - ప్రకాశాతిశ
యముత్పాదయితుం వేతిభావః। అతఏవఇమౌచన్ద్రసూర్యౌ ఉభావపి
పుష్పవన్తౌ- పుష్పాణ్యనయోస్సన్తీతిపుష్పవన్తౌ - ఏకయోక్త్యాపుష్పవన్తౌ
వితితన్నామధేయవన్తౌచఅభవతాం- తయోః- సూర్యాచన్ద్రమసోః-ఘ
టనయా- సంయోజనేన- పరస్పరసఙ్గమేనచ- దర్శేనేతియావత్-తత్రకచే
ఆర్థికీం- అర్థసిద్ధాం- సూర్యేన్దుసఙ్గమరూపదర్శని మిత్తికామితియావత్-
ఉద్గతానాం- ఉత్పన్నానాం- తమసాం-తిమిరాణాం- శ్రియం-నైల్యశో
భాం- ఉత్తమాం - సర్వోత్తమాం - శ్రియంచ- ఉపైషి - ప్రాప్నోషి। కే
శపాశేపుష్పైస్సహచన్ద్రసూర్యాఖ్యభూషణ మపిబిభర్షి । తస్మాదేవ
తయోఃపుష్పవన్తాభిధానత్వంతత్సూర్యేన్దుసఙ్గమాదేవకచస్య గాఢాన్ధ
కారత్వం చఉక్తంభవతి- వస్తుతస్తు పుష్పాణిచన్ద్రసూర్యాఖ్యాభర
ణేచవహాసి । తస్మాదేవఉత్తమశోభాంప్రపద్యసఇతిభావః ॥౫॥ సుమన

నోవరవాసవాసనాధ్యుషితాః కృష్ణఘనాప్తిశాలినః । వరదేవిజయన్తికు

న్తళా భవదీయాస్సకలాపభృజ్జయాః ॥౬॥ జలభృద్రుచిభాజిసిన్ధుకన్యే ।

ఇతి॥ హేవరదేవి- అన్యత్ర-హేవరదే- వరప్రదే-సుమనోవరాణాం-శ్రే

ష్ఠకుసుమానాం- వాసేన- నివాసేన-యాఃవాసనాః- పరిమళాః-తాభిర

ధ్యుషితాః- ప్రాప్తాః-అన్యత్ర- సుమనోవరస్య-దేవశ్రేష్ఠస్య- వాసవస్య

ఇన్ద్రస్య-ఆసనే-సింహాసనే-అధ్యుషితః-నివాసీ - ఇన్ద్రేణసాకమర్ధాసనస్థి

తఇతియావత్-కృష్ణఘనస్య-నీలమేఘస్య-ఆప్త్యా-సఖ్యేన- శాలన్తఇతితథా

ప్రకాశమానాః-అన్యత్ర-కృష్ణేన-వాసుదేవేన-ఘనా- అధికా-ఆప్తిః-ప్రా

ప్తిః. తయాశాలతఇతిశాలీ - శోభమానః - కలాపభృతాం- మయూ

రాణాం-జయేనసహితాః- అన్యత్ర-కలాః-షోడశకలాః- పాతి-రక్షతీతి-

కలాపశ్చన్ద్రః-తంశిరసాబిభర్తీతి-కలాపభృత్ -కిరాతవేషశ్చన్ద్రశేఖరః-

తజ్జయేనసహితః।కిరాతార్జునీయ ప్రతిపాదితార్జునజితకిరాతవేష శివక

థాత్రానుసన్ధేయా।భవదీయాః- త్వదీయాః- కున్తళాః-కచాః- జయన్తి

సర్వోత్కర్షేణవర్తన్తే-అన్యత్ర- విజయన్తి- అర్జునవదాచరన్తీత్యర్థః- ప్ర

థమపక్షే- ప్రథమేనవిశేషణేన- సౌరభ్యాతిశయః-ద్వితీయేననైల్యం-తృ

తీయేనపుష్పశబలత్వదైర్ఘ్యాదిక మభిప్రేతమితిమన్తవ్యం- ద్వితీయపక్షే

ప్రథమేన అర్జునస్యఇన్ద్రార్ధాసనత్వం- ద్వితీయేన- తతోప్యధికకృష్ణసఖి

త్వం- తృతీయేనకృష్ణసఖ్యబలాత్ కిరాతవేషభృజ్జయిత్వం చవర్ణితమితి

బోధ్యం॥౬॥జలభృదితి॥సిన్ధుకన్యే-జలభృతః-పయోధరస్య-రుచిం-కాన్తిం

భజతీతితస్మిన్-అన్యత్ర- జలాన్-జడాన్-బిభర్తీతి- జలభృత్- తాదృశి-

పురుషేరుచిం - అభిలాషాం - భజతీతి తద్భాక్ - తస్మిన్ ॥ అథజ

లమమ్బుసిజడేత్రిష్వితికవిదర్పణే॥జలంనీరేజడేత్రిష్వితినానార్థరత్నమాలా

చ॥రుచిర్మయూఖేశోభాయామభిష్వఙ్గాభిలాషయోరితివిశ్వః॥ శిఖిష-మ

శిఖిషు ద్వేషము పేయుషి ప్రకామం। తమసాకలితేతవోపపన్నః। కుటిలే కున్తళమణ్డలేహి బన్ధః॥౭॥అళకాకృతిరగ్ర్య పుష్పకాన్తా। ప్రబలశ్రీదతయాతవ ప్రసిద్ధా। వరనీలరుచోజ్వలాముకున్ద లాళితశ్రీః॥౮॥

యయారేషు-విశ్లేషుచ-ద్వేషం- విరోధం-ఉపేయుషి- ప్రాప్తవతి- శిఖావి ప్రశిఖణ్డకే- అగ్నిజ్వాలా కేకికౌల్యోరితికవిదర్పణే॥తమసా- తిమిరేణ-కలితే- సదృశీకృతే- అన్యత్ర-తమసా-అజ్ఞానేన- కలితే-సమ్బద్ధే-కుటిలే-అరాళాకారే-అన్యత్ర- మనోవాక్కాయైకరూప్యరహితే- తవ-కున్తళ మణ్డలే- కేశసమూహే- అన్యత్ర-దుర్జనసమూహ ఇతివిశేషణబలాల్లభ్యతే-బన్ధః-సంయమనం-నిత్యసంసారశ్చ-ఉపపన్నోహి-యద్వా- నీలవర్ణేమయూరవిరోధిని-తమఃపదేన-తమోగుణకార్యం క్రోధోవివక్షితః। కుటిలే జిహ్మాగేకున్తళేతిమణ్డలాకారే కేశ ఇతిధ్వనిః। అహిబన్ధః సర్పసన్నివేశానుకారి గ్రథనవిశేషః వేణ్యాకార ఇతియావత్ - సర్వస్మిన్నపివిషయే అహ్యనుకారిణః కేశస్యబన్ధవిషయేప్యనుకారితాగురుక్తేతిభావః॥౭॥అలకేతి।మురారేర్వనితే॥అగ్ర్యైః-శ్రేష్ఠైః-పుష్పైః-కాన్తారమ్యాఅన్యత్ర అగ్ర్యం-శ్రేష్ఠం యత్పుష్పకాఖ్యంవిమానం తేన-అన్తా-రమ్యా- అన్తోస్త్రీ-నిశ్చయేన్తికే। మృతౌస్వ్యవసితేరమ్యేచేతివిశ్వప్రకాశః॥ ప్రబలా-ప్రకృష్టా-యాశ్రీః-కాన్తిః- తాం- దదాతి- ఉత్పాదయతీతి- తాదృశీ-యద్వా-ప్రబలశ్రియా ఇం-మన్మథం-తద్వికారమితియావత్- భగవతోదదాతీతి తాదృశీ- తస్యాః భావః-తత్తాఅన్యత్ర-ప్రబలోయః-శ్రీదః-కుబేరః తద్వత్తయా-తదాధారతయాతదధిష్ఠితతయేతియావత్-ప్రసిద్ధా-వరయా-ఉత్తమయా-నిలరుచా-శ్యామకాన్త్యావరనీలాఖ్యయోః-నిధ్యోఃరుచాప్రభయాచ-ఉజ్వలాముకున్దేన భగవతాఉపలాళితా-శ్రీః-శోభా-యస్యాస్సా- అన్యత్రముకున్దాఖ్యనిధినా-లాళితా-వర్ధితా-శ్రీః-సమ్పత్ యస్యాస్సా-అలకానాం కున్తళానాం ఆకృతిః- ఆకారః- సైవ- అలకాయాః- అలకాపుర్యాః- కృతిః- సృష్టిః- భాతి- ప్రతిభాతి- తవాళకాకారమేవ కుబేరసమృద్ధి పదంమన్య ఇత్యుత్ప్రేక్షా।తద్దివ్యవిగ్రహస్యతాదృశ సమ్పత్సృష్టి హేతుత్వం సృజ్యానురూపకారణద్రవ్య సత్వాద్యుక్తమితిభావః॥యద్వాఅళకాకృతిః- కున్తళ సన్నివేశః- అన్యత్ర- అలకాయాః- అలకాఖ్యకుబేరపుర్యాః- కృతిః-ని

భువనోత్తరసిన్ధుభూషితో ఘనశైవాలకవత్కచోధ్రువం । సురుచామహీ-

ర్మ్యాణంచ- విభాతిశ్లేషాలఙ్కారః॥౮॥భువనేతి॥ అమ్బ- తేకచః- ఘన శైవాలకాః-సాన్ద్రమఙ్గళభవకున్తళాః - తఏవఘనో మేఘః - శైవాలకః- శైవలః- శైవశ్శివసమ్బన్ధీఅలకశ్చశైవాలకా- ఘనశ్చశైవాలకౌచతస్మిన్- సన్తీతితద్వద్భవతీతి శేషః- ధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా సామాన్యేనపుం సకంభువనోత్తరా-సర్వాధికా-యాసిన్ధుభూః-శ్రీః-తస్యాం-ఉషితః అన్యత్ర-భువనోత్తరస్య- జలసమృద్ధస్య- సిన్ధోః సముద్రస్య- భువి-ఉషితః-జలపానార్థం- నివసన్-ఇతరత్ర - భువ-నైః-జలైః ఉత్తరా- సమృద్ధా-యాసిన్ధుభూః- నదీప్రవేశః - తస్యాముషితః పరత్ర- భువనోత్తరా- లోకోత్తరా- యాసిన్ధుః-గఙ్గా- తయాభూషితః- అలఙ్కృతః- మాలయా-మాల్యేన- ఉదితయా- సురుచా- శోభనకాన్త్యా- మహితః- బహుమతః- అన్యత్ర-మాలయాత్- శ్రీనివాసాత్- ఉదితయా- ఉద్భూతయా- సురుచా- సుతేజసా- నీలశోభయేతియావత్ - ఉపమేయస్య ఉపమానకల్పనాదితిభావః। మహితః- శ్లాఘితః- యద్వా- అహిమాలయా- సర్పపఙ్క్త్యా అమహితః-నిన్దితః - స్వదృష్టి ప్రతిఘాతకసౌదామనీస్ఫురణ హేతుత్వాత్ - స్వావాసవల్మీకనాశక- వర్షప్రదత్వాచ్చేతిభావః ॥ ఇతరత్ర- మాయాః- లక్ష్మ్యాః- ఆలయైః- నివాసభూతైః కమలైః- ఉదితయా- ఉత్పన్నయాసురువాసుకాన్త్యా- మహితః- శ్లాఘితః- పరత్ర- హిమాలయాత్-హిమవద్గిరేః- ఉదియా- సురుచా- శోభనకాన్త్యా స్త్రియాః పార్వత్యేతియావత్ - మహితః- పూజితః- ఉద్భాసితః- నీనలాఞ్ఛనః-

తోహిమాలయోదితయోద్భాసితమీనలాఞ్ఛనః॥౯॥ హస్తలక్ష్మీతవకుస్త
ఛవ్రజం। చామరంవదతిపామరోపికః। ప్రోక్తనస్తుహరిణోపలాళితః।ప
శ్చిమంయదపురస్కృతంమృగైః॥౧౦॥ సిన్దూరకాన్తాంజగదమ్బవల్లీ।సరా

మదనః-యేనసః-భగవతోమన్మథోద్దీపక ఇత్యర్థః-అన్యత్ర-ఉత్-అధికంభా
సతే- ప్రకాశతఇతి-ఉద్భాసీ-తథావిధతమ్యాః-రాత్రేః-ఇనః-నాయకః-
చన్ద్రఇతియావత్-ఉద్భాసితమీనః-సఏవ-లాఞ్ఛనం-చిహ్నం-యస్యసః-
తథావిధోభవతీత్యర్థః - ఇతరత్రఉద్భాసితాః-మీనాః- లాఞ్ఛనంయస్య
సః।ఉత్ - నితరాం-భాసితః భస్మవికారః-భస్మీకృతఇత్యర్థః- మీనలాఞ్ఛ
నః మకరకేతుః-యేనసః-తథాచకచసమ్బన్ధిమఙ్గళకరకుస్తళానాం శ్లేషమ
హిమ్నా మేఘశైవల శివాలకైః - తాదాత్మ్యరూప ణాన్నైల్యసా
న్ద్రత్వాభ్యాంతత్సాదృశ్యంసిద్ధవత్కృత్యవిశేషణాన్తరైశ్లిష్టైస్తాదాత్మ్య
మేవదృఢీకృతమితిఉత్ప్రేక్షాసిద్ధేతి బోధ్యం॥ఉద్భావితఇతిపాఠే ఉద్భా
వితమీనలాఞ్ఛనః-ఉత్పాదితమన్మథవికారః-అన్యత్ర-ఉద్భావితమీనానాం
లాఞ్ఛనం-అఙ్కనంయస్యసః- మీనానుషక్త-ఇతియావత్ -పరత్ర-ఉద్భా
వి- ఉత్పత్త్యవస్థః- కలాశేషఇతియావత్ - యఃతమీనః- చన్ద్రః- సఏవ
లాఞ్ఛనం- చిహ్నం-యస్యసః- ఇతరత్ర-ఉత్పాదితమదనోద్రేకః- తవక
చః-ఘనవత్ మేఘవత్ శైవాలకవత్- శైవాలవత్- ఘనః-నిబిడః-శైవః-
శివసమ్బన్ధీ-యః అళకః-తద్వచ్చేత్యర్థః- భాతీత్యుపస్కార్యం- ధ్రువమి
తినిశ్చయదార్ఢ్యే ॥౯॥ హస్తేతి॥ పామరఃఅజ్ఞః- ప్రోక్తనః ప్రథమో
ద్దిష్టః- శ్రేష్ఠఇత్యపిగమ్యతే- హరిణైః- మృగైః- హరిణా-భగవతా-
ఉపలాళితః-స్వవాలాధికత్వాత్-పురస్కృతఇతిగమ్యతే-పశ్చిమం-అనన్త
రోద్దిష్టం- పశ్చాద్భవమిత్యప్యర్థః- అపురస్కృతం- పృష్ఠీకృతం- అపూ
జితంచ॥౧౦॥ సిన్దూరేతి॥ సిన్దూరైః - సీమన్తాలఙ్కారభూతసిన్దూరైః-
కాన్తాం-రమ్యాం- అత్రయమునాయాః ప్రాధాన్యం-ఇతరయోః- ఉపస

భిరామాంచికురావలింతే। మన్యామహే దేవ్యహరీశకన్యాం। గజ్గాసర
స్వత్యుదితానుషఙ్గాం॥౧౧॥ సుతరామలకవ్రజః ప్రసూనా। న్యలమమ్లాని
విశోభితాని బిభ్రత్। సురభిస్ఫురితస్సుమహారామవి
భూషితో విభాతి॥౧౨॥ ఆపీడయన్తి కుసుమేషుశరానికామ । మాత్మాన
మిత్యఖిలధాత్రిరుషేవ దేవః। ఆపీడయత్యనుదినం తవకున్తళాత్మ। న్యన్ధేత

జ్జనత్వమితి-ప్రసిద్ధత్రివేణీసఙ్గమాద్విశేషః। మన్యామహే-మనుమహే॥౧౧
సుతరామితి॥ అమ్లానాని। గ్లాన్యభావేన-విశేషేణశోభితాని- అన్యత్ర-అ
మ్లాని- అమ్లరసవన్తి విశేషేణశోభితానిచ- ప్రసూనాని-పుష్పాణి- అన్య
త్ర-ఫలానిచ- ని॥ ప్రసూనంఫలపుష్పయోరితివిశ్వః- బిభ్రత్-సురభిః-సౌగ
న్ధ్యవాన్- స్ఫురితః- అన్యత్ర-సురభౌ- వసన్తే- స్ఫురితః- జాతపల్లవః-సు
మహాః- శోభనకాన్తిః- అళకానాం- చికురాణాం- వ్రజః- సమూహః
అన్యత్ర- సుతరః- ప్రశస్తతరః. సుతలోవా-ఆమలకవ్రజః- ఆమలకవృక్షని
చయః-రామేణ- భగవతా- విభూషితః- అలఙ్కృతస్సన్- అన్యత్ర- సు
మహతి- ఆరామే-ఉద్యానవనే- విభిః-పక్షిభిః- భూషితః-యద్వా-సుమ
హతః-ఆరామస్య- విశిష్టా- యాభూః-తస్యాముషితస్సన్వావిభాతి- ఏ
వంవా। అమ్లానివిశోభితాని- పుష్పాణి- బిభ్రత్- సురభిస్సౌమ్యః- సుర
భౌస్ఫురితశ్చ- అళకవ్రజః- సుమహాన్- యఆరామః- తద్వద్విభూషితః
అలఙ్కృతః- విభిః- పక్షిభిః-భూషితశ్చ - విభాతి- అస్మిన్ పక్షే- ఆరా
మాళకయోః- విశేషణసామ్యం ద్రష్టవ్యం- శ్లేషాలఙ్కారః॥ ౧౨ ॥
ఆపీడయన్తీతి॥ ఆత్మానం- స్వం- సమన్తాత్ పీడయన్తీత్యర్థః- త్వదర్థమి
తి శేషః- శరాణాంకుసుమత్వద్యోతనాయ కుసుమేషుపదం-అఖిలధాత్రి
మాతః- తవపీడానిమిత్తభూతాయాః- భవత్యాఏవకున్తలాత్మని-అరా
శరూపే- అన్ధేతమసి- గాఢాన్ధకారే- సూనకులం- పుష్పసమూహం-త
స్యైవమన్మథశరత్వాదితిభావః। అన్యత్రసూనం- హింసాస్థానం- తత్ప్రి
ధానత్వాత్- సౌనికాఉచ్యన్తే-తేషాంకులంకున్తళాత్మని- ఆయుధశాలా
రూపే- కారాగారే- ఆపీడయతి- ఖేదయతి- అలఙ్కరోతిచ। స్వతస్సి
ద్ధస్యతత్కున్తళస్థపుష్పపీడనస్యహింసకదణ్డవిశేషశాసనస్యచస్వస్యమన్మ
థకృతహింసాజన్య రోషహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం। యద్వా

మస్యహాహాసూనకులంముకున్దః॥౧౩॥ బధ్నాసిహన్తసురభీసుమనోభిర
మ్బ। సాకంహరేరపిమనస్తవకేశపాశే। ఆమోదమగ్ర్యమతఏవతదేత్య
నన్తం।కింనక్షమంగుణవదాశ్రయణంగుణాయ॥౧౪॥త్రైలోక్యమాతరజ

తత్తే-శఏపనిబధ్యపీడనేసతిపీడానిమిత్తభూతాయాస్తవాపిశిక్షాకృతాభ
వతీత్యభిప్రాయేణత్వత్కున్తళఏవాపీడయతిభగవానిత్యభిప్రాయః। సూ
నశబ్దప్రయోగేణవికలాఙ్గస్యాస్యప్రతిహననేఅన్యత్ర పలాయనేవానశక్తి
రితిసూచ్యతే- శబ్దావృత్తిదీపకమలఙ్కారః॥౧౩॥బధ్నాసీతి॥ అమ్బ-సు
రభీ- స్వతస్సురభిళే- ఉత్తమస్త్రీత్వాదితిభావః। తవకేశపాశే- సుమ
నోభిః- పుష్పైస్సహ- హరేః- మనోఽపి- బధ్నాసి- కేశస్యపాశత్వోక్త్యాబ
న్ధనసామర్థ్యంసూచితం-సుమనోభిః- శోభనమనోభిరిత్యపిగమ్యతే- బధ్నా
సీత్యనేనసర్వదాతదేకచిత్తంకరోషీత్యర్థః- అతఏవసురభిళైఃపుష్పైస్స
హ-సురభీ- కేశేనియమనాదేవఅగ్ర్యం ప్రకృష్టం-అనన్తం-అపరిఛిన్నం
ఆమోదం- హర్షం- సౌగన్ధ్యంచ-తత్- మనః- కర్తృ- ఏతి- ఆప్నోతి
గుణవతః- ద్రవ్యస్య-ఆశ్రయణం-కర్తృ- గుణాయక్షమం- నభవతి-కిమిత్య
న్వయః- సర్వదా-పుష్పసహిత - కేశబన్ధానుసన్ధానేనమహానన్దమను
భవతిదేవఇతిభావః- అత్రచఞ్చలాణుస్వభావస్యమనసః- అమూర్తస్య
బన్ధనమేవాశ్చర్యం। కంచిత్పురుషం- చలచిత్తం-శుద్ధచిత్తైస్సహ- యో
జయసి- సచ- సత్సఙ్గతిమహిమ్నాముక్తానన్దమనుభవతీత్యేతత్ నచిత్రం
సత్సఙ్గతేస్సత్తాహేతుత్వాదిత్యపిశ్లోకేనధ్వన్యతే-అర్థాన్తరన్యాసః॥౧౪
త్రైలోక్యేతి॥ త్రైలోక్యమాతః- లోకే-సుమనసాం-పుష్పాణాం- కులం
సమూహః- అజహత్యః- అపరిత్యజన్త్యః - సంబధ్నత్య ఇతియావత్- త

హ త్తరుశాఖమేవ। దృష్టం కులం సుమనసాం ఫలవద్ధిలోకే। అప్యాహృతం బహిరహో సఫలం ప్రసూనం। కల్పద్రుమాత్తు భవతీకచమణ్డనేన ॥౧౫॥ స్రగ్భిర్దివ్యైరామ్రేడితసహజసౌరభ్య సుభగం। కచం తే కల్యాణి భ్రమతి పరితో భృఙ్గనిచయః। ధ్రువం తత్సారూప్యం స్వయమభిలషన్ ఋజుకృతిమిషాత్। స్తువన్ ప్రాదక్షిణ్యక్రమమఖిలమాతః కలయతి ॥౧౬॥ ప్రభోర్నాభీ

రుశాఖాః- యస్తదితి ద్వితీయా బహువ్రీహిః- తథాభూతం స దేవ ఫలవత్- ఫలసహితం- తదవినాభూతమితియావత్- దృష్టమితి- కల్పద్రుమాత్ బహిరాహృతమపి- ప్రసూనం- భవత్యాః- కచమణ్డనం భవతీకచమణ్డనం- తేన- అత్రసర్వనామ్న ఇతి పుంవత్త్వం తు భవతీపాదలాక్షేత్యాదిష్వివ న భవతీతి వాదతరఙ్గిణ్యాం విస్తరః-సఫలం- ఫలసహితం-తదవినాభూతమితి యావత్-సార్థం చ ఆసీదితి- అహో ఇతి హర్షే- వృక్షాదపచితకుసుమస్య ఫలహేతుత్వాభావస్య లోకసిద్ధస్య తత్కచసమ్బన్ధమహిమ్నా- విపర్యయవర్ణనాత్ అతిశయోక్తిః శ్లేషానుప్రాణితా- కల్పద్రుమస్య తత్కచాలఙ్కారార్థతయైవ సార్థక్యమితిభావః॥ కాల్పద్రుమమితిపాఠే కల్పద్రుమసమ్బన్ధిప్రసూనమిత్యన్వయః। విభావనాలఙ్కారశ్చ॥౧౫॥ స్రగ్భిరితి॥ హే కల్యాణి- దివ్యైస్స్రగ్భిః-దివ్యమాల్యైః-ఆమ్రేడితేన-పునరుక్తేన-సహజసౌరభ్యేణ సుభగం-రమ్యం- తే-కచం పరితః-కచస్య సమన్తాదిత్యర్థః-అభితఃపరితస్సమయానికషాహాప్రతియోగేపీతి ద్వితీయా - భృఙ్గనిచయః- మధుకరవ్రజః- భ్రమతి సఞ్చరతి - తత్సారూప్యం - కచసావర్ణ్యం - స్వయమభిలషన్. ఋజుకృతిమిషాత్-ఋజ్వాకారవ్యాజాత్-స్తువన్ సన్ - ప్రగతః-దక్షిణః- దక్షిణభాగః- యస్మిన్ పరిక్రమణే- తత్ప్రదక్షిణమితి తిష్ఠద్గుప్రభృతిషు పాఠాదవ్యయీభావః- తతః- స్వార్థే ష్యఞ్- ప్రదక్షిణమేవ ప్రాదక్షిణ్యం- తదేవ యః క్రమః- గమనవిశేషః- తమిత్యర్థః॥ కలయతి-ధ్రువం తత్సావర్ణ్యమిత్యనేన శ్రుత్యుక్తపదవిశేషోపి ధ్వన్యతే - స్వరూపోత్ప్రేక్షా॥౧౬॥ ప్రభోరితి॥ జననిభ్రమరతతిః- ప్రభోః- నాభీపద్మముత్సృజ్య-

పద్మంభ్రమరతతిరుత్సృజ్యపతతి। స్థిరామోదాలమ్బేచికురనికురమ్బే జననితే।మనాగబ్ధేఃకన్యేమధురిపుసమీపేపరిచయో। నరోచేతప్రాయోనను మధుపవర్గస్యమనసే॥౧౭॥ క్షమమిదంకలశోదధికన్యకే। తవకచస్థిరసౌరభలోభతః। వికచసూనవిశేషపరిమళం। జహాదిహావ్రజతిభ్రమరవ్రజః॥౧౮॥ నిహితాస్తవకున్తళాన్ధకారే। నిబిడేమారజనిస్థిరప్రకర్షే। కల

త్యక్త్వా- తేస్థిరామోదస్య-అవ్యాహతపరిమళస్య - ఆలమ్బే-ఆధారే-చికురనికురమ్బే- కేశవ్రజే- పతతి- అబ్ధేఃకన్యే- మధుపవర్గస్య - మధుపానలోలుప-భ్రమరసమూహస్య-సురాపవర్గస్యచ-మనసే-మధురిపుసమీపే భగవత్సకాశే- మకరన్దధ్వంసకసన్నికర్షేచపరిచయః- వాసః-మనాక్ ఈషదపినరోచేతనస్వదేత- సురాపాయినః- భగవదన్తికగమనం- నరోచత ఇత్యాశయః- మధురక్షకస్యమధునాశకసహవాసః నరోచతఇత్యపిధ్వన్యతే॥అర్థాన్తరన్యాసః॥౧౭॥ క్షమమితి॥ తవకచేషు- స్థిరసౌరభస్యలోభతః- తతఏవేత్యర్థః వికచం- కచహీనం-వికసితంచ-సూనం-అత్యన్తహీనం-పుష్పంచ- తద్విశేషస్య- పరిమళం-జహాదిత్యుత్ప్రేక్షా। ఇహాస్థభ్రమరస్య- పుష్పగన్ధత్యాగేనకచసమ్బన్ధిస్థిరగన్ధాపేక్షాయాః పుష్పస్యకచసమ్బన్ధాభావకృతన్యూనతాకృతత్వ ముత్ప్రేక్షితమితిబోధ్యం॥ ౧౮ ॥నిహితాఇతి॥ కమలే- నిబిడే- అవిరళే-సూచిభేద్యేచ- మారస్య-మన్మథోద్రేకస్య. జనాఢత్పాదనేస్థిరః- అభినివిష్టః-ప్రకర్షః - అతిశయః- యస్య తాదృశే- అన్యత్రఅమాయాః- దర్శస్య- రజనా-రాత్రౌ- స్థిరప్రకర్షేఅవిచాల్యసాన్ద్రతాకే - అన్ధకారఇవస్థితే - కున్తళే-కున్తళేష్వివాన్ధకారే

యన్తి నవస్రజోఽపి విచిత్రం। కమలే కామపి సౌరభానువృత్తిం॥౧౯॥ కున్తళో నియమితోఽపి భవత్యా। శ్చఞ్చలో భవతి తామసరుచ్యా। న్యక్కరోతి పరి శోభితమాలో। తదుత్కర్షమప్య పరిపుష్యతి చైనం॥౨౦॥ కఞ్జాలయే కమపి తా

నిహితాః- న్యస్తాః - నవస్రజః- నవీనపుష్పమాలికాః-కామపి - అనిర్వచనీయాం- సౌరభస్య- పరిమళస్య- అనువృత్తిం-అవిచ్ఛేదం- నిత్యసౌగన్ధికమితియావత్- అన్యత్రసూర్యస్యైమేసౌరాః- వేచ తేభానవః-కిరణాః తేషువృత్తిం- స్థితిం- కలయన్తి-రాత్రౌసూర్యకిరణాసమ్బన్ధేఽపి - తత్సమ్బన్ధవర్ణనాదతిశయోక్తిః - తదేవాహవిచిత్రమితి ॥ యద్వాత్వత్కచాలఙ్కార మల్లీసరాః అమావాస్యా రజన్యుదితచన్ద్రాంశజాలకరా ఇత్యుక్త్వైవాతిశయోక్తిః।అత్రపక్షేసూర్యశబ్దశ్చన్ద్రపరః।విపరీతఇవాకాశే సూర్యోవక్షుత్రమాలయేతియథా॥౧౯॥కున్తళఇతిఅమ్బ-భవత్యాః-కున్తళఃకచఃకున్తళదేశస్థనీచశ్చ- నియమితోఽపి- బన్ధేననిశ్చలీకృతోఽపితామసరుచ్యా-తమస్సమ్బన్ధికాన్తిసదృశకాన్త్యా- చఞ్చలోభవతి- నైల్యచాకచక్యేనతరళవద్భవతి-అన్యత్రనియమితోఽపి-నిగ్రహీతోఽపి- వైరాగ్యప్రాపణపూర్వకం-చపలస్వభావ రహితఃకృతోఽపీతియావత్- తామసేషుకార్యేషురుచ్యారాగేణచపలోభవతి- నిశ్చలస్యచాపల్య రూపో ఏకోవిరోధఉక్తః- విరోధాన్తర మప్యాహ।న్యక్కరోతీత్యాదినా - పరిశోభి- యస్తమాలస్తాపిఞ్ఛః- ఖడ్గః- తిలకోవా-తస్యోత్కర్షం-నైల్యాతిరేకం-తిలకపక్షే ఉత్కృష్టతిలకమితివైపరీత్యేనార్థోవర్ణనీయః-న్యక్కరోతి - తిరస్కరుతే తిలకపక్షే- స్వాన్గోదేశస్థంకురుతే-ని॥ తమాలస్తిలకేఖడ్గేతాపిఞ్ఛేవరుణద్రుమఇతివిశ్వః-ఆరోత్కర్షం-అఙ్గారకప్రాబల్యందారిద్ర్యం-రోగంవా ఆశ్రితానాం-న్యక్కరోతీత్యర్థః - ఏనం- పరిశోభితమాలోత్కర్షంపరిశోభితమాల్యశోభోత్కర్షంచపరిశోభితమారోద్రేకఃపరిపుష్యతీత్యర్థః స్వయంపరిశోభితత్వాత్ -ఏకస్యైవన్యక్కరణంపోషణంచవిరుద్ధమిత్యాశయఃహన్తేతిశేషః- పూర్వార్థేతృతీయవిభావనా-ఉత్తరార్థేవిరోధాభాసః॥౨౦॥కఞ్జేతి॥అళకావళిమేళనేన- కున్తళశ్రేణీకలనేన- సఞ్జాతశోభం

వకఫాలభాగం। సఞ్జాతశోభమలకావళిశైవలేన। ఉత్ప్రేక్షతే భువిన కస్తరుణేన్దుమబ్ధేరుత్థానకాలభవశైవలభారయోగం ॥౨౮॥ చిరన్తేవక్త్రేణ శ్రితచికురవర్గేణకమలే। తులాంచేదారోఢుంతుహినకిరణోయంస్పృహయతే - తదాగాఢాశ్లేషంతిమిరనికరైర్విన్దతు జవాదవాప్నోతుప్రావృడ్జలముగవినాభావమపివా ॥౨౯॥ పురుషనయనయుగ్మంపుష్పవన్తాత్మకంతే। సహనివసతిహర్షాత్సన్తతంవక్త్రబిమ్బే। తదిహజలధికన్యేతన్మ

కమపి తావకఫాలభాగం- అబ్ధేః- సముద్రాత్- ఉత్థానకాలే- ఉదయకాలే-భవః-ఉత్పన్నః-శైవలభారస్య- శైవాలస్య- యోగః- సమ్బన్ధః- యస్యతం-తరుణేన్దుం- బాలచన్ద్రం- కః- భువినోత్ప్రేక్షతే-నభావ్రమ్యతి-ఉత్- ఊర్ధ్వంస్థూలమితియావత్ ప్రేక్షతే-పశ్యతీతి- తద్వ్యాఖ్యార్థఃస్థూలదృశాంత వసాలకఫాలభాగః - సశైవలతరుణేన్దురివ తథాభాసత ఇత్యుత్ప్రేక్షా॥౨౮॥ చిరమితి॥ కమలే- అయంతుహినకిరణః- శ్రితచికురవర్గేణ- కలితాలకసంసర్గేణ- తేవక్త్రేణ- చిరం-తులాం- సామ్యం- ఆరోఢుం-అధిగన్తుం- స్పృహయతేచేత్-తదాతిమిరనికరైః- గాఢాశ్లేషం- గాఢాలిఙ్గనం-విన్దతు- యద్వా-ప్రావృడ్జలముగ్భిఃవార్షికమేఘైః- అవినాభావం- సాహిత్యమపివా- జవాదవాప్నోతు నియతచికురవక్త్రరూపామపమేయాత్కదాచిత్తిమిరవార్షికజలదాన్వితచన్ద్రరూపస్యఉపమానస్యతాదృశసమ్బన్ధనియమాలాభేనన్యూనత్వవర్ణనేపర్యవసానమితిబోధ్యం॥౨౯॥పురుషే త్యాది నవభిశ్శ్లోకైఃముఖంవర్ణయతి।పురుషేతి॥పుష్పవన్తాత్మకం-చన్ద్రసూర్యరూపం-పురుషస్య-పరమాత్మనః॥ని॥పురుషోధాతృపున్నాగపుంస్యాత్మపరమాత్మనోరితివైజయన్తీ॥భగవానితిశబ్దోయంతథా పురుషఇత్యపి। నిరుపాధీచవర్తేతే వాసుదేవేసనాతన ఇతివచనంచ॥ వక్త్రబిమ్బే- మణ్డలాకారేముఖే- కస్మింశ్చిన్మణ్డల ఇత్యపిధ్వనిః। సహనివసతి- సఙ్గచ్ఛతే- ఇత్యపిధ్వనిఃతత్ ముఖం-తద్భగవన్నయనాకర్షణాత్ - సూర్యేన్దోఃస్వస్మిన్ సార్వకాలికసఙ్గమాచ్చ-

హాదర్శలీలాం-భజత ఇతి కవీనాం భారతీసూనృతైవ॥౨౩॥ ఆదర్శే ప్రతిబిమ్బమాత్రకలనాదారోప్య ముగ్ధాజనా మాతస్త్వన్ముఖకాన్తిచౌర్యమనఘం మథ్నన్తి తం పాణిభిః। హా! సఙ్క్రామతి సాధు తన్మలినిమా హస్తేషు తేషాం స్వయమ్ ॥ దధ్యాన్మానమనేన సాంహికలుషం మిథ్యాభిశఙ్జ

మహాఙ్-యః ఆదర్శః-తస్య లీలాం-నైర్మల్యం మహత్వాఽదీర్ఘస్యాదర్శస్య చ అమాయాః-లీలాం-క్రీడితం- భజత ఇతి కవీనాం-భారతీ-సూనృతా-సత్యైవ అమాయాం హి నియమేన చన్ద్రసూర్యయోస్సమాగమ ఇతి తస్యైదర్శసద్భావాదితి భావః తాదృశవర్ణనాసమ్బన్ధేపి తత్సమ్బన్ధవర్ణనాదతిశయోక్తిః-యద్వా సదా భగవదవలోకిత తద్వక్త్రస్య దర్పణరూపత్వ వర్ణనస్తు శ్లేషేణ నిగీర్య దీర్ఘదర్శ రూపత్వ వర్ణనాభేదేన రూపితమితి బోధ్యం। దర్శలీలాయాః కాదాచిత్కసూర్యేన్దుసఙ్గమరూపత్వైవేతి ప్రకృతే సార్వకాలిక తత్సఙ్గమస్య మహాదర్శలీలాత్వం వక్తవ్యమితి మహత్వవిశేషణం॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౨౩॥ ఆదర్శ ఇతి॥ మాతః-ముగ్ధజనాః-మూఢజనాః స్త్రియ ఇతి యావత్-ఆదర్శే-దర్పణే- ప్రతిబిమ్బమాత్రస్య త్వన్ముఖప్రతిఫలనస్యైవ-నతు-తతోఽధికస్యేతి భావః॥ కలనాత్-జననాత్- త్వన్ముఖకాన్తిచౌర్యం-తస్మిన్ దర్పణే ఆరోప్య తం దర్పణం పాణిభిః మథ్నన్తి- చోరవత్ప్రహరన్తి- పరిమృజన్తి చ-హా ఇతి మిథ్యాభిశాపచిన్తనాదుక్తం- తస్య దర్పణస్య మలినిమా-మాలిన్యం- పాపఞ్చ- తేషాం-స్త్రీజనానాం- హస్తేషు-సాధు - సమ్యక్ - సఙ్క్రామతి-విలగతి - దర్పణ - వీక్షణకాలే స్త్రీభిః కృత తత్సమ్మార్జనస్య లక్ష్మీముఖప్రతిబిమ్బకలనహేతుకతా కాన్తిచౌర్యారోపణమూలక తన్మర్దనరూపత్వం నిగీర్యాస్యైవ స్యాత్ తదారోపణ మూలకత్వమేవ తత్కార్య తదీయ మాలిన్య సఙ్క్రమణేన పాపసఙ్క్రమణతయా నిగీర్యైవ సమర్థయతే దధ్యాదితి ॥ తథాహి॥ అనేనసాం- నిష్పాపానాం - విషయే కలుషం- కళఙ్కం-మిథ్యా-

నః ॥౨౮॥ వికచస్యకచోజ్జ్వలేనపద్మే। వికళఙ్కనకథన్నుపఙ్కభాజః। సరసేనగతస్యనీరసత్వం।జలజాతస్యభవన్ముఖేనసఖ్యమ్॥౨౯॥ విజితేననుతే ముఖేనరాజ। న్యపిదుర్గేశ్వరమౌళిపూజ్యపాదే।వనవాసితయాత పస్పృ

అభిశంసన్-జనః-స్వయంతత్కలుషం దధ్యాత్ అపవాదీహరేత్పాపమితిశాస్త్రాత్॥౨౮॥వికచస్యేతి॥కచోజ్జ్వలేన-వికళఙ్కేననిర్దోషేణ-ని॥కళఙ్కోలాఞ్ఛనేదోషఇతిహలాయుధః॥ సరసేన-రసయా-రసనయాసహితేనరసేన అధరామృతేనసహితేనవా॥ని॥ఆస్వాదనధ్వనిసుధామ్బురసాఃఖ్యాధాతుష్విష్టోరసోథర సనాధరణీరసాస్స్యాదితినానార్థరత్నమాలా॥రసికేనేతిధ్వనిః। భవత్యాఃవదనేనత్వత్ప్రధానేనవిదగ్ధజనేనేతిధ్వనిఃని-ముఖంప్రధానేప్రారమ్భేవక్త్రేనిస్సరణేపిచేతినానార్థరత్నమాలావికచస్యవికసితస్యవికేశస్యేతిధ్వనిఃపఙ్కభాజఃకర్దమభాజఃపాపినఇతిధ్వనిఃనీరసత్వం-నీరేసత్వంఅరసికత్వమితిధ్వనిఃజలజాతస్య-జడసమూహస్యేతిధ్వనిః-సఖ్యం-సాదృశ్యం-సౌహార్దంచ-కథన్నుసదసతోశ్చ-సమ్బన్ధాభావాదితిభావః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౨౯॥విజితఇతి॥నన్వితిసమ్బోధనం-తేముఖేన-దుర్గేశ్వరస్య-పార్వతీశస్య మౌళినా-శిరసా-పూజ్యాః-పాదాఃకిరణాః- యస్యతస్మిన్-అన్యత్ర-దుర్గేశ్వరస్యప్రభోః-మౌళినా-కిరీటేన-పూజ్యః-పాదఃచరణః-యస్యతస్మిన్ని॥ దుర్గాగౌర్యాం-కాళికాయాందుర్గంస్యాన్నరకేపురఇతినానార్థరత్నమాలా॥ రాజని- చన్ద్రే- ప్రభౌచ-ని॥రాజాతుక్షత్రియేచన్ద్రేలితాభేదే నృపే ప్రభావితివైజయన్తీ॥ విజితే- నిర్జితేసతి- వనవాసితయా- జలనివాసితయా జడీకృతత్వాత్- ఆతపస్పృహాణాం- విజయసాధనసమ్పత్తిరహితానామితియావత్- అన్యత్ర-వనవాసితయా- అరణ్యవాసితయా-తపః-స్పృహయన్తఇతితథాభూతాః- తేషాంకర్మణ్యాణ్ - సమాధిపేప్సూనామితియావత్-ని॥వనేసలిలకాననఇత్యమరః-కుశేజలేశేరతఇతికుశేశయాః తేషాం

హాణాంవిజయేకోవిశయః- కుశేశయానామ్॥౨౮॥ నదవనజమహోమ హాతపశ్రీ।కృతరుచి తేముఖజన్మలిప్సమానం।అపియదితదధశ్శిరస్తపస్యేజ్జ నవదనంకమతేభవేత్తథాపి॥౨౯॥ తదబ్జమబ్జశ్చతవాననద్విషీమురారిపత్ని

కమలానాం- దర్భశాయినాంచ- విజయే-కోవిశయః- కస్సన్దేహః- కేన చిత్పురుషేణ- మహారాజేపివిజితే- సతితపస్వినాంవిజయే- కోవాసంశ యః-జితారవిన్దస్యచన్ద్రస్యాపి జేతుః- త్వన్ముఖస్యఅరవిన్దజయే- కస్సన్దే హఇత్యపికావ్యార్థాపత్తిః- శ్లేషావలమ్బనండపమానన్యూనత్వవర్ణనమేవ వాబోధ్యం॥౨౮॥నదవనజమితి॥నదే-నద్యాంవిద్యమానం-వనజంతపస్త్రీత్ర త్వద్యోతనాయనదస్థత్వవిశేషణం-మహత్యాం-తపశ్రియాం-తపస్సమృద్ధా కృతరుచి-కలితాభిలాషం-మహత్యా-ఆతపశ్రియా-కృతరుచికృతశోభంచ తే-తవ-ముఖజన్మముఖతయాఉత్పత్తిం లిప్సమానంలబ్ధుమిచ్ఛత్సత్ యద్వ ర్తతే- తత్- ఊర్ధ్వశిరస్కతయా జలేతపస్యత్- నదవనజం-కర్తృ-అధ శ్శిరః-అధోభూతశిరస్కంసత్ తపస్యేద్యద్యపి-తపఃకృతవత్స్యాదపీత్యర్థః భూతేలిజ్ తచాపిజనవదనమేవఇష్టవిపరీతమే వభవేత్ - నతు-త్వద్వదన రూపత్వమితివాక్యార్థః- తపసాఫలాసిద్ధిమన్తరేణ స్వరూపవిపర్యయో పిభవతీతిభావః- అత్రపద్మనాళస్యశిరస్త్వేన అవస్థానాత్ తదధస్కరణ స్యతపోర్థత్వ మధ్యవస్యతా - తస్యతన్ముఖాత్మనా జననార్థత్వమధ్యవసా యతదలాభః ప్రత్యుతపృథగ్జన వదనాత్మకత్వ మాత్రలాభశ్చ స్వనా మాఘరప్రాతిలోమ్యావలమ్బేనవర్ణిత ఇతిపూర్వవత్ న్యూనత్వవర్ణనం బోధ్యం॥౨౯॥ తదితి ॥ మురారిపత్ని - తవాననద్విషీ- అబ్జం- పద్మం- అబ్జశ్చన్ద్రః-ఉభేఅపీతిశేషః పరాజయం- త్వన్ముఖజితత్వం- వ్రజతః-ప్రా ప్నుతః- కథమేకే నద్వయోరపి పరాజయఇత్యతఆహ- ద్విషేతి- నిధ్యః-

వృజతః పరాజయం। ద్విషాసహైకేనమిథోవిరోధినోర్న్వయోర్ద్ధుమస్తిప్రభుతా ద్వయోరపి॥౭౮॥ త్వదాస్యవసుతస్కరం ధ్రువమవైమిజైవాతృకం పయోజనిలయే యతః పిహితమన్దిరాయాం త్వయి అసౌ నిశి విజృమ్భతే పునరపావృతే ధామ్నితే। పరాచలవనేరవేర్ఘృణిషువా దివాలీయతే॥౭౯॥ జన్మమన్దిరమశోకసమ్పదస్సాలకాన్తమురుకాన్తికన్దళం। ఆననం మదనకేళికాననం। మ

పరస్పరం- విరోధినోః- ద్వయోరపిసతోః- ఏకేనాపి- ద్విషాసహయోద్ధుం-ప్రభుతా- సామర్థ్యంనాస్తి- ఐకమత్యాభావాత్ ద్వావేవ- పరాజితౌస్యాతాం-నతుత్వన్ముఖమితిభావః॥౭౮॥ త్వదితి॥ జైవాతృకం-చన్ద్రం త్వదాస్యస్య-త్వన్ముఖస్య-వసవః-కిరణా ఏవవసూని-ధనాని తేషాంతస్కరం చోరం-అవైమివేద్మిధ్రువమిత్యుత్ప్రేక్షా యతః హేతోః త్వయిపిహితంకవాటతిరోహితంమన్దిరం-పద్మరూపమితివ్యజ్యతే యస్యాస్తస్యాంసత్యాం అసౌ-చన్ద్రః నిశి- విజృమ్భతే- ప్రకాశతే-వ్యక్తంసంచరతీత్యర్థః దివా-దివసే-పునః- తేధామ్ని-పద్మే-గృహేచ - అపావృతే-వికసితే - ఉద్ఘాటితకవాటేసతి తుపరాచలవనే- అస్తాచలకాననే - రవేర్ఘృణిషు సూర్యకిరణేషువా - లీయతే- నిలీనోభవతి- తత ఇతిపూర్వేణాన్వయః రాత్రివర్ధన దివాక్షయయోః - నిశాటనదివానిలయనరూపత్వేన-నిర్గిర్యాధ్యవసితయోః - ధనత్వేనావసి తతదీయకాన్తిచౌర్యకృత భయహేతుకత్వముత్ప్రేక్షితుంపద్మస్య-నిశినిమీలనదివోన్మీలనే లక్ష్మీగృహద్వారపిధానాపావరణత్వేనతథాధ్యవసిత- ఇతిబోధ్యం॥౭౯॥ జన్మేతి॥ మాధవః - భగవాన్-వసన్తశ్చ- అశోకసమ్పదః- నిత్యవిభూతేః- అశోకవృక్షసమృద్ధేశ్చ-జన్మమన్దిరం-జన్మగృహం-అలకానాం- చికురాణాం అన్తాః- అగ్రాణితైస్సహితం-సాలైః-సర్జకద్రుమైః- కాన్తం- రమ్యం॥ని॥ సాలోద్రుమేమత్స్యభేదేప్రాకారేసర్జకద్రుమ ఇతినానార్థరత్నమాలా॥ ఉరుః-అధికః కాన్తేః కన్దళః అభివృద్ధిః- యస్యతత్ అన్యత్ర-ఉరుకాన్తిః-కన్దళః-కిసలయః వృక్షవిశేషోవా-యస్యతత్ తవ ఆననంమదనస్య కామపిభోః కేళికాననంక్రీడోద్యానం-అతఏవ-స్వస్యమన్మథకేళికయా ఆననం-ప్రాణనంజీవన

న్యతేజననిమాధవ స్తవ॥౩౦॥ స్వరూపత స్త్వద్వదనాత్మనాతథా ద్విధా సుధాంశుర్జలధావజాయత। తదేవ రాజా ద్విజరాజ ఇత్యదః పదం దధా త్యర్థవదచ్యుతప్రియే॥౩౧॥ మాతస్సరోజసదనేవదనేత్వదీయే సంఫుల్లముత్పలమివాచ్ఛసరోవిశేషే। చన్ద్రేకళఙ్క ఇవభృఙ్గ ఇవారవిన్దే మన్దేతరద్యు

మితియావత్ ।మన్యతే-భ్రాన్తిమదలఙ్కారః త్వదాననకాన్త్యుద్దీపితమన్మథో హరిః-తదాననానుభవరూప మన్మథవిహారేణైవజీవతి। అన్యథానజీవత్యేవేతిభావః వసన్తస్తు త్వదాననం.మన్మథోద్దీపకత్వేనతద్విహారోద్యానం మత్త్వైవ-అశోకసమృద్ధ్యాదికం - కిమకరోదిత్యుత్ప్రేక్షాచవ్యజ్యత ఇతి బోధ్యం॥౩౦॥స్వరూపతఇతి॥అచ్యుతప్రియే - స్వరూపతః-చన్ద్రరూపేణ-తథా-త్వద్వదనాత్మనా-త్వన్ముఖస్వరూపేణచ-ద్విధా- సుధాంశుః- జలధౌ-యస్మాదజాయతతస్మాత్కారణాత్-రాజా-రాజాభిధః-ఏషచన్ద్రః ద్విజరాజ - ఇత్యదఃపదం అర్థవత్ ద్విజ శ్చాసౌరాజా చేతి అభిధేయయుక్తందధాతి-ద్విధాజాతత్వాత్ రఞ్జకత్వాచ్చద్విజరాజశ్చన్ద్ర ఇతివ్యవహ్రియతే-ద్విజానాంనక్షత్రాణాంరాజేత్యాద్యర్థస్తుఅనుపయుక్తత్వాదసంగతఇతిభావః॥౩౧॥ద్వాభ్యాంతిలకంవర్ణయతి॥మాతరితి॥సరోజసదనే అచ్ఛసరోవిశేషే- నిర్మలోదకసరోవిశేషే - విశేషపదేనమానససర ఇతివ్యజ్యతే- సంఫుల్లంమణ్డలాకారతయావికసితం- ఉత్పలమివ- మన్దేతరా- అధికా-ద్యుతిః-కాన్తిఃయస్యసః అసౌతిలకః-సమిన్ధే-పరభాగంప్రకటయతిఇన్ధిదీప్తౌ-అత్రతద్వదనస్య-ఉపమానభూత- స్వచ్ఛసరశ్చన్ద్రారవిన్దేభ్యోనీలోత్పలకళఙ్కభృఙ్గాభావకృతన్యూనతాపరిహారాయ ఉపాత్తతి

తిరసౌతిలకస్సమిద్దే॥౩౨॥ ఉపాశ్రితానవయవముద్గతశ్రియం। శ్రీయజ్ఞ
ణాధికమణుమధ్యమాశుభం।ఉపేయుషీవరతిలకాననారమే।సుధాన్యభూ
రుచిరసుధాధరాప్యసి॥౩౩॥నళినశశినాసిన్ధోఃకన్యేసరోగనభోగతాత్య

లకస్య-అధికద్యుతికత్వవర్ణనాత్తేభ్యస్తస్యాధిక్యవర్ణనంబోధ్యం॥ ఆద్యో
పమయావదనస్య నిర్మలత్వం- ద్వితీయయా నయనాహ్లాదకరత్వం-తృ
తీయయామఙ్గళాత్మకత్వంచవ్యజ్యతఇతివాజ్ఞేయం॥౩౨॥ఉపాశ్రితేతి।రమే
అనవయవం - అనఙ్గం . మన్మథసదృశ నిత్యర్థః - అతఏవఉద్గ తా
ఉద్భూతాశ్రీఃయస్యతం-గుణైః-జ్ఞానశక్త్యాదిభిః,అధికం-శుభం-శుభకరం
శ్రియంఉపాశ్రితా।ఉపాశ్రితః-అనవయవః-అనఙ్గః- యేన-తం-మన్మథో
ద్రేక వన్తమితిపక్షేప్రాప్తేతిశేషః.అన్యత్ర-నవా-యవముద్గా- తాభ్యాం
నవయవముద్గతః- శ్రియం-సమ్పదం- ఉపాశ్రితా- ప్రాప్తా- శ్రీయజ్ఞణా
ధాన్యవిశేషేణ-అధికం- శుభముపేయుషీప్రాప్తవతీ- అణుమధ్యమా-
కృశోదరీ.ధాన్యవిశేషమధ్యాచ॥ని॥అణుస్తునాధాన్యభేదేసూక్ష్మఇతివిశ్వః
వరః.శ్రేష్ఠః-తిలకఃచిత్రకః.ఆననేయస్యాస్సా-అన్యత్ర-వరంశ్రేష్ఠం- తిలా
నాం కాననం-యస్యాస్సా-రుచిరా-మనోజ్ఞా- సుధాయా-అమృతస్య-
ధరాపిసుధాయా-అమృతస్యఅన్యభూః- అభూమిః రితివిరోధః- అన్యత్రతు-
శోభనానాంధాన్యానాంభూః-స్థానం-రుచిరా- మనోహరా- సుధాఅ
మృతంయయోస్తౌ - తథాభూతావధరౌయస్యా స్సాప్యసీత్యర్థః॥౩౩॥
నళినేతి॥సిన్ధోఃకన్యేనళినశశినా-పద్మచన్ద్రౌ-సరోగచ్ఛతీతి - సరోగం-రో
గేణసహితంసరోగంచ- నభోగచ్ఛతీతినభోగః - నవిద్యతేభోగః- విష
యానుభవఃయస్యసఃనభోగఇతినసమాసః- తయోర్భావస్తత్తా- తస్యా

జనకుతుకాదేతౌ జాతౌ త్వదక్షిముఖాత్మనా। సహనివసతస్సేతూకృత్య భ్రూవోర్యుగమన్తరే। సహజరిపుతాభాజోర్జన్మాన్తరేపి న సఙ్గతిః॥౩౮॥ నయనయుగళాక్రాన్తం కర్ణాన్తయుగ్మమధోక్షజప్రణయినిభవస్రష్టా దృష్ట్వా భయాకులమానసః- అహహ ముఖమప్యాభ్యాం మాక్రామ్య శేషమితీన్వధా

స్త్ర్యజనేత్యాగేకుతుకాత్ - త్వదక్షిముఖాత్మనా- త్వన్నయన లలాటరూపేణ జాతౌ ఉత్పన్నౌ-ముఖశబ్దేన తదేకదేశో లలాటో లక్ష్యతే- ఏతౌ పద్మచన్ద్రౌ అద్యాపీతి శేషః-ప్రాచీన విరోధస్మరణేన అన్తరే- మధ్యే-భ్రూవోర్యుగం-సేతూకృత్య - పరస్పరాసమ్బన్ధ సమ్పాదకభిత్తీకృత్య-సహనివసతః - సహవాసం కురుత ఇత్యర్థః॥ తదేవ సామాన్యేన సమర్థయతే- సహజేతి-తథాహి- సహజరిపుతాం స్వతశ్శత్రుత్వం భజత ఇతి తద్భాజౌ భజోణ్విరితి-కర్మణ్యుపపదే భజేర్ణ్విః-తయోః పురుషయోః జన్మాన్తరేపి-సఙ్గతిః- సహవాసః నభవతి అత్ర అక్షిముఖాత్మతాపన్నపద్మ చన్ద్రయోర్జన్మాన్తరార్జితాత్యార్జి తవైమత్యకృతతిరోధిరూపత్వం భ్రూయుగస్యోత్ప్రేక్షితమితి బోధ్యం॥౩౮॥ నయనేతి-భక్తైస్సర్వదా భుజ్యమానోపి అమృతాబ్ధివత్ అధో న క్షీయతే జాతుచిదిత్యధోక్షజః- ప్రషోదరాదిత్వాత్సాధుః-తస్య ప్రణయిని-సహధర్మచారిణి-ఇదం సాభిప్రాయం పతితుల్యం-తవాపి భక్తైస్సదానుభావ్య దివ్యరూపత్వే నత్వప్రపస్య వికలతయైవ భావ్యమితి భావః-తవ కర్ణాన్తయుగ్మం శ్రోత్రప్రాన్తద్వయం నయనయుగళేన ఆక్రాన్తం వ్యాప్తం-విధేయవిశేషణం-దృష్ట్వా చ స్రష్టా విధిః భయాకులమానసస్సన్ అశేషం ముఖమపీ ఆభ్యాం నయనాభ్యాం - సమానార్థాన్తర్భూతయోరపి తయోస్సర్వనామ్నా పరామర్శశ్శబ్దానుశాసనమిత్యత్ర కేషాంశబ్దానామితి వదవిరుద్ధః- మాక్రామి ఆక్రాన్తం నాభూత్ - మాఙి ఆఙ్పూర్వత్వాత్ క్రమేర్లుఙ్- అహహేతి విధిమనః ఖేదాభిలాప- ఇతి మత్వేతి శేషః- నయనాభ్యాం దైర్ఘ్యేణ కర్ణాన్తాక్రమణం పశ్యన్ విధిః-వై

త్కిముపరితయోర్ధీమాక్సీమావిభాగశిలేభ్రువౌ॥ ౩౫ ॥ యత్కిఙ్కరా
స్సరసిజాసనశఙ్కరాద్యా దేవాస్సఏషదనుజారిరపిభ్రువౌస్తే। జాగర్త్తికి
ఙ్కరతయాజగదమ్బనిత్యంఛన్దానువర్త్తనకృతఃకుటిలస్యసర్వే ॥ ౩౬॥ శ్రు
త్యన్తజుష్టమమలోత్పలకాన్తియోగాదత్యన్తసున్దరమనఙ్గజనేర్నిదానం।

శాల్యేనకృత్స్నముఖాక్రమణభయావిష్టస్సన్భ్రూవినామానౌసీమావిభా
గశిలేతయోరుపరికృతవాక్కిమిత్యుత్ప్రేక్షా-వస్తుతోభ్రువౌనేతిప్రతీత్యా
పహ్నవభేదశ్చ గమ్యః నయనయోర్దైర్ఘ్యవైశాల్యయోస్సహజయోస్త
ద్వ్యాపారవిశేషరూపత్వాధ్యవసాయేనతయోర్నిరతిశయ సౌన్దర్యం
సహజమితిసిద్ధం॥౩౫॥ యదితి॥జగదమ్బ - సరసిజాసనశఙ్కరాద్యాః దే
వాః- యస్య-దనుజారేః కిఙ్కరాః-భృత్యాః- సఏషఇతిపూర్వవత్సమా
సార్థైకదేశపరామర్శః- దనుజారిరపి- తేభ్రువోః-కిఙ్కరతయా- భ్రూ
సూచితకార్యకరత్వేన- నిత్యంజాగర్త్తి-ప్రకాశతే- యస్యాపీత్యు-ముఖం
తదిఙ్గితపరాధీనో విఘత్తేఖిలమిత్యాదావిదంస్పష్టం - ఉక్తమేవసా
మాన్యేనసమర్థయతే-జగదమ్బేతి-తథాహి- సర్వేజనాః-కుటిలస్య-వక్ర
స్యనిత్యం-ఛన్దానువర్త్తన కృతఃస్వోపద్రవశఙ్కయాఅభిప్రాయానుసారి
ణోభవన్తి- భ్రువోర్వక్రత్వం ప్రసిద్ధమేవేతిభావః ॥ ౩౬ ॥ ఇతఃప
రంఏకాదశభిః - నేత్రేవర్ణయతి ॥ శ్రుత్యన్తేతి ॥ శ్రుత్యన్తం వేదాన్తంక
ర్ణాన్తంచజుష్టంగతం- గత్యర్థత్వేనజుషేఃకర్త్తరిక్తః - సుపేతిసమాసః-
శ్రుత్యన్తేనజుష్టమితితృతీయాతత్పురుషోవా - అమలాయాః - కర్ణావతం
సోత్పలకాన్త్యాః- యోగాత్- అన్యత్ర- అమలోత్పలంనిర్మలనీలోత్పల
మివతత్సమ్బన్ధినీవేత్యర్థః-తాదృశీయాకాన్తిఃశోభాతస్యాయోగాత్ అత్య
న్తంఅన్తంఅవధిమతీతంసున్దరంనిరతిశయ సౌన్దర్యవదిత్యర్థః అనఙ్గజనేః-
కామోద్రేకస్య-అన్యత్ర-అనఙ్గాత్- మదనాత్- జనిః- ఉత్పత్తిః-యస్య

ఉద్భాసితామరస భామహితంమదమ్బ। కోనస్తువీతనయనంతవకృష్ణరూపమ్॥౩౭॥ దుగ్ధామ్బోధిసుతే త్వదక్షివిజితో రాజానమేణో గత స్త్యక్త్వా సావపి మణ్డలంముఖజితో దుర్గేశమేణాశ్రయః। సత్వేకం కరతః పరఞ్చ శిరసా ధృత్వావదృగాస్యద్విషోర్దుర్గేశస్స్వయమీశ్వరోప్యటతిఖల్వద్యాపిభిక్షామి

తస్యాఃప్రద్యుమ్నస్య- నిదానం-ఆదికారణం-ఉద్భాసివికసత్ తామరసం పద్మంతస్యశ్రీయాభాతయాకాన్త్యామహితంశ్లాఘితం - అన్యత్ర-ఉద్భాసితాయాం అమరసభాయాం- దేవశాలాయాం- దేవాలయ ఇతియావత్- అతఏవఅశాలాచేతిపర్యుదాసాన్నపుంసకత్వాభావఃమహితంపూజితం కృష్ణరూపం- నీలవర్ణం- అన్యత్ర-అతఏవ-శ్రీకృష్ణదివ్య విగ్రహాత్మ కఞ్చత వనయనం-కోనస్తువీతసర్వోపిస్తువీతేత్యర్థః॥అత్రకృష్ణవిగ్రహావిశేషణానామపిఉపమేయేనీయనే సంభావితత్వేన తతోప్యస్యాధిక్యలాభాదస్యైవ సర్వస్తుత్యత్వ మితిభావః - అతఏవ ఉపమానాదాధిక్య వర్ణనమపిసిద్ధ మితిబోధ్యం॥౩౭॥దుగ్ధేతి॥దుగ్ధామ్బోధిసుతే-ఏణఃమృగః-త్వదక్షివిజితాక్షికస్సన్-రాజానం-నృపం-చన్ద్రంచ-గతః- శరణంగతః- ఏణాశ్రయః- మృగస్యశరణభూతః - అసౌరాజాపి - తవముఖజితస్సన్ - మణ్డలం- స్వదేశం- వర్తులతాంచ - త్యక్త్వా ॥ని॥ స్యాన్మణ్డలం ద్వాదశ రాజకేపి దేశేచబిమ్బేచ కదమ్బకేచేతి విశ్వః ॥ దుర్గేశం - స్వవైర్యనధిగమ్య దుర్గస్థలాధిపతిం పార్వతీశం చశరణంగతః - సః-దుర్గేశస్తు - దృగాస్యద్విషోః- నేత్రాననవైరిణోర్మధ్యే-ఏకం- ప్రథమంమృగం- కరతః- పరం చన్ద్రంచ- శిరసాధృత్వా- అభయంప్రదాయచ స్వయందుర్గేశః- ఈశ్వరః- జగదీశ్వరోపి- త్వన్నేత్రాననద్విట్పరిత్రాణజన్యపాతకేనఅద్యాపి

శ్లో॥ ౩౮॥ నయనం తవ దేవి వర్ణకీర్తేః క్వచకీ తేపి విపర్యయం నయాతి। కమ
లం తు తమేతి కజ్జగేహే కథమాహుస్సమతాం తయోః కవీన్ద్రాః॥ ౩౮॥ నిశా

భిక్షామటతి ఫలు" ౩౮॥ నయనమితి॥ దేవి తవ నయనం విపరీతేపి గుణ కాల దే
శయోరపి వర్ణకీర్తేః-వర్ణాశ్రమోచితాచారస్య- విపర్యయం- వైగుణ్యం
నప్రాప్నోతి- అర్థాన్తరం- విపరీతే- రాత్ర్యామపి॥ పరీతస్తు దివాప్రో
క్తం విపరీతస్తు శర్వరీత్యుక్తేః- వర్ణరీతేః-శోభాప్రకారస్య- విపర్యయం-
నిమీలనకృతం వ్యతిరేకం- నయాతి॥ లక్ష్మ్యాః అస్వప్నత్వాదితి భావః కమ
లస్తు। తం- రాత్రికాలే ముకుళీభావకృతం శోభావ్యతిరేకమేతి॥ అర్థాన్త
రం- నయనం-నయనపదం- విపరీతేపి- వైపరీత్యేపి-ప్రతిలోమగత్యా-
ఉచ్చారణేపీత్యర్థః- వర్ణరీతేః- అక్షరానుపూర్వ్యాః- విపర్యయం-వ్య
త్యాసం-నయాతి- కమలం కమలపదం- తం- ప్రతిలోమగత్యాశ్రయణకృ
తం- లమకమిత్యానుపూర్వీవ్యత్యాసమేతి। ఏవముభయోః-వైషమ్యేస్థితే
సతి- తయోర్నయనకమలయోః- సమతాం- మిథస్సామ్యం కవీన్ద్రాః-
కథమాహుః - కించప్రాతిలోమ్యే- ఆనులోమ్యేచనయనపదస్య - సమ
త్వాత్- యద్యపితస్య - సామ్యంసమ్భవతి- తథాపి కథం కమలపదస్య-
ప్రాతిలోమ్యే విషమస్యనయన వత్సామ్యమితి- కథమిదముభయోరా
హురిత్యర్థః- యద్యపికమలపదస్య- మకారఘటితత్వరూపాసమతా
సమ్భవతి- తథాపినయనపదస్యనేతి-కథం తదపేక్షయా సమతామాహు
రిత్యర్థః। ॥అరవిన్దస్య-శ్రీనికేతనత్వాత్ - మయా సహితత్వేననయ
నస్యతదపృథగ్భావాచ్చ-తత్త్వేపి కథం తాదృశీం సమతాం-కథం తయోరు
భయోరపి-పరస్పరాపేక్షం- అన్యతరాపేక్షం వాబ్రువత ఇత్యర్థః- వ్యతి
రేకాలఙ్కారః॥ ౩౮॥ నిశాయామితి॥ అమ్బు- కువలయం నీలోత్పలం భూ

యామస్పృశ్యన్నయనసుషమామోషకమితి; క్షుధానూనంరాజ్ఞాకువల
యమిహాకారివికచం।చకోరాస్తచ్చోరాశ్చకితమనసఃప్రేక్ష్యతదిదం॥సుత
ప్తాస్తత్పాదగ్రహణమభితన్వన్త్యశరణాః ॥౮౦॥ అమర్షాల్లోకామ్బస్వవ
సుహరనీలోత్పలభృతో। రపిశ్రుత్యోస్సీమాంకబళయతి తే నేత్రయుగళం।
కృతఃకర్త్యేష్వార్తింనపరమపరాధఃఫలతితద్విపక్షాణాంపక్షీకృతిరపి విషా

మణ్డలమిత్యపివ్యజ్యతేత్యన్నయ నసుషమామోషకం- త్వన్నేత్రకాన్తిత
స్కరమితిహేతోః-రాజ్ఞా-చన్ద్రేణనృపేణేత్యపివ్యజ్యతే- క్షుధావికచం-
వికస్వరం-భిన్నకేశమితిచవ్యజ్యతే-అకారి-తదవలమ్బనేనచకోరాణాం
రాజపాదగ్రహణత్వేనావసితంచన్ద్రకిరణాచామ నంస్వస్మిన్ తత్సుష
మామోషకత్వధియాతాదృశ భూమణ్డలదణ్డవిశేషవిషయాన్తర్భావధి
యాచజనితభయహేతుక శరణాగతిరూపత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥ చకోరా
ఇతి॥తచ్చోరాః- తన్నయనకాన్తితస్కరాః- చకోరాఖ్యపక్షిణః- చకో
రాణామపి నయనాకృతిత్వాదితిభావః - తదిదం - రాజకృతశిక్షణం-
ప్రేక్ష్య- చకితమనసఃసుతప్తాః- క్షుధార్తాః భయతప్తాఇత్యపిగమ్యతే-
అశరణాః- భక్ష్యాన్తరరహితాః - రక్షితృన్తరశూన్యాఇత్యపిగమ్యతే-
తస్యచన్ద్రమసఃరాజ్ఞశ్చ-పాదగ్రహణం- కిరణభక్షణం చరణ పీడనఞ్చ॥
అభితన్వన్తి॥ని॥పాదాఃపర్యన్తశైలాఃస్యుఃపాద్యాతుర్యాంశకాంశుష్వితిక
విదర్పణే।ఉత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౮౦॥ అథతన్నయనయుగళస్యకర్ణాన్తాయ
తత్వంకర్ణదేశకబళనరూపత్వేనాధ్యవస్యన్ తస్యస్వకాన్తిహరత్వేన
విపక్షనీలోత్పలభరణకృతామర్షహేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥ అమర్షాదితి॥
లోకామ్బ-తే-నేత్రయుగళం- స్వస్యనేత్రద్వయస్య-వసుహరంకాన్తిచో
రం- ధనచోరమిత్యపిగమ్యతే-యత్ నీలోత్పలంతద్భృతోఃతద్ధారకయోః
తత్పోషకయోరిత్యపిగమ్యతే-శ్రుత్యోః-శ్రోత్రయోరపి- సీమాం- మర్యా
దాం-గ్రామంచ॥ని॥మర్యాదాకులయోస్సీమా ప్రభూణాంగ్రామభూ
మిష్వితికవిదర్పణే॥ అమర్షాత్ అసహనాదివ-కబళయతి-వ్యాప్నోతి-కబళీ
కరోతిచ-తదేవసామాన్యేనసమర్థయతేకృతఇత్యాదినాతథాహి-కర్త్యే
షు-దత్తేషుకృతః- అపరాధః కేవలం-ఆర్తిం-ఫలతి -జనయతీతిన।కిన్తు-తద్వి
పక్షాణాం- పక్షీకృతిః-పక్షతయాకరణంస్వపక్షాన్తర్భావనమపీతియా

దాయభవతి. ౪౧॥ చక్షుఃప్రమాణేన సముద్రకన్యేసీమాశ్రుతేస్సఙ్కుచి
తాతవాభూత్-నతత్ర కైముత్యనయాత్ కథంచి-దున్మేషమృచ్ఛత్యుపమా

వత్ అర్ఘేకిం ప్రవృత్తాం-విషాదాయ దుఃఖాయభవతి- ప్రత్యనీకమర్థాన్తర
న్యాసశ్చ॥౪౧॥చక్షురితి॥ సముద్రకన్యేతవవిషయేచక్షురేవప్రమాణం- ప్ర
త్యక్షప్రమాణం- తేనచక్షుషోఃప్రమాణేనఆయామేచ-ఆయామస్తుప్రమా
ణంస్యాదిత్యుక్తేః- శ్రుతేస్సీమా- వేదమర్యాదా.ఆదిత్యోయూపఇత్యా
దివేదావగతయాపాదిత్యైక్యవిషయా- కర్ణసీమాచ- సఙ్కుచితా-బా
ధితా- పరిమితాచాభూత్- ప్రత్యక్షప్రమాణస్య- శబ్దప్రమాణాద్బలీయ
స్త్వాదితరత్రచక్షుర్దైర్ఘ్యేణకర్ణదేశాక్రమణాచ్చేతిభావః - ఉక్తంచక్షుః
ప్రాబల్యమేవద్రఢయతి॥ నతత్రేతి॥ తత్రచక్షుషోర్విషయేప్రత్యక్షప్రమా
ణేవిషయేచఉపమానవార్తాఉపమానవస్తుప్రసక్తిఃఉపమానప్రమాణక
థాచకథఞ్చిదప్యున్మేషంపూర్తింప్రాబల్యంచనర్చ్ఛతి-కుతఇత్యతఆహకై
ముత్యనయాదితిశ్రుతేరేవబాధేఉపమానస్యకతిపయాభ్యుపేతస్య బాధే
కింపునరితికర్ణాన్తాయతాతిసున్దరత్వాదియచక్షుషోరనుపమయోః- ఉప
మానస్యైవాసమ్భవేసిద్ధేతద్వార్తాపూర్త్యసమ్భవేకింపునరితిచన్యాయా
దితిభావః- అత్రకథంచిదుపమానవార్తాసమ్భవేపితదున్మేషస్యాసమ్భ
వపివేతి। ఇషువద్గచ్ఛతిసవితేతివత్ కించిదంశవివక్షయాయథేతి। ప్రత్యక్ష
బాధితయాపాదిత్యైక్యస్యచసాదృశ్యనిబన్ధనతయాప్రామాణ్యసమర్థ
నేనఉపమానప్రమాణరీతేస్సత్వేపితస్య ప్రత్యక్షానుగుణత్వాత్ తతః
ప్రాబల్యాసమ్భవపివేతిచసూచితమితిబోధ్యం।వ్యాఖ్యాన్తరంయయోః-చ
క్షుషోః- ప్రమాణేన-పరిణాహేన-శ్రుతేః - సీమా-అవస్థానదేశోఽపి-సం
కుచితా-కబళితా-అభూత్తత్ర-తాదృశచక్షుర్విషయే- కైముత్యనయాత్
కర్ణసీమామప్యాక్రామతోశ్చక్షుషోరనుపమానత్వేకిముతఇతిన్యాయా
త్- ఉపమానవార్తాఇదమన్యోపమానమిత్యుక్తిః-కథంచిత్- ఉన్మేషం

సహార్తా॥౪౨॥ త్రైలోక్యసన్త్రాయిణిశాశ్వతీనోఘ్నీవం కటాక్షస్య ధృతరా ష్ట్రజాతః। కల్యాణికర్ణప్రణయీకథంవాకృష్ణార్జునసఖీత్రియో గః॥౪౩॥ఆకర్ణదేశాదుదితప్రకర్షం। తవాక్షిమన్యేతను బాణరూపం।య త్కఙ్కటంవేఙ్కటనాయకస్య - ధైర్యాత్మకం కృన్తతిసిన్ధుకన్యే॥౪౪॥

ఉజ్జృమ్భితం నఋచ్ఛిన్నప్రవాహః కవ్యార్థాపత్తిః । ౪౨। త్రైలో క్యేతి। త్రైలోక్యసన్త్రాయిణి హేకల్యాణి ఇదం-కటాక్షస్య ధృతరాష్ట్ర జాతత్వానుగుణంతస్యాపి సేవనంసాధిపాయిం। తవ ఉభృశత్వాత్త్వ త్కటాక్షైర్ధృతంభృతంరక్షితమితియావత్ రాష్ట్రజాతం-రాజ్యసమూ హః యేనసః తాదృశః దుర్యోధనశ్చఘ్నీవం- యుక్తం-ఇదంతుకథమిత్యా హ-కల్యాణీతి.కర్ణప్రణయినః- కర్ణపక్షస్య - కృష్ణార్జునసఖీప్రియోగపో షణం విరుద్ధ మితిభావః - వస్తుతస్తుక ర్ణాన్తాయ తత్వం - కృష్ణస్వే తకాన్తిద్వయయోః గశ్చక టాక్షస్య సహజ ఇతిభావః ॥ ౪౩ ॥

ఆకర్ణేతి॥సిన్ధుకన్యే-ఆ-కర్ణదేశాదితివ్యస్తంపదద్వయం- మర్యాదాయాం హాకారః-కర్ణదేశపర్యన్తమిత్యర్థః-ఉదితప్రకర్షం-ఉత్పన్నదైర్ఘ్యంఉత్ప న్నాకర్షణంచ-తవాక్షికర్మ-అతనుబాణరూపం- మన్మథబాణస్వరూపం తదుద్దీపకత్వాత్ పృథబాణరూపఞ్చమన్యఇత్యుత్ప్రేక్షా- తదేవపృథయ తియదితి- యత్ హేతోః- వేఙ్కటనాయకస్య- శ్రీనివాసస్య-రాజ్ఞ ఇత్యే పిగమ్యతే- ధైర్యాత్మకం-జితేన్ద్రియత్వలక్షణం-దార్ఢ్యస్వ రూపఞ్చేతిగ మ్యతే-కఙ్కటం- కవచం-కృన్తతి- ఛినత్తి-లుమ్పతిచ-తతోనఙ్గబాణత్వం పృథబాణత్వఞ్చసిద్ధమేవేతిభావః॥ కావ్యలిఙ్గానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా॥౪౪॥

గుప్తావనేషు విచరన్తి సుహృద్యమీనాః । కస్యాపి నోకువలయేషు దివాప్రకాశః। రాజ్ఞోఽపి భీతిజగదమ్బ కుశేశయాళిః। కర్ణేజపే జయతి నేత్రయుగే భవత్యాః॥౪౫॥ ఆస్వాదనైకృతరసావధరామృతస్య। మాత స్త్వదక్షిమధుపావత మార్గమధ్యే। నాసాఖ్యచమ్పక మపేక్ష్య నివృత్తయత్నౌ। దృ

గుప్తా ఇతి॥జగదమ్బ- కర్ణేజపే- కర్ణాన్తవిశ్రాన్తే- ఖలేచ॥ని॥ సూచకః కర్ణేజపః ఖల ఇతి హలాయుధః॥భవత్యాః- నేత్రయుగే- అక్షిద్వయే - నృపద్వయే చ- ని॥నేత్రో నేతరి భేద్యవస్తు వదితి విశ్వః- అనేన- ద్వైరాజ్యకృతవ్యాకుల భావోఽపి యుగపదేవ సూచితః- జయతి- సర్వోత్కర్షేణ వర్తమానే సతి సుతరాం- హృద్యాః- మనోహరాః- మీనాః- సుహృత్సదృశమత్స్యా వా. సుహృదో మేయమీనాః- యోగీన్ద్రాశ్చ- గుప్తాః- త్రపయా- గూఢాః ఛన్నాశ్చ సన్తః- వనేషు- జలేషు- అరణ్యేషు చ- విచరన్తి॥ని॥గూఢర క్షితయోర్గుప్తమితి నానార్థరత్నమాలా- యత ఇతి శేషః- కుశేశయాళిః- పద్మపఙ్క్తిః మునిపఙ్క్తిశ్చ- కువలయేషు నీలోత్పలేషు- భూమణ్డలేషు చ- కస్యాపి- నిర్ధారణే సప్తమీ దివా ప్రకాశో- నో- మాభూత్ -ఇతి శాసితురితి శేషః। రాజ్ఞః- చన్ద్రాత్ నృపాచ్చ భీతే- భూమౌ కస్యాపి ప్రకాశో మా భూదితి రాజశాసనస్య త్వత్కటాక్షాయత్తస్య మునిజనపర్యన్తభీకరత్వాత్ సుహృద్యోగినాం వనేని గుహ్యాసఞ్చారోఽయుక్త ఇతి భావః। భవత్యా నేత్రయుగేణ కువలయ విజయసిద్ధౌ తేషు రాజ్ఞః దివా నిలీయన శాసనం దృష్ట్వా పద్మానామపి భయే సతి ఉపమాన త్వేన జేతవ్యాన్తర్భూతమత్స్యా అపి జలేనిలీనా ఇతి ప్రకృతాశయః।౪౫॥ఆస్వాదన ఇతి॥మాత స్త్వదక్షిమధుపౌ- త్వన్నయనభ్రమరౌ అధరామృతస్య ఆస్వాదనైకృతరసౌ- కలితాభిలాషౌ సన్తౌ॥ని॥రసో రాగే విషే వీర్య ఇతి వైజయన్తీ॥ఏత్యేతి శేషః- మార్గమధ్యే- నాసాఖ్యం- నాసికాహ్వయం- చమ్పకమపేక్ష్య నివృత్తయత్నౌ- వినివర్తిత ప్రయత్నౌ- శత్రుదర్శనాదితి భావః-

ష్టేప్సితాగ్రహణతస్తరళౌ సమం స్తః॥౪౬॥ జాతౌ స్మేషా ముఖరుచి సుధాసాగరే తావకీనౌ। నేత్రాత్మానౌ జనని భువనోజ్జీవనౌ దివ్యమీనౌ న్యూనాకారౌ భగవతి నిజాపేక్షయా రాక్షసారేః। శ్చక్షుర్మీనాన్ కబళ

దృష్టంచతత్-ఈప్సితఞ్చేతివిశేషణసమాసః- యద్వా-దృష్టస్య- స్వనిరీక్షితస్య-ఈప్సితస్య- అభిలషితపదార్థస్య- అగ్రహణతః-అపరిగ్రహాత్ తరళౌ - భోక్తుం - త్యక్తుంవా - ధైర్యమలభమానౌచఞ్చలస్వభావౌచ- సమం- స్తః-తిష్ఠతః। ప్రతిబద్ధవత్స్వపివిషయేషు చాపల్యేనప్రథమముద్యమ్య- ప్రతిబద్ధప్రవృత్తికస్సన్ హాతుమనుభోక్తుంచాలబ్ధధృతికః చిరమద్యాపస్తిష్ఠతీతిమద్యపవృత్తాన్తోఽప్యత్రప్రతీయతఇతిసమాసోక్తిః॥౪౬॥ జాతేతి॥ముఖరుచిరూపే-సుధాసాగరే-అమృతసముద్రే- జాతౌస్మేషా-ఉత్పన్నౌవైశాల్యౌ- అన్యత్రజాతవృద్ధికౌ- భువనముజ్జీవయతఇతితాదృశౌ అనేనసామాన్యనిర్దేశేనస్వప్రతికూలేష్వపి స్వానుకూలవత్ లక్ష్మీదృశస్సౌమ్యత్వంసూచితం। అన్యత్ర- భువనంజలం- ఉజ్జీవనం- యయోస్తాదృశౌ- ని - భువనంక్షేప్స్యవిష్టపఇతికవిదర్పణే - తావకీనౌనేత్రాత్మానౌ దివ్యౌ-వల్గురమ్యౌ-మీనౌనిజాపేక్షయా-స్వాపేక్షయా-న్యూనాకారౌ రక్షకత్వాదివిషయే-న్యూనానితియావత్ - అల్పపరిమాణానితిచ-రాక్షసారేరిత్యనేనప్రతికూలవిషయేభగవద్దృశః క్రూరత్వరూపన్యూనాకారత్వమేవదృఢీకృతం-చక్షుర్మీనానితిబహువచనం-సహస్రాక్షస్సహస్రపాదితిశ్రుతిదృష్ట్యాప్రయుక్తం-కబళయతః- ఆకారవిషయేజయతః-స్వసాదృశ్యావలోకనస్తైమిత్య సమ్పాదనేన విషయాన్తరగతి శూన్యాన్ కు

యతఇత్యేషజాతిస్వభావః॥ ౪౭॥ సౌవర్ణంతేసిన్ధు కన్యేనిరున్ధ్యాదాత
ఙ్కం నః- కర్ణతాటఙ్క-యుగ్మం। నృత్యన్తీనాంయత్ర నేత్రద్యుతీనాం
జాలంనీలగ్రావభావంబిభర్తి॥౪౮॥ భూషాకర్ణేస్వర్ణతాటఙ్క భూషా।
వేషాదిన్ద్రేపుత్రనామాదరేణ। తత్సామీప్యాదేవదేవిప్రసాదం। నిత్యంధ
త్తేనేత్రపఙ్కేరుహాన్తే॥౪౯॥ త్రైలోక్యామ్బత్వద్వతం సోత్పలాన్తే। గు
ఞ్జంగుఞ్జంసఞ్చరన్ చఞ్చరీకః। కింవ్యాచష్టేకాన్తసన్దేశహారీ। కర్ణాభ్య

రుతఇతిచ - భక్షయతఇతిచ- ఇత్యేషః- జాతిస్వభావః - మత్స్యోऽస్యమ
త్స్యముపాదత్తేఽజ్ఞాతిర్జ్ఞాతిమసంశయమితిప్రసిద్ధోమత్స్యజాతిస్వభావః॥
భగవత్యాఃకర్ణేనానాంభూయసామపి- మ్యానాకారత్వాత్ -బృహదాకా
రాభ్యాం- త్వన్నేత్రమీనాభ్యాం-కబళనంసాశ్చర్యమితిభావః ॥౪౭॥ ద్వా
భ్యాంతాటఙ్కంవర్ణయతి॥ సౌవర్ణమితి॥సిన్ధుకన్యే॥- తే-సువర్ణస్య వికా
రస్సౌవర్ణం- కర్ణేత్యనుప్రాసవశాదాపతితం-కర్ణతాటఙ్క-యుగ్మం-శ్రవ
ణాలఙ్కారకుణ్డలద్వయం-నః-ఆతఙ్కం-భయం- నిరున్ధ్యాత్ -శమయతు
యత్రతాటఙ్కద్వయేనృత్యన్తీనాం-చపలానాం-నేత్రద్యుతీనాం- నయన
రుచాం- జాలం-సమూహః-నీలగ్రావభావం-నీలరత్నత్వం- బిభర్తీత్యన్వ
యః- ప్రేయోలఙ్కారః॥౪౮॥ భూషేతి॥ దేవి-కర్ణే-స్వర్ణతాటఙ్కభూ
షావేషాత్- హేమకుణ్డలభూషణవ్యాజాత్- పుత్రనామాదరేణ-పుత్రే
తికర్ణశబ్దాభిధేయతాప్రీత్యేత్యర్థః-ఇన్ద్రే-ప్రకాశతేతస్యసూర్యస్యసన్నిధా
నాదేవప్రసాదంప్రసన్నతాం-వికాసంచనేత్రపఙ్కజనిత్యప్రసాదేనకర్ణ
పత్రేసూర్యత్వంనిశ్చీయతఇతిభావః।కావ్యలిఙ్గానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా॥
చతుర్భిశ్శ్లోకైః సపరికరంకర్ణపూరంవర్ణయతి॥త్రైలోక్యేతి॥త్రైలోక్యా
మ్బ-త్వద్వతంసోత్పలాన్తే- త్వత్కర్ణపూరసకాశేగుఞ్జంగుఞ్జంగుఞ్జిఅవ్య
క్తేశబ్దేణముల్ సఞ్చరన్-అవ్యక్తధ్వనిసహితంయథాతథాపరిభ్రమన్-చ
ఞ్చరీకఃభ్రమరః-కాన్తసన్దేశహారీ- పతిసన్దిష్టరహస్యార్థహారస్సన్-కర్ణా

ర్ణే కామమన్త్రార్థతత్త్వమ్॥౫౦॥ కాచిద్భాతి పతంగకోత్పలమయీ కల్యా
ణతాటఙ్కస। త్పాళికారాశ్రితకర్ణధిష్ణ్యనిహితా పాళ్యశ్శతఘ్నీ రమే
తద్రత్నాగ్నిగుచారుణా స్మృతిభువా తస్యా ముఖాత్ప్రేర్యతే। లోలమ్బా
యసగోళకః ప్రణయినో దుర్మానవర్మార్దనః ॥౫౧॥ కంసారాతే శ్చాటు
మాధ్వీఝరైస్తే। కర్ణౌ పూర్ణౌ వర్ణనేన ప్రియస్య కన్యే। జానన్తస్తత్సన్నిధౌ చ
ఞ్చరీకా। శ్చఞ్చూర్యన్తే నోత్పలం తత్ర హేతుః ॥౫౨॥ న్యస్తావతంసకువల
యం। దృగ్యుగముపకూజదళిరవమిషాత్తే। వద్వసుచోర ఇహేతి। ప్రవద

భ్యర్ణే శ్రవణసమీపే కామమన్త్రస్య- ఓన్నమో మన్మథాయేత్యేవంరూప
స్య అర్థతత్త్వం-మన్మథస్య సర్వతో బలవత్త్వరూపం-వ్యాచష్టే-విస్తరేణ వక్తి
కిమిత్యుత్ప్రేక్షా॥౫౦॥ కేతి॥ రమే పతంగకోత్పలమయీ-కర్ణభూషణోత్పల
రూపా-కల్యాణతాటఙ్కం-స్వర్ణకుణ్డలమేవ-సత్పాళికారః- మహాపరణః
తదాశ్రితకర్ణధిష్ణ్యే నిహితా- శ్రవణవేదికాన్యస్తా- కాచిత్ - శతఘ్నీ-ఆ
యుధవిశేషః-భాతి॥ స్మృతిభువా స్మరేణ- కేనచిద్వ్యాజేనేత్యర్థః- తయోః
కర్ణపత్రయోః-రత్నానామేవాగ్నేః కాన్త్యా-అరుణః-శోణః ప్రణయినః-భ
ర్తుః-దుర్మానవర్మార్దనః-దురహఙ్కారరూప - కవచభేదకః- లోలమ్బాః-
భ్రమరఏవ-ఆయసగోళకః-అయోగుళికాః తస్యాః- శతఘ్న్యాః ముఖాత్ -
ప్రేర్యతే-నుద్యతే ప్రాయఇకరూపకానుప్రాణితా ఉత్ప్రేక్షా॥౫౧॥ కంసా
రాతేరితి॥ అర్ణవేన్ద్రస్య కన్యే-చాటవః-ప్రియోక్తయఏవ- మాధ్వీఝరాః-మ
ధుప్రవాహాః- [illegible] -పూర్ణౌ-సమ్పూర్ణౌ-జానన్తస్సన్తః-తయోః-క
ర్ణయోస్సన్నిధౌ-సకాశే-చఞ్చరీకాః- లోలమ్బాః-చఞ్చూర్యన్తే పరిభ్రమ
న్తి-తత్ర పరిభ్రమణే నోత్పలం హేతుః హేతూత్ప్రేక్షా॥౫౨॥ న్యస్తేతి॥ తే
దృగ్యుగం-న్యస్తావతంసకువలయం-నిహితకర్ణావతంసనీలోత్పలం కర్మ-ఉప
కూజతాం అళీనాం రవ - మిషాత్ ధ్వని- వ్యాజాత్ -కర్ణపత్రమేవ మిత్రంసు
హృత్ తత్రోత్సుకత్వాదితి భావః సూర్యశ్చ తస్మై-ని॥ మిత్రంసుహృది నార
వావితి నానార్థరత్నమాలా - కర్ణపత్త్రః-కర్ణగతస్య అమిత్రతా యేతి చ ధ్వనిః
మత్స్వసుహారః-మత్తా - న్తిహారీగ నహారీ చ-ఇహావర్తత ఇతి ప్రవదతి కిల- తేన-

తికిలకశ్శ పత్రమిత్రాయ॥౫౩॥ ఇమామవామాం శ్రుతిమిన్దిరే తవ । స్తువన్తి సన్తస్స్మృతిజన్మకారణం । శిరస్యముష్యాస్సుమనోభిరఞ్చితే । చకాస్తి దృష్టిర్జగతామధీశితుః॥౫౪॥ తవద్వితీయా శ్రుతిరుచ్చకైరసౌ । వనఙ్గభావానుగుణా గుణామ్బుధే । వశేనిధాయైతమశేషశేషిణం । కరోతి మాతస్తవ

రణాయేతిభావః॥ గ్రస్తవతంసకువలయమితిపాఠేఆకాఙ్క్షైకత్ణ్ణావతంసోత్పలంసదిత్యర్థః॥ అపహ్నుతిభేదః॥౫౩॥ ఇమామితి॥ ఇన్దిరే అవామాం దక్షిణాం ఋజుంచ- అనుకూలమార్గప్రదర్శినీమితియావత్ - స్మృత్యాః- మన్వాది స్మృత్యాః జన్మకారణం-ఉత్పత్తిమూలభూతాం-అన్యత్రస్మృతిజన్మనః- మనోభవస్యకారణం-ఉద్దీపికామితియావత్ - తే-ఇమాంశ్రుతిం-శ్రవః- వేదం చ-ని॥ శ్రుతిస్త్రీ దేశ్రవస్యపీతివైజయన్తీ- స్తువన్తి- ప్రశంసన్తి-సుమనోభిః పుష్పైః-నిర్మలచిత్తైశ్చ-అఞ్చితే-ప్రాప్తేపూజితేచ-అముష్యాః-శ్రుతేః- శిరసి-ఉపరిఅన్తేచ-జగతామధీశితుః-భగవతః-దృష్టిః- భగవతోదర్శనం-తద్విషయకజ్ఞానం-చకాస్తి-విలసతి-నేత్రంచ-తద్యథా-కప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ఇతివాక్యేనవికసిత పుణ్డరీకసదృశత్వేన శ్లాఘితతయాదీప్యతేచ. కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః ॥ ౫౪ ॥ తవేతి॥ గుణామ్బుధే-మాతః- అనఙ్గభావస్య మన్మథవికారోత్పత్తేః- అనుగుణా-అనుకూలా- ద్వితీయా- సవ్యాతరఅసౌ-శ్రుతిః శ్రోత్రం-ఏనంఅశేషశేషిణంసర్వేశ్వరం- వశేనిధాయవశీకృత్య-తవకర్మకారకం-అపేక్షిత-కైఙ్కర్యకరంకరోతి। అర్థాన్తరం॥ అనఙ్గభావానుగుణా-అఙ్గభావానుగుణా- అఙ్గభావః-అఙ్గత్వంపరశేషత్వం-తదప్రయోజికాద్వితీయా- శ్రుతిః-వ్రీహీనవహన్తి-వ్రీహీన్ప్రోక్షతి-వ్రీహీన్పినష్టీత్యాదౌశ్రుతాద్వితీయావిభక్తిః - అశేషాన్ అవహనప్రోక్షణపేషణాదిసంస్కారాన్ప్రతి - శేషిణం- అఙ్గినమేనం- వ్రీహింవశే- స్వప్ర

కర్మకారకం॥౫౫॥ దీవ్యత్కర్ణసువర్ణకుణ్డలమయేదీప్తాగ్నికుణ్డేజ్వల । ద్ర
త్నాఙ్గారఘనేహరేర్ధృతిమయీంహుత్వాహుతింతావకే। భృఙ్గాధ్వర్యు
రనఙ్గదీక్షితవృతోఝఙ్కారమన్త్రాన్జపన్ । వారాశేర్దుహితః ప్రదక్షి
ణవిధింవారాన్విధత్తేబహూన్॥౫౬॥ దేవానాంమధురంతవస్తుతివచో
దేవిస్వతోసున్దరం। మాదృగ్బాలకజల్పితఞ్చజగతీమాతశ్శ్రుతీ యాతితే
తత్రాద్యన్తదవస్థమేవచరమంతత్తుల్యతాంగాహతే। ముక్తాశుక్తిషమౌక్తి

కృత్వా- బోధనే- నిధాయకర్మకారకసంజ్ఞం కరోతీతిశ్లేషః॥౫౫॥ దీవ్య
దితి॥ వారాశేర్దుహితః-అనఙ్గఏవదీక్షితః-యజమానః- తేనవృతః-కార్య
కరత్వేన- అవనామితః- భృఙ్గఏవఅధ్వర్యుః - దీవ్యత్కర్ణసువర్ణకుణ్డల
మయేజ్వలత్కర్ణతాటఙ్కరూపే - జ్వలద్భిఃప్రజ్వలద్భిః-రత్నైరేవఅ
ఙ్గారైః- అగ్నిభిః-ఘనే- నిబిడే- దీప్తాగ్నికుణ్డే-అగ్న్యగారభూతావకే-
హరేః-ధృతిమయీంధైర్యరూపాం- ఆహుతిం-హోతవ్యద్రవ్యవిశేషం
హుత్వా-ఝఙ్కారానేవమన్త్రాన్ ఉపస్థానమన్త్రాన్- జపన్సన్- బ
హూన్వారాన్- అపరిమితకృత్వః- ప్రదక్షిణవిధిం- ప్రాదక్షిణ్యేన-ప
రిక్రమణం- విధత్తే॥౫౬॥ దేవానామితి॥ జగతీమాతః- హేదేవి. స్వతః.
నిర్వ్యాజేన.మధురం. రసవత్. తేషాంసర్వజ్ఞత్వాదితిభావః.అసున్దరం
నీరసం-మాదృశః. యేబాలకాః.ముగ్ధాః. తేషాంజల్పితం ప్రలపః. ఏత
దుభయంతే. శ్రుతీ.కర్ణౌ.యాతి. భజతి॥ తత్రకర్ణయోః-ఆద్యం- దేవక
ర్తృకస్తుతివచనంసైవఅవస్థా-సున్దరత్వావస్థా. యస్యతాదృశంభవతి.చ
రమం. అస్మదాదిజల్పితం - తత్తుల్యతాం. తత్సదృశతాం - సున్దరత్వా
వస్థామితియావత్ - గాహతే- తథాహి-శుక్తిషు-ముక్తాస్ఫోటేషు- ము
క్తం- ఉత్సృష్టం-ఘనపయః-మేఘజలం - అమౌక్తికావస్థమితియావత్.
కర్తృ-మౌక్తికం-మౌక్తికావస్థంభవతి- శుక్తిషుముక్తా- ఉత్సృష్టా- ము
క్తా-మౌక్తికంతు-అన్యథామౌక్తికత్వావస్థాప్రహాణేన అవస్థాన్తరాప
న్నానభవత్యేవ- కింతుమౌక్తికావస్థమేవవర్తతే- అమౌక్తికంతు - మౌ
క్తికంయథాభవతి- తద్వదేవప్రకృతేపి-మాతుః- స్వాపత్యజల్పితవిషయే

కంఘనపయోముక్తాతునైవాన్యథా ॥౫౭॥ స్ఫురన్ముక్తాకాన్తిస్ఫుటసలిల
మగ్ర్యారుణమణి। ప్రభాకల్హారాఢ్యంప్రియనయనమీనైకశరణం। హ
తాశేషక్లాన్తిం హరిదుపలనీలోత్పలఘనం। తటాకంతాటఙ్కాన్తరము
షసిసేవేతవరమే॥౫౮॥ సువర్ణ తాటఙ్కోమునిశ్శ్రుతౌస్థితః। ప్రపన్నము
క్తాభ్యుదయోదయోదధే। ప్రకాశితార్చిస్సరణిఃప్రియేహరేః। శ్చకాస్తితే
చక్రధరాభినన్దితః॥౫౯॥ తిలప్రసూనంతులయత్యసౌజగత్సవిత్రినాసాతవ

ప్రీతిసామ్యమితిభావః - ఉపమాలఙ్కారః ॥౫౭॥ స్ఫురదితి॥ రమేస్ఫుర
న్త్యా-ముక్తాకాన్త్యా-స్ఫుటసలిలం- స్పష్టజలం-అగ్ర్యాణాం- అరుణమణీ
నాం-పద్మరాగరత్నానాం-ప్రభయా- కాన్త్యా-కల్హారాఢ్యం-సౌగన్ధికస
మ్పన్నం- ప్రియస్యకాన్తస్య- నయనమీనానాం-నేత్రాత్మకమత్స్యానాం
ఏకశరణం-ముఖ్యభవనం-హతా- అశేషక్లాన్తిః- సర్వశ్రమః- తాపత్ర
యంచ-యేనతత్ -హరిదుపలైః- నీలరత్నైః-నీలోత్పలఘనం- కువలయ
నిబిడం-తాటఙ్కాన్తరం- కుణ్డలమధ్యమేవ- తటాకం-ఉషసి- ప్రభాతే-
సేవే-విగాహే-ధ్యాయామిచతాపనివృత్తయఇతిశేషః॥ కావ్యలిఙ్గమల
ఙ్కారః॥ ౫౮॥సువర్ణేతి॥దయోదధే-హరేః ప్రియే-ప్రియోహరేరితిపా
ఠే-మునివిశేషణంవరణీయత్వహేతుగుణపరం-శ్రుతౌ- శ్రవణే- స్థితః-అ
న్యత్ర-శ్రుతౌవేదేస్థితః- ఆదేహపాతంశ్రుత్యుక్తమార్గాదస్ఖలితః- ప్ర
పన్నఃప్రాప్తఃముక్తానాం-మౌక్తికానాం-అభ్యుదయః-ప్రకాశఃయేనసః
అన్యత్ర. ప్రాక్ప్రపన్నః పశ్చాన్ముక్త ఇతిస్నాతానులిప్తవత్సమాసః।
సచాసావతఏవఅభ్యుదయశ్చ. సంసృతిభయోదయరహితశ్చేతి విశేషణ
సమాసః ప్రకాశితా- ప్రకటితా- అర్చిస్సరణిః-జ్యోతిస్తతిః- యేనసః-
అన్యత్ర- హరేణ. విష్ణునాప్రకాశితా- అర్చిస్సరణిఃఅర్చిరాదిమార్గః-
ద్వారంయస్మైసః.చక్రధరేణవిష్ణునా-అభినన్దితః। చక్రధరేతివిశేషణం.
శ్రుత్యుక్తప్రాప్యరూపవిశేషపరం. హర్గానుగృహీతవాగ్వా. తాట
ఙ్కవిశేషణత్వేతుహరేఃప్రీతికరః. తేనశ్లాఘితఇత్యర్థః॥ భోగసామ్యసౌ
ఖ్యప్రదానేనతోషితః- అన్యత్ర-అప్రాకృతలోకంప్రాప్యభగవద
భినన్దితః- స్వర్ణతాటఙ్కరూపోమునిః- తత్రావిర్భూతస్వస్వరూపో-ని
త్యంచకాస్తి-శ్లేషాలఙ్కారః॥౫౯॥పఞ్చభిర్నాసికాంవర్ణయతి॥తిలేతి॥జగ

సారసాలయే। తదఞ్చలోదఞ్చితుషారవిప్రుషా సమానతామేతి తదగ్ర
మౌక్తికం॥౬౦॥ నాసాతవాసౌనవవంశవల్లీ । కాసారజా వాసినికాత్రశ
ఙ్కా।ప్రలమ్బతేతత్రయదమ్బముక్తాఫలంబతేదంగళితంహితస్యాః॥౬౧
శ్రీరాస్యకాన్తిజలధౌసవిభాతినాసా । సేతుస్త్వవాద్భుతగతిః కలనేనయ
స్య। నాథస్సమేతి నవిదేహజయాన్వయంహా । లఙ్కేశపాశకలనాదప

త్సవిత్రిసారసాలయే-తవనాసా-కర్త్రీ-తిలప్రసూనం-తులయతి-స్వస్యతు
ల్యతయాకరోతి-తస్యాః నాసికాయాః-అగ్రమౌక్తికం-అగ్రభాగస్థముక్తా
ఫలం-తస్య- తిలపుష్పస్య-అఞ్చలే- అగ్రభాగే- ఉదఞ్చినీ- ఉపసంబద్ధా-
యాతుషారవిప్రుట్ హిమకణికా- తయాసమానతాంసామ్యమేతి॥౬౦॥
నాసేతి॥ కాసారజావాసిని। పద్మవాసినితవాసౌనాసా-నవవంశవల్లీ- నూ
తనవంశాఙ్కురః- అత్రనాసికాయాఃవంశాఙ్కురత్వేకాశఙ్కా-నస
న్దేహ ఇత్యర్థః- హేఅమ్బ-యస్మాత్కారణాత్- తస్యాః- నాసాయాః-అ
పాదానాత్- గళితంభ్రష్టం-ముక్తాఫలం- తత్రనాసాయాం-ప్రలమ్బతే
హి-బతేత్యాశ్చర్యే- ఇక్షువేణుప్రభృతిషు- మౌక్తికోత్పత్తి ప్రసిద్ధేరితి
భావః- లక్ష్యనమేవాశ్చర్యం॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౬౧॥ శ్రీరితి॥ హే
శ్రీః- అద్భుతగతిః- విచిత్రరీతికః-సః-నాసైవ-సేతుః- తవఆస్యకాన్తిజల
ధౌ- విభాతి ॥ విచిత్రరీతి కత్వమేవ ఉపపాదయతి కలనే నేత్యాదినా॥
కేశపాశస్యకలనాత్- దర్శనాత్ అలంఅపయాతస్థైర్యస్సన్ - యస్యనా
సాసేతోః-సేత్వాకారనాసాయాఇత్యర్థః- కలనేన-దర్శనేన-విదేహస్య
అనఙ్గస్య- జయాన్వయం-జయప్రాప్తిం- నసమేతి-నప్రాప్నోతి- అర్థా
న్తరంచ-యస్యసేతోః కలనేన-బన్ధనేనలఙ్కేశపాశస్యరావణస్యకలనాత్
సమాగమాత్ - యుద్ధప్రాప్త్యేత్యర్థః- నిరస్తధైర్యస్సన్- విదేహ
జయా-మైథిల్యా- అన్వయం-సమాగమం- నసమేతి-హా- కష్టం-విరుద్ధగ
తిత్వమేవాద్భుతం- విదేహోదేహ శూన్యస్స్యాత్ విదేహామైథిలస్మృత

యాతస్తైర్యః॥౬౨॥ భూరిసూత్రాభ్యామూర్ధ్వమాబధ్యమిన్వఙ్క్। నాసావంశస్తమ్భముమ్బోధిజాతే। తత్రస్థిత్వాతాణ్డవంసంవిధత్తే। చిత్రక్రీడంచిత్తభూర్నాట్యజీవీ॥౬౩॥దివ్యన్దదాతినవచమ్పకమప్యగన్ధం। త్వద్ఘ్రాణజన్మసితదేవసుధాబ్ధికన్యే। గృహ్ణాతితంబహువిధంకృతినోదదానా। జన్మాన్తరేసమధికంవిభవంలభన్తే॥౬౪॥ మదనజనని నాసామౌక్తికం వేద్మిమల్లీముకుళమితిసుగన్ధిశ్వాసమన్దానిలేన। తదుపరియదజస్రంతద్వికాసప్రతీ

తఇతివిశ్వః॥౬౨॥ భూరిసూత్రేతి॥ చిత్తభూః-మన్మథఏవ నాట్యజీవీ-నాసామేవవంశస్తమ్భంఅగ్రభాగేనైశ్చల్యార్థం భూరిరూపాభ్యాం - సూత్రాభ్యాం-రజ్జుభ్యామాబధ్యమిన్వఙ్క్ - ఉత్తమ్భయఙ్క్ సఙ్క్ - డుమిఞ్ ప్రక్షేపణ ఇత్యతః . శ్నువి కరణాల్లట శ్శతృప్రత్యయః తత్ర స్తమ్భే స్థిత్వా-చిత్రాః-ఆశ్చర్యకరాః- క్రీడాఃయస్మిన్ తత్- తాణ్డవం- నటనం- సంవిధత్తే- సమ్యగ్విధత్తే- రూపకాలఙ్కారః॥౬౩॥ దివ్యమితి॥అమ్బసుధాబ్ధికన్యే॥ యత్నవచమ్పకంకర్తృ- చమ్పకత్వావస్థాయాం- దివ్యం-గన్ధం-దదాతి-తదేవ- తాదృశచమ్పకమేవ-తవఘ్రాణజన్మని- నాసికారూపావతారే- బహువిధం-తం- గన్ధం-గృహ్ణాతి- ఉపాదత్తే-జానాతిచ-తదేతత్సామాన్యేనసమర్థయతే॥ కృతినఇత్యాదినా॥ తథాహి-దదానాః-దాతారః-కృతినః- జన్మాన్తరే- అన్యజన్మని- సమధికం-స్వదత్తవిభవాపేక్షయాకోటిగుణం-విభవం-ధనాదికం-లభన్తే-అప్రకృతసమర్థనరూపోర్థాన్తరన్యాసః॥౬౪॥మదనేతి॥ఇతఃపరంచతుర్భిశ్శ్లోకైః-నాసామౌక్తికంవర్ణయతి శ్వాసమన్దానిలేన-నిశ్వాసరూపమన్దమారుతేన-సుగన్ధి-పద్మిన్యాఖ్యస్త్రీజాతేశ్శ్వాసస్యపద్మగన్ధిత్వాత్-తత్సమ్బద్ధం-మౌక్తికం-సుగన్ధిభవతి- అన్యత్ర మన్దానిలేన- వికసితత్వాత్సుగన్ధి-నాసామౌక్తికం-మల్లీముకుళమితివేద్మి అవైమి॥ యస్మాత్ దృగళియుగళం- ఏతన్నేత్రాత్మకభృఙ్గయుగం-తస్య మల్లీముకుళస్యవికాసం-ప్రతీక్షమాణంసత్ తదుపరి-తస్యోపరి-సావధానం

షుం। దృగళియుగళమేతద్దృశ్యతేసావధానం॥౬౫॥హసితరుచి సితాంశు కంవసానా। శ్వసితసమీరనటేననాట్యమానా । జనయతిజన నిత్వదీయ నాసా। మణిగణికామధుసూదనస్య మోదం ॥౬౬॥ ముఖవిధుమధురాధ రోష్ఠసన్ధ్యా । పరిసరసీమ్నిహరిప్రియేభవత్యాః। భజతిజననినాసికాగ్ర ముక్తా। ఫలమిహతారముదారతారలీలామ్ ॥౬౭॥ స్వరిపురదభియావివ త్సు నాసా। బిలమిహమౌక్తికమేతదగ్రలగ్నం। సరసిజసదనేనిజప్రతీప।శ్వ సితనివారితమమ్బకమ్పమేతి॥౬౮॥భవతీస్మితచన్ద్రికారమే । భవతీసున్దర

పకాగ్రచిత్తం-దృశ్యతే-తదితిపూర్వేణాన్వయః కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౬౫॥ హసితేతి॥జనని-హసితస్య-మన్దహాసస్య-రుచిరివరుచిః-యస్యతం-సితాం శుకం-ధవళవస్త్రం- వసానా- వసితవతీ - స్మితకాన్తిధవళేత్యర్థః-శ్వ సితసమీరః- నిశ్వాసమారుతః- తదాత్మకనటేన- నాట్యమానా-విచా ల్యమానేత్యర్థః- నాసామణిరూపగణికా - నర్తకీ-మధుసూదనస్య-మో దంనాట్యదర్శనహర్షం-జనయతి-రూపకాలఙ్కారః॥౬౬॥ ముఖేతి॥ హరి ప్రియే-జనని-తారం- శుద్ధం-నాసికాగ్రముక్తాఫలం-నాసాగ్రవర్తిమౌక్తి కం-ముఖరూపేణవిధునా-చన్ద్రేణ-మధురః- కాన్తః- అధరోష్ఠమేవ-స న్ధ్యా-సన్ధ్యారాగః-తస్యాః-పరిసరిసీమ్ని- సమీపదేశే-ఉదారం-మహత్- యత్తారం- నక్షత్రం-తస్యలీలాం-విభ్రమం-భజతి॥ తారోత్యుచ్చైస్స్వరే. ముక్తావిశుద్ధౌశుద్ధమౌక్తికే-కనీనికర్క్షయోస్త్వేతద్ద్వయోరితి నానార్థర త్నమాలా-ఉపమాలఙ్కారః॥౬౭॥స్వేతి॥సరసిజసదనే-అమ్బ-మౌక్తికం కర్తృస్వస్యరిపవః-స్వచ్ఛత్వేప్రతీపాః-యేరదాః తేభ్యోభయేన। తేషాంబ హుత్వాద్భీతిః-తయానాసికారన్ధ్రంవివక్షుప్రవేష్టుకామమివ-ఏతస్య-నా సాబిలస్య- అగ్రలగ్నం - పురోభాగసజ్గతంసత్ నిజస్య- స్వస్యప్రతీపేన అభిముఖమాపతతా-శత్రుణేతిధ్వనిః-శ్వసితేన- నివారితంనిరుద్ధప్రవేశం సత్ -కమ్పం-శత్రుభయజనితవేపథుం-చాఞ్చల్యంచపతి॥ఉత్ప్రేక్షా॥౬౮॥ భవతీత్యాదిభి. షడ్భిశ్శ్లోకైస్స్మితంవర్ణయతి॥భవతీతి॥ రమే-సున్దరాభిఃద న్తకాన్తిభిఃభవతీ-నక్షత్రాఢ్యాఇయంభవత్యాఃస్మితచన్ద్రికాఅకిఞ్చనస్య

దన్తరశ్మిభిః। భవతీయమకిఞ్చనస్య మే। భవతిప్రాతపఖేదశాన్తయే॥౯॥ హసితం భవదీయమాద్యవర్ణం జహదేతజ్జననిస్వరూపగత్యా। విదధే విధుపాదజాతమైత్రీమతిమన్దస్య కిలోచితాధరాప్తిః॥౬౦॥ మనోజమాతస్తవమన్దహాసం మన్యే మధుధ్వంసనకీర్తిభాసం॥ విసృత్వరం త్వద్రసనాగ్రవృత్తేర్వాగ్దేవతాయా వపురంశుపూరమ్॥ ౬౧ ॥నాసోరుమౌక్తికఘృణిద్విగు

తాపనివర్తకోపాయాన్తరరహితస్య మే- భవాత్మకతీక్ష్ణాతపశ్రమపరిహారాయ స్వయమేవ భవతి॥ హేతురలఙ్కారః॥౯॥ హసితమితి॥భవదీయం- ఏతత్ -పరిదృశ్యమానం-హసితం స్వరూపగత్యా శబ్దస్వరూపవైఖర్యా ఆద్యవర్ణం హకారం-జహత్సత్ సితీభవదిత్యర్థః-విధోః-ఇన్దోః-పాదైః కిరణైః జాతాం-మైత్రీం-పాదానాం జాతేన-సమూహేన- మైత్రీం వా-తుల్యతామితి యావత్ - సముదాయజాతనికురమ్బకదమ్బపూగరాశిచయా ఇతిహలాయుధః। విదధే-అతిమన్దస్యాస్య స్మితస్య త్వదధరాప్తిః- త్వదధరసాహార్దం ఉచితా-యుక్తం కిల॥ త్వదధరే మౌక్తికమణేః-స్మితశ్వైత్యస్య చ-మిశ్రణం దృష్టిప్రియం భవతీతి భావః- అర్థాన్తరం- హసితం-స్వరూపగత్యా స్వానుష్ఠానక్రమేణ ఆద్యవర్ణం బ్రాహ్మణజాతిం జహత్సత్ కర్మణా శూద్రభూతం సదిత్యర్థః-విధోః పాదజాతేన- జాతిశూద్రేణ పద్భ్యాం శూద్రో అజాయత ఇతి శ్రుతిః॥ మైత్రీం- అత్యన్తసంసర్గం- విదధ ఇత్యేతదుక్తం- అతిమన్దస్య ఉక్తరీత్యా అత్యన్త - మూర్ఖస్య అధరాప్తిః- హీనసమ్బన్ధః- ఉచితా-;అనురూపా కిల- మన్దః పుంసి రవేస్సూనౌ గజభేదే త్రిషు త్వయం-ఖలమూర్ఖజడస్వైరస్వల్పనిర్భాగ్యరోగిష్వితి నానార్థరత్నమాలా-ఓష్ఠే పుంస్యధరేఽధ్వే హీనే చ త్రిష్వితిచ సైవ స్వవర్ణాచారమపహాయ జఘన్యవర్ణవదాచరణం మూర్ఖస స్వభావ ఏవేతి నైతదాశ్చర్యస్థానమితి భావః॥ సమాలఙ్కారః॥౬౦॥ మనోజేతి॥ మనోజమాతః-తవ-మధుధ్వంసనస్య-మధురిపోః కీర్తిభాసం కీర్తివచ్ఛుభ్రమిత్యర్థః - మన్దహాసం తవ రసనాగ్రే- వృత్తిః స్థితిః- యస్యాస్తస్యాః వాగ్దేవతాయాః- సరస్వత్యాః- విసృత్వరం- బహిర్విసారిణం- వపుషః దేహస్య- అంశుపూరం- కాన్తిప్రవాహం-మన్యే॥౬౧॥ నాసేతి॥ సున్దరి- పద్మే-అధర ఏవ బన్ధుజీవః- జపాకుసుమం-తద్వద్రక్తః- అధర ఇతి వాస్తవార్థః- నాసాయాః-యత్- ఉరుమౌక్తికం- తస్య ఘృణ్యా-కాన్త్యా- ద్విగు

ణీకృతే సహాసోదయేన హసతా సుషమాం హిమాంశోః। హాహ
న్త సున్దరి తవాధర బన్ధుజీవః- పద్మేపరి స్ఫుటమటీకత పాటలత్వ
మ్॥౭౨॥ బాలేన్దు కాన్తిరివపాశ్చిమ సాన్ధ్యరాగే। పద్మాలయే స్ఫటి
కభా ఇవపద్మ రాగే। ప్రత్యగ్ర పుష్పసుషమేవ చపల్లవాగ్రే। భా
తిస్మితద్యుతిరసావధరేభవత్యాః॥౭౩॥ స్వాద్వీసుధాస్మిత మిషేణ సు
ధాబ్ధికన్యే- ప్రత్యక్షితస్త్వదధరే పరిదృశ్యతేసా। సిక్తాయయాతవస
దా స్వదతేచటూక్తిః। ర్మాతశ్శుభాయ మనసే మధువైరిణోపి॥౭౪॥

ణీకృతేన- ద్విగుణీకృతేన-హిమాంశోః। చన్ద్రిస్యసుషమాం-శోభాం- హస
తా- పరిహసతా- హాసోదయేన- స్మితావిర్భావేన- ఉత్పన్నస్మితేనేతి
యావత్- పాటలత్వం- పాటలకుసుమత్వం- శ్వేతరక్తత్వంచ- పరితః-
అటీకత-ప్రాప-హాహన్త- బన్ధుజీవకుసుమస్యపాటలకుసుమత్వప్రాప్తిః
ఆశ్చర్యం - శ్వేతరక్తత్వంప్రాప్తమితివాస్తవార్థః-ని ॥క్లీబేతుపాటలీపు
ష్పే శ్వేతరక్తే త్వయంత్రిష్వితి నానార్థరత్నమాలా॥ తద్గుణాలఙ్కా
రః॥౭౨॥ బాలేతి॥ పద్మాలయే- పాశ్చిమసాన్ధ్యే- పశ్చిమసన్ధ్యాసమ్బన్ధి
ని- రాగేబాలేన్దుకాన్తిః-ఉదయాచలస్థచన్ద్రికిరణప్రసరఇవ-అనేసనయ
నాహ్లాదకరత్వముక్తం-పద్మరాగే- కురువిన్దరత్నే-స్ఫటికభాఇవ-అనేన
వర్ణోత్కర్షః- పల్లవాగ్రే- ప్రత్యగ్రపుష్పసుషమా- అభినవకుసుమ శో
భేవభాతి- అనేనస్పృహణీయత్వం॥౭౩॥ ఏకాదశభిస్సూక్తీర్వర్ణయతి
స్వాద్వీతి॥ సుధాబ్ధికన్యేఇతిసాభిప్రాయం-స్వాద్వీ- క్షీరసాగరోత్పన్నా
సుధాస్మితమిషేణ- హసితవ్యాజేన- త్వదధరేపరిదృశ్యతే- ప్రత్యక్షిత
ఇత్యనేనఅధరామృతస్య-చక్షుర్గ్రాహ్యత్వ- రూపః- ఇహావిశేషఉక్తః-
హేమాతః-యయా- సుధయా-సిక్తా-శీతలీకృతా-తవచటూక్తిః-అపరా
ధివిషయే-సాన్త్వవాదరూపాసచమత్కృతోక్తిః।అనాద్యవిద్యావశేనఅ
తిలఙ్ఘితశాసనానామస్మాకంశుభాయ-క్షేమార్థం- మధుని-వైరిణః-ద్వేష
వతోపి- మనసే సదారోచతే- మకరన్దద్వేషిణోపితతః కోటిగుణమ
ధికే అమృతే అభిరుచి సమ్భవాదితిభావః ॥హేత్వ పహ్నుతిః॥౭౪॥

మృద్వీకేయం న ఖలు భజతే మృద్వికారాద్విశేషం। మన్యే పూరం మలినమళినామాకరం మాకరన్దం। మాతర్నైవాకలయతి సితా మాధురీ సాధురీతిం హన్తాహన్తాం తవ సువచనే భాతి మోచా ముమోచ ॥౭౫॥ హృత్వా వాచాం రసమసదృశం హన్త పుణ్డ్రేక్షవస్తే । గూఢం మధ్యే జఠర కుహరం పాటవాదూఢవన్తః । తం కృచ్ఛ్రాత్తే దదతి చ పునర్దారితా దారుయన్త్రైః। ర్నాతర్దేయం స్వయమదదతాం మర్దనం మార్దవాయ ॥౭౬॥ అభ్యాతశ్చ్ఛ్వ

మృద్వీతి। హే మాతః-తవ సువచనే- సూక్తౌ-భాతి రసవత్తయా ప్రకాశమానే సతి-మృద్వీకా ద్రాక్షా-మృద్వికారాత్-మృణ్మయవస్తునః-విశేషం-రస వైలక్షణ్యం న భజతే త్వత్సూక్తిరసానుభావిత్వానాం ద్రాక్షా-నీరసా-ప్రతిభాతీత్యర్థః-అళీనామాకరం-మాకరన్దం-పూరం-ప్రవాహం-అత ఏవ మలినం-అసితరుచిమన్యే- త్వత్సూక్తివిజితత్వాత్-శ్యామీకృతాననమితి ధ్వనిః సితాయాః-ఖణ్డశర్కరాయాః-మాధురీ- మాధుర్యం-సాధురీతిం- ప్రశస్త భఙ్గీం-నైవాకలయతి మోచా - కదళీఫలం-ని॥ రమ్భా మోచాంశుమత్ఫలేత్యమరః॥ అహన్తాం- అహమేవ రసవతీతి గర్వం- ముమోచ - జహౌ-హన్త-అతిశయోక్తిభేదః॥ ౭౫॥ హృత్వేతి॥ మాతః- తే-వాచాం అసదృశం మధురసం-పుణ్డ్రేక్షవః-సితేక్షవః-హృత్వా జఠరకుహరస్య మధ్యే మధ్యే జఠర కుహరం- ఉదరాభ్యన్తర ఇత్యర్థః-పాటవాత్-సామర్థ్యాత్ గూఢం-ఊఢవన్తః-అప్రకాశం ప్రాపితవన్తం ప్రాపయామాసురితి యావత్ ఈదృశం- ముష్టవస్తునః ప్రచ్ఛాదనమేవ విచిన్త్య-హన్తేత్యుక్తం- తే ఇక్షువిశేషాః దారుయన్త్రైః-దారురూపయన్త్రవిశేషైః-దారితాః-ఖణ్డితాస్సన్తః తం రసం కృచ్ఛ్రాత్-క్రమేణ-పునర్దదాతి-ప్రత్యర్పయతి తథాహి దాతవ్యం వస్తు స్వయమేవ అదదతాం-దాతుమమన్యమానానాం మర్దనం కరపాదాదిభిస్తాడనం-మార్దవాయ దేయద్రవ్యప్రదానౌన్ముఖ్యాయ భవతి అర్థాన్తరన్యాసః ౭౬ అభ్యా

క్షీరధిమిన్దోరమృతౌఘైః। రామస్త్వైనం దేవి సుధాచేత్సుమయేన। తస్మాద్దేవైర్యద్వ్యపనీతం నవనీతం। తిక్తీకుర్యాదుక్తిరియం తే తదపి శ్రీః॥౭౭॥ మాతస్సమస్తజగతామసి మాధవీ త్వం। మన్యే తవాధరదళం మృదుళం ప్రవాళం దన్తావళిం సుమనసాం తతిముల్లిఖామి। స్వాదూని వేద్మి చ మధూని సుభాషితాని ॥౭౮॥ మాతర్భవన్ముఖమయూఖసుధాబ్ధిమధ్యే బిమ్బాధరామృతమథో వచనామృతం చ। ఆద్యం తయోః పిబతి సాదరమాననేన। శ్రోత్రద్వయేన చరమం పరమః పుమాన్ సః ॥౭౯॥ పరిహృతభవశబ్దా భారతీ తా

తస్యేతి॥ దేవి గీః. క్షీరధిం క్షీరసముద్రం. ఇన్దోః - అమృతౌఘైః సుధాసమూహైః - అభ్యాతశ్చ్య. రసవిశేషార్థం మిశ్రీకృత్య. ఇత్సుమయేన. సుధామన్థనదణ్డేన. నత్వన్యకాష్ఠేనేత్యర్థః. ఆమథ్య. ఆసమన్తాన్మథిత్వా తస్మాత్ క్షీరధేః దేవైః. నవనీతం ఉపనీతం - ఉపరినీతం ఉద్ధృత్య గృహీతం యదీతియావత్. తత్. తాదృశనవనీతమపి. తే. ఇయముక్తిః. సూక్తిః తిక్తీకుర్యాత్. తదపి తిక్తం సద్యథా న స్వదేత - తథాస్య మాధుర్యం ప్రకాశయేత్॥ ౭౭॥ మాతరితి॥ హే సమస్తజగతాం మాతః. త్వం - మాధవీ. శ్రీః వాసన్తీ చ ॥ ని ॥ మాధవీ శ్రీ- శ్చ వాసన్తీతి కవిదర్పణే ॥ తథాభూతా అసీత్యర్థః - తవ. మృదుళం. కోమళం. దళసదృశమధరదళం. ప్రవాళం. కిసలయం. మన్యే. దన్తావళిం - రదనపఙ్క్తిం సుమనసాం. పుష్పాణాం - తతిం ఉల్లిఖామి. ఉత్ప్రేక్షామి - స్వాదూని సుభాషితాని. మధురభాషణాని. మధూని. వేద్మి. చ॥౭౮॥ మాతరితి॥ మాతః భవన్ముఖమయూఖా ఏవ సుధాబ్ధిః. తన్మధ్యే బిమ్బాధరామృతం బిమ్బఫలసదృశాధరస్థమమృతం వచనామృతం చ అభూత్ ఉదియాయ పరమః సర్వోత్కృష్టః స పుమాన్ పరమపురుష ఇత్యర్థః తయోః అధరామృతవచనామృతయోర్మధ్యే - ఆద్యం - అధరామృతం - ఆననేన సాదరం యథా తథా పిబతి - చరమం - వచనామృతం - శ్రోత్రద్వయేన పిబతి ఆద్యం చరమమిత్యుక్త్యా అధరామృతాపేక్షయా వచనామృతస్య మాధుర్యాతిరేకో వ్యఞ్జితః॥ సారాలఙ్కారః॥౭౯॥ పరిహృతేతి॥ సిన్ధుకన్యే పరిహృతః - పరిత్యక్తః - భవశబ్దః - శివనామాభిలాషః యయా సా - ఏకాన్తినీత్యర్థః పరి

వకీ వా। పరిహసతుసైకాముంకాలకణ్ఠాభిలాపం। శ్రుతిపథమధురేయం సిద్ధకన్యైకక్ష్మఞ్ఛవా। శుకముఖఫణితీనాం దోషమావిష్కరోతి ॥౮౦॥ అసజ్ఞోచాం మోచామధురిమమదోన్మోచనవిధా। వనీచాం తే వాచా మహరహరహం నౌమి లహరీం। ఉదూహే యాం శ్రోతుం కుతుకముదధేః పుత్రి దధతీ శ్రుతీభావం చక్షుశ్శ్రుతిపతిదృశాం వింశతిశతీ ॥౮౧॥ పర్యాయశ్శర్కరా

హృతసంసారశబ్దా చ తావకీనా-త్వదీయా భారతీ- వాక్-కాలకణ్ఠస్య-శివస్య మయూరస్య చ- అభిలాపం- కీర్తనం వాణీం చ-పరిహసతు- పరమైకాన్తినః- దేవతాన్తరవాచామకీర్తనపరిహాసస్యోచితత్వాదితి భావః శ్రుతిపథ ఇవ నిగమపరిపాటీవ రమ్యా-శ్రోత్రమధురా చ- ఇయం భారతీ- శుకముఖఫణితీనాం-శుకవ్యాసప్రాచేతసాదికృతశ్రుత్యుపబృంహణభారతశ్రీవిష్ణుపురాణాదీనాం- కీరముఖాన్నిస్సృతవాచాం చ-దోషం-అర్థవిరోధం- హేయతాం చ కథమావిష్కరోతి-ప్రకటయతి- పరమైకాన్తినః-వైదికస్య ఉక్తైరేవ శ్రుత్యుపబ్రహ్మణార్థానుసారితావశ్యంభావాదితి భావః॥౮౦॥ అసఙ్కోచామితి॥ ఉదధేః పుత్రి॥ మోచాయాః-కదలీఫలస్య మధురిమమదస్య-మాధుర్యగర్వస్య ఉన్మోచనవిధా-పరిత్యాజనవిషయే॥ అసఙ్కోచాం- అకుణ్ఠప్రవృత్తిం-అనీచాం ఉత్తమాం-వాచాం లహరీం-వాక్ప్రవాహం-అహరహః- దినే దినే-అహం నౌమి- స్తౌమి-చతుశ్శ్రుతీనాం -చతుశ్శ్రవసాం పత్యుః శేషస్య-దృశాం వింశతిశతీ .ఏకైకముఖస్య ద్వే ద్వే నేత్రే ఇతి క్రమేణ ద్విసహస్రమిత్యర్థః-యాం వాగ్ధోరణీం- శ్రోతుం-కుతుకం-అభిలాషం-దధతీ సతీ శ్రుతీభావం శ్రోత్రరూపత్వం-శబ్దగ్రహణసామర్థ్యమితి యావత్ -ఉదూహే దధార- తామితి పూర్వేణాన్వయః-తతః ప్రభృత్యేవ చక్షుశ్శ్రుతిరితి భావః హేతూత్ప్రేక్షా ॥౮౧
పర్యాయ ఇతి॥ హే నాళీకగేహే-శర్కరాయాః- సితాయాః పర్యాయః సా

యాః ప్రతికృతిరమృతస్రోతసాం తాదృశానాం। సాక్షీ గోక్షీర ధూమ్న్యాం సురతరుసుమనోమాక్షికాణాం వికారః। పుణ్డ్రేక్షూణాం ప్రణాళీ పరిణతి రతులా నాళికేరోదకానాం। సోఽయం నాళీక గేహే జయతి తవ వచస్సంపదాం సంప్రదాయః॥౨౨॥ సుతా సుధాబ్ధేస్సహజా సుధాంశోర్మాతః ప్రియా త్వం మధురాధిపస్య తథావిధాయాస్తవ కేను వీచిమాచాన్తమో

మాన్తరం సస్పృశ ఇత్యర్థః అమృతస్రోతసాం-ప్రతికృతిః ప్రతిసృష్టిః తాదృశానాం గోక్షీరధూమ్న్యాం మాధుర్యోత్కర్షాణాం సాక్షీ దృష్టాన్తః సురతరుసుమనోమాక్షికాణాం-కల్పవృక్షపుష్పమకరన్దానాం-వికారః కార్యం-పుణ్డ్రేక్షూణాం ప్రణాళీ-ప్రణాళికా-నాళికేరోదకానాం-అతులాపరిణతిః మూర్త్యన్తరం వచస్సమ్పదాం వచోగుణసమృద్ధీనాం-సోఽయం సమ్ప్రదాయః-క్రమః- జయతి-సర్వమధురతమవస్తుభ్యో భృశమతిరిచ్యతే ఏకైకస్యైవ స్వస్వేతరమాధుర్యాలాభే నాత్ర తల్లాభాదితి భావః॥ కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౨౨॥ సుతేతి॥ హే మాతః- సుధాబ్ధేస్సుతా- పుత్రీ-తస్మాదవతరణేన తన్మాధుర్యాతిభూమిః త్వత్సూక్తిషు సఙ్క్రాన్తమేదేవేతి భావః సుధాంశోః-సహజా - సహజగుణో మాధుర్యమపి త్వత్సూక్తిషు సఙ్క్రాన్తమేవ మధురాధిపస్య- మధురవస్తూనామధిపస్య- సర్వగన్ధస్సర్వరసః-రసో వై స ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽత్ర భావ్యః. ప్రియా-పత్నీ-తేన యావదపేక్షం త్వత్సూక్తిషు మాధుర్యనివేశస్సమ్భావిత ఇతి భావః॥ మధురానగరీపతేరితి వా స్తవార్థః॥ తథావిధాయాః-మధురతమపితృభ్రాతృపతికాయాః స్తవవాచాం వీచిం పరంపరాం॥ ని॥ వీచిః పఙ్క్త్యామల్పే శేష్వితి వైజయన్తీ ఆచాన్తమోచాం కబళితకదళీఫలరసభూమానం కేనునవదన్తి॥ ప్రౌఢోక్తిరలఙ్కారః॥౨౩

చాంనచక్షత్రిపాచాం ॥౮౩॥ ద్రాక్షాళిరాదౌకిల రూపయుక్తా మధ్యేధికే

ద్రాక్షేతి। రమేస్వాదౌసర్వాంశేపిమధురేఽఇదంచనిరుపాధికనిర్దేశన్యాయా ల్లభ్యతే- లేవాగ్రసే-జాగ్రతి-మిషతిసతిఆదౌనూతనత్వావస్థాయాం అధో భాగఇతిత్వద్వాగ్రసానుభవపూర్వకాలఇతిచధ్వనిః-రూపయుక్తా- స్వా భావికవర్ణవతీ- కాలవిప్రకర్షే- తస్యాః- వర్ణభేదాదితిభావః- మాధుర్య రూపస్వస్వభావయుతాచేత్యప్యర్థః- -ని- రూపంస్వభావేశుక్లాదావితి కవిదర్పణే॥ నతుమధ్యాగ్రాంశయోః- త్వద్వాగ్రసానుభవ సమకాలంత దుత్తరంవా- మధురత్వేనకస్యచిత్సమ్మతేతిద్వితీయ తృతీయార్థయోర్భా వః- ఏవమగ్రేపిద్వితీయతృతీయార్థయోరభి ప్రాయోజ్ఞేయః- ద్రాక్షా ణాం-మృద్వీకాఫలానాం- ఆళిః-సమూహః- హాస్యాకిల-హాసాస్పదం ఖలు-ఇత్థమేవఅగ్రిమాన్వయద్వయే పిహాస్యాకిలేత్య నుషఙ్గోబోధ్యః-ఇ క్షుప్రభవా- ఇక్షుకాణ్డోత్పన్నా - తతఏవహేతోః- మధ్యాంశే-అధికా యద్వా-మధ్యేధికాదిక్షోః- ప్రభవా- అతఏవసాపి తథావిధా। కార ణానువిధాయిత్వాత్ కార్యస్యేతి భావః- మధ్యే-మధ్యకాలే- నత్విత్యా దిపూర్వవత్- సితా-శర్కరా- అగ్రే- ఉపరితనాంశే- భవిష్యత్కాలే చ-నత్విత్యాదిపూర్వవత్- అగ్రేజనానాముపయుక్తా-ఉపయోగినీ-అగ్రజ న్మైః-దేవైరుపయుక్తాపీత్యప్యర్థః॥ అగ్రజానాం - అగ్రిమవర్ణజానాం- నోపయుక్తా- అనుపయోగినీ- కింతు-లేపార్థం-జఘన్యవర్ణజానాం- శిల్పి నామేవ- ఆవశ్యకీత్యర్థః- సుధా-అమృతంలేపశ్చ॥ని॥ సుధాలేపోఽమృతంసు ధేత్యమరః- ద్రాక్షాళిః- ముఖే-రుఇత్యనేనయుక్తారుద్రాక్షాళిరిత్యర్థః-త ద్వత్నీరసా-అప్సురసేతివాపర్యవసితం-ఆదౌరూపశబ్దయుక్తాద్రాక్షాళిః- రూపద్రాక్షాళిరితివా జాతిద్రాక్షాయానరసవత్తేతిభావః సితా-మధ్యేస

తథ్యప్రభవాసితా చ। హాస్యసుధాప్యగ్రజనోపయుక్తా స్వాదారమే జాగ్ర
తివాగ్రసే తే ।౮౪॥ నిస్సారవంశజఠరేష్వవిశన్త హన్త దన్తద్యుతి ప్రతిభ
టాస్తవ మౌక్తికౌఘాః। మాతర్ద్విజవ్రజవిరోధి తయాస్థితానాం మాత
ఙ్గమౌక్తికలనాప్యుచితైవ తేషాం॥౮౫॥ రమే రసజ్ఞాఞ్చలశారదా యాఽర
దావళీ తే రమణీయరూపా । మధుప్రతిక్షేపిమనోనుకూలేవ మన్దారమాలే

కారతకారాన్తరాళే- అధి-అధిగతః- కః-కవర్ణః- యస్యాస్తాదృశీ-సిక
తేత్యర్థః. అత్రాపి పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం ఇక్షోరపి తత్సంబోధ్యం-
సుధా- అగ్రే-అన్తిమభాగే- జనశబ్దేన ఉపయుక్తా- సుధాజనమభూత్
యవాగూసదృశీతియావత్ సుధాజనం యవాగూస్యాదితి నైఘణ్టుకాః-ఇత్య
ర్థాన్తరం। మధూళికాప్యగ్రజనోపయుక్తేతి పాఠః। మధూళికా- మధు-అ
గ్రజేన-ప్రథమవర్ణేన- మకారేణ-నోపయుక్తా ధూళికేత్యర్థః- ఇతి వ్యాఖ్యే
యః-అగ్రజేన- న ఇత్యనేన ఉపయుక్తా- సుధానేత్యర్థః- లాజవన్నిరసేతి ప
ర్యవసితమిత్యప్యాహుః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౮౪॥ పఞ్చభిర్దన్తాన్ వ
ర్ణయతి॥ నిస్సారేతి॥ మాతః- తవదన్తద్యుతిప్రతిభటాః- మౌక్తికౌఘాః-ని
స్సారవంశజఠరే-చణ్డాలాది।నికృష్టకులగర్భే- న్యవిశన్త-నివేశితాః-హన్త
కష్టం-దుర్బలవేణుగర్భనివిష్టా ఇతివాస్తవార్థః- అభ్యుపేత్యైతదేవ సమర్థ
యతే ద్విజవ్రజః- దన్తపఙ్క్తిః-బ్రాహ్మణసమాజశ్చ తద్విరోధితయా స్థితా
నాం తద్విరోధినాం- తేషాం-మౌక్తికానాం-మాతఙ్గమౌక్తికలనాపి చణ్డా
లమూర్ధన్యతాకలనం చ పరమచణ్డాలీకరణమితియావత్- గజశిరోవస్థితి
రితివాస్తవార్థః- ఉచితా-యుక్తైవ-॥ మాతఙ్గౌ కరిచణ్డాలావితి నానార్థర
త్నమాలా॥ సామాన్య సమర్థన రూపోఽర్థాన్తరన్యాసో విశేషేణ ॥౮౫॥
రమ ఇతి॥ మధుప్రతిక్షేపినః- మధుహన్తుః- మనోనుకూలే చిత్తాను
వర్తిని- రమే-తే రమణీయరూపా రదావళీ- రసజ్ఞాఞ్చలశారదాయాః-
రసనాగ్రస్థిత సరస్వత్యాః- శుభా- మన్దారమాలేవ విభాతి ॥ ఉప

వసుధావిభాతి॥౨౬॥ ప్రకాశతే సజ్జఘనాగమే త్వయి ప్రగల్భశోభోదయినీర దావళిః। రసేముకున్దేన ధృతాకిలామునా ద్యుతిర్యదీయా సహసోన్మిషన్ముదా॥౨౭॥ ఆప్తీకృతానామముకేన హార్దాత్। సదాముకున్దేన సదాదృతానాం। శుచిద్విజానాం ననుతావకానాం। ముక్తాకృతిర్విశ్వసవిత్రియు

మాలఙ్కారః॥౨౬॥ ప్రకాశత ఇతి॥ సహసా-హాసయుక్తా- తత్కాన్తి సహితేతియావత్, మేఘవిశేషణత్వపక్షే- సహసా-ఝటితి - ఉన్మిషన్ముదేతియోజ్యం- యదీయా-దన్తపఙ్క్తిసమ్బన్ధినీ- మేఘకదమ్బసమ్బన్ధినీచద్యుతిః-ఉన్మిషన్ముదా- ఉద్యద్వికాసేన- వర్ధమానమోదేనచ-అమునా-ము ఇత్యాసపూర్వరహితేన-ముకున్దేన-కున్దేనేత్యర్థః-మాఘ్యకుసుమేనేతియావత్-అన్యత్ర- అమునా-బుద్ధిస్థేనముకున్దేన-భగవతా- ధృతా-హేసజ్జఘనాగమే-ప్రశస్తనితమ్బశైలే॥ని॥ జఘనంస్యాత్కటౌ శ్రోణీపూర్వభాగావకాశయోరితి విశ్వః॥ని॥ అగమా భూరుహాహార్యా వితికవిదర్పణే-త్వయి ప్రగల్భశోభోదయినీ- ప్రకృష్టశోభోన్నతిమతీ - సా - రదానామావళిః-సజ్జే-సన్నద్ధేఘనాగమే ప్రావృషి-ప్రకృష్టా- యాశోభా-తదుదయవతాం-నీరదానాం-పఙ్క్తిః-ప్రకాశతే-శ్లేషాలఙ్కారః॥౨౭॥ ఆప్తీతి॥ తావకానాం-త్వదీయానాం-అతఏవహార్దాత్ స్నేహాత్ అముకేన-మురహితేన ముకున్దేన-కున్దేనేత్యర్థః-అముకేన-బుద్ధిస్థేన-ముకున్దేన-భగవతా-సదా-ఆప్తీకృతానాంమిత్రీకృతానాం-సదృశీకృతానామితియావత్ బ్రాహ్మణపక్షే-ప్రేమాస్పదీకృతానామిత్యర్థః- స్వభక్తతయాకృతానామితియావత్-అతఏవ-సద్భిఃక్షత్రైరాదృతానాం-మిత్రీకృతానాం- ఉపాయనదానేన-సద్భిర్మహద్భిరనుగృహీతానాంచ, తావకశుభ్రదన్తానాం-శుద్ధబ్రాహ్మణానాంచ-ముక్తానాం-మౌక్తికానామాకృతిః-ఆకారః- బన్ధవినిర్ముక్తానామాకృతిః-స్వస్వరూపావిర్భావః-యుక్తా-ఉపపన్నా-ఆదౌత్వయా-దాసత్వేన-పరిగృహీతత్వాత్- భగవదనుగ్రహద్వారక మహదనుగ్రహేణ ముక్త్యైశ్వర్యసమ్పత్తిః- నిష్కల్మషాణాంద్విజానాముపమితమేవేత్యర్థధ్వ

క్తా॥౮౮॥హన్తార స్తమసాన్దిశన్తుకమలేదన్తాముదన్తావకా। యేషూద్దా మజపాసదృక్షరసనాభాయోపరక్తాంశుషు।ఉచ్చైఃపక్తిమదాడిమభ్రమవశాదుత్పిత్సు కేళీశుక। ప్రత్యావర్తనఖేద సిస్సహతయాపాణిర్విశేషారుణః॥౮౯॥కన్యేసిన్ధోఃకాపిమృద్వీసుహృద్యాం।దద్యాద్విద్యాంత్వద్రసజ్ఞామనోజ్ఞా। యత్రవ్యక్తోరక్తిమావక్తిమాత।ర్వాచాన్దేవ్యానిత్యనృత్తాభిఘాతం॥౯౦॥ప్రహ్వాజిహ్వాంతవతుశరణీకుర్మహేశర్మహేతుం। రాగాదాగాంస్యుపచితవతోరక్షితుం యారమేనః। వారంవారం వృషగిరి

నిః-శ్లేషాలఙ్కారః॥౮౮॥ హన్తారఇతి॥ కమలే-ఉద్దామాః-వికస్వరాః-జపాః-బన్ధూకకుసుమాని- తేషాంసదృక్షా-సమానా.యారసనా-తత్కాన్త్యా.ఉపరక్తాః- రఞ్జితాః-అంశవః- యేషాం తేషుయేషుదన్తేషు-పక్తిమస్య-పరిపక్వస్యదాడిమస్య- బీజాపూరస్య-భ్రమవశాత్-ఉచ్చైఃనితరాం ఉత్పిత్సవః- ఉత్పతనకామాః-యే కేళీశుకాః తేషాంప్రత్యావర్తనేననివారణేన-యఃఖేదఃతదక్షమతయాపాణిఃవిశేషేణారుణః-తమసాంహన్తారః తేదన్తాముదంవిశన్త్విత్యన్వయఃఉత్ప్రేక్షా।౮౯॥ఇతఃపరంచతుర్భిర్జిహ్వాం వర్ణయతి॥కన్యఇతి॥సిన్ధోఃకన్యేమనోజ్ఞా-త్వద్రసజ్ఞా-తవరసనా మృద్వీకేవ-సుహృద్యాం- మృద్వీత్యనేనాభిఘాతాసహత్వంసూచితం-విద్యాం-బ్రహ్మజ్ఞానం-కలాంవా-దద్యాత్ - విశ్యాత్ -యత్రజిహ్వాయాం- వ్యక్తిః-సుస్పష్టః- రక్తిమా - శోణత్వం - వాచాం దేవ్యాః-సరస్వత్యాః- నిత్యనృత్తాభిఘాతం-సార్వకాలికనటనాభిఘాతం.వక్తి- బ్రూతేసాసరస్వత్యాః నిత్యనివాసభూతా-రసజ్ఞేత్యన్వయః-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౯౦॥ ప్రహ్వాఇతి॥ రమే- తవశర్మహేతుం- సాన్త్వవాదాదిభిర్భగవతోపమునశమయ్యసాపరాధానామపి మోక్షసుఖనిదానం జిహ్వాంప్రహ్వాః- ప్రవణాస్సన్తః-శరణీకుర్మహే -శరణంకుర్మ ఇత్యర్థః-శర్మహేతుత్వ మేవవివృణోతి-రాగాదితి।యాజిహ్వా రాగాత్- కామాత్- ఆగాంసి-అపరాధాన్-ఉపచితవతః-అభివర్ధయతః-నః-అస్మాన్-రక్షితుం-వారంవారం-ముహు

వతేఃకోపలోపానురూపా। సూక్తిరుక్త్యాని యతమయతే శోణిమానం
క్రమేణ॥౯౧॥ కంసద్విషో మహిషి కానన చన్ద్రికేతి। దోషం విహాయ రస
నామవనాత్మికాం తే। ప్రాప్తాసి పద్మజవధూర్వనజౌకసస్తే। సక్తాదివాధి
కవనస్థితిమేతి భూయః ॥౯౨॥ అభ్యర్చితామనఘవాఙ్మయసార దాయాః।

గృహాః-వృషగిరిపతేః. కోపలోపస్య- కోపశమస్య -అనురూపాః-అను
కూలాః-సూక్తిః చమత్కారోక్తిః-ఉక్త్యాక్రమేణ చమత్కారోక్తిజనితా
యా సేన శోణిమానం - రాగం - అయతే-భజతే - నియతం నిశ్చయం
తామితి పూర్వేణాన్వయః- హేతూత్ప్రేక్షా ॥౯౧॥ కంసేతి॥ కంసద్విషో మ
హిషి-పద్మజవధూః- బ్రహ్మపత్నీ ఇయం కాననచన్ద్రికా- కాననకా
ముదీవత్ నిష్ఫలా-కవనరూపతా జగదవనసాధనతా వానతస్యావ
ర్తత ఇతిసూచ్యత ఇతి-దోషం- దూషణం- విహాయ - కస్య బ్రహ్మ
ణః- ఆననేషు- చన్ద్రికేవ విరాజత ఇతివాస్తవార్థః- అవనాత్మి
కాం.అనరణ్యాత్మికాం- అవనం రక్షణమేవ- స్వరూపం-యస్యాస్తాదృ
శీఞ్చ-తే రసనాం-ప్రాప్తాసి-వనజౌకసః- అరవిన్దగృహాయాః-అరణ్యోద్భ
వమన్దిరాయాశ్చ తవ సక్తాదివభూయాః-పునరపి- అధికం వనవాసం కవనే-
అధికవనం-అవ్యయీభావః-స్థితిం-స్థైర్యం-తత్సమయకృతశ్లోకరూపతా
మిత్యర్థః॥ ప్రాప్స్యతి-అరణ్యనివాసదోషపరిజిహీర్షయా- అనరణ్యదేశం
గతాయా అపి- అరణ్యనివాసిసంసర్గేణ- పునరపి అరణ్యస్థితిరేవ- జాతేతి
భావః- నైష్ఫల్యపరిహారేణ వనరూపసాఫల్యసమ్పాదనేత్వ ద్వాగ్రూ
పేణ ప్రవృత్తాయాః భారత్యాః-త్వన్ముఖే కవన-రూపతాపి జాతేత్యపి భావః
విషయభేదః ॥ శ్లేషమూలహేతూత్ప్రేక్షానుప్రాణితః ॥౯౨॥ అభ్య
ర్చితామితి ॥ అమ్బ-అభ్యర్చితాం - ఆరాధకానాం-అనఘః- నిర్దోషః
యః- వాఙ్మయస్య- శ్లోకరూపస్య - సారః-తత్ప్రదాయాః - శ్లోకోత్త

రూపంరుచాతులితశారదనీరదాయాః। వన్దీభవత్ప్రథితతుమ్బురునార దాయాః। వన్దేతవామ్బరసనాఞ్చలశారదాయాః ॥౯౩॥ ముకున్దకాన్తే ముఖపద్మకాన్తే। స్తవాధరోయంతరుణాతపోవా। ఆనన్దకాల్యావసరేము రారే। రావిర్భవత్ప్రాగరుణోదయోవా ॥౯౪॥ వైకుణ్ఠకాన్తేవచనాధ రాద్వా। వక్త్రే స్థితవాస్తామమృతావతారౌ। ఆద్యేతువర్ణశ్శుకలాళితో భూదన్త్యేపునఃకింశుకలాలనీయః॥౯౫॥రాగావనేరపితవాధరజీవకస్యరా

మకరణశక్తి ప్రదాయా ఇతియావత్- రుచా- కాన్త్యా-తులితాః- ఉప మితాః- శరదిభవాః- శారదాః- నీరదాః - జలదాః యస్యాస్తస్యాః- వన్దీభవన్తః - స్తుతిపాఠకతాపన్నాః - ప్రథితాః - ప్రసిద్ధాః తుమ్బు రునారదాః- యస్యాస్తస్యాః - తవరసనాఞ్చలశారదాయాః - రస నాగ్ర స్థసరస్వత్యాః రూపంవన్దే ॥౯౩॥ ఇతఃపరమష్టభిర ధరో ష్ఠంవర్ణయతి- ముకున్దేతి॥ ముకున్దకాన్తే - తవాయమధరః- ముఖపద్మ కాన్తేఃతరుణాతపోవాతత్సం వర్ధకత్వాత్ - కుఙ్కుమారుణత్వాచ్చే తిభావః - మురారేః- ఆనన్దఏవకాల్యం - అహర్ముఖంతదావిర్భావవి షయే-ప్రాక్- ఆవిర్భవత్అరుణోదయోవా- ప్రాగితస్సన్ధ్యారాగఃకిమి త్యర్థః-ఆనన్దకాల్యావిర్భావహేతుత్వాత్ - అరుణత్వాచ్చేతిభావః- ఉ త్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౯౪॥వైకుణ్ఠేతి॥వైకుణ్ఠకాన్తే- వచనం-అధరశ్చేతిద్వౌత వవక్త్రే-అమృతావతారౌప్రకారాన్తరావతీర్ణ-మమృతమితిభావఃవచన పక్షేఅమృతస్య- అవతారోయస్మాత్- తాదృశః-అమృతోత్పాదకఇత్య ధరపక్షే- ఆస్తామ్భవతాం-ఆద్యేవచనే- వర్ణః- అక్షరావళిః-హరిత వర్ణ ఇతిధ్వనిః. శుకేనఉపలాళితః- స్వవచనాధికత్వాత్- శ్లాఘితః- స్వ స్య-హరితరూపాధికత్వాత్శ్లాఘిత ఇత్యపిగమ్యతే- అన్త్యే- అధరే-వ ర్ణః-ఆరుణ్యం-అక్షరంచ. పునరపి-శుకేన-లాలనీయఃకిం-ఆద్యనిష్ఠస్య-వ ర్ణస్యశ్లాఘనేఅన్త్యనిష్ఠస్యతస్యతత్కృత ప్రియమేవేతి పృథగ్వ్యపేక్షి తమితిభావఃకింశుకేన- పలాశకుసుమేన- పలాశకుసుమవద్వా- లాలనీ యఇతివాస్తవార్థః। అమృతావతారయోరపితయోఃస్వప్రకృతి రూపపరి త్యాగేనహారితరూపమరుణరూపంచజాతమిత్యాశ్చర్యధ్వనిః ॥౯౫॥రా గేతి॥ రాజీవవాసిని- రాగావనేః- రక్తిమాశ్రయస్యాపి- నిరాకృతః- నిర

జీవవాసిని నిరాకృతపల్లవస్య అచ్ఛైర్ద్విజైః పరిచయాదమృతస్య రీతిమారో
హాతస్సముచితోఽరుణబిమ్బభేదః ॥ ౯౬ ॥ బిమ్బోష్ఠయోః పృథగవస్థితయోః
కదాచి। త్వన్నాకృతే జనని సాధుపదే నివిష్టైః ఓష్ఠస్తవైష వివరన్నిజముఖ్యవ

స్తః-పల్లవః-కిసలయం-యేన తస్య-అనేన బిమ్బవైలక్షణ్యముక్తం- అచ్ఛైః
స్వచ్ఛైః-ద్విజైః-దన్తైః-పక్షిభిశ్చ-పరిచయాత్ సహవాసాత్-అమృతస్య-రీ
తిం-స్వాత్వమిత్యర్థః-ఆరోహాతః-ప్రాప్తవతః-బిమ్బఫలస్య ద్విజపరిచయా
త్ శుకాదేరాత్మయరూపామృతరీత్యప్రాప్తేః తద్విశేషణమపి-అధరస్య బి
మ్బఫలాద్భేదకమితి జ్ఞేయం। తవ అధరజీవకస్య బన్ధూకసదృశస్యాధరస్య అనే
నారుణ్యరూపస్వాభావికగుణో వ్యఞ్జితః అరుణాత్ ఆరుణ్యమాత్రవతః బి
మ్బాత్ - బిమ్బఫలాద్భేదః- వైలక్షణ్యముచితః- ఉపపన్నం ఖలు శ్వేతర
క్తస్య కేవలమరుణాత్ వైలక్షణ్యస్యోచితత్వాదితి భావః । అర్థాన్తరం॥
ఆదౌ రాగావనేః-కామాస్పదస్యాపి- ఉత్తమే చేద్వయసి - సాధువృత్తఇ
త్యుక్తరీత్యా అనన్తరం నిరాకృతవిటసంసర్గస్య నిష్కల్మషైర్ద్విజైర్బ్రా
హ్మణైస్సహ పరిచయాదమృతస్య ముక్తస్య రీతిం తుల్యతాం- ముక్తైర్వా సా
ధనవ్యాపారానురూప్యం వా ప్రాప్తవతః॥ని॥ అమృతం(స్త్రీ)దశేము క్తఇతి కవి
దర్పణే॥ తవ-అధరజీవకస్య త్వద్దాస్యవృత్తికస్య త్వద్దాసభూతస్య అరుణబి
మ్బభేదః-సూర్యమణ్డలం నిర్భిద్య గమనం॥ని॥ బిమ్బో(స్త్రీ) మణ్డలేపి చ । ప్రతిబి
మ్బే ప్రతికృతౌ క్లీబం స్యాద్బిమ్బికాఫల ఇతి కవి దర్పణే ॥ ఆరుణ్యసామ్యేపి-
మాధుర్యాతిశయేన బిమ్బఫలాదతిరిచ్యతేఽధర ఇతి భావః। శ్లేషాలఙ్కారః॥ ౯౬
బిమ్బేతి ॥ జనని-బిమ్బంచ-ఓష్ఠశ్చేతి ద్వన్ద్వః-బిమ్బోష్ఠశబ్దయోరిత్యప్యర్థః పృ
థగితి విరుద్ధయోరితి తాత్పర్యం ప్రక్రియాసమయే- బిమ్బ-ఓష్ఠ ఇతి స్థితయోరి
త్యప్యర్థః-సాధుపదే సుజనతాయాం నివిష్టైః-స్థితైః- పదే-శబ్దశాస్త్రే-సా
ధునివిష్టైః-నిష్ణాతైశ్చ-సన్ధావిరోధపరిహారే సమాసే చ కృతే సతి-తవ ఏషః-
ఓష్ఠః-ఓష్ఠశబ్దశ్చ-కదాచిత్ -ఫలవాకకామ్యవికల్పేన భావాంశవివక్షాయా
చని కేతి-స్వీయో త్కృష్టరూపం - స్వీయాగ్రథమాక్షరం- ఓకారం చ బిమ్బా

ర్ణం బిమ్బాయ బిమ్బతి చ తస్య జఘన్యవర్ణం॥౯౭॥ తవరదవసనే గుణోత్తరేఽస్మిన్నధరపదస్య విరోధిలక్షణైవ। అమృతకృదపి మాధవో మునీనామమృ

యః పరస్సః తస్య బిమ్బస్య జఘన్యవర్ణం నికృష్టరూపం చరమవర్ణాదకారం చ॥ సి॥ జఘన్యో గర్హితేఽన్త్యజ ఇతి కవిదర్పణే॥ బిమ్బతి వ్యపోహయతి। తావన్మాత్రేస ముభవదితి భావః। బిమ్బోష్ఠ ఇతి కదాచిత్సన్ధిః- బిమ్బౌష్ఠ ఇతి చ కదాచిత్సన్ధిస్సంభవతీతి భావః- ఓత్వోష్ఠయోస్సమాసే వేతి పరరూప సూత్రాభిప్రాయోఽత్ర వివృత ఇతి ధ్యేయం। పరివృత్తిరలఙ్కారః॥౯౭॥ తవేతి॥ మునీనాం-అమృతకృత్- ముక్తికారీ- మాధవోఽపి- స్వయమమృతం-మోక్షం- సుధారసంచ- ఉపైతుం- యస్మాదముమధరం- నిషేవతే-ఉపాస్తే- చుమ్బతి చ తస్మాత్-గుణోత్తరే- గుణైస్సర్వోత్కృష్టే- అస్మిన్- తవరదవసనే-దన్తచ్ఛదే- అధరశబ్దస్య విరోధిలక్షణైవ- స్వశక్యతావచ్ఛేదకనికృష్టత్వవిరుద్ధసర్వోత్తమత్వబోధనమేవ మృదుత్వసుమనోహరత్వమధురతమత్వాదిభిః- సర్వబన్ధవిమోచకముక్తిదాయకత్వాదిభిర్వా- ఉత్తమోత్తమత్వేన వక్తవ్యేఽస్మిన్ అధరపదస్య కథం స్వశక్యతావచ్ఛేదకగన్ధస్యాపి బోధనం సమ్భవతీతి భావః। గుణే-తన్తువికారే-ఉత్తరే- ఉత్తరీయరూపే-నిత్యముత్తరం-వాస ఇత్యుత్తరపదస్యోత్తరీయవాచిత్వం దృష్టం। దన్తపటే అధరమన్తరీయమితి పదస్య విరోధిలక్షణైవ। అన్తరీయవాచినా ఉత్తరీయబోధనస్య విరోధిలక్షణాం వినా అనిర్వాహాదితి భావః। రదవసనశబ్దస్య అకారప్రచురత్వాద్వైయాకరణపరిభాషిత-గుణోత్తరత్వం అధరపదస్య న్యూనగుణత్వం చ ద్రష్టవ్యం। న చేయం విరోధిలక్షణా న క్వాపి దృష్టేతి వాచ్యం అత్యన్తతిరస్కృతవాచ్యధ్వనివిశేషే తస్యా బహుశ ఉపలభ్యమానత్వాత్- తథాహి-శ్లో॥ ఉపకృతం బహు యత్ర కిముచ్యతే సుజనతా భవతా ప్రథితా పరం। విదధదీదృశమేవ సదా సఖే సుఖితమాస్స్వ తతశ్శరదాం శతం॥ ఇదమత్యన్తాపకారిణం ప్రతి ధీరోదాత్తస్య వచనం। అత్ర విరోధిలక్షణయా ఉపకారేణాపకారః-సౌజన్యేన దౌర్జన్యం- విధానేనావిధానం- సఖ్యేన శాత్రవం-సౌఖ్యేన దుఃఖితా- వత్సరశతావస్థానేన తద్వైపరీత్యం చ బోధ్యతే-వి

తము పైత్యమనుని షేవతే యత్ ॥౯౮॥ హరిగృహిణి హరిద్రాలిప్తయా శ
మ్పయా తే తనుమతనుత వేధాస్తప్తకార్తస్వరాభామ్ । అధరమథ చ త
త్రాప్యలిమ్పత్సుధాభి రనయదనణిమానం శోణిమానం కిమేనమ్ ॥౯౯॥
ప్రాయస్తే జగదమ్బ చుమ్బనవిధౌ బిమ్బాధరాలమ్బనం । సఙ్క్రాన్తం మ
ధు నన్దనన్దనముఖం సఙ్గీతకాలే పునః । తస్మాద్వేణుమవాప తద్గతరసాస్వా
దీ తదాదిత్సయా । వంశాన్ కృష్ణపురన్ధ్రి రన్ధ్రయతి కిం తద్వంశజాతాన
ళిః ॥౧౦౦॥ విద్వజ్జనై రుచిరవిద్రుమపఙ్క్తిరేషా విజ్ఞాయతాం మదధరాదధ

రోధిన్యుపకారబాధాత్ ముఖ్యార్థగన్ధోపి నాస్తీతి సుస్పష్టం-ఏవమన్యత్రా
పి దృశ్యతే। కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః ॥౯౮॥ హరీతి ॥ హరిగృహిణి- అమ్బ
వేధాః- హరిద్రయా- నిశయాలిప్తయా- వర్ణోత్కర్షసమ్పాదనార్థం
హరిద్రాహూషితయేత్యర్థః శమ్పయా - సౌదామిన్యా- తే-తప్తకార్తస్వ
రాభాం- ప్రతప్తకాఞ్చనకాన్తిం-తనుం- అతనుత- తత్రాపి-అధరం-సు
ధాభిః- అమృతప్రవాహైః-లేపవిశేషకర్దమైశ్చ- లిమ్పన్- సన్-అనణి
మానం-అనల్పం- శోణిమానం- ఏనంఅధరం- అనయత్కిం- హరిద్రా
యాం- సుధాసమ్బన్ధే- శోణిమాతిశయస్య లోకేదృష్టత్వాదితిభావః।
హేతూత్ప్రేక్షా ॥౯౯॥ ప్రాయఇతి॥ కృష్ణపురన్ధ్రి- జగదమ్బ- తే-బిమ్బాధ
రాలమ్బనం-త్వదీయాధరాశ్రయమిత్యర్థః। చుమ్బనవిధౌ- నన్దనన్దనస్య-శ్రీ
కృష్ణస్య-ముఖం- కర్మసఙ్క్రాన్తం - సంలగ్నం-మధు- త్వదధరామృతం
కర్తృ-సఙ్గీతకాలే- వేణుగానసమయే- పునరపి- తస్మాత్ - శ్రీకృష్ణము
ఖాత్ - వేణుం-వంశం- అవాప-తద్గతస్య- తాదృశభగవన్ముఖసంసర్గివే
ణుగతస్య-రసస్య- త్వదధరామృతస్య-ఆస్వాదీ- ఆస్వాదనశీలః- అళిః-
తస్య తాదృశరసస్య-ఆదిత్సయా-ఆదాతుమిచ్ఛయా - తద్వంశజాతాన్-
కాళీయఫణాన్యస్తతత్పదన్యాసస్యతజ్జాతీయసర్పమాత్రసఙ్క్రమన్యాయే
నశఙ్కితరససఙ్క్రమానితిభావః తాదృశవేణూత్పన్నాన్ తస్య వేణోః వం
శే-కులే-ఉత్పన్నాంశ్చ-రన్ధ్రయతి కిం-ప్రాయః-నూనం-కృష్ణపురన్ధ్రి ఇతిసా
భిప్రాయం- హేతూత్ప్రేక్షా ॥౧౦౦॥ విద్వదితి॥ పయోధికన్యే-త్వం ఏషా-విద్రు
మపఙ్క్తిః-ప్రవాళతతిః మదధరాత్ -అధరా-నికృష్టా-అధస్థా చ కిలేత్యవధా

రాకేతి। ప్రత్యక్షతః ప్రకటనాయ పయోధికన్యే కర్ణేఽబిభర్షి కిము విద్రుమ మాలికాం త్వమ్ ౧౦౧॥ కాన్తౌ భాతః కపోలౌ తవ యదుపగతం కర్ణరత్నాం శుపూరం । సమ్ప్రాప్తం చుమ్బనేషు ప్రియతమవదనాదమ్బ తామ్బూ లరాగం। మత్వా హస్తాఙ్గుళీభిస్త్వమరుణరుచిభిర్మార్జనైర్ద్విస్త్రిరుక్తం। తం దృష్ట్వా దర్పణే హ్రీభరనమితముఖీ హాస్యసే ప్రాప్తరాళ్యా ౧౦౨॥ కపో లౌ తే భాతః కనకమయ తాటఙ్కసుషమాఝరాఘాతారక్తౌ జనజననియ

కణే- ఇతి విద్వజ్జనైః- విపశ్చిద్భిః విజ్ఞాయ తామితి। ప్రత్యక్షతః సాక్షాత్ ప్రకట నాయ ప్రకాశనాయ- కర్ణే- అధరాధోదేశే- విద్రుమమాలికాం ప్రవాళహా రం బిభర్షి- వహసికిము- హేతూత్ప్రేక్షా ॥౧౦౧॥ ద్వాభ్యాం కపోలౌ వర్ణ యతి కాన్తావితి॥ అమ్బ- యాః కపోలౌ- ఉపగతం- ప్రాప్తం- కర్ణరత్నాంశూ నాం- తాటఙ్కమణికిరణానాం- పూరం- ప్రసరం- కర్మ- చుమ్బనేషు- కపోల చుమ్బనేషు - ప్రియతమవదనాత్ - భగవన్ముఖాత్ - సమ్ప్రాప్తం- సఙ్క్రాన్తం - తామ్బూలరాగం మత్వా - భ్రాన్త్వా - త్వయా సవసనరుచిభిః- కౌసుమ్భపటకాన్తియుక్తాభిః- హస్తాఙ్గుళీభిః - కరజైః- కృత్తైరితి- శేషః- మార్జనైః- వ్యపోహనైః- ద్విస్త్రిరుక్తం- వసనలోహిత్యే న- హస్తశోణిమ్నా చ పునరుక్తం- తం- కర్ణరత్నాంశుపూరం- దర్పణే- స ఖీకరధృతముకురే- దృష్ట్వా పునరపి- పూర్వోక్తభ్రాన్త్యా - హ్రీరేవ భరః- తేన నమితముఖీ- త్వం- ఆళ్యా- సఖీభిః- ప్రాప్తః- హాస్యసే- పరిహాస్యసే- మణికిరణప్రసరే దయితచుమ్బనసఙ్క్రాన్తతామ్బూలరాగభ్రమేణ- లజ్జి త ఇవ మన్వానాభిస్సఖీభిః దయితతమచుమ్బనసఙ్క్రాన్తం- తామ్బూలరా గం- కపోలే వహసీతి పరిహాసితాసీతి భావః॥౧౦౨॥ కపోలావితి॥ జనని- తే- కనకమయతాటఙ్కయోః - సౌవర్ణకర్ణపత్రయోః - సుషమాఝరా ణాం- కాన్తిపూరాణాం- ఆఘాతైః- భూయస్తయా ప్రసరణైః - ఆర క్తౌ- ఆసమన్తాచ్ఛోణౌ- అత ఏవ కాన్తౌ- కపోలౌ- భాతః- విలసతః- యత్ర

స్త్రైవనిహితాః। అపిప్రౌఢేన్ద్రద్విట్పరిబృఢవపుఃపాటనఖరాస్సమాఖ్యా
మన్వర్థాం- దధతినరసింహస్యనఖరాః॥౧౦౩॥పార్ష్ణిమ్నా హసతేవ కైటభ
రిపుఃపాణిస్థశఙ్ఖేనతం। పద్మావాసినిపర్యజీహసద సౌస్యాలంహిజైవా
తృకం। హిత్వేశంప్రభురిత్యముంప్రతిపరీహాసాయవక్త్రాత్మనా॥ జాతే
నైవమధఃకృతోహిమరుచాత్వత్కన్ధరాత్మాదరః ॥౧౦౪॥ అన్తస్థోష్మ

కపోలయోరేవ- నిహితాః-నరసింహస్య-నఖరాః- నఖాని- ప్రౌఢః-బల
వత్తరఃఇన్ద్రద్విషాం- దైత్యానాం- పరిబృఢః- హిరణ్యకశిపుః-తస్యవ
పుషః-పాటనేన- విదారణేన-ఖరాః-ప్రాక్ తీక్ష్ణా అపి- అన్వర్థాం-ఖరాస్తీ
క్ష్ణానభవన్తీతినఖరాఇతియథార్థాంసమాఖ్యామేవ-దధతి- నతుకదాచిద
పి- తీక్ష్ణాభవన్తీత్యర్థః॥౧౦౩॥ శ్లోకత్రయేణకన్ధరాంవర్ణయతి॥పార్ష్ణిమ్నేతి॥
పద్మావాసిని-కైటభరిపుః-హి-యతః-పార్ష్ణిమ్నా-ధావళ్యేన-హసతేవస్థి
తేన-పాణిస్థశఙ్ఖేన-స్వకరస్థేనపాఞ్చజన్యేన- ప్రయోజ్యకర్త్రా - కరగతశ
ఙ్ఖాఖ్యనిధినా - కేనచిదాఢ్యేనేతిగమ్యతే-తం-త్వత్సహజత్వేన- ప్రసిద్ధం-
స్యాలం-పత్నీభ్రాతరం-జైవాతృకం-అర్థవిషయేకృశమితిధ్వనిః॥ని॥జైవా
తృకఃకృశేచన్ద్రఇతివిశ్వః-పర్యజీహసత్ -పరిహాసం-కారితవాన్ ప్రభుత్వే
న-భగవాన్ స్వయమనపహసన్ -స్వనియామ్యభూతధనికాన్తరముఖేన
స్యాలంవిభవవిషయే- ఉపాలభతేతిభావః- స్వశఙ్ఖశ్శ్వైత్యేనచన్ద్రమపి
జితవానితివాస్తవార్థః-తస్మాత్ -వక్త్రాత్మనాజాతేన- చన్ద్రేణ-వక్త్రాత్మ
నేత్యనేనవాచాలతరరూపతయాజాతేనేత్యపిధ్వన్యతే- అముం- ప్రయోజ
కకర్తారం-భగవన్తమీశం- హిత్వా- అపరిహాస్య-త్వత్కన్ధరాత్మా-దరః-
శఙ్ఖః-సాక్షాత్పరిహాసితా- ప్రతిపరీహాసాయఏవంపరిదృశ్యమానప్రకారే
ణఅధఃకృతః-దూషితఃఅధస్థఃకృతశ్చ-ప్రభుంపరిత్యజ్యస్వపరిహాసకమేవ
పరిహాసితవానితిభావః॥౧౦౪॥అన్తస్థేతి॥అఖిలామ్బ- త్వదీయా-ఇయంకన్ధ

ర్ధారా। గృహీతమఖిలామ్బ కంసదమనేన। పాఞ్చశరజన్యమభితః। ప్రతి
గర్జతి కర్ధరాత్ప్వదీయేయమ్ ॥౧౦౫॥ చక్రాహ్వతాముపగతం స్తనము
న్నతం తే। వీక్ష్యాతితిక్షురయముచ్ఛ్రియవాం స్తతోఽపి । కణ్ఠత్వమేత్యశిర
సానిజభుక్తముక్తా । హారంచవాహయతి తేనతవామ్బ శఙ్ఖః॥౧౦౬॥ జన
త్త్రిలోకీజనని స్తనౌ తే। కథం పయోజేకథయత్యశేషః । చతుర్ముఖాద్యా
ర్భకజీవనాయజాతస్తయోరేనపయోహి భూయః ॥౧౦౭॥ అమృతకలశ

ర-కంసదమనేన-అన్తస్థః-యః శోష్మా-తాపః అన్తస్థస్య-మదనస్య-ఊష్మా
వా-తదుద్ధారాదేవ హేతోః-గృహీతం- అఙ్గీకృతం-పాఞ్చశరం-పఞ్చశర
సమ్బన్ధి-జన్యం-యుద్ధమభితః- అభివ్యాప్య- ప్రతిగర్జతి- మణితం కరోతి-
అర్థాన్తరం- అన్తస్థో రేఫః-ఊష్మా శకారః- తదుద్ధారాత్-తత్పరిహాణం
కృత్వా- గృహీతం ఉచ్చరితం - శబ్దధర్మస్యార్థే ఆరోపః- పాఞ్చశరజ
న్యం-పాఞ్చజన్యమభితః- ప్రతిగర్జతి- నత్వమాభియాప్యేమత్సమ ఇతి ఉచ్చై
ర్వదతి-పాఞ్చజన్యం- జయతీతియావత్ ॥౧౦౫॥ చక్రేతి॥ అమ్బచక్రస్య- ఆ
హ్వావాహ్వ ఆఖ్యా- యస్య తస్య-భావస్తత్తాం-సుదర్శననామధేయమిత్య
ర్థః- చక్రాహ్వతాం- చక్రవాకతాం-తత్సదృశతామితివాస్తవార్థః- ఉప
గతం- స్తనం-అతఏవ ఉన్నతం-మహిమవన్తం-ఉత్తుఙ్గఞ్చ- వీక్ష్య - పర్యా
లోచ్య అతితితిక్షుః-అసహమానస్సన్-అయం శఙ్ఖత్వమేత్య - తతోఽపి- స్తనా
దపి-ఉచ్ఛ్రియవాన్- మహిమశాలీసన్- ఉపరిదేశస్థస్సంశ్చ నిజేన స్వే
న భుక్తముక్తం-భుక్త్వోజ్ఝితం-ఆహారం- భుక్తం-ధృతం - ముక్తాహారఞ్చ-
తేన స్తనేన-శిరసా-మూర్ధ్నా-అగ్రేణచ- వాహయతి- హారయతి - ధార
యతిచ॥౧౦౬॥వింశత్యా స్తనౌ వర్ణయతి॥ జనఇతి॥ త్రిలోకీజనని - అశేషః-
జనః- తే స్తనౌ-పయోజే- పద్మకోశసదృశే-జలోద్భవే చవిధేయం-కథయ
న్తి-తయోస్తనయోరేవ - ఏవకారేణ- స్తనయోః- పయోజన్యత్వ వ్యవ
చ్ఛేదః- జలం క్షీరం చేతి వై జయన్తీ-జగన్మాతృత్వాభి సన్ధ్యేదమభిహి
తం॥౧౦౭॥అమృతేతి॥ అమృతసహజేపయోధినా- కర్త్రా- ఆత్మనః- స

వ్యూహేష్వాత్తోర్ధ్వవేషప్రయోధినా। త్వయి కుచమిషాద్ద్వౌ నిక్షిప్తౌ వివర్ధయితుం జగత్। అమృతసహజే యద్దుగ్ధాస్వాదనోల్బణపాణ్డిమా। దుహిణరసనావాసాద్గౌరీ బభూవ సరస్వతీ॥ ౧౦౮॥ న జాతు చిద్వర్ణవిపర్యయం గతౌ। గుణోత్తరౌ కస్తుకకఞ్చుకౌ తయోః। స్వమిత్రమాద్యం కురుతే రమే న్తిమం బిభర్తి మూర్ధ్నా త్వదురోజభూభృత్।౧౦౯॥ పురస్త్వదీయాంగపురప్రవేశే పురాణగోపాలభృతావనఙ్గః ఉరోరుహాక్షీరఘటౌ సపత్న్యౌ

స్మాత్ ఉద్భవేషు ఉత్పన్నేషు అమృతకలశానాం వ్యూహేషు సమూహేషు మధ్యే ద్వౌ జగన్మాతృత్వాత్- త్వయి కుచమిషాత్- జగత్ ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం వివర్ధయితుం- నిక్షిప్తౌ సరస్వతీ యయోః కుచయోః-దుగ్ధాస్వాదనేన ఉల్బణః-అధికః- పాణ్డిమా శ్వైత్యం-యస్యాస్త స్యాద్దుహిణస్య- విధేః-రసనాయామావాసాత్ గౌరీ బభూవ ధవళాఙ్గీ బభూవ పార్వతీ బభూవేత్యపి విరుద్ధధ్వనిశ్చ తాదృశ కుచమిషాదిత్యన్వయః॥౧౦౮॥నేతి॥ రమే కస్తుకకఞ్చుకావుభావపి ॥ యతః- జాతుచిత్ - విగుణకాల దేశయోరపి ప్రాతిలోమ్యేన ఉచ్చారణేపీత్యర్థః వర్ణవిపర్యయం- వర్ణాశ్రమధర్మలోపం వర్ణానుపూర్వ్యై లక్షిణ్యం చ-న గతౌ-గుణతః. ఉత్కృష్టౌ చ- తన్తునిబిడౌ చ- భవతః త్వదురోజ ఏవ భూమిభృత్ నృపః- భూధరసదృశః- త్వదురోజశ్చ. తస్మాత్ - ఆద్యం-కస్తుకమిత్యర్థః. స్వస్య మిత్రం-సదృశం-స్నిగ్ధఞ్చ కురుతే- అన్తిమం- కఞ్చుకమిత్యర్థః కూర్పాసకమితి యావత్- మూర్ధ్నా బిభర్తి అతీవ బహుమానిత ఇత్యర్థః-అగ్రదేశేన దధాతీత్యపి చ॥౧౦౯॥ పుర ఇతి॥ సిన్ధుకన్యే- త్వదీయాఙ్గం త్వచ్ఛరీరమేవ పురం-పత్తనం- తస్య ప్రవేశే ప్రవేశసమయే పురాణగోపాలస్య-వృద్ధగోపాలస్య-భృతౌ కరద్వయధృతౌ పురాణం అనాది యథా తథా గాః వేదః - తత్పాలకః - పురా ప్రళయే విచ్ఛిన్న సమ్ప్రదాయం వేదం స్మృత్వా బ్రహ్మణ ఉపదేశేన తత్పరిపాలకః-శ్రుతిః యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై।ఇతి శ్రుతేః యః గోపాలః హరిః తేన గృహీతౌ ఉరోరుహావేవ క్షీరఘటౌ క్షీరకుమ్భౌ పశ్యన్-సన్

స్యుచ్చైస్తరాం నన్దతి సిన్ధుకన్యే ॥౧౧౦॥ పుష్పేషుపూజావిధి మాచరిష్య
పుణ్యాహకుమ్భావివపద్మనాభః। పయోనిధేఃపుత్రిమహాక్షతైస్తేపయో
ధరావమ్బ పరిష్కరోతి ॥౧౧౧॥ పరామిమామున్నతి మశ్నువాతే స్మరా
మ్బసద్యస్తనభూభృతౌ తే।చరాచరాణామధిపోపి చక్రీకరార్పణం దేవియ
యోఃకరోతి ॥౧౧౨॥ హన్త స్తనౌ తవ విభాగకథానభిజ్ఞౌ కన్దర్పమాతర
తఏవకరాదిషు త్వం।అఙ్గాన్తరేషు పృథగాభరణం దదానా హారం ద్వయో

ఉచ్చైస్తరాం నన్దతి శుభనిమిత్తసన్దర్శనేనచిరం తత్రస్వస్యసుఖావస్థాన
సమ్భావనయాసన్తుష్యతీత్యర్థః స్తనయోః భగవత్కరగ్రహణాత్ మదన
వికారో-భృశంవర్ధత ఇతిచ॥౧౧౦॥ పుష్పేష్వితి॥ పయోనిధేఃపుత్రిపద్మనా
భఃహరిః- పుష్పేషోః పుష్పబాణస్య పూజా విధిం పూజావిధానం-
రతిమిత్యర్థః- ఆరాధనమిత్యపిగమ్యతే ఆచరిష్యన్-చికీర్షుస్సన్ పయో
ధరౌ స్తనౌ- జలపూర్ణౌ పుణ్యాహ కుమ్భవిశేషణం పుణ్యాహాభిమన్త్రి
తఘటావివమ హాక్షతైః మహద్భిర్నఖక్షతైః మహద్భిః అక్షతతణ్డులైశ్చ
పరిష్కరోతి అలఙ్కురుతే ॥౧౧౧॥ పరామితి॥ స్మరామ్బ తే స్తనభూ
భృతౌ భూభృత్సదృశకుచౌ సద్యఃపరాం అధికాం ఉన్నతిం ఉచ్ఛ్రియం ఔ
త్తుంగతాం చ అశ్నువాతే-సద్యస్తన భూభృతావిత్యనేనాచిరాధిష్ఠిత
రాజ్యౌకౌచిత్ రాజానౌ ప్రతీయేతే ఉచ్ఛ్రియ ప్రకారమేవాహ చరేత్యా
దినా- చరాచరాణాం జఙ్గమస్థావరాణాం అధిపః సర్వేశ్వర ఇత్యర్థః
చక్రీ- చక్రధరోపి- ప్రశస్తసైన్యోపీత్యర్థాన్తరం-సి॥ చక్రం సైన్యేజలావ
ర్తేరథాఙ్గే సార్థరాష్ట్రయోరితి వైజయన్తీ॥యయోః-సద్యస్తనభూభృతోః
భీత్యా - కరార్పణం - బలిదానం - స్వహస్తవితరణంచ- కరోతి॥ తా
వితిపూర్వేణాన్వయః॥౧౧౨॥ హన్తేతి॥ కన్దర్పమాతః॥తవ స్తనౌ- యతః
విభాగస్య-విశ్లేషస్య- దాయవిభజనస్యచ-కథానభిజ్ఞౌ- అతఏవసంసృష్ట
త్వేన-సంహతత్వేనచ- కరాదిషు-అఙ్గాన్తరేషు- స్తనవ్యతిరిక్తాఙ్గేషు-పృ
థక్- అసాధారణ్యేన- ఆభరణం వినా- త్వం- తయోర్ద్వయోః కుచయోః

రపితయోరపృథక్ దదాసి॥౧౧౩॥ముష్ణాతి మేదినిభృతాం శ్రియమున్నతా
నాంసూర్యాశ్రితంపరిహసత్యపి సాధుచక్రం।ఊర్ధ్వం చపశ్యతిరమేత్వదు
రోజయుగ్మ।మీదృక్చరిత్రమవివేకిని నైవచిత్రం॥౧౧౪॥ఉచ్చైరతన్వాజ్యవ
తీర్ణశక్త్యోర్యాభ్యాయాంసిపాతుంక్షమయోఃపయాంసి। మాతర్మహాహారస
మృద్ధిభాజో ర్యుక్తంహిపీనత్వమురోజయోస్తే॥౧౧౫॥వివేకవార్తావిరహే

రపి- హారం-అపృథక్- సాధారణ్యేన- దదాసి- ప్రయచ్ఛసి॥ ౧౧౩॥ము
ష్ణాతీతి॥ రమే-త్వదురోజయుగ్మం- కర్తృ-ఉన్నతానాం- ఉత్తుఙ్గానాం-
ఉత్కృష్టానాంచ- మేదినిభృతాం-శైలానాం- రాజ్ఞాంచ-శ్రియంస్థౌల్య
కాఠిన్యాదిసమృద్ధిం- సమ్పదంచ-ముష్ణాతి- అఙ్గీకరోతి- చోరయతిచ-అ
పిచ-సూర్యమాశ్రితం- శరణత్వేనసంశ్రితం.సూరిభిః- విద్వద్భిః- ఆశ్రితం-
చక్రం- చక్రవాకం- సాధు-సమ్యక్- పరిహసతి - అవిశ్లేషవిషయేజయ
తీత్యర్థః అన్యత్ర- సాధూనాం- చక్రం సమూహం- పరిహసతి- అవమ
నుతే- కిఞ్చ- ఊర్ధ్వమాకాశం- పశ్యతి- ఉన్నతమిత్యర్థః- దృప్యతీతి చ-త
థాహి-అవివేకిని- అవిరళే- కృత్యాకృత్యవివేకశూన్యేచ- ఈదృక్చరిత్రం
పరద్రవ్యమోషణాదిరూపంనచిత్రమేవతస్యతాచ్ఛీల్యాదితిభావః॥౧౧౪॥
ఉచ్చైరితి॥ మాతః- అతనునా-భూయసా- ఆజ్యేన- ఘృతేన- వతీర్ణా-అ
వతీర్ణా- ప్రాదుర్భూతేత్యర్థః- శక్తిర్యయోస్తయోః- అన్యత్ర- అతనోర
నఙ్గస్య- ఆజౌ-యుద్ధే- అవతీర్ణా- వ్యాపృతా-శక్తిర్యయోస్తయోశ్చ- ప
యాంసి- క్షీరాణి-స్తన్యానిచ- పాతుం-ఆస్వాదితుం- రక్షితుంచ- క్షమ
యోః- శక్తిమతోః- విభవవతోరితియావత్- అర్హయోశ్చ-మహతీ-యా
ఆహారసమృద్ధిః- హారసమృద్ధిశ్చ- తద్భాజోః- తేఉరోజయోః-ఉచ్చైః-
భృశం-పీనత్వం- స్థౌల్యం-యుక్తంహి ॥౧౧౫॥ వివేకేతి॥ పద్మే-గురుత్వ
భాజః- లోకాచార్యత్వేనోపపన్నస్య- స్థౌల్యవతశ్చాస్య- కుచద్వయస్య

పిపర్తి గురుత్వభాజోస్యకుచద్వయస్య। గిర్యుత్తమాభి ర్భతిశిష్యభావం క్ష
మాధరాణాం క్షమమేత దేషాం ౧౧౬॥ రమేక రా భ్యాం రచితార్దనస్య త్రై
లోక్యభిక్షోరతను ప్రదానం। స్తనావుదారౌ తనుత స్తవేమౌ తృణీకృతాష్టా
పద శైలశృఙ్గౌ ౧౧౭॥ కుచౌ హిరణ్యాచలసమ్పద స్తే ప్రహ్లాద హేతూ నియ

వివేకవార్తావిరహే- కృత్యాకృత్యవివేచనకథాయామపి- అభావే సతి-అ
నేన అన్ధకారనిరోధిత్వరూపం వాస్తవం- గురుత్వం నాస్తీతి సూచితం-గిరి-
వాచి విద్యాయామిత్యర్థః- ఉత్తమాః-విద్వాంస ఇత్యర్థః- అన్యత్ర- గిరిషు
శైలేషు ఉత్తమాశ్చ శిష్యభావం అన్తేవాసిత్వం- స్థౌల్యాధ్యయన యోగ్య
తాం చ బిభర్తి- తథాహి- క్షమాధరాణాం - హేయగుణశతమపిసో
ఢ్వా- స్వాచార్యవంశమవిమోక్తుకామానాం భూధరాణాం చ ఏషామే
తత్ అఙ్గస్యాప్యాచార్యత్వేన వరణాత్ క్షమంయుక్తం-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కా-
రః॥౧౧౬॥ రమ ఇతి॥ రమే-ఉదారౌ- మహాన్తౌ- దానశౌణ్డౌచ- అత ఏవ
తృణీకృతాని-జితాని- అన్యత్ర- తృణవత్- అలక్షీకృతాని- అష్టాపద
శైలస్య మేరోః - శృఙ్గాణి- యాభ్యాం తౌ- ఇమౌ స్తనౌ - కరాభ్యాం
హస్తాభ్యాం - రచితార్దనస్య - కృతక్లేశస్య - కృతయాచనస్య చ త్రై
లోక్యభిక్షోః - బలిం త్రిలోకీం యాచతః త్రిలోకీప్రసిద్ధ మస్కరిణశ్చే
తి గమ్యతే భగవతః- ఏతేన-భగవదాశాయాః- దుష్పూరత్వం ద్యోతితం-
అతనోః - అనఙ్గవికారస్య - ప్రదానం - అన్యత్ర అధికస్య - ప్రదానం-
తనుతః- కురుతః- స్వబాధకస్యాపి- ఆశాపూరక- ప్రదానకరణ ముదా
రస్వభావ ఇతి భావః కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః ॥౧౧౭॥ కుచావితి॥ హేమా
తః- ప్రహ్లాదస్య- ప్రహ్లాదాఖ్యాసురస్య ప్రకృష్టానన్దస్య చ- హేతూ-ఉత్ప
త్తిహేతుభూతౌ- తే- కుచౌ-హిరణ్యస్య- తదసురస్య- అచలా- నిశ్చలా-
యా సమ్పత్- ఐశ్వర్యశౌర్యధైర్యాదిసమృద్ధిః- తామిత్యర్థః- హిరణ్యా
చలస్య - మేరోః - స్థౌల్యకాఠిన్యగౌరత్వ చాకచక్యాది బహుమాన్య

తంభజే తే తనోతి మాత స్తత ఏవ నూనం। నృకేసరీ తత్ర నఖక్షతాని॥౧౧౮॥
ఉత్తుఙ్గయో స్తుల్య ముశోజయో స్తే। వద న్తి ఖర్వం కథ మప్య కుమ్భం। తస్యా
స్యభూతః ప్రథయ త్యగస్త్యస్య స్తత్రస్వ హేతోః పరిమాణ మేతత్ ॥౧౧౯॥ రతే
వ్రతారమ్భకృతే రతీశో హరిద్రయాలిప్త మధోక్షజాయ। మాతా రమేమ
ఙ్గళనాళికేరయుగం దదౌ కిం త్వదురోజరూపం ॥౧౨౦॥ ఉరోజయుగ్మం
తవ యుక్తి భూమ్నా। కరీన్ద్రకుమ్భౌ కథయ న్తి మాతః। ఆభాతి తస్యోపరి

సమృద్ధిమితివా స్తవార్థః- నియతం- సదాభజే తే- తత ఏవ హిరణ్యకను
కారిత్వాదేవ నృకేసరీ- నృసింహః-తత్ర కుచయోః - నఖక్షతాని నఖైః-
క్షతాని- విదారణానీత్యపిగమ్యతే - ఉక్తసాధర్మ్యాత్ హిరణ్యాసురం- త్వ
త్కుచాభ్రాన్త్యా- నఖైః- క్షుణోతీతిభావః- హేతూత్ప్రేక్షా॥౧౧౮॥ఉ
త్తుఙ్గయోరితి॥ అప్య-జనాః- ఖర్వం-వామనం-అల్పపరిమాణంచ-కుమ్భం
కలశం- ఉత్తుఙ్గయోః పార్శ్వయోః- ఉచ్ఛ్రితయోశ్చ- తుల్యం- సమపరి
మాణం. సమానాకారంచ-కథంవద న్తి- కథమస్య వామనత్వ త్విహ॥
తదితి. తస్య కుమ్భస్య కారణస్య- కార్యభూతః- అగస్త్యః - స్వస్య హే
తో- జనకే తత్ర కుమ్భే- ఏతత్ ఖర్వత్వం - కర్తృపరిమాణం- ప్రమా
ణం ప్రథయతి- ప్రఖ్యాపయతి- కార్యపరిమాణానుగుణ్యేన వామనత్వేనని
శ్చితస్య కథం పార్శ్వేనా సమపరి మాణత్వసమ్భవ ఇతి భావః ॥ ౧౧౯॥
రతేతి॥ హే మాతః-రతమేవ వ్రతం-తదుపక్రమాభ్యనుజ్ఞానార్థం- హరిద్ర
యాలిప్తం రూషితం-త్వదురోజరూపం-త్వత్కుచాత్మకం- మఙ్గళం-శుభ
కరం-నారికేళయుగం-అధోక్షజాయ-భగవతే-దదౌకిం- మాతారమ ఇత్య
త్ర మాతర్ రమ ఇతిస్థితే రోరితి లోపే ఢ్రలోపే పూర్వస్య దీర్ఘోణ ఇతిమాత
ఇతి శబ్దస్య దీర్ఘత్వం॥౧౨౦॥ఉరోజేతి॥ మాతః తవ ఉరోజయుగ్మం. యుక్తేః
ఊహాయాః- భూమ్నా- అతిశయేన- కరీన్ద్రకుమ్భావితి విధేయం। కథ
య న్తి. యతః-తస్య-కుచద్వయస్య- ఉపరి- శిరసి- మౌక్తికశ్రీః- ము

మౌక్తికశ్రీ।రోమాళిశుణ్డాచలసత్యుపాన్తే॥౧౭౧॥ తవాయమమ్బ స్తన
యోస్సహాయా।దధాతికుమ్భౌశిరసేతినూనం। గ్రాహగ్రహాత్త్రాతుమ
హో గజేన్ద్రం।త్వరాహరేఃకాపిపురావిరాసీత్ ౧౭౨।చన్ద్రేణచక్రమిథు
నంకృతవిప్రయోగంత్రాసాదపేక్షితతదీయజనావలమ్బం। వక్షోరుహద్వ
యమిషేణవిధుస్వసస్తే।ప్రాప్యాఙ్గమృచ్ఛతినిరన్తరసఙ్గతింతత్ ౧౭౩॥సో
ఢుంకరాభిహతిమప్రభవన్వధూనాం।ద్రాకసౌస్తుకస్తనతయామ్బతవావ
తీర్ణః।తథాప్యసౌభజతిశౌరికరోపమర్దం।క్షిప్తస్సుదృగ్భిరయతేక్వనమర్ద

క్తాఫలసమృద్ధిః- ఆభాతి- ఉపాన్తే- సమీపే- రోమాళిరేవశుణ్డా- కరికర
శ్చ- లసతి- విభాతి- తతఇతిపూర్వేణాన్వయః॥౧౭౧॥ తవేతి॥అమ్బ- అ
యంగజః-తవ స్తనయోః-సఖాయా-స్నిగ్ధౌ-సదృశౌచ- కుమ్భౌశిరసా-ద
ధాతి-బిభర్తి- బహుమనుతఇత్యపిధ్వనిః-ఇతిమత్వా-గ్రాహగ్రహాత్-నక్ర
గ్రహణాత్-గజేన్ద్రం-త్రాతుం-రక్షితుం-పురా-కాపిఅనిర్వాచ్యా-త్వరా
ఆవిరాసీత్ అహో ఇతిత్వరాతిశయమనుచిన్త్యకుచానుబన్ధ్యనుబన్ధిష్వపిభ
గవతః-ప్రేమాతిశయమనుచిన్త్యేతిభావః॥౧౭౨॥ చన్ద్రేణేతి॥విధుస్వసః
చన్ద్రసహోదరి- రాత్రౌ- చన్ద్రేణ- కృతవిప్రయోగం- కృతవిశ్లేషం
తత్- చక్రవాకద్వన్ద్వం- త్రాసాత్- చన్ద్రాద్భీతితః- అపేక్షితః- తదీ
యజనస్య- చన్ద్రసమ్బన్ధిజనస్య- అవలమ్బః- అవష్టమ్భః-యేనతత్సత్-
తత్- బన్ధ్వవష్టమ్భాత్- కృతానిష్టపరిహారేచ్ఛయేతిభావః- వక్షోరు
హద్వయమిషేణ- కుచద్వయవ్యాజాత్-తే- అఙ్గం-ప్రాప్య-స్వాభీష్టం-
సార్వకాలికసంసర్గం - అవిరళసాహిత్యంచఋచ్ఛతి-ప్రాప్నోతి॥౧౭౩॥
సోఢుమితి॥హేఅమ్బ- అసౌ-కన్తుకః- వధూనాం- కరాభ్యాం-అభిహ
తిం- తాడనం - సోఢుంఅప్రభవన్ - అశక్నువన్సన్- తత్పరిహారా
య స్తనతయా- కుచరూపేణ - అవతీర్ణస్సన్ తథాపి స్తనతయా వతా
రేపి- అసౌకన్తుకః- శౌరేః - కరోపమర్దం- హస్తమర్దనం - భజతి-
తథాపి- సుదృగ్భిః- సుధీభిః - స్త్రీభిశ్చ-క్షిప్తః - దుశ్శీలదర్శనేన-
నిరాకృతఃక్వవా-మర్దనాని తాడనాని - నాయతే -నప్రాప్నోతి॥౧౭౪॥

నాని॥౧౭౪॥ నిత్యోల్లసద్ఘుసృణధాతు నివేశహృద్యౌ। మాత స్తవ స్తనగి
రీజయతః కఠోరౌ। అధ్యాపితంకఠినతామరవిన్దనాభేరాలిఙ్గనేషుకిలయే
నభుజా న్తరాళం॥౧౭౫॥ఘటికాశతవిశ్రుతోచ్ఛ్రియం।ఘనసాహిత్యమద
స్తనద్వయం।కురుతేకవిచక్రనిర్జయం।కమలేకా న్తగురుప్రభోదయం౧౭౬
సురతరుచిరలీలాశోభితోసావితిశ్రీః। పృథుళకుచయుగంత్వం ప్రేయసే దే

నిత్యేతి। హేమాతః- నిత్యం- అనవరతం- ఉల్లసత్- ఘుసృణఙ్కుఙ్కుమ
పఙ్కఏవ- ధాతూని- గైరికాణి- తేషాంనివేశేన- స్థిత్యా- హృద్యౌ-
మనోజ్ఞౌ- కఠోరౌ- తవ స్తనగిరీ- కుచశైలౌ- జయతః- కాఠిన్యవిషయే
సర్వస్మాదతిరిచ్యేతే।పద్మనాభస్య-భుజా న్తరాళం-వక్షస్థలం - కఠినతాం
ఆలిఙ్గనేషు- అధ్యాపితంతస్మాదితి పూర్వేణాన్వయః। అరవిన్దనాభేరిత్యేత
త్ భగవచ్ఛరీరమృదుతాభిప్రాయగర్భమ్॥౧౭౫॥ఘటికేతి॥కమలే- ఘటి
కా-ఘటః. తదపేక్షయా- శతం- శతగుణం. ప్రసిద్ధస్వాకార ప్రకర్షం-
అన్యత్రఘటికాయాం- శ్లోకశతకరణేనవిశ్రుతోచ్ఛ్రియం.ప్రసిద్ధ ప్రకర్షం
ఘనసాహిత్యం-అతిశయితసంశ్లేషకం-కా న్తగుతుప్రభోదయం- రమ్యప్రశే
ష కాన్త్యావిర్భావం।అదః స్తనయోః- ద్వయం-కర్తృ- అన్యత్రి-కా న్తః.
రమ్యః-గురూణాం - ప్రభాయా ఉదయః - యేనతదితి గురు పరమ్ప
రా న్తర్ఖ్యాతః- తత్ప్రికాశరీతికః వరదగురురితికశ్చి దాచార్యఇతివ్యజ్యతే
ఘనః సాన్ద్రః సాహిత్య విషయే శ్లోకకరణ విషయే మదో యస్య
తాదృశం స్తనద్వయంకే జలేవిద్య మానా యేవయః పక్షిణః తాదృశాః
యేచక్రాః- చక్రవాకాః- తేషాంసాహిత్యాదివిషయే-నిర్జయం-కవీనాం
-కవయతాం- సమూహవిజయంచ- కురుతే౧౭౬॥ సుర తేతి॥ హేశ్రీః దే
విఅసౌభగవాన్- సురతరోః- కల్పకస్యచిర న్తనస్య- అనాదిసిద్ధయాలీల
యా-వితరణక్రీడయా-తత్సదృశ్యైత్యర్థః-శోభితః- ఉల్లసితః-సురతరూపా
యారుచిరా- లీలాతయాశోభితశ్చ-ఇతిమత్వా-ప్రేయసే-పృథులం- కుచ
యుగం-పృథ్వోఃలకుచయోః- జమ్బీరఫలయోర్యుగంచ- లకుచో లికు
చోడహూరితిధనంజయః॥ వదాన్యత్వేనమహ్యామపియత్కిఞ్చిద్దద్యాదితిమ
నీషయా-ప్రథమం- జమ్బీరఫలేనతం-సమ్మానితవతీభవతీతిభావః- సః-ప్రే

వివత్సే। సతుతదపిగృహీత్వాచాపలాదమ్బరన్తే। హరతిపరహిరణ్యాంహర్తురేషస్వభావః।౧౨౭॥ ఉన్నమత్సరమనున్నమత్సరంకస్తుకేకలశసిన్ధుకన్యకే।పీనతోషితమపీనతోషితంభాతితేయుగమురోరుహారహం౧౨౮ ఉదగ్రహారంకుచమణ్డలన్తే।జనార్దనోదేవిజగత్యధీశః। నిపీడయత్యేషకరగ్రహేణ।కారుణ్యవార్తాక్వహిరణ్యహర్తుః॥౧౨౯॥ మదమ్బభోగ్యాయత మాల్యజుష్టేతవ స్తనద్వన్ద్వగిరీశమాళౌ। నికామముద్వృత్తతయా నిపత్య

యాంస్తు-తదపి-పృథులకుచయుగమపిగృహీత్వాపహృత్య- చాపలాత్- ధనతృష్ణయా- మన్మథలౌల్యేనచ-తే-అమ్బరం-యాచమానయాత్వయా ధృతం-వస్త్రం- తవవస్త్రంచ- హరతి-హఠేనాకర్షతి- తథాహిపరహిరణ్యం-పరధనం-హర్తుః-స్వభావః-ఏతాదృశః-శత్రుభూతంహిరణ్యాసురం హర్తుఃస్వభావః-ఏతాదృశఇత్యర్థః॥౧౨౭॥ఉన్నమదితి॥ కలశసిన్ధుకన్యకే- తే-ఉరోరుహౌ- యుగం-ఉన్నమత్-ఉపరిదేశస్థః-సరః-ముక్తాసరః యస్య తాదృశమపి-అనున్నమత్సరం భాతీతివిరోధాభాసః। కస్తుకేఅనున్నః అపరిత్యక్తః-మత్సరః-యేనేత్యర్థవర్ణనేన- తత్పరిహారః- పీనతయా స్థౌల్యేనఉషితమపి-అపీనతోషితం-భాతీతిపూర్వవద్విరోధః-ఇనేన-కాన్తేన-తోషితంచేతి-పరిహారః॥౧౨౮॥ఉదగ్రేతి॥ హేదేవి-జగత్యాః- లోకస్య అధీశః-జనార్దనః- భగవాన్-జనోపద్రవకరః- జగత్యధీశః- క్షితీశశ్చ-ఉత్కృష్టాః-ముక్తాహారాః- ఉత్- అధికాః-అగ్రహారాః- బ్రాహ్మణాలయాః-యస్మిన్ తాదృశంచతే- కుచమణ్డలం- దేశవిశేషమిత్యపిధ్వనిః-కరాభ్యాంగ్రహణేన- కరస్యబలేః- గ్రహణేనచనిపీడయతి- తథాహి-హిరణ్యహర్తుః-హిరణ్యాసురహర్తుః-ధనాపహారపరస్యచ- కారుణ్యవార్తాక్వ దృష్టా-ధనాపహారపరస్సర్వోపి-నిష్కరుణఏవేతిభావః॥౧౨౯॥మదితి॥మదమ్బ హారఏవసుతస్రవన్తీ. భోగిభిరేవాయత్తైఃమాల్యైః।జుష్టే- సేవితే- భోగ్యాని. ఆయతానియానిమాల్యానితైస్సేవితే- స్తనద్వన్ద్వమేవ- గిరీశౌ భూధరౌ-తదుపరిదేశే-గిరీశమాళౌ శివశిరసీత్యప్యర్థః-నికామముద్వృత్తతయా- దృప్తతయా- దర్పోపలక్షితాసతీతియావత్-అన్యత్ర-మణ్డలాకారతయా-నిపత్య- ఆకాశాత్పతిత్వాసంసృజ్యచ-తత్రైవలుఠతి- బహి

లుఠత్యేషాహార సురస్రవన్తీ ॥౧౩౦॥ పీతస్తనస్తేకమలేశశుత్వే పితామ
హస్సోఽజనినిత్యతృప్తః। సదాతదాస్వాదకరస్తుముక్తాహారోఽమ్బ కేనావిత
థాభిధానః॥ ౧౩౧॥కల్యాణిభావత్క-కుచాగ్రజాగ్రత్ప్రత్యగ్రహారస్ఫు
టమౌక్తికాని । ప్రాయస్సుమేరుంపరితశ్చరన్తిపటూన్యుడూనీవ పరిస్ఫు
రన్తి ॥౧౩౨॥ స్తనయోరనయోస్తవామ్బరాశే స్తనయేదీవ్యతిదివ్యహార
యష్టిః। పరితఃపృథుశారవిన్దకోశంప్రచరన్తీకలహంసమాలికేవ ।౧౩౩॥
మదనోపవనేమదమ్బ దేహే । తవబాహూకృతవల్లికావిమోహే । నవ
పల్లవఫుల్లపుష్పభూయం । యదుపర్యఙ్గుళయోనఖాశ్చయాన్తి॥౧౩౪॥

ర్నిర్గమనమార్గమజానానాచిరంపరిభ్రమతీత్యర్థః- చలతిచ॥౧౩౦॥పీతేతి॥
కమలేశశుత్వే-బాల్యే।జగన్మాతుస్తే-పీతస్తన్యఃఅనేనపయఃపానస్య కాదా
చిత్క-త్వందర్శితంసఃప్రసిద్ధఃపితామహఃనిత్యంతృప్తఃఉదన్యాశాన్తిమాక్ష
కామభోగేషుతృప్తశ్చ- అజని- ముక్తాహారస్తుసదాతయోస్తనయోః ఆ
స్వాదకరః రసానుభవకృదపి కేన హేతునాఅవితథాభిధానఃసార్థాహ్వయ
ఇత్యర్థః-కేనాపతథాభిధానమితిపాఠే కేన హేతునాతథాభిధానంముక్తా
హారఇతినామ-కర్మ-అప- కదాచిత్ పీతస్తనస్య-నిత్యతృప్తౌ సత్యాం-కథం
నిత్యంతాదృశస్యపరిత్యక్తాహారతేతిభావః॥౧౩౧॥కల్యాణీతి॥ మౌక్తికాని.
కర్త్రూణి.సుమేరుంపరితః- చరన్తి-సఞ్చరమాణాని. పటూనిప్రకాశాని-ఉ
డూని.నక్షత్రాణీవపరిస్ఫురన్తి॥౧౩౨॥స్తనయోరితి ॥అమ్బరాశేస్తనయే
తవదివ్యఃహారయష్టిః. యష్ట్యాకారోహారః .స్తనయోరధికరణయోః-
పృథులారవిన్దకోశంపరితః.ప్రచరన్తీకలహంసమాలికాహంస విశేషపఙ్క్తి
రివదీవ్యతి।౧౩౩॥ప్రక్షిప్తమపివ్యాఖ్యాయతేప కేనబాహూవర్ణయతి॥మ
దనేతి॥మదమ్బఅఙ్గుళయో-నఖాశ్చ-యయోర్బాహ్వోరుపరి అగ్రదే
శేనవపల్లవభూయం-నూతనకిసలయత్వంచ.క్రమేణయాన్తి-యే- తవబా
హే .భుజౌ-మదనస్యవిహారస్థానే-తవదేహే.కృతావల్లికేతివిమోహౌ

అమ్భోజబన్ధురయమమ్బురుహాం దవీయాన్ । తత్సన్నిధిం జిగమిషుః స్తనయోః పయోధేః । అమ్భోజమమ్బ తవ హస్తతయావతీర్ణం । సౌవర్ణకఙ్కణమిషాన్నికషా సమిన్ధే ॥౧౩౫॥ ఆమ్రేడితైస్త్వత్కరపల్లవాగ్రైరత్యుజ్జ్వలైః కఙ్కణపద్మరాగైః । లీలాశుకో దాడిమబీజలుబ్ధో విశ్వంభరప్రేయసి విప్రలబ్ధః ॥౧౩౬॥ కృతాఞ్చనా కాఞ్చనకఙ్కణస్థ సఙ్క్రాన్తనగ్రావమహస్తరఙ్గైః । కల్యాణి పాణీ కనతస్తవేమౌ శైవాలమాలాభిరివారవిన్దే ॥౧౩౭॥

ఇన్ధే తావక పాణిశోణిమభరః కల్యాణి నైసర్గికః । పద్మే కఙ్కణపద్మరాగకిరణశ్రేణీభిరాప్యాయితః । తత్సంరూఢబిడాలలోచనసుహృ ద్వైదూ

ర్యాభ్యాం తాదృశ్యో భవతః ॥౧౩౮॥ ఇతః పరం ఏకోనవింశత్యా సపరికరం పాణిద్వయం వర్ణయతి ॥ అమ్భోజేతి ॥ పయోధేః స్తనయే - అమ్బ అమ్బురుహాం స్వబన్ధూనాం - దవీయాన్ । అతిదూరదేశస్థః - అమ్భోజబన్ధుః సూర్యః అత ఏవ తేషాం సన్నిధిం సమీపం జిగమిషుః సన్ సౌవర్ణకఙ్కణమిషాత్ - తవ హస్తరూపేణావతీర్ణం అమ్భోజం నికషా తామరససమీపే సమిన్ధే ।౧౩౫

ఆమ్రేడితైరితి ॥ విశ్వమ్భరప్రేయసి - దాడిమస్య బీజాపూరస్య బీజేషు లుబ్ధః ॥ లీలాశుకః - త్వత్కరపల్లవాగ్రైః - ఆమ్రేడితైః - ద్విగుణితైః అత్యుజ్జ్వలైః ఆమ్రేడితత్వత్కరపద్మరాగైరత్యుజ్జ్వలైరితి పాఠే ఆమ్రేడితైః ద్విగుణితైః కరపద్మరాగైః కరారవిన్దశోణిమభిః అత్యుజ్జ్వలైః కఙ్కణపద్మరాగైః కఙ్కణఖచితకురువిన్దమణిభిః విప్రలబ్ధః బీజాపూరభ్రాన్త్యుత్పాదనేన వఞ్చితః ॥౧౩౬॥ కృతేతి ॥ హే కల్యాణి కాఞ్చనకఙ్కణస్థానాం సఙ్క్రాన్తనగ్రావ్ణాం ఇన్ద్రనీలానాం మహస్తరఙ్గైః కాన్తిపరమ్పరాభిః కృతాఞ్చనౌ విరచితభూషణౌ తే పాణీ శైవాలమాలాభిః కృతాఞ్చనే అరవిన్దే ఇవ కనతః దీప్యేతే ॥౧౩౭॥ ఇన్ధ ఇతి ॥ హే కల్యాణి పద్మే కఙ్కణపద్మరాగకిరణశ్రేణీభిః ఆప్యాయితః వర్ధితః తయోః కఙ్కణయోః సంరూఢాని బిడాలలోచనసదృశాని - వైదూర్యాణి వాలవాయజమణయః వైదూర్యం వాలవాయజమిత్యమరః । వైదూర్యశబ్దస్య దకారమధ్యస్య వాలవాయశబ్దాత్ పర్వతవిశేషపరాత్ తతః ప్రభవతి ప్రథమం ప్రకాశత ఇత్యర్థే విదూరాఞ్య ఇతి ఞ్యప్రత్యయే వాలవా

ర్య పీఠావశో । ద్గచ్ఛద్విభ్రమ కీరవారణ ఘనా యాసేనచామ్రేడి
తః॥౧౩౮॥ కాఞ్చీకవీన్ద్రకవనాదపికోమలం తే । కల్యాణిపాణితలమ
మ్బుజనాభకాన్తే। అద్యైదమర్థిషుబహుష్వభితన్యమాన దానశ్రమాదరు
ణిమానముపైతినూనం॥౧౩౯॥ నకేవలంనాగనగేశకాన్తేహస్తోనసుస్వర్ణ
గతోధికస్తే। యంసంప్రదానీ కురుతేసనిస్స్వంసోపిక్షితౌ స్వర్ణగతోధిక
స్స్యాత్॥౧౪౦॥ అసావనష్టాపదమర్థినంద్రాగష్టా పదావాసమహోవి
ధాయ।ఆపత్కథాదూరగమబ్ధికన్యేకరోతికల్యాణికరస్త్వదీయః॥౧౪౧

యశబ్దస్య విమూరాదేశనిపాతనాత్ వైదూర్య మితిభవతీతి బోధ్యం తేషాంపీఠాయాః దర్శనాత్ యద్భయంతేన ఉద్గచ్ఛతఃఉత్పతతఃవిభ్రమకీరస్యలీలాశుకస్యవారణఘనాయాసేనప్రత్యావర్తనజనితశ్రమాతిశయేనామ్రేడితశ్చద్విస్త్రిరుక్తశ్చనైసర్గికఃస్వాభావికఃతావకపాణిశోణిమభరఃత్వత్కరరాగాతిశయఃఇత్యర్థః॥౧౩౮॥కాఞ్చీతి॥ కల్యాణిఅమ్బుజనాభకాన్తేకాఞ్చ్యాంయః-కవీన్ద్రః-వరదార్యోవేదాన్తదేశికోవాతత్కృతకావ్యాదపి కోమలం మృదులం పాణితలం కర్తృఅశ్రాన్తమవిరతం బహుష్వర్థిషు. అభితన్యమాన దానశ్రమాత్ అరుణిమానంఆరుణ్యం ఉపైతిప్రాప్నోతి ॥ ౧౩౯ ॥ నకేవలమితి ॥ నాగనగేశస్యశేషాచలేశస్యకాన్తే తే హస్తః కేవలం స్వర్ణగతః- సురద్రుమాత్-నాధికః- కింతు- సఃహస్తః- నిస్స్వం- దరిద్రం- యంప్రాణినం సమ్ప్రదానీకురుతే- యస్మైదాతుముద్యుఙ్క్త ఇత్యర్థః సః నిస్స్వోపి స్వర్ణగతః-అధికః స్యాత్-కనకసమృద్ధింప్రాప్తః భూమణ్డలేసర్వాధికశ్చభవేత్॥౧౪౦॥ అసావితి॥ అబ్ధికన్యే- కల్యాణి- త్వదీయః- కరః. అనష్టాపదం।అవిరతోపద్రవం- అవిద్యమానసువర్ణంచ అర్థినం అష్టాపదస్య స్వర్ణస్యఆవాసం- అష్టానామాపదామావాసంచ విధాయ। అపత్కథాదూరగం-ఆపచ్ఛబ్దస్యాపిదూరస్థం-కరోతి ॥ ౧౪౧ ॥ దీనాఇతి ॥ సిన్ధుకన్యేదేవి

దీనాదా నైస్త్వత్కరాబ్జాదుపాత్తైర్దేవిస్థానే స్వర్ణవత్వం ప్రపన్నాః। అప
న్నే తేనిస్థకస్యేనదీనాశ్రితానిత్యంభాన్తి లక్ష్మీకుమారాః ।౧౪౨॥ కన
త్కనకకఙ్కణోల్బణమణీఘృణిశ్రేణికా। మహాసరిదుదఞ్చితం మకరమత్స్య
రేఖావృతం॥ ప్రసహ్యమధునాశనం కృతవతైవ కృష్ణేన తే। కరామ్బురుహ
మిన్దిరే కలితపీడనం రాజతే॥౧౪౩॥ స్వర్ణస్ఫురద్భహువిధోర్మికమబ్ధికన్యే

దీనాః॥ దరిద్రాః త్వత్కరాబ్జాముపాత్తైః దానైః। దత్తద్రవ్యైః స్వర్ణవ
త్వం-కనకసమృద్ధిమత్త్వం- సుతరామర్ణవత్వంచ। ప్రపన్నాస్సన్తః దీనాః
దరిద్రాః-నాసన్-నదీనాం-ఇనాః-సముద్రాః ఆసన్- ఇత్యేతత్. స్థానే-యు
క్తం సముద్రత్వం- ప్రాప్తస్య నదీపతిత్వం యుజ్యతఏవేతిభావః. ఏతే స్వ
ర్ణవత్వం ప్రాప్తా దీనాః - నిత్యంలక్ష్మీకుమారాః శ్రియః పుత్రా భాన్తి।
ఇత్యేతత్ చిత్రం॥ సముద్రస్యలక్ష్మీపితృత్వాదితిభావః॥ ఆఢ్యా ఇతిపరిహారః
లక్ష్మీపుత్రాస్స్మరాఢ్యాచేతివైజయన్తీ॥౧౪౨॥ కనదితి। ఇన్దిరేకనన్త్యాః స్ఫుర
న్త్యాః కనకకఙ్కణశ్రేష్ఠమణిఘృణిశ్రేణ్యాఏవమహాసరితః ఉదఞ్చితముత్థి
తంమకరాణాంమత్స్యవిశేషాణాంనక్రాణాంవామత్స్యానాంచ రేఖయా
పఙ్క్త్యా ఆవృతంమకరమత్స్యాకారరేఖావిశేషేణ ఆవృతంచకరామ్బురు
హంకర్తృ మధునామకరక్షేనఅశనంభోజనం కృతవతా కృష్ణేనసీలవర్ణేన
మధుకరేణ॥ ని॥ తామిస్రపక్షకలినీలగుణేషు కృష్ణ ఇతినానార్థరత్న
మాలా॥ ప్రసహ్య కలితపీడనః కలితక్షతంసత్ రాజతే అన్యత్ర ప్రసహ్య
మధోరసురస్యనాశనంకృతవతా కృష్ణేనభగవతాకలితగ్రహణంసత్ రా
జతే॥౧౪౩॥ స్వర్ణేతి॥ అబ్ధికన్యేఆక్రాన్తసర్వభువనః వ్యాప్తసర్వజగత్
విచరితసమస్తజలశ్చ॥ ని॥ భువనంక్షేప్సువిష్టపఇతికవిదర్పణే అసౌజనార్దనః
భగవాన్. నక్రశ్చ॥ ని॥ జనార్దనోహృషీకేశేనక్రేవ్యాఘ్రాదికేతథేతికవి

రత్నాకరం తవకరం నిగదన్తి సన్తః। ఆక్రాన్తసర్వభువనో౽పి జనార్దనో
సౌ। దుర్ధర్షతాం వ్రజతి యస్య పరిగ్రహేణ॥౧౪౪॥ పాలకం సుమనసాం
తవ స్థిరచ్ఛాయమర్థితనయే సమాశ్రయే। పఞ్చశాఖమివ భవ్యకల్పకం దా
నవారిపదపోషణక్షమం॥౧౪౫॥ జనని మరకతాదిస్సార్థమారక్తరత్నై
ర్విధుముఖి నిజహస్తే వ్యర్థమేవోర్మికాసు। విసృమరవరదీధిత్యఙ్కురై
రఙ్గుళీనాం। పరిభజతి యతో౽సౌ పద్మరాగావిశేషం॥౧౪౬॥ రాగం ర

దర్పణే - యస్య కరస్య పరిగ్రహేణ. పీడనేన హి దుర్ధర్షతాం పర
తత్త్వవిచారే దేవతాన్తర తత్త్వపరైర శక్యాభిభవతాం. శ్రీచిహ్నేనై
వ వేదాన్తైపరతత్త్వనిర్ణయే నశ్రీపాణిగ్రహణమహిమ్నైవపరైరశక్యాభి
భవతా భగవతో జాతేతి భావః. అన్యత్ర- యస్యసముద్రస్యపరిగ్రహేణ
ఆవాసతయా స్వీకరణేనదుర్ధర్షతాం. దుర్నిగ్రహతాం. వ్రజతి। స్వర్ణ
మయ్యః. స్ఫురన్త్యః- నానావిధాశ్చ- ఊర్మికాః- అఙ్గుళీయాని. యస్మిన్
తాదృశం. శోభనే అర్ణసి. స్ఫురన్త్యః. బహువిధాస్తరఙ్గాయస్మిన్ తాదృ
శంచ। ని॥ ఊర్మికాత్వఙ్గుళీయే స్యాద్వస్త్రభఙ్గతరఙ్గయో రితివిశ్వః। తం-తవ
కరంతతఏవసన్తః రత్నానాం-అఙ్గుళీయమాణిక్యానాం-ఆకరం-సముద్రం
చ-నిగదన్తి। కావ్యలిఙ్గం॥౧౪౪॥ పాలకమితి॥ అర్థితనయే సుమనసాం. శుద్ధచి
త్తానాం। పుష్పాణాంచ- పాలకం. స్థిరచ్ఛాయం అనశ్వరశోభం- నిబి
డానాతపఞ్చ। దానవారీణాం- దేవానాం. పదం స్వర్గః- తత్పోషణక్షమం। దా
నవారేర్భగవతః-పదస్య-సంవాహనాదినారక్షణేక్షమం. భవ్యస్యజనకం
పఞ్చశాఖంపాణింవిస్తృతవిటపం-భవ్యకరంకల్పకవృక్షంచసమాశ్రయే
పరికరాలఙ్కారః॥౧౪౫॥ జననీతి॥ విధుముఖి-జనని- మరతకాదిః ఇన్ద్రనీలా
దిపరిగ్రహః తవహస్తే ఊర్మికాసు-అఙ్గుళీయేషు-ఆరక్తరత్నైః। పద్మరాగై
స్సార్థంవ్యర్థైవ-నిహితః-యతః- అసౌమరకతాదిః-అఙ్గుళీనాం- ప్రసృమ
రాణాం-విసృత్వరాణాం-వరదీధితీనాం-శ్రేష్ఠకాన్తీనామఙ్కురైః కన్దళైః-ప
ద్మరాగేణ. శోణమణినా. అవిశేషం- రక్తవర్ణతామితియావత్- పరితః
భజతి- తతఇతిపూర్వేణాన్వయః- కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥ ౧౪౬॥ రాగ

మేశుభకరాఙ్గుళి షఙ్గలబ్ధం । వీటీమురాన్తక ముఖే ప్రకటీ కరోతి॥
ముక్తాసవర్ణన వచూర్ణగనాగవల్లీ। పర్ణాత్మనోనఖలురాగ కథాన్యథా
స్యాః॥౧౪౭॥ భవాన్ధకూపేపతి తాయమహ్యాం దుర్మోచ కర్మోత్కరశ
ర్కరాయ। కరావలమ్బంకమలేవదాసితదఞ్చలంతేతతఏవరక్తం ॥౧౪౮॥
దధతినఖాస్తవామ్బతనుహేమలతాభభుజా। రుచిరకరారవిన్దచలదఙ్గుళి
కోటిజుషఃసరయసరస్వతీఘురసమాపతనోపనత। ప్రౌఢతనువీచికాఞ్చల
సముజ్జ్వలఫేనతులాం॥౧౪౯॥ సమాననామాసవిధుస్సమాన శేద శేహాభా

మితి ॥ రమే- వీటీ- నాగవల్లీ । తవశుభాఙ్గుళి షఙ్గలబ్ధం- మఞ్జులాఙ్గు
లిస్పర్శసంప్రాప్తం సమాసేఙ్గులే స్సఙ్గ ఇతిషత్వ విధానాత్ షత్వం
అఙ్గులిసంగఇతిపాఠస్తావత్ చిన్త్యమేవ రాగం శోణిమానం - ము
రాన్తకముఖే ప్రకటీకరోతి ॥ స్వజన్యతయాప్రదర్శయతి॥ అన్యథామా
క్తికసవర్ణ శర్కరామూర్ణం ప్రాప్తవత్యాః - స్వయం పర్ణాత్మతయా
హరితవర్ణాయాః- అస్యాః-వీట్యాః- రాగప్రసక్తిర్నాస్తిఖలు। హేత్వుప
హ్నుతిరలఙ్కారః॥౧౪౭॥ భవేతి।కమలేభవః- సంసార-ఏవ- అన్ధకూపే
పతితాయ- దుర్మో చోమోచయితుమశక్యః- యః-కర్మోత్కరః- ప్రారి
బ్ధకర్మసఞ్చయః తేనకర్కశాయనిబిడంసన్దానితాయమహ్యంకరమేవ-అవ
లమ్బంఅవష్టంభముత్తారణసాధనతయాదదాసితస్యకరస్యాఞ్చలంఅగ్రం
తతఏవహేతోరక్తంఆరుణ్యావత్-హేతూత్ప్రేక్షా॥౧౪౮॥ దధతీతి॥అమ్బ
కృశకనకలతాకాన్తి భుజాగ్రరుచిరపాణిపద్మప్రచలదఙ్గుళ్యగ్ర ప్రరూ
ఢాః- తవనఖాః। సరయః.సవేగః- యః- సరస్వత్యాః- పిశఙ్గవర్ణాయాః।
ప్రవాహః. తదాగమేనఉపనతాః- హ్రదే-తనోర్వ్యా-వీచికాః-అఙ్గుళీస్థానీ
యాః- వీచికాః-తదగ్రేషు-సముజ్జ్వలానాం- ఫేనానాం.తులాంసామ్యం
దధతి।ఉపమా॥౧౪౯॥సమానేతి॥స్వసమాననామా।సః-విధుః-భగవాన్

వానితిమాతరీర్ష్యయా। ప్రశస్తయోస్తావకహస్తయో ర్విధుర్దశావతా
రాన్విదధేనఖాత్మనా॥౧౫౦॥ విభాతివారాశివరేణ్యకన్యాప్రశస్తహస్తోల్ల
సితోనఖాత్మా। విధుర్విచిత్రాగమఏవనూనం నాసౌతులా మేతియతఃక
దాపి ॥౧౫౧॥ క్షత్రంతదేవకథయన్తి బుధాఃక్షతేభ్యో । యత్త్రాయతే
యదుపతేర్దయితేతతోహం । యత్ప్రీత్యతక్షతశతంతనుతే ప్రియాఙ్గే।
నక్షత్రమేవతదవైమినఖం త్వదీయం ॥౧౫౨॥ పాథోజాక్షభుజాన్తరాశ్ర

ఇహలోకే-దశభావాన్ అవతారాన్ సమానశేషాన్ ప్రస్తవాన్।ఇతీర్ష్యయా
విధుః-చన్ద్రః ప్రశస్తయోః- తావకహస్తయోః-నఖాత్మనా-పాణిజాత
రూపేణ- ఖసమ్బన్ధశూన్యస్వశరీరోపలక్షితస్సన్నిత్యర్థా న్తరందశ అవ
తారాన్ - ఆవిర్భావాన్ విదధే॥ఉత్ప్రేక్షా॥౧౫౦॥విభాతీతి।వారాశేః
వరేణ్యకన్యాశ్రేష్ఠసుతా-తస్యాః - ప్రశస్తయోః-హస్తయోః - ఉల్లసితః
రాశిషుమేషాదిషువరేణ్యావరాకన్యా కన్యారాశిః-తస్యాం.యః ప్రశస్తః
పూర్ణః ఉత్తరఫల్గున్యాః పాదత్రయస్యచిత్రాపాదద్వయస్యచతద్రా
శింప్రత్యపూర్ణత్వాదితిభావః-హస్తః। హస్తనక్షత్రంచ తత్రఉల్లసితఃన
ఖాత్మా-నఖరస్వరూపః- నవిద్యతే-ఖే - ఆత్మా-యస్యతాదృశశ్చ- వి
ధుః-చన్ద్రః- విచిత్రాగమఏవఆశ్చర్యకరసమాగమఏవ-చన్ద్రస్య.ఆకాశ
గ్రహణేనాన్యత్రసమాగమస్య-ఆశ్చర్యకరత్వాదితిభావః- అన్యత్ర-విగత
చిత్రానక్షత్రసమాగమఏవ-విభాతివా యతః-అసౌ- హస్తస్థః-నఖాత్మా
విధుఃకదాచిదపితులారాశింనప్రాప్నోతిహస్తనక్షత్రస్య వ్యవహితచి
త్రానక్షత్రాప్రాప్తౌసత్యాం- తులారాశిప్రాప్తిః-కథంస్యాదితిభావః॥ని॥
హస్తోనక్షత్రభేదేస్యాత్కరేభకరయోరపీతివిశ్వః।కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః
క్షత్రమితి॥యదుపతేర్దయితేయత్ క్షత్రియజాతిరూపంవస్తు-క్షతేభ్యఃఉప
ద్రవేభ్యః-చాతుర్వర్ణ్యం-త్రాయతే-తదేవ- క్షత్రం క్షత్రపదార్థంకథయ
న్తి-అహం-తతోహేతోః-త్వదీయం-యన్నఖం-వైపరీత్యేన- ప్రియస్యా
ఙ్గేఅనన్తక్షతంతనుతే- నతుక్షతాత్త్రాయతే- తన్నఖంకర్మనక్షత్రం-క్షత
త్రాత్పృథిన్నంతారకాంచఅవైమి-జానామి ॥౧౫౨॥పాథోజేతి॥ పాథో

వసతేః పద్మాలయాయాశ్చిరం। పాణ్యోర్దక్షిణ వామయోః స్థితిమతీపద్మేవ ది
శే తాం శ్రియం। యత్రైకం హరిదృశ్యయోర్ముకుళితం ఖేదాద దాక్షిణ్యవ
ద్యోగోత్థాద్ధ్రువమన్యదేతి హసితం దాక్షిణ్యశాల్యాశ్రయాత్ ॥౧౫౩॥
రోమాళిం ద్రాగుద్గతాం నాభిరన్ధ్రాద్వ్యాళీం విద్మః పద్మగేహే భవ
త్యాః। గాఢోరోజోదారహారాగ్రజాగ్రద్రత్నం నూనం తచ్ఛిరస్యం ప్రతీ
మః॥౧౫౪॥ శౌరేస్సూరాత్మనోఽక్ష్ణస్సమజనియమునేత్యుద్గతేర్ఖ్యావగం

జాక్షస్య - పుణ్డరీకాక్షస్య. భుజాన్త రాళం - వక్షస్థలం వసతిః -
వాసస్థానం - యస్యాస్తస్యాః - పద్మాలయాయాః - దక్షిణ వామ
యోః - పాణ్యోః- స్థితిమతి- పద్మేకర్తృణీ- శ్రియం- దిశేతాం దిశ
విసర్గే-హరిణా-విష్ణునా-దృశ్యయోః- యత్రకమలయోః- ఏకంపద్మం-అ
దాక్షిణ్యవతః దాక్షిణ్యహీనస్య - వామనేత్రతయాస్థిత వతశ్చన్ద్రస్యేతి
యావత్ -తద్యోగోత్థాత్. తత్సంసర్గసముద్భూతాత్-ఖేదాత్- దుఃఖాత్-
ముకుళితం-నిరానన్దితం కోరకితఞ్చ-అన్యత్పద్మం-దాక్షిణ్యశాలినః- దాక్షి
ణ్యవతః-దక్షిణనేత్రతయాస్థితవతస్సూర్యస్యేతియావత్- తదాశ్రయా
త్ -హసితం-సన్తోషం వికాసం చ- ఏతి ప్రాప్నోతి-భగవన్నేత్రయోః-చన్ద్ర
సూర్యాత్మకత్వాత్ తద్దృష్టివిషయీభూతలక్ష్మీకరాలఙ్కారభూతలీలా
రవిన్దయోః ముకుళనోన్మీలనే వర్ణితే ఇతిబోధ్యం॥౧౫౩॥ రోమాళిమితి॥ పద్మ
గేహే-భవత్యాః- రోమాళిం-నాభ్యాః పరన్ధ్రాత్ ద్రాక్ -ఝటితి- ఉద్గతా
మూర్ధ్వం ప్రసృతాం-వ్యాళీం కాళభుజఙ్గీం విద్మః అవేమః గాఢయోః-దృఢ
యోః-ఉరోజయోః ఉదారః స్మేరః-స్థానవిశేషలాభాత్ స్మితయుక్తః యో
హారః- తస్యాగ్రే-జాగ్రత్-రత్నం-తస్యాః- వ్యాళ్యాః-శిరసిభవం రత్నం
ప్రతీమః-జానీమః॥౧౫౪॥ శౌరేరితి॥ విశ్వాత్మసూరాత్మనః- సూర్యరూ
పాత్- శౌరేరక్ష్ణః- యమునాసమజనీతి- ఉద్గతేః ఖ్యా- ఉద్భూతాసూ

గా। జాతాక్ష్ణోస్తస్య గాఙ్గే కిలతదపితవాపత్యతేత్యత్రనిన్దాం । తస్యాః
కర్తుం తవాసౌ కిమభవదుదరే భానుజా రోమరాజి । వ్యాజాద్విశ్వాప్యప
త్యాఖ్యావిదురుదరభవం ముఖ్యవృత్త్యా హ్యపత్యం॥౧౫౫॥ జేతుం కంసారి
మేవవ్యవసితమధికామాజి సద్యస్తనక్ష్మా । భృద్భ్యామభ్యాశదేశే తవజ
యతితవారోమరేఖాశతఘ్నీ। ధత్తేనాభీరమేసజ్జఘనధరణిభృన్మణ్డలే
యన్ముఖోద్యత్పిణ్డపాతస్థలనియమకృతే క్లృప్తగర్తప్రతీ
తిం॥౧౫౬॥ అభ్యుత్థితాధరరసగ్రహణాయరోమ। రేఖాషడఙ్ఘ్రితతిరమ్బ

మేవ-గఙ్గా తస్యశౌరేః-అక్ష్ణోః- స్వయమపిజాతా-భానుజా- అసౌ-య
మునాకర్త్రీ-తదపి-అఙ్ఘ్రితఉత్పాదేపి- తవగఙ్గాయాః- అపత్యతా- గా
ఙ్గేకిల-మమేవ- లక్ష్మ్యుదరభవత్వాభావాదితి-అత్రవిషయే- తస్యాగఙ్గా
యానిన్దాంకర్తుం-స్వస్య. ముఖ్యాపత్యతాసమ్పాదనార్థం- రోమావళీ
వ్యాజాత్ తవఉదరే-అభవత్కిం-తథాహి-స్వపత్న్యాః- ఉదరభవం-స్వ
స్యఅపత్యశబ్దవాచ్యం-విదుర్హి॥౧౫౫॥ జేతుమితి॥ రమే-సద్యస్తనాభ్యాం-
అచిరాధిష్ఠితరాజ్యాభ్యాం-క్ష్మాభృద్భ్యాం-భూపతిభ్యాం- సద్యఃస్తనా
భ్యామేవ-శైలాభ్యాంచ-అధికామాజి-మన్మథయుద్ధే కంసారిం-భగవన్తం
జేతుం-వ్యవసితం- నిశ్చితం- నాభీ-కర్త్రీ- సజ్జఘనధరణిభృన్మణ్డలే-స
జ్జానాం. సన్నద్ధానాం-ఘనానాం-మహతాం- ధరణిభృతాం- రాజ్ఞాం
మణ్డలే- సమూహే-సతిజఘనరూపశైలమణ్డలే- యస్యాః-శతఘ్న్యాః-
ముఖాత్- అగ్రభాగాత్ - ఉద్యతామయః పిణ్డానాం- పతనస్థలస్య-అన
తివృత్తినిమిత్తం- క్లృప్తగర్తస్యప్రతీతిం-ధత్తే- సారోమరేఖైవశతఘ్నీ.త
యోః-సద్యస్తనక్ష్మాభృతోః- సమీపదేశే-జయతి॥ సద్యస్తనక్ష్మాభృతా
కామయుద్ధేజయసమ్పాదనాయశతఘ్నీనిసృతాయః పిణ్డస్య నియమేనల
క్ష్యవేధనాభ్యాసాయ లక్ష్యస్థానే అవటంఖాత్వా అయః పిణ్డస్యతదనతివృ
త్తిమభ్యస్యతఇతిభావః॥౧౫౬॥ అభీతి॥ అమ్బఅధరరసగ్రహణాయ-అభ్యు
త్థితా-తదభిముఖముత్పతితా-రోమరేఖైవషడఙ్ఘ్రితతిః- షట్పదావళిః పథి

పరిప్రరూఢం। ఉత్తుఙ్గసఙ్గతమురోజగిరీన్ద్రయుగ్మ। ముల్లఙ్ఘితుం చిరము పాయముపేక్షతే కిం॥౧౫౭॥ రత్నావళీతి వరమేవరమేఖలాయాః। అఙ్గార పఙ్క్తిరవిదూరగతా తు తస్యాః। రోమావళీతి ముపజాతవిశీర్ణమూల। ధూ మాకృతిం వహతి శక్రమణీవినీలా॥౧౫౮॥ నిశ్రేణికా నాథ దృశోరురోజదు ర్గాధిరోహతవరోమవల్లీ। లావణ్యలక్ష్మీవరవేణికా వా రతీశభూపాలకృ పాణికా వా॥౧౫౯॥ సత్వద్గర్భ సముద్భవేన హి సుచస్సన్దాయకైస్సాయ కైః పఞ్చేషుః పితరఞ్చ వఞ్చయతి యత్పఞ్చాయుధం మాధవం। లగ్నానామ

ప్రరూఢం-ఉత్తుఙ్గం-ఉన్నతం-సఙ్గతం-పరస్పరం సమ్బద్ధం చ- అనేన ఉపరి దేశేన మధ్యావకాశేన వా। గన్తుమశక్యమితి ప్రతీయతే ఉరోజగిరీన్ద్రయుగ్మం ఉల్లఙ్ఘితుం-ఉపాయం చిరముదీక్షతే కిం - ఉపాయచిన్తయా స్తబ్ధా భవతి కిమిత్యర్థః॥౧౫౭॥ రత్నేతి॥ వరమేఖలాయాం-శ్రేష్ఠకాఞ్చ్యాం-యా రత్నావళీ-సా-అఙ్గారపఙ్క్తిః. యస్మాత్- తస్యాః- రత్నావల్యాః- అవిదూరగతా-అవిదూరదేశస్థితా-శక్రమణిః-ఇన్ద్రనీల ఇవ-విశేషేణ నీలా-రోమావళీ-రోమరాజిః. తస్యాః- - అఙ్గారపఙ్క్తేః- ఉపజాతః - విచ్ఛిన్నమూలస్స-యో ధూమః-తదాకారం-వహతి-తస్మాదితి పూర్వేణాన్వయః ౧౫౮ నిశ్రేణికేతి॥ తవ రోమరేఖా-నాథదృశోః ఉరోజస్యైవ దుర్గస్థలస్య అధిరోహే అధిరోహణనిమిత్తం- నిశ్రేణికా అధిరోహిణీ వా యద్వా లావణ్యలక్ష్మ్యాః ఉత్కృష్టవేణికా అథవా రతీశస్యైవ భూపాలస్య కృపాణికా ఛురికా వా అత్ర ప్రథమవిశేషణేన రోమావళ్యాః స్తనపర్యన్తసమ్బన్ధిత్వం భగవన్నయనాకర్షకత్వం చ। ద్వితీయేన సుభగత్వం తృతీయేన మన్మథోద్రేకకరత్వం చ వ్యజ్యతే ॥౧౫౯॥ సత్వేతి సః సర్వలోకవఞ్చకత్వేన ప్రసిద్ధః పఞ్చేషుః మన్మథః త్వద్గర్భసముద్భవః త్వజ్జఠరసముత్పన్నోఽపి పఞ్చాయుధం మాధవం పఞ్చాయుధత్వేర్ష్యయా అయుతానామనన్తానాం శుచాం సన్దాయకైః శతం సహస్రమయుతం సర్వమానన్త్యవాచకమితి నైఘణ్టుకాః। అయుతానాం విరహిణాం శోకసన్దాయకైః॥ ని॥ సఙ్ఖ్యాభేదాసంయుతమోరయుతమితి కవిదర్పణే॥ సాయకైః-వఞ్చయతి- త్వద్విరహే-ధునోతీత్యర్థః ఇతి యత్- అతః హే జగజ్జనని- తాత

తో జగజ్జనని తే రోమావళీఛద్మనా। తాతద్రోహిసుతప్రసూత్యుపనతాదు
ష్కీర్తిరేవాఙ్కే॥౧౬౦॥ రజ్జుం రోమాళిరూపాం గురుకుచకలశాలమ్బినీం
జీవనార్థీ। మాతస్త్వన్నాభివాపీపరిసరమనయన్మన్మథో జాతతృష్ణః। దృ
ష్ట్వాత్యగాధామిహ న పునరలం దైర్ఘ్యమస్యా ఇతి త్రి। స్తామార్ఘ్నుత్త
త్రరజ్జుం న తృష ఉపరతిశ్శమ్బరధ్వంసినస్స్యాత్ ॥౧౬౧॥ ఋత్విగ్గ్రామే రతిమ
ఖే నను యౌవనాత్మా। నాభీబిలావటయుతోదరవేదికాయాం। యూపం
మినోతి తవ రోమలతాస్వరూపం । శఙ్కే త్రసజ్గత మురోజ యుగఞ్చ

ద్రోహిసుతస్య- ప్రసూత్యుపనతా - ఉత్పాదన సమ్పాదితా దుష్కీర్తి
రేవ తే ఉదరే రోమావళీవ్యాజేన లగ్నా ॥౧౬౦॥ రజ్జుమితి॥ మన్మథః- జా
తతృష్ణః- ఉద్గతోదన్యస్సన్- అతఏవ- జీవనార్థీ జలమర్థయమానస్సన్-గు
రుకుచకలశాలమ్బినీం- పృథుస్తనకుమ్భసమ్బద్ధాం-రోమావళీరూపాం-
రజ్జుం-తవ నాభ్యా ఏవ-వాప్యాః- పరిసరం-అనయత్ - జీవనార్థీ- ఆత్మలా
భేచ్ఛుః॥ని॥ జీవనం ప్రాణనామ్భసోరితి కవిదర్పణే॥ జాతతృష్ణః - జనితా
శ ఇతి వా స్తవార్థః- అత్యగాధాం- అతిగమ్భీరాం-తాం నాభిం దృష్ట్వా అ
స్యా రజ్జ్వాః-దైర్ఘ్యం ఇహ నాభీగమ్భీరతాయాం న పర్యాప్తం- ఇతి తత్ర ప
రిసరే తాం రజ్జుం జఘ్నుత్- తత్యాజ ఏతావతాపి ప్రయాసేన తృష్ణానివృ
త్తిర్న జాతేత్యాశయః- తథాహి-శమ్బరధ్వంసినః - ఉదపానాదినాశక
స్య తృషః- ఉదన్యాయాః. ఉపరతిః - నివృత్తిర్న భవేత్ - మన్మథస్య
యా ఉపరతిః కస్యాపి న భవేదిత్యపి ప్రతీయతే । ని ॥ శమ్బరం సలిలే విత్తే యో
ధ్రువ్రతవిశేషయోః। శమ్బరో దైత్యహరిణావితి విశ్వః॥౧౬౧॥ ఋత్విగితి॥
రమే. యౌవనాత్మా యౌవనరూపః-ఋత్విక్ యాగకర్మకరః రతిమఖే- నాభీ
బిలమేవ యూపావటం- తద్యుతాయాం. ఉదరమేవ ఉత్తరవేద్యాం మాహవ
నీయప్రాగ్భాగే- రోమలతాస్వరూపం- మన్త్రసంస్కృత మష్టాశ్రి
త్వాదియుతం- యూపం. యూపస్తమ్భం- మినోతి-స్థాపయతి- డుమిఞ్
ప్రక్షేపణ ఇత్యతః శ్నువికరణాల్లట్-సంశ్లిష్టం- ఉరోజయుగం - అస్య చ

పాలం॥౧౬౨॥ రతీశమాత స్తవరోమవల్లికామయియామనోజ్ఞాయమునాపునాతుమాం। వలిత్రయంయత్రతరఙ్గవిభ్రమంబిభర్తి హారాంశుచయశ్చఫేనతాం॥౧౬౩॥ స్తనాద్రిభాజస్థిరహారశోభా సుధామ్బుధౌరోమలతామురారేః। వటచ్ఛదస్స్యాదుదర స్తవామ్బవలిత్రయంచిత్రమిహోపధానం॥౧౬౪॥ నాభీసరోరోధసినాళికేరద్రుమ భ్రమంరోమలతా దదాతి।తదగ్రలగ్నౌతనుత స్తవేమౌ స్తనౌపున స్తత్ఫలయుగ్మశఙ్కాం॥౧౬౫॥ నాభీసరశ్చిరమగాఢతరంవిధాయ। నారాయణప్రణయినిశ్రమిణావిధాత్రా। రోమావళీతవవిభాతితచేతసీయం । క్షిప్తైవతత్ఖనన హేతురయశ్శలాకా॥౧౬౬॥ సరితోగిరితోవతీర్యనిమ్నం ప్రవిశన్త్యమ్బతవాత్రనాభి

పాలం-యూపాగ్రప్రోతములూఖలం-శఙ్కే॥ ౧౬౨॥ రతీతి॥రతీశమాతః యత్రయమునాయాం-వలిత్రయంకర్తృతరఙ్గవిభ్రమం॥ని॥విభ్రమోభ్రాన్తిశోభయోరితివిశ్వః । హారాంశుచయశ్చ ఫేనతాం నేతిపూర్వేణాన్వయః॥౧౬౩॥ స్తనేతి॥ హేఅమ్బతవఉదరం- స్తనాద్రిభాజి-కుచాత్మకశైలయుజి-స్థిరహారశోభాయామేవ-సుధామ్బుధౌ-శయితస్య-రోమలతాయాఏవ మురారేః- శయనాధిష్ఠానభూతః.వటచ్ఛదః-న్యగ్రోధపత్రం-స్యాత్కిం-ఏవంసమ్భావయామీత్యర్థః- ఇహఉదరాత్మకవటపత్రే - వలిత్రయం-చిత్రం- ఉపధానం-ఉపబర్హం- స్యాత్॥ ౧౬౪॥ నాభీతి॥ హేశ్రీః- రోమలతా-సారోమరాజిః- నాభీసరోరోధసి- నాభీసరస్తటే - నాళికేరద్రుమశఙ్కాం- దదాతి.తస్యాః- అగ్రే-లగ్నౌ- మిథస్సంశ్లిష్టౌ- స్తనౌపునః- తత్ఫలయోః-నాళికేరఫలయోః-యుగళభ్రాన్తిం-తనుతః- కురుతః॥౧౬౫॥ నాభీతి॥ హే నారాయణప్రణయిని-ఇయంతవరోమావళీ-అగాధతరం-నాభీసరఃచిరంవిధాయ-శ్రమవతా-విధాత్రా- స్రష్ట్రా-తదీయే-నాభీసరస్సన్నిధినితటే-క్షిప్తా-విసృష్టా-తస్యసరసఃఖననస్య హేతుః- అయశ్శలాకేవ విభాతి॥ ౧౬౬॥సరితఇతి॥ అమ్బ-సరితః- నద్యఃగిరితః-శైలాత్- అవతీర్య నిమ్నదేశంప్రవిశన్తి- అత్రత్వచ్ఛరీరే-తన్వీ- రోమలతైవ-కాళిన్దీ-అనేన

గర్తాత్ । తనురోమలతాకేతుడ్జా హెూ స్తనశైలాన్వయ మారురుక్షు
తీవ॥౧౬౭॥దాయాదః పితురేష నాభికమలే దామోదరస్యైధతే । ధాతే
త్యేనమసూయయేవ జనని ప్రేప్సుస్తతోప్యుచ్ఛ్రియం । నాభీకూపసము
త్థరోమలతికానాళాగ్రజాతాద్భుత।స్ఫారోరోజసరోజ కోశయుగమ
ధ్యాస్తేసుతస్తేస్మరః॥౧౬౮॥జగత్త్రయీచేతనజన్మహేతౌ వలిత్రయీభా
తిశివోదరేస్మిన్। నారాయణప్రేయసినాభికూపనిపానసోపాన పరమ్ప
రేవ॥౧౬౯॥జిత్వాజగన్తి విశిఖైర్జగదమ్బజైత్ర । స్తమ్భస్తవాఙ్గభువిరో

ప్రవాహస్య- ప్రకృతత్వే-శైలాధిరోహణమపి- సమ్భావితమితిసూచితం
నాభిగర్తాత్-ఉన్నతదేశమధిరుహ్య స్తనశైలసమీపమప్యారోఢు ముద్యు
క్తఇవ-అహెూ- నద్యాః-ఉచ్చస్థానాధిరోహణమాశ్చర్యం ॥౧౬౭॥ దా
యాద ఇతి॥ హేజనని-తేసుతః- స్మరః దాయాదః జ్ఞాతీ- ని ॥ దాయా
దోజ్ఞాతిపుత్రయోరితివిశ్వః- ధాతా. పితుః. దామోదరస్య- నాభీకమ
లే-ఏధతే-ఇత్యేవంఅసూయయా- తతః - నాభీకమలస్థాత్ బ్రహ్మణోపి
ఉచ్ఛ్రియమాధిక్య- మౌన్నత్యంచ ప్రేప్సురివతవనాభీకూపాత్- సముత్థం
రోమలతికాయాఏవ నాళస్య- అగ్రే-జాతంచ- అద్భుతం- కూపోద్భవ
త్వాత్- ఏకనాళావలమ్బిత్వాచ్చ- విచిత్రంస్ఫారంచ. ఉరోజ- సరోజ-
కోశయుగ- మధ్యాస్తేబ్రహ్మతు- ఏకస్మిన్-భగవన్నాభీకమలేవర్తతేస్మ
రశ్చతద్వక్షస్థిత శ్రీనాభేః నిష్పన్నం-ఏకనాళావలమ్బి సరోజకోశద్వయ
మధ్యాస్తఇతి- తతోస్యసముచ్ఛ్రయో వేదితవ్యః ॥౧౬౮॥ చతుర్భిస్త్రివ
ళీంవర్ణయతి॥ జగదితి॥ నారాయణప్రియసి వళిత్రయీ జగత్త్రయ్యాం
యేచేతనాః। తేషాంజన్మహేతౌఉత్పత్తిహేతౌఇదంచజగన్మాతృత్వాను
సన్ధానాదేవాభిహితంతవఉదరేనాభిరూపం- యత్కూపనిపానం-జలాశ
యఃతస్యసోపానపరంపరా-ఆరోహణపఙ్క్తిరివభాతి॥ని॥ఆరోహణంస్యా
త్సోపానమిత్యమరః॥౧౬౯॥ జిత్వేతి॥జగదమ్బమనోజఏవనృపతిః జగన్తి
జిత్వా- తవాఙ్గభువి- అనేనఅఙ్గాఖ్యదేశోపిగమ్యతే। రోమావళి వ్యాజే
నజైత్రస్తమ్భం జయప్రఖ్యాపకస్తమ్భం- విన్యస్య స్థాపయన్నతి

మలతాచ్ఛలేన। మన్యేన్యనోజనృపతిర్జితలోకసఙ్ఖ్యాం। మాతేఽలిఖదస్య తిసృభిర్వ్యలిఖద్వలీభిః॥౧౭౦॥ స్నాతస్య నాభిసరసి ధ్రువమబ్ధికన్యే। సఞ్జగ్ముషో రతిపతిర్వృతిసన్సమాధిం। ఆషాఢమేవకలయేత్ వరోమరాజి। మాస్యాంవలిత్రితయమస్య చదర్భకూర్చం॥౧౭౧॥ నాభివాపీసవిధభువితేయౌవనారామవృద్ధ్యై। న్యస్తం రోమావలిమయఘటీయన్త్రదారుస్స్మరేణ। మాతేతస్య స్ఫురతిరచితం పాదవిన్యాసహేతోః। సోపానానాన్త్రితయ ముదధేః పుత్రివల్యాత్మనాకిం॥౧౭౨॥ దీర్ఘం నాభివివరసరసో దేవిగమ్భీరిమాణం। ద్రష్టుంస్పృష్టుం వృషగిరిపతేరక్షమా వక్షమీనా। గామ్భీర్యైకాస్పదమపరసైః పూరితం మానసం యత్। తస్యస్వైరమ్పతతి జలధేః పు

స్వభిః వళిభిః వ్యాజభూతాభిః విశిష్టైః॥ జితానాం లోకానాం త్రిత్వ సఙ్ఖ్యాం వ్యలిఖత్కిం॥౧౭౦॥ స్నాతస్యేతి॥ అబ్ధికన్యేత వరోమరాజిం నాభిసరసి స్నాతస్య సమాధిం ధ్యానం సంజగ్ముషః ప్రాప్తవతః రతిపతేరేవ యతేః ఆషాఢం త్రిదణ్డమేవ॥ ని॥ ఆషాఢో యతినాం దణ్డ ఇతి హలాయుధః॥ కలయే ఉత్ప్రేక్ష్యామి వళిత్రితయం అస్య యతేః ఆస్యం డపవేశార్థం దర్భకూర్చం దర్భాసనం కలయే॥౧౭౧॥ నాభీతి॥ ఉదధేః పుత్రి-స్మరేణ ఉద్యానపాలకేన రోమావళిమయఘటీయన్త్రదారు యౌవనరూపస్యారామస్య వృద్ధ్యై అభివృద్ధ్యర్థం తే నాభీ కల్యాలసమీపదేశే విన్యస్తం కిం-తస్య ఘటీయన్త్రదారుణః మూలే మూలదేశే పాదవిన్యాసహేతోః పాదనిక్షే పార్థం వల్యాత్మనా త్రివళీరూపేణ రచితం సోపానానాం త్రితయం స్ఫురతి కిం॥౧౭౨॥ దీర్ఘమితి। జలధేః పుత్రి వృషగిరిపతేః-అక్షిరూపామీనా దీర్ఘమపరిచ్ఛిన్నం నాభివివరస్యైవ సరసః గమ్భీరిమాణం అగాధతాం స్పృష్టుం ద్రష్టుం అక్షమా అశక్తా యద్యస్మాత్ రసైః అఖిలాఘైః జలైశ్చ పూరితం తస్య మానసం మనః మానససరశ్చ గామ్భీర్యస్య అక్షోభ్యత్వస్య అగాధత్వస్య చ ముఖ్యస్థానమపి తత్రైవ నాభీసరస్యేవ నిత్యం స్వైరమ ప్రతిబన్ధం పతతి అత ఇతి పూర్వేణాన్వయః అతిగమ్భీరస్య మానససరసః నాభీసరసి ప్రవేశాత్ తత్రోఽపి నాభీసరసః గామ్భీర్యం స్పృష్టుం ప్రతీయత ఇతి భగవద్ధ్యాపితతత్ దుష్పరిచ్ఛేదమితి

త్రిలక్ష్మీపనిత్యం॥౧౭౩॥ ఆశ్రిత్యాస్య జఘనహస్తిగిరిం స్థితాయాం। పశ్చా
ద్యుద్ధో భృశముదఞ్చతి దేవి కాఞ్చ్యాం। నాభీమనన్తసరసీంకలయేశశృఙ్గ
స్తవ్యాభిఖ్యరోమలతికాంవలిధిష్ణ్యభాజం॥౧౭౪॥ జఘనపులినవత్యాం
శైవాలభాజి। త్రియుగనయనమీనైస్తృష్ణయాసేవితాయాం। త్వయి
సభరితాయాస్దివ్య సౌన్దర్యసిన్ధా। నళినముఖి విధత్తే నాభిరావర్త
భాం॥౧౭౫॥ త్వన్మధ్యయష్టింపరివేష్ట్య శేతేనాభీబిలాన్తే రశనాప్రదాకుః।
అసావపూర్వఃకమలే యదీయాన్యఙ్గాని సర్వాణ్యపిరత్నవన్తి ॥౧౭౬॥ మ

తన్మనశ్చనాభీదేశఏవనిత్యముత్సుకమితిచభావః॥౧౭౩॥ ఆశ్రిత్యేతి॥ హేదేవి
పశ్చాద్యుద్ధః భగవాన్మన్మథశ్చసజ్జాః సన్నద్ధాఃఘనాః మేఘాఃయస్మిన్
తంహస్తిగిరిం। ఆశ్రిత్యస్థితాయాం అన్యత్రహస్తిగిరిసదృశంసత్ జఘనంని
తమ్బమణ్డలం॥ని॥ జఘనంస్యాత్కటౌ శ్రోణీపూర్వభాగావకాశయోరితివై
జయన్తీ॥ ఆశ్రిత్యస్థితాయాంకాఞ్చ్యాం నగరీవిశేషే మేఖలాయాంచభృశ
ముదఞ్చతి। వర్ధతే। అత్ర నాభీం అనన్తసరసీం అనన్తాఖ్యపుష్కరిణీంక
లయే రోమలతికాం వళీరూపధిష్ణ్యాని వేదికాః భజతీతి తాదృశం గ
రుడస్తవ్యాభిఖ్యకలయే॥౧౭౪॥ జఘనేతి॥ హేనళినముఖిజఘనేననితమ్బమణ్డ
లేన పుళినవత్యాం ప్రశస్తసైకతాయాం కేశాత్మకశైవాలశాలిన్యాం।
త్రియుగస్య భగవతఃనయనైఃచక్షుర్భిరేవ మీనైః తృష్ణయా అభినివే
శేనఉదన్యయాచ సేవితాయాంరసైఃశృఙ్గారాదిభిఃజలైశ్చ॥ని॥ శృఙ్గారా
దౌజలేవీర్యే రసఇతివైజయన్తీ॥ పరిపూర్ణాయాంత్వయ్యేవదివ్యసౌన్దర్యసి
న్ధౌశ్లాఘ్యసౌన్దర్యప్రవాహేనాభిఃఆవర్తస్యజలభ్రమస్యశోభాంవిధత్తేనళి
నముఖీతిసమ్బోధనేనసౌన్దర్యసిన్ధోర్ముఖమేవారవిన్దమితిప్రతీయతే॥౧౭౫
నపభిశ్శ్లోకైః కాఞ్చీంవర్ణయతి- త్వదితి- కమలే-యదీయాని యాదృశస
ర్పసమ్బన్ధీనిసర్వాణ్యఙ్గానిశిరోభిన్నానిసర్వాఙ్గాన్యపియస్మాత్ -రత్నవ
న్తి- భవన్తి-అతః- అపూర్వః-అసౌ-రశనైవ-పృదాకుః- సర్పః- నాభీ
బిలపర్యన్తే-త్వన్మధ్యమేవ- యష్టిం-పరితోవేష్టయిత్వా శేతే- నిద్రాతి-ని
శ్చేష్టత్వాదితిభావః॥౧౭౬॥ మధ్యేతి-జనని-తే- రశనాగుణః- మేఖలాదా

ధ్యాత్మనాజనసి శబ్దగుణే సయోగాజ్జగ్రాహ శబ్దమతులం రశనాగుణ
స్తే। శారేశ్చ వ్యోవియతి సౌతిసుఖంసశబ్దైః। స్తుష్ట్యై విశిష్య కిలశిష్యగిరోగు
రోస్స్యుః॥౧౭౭॥ రతితన్త్రరహస్యమమ్బ శబ్దైరమణీయైర్విశదంప్రకాశయ
న్తి। రసనైవ రతిప్రియస్య నూనం రశనాసావితి లేఖకప్రమాదః॥౧౭౮॥ ఉ
పాశ్రితా మధ్యమమబ్ధికన్యే మణిప్రభాభిశ్శమితోత్తమస్థితిః। అసౌకృత
శ్రీమదనాదరారమేన మేఖలా న ప్రతిభాతి మేఖలా॥౧౭౯॥ యదనన్తపాణి

మ-మధ్యాత్మనా-ఉదరరూపేణ- శబ్దగుణేనాకాశేన- కేనచిచ్ఛాబ్దికేన-
యోగాత్- సమ్పర్కాత్- అతులం- శబ్దం- ధ్వనిం- శబ్దశాస్త్రంచ-
జగ్రాహ- సఃశబ్దగుణాత్ అధిగతశబ్దః- రశనాగుణః- శబ్దైః-ధ్వనిభిః-సుశ
బ్దప్రయోగైశ్చ-శారేః-శ్రవోవియతి-కర్ణనభఃప్రదేశే-స్వాధ్యాపకేచ-సు
ఖం-ఆనన్దంసౌతి- ఉత్పాదయతి-తథాహి- శిష్యాణాంగిరః- గురోః-విశి
ష్య- తుష్ట్యైస్యుఃకిల॥౧౭౭॥రతీతి హే-అమ్బ- రమణీయైః- శబ్దైః-ధ్వనిభిః-
ఉక్తిభిశ్చరతితన్త్రరహస్యం- రతిశాస్త్రరహస్యార్థం- మన్మథోద్రేకమి
త్యర్థః-అన్యత్ర-రతేః- రతిదేవ్యాస్తన్త్రం - కుటుమ్బవ్యాపారమేవ-రహ
స్యం॥ని॥ ఏకస్యైవోభయార్థత్వే కుటుమ్బవ్యాపృతావపితన్త్రమితివి
శ్వః ప్రకాశయన్తి- విస్పష్టయన్తి- అసౌ-మేఖలా-రతిప్రియస్య రసనా
జిహ్వైవ-రశనేతిప్రవాదః-లేఖకప్రమాదాపతితః౧౭౮॥ఉపేతి- అబ్ధికన్యే
మధ్యమంవలగ్నంసికృష్టంచ-ఉపాశ్రితా మణిప్రభాభిఃస్వఖచితరత్నకాన్తి
భిఃస్వధృతకుణ్డలాదిస్థామితరత్నభాభిశ్చ అయంచకృతశ్రీమదనాదరత్వే
పిహేతుః -ప్రశమితా- ఉద్భూతానాం-తమసాంస్థితిః-స్వరూపసత్తాయ
యాతాదృశీ- అన్యత్ర- శమితాపరిత్యక్తా - ఉత్తమేషు-ఉత్కృష్టేషు-
స్థితిర్వర్తనం యయా- తాదృశీకృతః- శ్రీమతిమదనే-ఆదరః-యయా-తా
దృశీమన్మథోద్రేకకరీత్యర్థః-అన్యత్ర-కృతః- శ్రీమత్సు-ఆఢ్యేషు- అనాద
రః-అభ్యసూయా-యయా-తాదృశీమేఖలా- కాఞ్చీ- ఖలా-ధూర్తా-మే
నప్రతిభాతీతిన - ఖలగుణసమృద్ధే రితిభావః ॥౧౭౯॥ యదితి ॥ అమ్బ-
తే-సుమధ్యమే - అనన్త పాణినిహితం - పతఞ్జలి పాణిన్యభిహితం

నిహితంసుమధ్యేవలతేసువర్ణమయసూత్రమమ్బ తే। గుణవృద్ధిమాన్ప్ర కృతిశోభనోముదానియతంసుశబ్దనిచయోవిధీయతే॥౧౮॥శ్రుతిమఞ్జునాదనిచయైరభిరామాసవలగ్ననాభిజఘనద్యుతిహేతుః। విలసత్యనన్తసరసాక్షియుగాయస్వదతేముకున్దదయితేతవకాఞ్చీ॥౧౯॥ కాఞ్చీమ్ముక్తిక్షేత్రమాహుర్జగత్యామ్యస్మిన్నేచిత్రాతావకీదేవికాఞ్చీ। అప్యార్యాణాంయో

భగవత్కరని క్షిప్తంచ - సువర్ణమయసూత్రం - సుష్ఠుఅక్షరప్రచుర సూత్రం-సౌవర్ణశ్రోణీసూత్రఞ్చ-యత్.యస్మాత్-వలతే-భాతి-ప్రతిభాతి చ-తతఇతిశేషః-అమునానూత్రేణగుణవృద్ధిమాన్-ప్రకృతిశోభనః-గు ణవృద్ధిప్రకృతిసంజ్ఞికశబ్దశాస్త్రసఙ్కేతసజ్ఞాశోభితఇతిభావః తారత్వా దిగుణ వాక్,వృద్ధిమాంశ్చ-ప్రకృత్యా-స్వభావతః-శోభనః-సుశబ్దనిచయః -గఙ్గోదకం- దేవైశ్వర్యంరామః-కష్ణఇత్యాది- సుశబ్దనిచయః-సాధుశబ్ద సమూహః-ధ్వనిభేదశ్చ -క్రియతే-నియతమిత్యప్రత్యయాఅన్యత్రసుమధ్య మఇతిసంబుద్ధిః॥౧౮॥శ్రుతీతి-ముకున్దదయితే-శ్రుత్యాతానాకలనేన-శ్రో త్రయోశ్చమఞ్జుభిఃగీతినాదానాం-ధ్వనీనాంచ-నిచయైః-శ్రుతీనాం-వేదా నాం- మఞ్జునాదనిచయైశ్చ-పదక్రమాదినియతమనోజ్ఞస్వరోచ్చారణైశ్చ అభిరామా-సవే-అశ్వమేధే-లగ్నస్సక్తః- యోనాభిజః-బ్రహ్మా-తస్యప్ర కృష్టప్రకాశే- హేతుః-వలగ్ననాభిసహితం-యజ్జఘనం-నితమ్బమణ్డలం- తద్ద్యోతనహేతుః-అతఏవవిలసన్తీ- తవకాఞ్చీ మేఖలాసైవనగరీ-॥ని॥ కా ఞ్చీపురీమేఖలయోరితికవిదర్పణే। అనన్తసరసాపుష్కరిణ్యాఅక్షియుగా య। అనన్తస్యసరసాయ-సాభిలాషాయ-అక్షియుగాయచ-స్వదతేరోచ తేరూపకాలఙ్కారః౧౯॥కాఞ్చీమితి॥ హే దేవి-జగత్యాం-భూమౌ-కా ఞ్చీనగరీం।ముక్తిదాయకక్షేత్రం-ప్రాహుః॥శ్లో॥అయోధ్యామధురామా యాకాశీకాఞ్చీఅవన్తికా। పురీద్వారవతీచైవసప్తైతా మోక్షదాయకాః ఇతివచనార్థవిదఇతి శేషః॥ తావకీకాఞ్చీచిత్రాఇద్ధే-యస్యాం- త్వతాక్

గిరాం మోక్షహేతోశ్చేతో యస్యాం బధ్యతే తార్క్ష్యకేతోః॥౧౮౨॥ లబ్ధవాసమధికాఞ్చి దేవి సద్రత్నజాతమభిజాతిదీప్తికృత్ ।కంసహింసనకటాక్షపాత్రతాంవిన్దతికఇవాత్రవిస్మయః ॥౧౮౩॥ అల్పాదల్పంత్వద్వలగ్నంచ లగ్నంవాసస్తస్మిన్నర్థతశ్శబ్దతశ్చ । అమ్బస్నేహాదమ్బరంవీక్ష్యకాఞ్చీవ్యాజాద్విద్యుత్తత్రవిద్యోతతేకిం॥౧౮౪॥అక్ష్యపదాదణుతస్తవమధ్యాదమ్బరమేవరమమ్బరమేవ । అస్యహివైభవమస్తువివాదంవిప్రతిపన్నమనైన్ద్రి

శ్చేత్యం- ఆస్యాం గిరాంమో గిరామపి- మోక్షహేతోః- తార్క్ష్యకేతోః- చేతః - స్వయంబధ్యతే - సంసరతి - అతశ్చిత్రమితిభావః వస్తుతస్తు న్యాయస్త్వమిత్థమేవభగవన్మనఆసీదితిభావః॥అతిశయోక్తిభేదః॥౧౮౨॥ లబ్ధేతి॥ హే దేవి- కాఞ్చ్యామధికాఞ్చి- అవ్యయీభావః- లబ్ధవాసం అభితః-జాతాం - దీప్తిం-కరోతీతి - తాదృశం- కులీనస్యాపి తేజః-తత్వాదివ-సత్- ప్రశస్తం-రత్నానాం- జాతం-సమూహః- సద్రత్నానాం-మహార్ఘాణాం-జాతంచ॥ని॥రత్నం శ్రేష్ఠే మణావితి నానార్థరత్నమాలా- కంసహింసనస్యభగవతః- కటాక్షస్య-పాత్రతాం- గోచరతాం-ఆసేవనకతాం చ విన్దతీత్యత్ర-క ఇవ విస్మయః- కావ్యలిఙ్గం ॥౧౮౩॥ అల్పాదితి॥అమ్బ- విద్యుత్- అల్పాదల్పం. సూక్ష్మతమం- తవ వలగ్నం- అర్థతః-అమ్బరం-పర్యాలోచ్య-తస్మిన్- వలగ్నే- లగ్నం- వాసశ్చ అర్థతః సామ్యాత్ -శబ్దతశ్చ-అమ్బరం।వీక్ష్య॥ని॥ అమ్బరంవసనేవ్యోమ్ని కార్పాసేయాస్వకర్మక ఇతి విశ్వః॥ కాఞ్చీవ్యాజాత్- స్నేహాత్ - తత్రవలగ్నే-విద్యోతతే కిం-అపహ్నుతిభేదః॥౧౮౪॥ ద్వావశభిస్స్యాంపర్ణయతి॥అక్ష్యేతి హే అమ్బ రమే- అమ్బరం- ఆకాశమేవ- అమూర్తమపీతిభావః-అణుపరిమాణవతః-అత ఏవ అక్ష్యగోచరత్వేన-నిశ్చితాత్ తవమధ్యాత్ మూర్తాదపీతిభావః-పరం మనాక్ప్రియం సుగృహమితిభావః-హి-యతః అమ్బరస్య వైభవం-విభుపరిమాణం- తస్మాత్ తద్గ్రహణాయ దేశాన్తరగమనాదిక్లేశభావనిరాసక ఇతిభావః - సర్వసమ్ప్రతిపన్నం - అత ఏవ అనైన్ద్రియకత్వం-అప్రత్యక్షత్వం-వివాదగ్రస్తం-తస్మాదితిపూర్వేణాన్వయః విభుత్వేన-తార్కికైస్స్వీకృతాత్ ప్రత్యక్షత్వాప్రత్యక్షత్వాభ్యాం విప్రతిపన్నాత్- ఆకాశాత్-పరమాణుతయా నిశ్చితాప్రత్యక్షత్వకస్య మధ్యస్యతతోపి

యుక్తత్వాత్॥౧౬౫॥ అణ్వప్యపత్రపదలగ్నమహో విభాస్వ కాఞ్చ్యా మధ్యమ్బరం స్తనభరం చ బిభర్తి యుక్తం। ఆహుస్త్వితో ద్వ్యణుకకారణమప్యముంత మాధారమత్ర కిల చిద్గతమఖిలస్య ॥౧౬౬॥ కార్శ్యం దృష్ట్వా కమలనిలయే నేత్రమేకం భవత్యా। దత్తం మధ్యే ప్రకటితపదే స్త్రైతుస్పర్ధయేవ। నేత్రే ద్వన్ద్వం చిరమదిశ త్తద్విచిత్రం త్రినేత్రో జాతోప్యేష ప్రథయతి కథం సమ్పదం శమ్బరారేః॥౧౬౭॥ పయోజనాభప్రియపత్ని విష్ణుపదారవిన్దవ్యపదే

దుర్లక్షుత్వం వక్తవ్యమితిభావః॥యద్వా-అమ్బరం-అవరమేవ-అణోరణు తరముత్కృష్టం- గగనంచ ప్రసిద్ధవిభుత్వకం- సన్దిగ్ధదృశ్యత్వకంచ- కథ మణుతాయాముత్కృష్టంభవేదితిభావః కావ్యలిఙ్గం॥౧౬౫॥ అణ్వీతి॥ అదః లప-పలగ్నం-అణ్వి- అతిసూక్ష్మమపి-కాఞ్చీం- నగరీవిశేషం-మేఖలాం చ-అమ్బరం-ఆకాశం వస్త్రంచ- స్తనరూపం॥ భారంచ- ఇహ శరీరే-బిభర్తి ఇత్యేతద్యుక్తం-నతుచిత్రం-యతః కేచిత్ గౌతమీయాః ద్వ్యణుకంప్రతి కారణభూతం-తం -సర్వసూక్ష్మతయా ప్రసిద్ధం-అముంపరమాణుమపిఅఖిల స్యఅచేతనవర్గస్య-ఆధారంసమవాయేనాశ్రయం-ఆహుః తతఇతిపూర్వే ణాన్వయః-కావ్యలిఙ్గమలఙ్కారః॥౧౬౬॥ కార్శ్యమితి॥ కమలనిలయే-భవ త్యామధ్యందానాగ్రం ప్రతి-కార్శ్యంశైథిల్యత్వందృష్ట్వాఏకంనేత్రం వస్త్రం-దత్తంతవపతిః-తత్రి- పాత్రే- దానే. స్పర్ధయా - సంఘర్షేణేవ అహమహమికయేవేతియావత్ తం- ప్రత్యేవ-రుచిరం- నేత్రయోః- వ స్త్రయోః-ద్వన్ద్వం- అదిశత్-అన్యత్రకృశంమధ్యదేశంప్రతి । వస్త్రంత్వ యాదత్తం-తంభగవాన్- సాదరమపశ్యదిత్యర్థః- ఏషమధ్యః- తత్ -ఉక్త హేతునా -త్రినేత్రః- శివః-వస్త్రత్రయయుక్తశ్చజాతోపి-కథం-శమ్బ రారేః-మన్మథస్య- సమృద్ధింగోప్యంసమీచీనస్థానంచ-వర్ధయతి। ప్రకటయ తిచవిచిత్రం॥ని॥ నేత్రంతుస్యాత్తరోర్మూలేవస్త్రేదృశిమథాగుణఇతి। వైజ యన్తీ విభావనాభేదః॥౧౬౭॥ పయోజేతి॥ హేపయోజనాభప్రియపత్ని- త్వంమధ్యేభగవచ్చరణాభిధాయక విష్ణుపదారవిన్దపదప్రయోగమేవాలో చ్యతుచ్ఛత్వాత్ గగనారవిన్దపదప్రయోగార్హతామనాలోచ్య ముదా

శమేవ నిరీక్ష్యమధ్యే నియమేన తత్ర నేత్రం ముదాత్వం నిదధాసి నూనం॥౧౮౮॥
నేత్రేణ నీరనిధిపుత్రి నితాన్తయోగాన్మధ్యం న చాక్షుషమితీక్షమమేవ మాతః। ఆసన్నతాపి నితరామతిదూరతా వా । ప్రత్యక్షతాం ప్రతిరుణద్ధి యథాఞ్జనాదౌ॥౧౮౯॥ అత్యల్పభావాత్తవ దేవి మధ్యో హరేః కటాక్షావిషయో యతోఽభూత్ । అతుల్యకల్యాణగుణాశ్రయస్యాప్యజస్రబన్ధోఽస్య కిలానురూపః ॥౧౯౦॥ సురాశనశ్రీప్రథనే నిదానముపేన్ద్రసంస్తోత్రకృదబ్ధికన్యే।

పరితోషేణ తత్ర నియమేన నేత్రం సాదరవీక్షణం వస్త్రం చ నిక్షిపసీత్యుత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౧౮౮॥ నేత్రేణేతి॥ నీరనిధిపుత్రి- మధ్యప్రదేశః నేత్రేణ వస్త్రేణ- చక్షుషా చ- నితాన్తయోగాత్- అత్యన్తసన్నికర్షాత్- న చాక్షుషః న ప్రత్యక్షమిత్యేతత్ క్షమం యుక్తమేవ- యతః- అఞ్జనాదౌ యథా అఞ్జనాదావివ- సర్వస్మిన్నపి- వస్తుని- నితరామాసన్నతా- అతిదూరవర్తితా వా- ప్రత్యక్షతాం ప్రతిరుణద్ధి- తస్మాదితి పూర్వేణాన్వయః- దూరస్థమఞ్జనం యథా న దృశ్యతే తద్వదేవ నేత్రోపాన్తలిప్తమపి- తదితి- అత్యన్తనేత్రసన్నికర్షోఽపి- ప్రత్యక్షవిరోధ్యేవేతి- ఉక్తార్థోయుజ్యత ఏవేతి భావః స్వాభావికస్య మధ్యాచాక్షుషత్వస్య- అత్యన్తనేత్రసన్నికర్షహేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాద్ధేతూత్ప్రేక్షా॥౧౮౯॥ అల్పేతి॥ దేవి మధ్యపదేన- హీనత్వం ద్యోత్యతే- అత్యల్పభావాత్ అల్పభక్తిత్వాత్ అతిసూక్ష్మత్వాదితి వాస్తవార్థః- యతః- హరేః- కటాక్షావిషయోఽభూత్- అతుల్యకల్యాణగుణాశ్రయస్య అసదృశశమదమాద్యాత్మగుణపరిపూర్ణస్యాప్యస్య- మధ్యస్య అనర్ఘతయా తులనానర్హసువర్ణసూత్రాశ్రయస్యాపీతి వాస్తవార్థః అజస్రబన్ధః నిత్యసంసారః- అమోక్షణ- బన్ధశ్చ నఞ్ పూర్వాజ్జసు మోక్షణ ఇత్యతః నమిమం పీఠిరః అజస్ర ఇత్యవిరతపరః అనురూపోఽయుక్తః కిల- విరోధాభాసః॥౧౯౦॥ సురేతి॥ అబ్ధికన్యే- సురాణాం- అశనశ్రీః- అమృతసమృద్ధిః- తద్విషయే- ప్రథనే వైనతేయేన సాకం యుద్ధే- నిదానం- హేతుం శోభనాయా రశనాసమృద్ధిన్యాః శ్రియశ్శోభాయాః ప్రథనే ప్రకాశనే హేతుం చ ॥ని॥ ప్రథనస్తు స్యాత్ప్రకాశే సాంపరాయిక ఇతి కవిదర్పణే॥ ఉపేన్ద్రస్య స్వానుజస్య భగవతః సంస్తోత్రకృత్ భగవత్సంస్తోత్రకారీ చ కామవ్యథాకారిత్వేన తత్సంస్తోత్రహృద్వారుచిరసక్థీయార

వలగ్నమేతద్రుచిరోరురమ్భావిలగ్న నేత్రంకలయే వలగ్నం ॥౧౯౧॥
పరమాణుషు మాతరాది మంయదిదం కోశకృదాహమధ్యమం అమ
రః కిలపామరస్తతస్సబభూవస్వ యమేవమధ్యమః ॥౧౯౨॥ అధికాఞ్చి
తథాభివృద్ధిమత్యా హ్యభిజాతశ్రుతిమఞ్జుశబ్దపఙ్క్త్యా । అతిభఙ్గురమేవ

మ్భాతస్యాంవిలగ్న నేత్రంవిశేషేణసక్తదృష్టిసహస్రం రుచిరే-యేఊరు
రమ్భే-తయోర్విలగ్న నేత్రంసక్త-వస్త్రంచ॥ని॥కదళ్యామప్సరోభేదేరమ్భే
తినానార్థరత్నమాలా॥ ఏతద్వలగ్నం- వలగ్నంఇన్ద్రింమన్యే॥ ఉత్ప్రే
క్షా॥౧౯౧॥పరమాణుష్వితి॥ హేమాతః-కోశకృత్-అమరః యస్మాత్ పర
మాణుషుఆదిమంఉత్కృష్టం-అణుతరమిత్యర్థః-ఆదౌమకారసహితంచ-ఇ
మంకర్మ- మధ్యమం-అన్తర్గతం- నిక్రుష్టంచ- అణుచ- ఆహ-ఉక్తవాన్।త
తః-ఆదిమస్యమధ్యమత్వకథనాత్- పామరః- అజ్ఞః-సః- అమరఏవస్వ
యంమధ్యమః- నికృష్టః- మధ్యేమకారసహితశ్చ- బభూవ-ఆదిమం-మ
ధ్యమముక్త్వాస్వాజ్ఞత్వం- ప్రకటయామాసేతిభావః-అర్థాన్తరంచ-కో
శకృత్- ధనకారస్వామీ- కశ్చిదమరఇత్యపిప్రతీయతే- సః-పరమాణుషు
ప్రకృష్టధాన్యవిశేషరాశికేషు- ఆదిమం- ప్రధానం. ఇమం. త్వదీయమి
తిగమ్యతే- మధ్యమం- మధ్యశ్రీకం- నికృష్టసమ్పత్కం-మాహ-అమాషయ
దితియావత్- తతఏవసః- పామరః- రుగ్ణస్స్వయమేవ. మధ్యమః- నికృష్టః
పాపవశాన్మధ్యశ్రీకశ్చబభూవేతి ॥౧౯౨॥అధీతి॥అధికాఞ్చి-కాఞ్చ్యాం
మేఖలాయాం - నగర్యాం చతథాభివృద్ధిమత్యా. సూత్రభాష్యాదిగ్రన్థై
రుపబృంహితయాఅభివృద్ధ్యాచ- అభిజాతశ్రుతీనాం ఉపనిషదాం. మ
ఞ్జునాసహృదయహృదయం గమయా- శబ్దపఙ్క్త్యా. అభితోజాతానాం-
శ్రోత్రమఞ్జుధ్వనీనాం- పఙ్క్త్యాచ- అతిభఙ్గురోపి.అత్యన్తసిరాసశాల్యపి-అ
త్యన్తకృశతయా- రశనాధ్వనివేగాసహిష్ణుతయా - భగ్నతోన్ముఖోపిత్వ

శూన్యవాదం న జహాతి మాధ్యమికః క్రమస్త్వదీయః ॥౯౩॥ జనని స్మృతిజన్మమూలభూతం తనుమధ్యం తవ సంతతానుమేయం। తదిహోపనతం పురస్తదాఙ్గీకృతసద్గౌరవదర్శనానురోధాత్ ॥౯౪॥ న పరం తవ రమ్యశీధుమిత్రం వచనం పఞ్చమభూతమధికస్యై। అపి తు స్ఫుటమేఖలాకలాపప్రసరచ్ఛ

దీయో మాధ్యమికః క్రమః శూన్యవాదికీర్తిః వలగ్నరీతిశ్చ- శూన్యవాదం శూన్యతత్త్వవాదం శూన్యమితి ప్రవాదవిషయత్వం చ న జహాతి ఇతి ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః ॥౯౩॥ జననీతి॥ హే జనని తవ- స్మృతిజన్మనః- కన్దర్పస్య- ఉత్పత్తిహేతుః తనుకృశం- యత్తవ మధ్యం సన్తతం- ఉపర్యధస్తనభాగసహాసజ్ఞారానుమేయమాస్తే- అనుమానప్రకారమేవాహ తదితి॥ తన్మధ్యం- ఇహ- శరీరే- ఉపనతం- అస్తర్భూతం- ఉపనతత్వాదుర్గ్రాహమస్తి- కుతః- పురోభాగే స్తనాభ్యామంగీకృతస్య- ప్రశస్తస్య- పృథుత్వస్య లోకనానుసారాదితి యావినోపనతం- తర్హి పురఃపథుస్తనాదర్శనం స్యాదితి కుచౌన్నత్య ద్రష్టృభిః - సుసూక్ష్మం - మధ్యస్థలం విద్యమానమేవ నమ్రత్వేన నజ్ఞాయత ఇతి భావః- స్మృతీనాం - పరాశరాద్యుక్త విష్ణుపురాణాదీనాం- జన్మనః- ఉత్పత్తేః- మూలభూతం- శ్రుతివాక్యజాతమిత్యపిగమ్యతే- తనుమధ్యమిత్యనేనవా - సంక్షిప్తవాక్యస్మృతి విశేషానగతిః తత్సన్తతానుమేయం- అవశ్యానుమేయమిత్యర్థః- తత్ శ్రుతివాక్యం ఇహ తత్వద్వి-షయస్మృతివిషయే- ఉపనతం- సిద్ధం పురాతనవసిష్ఠపరాఙ్కుశాద్యభిమతగౌరవశాలిసిద్ధాన్తానుగుణత్వాదితి ప్రకృతతద్వైభవాదివిషయానుగుణార్థాన్తరధ్వనిరోచ్ఛథ్యా॥ ౯౪॥ నేతి॥ అధికస్యై రమ్యం - మనోజ్ఞం - యత్ శీధుమధు తస్య మిత్రం సదృశం- తవ వచనం- పరం ఉక్తిరేవ- న పఞ్చమభూతం- కోకిలారావసదృశం అపి తు స్ఫుటం మేఖలా కలాపాత్ కాఞ్చీభూషణాత్ ప్రసరతా శబ్దాఖ్యగుణేన ఉజ్జ్వలం వలగ్నమపి పఞ్చమభూతం గుణతస్సవ

బ్బాణో౽జ్జ్వలం పలగ్నం ||౧౯౪|| ప్రబుద్ధదీప్త్యా ప్రబలాగమస్తే సహాత్య శేషా
న్ప్రాగరౌ సితమ్బః। అన్తేవసన్నస్య తు మధ్యమో యం స్థానే సమాతిష్ఠత
శూన్యవాదం ||౧౯౫|| మకరధ్వజరాజ భద్రపీఠం పులినం భూషణరత్న
కాన్తిసిన్ధోః। జలజాయతనేపృథుత్వదీయం జఘనం యౌవనహస్తినః స్త
కం వా ||౧౯౬|| కామాఙ్కుశేన కలితక్షతమచ్యుతేన। పాథోధిపుత్రి స్ప

రూపతశ్చాకాశః శబ్దావృత్తిదీపకం ||౧౯౪|| ఇతః పరం త్రిభిశ్శ్లోకైః కటీప
శ్చాద్భాగం వర్ణయతి|| ప్రబుద్ధేతి|| అశేషాన్ప్రకృష్టాయాబుద్ధదేవస్య
దీప్తిః ప్రతిభా తత్సదృశ ప్రతిభాకే గురౌ ఆచార్యే సర్వతః ప్రబలాగమం వే
దాత్మకం శాస్త్రం హసతి అపహసతి సతి తస్య నాస్తికస్య గురోః అన్తేవసన్
శిష్యః మధ్యమః నికృష్టః సౌగతైకదేశీ మాధ్యమికసమ్ప్రదాయప్రవర్తకః
శూన్యమేవ తత్త్వమితి వాదం సమాతిష్ఠత అభ్యుపగతవాన్ ప్రపఞ్చసత్యతా
ప్రమాణభూతం వేదమాచార్యే దూషయతి సతి మిథ్యాత్వవాదం తచ్ఛి
ష్యః అభ్యుపాగమదితి యుక్తమేవేతి భావః ప్రభూతచాకచక్యే మహతి
తే నితమ్బమణ్డలే ప్రబలమగమం శైలం ||౨|| అగమాభూరుహాహార్యావితిక
విదర్పఞ్చ హసతి సతి తస్య నితమ్బస్య అన్తికేవసన్ మధ్యమః నాస్తిశబ్దాభి
ధేయతామభజత్ స్థానే యుక్తం అతివిపులనితమ్బనిరీక్షకస్య తదన్తికతరమ
ధ్యం న దృష్టిగోచరీభవతీతి భావః కావ్యలిఙ్గం ||౧౯౫|| మకరేతి|| జలజాయతనే
త్రే త్వదీయం జఘనం కర్తృ మన్మథమహారాజస్య స్వర్ణపీఠం వా భూషణర
త్నానాం కాన్త్యాప్రవసిన్ధోః పులినం వా యద్వా యౌవనస్యైవ హస్తినః-
మస్తకం వా అత్ర మన్మథోద్రేకకరత్వం రత్నకాన్త్యావృతత్వం యౌవనదశా
లఙ్కారత్వం చ క్రమేణ వ్యజ్యతే-సన్దేహాలఙ్కారః ||౧౯౬|| కామాఙ్కు-
శేనేతి|| పాథోధిపుత్రి అచ్యుతేన భగవతా కామాఙ్కుశేన నఖేన కరణేన చ్యు
తిరహితేన కామాఙ్కుశేనేత్యపి ప్రతీయతే ||౨|| కామాఙ్కుశాః కరరు
హాః పునర్భవాః పాణిజాతాః నఖరా ఇతి హలాయుధః కలితక్షతం స్ప

ఘులంజఘనం భవత్యాః। హస్తీన్ద్రస్య హస్తకమపూర్వమిదంయదస్యాః। హస్తావుభౌ లసతఊరుమిషాదధస్తాత్॥౧౫౮॥ కరస్థీకర్తుంయాంభగవతి తవోరుశ్రియమసౌ। కరీనిత్యంకాఙ్క్షత్యభిలషతి తామేవకదళీ। అతస్తామీర్ష్యాతఃప్రసభమభిమథ్నాతికలభో। ద్వయోరేకత్రేచ్ఛాజనయతిమిథోద్వేషమధికం॥౧౫౯॥ ప్రకాశయత్పద్మగృహే మదావహః। హరేరనేకాకృతినేత్రసమ్పదః। శుభోరురమ్భాద్వయశోభితస్థ్సలం। జయత్యుదారజ్జ

ఘులం భవత్యాః ఇదంజఘనం నితమ్బయుగం అతిసంశ్లిష్టత్వాదేకీభూతమితి భావః అపూర్వం అదృష్టపూర్వం హస్తీన్ద్రస్య హస్తకం యస్మాత్ అస్యాఉభౌహస్తౌకరికరౌ॥ని॥జఘనంకామినీశ్రోణిపురోభాగేకటిస్థలయితినానార్థరత్నమాలాఊరుమిషాత్- అధోభాగేలసతఉత్ప్రేక్షాలఙ్కారః॥౧౫౮॥ వక్ష్యమాణసక్థినీవర్ణయతి॥కరేతి॥ హేభగవతి- అసౌకరీ-యాం-తవ- ఊరులక్ష్మీంసక్థిశోభాం- ఊరుం- అధికాం- సమ్పదంచ-కరస్థీకర్తుంస్వహస్తగతాం-కర్తుం-నిత్యంకాఙ్క్షతికదళీ-తామేవ- తవోరుశ్రియం-అభిలషతి - అతఃతాంకదళీంకలభః ఈర్ష్యయాప్రసభం - అభిమథ్నాతి-భఙ్క్తే- తథాహిద్వయోరేషత్రోరేకస్మిన్ వస్తునిఇచ్ఛామిథోన్యోన్యమధికద్వేషంజనయతి- ఏకామిషాభిలాషోహిబీజం వైరతరోస్మృతం॥౧౫౯॥ ప్రకాశయదితి॥ హేపద్మగృహే-హరేర్భగవతః-మదావహః-మదకరీఃఅనేకాకృతీః- దినేదినేభిన్నరూపాః నేత్రసమ్పదః-వస్త్రసమృద్ధీః-ప్రకాశయత్- అన్యత్ర- మదకరీః.హరేరిన్ద్రస్య.నయనసమృద్ధీః ప్రకాశయత్- ఉత్పాదయత్-శుభే-యే-ఊరురమ్భే- తద్ద్వయశోభితం-అన్యత్ర॥శుభోరూయే - రమ్భాఖ్యాప్సరసౌ-తద్ద్వయశోభితం॥ అతఏవ ఉదారం-మహత్ వదాన్యంచ - నితమ్బస్థలం- ఇన్ద్రస్యఏకజాతీయనేత్రస

ఘనస్థలంతవ॥౭౦॥ ప్రకృతిస్సమదర్శితామృదూనాం । నితరామున్నతి
భాజినీచకేచ। ప్రథతేసమతాయత స్త్వదూర్వోః। కరభేసేవికరేచకుఞ్జ
రాణాం॥౭౧॥కరభఃకలభప్రశ స్తహస్తః। కదళీచాప్యురవస్స్వరమ్యకా
న్త్యా। ననుతత్రచముఖ్యవర్ణదైర్ఘ్యా। త్కథయన్త్యూరు పద న్త్వదీయస
క్థ్నోః॥౭౨॥తవోరులక్ష్మీం ద్విరదాః కరస్థీం కర్తుం జకృతాశా మధుపాయ
మత్తాఃదిశ న్తి దానంతదభీష్టసిద్ధింనాపన్నపాత్రార్పణతోహినార్థః॥౭౩
అసావసారో న్తరతీవకర్కశో। మలీమసశ్చోపరికాఞ్జిరఃకరః। ఇతిత్వదూ

హాస్రప్రముఖరమ్యాభశోభితాందివం- స్వర్గం-జయతి ॥౭౦॥ ప్రకృతిరితి॥
యతః- త్వదూర్వోః- సక్థ్నోః-కరభే- కరప్రాన్తే- కుఞ్జరాణాంకరేచ-
సమతా-సాదృశ్యం. కరకరభయోరితరేతరం తుల్యద్రష్టృతా చేతిధ్వ
నిః। ప్రథతేదృశ్యతేఅతఃనితరాం ఉన్నతిభాజిమహతి వస్తునినీచేనికృష్టేచ
సమదర్శితాతౌల్యదర్శనంమృదూనాంమన్దధియాంకోమలానాంచప్రకృ
తిఃస్వభావః। కరభస్య - అధికవర్ణఘటితత్వమాన్నత్యంఅల్పవర్ణఘటిత
త్వంకరస్యనీచత్వం అర్థస్యవర్ణఘటితత్వాచ్చ శబ్దార్థయోరైక్య మతాభి
ప్రాయకం అప్రకృతసమర్థన రూపోర్థాన్తరన్యాసః ॥౭౧॥ కరభఇతి
కరభఃకరప్రాన్తఃకలభస్యకరిపోతస్యప్రశస్తఃహస్తఃకదళీచాపిఇత్యేతౌః
శోభయాఉరవఃభవేయుఃత్వదీయసక్థ్నోఃతత్రతేషుమధ్యేముఖ్యస్యశ్రేష్ఠ
స్యవర్ణస్యరూపస్యచదైర్ఘ్యాత్ ఆధిక్యాద్ధేతోఃఊరురితితత్రఊరుపదేము
ఖ్యవర్ణస్యప్రాథమికాక్షరస్యదైర్ఘ్యంకృత్వా ఊరుపదంకథయన్తీత్యర్థా
న్తరంవ్యతిరేకాలఙ్కారః॥౭౨॥ తవేతి॥మత్తాః వివేకహీనాఃద్విరదాః
తవఊరుశోభాం ఉర్వీం సమ్పదంచ కరస్థీకర్తుం కృతాశాస్సన్తః మధు
పాయభ్రమరాయ మద్యపాయచ దానం దేయం మదజలంచ దిశన్తి
తదపి దానాదపి ఇష్టసిద్ధిం నాపన్ తథాహి అపాత్రార్పణ తః అర్థః
ఇష్టసిద్ధిః నభవేత్ విషమభేదః ॥ ౭౩ ॥ అసావితి ॥ హరిప్రియే,
త్వదూరూకర్తారౌ-కాఞ్జిరఃకరః-అన్తఃఅసారఃనికృష్టఃఅరసికశ్చ-బహి
కర్కశః-కఠినః-కృపణశ్చ-ఉపరి-మలీమసః - కళఙ్కితశ్చ-ఇతి-హాసత

రూహాసతో హరిప్రియే। కరిణ్యాపాస్తే కరభస్తు దూరతః॥౨౦౪॥ విబుధాస్త
వవర్ణయన్తి జఙ్ఘే। శరధీ దాశరథిప్రియే స్మరస్య। నవయం బహుమన్మహే
తదేత। న్నహి పృష్ఠీకురుతే మనోభవస్తే॥౨౦౫॥ ప్రమిళన్తు శతాని కాహళా
నాం శరధీనాం సముదేతు వా సహస్రం। కమలే తవ జఙ్ఘయోస్తతః కిం శత
మర్ధాక్షిమపేక్షితుం క్షమన్తే ॥ ౨౦౬ ॥ కాహళీః కమలమన్దిరే భవజ్జఙ్ఘ
యోశ్శ్రియమచూచురద్యతః। తస్య తే బహుముఖప్రభఞ్జనక్షోభితేన నినద
స్తతో మునా॥౨౦౭॥ తనోతి సిన్ధోస్తనయే మనోజతూణీరశఙ్కాం తవ దే

కరిణాం-పరిహాసతః-ఇత్థం-సర్వాధికే కరిణి- అపాస్తే జితే సతి- సర్వజఘ
న్యః-కరభః రాసభః- శరప్రాన్తస్తు॥ దూరతః - నిర్జితప్రాయ ఇత్యర్థః
కావ్యార్థాపత్తిః॥౨౦౪॥ చతుర్భిర్జఙ్ఘే వర్ణయతి॥ విబుధా ఇతి॥ దాశరథిప్రి
యే తవ జఙ్ఘే కర్మణి-స్మరస్య శరధీ తూణీ వర్ణయన్తీతి యత్ తదేతత్ వయం
న బహుమన్మహే॥ హి యతః- తే జఙ్ఘే మనోభవః-న పృష్ఠీకురుతే పృష్ఠభాగ
స్థితే న కరోతి-న తిరస్కురుతే- తూణ్యోః పృష్ఠధారిత్వాదితి భావః॥ కావ్యలి
ఙ్గం॥౨౦౫॥ ప్రమిళన్త్వితి॥ కమలే-కాహళానాం కాంస్యవాద్యవిశేషాణాం
శతాని ప్రమిళన్తు-సమ్భూయ తిష్ఠన్తు-శరధీనాం తూణీరాణాం సహస్రం వా
సముదేతు-తతః తేషామన్యోన్యసమవాయతః-తవ జఙ్ఘయోః-కిం-భిన్నం-
అర్ధాక్షిశతమపి కించిత్ అపేక్షితుం-ద్రష్టుం క్షమన్తే శక్నువన్తి కిం-యథా జా
త్యన్ధానాం నానాన్యోన్యసమ్మేళనం దర్శనాయ న భవేత్ తద్వైన కాహళాదీనా
మితరేతరసమ్మేళనమాత్రేణ-న త్వజ్జఙ్ఘా విజయశక్తిస్స్యాదితి భావః॥ దృష్టా
న్తాలఙ్కారః॥౨౦౬॥ కాహళ ఇతి॥ కమలమన్దిరే యతః- కాహళ్యః-భవజ్జఙ్ఘ
యోః-శ్రియమచూచురత్-తతః-బహుముఖేన-వివిధేన-ప్రభఞ్జనేన-ప్రకృ
ష్టమర్దనేన క్షోభితేన-పీడితేన-అమునా కాహళేన-నినదః-ఆక్రన్దనం తస్య తే
బహూనాం ముఖప్రభఞ్జనేన-క్షోభితేన-అభిహతేన అమునా నినదః-శబ్దః-
తస్యత ఇతి వా స్తవార్థః॥ కావ్యలిఙ్గం।౨౦౭॥ తనోతీతి॥ హే దేవి-సిన్ధోస్తనయే
తవ జఙ్ఘా- మనోజతూణీరస్య భ్రాన్తిం- ప్రేక్షకాణాం - తనోతి-యత్

విజఙ్ఘా। తద్బాణభూతంకమలంతదగ్రేపదాపదేశేనయదావిరస్తి॥౨౦౮॥ బృన్దేనబృన్దారకసున్దరీణాం నన్దేష్టసూనోస్సఖివన్దనీయే। మన్దేతరానన్దధుమూలకన్దేవన్దేభవత్యాశ్చరణారవిన్దే॥౨౦౯॥ యౌయస్యపాదౌయదువర్యభార్యేతస్యైవదృష్టౌగతిదాయినౌతౌ। చిత్రంతదేతచ్చరణౌతవేమౌగజేన్ద్రయోగ్యాందిశతోగతింనః॥౨౧౦॥ నళినాయతనేనవంప్రవాళంపదయోస్తావకయోర్లవంప్రతీమః। అతఏవబిభర్తిపల్లవాఖ్యాంభజతేపాదపశబ్దమస్యపాతా॥౨౧౧॥ పదయోర్ద్వితయంననుత్వదీయం భజతిస్వామి

తస్యమన్మథస్య-బాణభూతంకమలంపదాపదేశేనచరణవ్యాజేన-తస్యాః జఙ్ఘాయాః-అగ్రే-ఊర్ధ్వదేశేఆవిరస్తిశరీరస్యశిరః ప్రభృతి తయాసృష్టిక్రమేణ చరణస్య జఙ్ఘోత్తరత్వా త్తస్య తూణీముఖ నిస్సృత బాణత్వ వర్ణనమితి భావః లోకదృష్ట్యాతు - జఙ్ఘా- అవాఙ్ముఖతయా-నయనగోచరీభవతి॥ కావ్యలిఙ్గం ॥ ౨౦౮ ॥ ఇతః పరం స్తబక శేషేణసర్వోద్దేశ్యభూతంపాదారవిన్దద్వయం-వర్ణయతి॥బృన్దేనేతి॥ నన్దేష్టసూనోః కృష్ణస్య- సఖి-సహాయభూతే- బృన్దారకసున్దరీణాం- బృన్దేనవన్దనీయే-మన్దేతరాణాం-నిర్మర్యాదానామానన్దధూనాం- ఆనన్దానాంమూలకన్దే-భవత్యాశ్చరణారవిన్దే- వన్దే॥హేతురలఙ్కారః॥౨౦౯॥ యావితి॥ యదువర్యభార్యే-యౌ-యస్యప్రాణినః-పాదౌభవతః-తౌ-తస్యైవప్రాణినః-గతిదాయినౌ- సఞ్చారప్రదౌ-దృష్టౌ-తవఇమౌ-చరణౌ-గజేన్ద్రస్యయోగ్యాం-గతింగమనం-పరలోకంచ-దిశతఇతియత్-తదేతచ్చిత్రం॥ విరోధాభాసోలఙ్కారః॥౨౧౦॥నళినేతి॥నళినాయతనే-నవం-ప్రవాళం కిసలయం తావకయోఃపదయోః-లవం-అవయవైకదేశం ప్రతీమః. జానీమః-అతఏవ- కిసలయంపదోః పాదయోః - లవఇత్యాఖ్యాం - అభిధాం- బిభర్తిఅస్యకిసలయస్య- పాతారక్షకోద్రుమః - పాదౌపాతీతి- పాదపఇతిశబ్దం- భజతే - పలతివాయువశాచ్చలతీతిపల్లవః- పలగతౌ- కిసలయమితివాస్తవార్థః - పాదైర్మూలైః- జలంపిబతీతిపాదపః- పాపానే-వృక్షఇతిపరమార్థః॥౨౧౧॥ పదయోరితి॥ ననుస్వామిని - త్వదీయం-పద

నిబాలమిత్రరాగం। అథపల్లవరూపమశ్నుతేతత్ప్రతిషేధన్తిహిబాలస
ఖ్యమార్యాః॥౨౧౨॥ యద్వస్తుయద్గుణవతాకలితానుషఙ్గం। తత్తద్గుణేతి
విదితంతవపాదపద్మే। అత్యన్తరాగిణికృతంహృదయంమునీనాం। వైరా
గ్యమప్యవహతీతివిచిత్రమేతత్॥౨౧౩॥పాదాన్సహస్రమపిబాలసరోజ
బన్ధోః। పాదద్వయీజయతితేజగదమ్బదీప్త్యా। బంహీయసామపిచసద్వ

యోర్ద్వితయం-యుగళం.బాలమిత్రే-బాలిశసుహృది బాలసూర్యేచరా
గం-అనురాగం శోణిమానంచ-భజతి- అథబాలిశమైత్రీకరణానన్తరం-త
త్పదద్వితయంపల్లవరూపం-విటస్వరూపంకిసలయరూపంచఅశ్నుతేప్రా
ప్నోతి- తదనర్థకరత్వం సామాన్యేనసమర్థయతే-తథాహి ఆర్యాః-సాధ
వః-బాలేనసహ- సఖ్యం-ప్రతిషేధన్తి-నిషేధ్యన్తిహి- బాలేనసఖ్యంబలవ
ద్విరోధోమృత్యోర్ప్యవర్తఇత్యుక్తత్వాత్॥౨౧౨॥యదితి॥ హేఅమ్బ-య
ద్వస్తుయాదృశద్రవ్యం-యద్గుణవతా-యాదృశనీలపీతాదిగుణవతా- ద్ర
వ్యేణసహకలితానుషఙ్గం.రచితసంసర్గం-భవతి-తద్వస్తు- తత్తద్గుణే-త
త్తద్ధర్మవాన్ఇతివిదితం- ప్రసిద్ధం-సంసర్గజాదోషగుణాభవన్తీతిన్యాయా
దితిభావఃఅత్యన్తరాగిణి-అత్యన్తరక్తిమవతి- తవపాదపద్మే. కృతంకలి
తం-మునీనాంహృదయం- వైరాగ్యంరక్తిమాభావం- వహతీతియత్-ఏ
తద్విచిత్రం- మునిజనహృదయంసన్తతకలితలక్ష్మీపదకమలోపాసనేనవి
షయవైరాగ్యంవహతీతిభావఃఅతిశయోక్తిభేదః॥౨౧౩॥ పాదానితి॥జగ
దమ్బ॥తేపాదద్వయీ-దీప్త్యాకాన్త్యా-బాలసరోజబన్ధోః-ఉద్యద్రవేఃపా
దాన్-చరణాన్కిరణాంశ్చ సహస్రమపి- జయతి-పాదద్వయేన సహ
స్రపాద విజయశ్చిత్రమితిభావః॥తదేవసామాన్యేనసమర్థయతే॥బంహీయ
సా మిత్యాదినా॥సతాం-సాధూనాం. నక్షత్రాణాంచ- వసుహారకా

సుహారకాణాం। ప్రాయోజయః కువలయార్తికృతాం కుతస్స్యాత్॥౨౧౪॥
నవప్రవాళాదపికోమలస్తేనవిన్దతేకశ్చరణారవిన్దం। శనైరనైషీద్దృషదం
యదమ్బస్పృశన్సశఙ్కం భగవాన్వివాహే॥౨౧౫॥ శుభతరలాక్షమబ్జ
సుషమాయతనఞ్జగతాం। జననిశుచిద్విజైశ్శ్రితమిదం పదమాస్యమపి।
పరమియతీభిదాప్రథమమభ్యుదయన్దధతా। త్వహిమరుచాసమంహిమరు

ణాం- ధనాపహారిణాం-కాన్తిహారిణాంచ-కువలయానాం- భూమణ్డ
లానాం- నీలోత్పలానాంచ-ఆర్తికృతాం - దుఃఖకృతాం- నిమీలనకా
రిణాంచ- జనానాంబంహీయసాం- భూయసామపి ప్రియస్థిరేత్యాదినా
బహులశబ్దస్య-ఈయసునిబంహ్యాదేశః ప్రాయః- ప్రాయశః- జయః-కుత
స్స్యాత్॥౨౧౪॥నవేతి॥ హేఅమ్బ- తే-చరణారవిన్దం - నవప్రవాళాత్ అభిన
వకిసలయాదపి-కోమలంమృదుళం-విధేయః-కోనవిన్దతే-నపరిచరతిసర్వో
ఽపి వ్రతఏవేత్యర్థః- యత్కారణాత్-భగవాన్-వివాహే- పరిణయకాలే
యత్పదపఙ్కజం-స్పృశన్ దృషదం- గ్రావాణం- సశఙ్కం యథా
తథా-శనైః-మన్దంఅనైషీత్-నినాయ-తస్మాత్కారణాదితిపూర్వేణాన్వ
యః॥౨౧౫॥శుభేతి॥జగతాంజననిరమే-శుభతరా-అత్యన్తంరమ్యాలాక్షా
యస్మిన్ తం-అన్యత్ర- శుభే-శుభకరే- తరళే- చఞ్చలేచఅక్షిణీ- య
స్మిన్ తత్-అబ్జస్య- పద్మస్య- సుషమాయాః- శోభాయాః- ఆయతనం-
స్థానం-అన్యత్ర- అబ్జస్యచన్ద్రస్య-సుషమాయతనం-శోభాస్పదం-శుచిభిః-
శుద్ధైః- ద్విజైః-విప్రైః-అన్యత్ర-శుచిభిః-శ్వేతైః-ద్విజైః-దన్తైః శ్రితం- ఇ
దం-పదం-పాదః-ఆస్యం- ముఖమపితుల్యమితి శేషః॥ ప్రథమంపాదః అభ్యు
దయం-ఉదయంతమోనిరాసేనఅభయోదయఞ్చదధతా పుష్ణతా అహి
మరుచాసూర్యేణతుసమః చరమం-ముఖమిత్యర్థః-అభ్యుదయంఆవిర్భావం

చానరమశ్చ్వరమే॥౨౧౬॥ప్రద్వేష్టియః పాదరుచింతవాగ్ర్యాం త్వమిన్దిరేద్రష్టు
మయోగ్యమాహుః। దృష్టాన్తమత్రప్రతిషిద్ధదృష్టిముద్యన్తమాదిత్యముదా
హరామః॥౨౧౭॥ నవర్ణతః కేవలమీప్సితార్థదానాదపిత్వచ్చరణౌ సురా
గౌ। శ్రియైవనోదఞ్చితపత్రజాతౌ విమౌ జగత్పూజ్యతయాపిమాతః॥౨౧౮॥
అజేన్ద్రభర్గాదిసురవ్రజేడితే భజేతవక్షీరధిజేపదామ్బుజే। వ్యనక్తిసక్తం

దశతాతన్వతాహిమరుచాచస్వైరిణిచసమంభవతి॥ ఇయతీపరం-భిదా-ఏతా
వత్యేవభేదేత్యర్థః అత్రసమమితిసహార్థో వాపదస్యాంసకాఖ్యాభరణయు
క్తత్వాత్ ముఖస్యలలన్తికాదియుక్తత్వాచ్చతయోర్నిగరణేనతద్యుక్తత్వ
మిత్యపివ్యజ్యతఇతిబోధ్యం॥౨౧౬॥ ప్రద్వేష్టీతి॥ఇన్దిరేయఃతవఅగ్ర్యాం శ్రే
ష్ఠాంపాదయోఃరుచిం- మహావిశ్వాసంకాన్తించ-ప్రద్వేష్టి-తం-జనం-ద్ర
ష్టుం-వీక్షితుం-అయోగ్యం-ఆహుఃఅత్రవిషయే ప్రతిషిద్ధదృష్టింనిషేధితదర్శ
నం- ఉద్యన్తం- ఆదిత్యం- బాలసూర్యమిత్యర్థః-దృష్టాన్తం- ఉదాహ
రామః-బ్రూమః-ఉద్యన్తంభాస్కరందృష్ట్వానచేలస్నానమాచరేదితిశా
స్త్రాత్- లక్ష్మీచరణారవిన్దమహావిశ్వాసప్రద్వేషిణః-పురుషస్యదర్శనంసా
ధూనామనుచితమితివాస్తవార్థః ఉద్యత్సూర్యస్యతత్పాద సామ్యేనతద్వి
రోధిత్వాదేవదర్శననిషేధఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౨౧౭ ॥ నేతి ॥ హేమా
తఃత్వచ్చరణౌ -వర్ణతఃరూపతఃకేవలం-సురాగౌఅతిరక్తౌ-న-కిన్తు-ఈప్సితా
ర్థదానాత్ అభీష్టప్రదానాదపి- సురాగౌ తాదృశౌ కల్పకవృక్షావిత్యర్థః
రక్తవర్ణశాలినౌ- సర్వేష్టదానాత్-కల్పవృక్షసదృశౌ వితిచభావః-ఇమౌ
చరణౌ-శ్రియైవశోభయాపరంఉదఞ్చితపత్రజాతౌ -న- జగత్పూజ్యతయా
పి-ఉదఞ్చితపత్రజాతౌఅర్చితకుసుమాదికావిత్యర్థః॥౨౧౮॥అజేతి॥ హేక్షీర
ధిజే-అజేన్ద్రభర్గాదిసురవ్రజైః-బ్రహ్మాదిదేవసమూహైః- ఈడితే-స్తుతే
తవపదామ్బుజే-భజే-యయోఃచరణయోః-అలక్తకం -లాక్షాహరేఃఉరస్త

యదలక్తకం హారేఽపి రక్తచేతస్యపహస్త్యముచ్చైః ॥౨౧౯॥ ఉదారసద్దేహ ముషం వితన్వతీముదారసద్దేహభృతాం చిదాత్మకం । సదారవిన్దే వ్యుద యన్తమిన్దిరే పదారవిన్దే హసతశ్శ్రియా తవ ॥౨౨౦॥ అపి నీరజస్స్ఫురణహా ర్యపి నీరజస్స్ఫురణాపహారి పదయోర్ద్వయం తవ । అపి హంసకప్రణయి ధూతహంసకం గమనేన పద్మభవనే విశోభతే ॥ ౨౨౧॥ కాచిదఙ్ఘ్రికమ లే తవ శ్రితా కంసహింసనపురన్ధ్రి హంసకా । మఞ్జులైరఖిలరఞ్జకైరుతై ర్మానసే విహరతో మధుద్విషః॥ ౨౨౨॥ రాజచ్ఛోభనఖాశ్రితం శుభకరం

చే-వక్షస్థలే-సక్తం-లగ్నం సత్ తస్య- భగవతః- ఉచ్చైః పరత్వం సర్వశేషి త్వం-వ్యనక్తి-ప్రకటయతి-శ్రియః పతేరేవ సర్వశేషిత్వాదితి భావః॥౨౧౯ ఉదారేతి॥ఇన్దిరే-దేవి ఉః-లక్ష్మీః-దారాః-పత్నీ- యస్య తస్య భగవతః-సన్దే హః-తత్సమ్బన్ధిపరతత్త్వవిషయః సంశయః తం ముష్ణాతీతి- తాదృశం-చి దాత్మకం-చిద్రూపం హంసం- అభిజ్ఞాన రూపం లాఞ్ఛనమిత్యర్థః- దేహభృ తాం ముదా వితన్వతీ-తవ పదారవిన్దే-ఉదయన్తం-ఉద్యన్తం-రవిం - శ్రియా శోణిమ్నా సదా హసతః॥౨౨౦॥అపీతి॥ హే పద్మభవనే తవ పదయోర్ద్వయం రజసాం- స్ఫురణహారీ ప్రకాశహృత్ తన్న భవతీతి నీరజస్స్ఫురణా హార్యపి రజ స్స్ఫురణాపహారీ-హంసకానాం-పాదకటకానాం ప్రణయిమిత్ర మపి తత్సం శ్లిష్టమపీతి భావః ధూతహంసకం నిరస్త హంసక మితి విరోధః స్వోత్క ర్షేణ నీరజోన్మేషహారీ-సత్త్వాధిక్యజననేన రజః ప్రకాశహారీ చ హంసకప్రణ యి గమనేన మన్దగమనేన- ధూతహంసకం- జితకలహంసం చ- విశోభత ఇతి పరిహారః ॥౨౨౧॥ కావితి॥కంసహింసనపురన్ధ్రి తవ అఙ్ఘ్రికమలే పా దపద్మా రవిన్దే జలజే శ్రితా సంశ్రితా కాచిత్ హంసకా నూపురా హం సా ఇతి చ వ్యజ్యతే కర్తారః అఖిలరఞ్జకైః మఞ్జులైః రుతైః ధ్వనిభిః మ ధుద్విషః మానసే మనస్యేవ మానససరసి విహరతః క్రీడతః త్వన్నూ పురశిఞ్జితైస్సదా భగవాన్ తుష్యతీతి భావః॥౨౨౨॥రాజదితి॥ పద్మే॥రా జన్తీ శోభా యేషాం తాని తాదృశైః నఖైః ఆశ్రితం అన్యత్ర రాజత్ దీప్యమానం శోభనం చ యత్ ఖం గగనం తదాశ్రితం శుభకరం మఙ్గ

రాజీవరాజీసుహృత్। పద్మే గాఢతమోహరం తవ పదం బాలార్కబిమ్బం చ తత్। యద్యప్యేవమథాపి విదితో భేదస్త్వియానేతయోః। రర్ఘ్యం సంస్కృతముత్తరస్య కలయన్త్యాద్యస్య పాద్యం బుధాః॥౨౨౩॥ తవ భగవతి వన్దే దివ్యపాదారవిన్దే। సదసి యదభిషేకం శమ్భుజమ్భారిముఖ్యాః। స్వమకుటఘటితస్వశ్శాఖినిష్పన్నపుష్పైః। ప్రసృమరమకరన్దైరన్వహం తన్వతే తే॥౨౨౪॥ ప్రణతిషు తవ పుణ్యద్వన్ద్వమాసీత్పురారేః। ప్రణిపతనత ఏకం లోకమాతః స్వదఙ్ఘ్ర్యోః। చిరవిరహకృశస్య స్వావతంసామృతాంశో ర్నవనఖమయతారాయోజనేన ద్వితీయం॥౨౨౫॥ చరణనళినయుగ్మం సంప్ర

శకరం అన్యత్ర శుభాః కరాః కిరణాః యస్యతత్ రాజీవరాజ్యాః పద్మపఙ్క్త్యాః సుహృత్ సదృశం మిత్రంచ గాఢతమాంసి దుర్ఘర్షాజ్ఞానానిఅన్ధతమసానిచ హరతీతి తాదృక్ తవపదం పాదః తత్ ప్రసిద్ధం బాలార్కబిమ్బంచసమం యద్యపితుల్యమేవేత్యర్థః అఙ్గీకారః తథాపిఏతయోః చరణారుణయోఃఇయాన్ ఏతావాన్ భేదః విదితః బుధాఃఆద్యస్య పాదస్యసంస్కృతంఏలాదిభిర్వాసితంపాద్యంకలయన్తి ఉత్తరస్యసూర్యబిమ్బస్యసంస్కృతంమన్త్రైర్భిమన్త్రితంఅర్ఘ్యంకలయన్తి- ఇయానేవభేదఇతిపూర్వేణాన్వయః॥౨౨౩॥తవేతి హే భగవతితవశమ్భుజమ్భారిముఖ్యాః-సదసియయోః చరణయోఃఅభిషేకం।స్వమకుటేషు-ఘటితాని-స్వశ్శాఖినఃకల్పవృక్షాత్ నిష్పన్నపుష్పాణి-వికచకుసుమానితేభ్యః-ప్రసృమరమకరన్దైః-అన్వహంప్రత్యహం-తన్వతే। కుర్వతే। తే- దివ్యపాదారవిన్దే-వన్దే ॥౨౨౪॥ ప్రణతిష్వితి। హేలోకమాతః-పురారేః-త్రిపురరిపోః-తవకర్మణఃప్రణతిషు -పుణ్యద్వన్ద్వంసుకృతయుగ్మం। ఆసీత్।తదేవవివృణోతి।త్వదఙ్ఘ్ర్యోః। ప్రణిపతనతః-ప్రణామతః ఏకంపుణ్యమాసీత్।చిరవిరహేణ-చిరకాలతారావియోగేనకృశస్య-స్వావతంసస్య- ఆత్మశిరోభూషణస్య-అమృతాంశోః-సుధాంశోఃనవనఖమయీనాం-అభినవనఖాత్మనాంతారాణాం-యోజనేనప్రణామసమయేసఙ్ఘటనేన-ద్వితీయంపుణ్యమాసీత్ ॥౨౨౫॥చరణేతి।హారిసఖిత

ర్మక్లేశసిన్ధో స్తవహ ిసతిసనక్షత్రకంచసన్ధిం త్రే । ఇదముచితమవేమో యేనతత్సంశ్రితానాం। తతిరపినఖానాంతారకత్వం దధాతి॥౨౬॥ అని శంప్రకాశమధిగన్తుమిచ్ఛయా । తవభానిసిన్ధుతనయే పదామ్బుజం। అధిగత్యనూనమభవన్యతో నఖాన్యతఏవ ఖమిచ్ఛతదభూన్నభస్థలం॥౨౭॥ మరాళికేడ్యాప్యమరాళికేడ్యా బుధద్రుమశ్రీరపివిద్రుమశ్రీః ఖరాంశుకాన్తా నఖరాంశుకాన్తా హ్యమ్బద్వయీయం తవచిత్రమఙ్ఘ్రీ ॥౨౮॥ చరణావిమౌ

వచరణనళినయుగ్మం- కర్మసంసృతిక్లేశాదేవసిన్ధోః- తారకంఉత్తారకం కథయన్తి-ఇదముచితం-అవేమః-విద్మః యేనకారణేనతత్సంశ్రితానాంచరణావలమ్బినాం-తత్సంసర్గిణామితివ్యజ్యతేనఖానాం-తతిరపిచ- తారకత్వం ఉత్తారకత్వంనక్షత్రత్వంచదధాతి॥౨౬॥ అనిశమితి ॥ సిన్ధుతనయే-భానినక్షత్రాణి-అనిశం-నిశాశబ్దోవిశ్రమపరః- అవిశ్రమం-అవిరతమితియావత్ యద్వానిశాభావేపిదివాపీత్యర్థః అహర్నిశం- ప్రకాశం- అధిగన్తుం ప్రాప్తుం-ఇచ్ఛయాతవపదామ్బుజమధిగత్యయతః కారణాత్ - నఖాని నవిద్యతేఖం- గగనంయేషాంతాని- విధేయంనఖరాఇతిపరమార్థః- అభవన్ నూనమిత్యుత్ప్రేక్షా- అతఃకారణాదేవ తత్ఖంచగగనమపిభానాంనక్షత్రాణాం-స్థలంస్థానం-నాభూత్నభస్స్వరూపస్థలమభూదితివానభస్స్థలం-గగనతలమితినైజార్థః ॥౨౭ ॥ మరాళికేతి॥ అమ్బతవేయమఙ్ఘ్రిద్వయీ-మరాళికయా- హంసస్త్రియా-ఈడ్యా- స్తుత్యాపి - అమరాళికేడ్యా-మరాళికయానసంస్తుత్యేతివిరోధః మన్దగమనవిషయేహంసికాతోప్యీడ్యాఅమరాణాందేవానాం-ఆళికయాపఙ్క్త్యా-ఈడ్యేతి-పరిహారః బుధద్రుమస్య- దేవద్రుమస్య కల్పవృక్షస్యేతియావత్ . శ్రీరివశ్రీః యస్యాస్సా - తథాభూతాపి - విగతా-నిర్గతాద్రుమశ్రీః -కల్పద్రుమశ్రీర్యస్యాఇతివిరోధః-దానవశాత్-కల్పద్రుమశ్రీమతీ-కాన్త్యావిద్రుమశ్రీః- ప్రవాళశ్రీమతీతిపరిహారః- ఖరాంశుః సూర్యఃబాలసూర్య ఇతిభావః-తద్వదరుణాపి- నఖరాంశుకాన్తా- తద్భిన్నేత్యర్థః- ఖంఇన్ద్రియం-మనోనేత్రాదికమితియావత్- రాతిదదాతీతి- ఖరం- పత్యుర్మనోజ్ఞమిత్యర్థః రాదానే. సచాసౌ- అంశుకంవస్త్రం- కాన్తిశ్చ తేన- అన్తారమ్యానఖరాణాం- నఖానాం- అంశుభిఃకాన్తేతిపరిహారః॥౨౮॥ చరణావితి॥ కరు

హీకపణౌసిషేయత స్తరుణాంశుణాగ్ర్య...నుకారిణౌ।అనువిన్దత స్తదరవి
న్దబన్ధుతామపిసాధుచక్రబహుమాన్యతాంచ మే॥౨౯॥పదమాశ్రిత స్తవ
పయోధికన్యకేవిపదంనజాతుభజతీతిసాంప్రతం । అపితత్పరాగమధిమౌ
ళిధారయన్నపరాగతాంవ్రజతిజన్తురద్భుతం ॥౩౦॥ శ్రితఃపరాగంజ
రఠశ్శశాఙ్కోఽదృష్టోనతస్యత్రిమ్బకశీర్షగస్త్రిః।స్పృశన్నపిత్వత్పదయోఃప
రాగంనజాతుతారుణ్యమహోజహాతి ॥౩౧॥ సురాదిమాన్యంవిధుతో

ణౌనిషేరమే- తవేమాచరణౌయతఃకారణాత్ తరుణారుణస్య బాలసూ
ర్యస్య-అగ్ర్యకిరణానుకారిణౌ- శ్రేష్ఠకాన్త్యనుయాయినౌ - స్త ఇతి శేషః-
బాలాతపసచ్ఛాయా వితిత త్వార్థఃతస్మాత్కారణాత్ -అరవిన్దబన్ధుతాం
అబ్జబన్ధుత్వం-చక్రైః చక్రవాకైఃబహుమాన్యతాంచ- సాధు సమ్యక్-
అనువిన్దతః- భజతఃశోభయా-పద్మసాదృశ్యంఆశ్రితసంరక్షకత్వేనసా
ధుమణ్డలబహుమాన్యత్వం చభజతఇతిపరమార్థః॥౨౯॥ పదమితి॥ ప
యోధికన్యకే తవపదమాశ్రితః - జనఃవిపదంపదవ్యతిరిక్తంఆపదంచ-జా
తునభజతీతిసామ్ప్రతంయుక్తంజన్తుః-తస్యపదస్య- పరాగంధూళిం-మౌ
ళౌ- అధిమౌళి - శిరసీత్యర్థః - ధారయన్నపి-అపరాగతాంఅవిద్యమా
నధూళిత్వం వ్రజతి-భజతి అద్భుతం- అపగతరాగిత్వం వైరాగ్యంభ
జతీతిపరమార్థః॥౩౦॥ శ్రిత ఇతి ॥ హేశ్రీః-పరాగంపాంసుం- పరాచ
లం- అస్తాచలమితియావత్- శ్రితః ప్రాప్తః శశాఙ్కఃజరఠః- స్థవిరః
జీర్ణశ్చ- దృష్టః- సఏవేతి శేషః నతస్య- నమ్రస్య - త్ర్యమ్బకస్య. త్రిన
యనస్య-శీర్షగః- శిరస్థస్సన్- త్వత్పదయోః పరాగం-రజః అస్తాచలంచ
స్పృశన్నపి-జాతుకదాచిదపి- తారుణ్యం-యౌవనం నజహాతిఅహోప
రాగాశ్రయాస్యతుల్యత్వేపివార్ధకనిత్యయౌవన రూపవిషమఫలప్రాప్తి
శ్చిత్రమితిభావః॥౩౧॥ సురేతి॥ హేరమే- యః - నరః- సురాదిభిః
దేవప్రభృతిభిః- మాన్యంపూజ్యం-అన్యత్ర- సురాః-సురాఖ్యశబ్దఆదిఃయ
స్యపదస్యతత్ సురాది- మాః-మాకారః- అన్యఃఆద్యన్యః- అన్త్యఇత్యర్థః
యస్యపదస్యతత్- మాన్యం-విధుతః- నిరస్తః- ఉపసర్గః. ఉత్పత్తిః యేన

పస[illegible]నాపహం లేప్యుగరి మపర్కం। పదం తే దేవి [illegible]ప్తిపిద్వా
దూరాదపా[illegible]ర్య్రపహాపదం[illegible]॥౧౩౨॥ పాం[illegible] త్రపాం తపఙ్కజానాం
వన్దే భవం[illegible]తరీతుకామః। మస్తే సమస్తే షపదత్సు లాక్షారాగం పరాగం
వహతే[illegible]॥౧౩౩॥ పదద్వయం యస్తవ దేవి సేవతే ప్రపన్నాశ్రితానాం
ద్విపదో భవత్యసౌ। విధుస్వన స్త్వద్విముఖస్తు యో నరశ్చతుష్పదం హన్త వ
దన్తి తం బుధాః॥౧౩౪॥ పదయోస్తవామ్బ రాగం ప్రాహుః స్వాభావికం వ
యం త్వేనం। పుష్కలరాగప్రియతమహృదయవసత్యుపనతం చ జానీ

తత్ విధుతః- విష్ణోః - అపగతవిభాగం వా- అన్యత్ర- విధుతః-నిరస్తః-ఉ
పసర్గః- ఆకారసుశబ్దరూపోపసర్గః-యేనతత్ - ఉపసర్గ ఇతి వైయ్యాకర
ణానాం సంజ్ఞా-శుభావహం- మఙ్గళకరం మృదుకోమలం - చారువర్ణం-
రమ్యశోభం రమ్యాక్షరంచ తే- పదం పాదం- సురమాఖ్యపదంచ ప్రణ
మేత్- జపేద్వా-స- నరః అరం-భృశం-ఆపదం-అరమాపదం- రమాపద
వ్యతిరిక్తంచ- అపాస్యతి-నిరస్యతిక్రమాలజ్ఞాః-నః ॥౧౩౨॥ పాదమితి॥
హే దేవి-భవం సంసృతిం - తరీతుకామః, తితీర్షుస్సన్ పఙ్కజానాం త్ర
పాం- లజ్జాం దదాతీతి- తాదృశం తవపాదం-వన్దే యదీయం చరణస
మ్బన్ధిమఞ్జులాక్షాభిః- మనోహరాలక్తకైః-రాగం శోణం పరాగం ధూ
ళిం సమస్తానాం-ఈట్ ఈష్ట ఇతి శేఃకర్తరిక్విప్ ప్రభురవివిష్ణరపీతియావత్ మ
స్తే శిరసి వహతే- క్రీడాయామితి భావః ॥౧౩౩॥ పదద్వయమితి హే దే
వి-విధుస్వనః యః-పురుషః-తవ- పదద్వయం సేవతే- అసౌ-శ్రితానాం
ఆశ్రితానాం ద్విపదః గజప్రదః-గజాన్తైశ్వర్యప్రద ఇత్యర్థః పాదద్వయవాం
శ్చ-ప్రభుర్భవతి-యోనరస్తు తయోశ్చరణయోః-విముఖః-పరాఙ్ముఖో భవ
తి-తం నరం-బుధాః చతుష్పదం చతుష్పాదసహితవిభుం జ్ఞానశూన్యత్వాత్
చతుష్పాజ్జన్తుంచ-వదన్తి-హన్తేత్యాశ్చర్యే-త్వత్పదద్వయా శ్రితానాం ద్వి
పాత్ప్రభుత్వం సమ్భవతీతియుక్తం-పదద్వయానాశ్రయిణాం-తత్రోద్విగు
ణంచతుష్పాదప్రాప్తిశ్చిత్రమితి భావః॥౧౩౪॥ పదయోరితి॥ హే అమ్బ-పద
యోః-రాగం శోణిమానం-స్వాభావికం నిసర్గజం ప్రాహుః వయం తు-ఏనం
రాగం-పుష్కలః-సమృద్ధః రాగః అనురాగః ఆరుణ్యఞ్చ యస్య తత్ ప్రియత
మస్యభర్తుః-యత్ హృదయం-మనః-వక్షస్థలంచ-తద్వసత్యా-తన్నివాసేన

మః॥౨౩౫॥ పరమకరావళీరమ్యాబహురాగధరాధరోరువిభ్రమభాక్।
అసిహంసహారిగతికాపక్షేపిత్రువత్పితృప్రసూవచ్చ।౨౩౬॥ ఇత్యాత్రేయ
వేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రేసౌన్దర్యస్తబకోష్టమః॥

ఉపనతం-ప్రాప్తంచ-విధేయం-జానీమఃవిద్మః॥౨౩౫॥పరమేతి॥ హేపక్షే
పరమా- శ్రేష్ఠా-కరః॥హస్తా-యస్యాస్సా॰యద్వా-పరమస్య-హారేఃకం
సుఖం- పరమం- కంవా- రాతిదదాతీతతథోక్తాయద్వా- పరమకలా-
ఓంకారవిద్యాస్వరూపిణీ- సముద్రపక్షే- పరాణాం- మకరాణాం-నక్రా
ణాం-మత్స్యభేదానాంచ- ఆవళిభిః- పఙ్క్తిభిః- రమ్యా- సాయంసన్ధ్యా
పక్షే- పరం-అత్యన్తం- మం-దిశాం పిఙ్గళవర్ణత్వం - కరోతీతి. తాదృ
శీ॥సి॥మః పుంసిబన్ధనేపిఙ్గపిఙ్గళాభిధవర్ణయోరితి నానార్థ రత్నమాలా॥
వళిభిః- త్రివళీభిః॰రమ్యా-రమణీయా అన్యత్ర- బలిభిః- బలిప్రదానైః-
రమ్యాబహురాగః- అధికరక్తిమా- ధరతీతి- ధరః- బహురాగస్యధరో
యోఽధరః- తేన-ఉరుం-అధికం-విభ్రమం- శృఙ్గారచేష్టాం- భజతీతి-త
ద్భాక్-యద్వా-బహుః-రాగః- అనురాగః యస్యతాదృశః ధరాధరః
విష్ణుఃతస్య- ఉరువిభ్రమం అధికశృఙ్గారచేష్టాం-భజతీతి-తద్భాక్-అన్య
త్రబహుళాఃఅధికాఃఅగాఃశక్రాద్భియాపతిత్వా-అగఆగః ధరాధరాః
యేమైనాకాదయఃపర్వతాః-తైః-ఉరువిభ్రమభాక్- అన్యత్ర-బహురా
గధరాఅధికశోణిమధరా- ధరాణాం సాయన్తనమేఘానాం ఉరువిభ్ర
మంఅధికశోభాం-భజతీతితద్భాక్- హంసవత్ -హారిగతికా-మనోహరగ
మనవతీ-అన్యత్రహంసస్య- విష్ణోః- హారిగతికా- మనోహరస్థానవతీ- వి
ష్ణోశ్శయ్యాగృహత్వాదితిభావః-అన్యత్ర హంసం సూర్యం-హరతీతి-హం
సహారిణీ- తథాభూతాగతిః-ప్రాప్తిః-యస్యాసః త్వం-పిత్రువత్ క్షీరాబ్ధి
వత్ పితృప్రసూవత్ సాయంసన్ధ్యేవచ-అసి- భవసి॥౨౩౬॥ *

ఇతిశ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యాసుధీమణినా శ్రీ గోపాలా
చార్యేణవిరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీసహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
సౌన్దర్య స్తబకోష్టమః.

శ్రీరస్తు.

శృంగారస్తబకప్రారంభః

దుర్జ్ఞేయమహిమా సామాంమదుగ్ధాబ్ధిమహితావతాత్ । శృఙ్గారరససర్వస్వం శేషశైలేశ్వరస్యయా॥ ౧ ॥ విహితస్స్మరసౌరభేణపద్మే వివిధేనాప్యవిలాసచేష్టితేన। అతివిభ్రమమాదధాసిశౌరేరనుభూతాపిచిరాదపూర్వవత్త్వం॥ ౨॥ కమలేతవహాస్తవీక్షితానాం కుటిలిమ్నాకబళీకృతంసదాపి। ఫ

——*శృంగారస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే*——

ఏవం లక్ష్మ్యాః దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసౌన్దర్య గుణాన్ వర్ణయిత్వా తచ్ఛృఙ్గారరసచాతుర్యం స్తబకేనస్తౌతి॥ దుర్జ్ఞేయః- దురవబోధః- మహిమా- యస్యాస్సా అత్రదుర్జ్ఞానఇతి పాఠోయుక్తః ఖలర్థవిహితస్యాత్తోయుచోవిషయేఽచోయదిత్యస్యఖలర్థేషువా- సరూపన్యాయనిషేధేనాప్రాప్తేరితిబోధ్యం. యాదుగ్ధాబ్ధిమహితా-లక్ష్మీః- శేషశైలేశ్వరస్య- శేషాచలవిభోః- శ్రీనివాసస్యేతియావత్- సామాజికైః రస్యతేఆస్వాద్యత ఇతిరసః। రసఆస్వాదనే- శృఙ్గంప్రభుత్వం - ఋచ్ఛతిగచ్ఛతీ - రాగిష్వితిశృఙ్గారః। శృఙ్గే కర్మణ్యుపపదేఋగతావిత్యతఃకర్మణ్యణ్ సచాసౌరసశ్చతస్య - సర్వస్వం- సర్వస్వభూతా - సాలక్ష్మీః - మామవతాత్-రక్షతు॥౧॥విహితేతి॥అమ్బ- విహితః-కలితః- స్మరస్యసౌరభం-పరిమళః- యేనతేన- వివిధేన- విశేషేణలసనంవిలాసః- లసశ్లేషణక్రీడనయోః-తస్యకటాక్షభ్రూవికారాదేః-చేష్టితేన-త్వంశౌరేః-చిరాత్- అనుభూతాపి- అపూర్వవత్- నూతనవత్ అతి-అత్యన్తం- విశేషేణ భ్రమః-విభ్రమః భ్రముఅనవస్థానే-తం- ఆదధాసి-ఆ తనోషి। ౨॥ కమల ఇతి॥కమలే ఫణిశైలపతేః-శ్రీనివాసస్య-చేతః- తవవీక్షితానాం-కటాక్షాణాం. కుటిలిమ్నా-కౌటిల్యేన-సదా-కబళీకృతంవిషయీకృతమపీత్యర్థః

ఃశైలపతేస్తనూపచేతఃప్రతిఘోపజ్ఞ ముపైతివక్రిమాణం॥౩॥ విషమా
యుధాస్త్రసుషమావహైరహో । తవలోకమాతరవలోకవిభ్రమైః।
భగవానహీన్ద్రనగవాస్యుపాశ్నుతే తరసామనోజ్ఞతరసాత్త్వికశ్రియం॥౪॥
కలశాబ్ధిపుత్రి వలశాసనాదిభిర్నిగమైరనాదివిగమైరపిస్తుతః। ఛలహేతుకే
షుకలహేషు కేశవస్సభియా తవైకమభియాచతే వచః॥౫॥ స్తమ్భతస్స్వయమ
వాపసంభవం యఃపురా నరహరిర్హరిప్రియే। శమ్బరాహితవిలాసడమ్బరై
స్స్తమ్భమప్యజనయత్యయంత్వయి॥౬॥ అహారి నేత్రంమనుపశ్యతో నయా ప్ర

ప్రతిఘోపజ్ఞం కోపమూలకం వక్రిమాణం- కౌటిల్యం- జాతు నోపైతి న ప్రా
ప్నోతి- హన్తేత్యాశ్చర్యే- లక్ష్మీకటాక్షపాత్రం జనం భగవత్కోపో న స్పృ
శతీతి భావః॥౩॥ విషమేతి॥ హే లోకమాతః- విషమాయుధాస్త్రస్య- మదన
బాణస్య- అరవిన్దస్యేతి యావత్- సుష్ఠు- సమం సర్వమస్యాస్సుషమా- ఉ
త్తమశోభా- తదావహైః- తవ- అవలోకానాం- వీక్షణానాం- విభ్ర
మైః- విలాసైః- అహీన్ద్రనగవాసీ- శేషాచలవాసీ- భగవాన్- తరసా-
శీఘ్రేణ- మనోజ్ఞతరాం- సాత్త్వికానాం- స్తమ్భాదిసాత్త్వికవికారాణాం-
శ్రియం- ఉపాశ్నుతే॥౪॥ కలశేతి॥ కలశాబ్ధిపుత్రి- వలశాసనాదిభిః- అనాది
విగమైః- అనుత్పత్తివినాశైః- పురాతనైరిత్యర్థః- నిగమైః- వేదైరపి- స్తుతః-
సః- కేశవః- ఛలహేతుకేషు- క్రీడావ్యాజకారణేషుఛలోక్తినిబన్ధనేషువా
- కలహేషు- ప్రణయకలహేషు- భియా- తవఏకంవచః- వచనం- అ
భియాచతే- ప్రార్థయతే ॥ ౫ ॥ స్తమ్భత ఇతి ॥ హరిప్రియే- యః-
నరహరిః - పురా - స్తమ్భతః- స్తమ్భాత్- సమ్భవం - ఉత్పత్తిం-
స్వయమవాప - అయంతాదృశనృసింహః- త్వయివిషయే - శమ్బరా
హితస్య- మదనస్య- విలాసడమ్బరైః- విభ్రమాటోపైః- స్తమ్భం- స్థా
ణుం- స్తమ్భాఖ్యసాత్త్వికవికారంచ- జనయతి- ఉత్పాదయతి- యః- పూ
ర్వం స్తమ్భాదుదభూత్ తస్మాదప్యస్తమ్భోభూదితివిరోధః॥ అద్యశృఙ్గార
చేష్టితైఃలక్ష్మ్యాం స్తమ్భాఖ్యసాత్త్వికముత్పాదయామాసేతిభావః ॥౬॥
అహారీతి॥ అమ్బచోరస్థలే- తస్కరనివాసస్థలే- సక్తయాస్థితయా- అన్యత్రడ

సహ్యోరస్థలసక్తయేదం ప్రతిక్రియాయై హరతే రతేషు మే హరిర్హఠాద
మ్బరమప్యరం రంహసా॥౭॥ అమ్బ త్వమత్యన్తముదారతోరు చమత్కృతిం దర్శ
యితుం ప్రియాయ। అభ్యర్థయిత్రీ భృతమాత్మనాపి కుచేలమిత్రాయ దదాసి
చేలం॥౮॥ బహిస్త్వాళీవర్గస్తవ నవరతౌ దేవి పరిణీకరగ్రాహోన్మీలద్వల
యరవశుశ్రూషురుషితః। ప్రియస్పర్శానన్దోన్మిషిత భవతీహస్తనిభృతైః
కలధ్వానాపేతైః కనకవలయైర్వఞ్చిత ఇవ॥౯॥ హఠాత్క్రీడాయుద్ధే హ
రిసఖి భవత్యాః కచభరే। గృహీతే కాన్తేన గ్రహిళహృదయః కామమదయః

రస్థలే-వక్షస్థలే-సక్తయా-అనయా-మమ పశ్యతః-పశ్యన్తం మామనాదృ
త్యేత్యర్థః-నేత్రం-వస్త్రం-నయనంచ-ప్రసహ్య-బలాత్కృత్య-అహారి-హృ
తమితి హేతోః-ప్రతిక్రియాయై- తత్ప్రతీకారాయ-రతేషు-సురతేషు-హ
రిః-రంహసా-శీఘ్రేణ-అమ్బరం-వస్త్రం-హఠాత్-బలాత్కారేణ-హర
తేకిముత్యుత్ప్రేక్షా॥౭॥అమ్బేతి॥అమ్బ-అత్యన్తం ఉదారతాయాః-ఔదా
ర్యస్య-ఊరుచమత్కృతిం-అధికచమత్కారం- అత్యన్తముదా-అతిప్రీత్యా
రతేషువిషయే- రతాయవా-ఊర్వోశ్చ మత్కృతిం- శోభాంచ- స్వస్యద
ర్శయితుం- అభ్యర్థయిత్రీ - కుచేలమిత్రాయతస్మైశ్వర్యదానేన- సు
హృదే తత్సమానదారిద్ర్యాయచ ప్రియాయ భర్త్రే కస్మైచిదిష్టాయచ
ఆత్మనాభృతమపి చేలం దదాసి - రతాయపత్యుః - స్వచేలస్య హరణ
మనుమన్యథ ఇతిభావః ॥ ౮ ॥ బహిరితి ॥ హే దేవి తవ నవరతౌ నూత
నరతిక్రీడా సమయే - పరిణీకరగ్రాహేణ - ప్రియపాణిపీడనేన ఉన్మీల
న్తః-ఉన్మిషన్తః-వలయానాం-కఙ్కణానాం-రవాః-శబ్దాః- తాన్-శ్రోతు
మిచ్ఛుః-శుశ్రూషుః-బహిస్తు- ఉషితః- స్థితః- ఆళీనాం-సఖీనాం వర్గః-ప్రి
యస్య-కాన్తస్యవిష్ణోః- స్పర్శానన్దేన- స్పర్శసుఖేన-ఉన్మిషితౌ- పీనౌ-భ
వత్యాః-హస్తౌ-తయోర్నిభృతైః-కలైః- అవ్యక్తమధురైః- ధ్వానైః-శ
బ్దైః-అపేతైః-త్యక్తైః-కనకవలయైః-వఞ్చిత ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా అభూదితి శే
షః॥౯॥హఠాదితి॥గ్రహిళహృదయః-ఊష్మళచిత్తః అతఏవ అదయః-నిర్దయః

మనోజన్మా మర్మావిధమభగకత్పుష్పకపటా। దవర్షద్బాణౌఘం ప్రసభము పరిష్టాన్మధురిపోః ॥౧౦॥ ఆఖ్యయా చ మహసా హరేః కరస్పర్శనేన మృదితః పయోధరః। దేవి విక్షిపతి తే స్రగుద్గళత్పుష్పమౌక్తికమయాన్పయఃకణాన్ ॥౧౧॥ సరభసపరిరిప్సాసంభ్రమోచ్ఛ్వానపీన స్తనశిథిలితబన్ధా మఞ్జులీ కఞ్చులీ తే। అతనుసమరకేళావప్రయత్నాత్ప్రియేణ దురితతరమపనీతా దుగ్ధసిన్ధో స్తనూజే ॥౧౨॥ హరతి తదిదముచ్చైశ్చక్రయోస్తు చక్రావలేపం। దిశతి జనని ఖేదం మధ్యదేశస్య చేతి। మదనయుధి కరాభ్యామ్మర్దితం యుగ్మమేత। త్కుచధరణిభృతోస్తే కుప్యతేవాచ్యుతేన ॥౧౩॥ కఠిననఖముఖక్షతాని

మనోజన్మా- మదనః- మర్మాణి విధ్యతీతి మర్మావిధః-తం-మర్మచ్ఛేదకం ఉపరిష్టాత్-ఉపరి-అవర్షత్ వవర్ష ॥౧౦॥ ఆఖ్యయేతి॥ దేవి-హరేః-విష్ణోః-కరయోః-హస్తయోః-స్పర్శనేన-తద్రూపవాయునా మృదితః-మర్దితః-ఆఖ్యయా నామ్నా- మహసా- తేజసా చ-పయోధరః-కుచః స ఏవ మేఘః స్రగ్భ్యః మాలాభ్యః- ఉద్గళన్తి- చ్యుతాని- పుష్పాణ్యేవ- మౌక్తికమయాన్ ముక్తావికారాన్- పయసాం క్షీరాణాం- జలానాంచ - కణాన్- విక్షిపతి- ప్రకిరతి॥౧౧॥ సరభసేతి॥ దుగ్ధసిన్ధోస్తనూజే- సరభసం-సత్వరం యథా తథా- పరిరబ్ధుమిచ్ఛా పరిరిప్సా- తస్యాస్సమ్భ్రమేణ. ఉచ్ఛ్వానాభ్యాం అభివృద్ధాభ్యాం - ఉత్పతితాభ్యాం వా పీనస్తనాభ్యాం - శిథిలితః-విగళితః. బన్ధః బన్ధనం- యస్యాస్సా- మఞ్జులీ- మనోజ్ఞా-తే కఞ్చులీ - కఞ్చుకం- అతనుసమరకేళౌ- అనఙ్గయుద్ధలీలాయాం- అప్రయత్నాత్- ప్రయత్నం వినా- ప్రియేణ- కాన్తేన- అత్యన్తం దురితం దురితతరం- అపనీతా-మోచితా భూదితి శేషః॥౧౨॥ హరతీతి॥ హే జనని- తదిదం కుచద్వయం-ఉచ్చైః- భృశం-చక్రయోః- చక్రవాకపక్షిణోః- చక్రస్య-రాష్ట్రస్య చ అవలేపం- గర్వం. హరతి- అపహరతి- మధ్యదేశస్య- కటిప్రదేశస్య- మధ్యాఖ్యదేశస్య చ- ఖేదం-దిశతి- దదాతి ఇతి- మదనయుధి తే తవ-కుచధరణిభృతోః- స్తనశైలయోః కుచాఖ్యయో రాజ్ఞోశ్చ విషయే-కుప్యతా కుపితేన అచ్యుతేన-ఏతద్యుగ్మం కుచద్వయం-కరాభ్యాం మర్దితం వేత్యుత్ప్రేక్షా॥౧౩ కఠినేతి॥ హే భగవతి శౌరేః కఠినానాం నఖముఖానాం - నఖాగ్రాణాం

శాఠేః కరయుగనిర్దయమర్దనాని చాస్య । భగవతి సహమానయోః ప్రకామంతవకుచయోరుచితం క్షమాధరత్వం. ౧౪॥ భీతం శీతకరాద్రథాఙ్గమిథునం నిత్యానుషక్త్యాశయా । మాతర్వ్యాతతతావకస్తనజనిం జానక్పునశ్చన్ద్రిమాః॥ త్వత్పాణేశనఖాత్మనా కృతజనిస్తత్ర వ్రణం ప్రదత్తే క్షతం। వైరం హాన్తవిరోధినోః కిలమిథో జన్మాన్తరే ప్యక్షతం ॥౧౫॥ సంత్యజ్యసున్దరి సుదర్శనపాఞ్చజన్యా । వేకేన కణ్ఠమితరేణ కరద్వయేన। సంగృహ్ణతస్తవకుచౌ చ మదమ్బ శౌరేః। శ్లేశఙ్ఖచక్రధరతావిరతారతేపి॥ ౧౬॥ ఘావతకమా చరతి దేవి హరావపూర్వం । పాణిగ్రహం విజనకేళిగృహం ప్రవిశ్య। లా

క్షతాని- వ్రణాని-కరయుగయోః- నిర్దయం యథాతథామర్దనాని చ- ప్రకామం- భృశం-సహమానయోః-మృష్యతోః తవకుచయోః- క్షమాధరత్వం-సక్వంసహత్వం-పర్వతత్వంచ-ఉచితం-యోగ్యం॥౧౪॥భీతమితి॥శీతకరాత్- చన్ద్రాత్- భీతంర థాఙ్గమిథునం- చక్రవాకదమ్పతీ -నిత్యానుషక్త్యాశయా - అనవరతసంసర్గాభిలాషేణ తనోతేర్లజితజి- తనాదిభ్య ఇతి సిచోలుకి అనునాసిక లోపః- తావకస్తనజనిం -త్వదీయకుచరూపతయా - ఉత్పత్తిం - వ్యాతతాన . అతనోత్ - చన్ద్రిమాః పునః- చన్ద్రిస్తు -జానక్ - తద్వృత్తాన్తం విదన్సన్ - మానాదితి పాఠే-తన్మిథునేకోపాదిత్యర్థః- త్వత్పాణేశస్య- త్వత్కాన్తస్యవిష్ణోః- నఖాత్మనా-నఖరూపేణ- కృతజనిః- కలితోత్పత్తిస్సన్- తత్రయుగళేక్షతం- వ్రణం-ప్రదత్తే- తదేవసామాన్యేన- సమర్థయతి- తథాహి-మిథః పరస్పరం- విరోధినోః- ద్వేషవతోః- జన్మోర్వైరం- విరోధః- జన్మాన్తరేపి- అక్షతం- అనపహతం కిల. కిలేతి ప్రసిద్ధౌ హాన్తేతి ఖేదె॥ ౧౫॥ సన్త్యజ్యేతి॥ సున్దరి- సౌన్దర్యశాలిని హేమదమ్బ. సుదర్శనపాఞ్చజన్యౌ రథాఙ్గశఙ్ఖౌ-సన్త్యజ్య-పరిత్యజ్య-ఏకేన- కరద్వయేన-కణ్ఠం- త్వద్గళం ఇతరేణ-అన్యేనకరద్వయేన - తవకుచౌ చ-సంగృహ్ణతః-గ్రహీతవతః శౌరేః- విష్ణోః-శఙ్ఖచక్రధరతా-శఙ్ఖచక్రభృత్త్వం-రతే-రతికాలేపి-నోవిరతా॥౧౬॥ ఘావతకమితి॥ దేవి- హరౌ-విజనకేళిగృహం. నిర్జనక్రీడాగృహం- ప్రవి

జాయితంవిమృదిత స్తనలోలహార। వ్యాకీర్ణ మౌక్తికచయైర్జ్వలతిస్మరా గ్నౌ॥౧౭॥ పఞ్చాయుధాన్యపివిహాయతవాఙ్గకేషు । సఞ్చారయన్సచ తురశ్చతురస్స్వహస్తాన్। కఞ్జాలయేకథమహో మధుకైటభారిః ।ప ఞ్చాయుధాజిమపిహర్షభరాదకార్షీత్ ॥౧౮॥ క్రీడారణేతవకృతా పజయ స్మనరేణ సన్త్యాజితేష్వపిచశార్ఙ్గ ముఖాయుధేషు।కల్యాణికంసదమనఃక మలేవిచిత్ర। ముత్తుఙ్గచాపలతయాననుయోజితోభూత్ ॥౧౯॥ ఉపమ ర్దితయోరురోజయోస్త్రుటితాశ్లేషదశాసుమౌక్తికానాం । నవచన్దన రేణునిర్విశేషంపరిమాణంప్రతిపేదిరేపరాగాః ॥౨౦॥ మాయా వాదైస్త

శ్య- అపూర్వం. భావత్కం- భవదీయం- పాణిగ్రహం- వివాహం-ఆ చరతిసతి- విమృదితానాం- ఛిన్నానాం. స్తనలోలానాం-కుచస్థలలగ్నా నాం- హారాణాం-వ్యాకీర్ణానాం- విక్షిప్తానాం - మౌక్తికానాం-చయైః సమూహైః- జ్వలతిప్రకాశమానే- స్మరాగ్నౌ- మదనాగ్నౌ- లాజా యితంలాజవదాచరితం॥ ౧౭॥ పఞ్చాయుధానీతి॥ కఞ్జాలయే- చతురః సమర్థః-సంవిష్ణుః - పఞ్చాయుధాని - చక్రాదీన్యపి - విహాయ తవఅఙ్గ కేషుఅవయవేషు-దయనీయార్థేకప్రత్యయః-చతురఃచతుస్సఙ్ఖ్యాకాన్-స్వ హస్తాన్- సఞ్చారయన్సన్ -హర్షభరాత్. మోహాతిశయాత్ -కథంప ఞ్చాయుధాజింపఞ్చాయుధయుద్ధం - మదనయుద్ధంచ- సురతమితియా వత్ -అకార్షీత్వ్యతానీత్ ॥౧౮॥క్రీడేతిశార్ఙ్గముఖాయుధేషు-సన్త్యాజితేషు పరిత్యక్తేష్వపి-ఉత్తుఙ్గయా- శ్రేష్ఠయా-చాపలతయా-ధనుర్లతయాయోజి తః-కలితోభూదితివిచిత్రం- త్వత్క్రీడాయుద్ధేసర్వాయుధాన్యపిపరిత్య జ్యాఅధికచాపల్యయుక్తోభూదితిభావః॥౧౯॥ఉపేతి॥స్పష్టం॥౨౦॥మాయేతి

వతువశీతే దేవిమధ్వార్తికారి । ణ్యఙ్గాభ్యాంవాం విఘటితమభూద్ద్వైత మాలిఙ్గనేషు । ఆభిర్ముక్తావలిభిరచిరాన్నిర్గుణత్వంప్రపన్నం । వ్యక్తాన్తఃకరణహరణాత్తాదృగానన్దమూర్తిః॥ ౨౧॥ జలజాయతనేసమస్తనాగ ప్రవరప్రౌఢనిబన్ధనక్రమేణ । ప్రియపాణినియన్త్రిణోచితా యాస్తవకే

హే దేవి-తవమాయావాదైః-అద్వైతమతసిద్ధమిథ్యావాదైః- మాయాస్తవ-రతికాలకలితశృఙ్గారాలాపైశ్చ-మధ్వానాం- మధ్వమతస్థానాంద్వైతవాదినాం,ఆర్తికారిణి-పీడాకారిణిపత్న్యావితిశేషః- అన్యత్రమధ్వార్తికారిణి.మధురిపౌవశీతేస్వమతానుగుణతయానిర్గుణస్వరూపేకృతేచ స్వవశీకృతేసతిస్వమాధుర్యేణ మకరన్దపరిభవకారిణిఇతిసంబుధ్యన్తందేవీత్యస్య విశేషణం చవాంయువయోః-ఆలిఙ్గనేషుఅఙ్గాభ్యాం.శరీరాభ్యాంద్వైతంద్వైతమతంద్విధాత్వంచద్వయోర్భావః ద్వీతంసైవద్వైతమితిస్వార్థేప్రజ్ఞాద్యణ్ విఘటితం భగ్నంఅభూత్- ఆభిః-ముక్తానాం-బన్ధముక్తానాం. మౌక్తికానాంచ- ఆవలిభిః - పఙ్క్తిభిఃఅచిరాత్-నిర్గుణత్వం- గుణరాహిత్యం. తన్తురాహిత్యంచప్రపన్నంప్రాప్తం-అన్తఃకరణస్య-అహఙ్కారజీవస్య మనసశ్చ హరణాత్- తాదృగానన్దమూర్తిః- నిరతిశయానన్దబ్రహ్మాత్వర్థః- తాదృశసురత సుఖంచవ్యక్తాప్రకటా ॥౨౧॥ జలజాయతన ఇతి॥ హేజలజాయతనే - సమస్తానాంనాగానాం- సర్పాణాం- ప్రవరస్య- విభోః- ఆదిశేషస్యేతియావత్ప్రౌఢస్యమహతః- నిబన్ధనస్య గ్రన్థస్య పతఞ్జలిభాష్యస్యేతియావత్ క్రమేణ- తచ్ఛాస్త్రాభ్యాసజన్యప్రయాసేన- అన్యత్రసమయోః - నవిషమయోః-స్తనయోః- అగప్రవరయోః - పర్వతరాజయోరివ ప్రౌఢస్యఅధికస్య- నిబన్ధనస్య బన్ధనస్య గాఢాలిఙ్గనస్యేతియావత్ - క్రమేణప్రమేయేలోకహితే పాణినియన్త్రిణేవ్యాకరణ

స్తాదుదితా స్తదాసుశబ్దాః ॥౨౭॥ యోగేపయోధితనయేయువయోస్త దానీం। శమ్పాలతాజలదయోరివసంప్రవృత్తే। ఉజ్జృమ్భితాతనుశుభాశుగ వేగనీతా। వ్యక్తంశ్రమామ్బుకణికామయవృష్టిరాసీత్ ॥౨౩॥ చలద్గుణే ష్వత్రపయోధిజాతేష్వతాస్రసముక్తావళిషుప్రకి మ్పః। రమేసదా రాజక రాప్తనానాహారేషుయుక్తోతనుయుద్ధకాలే॥౨౪॥ గాఢంశ్లిష్యతి మాఘ

శాస్త్రే ఉచితాయాః-అభ్యస్తాయాః ప్రియం-ఇష్టం- పాణినియన్త్రణే-ఉ చితంఅభ్యాసః యస్యాఇతివాఅన్యత్ర -ప్రియస్యకాన్తస్యపాణ్యోఃనియ న్త్రణస్యదృఢాలిఙ్గనస్య- ఉచితాయాః. యోగ్యాయాః-తపకన్యాత్ -సుశ బ్దాః-సమీచీనశబ్దాః-మనోహరధ్వనయశ్చ- ఉదితాః- సమ్భూతాః॥౨౭॥ యోగఇతి॥ పయోధితనయే యువయోఃశమ్పాలతాజలదయోః-తటిత్ప యోధరయోరివయోగే- సమ్బన్ధే- సమ్ప్రవృత్తేసతి- తదానీం-ఉజ్జృ మ్భితా అభివర్ధితా తనునోల్పస్యమన్దస్యేతి యావత్ శుభస్యఅనుకూ లస్యఆశుగస్య- మారుతస్య వేగేన నీతా ప్రాపితా అన్యత్ర ఉజ్జృమ్భి తానాం అతనోఃఅనఙ్గస్యశుభానాంఆశుగానాం బాణానాం - వేగేనని తాశ్రమామ్బుకణికామయవృష్టిశ్చాసీత్ వ్యక్తంనిశ్చయఇత్యుత్ప్రేక్షా॥౨౩ ॥చలదితి॥రమేచలన్తః-గుణాఃతన్తవఃగుణాశ్చయేషాం తేషునవిద్యతేతాస్ర స్సత్రాసాఖ్యదోషః-యాసాంతాః-తథాపృథ్వ్యాః- ముక్తావలయఃయే షు తేషుఅన్యత్రతాస్రసేనభయేనముక్తాఃత్యక్తాః-ధీరాఃతేనభవన్తీతిఅతాస్ర సముక్తాః అధీరాఇత్యర్థః. తేచతేఅబలినఃదుర్బలాశ్చతేషు విశేషణోభ యకర్మధారయః పయోధిజాతేషు- సముదోత్పన్నేషు రాజకరాణాం చన్ద్రకిరణానాం- ఆప్తేషు మిత్రేషు నానాహారేషు నానావిధ ముక్తా హారేషు అన్యత్రసదారాజ్ఞాంకరైఃబలిభిఃఆప్తాః - ప్రాప్తాఃనానాహా రాః నానావిధాశ నానిమైస్తేషు అత్రపాణాం నిర్లజ్జానాం - యోధి నాం- భటానాం-జాతేషు- సమూహేషు- అతనోఃఅనఙ్గస్యయుద్ధకాలే క్రీడాసమయే- అన్యత్రఅతనూనాం- అధికానాం యుద్ధానాం- కాలేఃస దాప్రకమ్పః చలనంవేపథుశ్చయుక్తఃఉచితం॥౨౪॥గాఢమితి॥ హేఅమ్బ క్రీడావని -ఉద్యానవని- అనేనక్రీడాస్థానభూతలక్ష్మ్యానిగరణంకృతం- త్వాంమాధవేవసన్తే-సకుతుకం-గాఢం-శ్లిష్యతి-వ్యాప్తవతిసతి విష్ణావా

వేసకుతుకం క్రీడావనిత్యాం తదా। యుక్తం చమ్పకగర్భ సౌరభ శుభ్రైర
స్పన్దిమన్దానిలైః । రాజీవోపరి పర్యపాతి సహసా లోలై రళీనాం కులైః।
రాసీదమ్బకదమ్బగోళనిచయో యస్మాత్తతో విస్మయః॥౨౫॥ ప్రసభమరుణ
బిమ్బం గ్రస్తమాసీదకస్మా । త్పరిపతిత ముడూనాం పఙ్క్తి భిర్మేరుశృ
ఙ్గాత్ । అపితిమిరవృతా భూదిన్దిరే చన్ద్రరేఖా । తవ చ మధుజితశ్చద్వ
న్ద్వయుద్ధే ప్రవృద్ధే॥౨౬॥ వపుషి మృదుతమే తే వేదనా మాజనీతి । ప్రశశమ
యిషతాపి ప్రేయసా మాధవేన। విపులపులకపాళీ విశ్వమాతస్తదఙ్గే। తవ
దృఢపరిరమ్భాత్తైస్స్వరమున్మిమిషీతి॥౨౭॥ మధుమథనమనః ప్రహర్షే హే

లిఙ్గతీతి చ వ్యజ్యతే॥ని॥ పిష్టావసన్తే వైశాఖే మాధవో మాధవీలతేతి నానార్థ రత్నమాలా-తదా వసన్తకాలే పతిసంయోగకాలే ఇతి చ వ్యజ్యతే-చమ్పకస్య- నాసికాఫలస్యేతి వ్యజ్యతే- గర్భః యస్సౌరభం పరిమళః సహజగన్ధశ్చ తేన శుభ్రైః-మన్దానిలైః-మన్దనిశ్వాసచలైరితి వ్యజ్యతే- అస్పన్ది- ఈషచ్చలితమితి భావే లుఙ్- లోలైః-సతృష్ణైశ్చలైశ్చేతి వ్యజ్యతే-అళీనాం భ్రమరాణాం అళకచ్ఛలానాం-కులైః- సమూహైః సహసా రాజీవోపరి-ముఖచ్ఛలపద్మోపరి పర్యపాతి- పరిపతితమితి భావే లుఙ్ ఇతి ద్వయం యుక్తమిత్యర్థః చమ్పకపద్మయోః వసన్తే- సౌరభస్వాభావ్యాదితి భావః-ఇదన్తు చిత్రమితీత్యాహ-ఆసీదితి- యస్మాద్వసన్తసఙ్గాత్ విష్ణుసంసర్గాచ్చ- కదమ్బగోళానాం నీపగుచ్ఛానాం-సురతోద్యతపుళకాఙ్కురఫలానాం నిచయః ఆసీత్ - తతః-తాదృశమాధవసఙ్గవిషయే విస్మయో భవతీతి భావః॥౨౫॥ ప్రసభమితి ఇన్దిరే-తవ మధుజితః భగవతశ్చ-ద్వన్ద్వయుద్ధే ప్రవృద్ధే అభివృద్ధే సతి అరుణబిమ్బమిత్యనేన అధరబిమ్బమితి నిగీర్యతే సూర్యబిమ్బమితి చ వ్యజ్యతే అకస్మాత్ నిర్నిమిత్తతః-ప్రసభం-బలాత్కారేణ-గ్రస్తమాసీత్-మేరుశృఙ్గాదిత్యనేన స్తనాదిత్యుచ్యతే- మేరుశిఖరాదితి వ్యజ్యతే చ-ఉడూనామిత్యనేన-మౌక్తికానామిత్యుచ్యతే-నక్షత్రాణామితి చ వ్యజ్యతే-పఙ్క్తిభిః - పరిపతితం-నిపతితం-చన్ద్రరేఖేత్యనేన ముఖరేఖేత్యుచ్యతే- శశికళేతి ధ్వన్యతే చ- తిమిరేత్యనేన అలకో నిగీర్యతే-అన్ధకార ఇతి చ ద్యోత్యతే- తేన వృతా- సంవృతాప్యభూదితి॥౨౬॥ వపుషీతి॥ విశ్వమాతః- మాజని మాభూత్ -ప్రశమయితుమిచ్ఛతా- ప్రశశమయిషతా-ఉన్మిమిషీతి- ఉన్మిషతీత్యర్థః॥౨౭॥ మధుమ

తోర్మ్నసిజయజ్ఞమనేకధావిధాయ।ధ్రువమవభృథమజ్జనంభవత్యాజనని
కృతంశుచిభిశ్శ్రమామ్బుపూరైః ॥౨౮॥ సాయాసాయాస్సురతవిరతౌకా
న్తబాహాన్తరాళే।విన్యస్యాస్యంతవ భగవతిస్వాపసౌఖ్యంభజన్త్యాః । ఫా
లోత్పన్నశ్రమజలమిళచ్చిత్రకప్రస్రుతోఽస్మిన్ । శ్రీవత్సోఽన్యస్సభవతి రమే
యస్తుకస్తూరిబిన్దుః ॥ ౨౯ ॥ సఞ్జాతంనయనయుగేనిరఞ్జనత్వం। నీరాగ
స్స్ఫుటమభవత్తవాధరోఽపి । సంపన్నాజననికచేఽపిబన్ధముక్తిః । సానన్దం
రహసిహరేరుపాసనేన॥౩౦॥ మలయమకుటీవాటీపాటీరకోటర నాటిన।
స్సరసిజమధుస్యన్దామన్దా ఘమర్షణ హర్షిణః ।తవరతి భవంలుమ్పన్త్య
మ్బశ్రమంశయనీభవ । త్ఫణిపతిభియామన్దంమన్దంచరన్తఇవానిలాః॥౩౧॥

ధనేతి॥స్పష్టం॥౨౮॥సాయాసాయాఇతి॥ కాన్తస్యబాహ్వన్తరాళే-వక్షస్థలే-
ఫాలోత్పన్నైః-లలాటోదితైః శ్రమజలైః-స్వేదైస్సహమిళన్-చిత్రకః-తిల
కః- తస్మాత్ప్రస్రుతః-నిస్సృతః-యఃకస్తూరికాబిన్దుస్తు-అస్మిన్నురసి-అజని
సః-కస్తూరిబిన్దుః- అన్యః-శ్రీవత్సః-శ్రీవత్సాఖ్యమరుర్భవతి॥౨౯॥ సఞ్జాత
మితి॥జనని॥రహసి-ఏకాన్తే-సానన్దంయథాతథా-హరేః-భగవతః- ఉపా
సనేన- ప్రాప్త్యా-సంసర్గేణేతియావత్- విజాతీయప్రత్యయ తిరస్కార
పూర్వకసజాతీయప్రత్యయ ప్రవాహకరణేనేతి చవ్యజ్యతే- నయనయు
గే-నిరఞ్జనత్వం-అఞ్జనరాహిత్యం- సంస్కృతిబన్ధశూన్యత్వఞ్చ వ్యజ్యతే-స
ఞ్జాతం- సముత్పన్నం- తవఅధరోఽపి- అధరఇత్యనేన - నీచఇతివ్యజ్యతే-
నీరాగః- రక్తిమశూన్యః-నిస్స్పృహశ్చ-అభవత్- కచే- కేశేఽపి-కచఇత్య
నేనపాపీత్యుచ్యతే- బన్ధస్య-గ్రథనస్య సంస్కృతిబన్ధస్యచ-ముక్తిః- మోచ
నం-మోక్షశ్చ-సమ్పన్నా- సమ్భూతా॥౩౦॥మలయేతి॥ అమ్బ-మలయస్య-
మకుటీవాటీషు- శిఖరశ్రేణీషు- యేపాటీరాః- చన్దనవృక్షాః తేషాంకో
టరేషు-కన్దరేషు- నాటినః- సఞ్చరన్తః- సరసిజానాం-మధుస్యన్దేషు-మ
కరన్దప్రవాహేషు-అమన్దంయథాతథా- అఘమర్షణేన- అఘమర్షణాఖ్య
స్నానేన- హర్షిణః-సన్తోషశాలినః-శయనీభవతః- తల్పాయమానాత్ఫ
ణిపతేః-శేషాత్- భియా- మన్దంమన్దం- చరన్తఇవస్థితాః-అనిలాః- మ
న్దమారుతాః-తవ-రతిభవం- క్రీడోత్పన్నం- శ్రమం-లుమ్పన్తిసముత్సార

వనజనిలయేవారిక్రీడా దశాసుదశాననా!ద్విషితవశనైరాతన్వానేకుచేనఖ
చేష్టితం॥ క్షుభితమనసాదత్తానాథేత్వయాశఫరీభియా। సరభసపరీరమ్భా
రమ్భాజయస్తనిరన్తరాః ॥౩౨॥ సరసిజవనేసంలీనాయాః స్సకౌతుకమిన్ది
రే। సలిలవిహృతౌశ్లాఘ్యేఽలోలేక్షణస్యముఖస్యతే। అళికవలితాలోలశ్యా
మాలకస్య సరోరుహః । దళికబళితాచ్ఛైవాలాఢ్యా దభూన్నభిదాగ్ర
హః ॥౩౩॥ యుగపదహిమమహీభృత్యున్మిషంతంసమన్తా । ధృతుగణమపి
కృత్స్నంనిర్విశన్నిర్విశఙ్కః। సహవిహారతిలీలాలాభవత్యాభవత్యా।మమ
జననిముకున్దోమఞ్జువల్లీగృహేషు ॥ ౩౪ ॥ కుసుమశరధనుర్జ్యాతుఙ్గటం
కారశఙ్కాకరమధుకరసఙ్కారబద్ధ ఝఙ్కారహృద్యాః। ఫణిగిరివనదే
శాః పద్మనాభస్సపద్మే। సఫలయతిగభీరైస్త్వత్సహాయోవిహారైః॥౩౫॥
సాకంలోకపతిస్త్వయావిహారతేకాకోదరాద్రౌరమే । సూనేషోరవనే
వనేనయనయో రానన్దనేచాన్దనే। శమ్పాశ్లిష్టనవాంబుదభ్రమజుషామ
క్షేచిరంకేకినాం ।నృత్తాడమ్బరనున్నపన్నగతయానిర్దోషమన్దానిలే॥౩౬॥

యన్తీత్యర్థః॥౩౧॥ వనజేతి॥స్పష్టం॥౩౨॥ సరసిజేతి॥ సలిలవిహృతౌ-జలక్రీ
డాయాం- సరసిజవనే- సకౌతుకంయథాతథా - సంలీనాయాః- నిలీనా
యాః- తే-అళికే-లలాటే-వలితాః- వ్యాకీర్ణాః- లోలాః-శ్యామాశ్చఅ
ళకాః చికురాః-యస్మిన్ తస్య-అతఏవలోలే- చఞ్చలే- ఈక్షణే-యస్మిన్
తస్య- ముఖస్య-అళిభిః-భ్రమరైః-కబళితాత్ వ్యాప్తాత్ శైవాలాఢ్యా
త్-శైవలనిబిడాత్సరోరుహాత్ భిదాగ్రహః భేదగ్రహణంనాభూత్।౩౩
యుగపదితి॥ ఉన్మిషన్తం- వికసన్తం- నిర్విశన్- అనుభవన్సన్- విహా
రతి- క్రీడతి॥ ౩౪॥ కుసుమేతి॥ స్పష్టం॥ ౩౫॥ సాకమితి॥ రమే-లోకపతిః-
విష్ణుః- త్వయాసాకం- కాకోదరాద్రౌ-శేషాద్రౌసూనేషోః- పుష్పబా
ణస్య- అవనే-రక్షకే- నయనయోః- ఆనన్దనే-సన్తోషకరే- చాన్దనే-చ
న్దనమయేవనే-అఙ్కే-సమీపే-శమ్పాశ్లిష్టస్య-తటిద్యుక్తస్య-నవామ్బుద
స్య- భ్రమజుషాం- కేకినాం- నృత్తాడమ్బరేణ -నున్నపన్నగతయా-
విధూతసర్పతయా - నిర్దోషమన్దానిలే - వనే-విహారతే - క్రీడతి॥ ౩౬॥

కాన్తోరన్తుమనాస్త్వయా సహరమేకామేనముహ్యన్హరిః ।శ్యామాంకే
ళివనీమమంస్తరజనీందూరీకృతార్కద్యుతిం । సన్ధ్యారాగమశేషపల్లవగ
ణంతత్కోరకాంస్తారకా।న్యన్తస్సన్తమసంలసన్మధుకరశ్రేణీం చనాణీ
యసీం॥౩౭॥ త్వన్నాథాఖ్యావహన విశదీభూతతద్దాస్యదార్ఢ్యం । కించి
త్కృత్యాకలయితుమివాకాఙ్క్షితా మాధవేన । పత్యాసాకంప్రణయకల
హంతావకంఛేత్తుకామేకామే దేవిస్వయముపవనేతన్యతేబాణదానం॥౩౮॥

కాన్తఇతి॥ కాన్తః-హరిః-కామేనముహ్యన్-త్వయాసహ-రన్తుమనాః- క్రీడి
తుమనాస్సన్- దూరీకృతాః - అర్కద్యుతయః- యయా తాం - శ్యా
మాం-వృక్షషణ్డైర్నీలాం- కేళివనీం- క్రీడోద్యానం- రజనిం- రాత్రిం-అ
మంస్త- అశేష- వృక్షేషుపల్లవగణం-కిసలయవ్రజం-సన్ధ్యారాగం-సన్ధ్యా
కాలీయశోణిమానంచ. తేషాంవృక్షాణాం- కోరకాన్ -కుడ్మలాన్- తార
కాణి-నక్షత్రాణిచఅన్తః.తన్మధ్యే-నాణీయసీం-అత్యన్తమధికాం -లసన్తీ
ప్రకాశమానా- మధుకరాణాం- శ్రేణీ- పరమ్పరా-తాం-సన్తమసం-గా
ఢాన్ధకారంచ-అమంస్త- అమనుత॥౩౭॥త్వదితి॥ మాధవేనవసన్తేన-త్వ
న్నాథస్య-భవతాన్తస్య- ఆఖ్యాయాః-మాధవాఖ్యనామధేయస్యవ
హనేన- విశదీభూతస్య- ప్రకటీకృతస్య- తద్దాస్యస్య- తచ్ఛేషత్వస్య-
దార్ఢ్యం. స్థైర్యం కించిత్కృత్యా-కించిదుపకారేణ -కలయితుం- ఆకాఙ్క్షి
తా-అభిలషతేవేత్యుత్ప్రేక్షా-పత్యాసాకం-తావకం-ప్రణయకలహం ఛే
త్తుకామే-కామే-మదనేమన్మథాయేతియావత్-సమమ బ్రాహ్మణేదాన
మితివత్ సమ్ప్రదానస్యాధికరణత్వవివక్షాబోధ్యాస్వయం-ఉపవనేబా
ణానాం-పుష్పరూపశరాణాం-దానం-ప్రదానం-తన్యతే-విస్తార్యతే॥౩౮॥

సోऽయం గాఢస్మరమనుమతేశ్శశ్వదేవ హ్యభవ్యాత్ । సంపశ్య
న్తీ భ్రమరమిహ కబరీ సౌరభాదాపతన్తం । జాతోద్వేగా జగదధి భువేచి
త్రవప్రార్థితాపి । స్వైరం స్వేన సరభస పరిరమ్భమమ్భోధికన్యే ॥౩౯॥

మన్దంమన్దం వృషగిరితటీం స్వైరమాటీకమానః । ఖేలంఖేలం విమలహరి
ణాజ్ఞాననస్సేకాననేషు । గ్రాహంగ్రాహం మృదుసుమనసః కౌతుకీ కైట
భారిః । వారంవారం తవవితనుతే దేవిమూర్ధాభిషేకం ॥౪౦॥ రాగేణో
పర్యనిశముషితం పుష్పవత్యా లతాయాః । ప్రీత్యా గృహ్ణాత్కమపి కుతుకీ ప
ల్లవం ఫుల్లవక్త్రః । సాన్ద్రామోదం చికురసుమనస్సన్నిధానేన నీత్వా । శా
ర్ఙ్గీ హన్త శ్రుతిశిరసి తే స్థాపయత్యబ్ధికన్యే ॥ ౪౧॥ దన్తేమాత స్తబకిలముఖే

సంపశ్యన్తీతి ॥ అమ్భోధికన్యే- కబరీసౌరభాత్ -త్వత్కేశపరిమళోద్రేకేన- ఆపత
న్తం- ఆగచ్ఛన్తం-యం-భ్రమరం- సమ్పశ్యన్తీ- వీక్షమాణా.తస్మాత్-జా
తః ఉద్వేగః-విరహవ్యథా-యస్యాస్సా- తథాభూతా సతీ- అప్రార్థితా-
త్వయా-త్వేన అయాచితాపి- జగదధిభువే-జగదీశ్వరాయ-విష్ణవ ఇతియావత్
స్వైరం- సరభసంయథాతథా- పరిరమ్భం- ఆలిఙ్గనం-దత్సే- దిశసి-స్మర
మనుం కామమన్త్రం-గాఢం- సోయమళిః-అభవ్యాత్ - అమఙ్గళాత్-
శశ్వత్ - ముహుర్ముహుః-అవ్యాత్-రక్షతాత్ ॥ ౩౯ ॥మన్దమితి॥విమలహరి
ణాజ్ఞాననే-నిర్మలచన్ద్రవదనే-కైటభారిః-స్వైరంవృషగిరితటీం మన్దం-
మన్దం ఆటీకమానః- సఞ్చరమాణః- ఖేలంఖేలం-విహృత్యవిహృత్య-కాన
నేషు- మృదుసుమనసః- మృదుళపుష్పాణి- గ్రాహం గ్రాహం- గృహీ
త్వాగృహీత్వా- కౌతుకీసన్- వారంవారం- పునఃపునః - తవమూర్ధాభి
షేకం-వితనుతే- కరోతి॥ ౪౦॥ రాగేణేతి।అబ్ధికన్యే - ఫుల్లవక్త్రః-హ
ర్షేణప్రసన్నాననః- శార్ఙ్గీ- అనిశం-రాగేణ- ఆశయా-ఉపరి-ఉషితం- పు
ష్పవత్యాః- పుష్పిణ్యాః- లతాయాః-కమపిపల్లవం- ప్రీత్యాగృహ్ణాన్కు
తుకీచ తే-చికురసుమనసాం- కబరస్థపుష్పాణాం- సన్నిధానేన- సాన్ద్రా
మోదం-ఘనపరిమళంనీత్వా శ్రుతిశిరసి- శ్రవణాగ్రే -స్థాపయతిహన్త॥౪౧॥

షాణిరామస్నివార, స్వేదేనాసౌకమపి తిలకంకౌతుకీశ్రీనివాసః త్వంతు స్వేదస్రుతివిఘటితస్థానవిన్యాసమేనం। వీక్ష్యావక్త్రేహససిదయితం మోఘ యత్నంవిదగ్ధా॥౪౨॥ శేషక్ష్మాభృత్తటవనచరశ్యామజీమూతస్త్వ। సం లీయత్వాంభ్రమయతిహరిఃకల్పితాభేదమోహః। తస్మిన్ విద్యుత్పటలజటి లేతంవిచేతుంవిశన్త్యా। వ్యావృత్తింతేవిశదమవిదన్ సస్వయంవక్ష్యసీత్యోభూ త్॥౪౩॥ బాలేదేహిపయోధరంకరతలే ప్రావృట్ త్వయాయాచ్యతాం।మా శ్లేషాభిరుచిం విధేహినశశీతస్యాస్మికిన్తుస్వసా। అస్తాముత్తరమేతదీదృగ ధరంయాచామివాచాస్వయం। నాస్త్యర్థోధరయాచ్నయేతిచటుభిఃపద్మే ధినోషిప్రియం॥౪౪॥పశ్చాదుపేత్యపరిహాసకృతేకరాభ్యాం।దృష్టీతవామ్బ

దత్తఇతి॥ స్పష్టం॥ ౪౨॥ శేషేతి॥ సంలీయ- అన్తర్ధాయ- విచేతుం-మార్గి తుం-వ్యావృత్తిం-భేదం॥ ౪౩॥ బాలఇతి॥ హేబాలే-కరతలే- పయోధరం కుచం - దేహి- దిశ - ఇతిభగవతఃప్రశ్నః - శ్రీః - తంఛలేనప్రతిబ్రూతే ఇత్యాహ - త్వయా - ప్రావృట్ - వర్షాకాలః - యాచ్యతాం-పయో ధరాభిధ మేఘవృద్ధి హేతుత్వాదితిభావః - హేపద్మే- ఆశ్లేషే - ఆలి ఙ్గనే - అభిరుచిం - ప్రీతిం - విధేహి- విధత్స్వ - ఇతిపునః పృష్టాచ విష్ణునాపునః- తథైవ-ప్రతివదతీత్యాహనేత్యాదినా - అహమితిశేషః-న శశీనచన్ద్రోస్మి- తస్యైవాశ్లేషాభిధనక్షత్రభోగరుచేరితిభావః-కిన్తు-తస్య చన్ద్రస్యస్వసాస్మి-చన్ద్రసహోదరీత్వాదాశ్లేషానవాన్ఛేతి-నతదధీనన్ద నప్రసక్తిరస్మేతిభావః- పునస్తత్ప్రశ్నః- రమేఇతిశేషః- హేరమే- ఏతత్ ఉత్తరంఛలేనప్రతిపచనం- అస్తాం- తిష్ఠతు-స్వయం వాచా ఈదృక్ అఙ్గుళి గృహీతం॥ అధరం-యాచామి- యాచేతత్ప్రతివచనం-అధరస్య-నీచస్య- ధనహీనస్యేతియావత్- అధరస్యచ - యాచ్నయాఅర్థః- ప్రయోజనం- నాస్తి- ఇతిచటుభిః- చాటూక్తిభిః ప్రియం-కాన్తం-ధినోషిప్రీణయసి-ధి విప్రీణనే॥౪౪॥ పశ్చాదితి॥ హేఅమ్బ-అహిగిరేఃపతిః-పరిహాసకృతే-పరి హాసనిమిత్తం- పశ్చాత్ - పృష్ఠతః-ఉపేత్య- ఆగత్య-కరాభ్యాం- పిధాతే

విస్ఫురత్స్థగయత్యశేషం, పాణిద్వయం చ మనసః పృథగస్తు పిధానకేళౌ। పర్యా
స్తమిత్యపిహి కిం పతి రేతిలజ్జాం ॥౪౫॥ తవ లోకమాతరవలోకవాగురా।
మృగజాలదృష్టియుగజాడ్యకృద్గుణా। ననుభాతి చిత్రమనుభావమాశ్రితా।
హరిణాపితత్రహరిణాయితం యతః ॥౪౬॥ స్మితచన్ద్రికయా కయాపి దేవి స్మ
రసంవృద్ధిపుషా సదోన్మిషన్త్యా మధుసూదనమానసేన్దుకాన్తే ద్రవతాంచ
న్ద్రమనస్స్వసస్తనోషి ॥౪౭॥ తవ స్తనం శైలఘనం వినోదాత్ప్రసహ్య గృ
హ్ణన్ ప్రథురబ్ధికన్యే। పురా మురారిస్స్వకరోద్ధృతస్య గోవర్ధనస్య స్మృతి
వాన్ మహాద్రేః ॥౪౮॥ వల్లీతమాలమివ విద్యుదిభామ్బువాహం మాహేన్ద్ర

[illegible]

భావః॥౪౫॥ తవేతి ॥ లోకమాతః - మృగజాలస్య - మృగసమూహస్య
దృష్టియుగస్య - జాడ్యకృతః - మాన్ద్యకరాః - గుణాః - నీలాదయః తవ
వరజ్జవః - యస్యాస్సా - అనుభావం - సాత్త్వికాదిభావబోధక భ్రూవిక్షే
పాదిం - ఆశ్రితా - అవలోకవాగురా - కటాక్షాత్మకం - లోకవిలక్షణం - జా
లం - భాతి - యతః కారణాత్ - తత్ర - హరిణా - నృసింహేనాపి - హరిణాయి
తం - మృగవదాచరితం - సింహోపి బద్ధ ఇతి తస్యాస్య లోకవిలక్షణత్వసిద్ధ
మితి భావః॥౪౬॥ స్మితేతి॥ దేవి - చన్ద్రమనస్స్వసః - స్మరసంవృద్ధిం - కామా
భివృద్ధిం - పుష్ణాతీతి - తత్పుట్ - తయా - మిత్రత్వాదితి భావః - సదోన్మిషన్త్యా
అజస్రశోభమానయా - కయాపి - స్మితం - మన్దహాసమేవచన్ద్రికా - తయా మ
ధుసూదనస్య - మానసమేవ - ఇన్దుకాన్తః - చన్ద్రకాన్తః - తస్మిన్ ద్రవతాం
ద్రవత్వం - తనోషి - కరోషి॥౪౭॥ తవేతి॥ అబ్ధికన్యే - తవ స్తనశైలం - ప్రస
హ్య గృహ్ణన్ - మురారిః - స్వకరోద్ధృతస్య - గోవర్ధనస్య - గోవర్ధనాఖ్యగి
రేః - స్మృతవాన్ కిం - తం సస్మారేవేత్యుత్ప్రేక్షాగమ్యా ॥౪౮॥ వల్లీతి॥ స్పష్టం
ఇన్దిరే త్వం వల్లీ విద్యున్మణిదీపికా చన్ద్రకలాః - తమాలామ్బుదహారనీలభవన

నీలభవనం ముకుందపీఠికేవ । ఇస్తోకకరేణ గగనాజిరాణామిత్థీకృత్య మాహాత్మ్యశో భమయి సేమహతీమభిఖ్యాం ॥౪౯॥ మదనతరుపల్లవానాం మధుసూదనమానసాళి కుసుమానాం । తత్కృతతపః ఫలానాం తవలళితానాం జననికస్తోతా ॥౫౦॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే

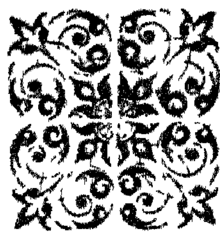
శృఙ్గార స్తబకో నవమః.

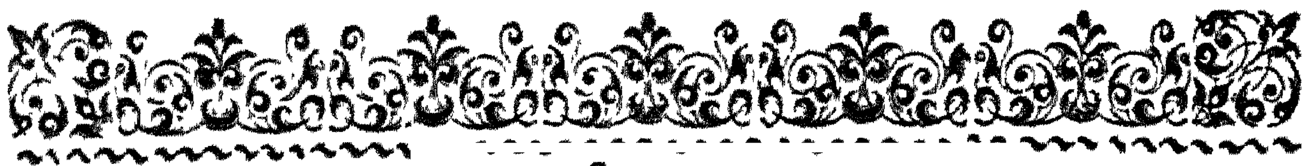
గగనాజిరాణాం వశ్శౌరిమాహాత్మ్యమహాశోభాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥౪౯॥ మదనేతి॥ జనని-తవ-మదనసమ్భూతానాం- భగవన్మనోహరాణాం-లలితానాం శృఙ్గారచేష్టితానాంస్తోతాయథాకథంచిద్వర్ణయితావా-కః-నకోపీత్యర్థః అత్రతృజన్తప్రయోగాత్- కర్మణిషష్ఠీ॥౫౦॥ *

ఇతి శ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యా సుధీమణినా శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం

లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం

శృఙ్గార స్తబకో నవమః

శ్రీరస్తు.

ఐశ్వర్యస్తబకప్రారమ్భః

విశ్వస్యజననీమేవవిశ్వస్యశరణంవృణే। విశ్వమ్భరసమైశ్వర్యాం విదుర్యాంబ్రహ్మవాదినః॥౧॥ అనుపాధికమప్యాహుస్తే మురారేరపిసాధారణమాహురీశితృత్వం। స్ఫుటమత్రనిదర్శనం ప్రతీమోననుమిత్రావరుణాదిదేవతాత్వం ॥౨॥ అవిశేషమశేషశేషిభావంయువయోర్యద్యపివర్ణయన్తిసన్తః।తనయేజలధేర్మిథఃప్రతీతస్తదపిస్వామినిశేషశేషిభావః॥౩ తుల్యేపితేనాథవిశేషణత్వేవ్యక్తంగుణాదస్తివిశేషఏషః। ప్రత్యక్షమ

ఐశ్వర్యస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

విశ్వస్యేతి॥ బ్రహ్మవాదినః యాంశ్రియం- విశ్వంభరస్య విష్ణోః- సమం ఐశ్వర్యం-జగదీశ్వరత్వం-యస్యాస్తాం- విదుః- తాం-విశ్వస్య-లోకస్య-జననీంమాతరమేవ-లక్ష్మీమిత్యర్థః-యావత్ -విశ్వస్య- సమ్యగవసాయ-శరణం వృణే॥౧॥ అనుపాధికమితి॥అప్య-అనుపాధికం-నిరుపాధికం-ఈశితృత్వం జగదీశితృత్వం- తే-తవమురారేరపి-సాధారణం- ఆహుః- అత్రవిషయే- మిత్రావరుణాద్యాః-ఆదినా- అగ్నావిష్ణుప్రభృతయోవేదసిద్ధాగృహ్యన్తే-దేవతాత్వం-కర్మ-స్ఫుటం-నిదర్శనం-దృష్టాన్తం-ప్రతీమః.నిశ్చినుమః- ఈశ్వరత్వరూపస్యైకస్యధర్మస్య ఉభయపర్యాప్తత్వే, ఆగ్నావైష్ణవమిత్యాదిసిద్ధం- ఉభయోరేకహవిరుద్దేశ్యత్వరూపమేకిదేవతాత్వం- స్పష్ట దృష్టాన్తఇతిభావః॥౨॥ అవిశేషమితి॥జలధేస్తనయే॥సన్తః-అశేషాణాం సర్వేషాం-శేషిభావం- శేషిత్వం-యువయోః-అవిశేషం-నిర్విశేషం-వర్ణయన్తి- విస్తృణన్తి- యద్యపీత్యవధారణే- యువయోః- అవిశేషంతుల్యం-మిథఇతియావత్- అశేషశేషిభావం- శేషశేషిభావాభావం- వర్ణయన్తీతివిరోధశ్చస్ఫురతీతిబోధ్యం.తదపి-తథాపి- మిథః.పరస్పరం-శేషశేషిభావః-ప్రతీతః- అశేషత్వస్యత్వదస్యవిషయతనైవ-సిధ్యా- తవభగవచ్ఛేషత్వేనవిరోధఇతిభావః॥౩॥ తుల్యఇతి॥అబ్ధేస్తనయే- నాథవిశేషణత్వేతుల్యేపిగుణాత్-తస్యఅనన్తకల్యాణగుణాత్- ఏషః విశేషః-అస్తి-వ్య

ద్ధై స్తనయే భవత్యాః ప్రాజ్ఞాగుణానాం చ పరాక్త్వమాహుః ॥౪॥ సం
సారాబ్ధౌ మజ్జతాం మానవానాం రక్షాయజ్ఞే దీక్షితో రాక్షసారిః అ
మ్భోరాశేః పుత్రి పత్న్యాస్తవాసా వన్వారమ్భం నిత్యమేత్యమ్బుజా
క్షి ॥౫॥ అస్యేశానేత్యాగమస్తావదాస్తామైశ్వర్యే స్మిన్నస్మదమ్బ త్వదీయే।
జాగర్త్యేవ వ్యాసతాతప్రణీతం శ్లాఘ్యం విష్ణోస్తత్పురాణం ప్రమాణం ॥౬॥
జల్పాకాస్తే జీవకోటిప్రవేశం స్వల్పప్రజ్ఞా యే రమే కల్పయన్తి। విశ్వం వ్యా
ప్తం విష్ణునామ్బ త్వయా చేత్యుక్తిస్తాన్ ప్రత్యుత్తరం శక్తిసూనోః ॥౭॥ వేదో

క్తం-తథాహి-ప్రాజ్ఞాః భవత్యాః-ప్రత్యక్త్వం అహం ప్రత్యయగోచరత్వం గుణానాం- కల్యాణగుణానాం-పరాక్త్వం పరః ప్రత్యయగోచరత్వం చ-ఆహుః- సుఖానుభవతదభావాభ్యాం- విశేష ఇత్యర్థః ॥౪॥ సంసారేతి । అమ్భోరాశేః పుత్రి- అమ్బుజాక్షి- సంసారాబ్ధౌ మజ్జతాం మగ్నానాం- మానవానాం-రక్షాయజ్ఞే- రక్షణరూపాధ్వరే- దీక్షితః- రాక్షసారిః- విష్ణుః-పత్న్యాః-తవ-అన్వారమ్భం-తవాపి రక్షణయాగాన్వయసూచకం- కుశాదినా-సఙ్గమనం- త్వదనుజ్ఞాపూర్వమారమ్భ ఇచ్ఛ-నిత్యమేతి॥ ప్రాప్నోతి॥౫॥అస్యేతి॥అస్మదమ్బ-త్వదీయే ఐశ్వర్యే- జగదీశ్వరత్వే-అస్యేశానేతి-ఆగమః॥ అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీతి- వేదస్తావత్-ఆస్తాం-తిష్ఠతు-వ్యాసతాతేన-పరాశరేణ - ప్రణీతం- రచితం-అతఏవ శ్లాఘ్యం- విష్ణోః-తదేతత్పురాణం-విష్ణుపురాణమితియావత్-ప్రమాణం- జాగర్తి-ప్రకాశతే-ఆగమమాత్రేణ వ్యాసవివిక్తస్వరూపేణ ఐశ్వర్యస్య అన్తః ప్రవిశ్యనియన్తృత్వరూపతాయాఅవైశద్యేపి- యథాసర్వగతో విష్ణుస్తథైవేయం ద్విజోత్తమేత్యాది తత్ప్రస్పష్టపరాశరవచనేన తదుపబ్రహ్మణాత్తద్వైశద్యసిద్ధిరితి భావః ॥౬॥జల్పాకాఇతి॥ రమే-యేస్వల్పప్రజ్ఞాః-మన్దాః-జల్పాకాః-వాచాటాః- తే- జీవకోటిప్రవేశం- కల్పయన్తి-తాన్ప్రతి-హేఅమ్బ- విష్ణునా-త్వయాచ-విశ్వం-జగత్- వ్యాప్తం- ఇతిశక్తిసూనోః - పరాశరస్య- ఉక్తిః-సూక్తిః- విష్ణుపురాణమితియావత్ ప్రత్యుత్తరం ప్రతివచనం॥౭॥

ద్యానే పారిజాతాయమానం శ్రీసూక్తం తజ్జాయతాం శ్రేయసే నః । పా
రే వాచాం భాసురే త్వత్ప్రభావే చక్షుష్మన్తో ఽవిమే నైవ సన్నః ॥౮॥ దమ్ప
త్యోరిహ యువయోరధీశ్వరత్వం । వ్యాసజ్యస్థితమితి న[illegible]తం నః । వి
శ్వవ్యాప్తే శ్రుతికథితం విహాయ పత్నీం । కర్తృత్వే కృతిషు న కేవలస్య పుంసః ॥౯॥
దత్తాశయాసు భవతీ మహిమోపదేశే । తత్తాదృశీషు నిగమాన్తసరస్వతీ
షు । నారాయణప్రియతమే నిఖిలాభ్యుపేతం । రామాయణం నను జయత్యు
పబ్రహ్మణం నః ॥౧౦॥ ఏకగ్రీవైర్నిగమశిఖరైరిన్దిరే నిర్విశేషం । విశ్వవ్యాప్తి

వేదేతి ॥ దేవి- వేదఏవ ఉద్యానం- ఉపవనం- తస్మిన్ పారిజాతాయమా
నం తత్ శ్రీసూక్తం- నః- శ్రేయసే- జాయతాం- భూయాత్- సన్తః- యేన- శ్రీ
సూక్తేనైవ- వాచాం పారే- వాగతీతే- భాసురే త్వత్ప్రభావే- చక్షుష్మ
న్తో- భవన్తీతి శేషః- ఈశ్వరీగ్ంసర్వభూతానామితి- జగదీశ్వరత్వ శ్రవణే
న జీవవిలక్షణతయా- పరతత్త్వాన్తర్భావసిద్ధేరితి భావః ॥౮। దమ్పత్యోరితి ॥
విశ్వవ్యాప్తే- దమ్పత్యోః- పతిపత్నీభూతయోః- యువయోః- ఇహ- జగతివిష
యే- అధీశ్వరత్వం- వ్యాసజ్య- మిళిత్వా- ఉభయపర్యాప్తిభావేతియా
వత్- స్థితమితి- నః- ఆచార్యాణాం- తదీయానామస్మాకంచ- మతం- నిర్ణ
యః- సజ్జతం- కృతిషు- జగద్వ్యాపారేషు- శ్రుతికథితం- వేదచోదితం- క
ర్తృత్వం- జగత్కర్తృత్వం- పత్నీం త్వాం- విహాయ- కేవలస్య- త్వద్విహీ
నస్య పుంసః- న- నాస్తీత్యర్థః- దమ్పత్యోస్సహైవాధికారాదితి భావః ॥౯
దత్తేతి ॥ నారాయణప్రియతమే- తత్తాదృశీషు- భవత్యాః- మహిమ్నః
ఉపదేశే- అజ్ఞాపనే దత్తాశయాసు- కలితాభిప్రాయాసు - నిగమాన్తస
రస్వతీషు తత్పరాసు- శ్రుతిషు విషయే- నిఖిలైః- సమస్తైః- అభ్యుపేతం-
అఙ్గీకృతం- అనన్యా- రాఘవేణాహమిత్యాదిష్ఠం రామాయణం- నః- మతే
ఇతి శేషః- ఉపబ్రహ్మణం- జయతి నను- అతో న శ్రుతేరన్యథాకరణలాభ
ఇతి భావః ॥౧౦॥ ఏకగ్రీవైరితి ॥ ఇన్దిరే- ఏకగ్రీవైః- విష్ణుపురాణాదినా ఏకకణ్ఠైః
నిగమశిఖరైః- నిర్విశేషం- ఉభయోరితి భావః- సమం యథా తథా- వ్యక్తం

ర్వ్యక్తముఘుష్యమాణా। జ్ఞానద్వారాతవమధురిపో రాత్మనై వేత్యళీకా। వైషమ్యోక్తిఃకుతఉపనతాహన్తకేషాఞ్చదేషాం ॥౧౧॥ వైభవంతవము కున్దపత్నియో వేదవేదశిఖరానువర్ణితం । వైభవంభువిసవిన్దతిస్థిరందు స్త్యజంత్యజతివైభవంతతః॥౧౨॥ ఐశ్వర్యమత్రమధుహన్తురపహ్నుతేయో యోవాతవాపిజగదమ్బతయోః ప్రతీచ్యః । ప్రాచ్యాత్ప్రదూష్యతివిశిష్యపి తృద్విషోపి । మాతృద్విషస్త్రినుపనేమహతీహిగర్హా॥౧౩॥ శ్రీమద్రామా వరజసరణింశ్రేయసీమాశ్రితానా। మాచార్యాణా మపిచకుహచిద్వ్యస్త

ప్రకాశం-ఉద్ఘుష్యమాణా- సముద్ఘుష్టా- విశ్వవ్యాప్తిః-విభుత్వం- తవవి షయే-జ్ఞానద్వారా-ధర్మభూతజ్ఞానముఖతః - నస్వరూపతః- మధురిపో ర్విషయే- ఆత్మనాస్వరూపతశ్చఇతిఅళీకా- మిథ్యా- యేషాం- కేషాం చిత్-వైషమ్యోక్తిః- విరూపవాదః- కుతః-కస్మాత్ - ఉపనతా - సము పాగతా- ఈశ్వరతత్వనిర్ణయస్యదుర్లభత్వాభిధానాత్- తదలాభాదేవే తిభావః॥౧౧॥ వైభవమితి॥ముకున్దపత్ని-ఇదం-హేతుగర్భంవిశేషణం-ముకు న్దస్య- మహ్యాఉన్దనస్వభావస్యపత్నీతి-వేదశిఖరైః- వేదాన్తైః-అనువర్ణితం ఉపవర్ణితంవైభవం- యః-వేద-సఃభువి-స్థిరం-వైభవం- ముక్తిపర్యన్తం- ఐశ్వర్యం-విన్దతే-ప్రాప్నోతి-తతఏవదు స్త్యజం-భవం- సంసారమపి- త్యజ తివై - జహాతిఖలు॥౧౨॥ ఐశ్వర్యమితి- జగదమ్బ- అత్రలోకే- యోమధు హన్తుః- ఐశ్వర్యం-జగదీశ్వరత్వం-అపహ్నుతే-అపలపతే-యోవా-తవా పి- ఐశ్వర్యం-అపహ్నుతే-నిహ్నుతే-తయోః- అపలాపకారిణోర్మధ్యే- ప్రతీచ్యః-త్వదైశ్వర్యాపలాపకః- ప్రాచ్యాత్-పూర్వస్మాత్- విశిష్య-ప్ర దూష్యతి- తథాహి- త్రిభువనే-పితృద్విషః-తాతద్వేషిణోపి- మాతృద్వి షః-మాతురనిష్టకృతః-గర్హా-నిన్దా- మహతీహి- తస్యాఅజ్ఞాతనిగ్రహత్వ- వాత్సల్యాదికం- ప్రసిద్ధమితిభావః॥౧౩॥ శ్రీమదితి॥ అబ్ధికన్యే - శ్రీమద్రా మావరజస్య- శ్రీభాష్యకారస్య- సరణిం-పద్ధతిం- శ్రేయసీం-శ్రేయస్క రాం- విధేయవిశేషణం- ఆశ్రితానాం- తన్మతప్రవిష్టానామితి యావత్ - ఆచార్యాణాం- కుహచిత్- కుత్రచిత్-యః-తవ-అణుత్వవాదః-అణుత్వ

వాణుత్వవాదః । తస్యాకూతం పరమపురుషాపేక్షయా శేషికస్య । శేష
త్వేన స్వత ఉపనతన్యూనతాయాం ప్రతీమః ॥౧౪॥ రాజన్వన్తి జగాజగన్తి
నిగమో ద్వాభ్యాం యువాభ్యామపి । స్వైరాజ్యం నహి తావతా ప్రసజతి
శ్రీరామ్బుధేరాత్మజే । అగ్నావైష్ణవశబ్దభాజి యజనే ధిష్ఠానయుగ్మాశ్రి
తా । మేకామేవ హి దేవతాం సుమనసస్సన్తి మీమాంసకాః ॥౧౫॥
రామాకారే జనకతనయా రుక్మిణీ కృష్ణరూపే । భర్తుః కృష్ణా
జినముపగతా బ్రహ్మచర్యే పి పద్మే । అన్తర్యన్తుస్సకల జగతామప్య

ప్రసక్తిః-తస్య అణుత్వవాదస్య- ఆకూతం-అభిప్రాయం-పరమపురుషాపేక్షయా- శేషత్వేన- స్వతః- స్వభావతః-ఉపనతాయాం-ప్రాప్తాయాం న్యూనతాయాం- న్యూనత్వవిషయే- ప్రతీమః విశ్వసిమః - అణుత్వశబ్దం న్యూనత్వపర్యాయమేవ ఇత్యర్థః - శేష శేషాశనాదిపరిజనాజ్ఞాపయిత్వ పరశ్రీవైకుణ్ఠగద్యాదిభిరీశ్వరీత్వాత్తద్వ్యాఘాతప్రసక్త్యా తద్విరోధా దేవమేవ వాచ్యమితిభావః॥౧౪॥ రాజన్వన్తీతి॥ శ్రీరామ్బుధేరాత్మజే! నిగమః- ప్రణవవివరణపరః కఠవల్ల్యాత్మకః- ద్వాభ్యాం యువాభ్యామపి- జగన్తి- లోకాః- రాజన్వన్తి- సౌరాజ్యవన్తి- జగౌ-వదతి । తావతా తావన్మాత్రేణ స్వైరాజ్యం- ప్రభుద్వయవత్త్వాత్మకం విరోధః- న ప్రసజతి- న భవేత్- తథాహి- మీమాంసకాః- సుమనసః-మీమాంసాప్రవీణపణ్డితాః-అగ్నావిష్ణూ దేవతా అస్యేత్యాగ్నావైష్ణవమిత్యర్థకో యశ్శబ్దః-తచ్ఛబ్దభాజి-యజనే-యాగే-అధిష్ఠానయుగ్మేన- యుగ్మభూతాభ్యామధికరణాభ్యాం- ఆశ్రితాం-దేవతాం- ఏకాదశకపాలాదిహవిరుద్దేశ్యత్వం- ఏకామేవశం సన్తి- వదన్తిహి-అత్ర దేవతాశబ్దః- దేవస్యభావో దేవతేతి- భావప్రత్యయాన్తః- భావప్రధానోవా- బోధ్యః॥౧౫॥ రామాకార ఇతి॥ పద్మే- రామాకారే-రామరూపే-త్వం- జనకతనయా- సీతారూపిణీ- కృష్ణరూపే- కృష్ణాకారే- రుక్మిణీ- రుక్మిణ్యాత్మికా- బ్రహ్మచర్యే - వామనావతారే ఇత్యర్థః-భర్తుః- కాన్తస్యవిష్ణోః-కృష్ణాజినం - ఉపవీతరూపకృష్ణాజినం- ఉపగతా- ప్రాప్తాసి సకలజగతాం- అన్తర్యన్తుః-అన్తర్యామిణః- అప్య

తాదచ్యుతాంత్వాం। ధత్సేమూర్తింత దిహయువయోః ప్రస్ఫుటో నిత్య యోగః ॥౧౮॥ పదవ్యాంభవ్యాయాంకృతరుచిరమార్గంపరిహర । న్నక ష్టంవిస్రమ్భంవిదధదభిరక్షేదయమితి। వ్యవస్యన్గోప్తృత్వం వ్యపసర దుపాయాన్తరకథః। భవత్యాసంశ్లిష్టేభగవతి నిదధ్యాంనిజభరం ।౧౯ న్యాసక్రియాకరణమన్త్రపదానురోధా। దుద్దేశ్యమాత్మహవిషిస్వయమ ర్ప్యమాణే । వారాశిపుత్రిభవతీవిశినష్టినాథం । యాగేమహేన్ద్రమఖి

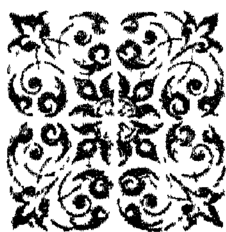
తాత్-విష్ణోః- అచ్యుతాం- అవినాభూతాం- మూర్తిం-ధత్సే- తత్కా- రణాత్- ఇహలోకే- యువయోః- నిత్యయోగః - అజస్రసహస్థితిః- ప్ర స్ఫుటః॥౧౮॥పదవ్యామితి॥ హేభగవతి॥ అహం- భవ్యాయాం - శుభా యాం-పదవ్యాం- విహితాచరణేన- భగవదనుకూలవృత్త్యా- కృతరుచిః- కృతాభిలాషః-అమార్గం- నిషిద్ధసేవారూపప్రతికూలాచరణం - పరిహ రన్సన్- అయంజగదీశ్వరః- అభిరక్షేత్ - రక్షేదేవ-ఇత్యకష్టం-దృఢం విస్రమ్భం-మహావిశ్వాసం-విదధత్సన్- గోప్తృత్వం- రక్షకత్వం- వ్యవ స్యన్- నిశ్చిన్వన్ - వ్యపసరదుపాయాన్తరకథః - విగతాన్యోపా యప్రసక్తిస్సన్- ఉపాయాన్తరాశక్తిమనుసన్ధాన ఇత్యర్థః-భవత్యా సంశ్లిష్టే- సంయుక్తే- పురుషకారాదివిశేషేణ- నిఖిల సంశయ నివృ త్త్యర్థేఃఇతిభావః - భగవతి - శ్రీమన్నారాయణే- నిజభరం - ఆత్మరక్ష ణభరం- నిదధ్యాం - సమర్పయేయం॥౧౯॥ న్యాసేతి। హేవారాశిపుత్రి న్యాసస్య - నిజభరసమర్పణస్య- తమాప్రపాయాఇత్యర్థః- క్రియాయాః వ్యాపారస్య- న్యాసవిద్యాయా ఇతియావత్ - కరణస్య- అనుష్ఠాన సాధన స్య- మన్త్రస్య- ద్వయాఖ్యస్య- పదానురోధాత్- శ్రీమదిత్యాది విశేష ణాత్ -స్వయమర్ప్యమాణే-ఆత్మరూపేహవిషి- ఉద్దేశ్యం- సమ్ప్రదాన భూతం- నాథం- భవతీవిశినష్టి- విశేష్యాన్వయిని- సమర్పణే- స్వస్యాప్య న్వయలాభార్థ్మ విశేషణతాం- భజతి- నతు- తదనన్వయ ముపలక్షణతాం- తత్రశ్రౌతదృష్టాన్తమాహ - యాగ ఇతి- మహేన్ద్రోద్దేశ్యకయాగే-మహ త్వాంయథామహత్వవత్ ఇన్ద్రం-విశినష్టి- తద్వదిత్యర్థః-నహితత్ర-ఇన్ద్రా యస్వాహేత్యేతావతా - యాగవిరచనం - అపితుమహేన్ద్రాయస్వా

లామ్బ్య యథామహత్త్వం॥౧౮॥ ఇచ్ఛాగృహీతబహుదేహమిన్ద్రపదప్రదావ లోకలవాం। ఈశిత్రీం భువనానామీడే మహిసతతమిష్టదే భవతీం॥౧౯॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే ఐశ్వర్యస్తబకో దశమః

హే॥౧౮॥ ఇచ్ఛేతి॥ హేఇన్దిరే- ఇచ్ఛయాస్వసఙ్కల్పేన- అఙ్గీకృతాః గృహీతాః- బహుదేహాః - యయా తాం- ఇన్ద్రాదీనాం పదస్థానం- తత్ప్రదః-యః-అవలోకలవః- కటాక్షలేశః- యస్యాస్తాం- భువనానామీశిత్రీం- సకలజగదీశ్వరీం- ఈడీమహి-స్తువీమహి॥౧౯॥ *

ఇతి శ్రీకౌశికోత్తంసభూమ్యాశ్బట్టవిద్యాసుకవి మణినా శ్రీగోపాలాచార్యేణ విరచితాయాం- బుధామోది వ్యాఖ్యాయాం లక్ష్మీసహస్ర గ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం ఐశ్వర్యస్తబకవ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు

క్షాన్తిస్తబక ప్రారంభః

త్రాయతామాయతాక్షం తద్ధామ తామరసాలయమ్। మదాగసాం ప్రతీకారో మహతామపి యత్క్షమా ॥౧॥ అపరాధపరమ్పరామపారామ హమేవం యది నామ నాచరేయమ్ । కమలాయతనేత్రే క్షమాగుణస్తే కథమాత్మానమసౌ లభేత మాతః ॥౨॥ మహతామపి ఘోరకిల్బిషాణామిహ నిర్వేషగవేషణాపి దూరే । పతతామవలమ్బనాయ మాతర్భవపఙ్కే భవతేన స్త

అథ క్షాన్తిస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

శ్రియస్సకలజగదీశిత్ర్యాః అనన్యసాధారణక్షమాగుణైకనిలయత్వం స్తబకేన ప్రతిపాదయతి॥ త్రాయతామితి॥ ఆయతాక్షం- విశాలనయనం తామరసాలయం- పద్మనిలయం- లక్ష్మీరూపమితియావత్ - తత్ తాదృశం- ధామ- తేజః- త్రాయతాం. రక్షతాత్ - యస్య ధామ్నః- క్షమా- అనిగ్రహేచ్ఛా మమ మహతామాగసాం- మహాపరాధానామపి ప్రతీకారః - ప్రతిక్రియా- నిష్కృతిరితియావత్ - యథోక్తప్రాయశ్చిత్తాశక్తస్య తత్క్షమైవ తత్స్థానే నివిష్టేతి భావః॥౧॥ అపరాధేతి॥ కమలాయతనేమాతః - అహం- ఏవం- అపరాధపరంపరాం నాచరేయం- నరచయేయం యది నామ- తే క్షమాగుణః- కథమాత్మానం స్వరూపం- లభేత- తస్యాః- నిగ్రహానిచ్ఛారూపాయాః- నిగ్రహప్రసఙ్గసాపేక్షస్వరూపత్వాత్ మయ్యపరాధాభావే కథం తత్స్వరూపసిద్ధిరితిభావః॥౨॥ మహతామితి॥ హే మాతః మహతాం- ఘోరకిల్బిషాణామపి ఇహ నిర్వేషస్య- ప్రాయశ్చిత్తస్య- గవేషణా- అన్వేషణమపి- దూరే వర్తతే- పాపానాం- ప్రాయశ్చిత్తాతివర్తిత్వాదితి భావః- భవః- సంసృతిరేవ- పఙ్కః- కర్దమః- తస్మిన్- ని॥ పఙ్కోఽస్త్రీ కర్దమైనసోరితి నానార్థరత్నమాలా- పతతాం- నః- అవలమ్బనాయ- ఆశ్రయణాయ- క్షమాతః క్షమాం- విహాయేతి- లబ్ధోపేక్షణీపక్షసీ- తాం వినా కిమపి నాస్తీత్య

వక్షమాతః ॥౩॥ ఫణిశేఖరశైలనాథకాన్తే భవతీ మూర్తిమతీక్షమైవనూనం। అభవత్కథమన్యథానపాపస్తవకోపప్రభవాయవాయసోఽపి॥౪॥భవతీంప్రతివిశ్వమాతరంభవసిన్ధోస్తరణార్థమాతరం। స్వమహంప్రదిశామిరక్షమామపరాధేషుసమాచరక్షమాం॥౫॥ నిత్యంత్వకృత్యముపశాదకీసత్యజామికృత్యంఘృణాక్షరనయాదపినాచరామి । అత్యన్తమిత్థమపరాధమహోదధేర్మే। సత్యంశపేశరణమమ్బతవక్షమైవ॥౬॥ మాతాక్షమాతవసఖీమధువైరికాన్తే। ఖ్యాతఃక్షమాధరతయా నిలయస్సశేషః । త్వన్తుక్షమానిధిరతశ్శతమాగసామ్మే।క్షన్తుంతవోచితమశేషత ఏవతావత్॥౭॥అస్మత్కృతామతితరామపరాధపఙ్క్తిం । యన్మృష్యసేజననితత్రనవిస్మయోనః। ఏవంవిధోఽపివిలిలఙ్ఘయిషే భవంయ । త్తత్రక్షమాహితవకస్యనవిస్మ

ర్థః॥౩॥ ఫణీతి॥ ఫణిశేఖరశైలనాథకాన్తే-భవతీ-మూర్తిమతి-క్షమైవనూనం- అన్యథా-తవవిషయే- పాపః-పాపిష్ఠః-వాయసోఽపి- తవకోప ప్రభవాయ- కోపోత్పాదనాయ- కథంనాభవత్- తస్మాద్దయారూపిణ్యేవేతి భావః॥౪॥ భవతీమితి॥ భవసిన్ధోః- సంసారసాగరస్య- తరణార్థం- ఉల్లఙ్ఘనార్థం-విశ్వమాతరం భవతీంప్రతి- అహంస్వం-ఆత్మానం-ఆతరం-తరపణ్యం-ప్రదిశామి-మాంరక్ష-అపరాధేషు-మత్కృతాపరాధేషు-క్షమాం. సమాచర- కురుష్వ॥౫॥ నిత్యమితి॥ స్పష్టం॥౬॥ మాతేతి ॥ హేమధువైరికాన్తే- తవమాతా-క్షమా-భూమిః-క్షాన్తిరూపాచ-తవసఖీచక్షమా భగవద్గుణభూతాక్షాన్తిరిత్యర్థః - తవనిలయః- స్థానభూతఃసఃశేషః-అనన్తః-క్షమాధరతయా- క్షాన్తిపర్వతతయాభూధరతయాచ - ఖ్యాతః-ప్రసిద్ధః-త్వన్తు-క్షమానిధిః- దయానిధిః-అతః- మే-ఆగసాంశతమేతావదపి అసఙ్ఖ్యాతమపి- అశేషతఏవ- తవక్షన్తుముచితం- యుక్తం॥౭॥ అస్మదితి॥ హేజనని- అతితరాం- అత్యన్తం- అస్మత్కృతాం - అపరాధపఙ్క్తింమృష్యసి- తితిక్షసీతియత్- తత్రవిషయే- నః-నవిస్మయః- ఏవంవిధః- అపరాధోదధిరపి-భవం-సంసృతిం-విలిలఙ్ఘయిషే- తితీర్షుర్భవామీతియత్-తత్రనిగ్రహేకార్హాపరాధభూయస్త్వేపి సంసారోల్లఙ్ఘనప్రార్థనావిషయే క్షమా-క్షాన్తిర్హి-కస్యజనస్య- నవిస్మయాయ- ఆశ్చర్యోత్పాదనత యా

యాయ ॥౮॥ తత్తద్విచిత్రదురితానుగుణానితీక్ష్ణే। దాతుంఫలానిదయితే తవబద్ధదీక్షే। కస్యేహజీవితకథా కలశాబ్ధికన్యే। క్షాన్తింనచేన్నయసితం వివిధైరుపాయైః॥౯॥ అక్షాన్తకారిణిదశాస్యవధోక్తిదృప్తే । భక్ష్యాయ రాక్షసవధూరభియాచమానే। హన్తక్షమోదయజుషోఽప్యనుకమ్పయైవ। నక్షత్రనాథసహజేతవనక్షమాభూత్ ॥౧౦॥ ధనపతిపురుహూతస్థాణువేధోముఖానామపిదధతిహిశాపంసమ్పదస్సమ్ప్రదాయాః। ఇతిగతిమవబుధ్యాప్యర్థకామాభిలాషా,దజహదఘశతంమాంరక్షమాతఃక్షమాతే॥౧౧॥

నభవతీత్యర్థః॥౮॥తదితి॥ కలశాబ్ధికన్యే- తవతీక్ష్ణే-ఉగ్రే-దయితే- భగవతి- తేషాంతేషాం- విచిత్రాణాం- నానావిధానాం- దురితానాం- పాపానాం- అనుగుణాని- అనురూపాణి- ఫలాని-నరకాదీని-దాతుం-బద్ధదీక్షే క్లృప్తసఙ్కల్పేసతి- తం- తీక్ష్ణకోపం-భగవన్తం - వివిధైరుపాయైః- క్షాన్తింక్షమాం- ననయసి - నప్రాపయసిచేత్- కస్యజనస్య- జీవితకథా-భవతీతిశేషః- త్వత్పురుషకారకృత్యాభావేఅనన్తాపరాధినాం భగవత్సన్నిధిప్రాప్తిరేవదుర్లభేతి-కుతస్తస్మిన్- భరసమర్పణాదినా- అపరాధక్షాపణసమ్భవఇతిభావః॥౯॥ అక్షేతి॥నక్షత్రనాథసహజే - చన్ద్రసహోదరి దశాస్యస్య-దశాననస్య - తద్వధోక్త్యా- జయత్యతిబలోరామఇత్యాదినా తచ్ఛ్రవణమాత్రేణేత్యర్థః- దృప్తే- గర్వితే-అక్షస్య-అక్షాఖ్యస్య-రావణకుమారస్య- అన్తకారిణి- నాశకృతి- రాక్షసవధూః - పూర్వం-సీతాసు దరక్షస్త్రియః- భక్ష్యాయ- కబళీకరణాయ- అభియాచమానే- హనూమతీతిశేషః- క్షమోదయజుషః-దయావిర్భావవత్యాఅపి-తవఅనుకమ్పయా తాసువిషయేకృపయైవ- క్షమా-హనుమద్విషయకకృపా- నాభూత్ హనుమతిక్షమావత్యాఅపికృపయైవహేతునాక్షాన్తిర్నజాతేతివిరోధఃస్వాపరాధకారిణిజనేపిదయాభూయస్త్వాత్ లక్ష్మ్యాఃహనుమద్వ్యాఘ్రానయుక్తాభూదితిభావః॥౧౦॥ ధనపతీతి॥ సమ్ప్రదాయాఃరీతయః. శాపం-నాశం దధతిహి-తాదృశీన్ద్రాదిసమ్పదామపి వ్యయే సతినాస్మాకం ఈప్సితసమ్పద్వ్యయేవిశయఇతిభావః-క్షమాతేదయాతేమాంరక్షఅన్యత్స్పష్టం॥౧౧

అనిశముపచితానామాగసాం భూయసాం మే గమయితమితిరస్మిని
ష్క్రియాం నాభిధాతుం। ప్రభవతి ఫలమేషాం ప్రాజ్ఞవాన్ నదాతుం
కలశజలధికన్యే త్వన్నిదేశే విహాయత్వా ॥ ౧౨ ॥ అమితదురితకృద్భ్యో భ్య
నిత్యమస్మాదృశేభ్యో । హితహితచరితేభ్యో హన్త కుప్యన్త ము
చ్చైః। నియతమనుగుణే నన్యాయయుక్తేన పద్మే। కలయసి వచనే నత్వా
న్తిమన్తం ప్రభుం తం॥ ౧౩ ॥ కలయతి మనసా వా కర్మణా వా గిరా వా। మధురి
పుమహితే యస్మాదృశో నిత్యమాగః। తదిదమగణయన్తీ త్రాయసే సంస్కృ
తేర్నః। శ్శరణమితి గిరైవ స్వామినం త్వాపయన్తీ ॥ ౧౪ ॥ నవనవమపరాధం
సాధయిత్వాఖిలత్వా। జ్జననికృతవతో మే మాధవం క్రోధవన్తం ॥ వరుణని
లయకన్యే క్షాన్తిమత్యా భవత్యా । శ్శరణవరణతో న్యః కేవలం నావల
మ్బః ॥ ౧౫ ॥ ప్రథితతమసి వర్గైరాగసాం రాగసాన్ద్రే। మయి యదితు విధత్సే నా
నుకమ్పామకమ్పాం। ఉపచితిమతిచిత్రామేనసో మే న సోఢుం। ప్రభవతి స
భవత్యా నాయకో జేయకోపః ॥ ౧౬ ॥ రచయతి యదయం తే నేత రాగస్సరా

అనిశమితి ॥ నిష్క్రియాం-ప్రాయశ్చిత్తం-అభిధాతుం-వక్తుం నేష్టే-నసమర్థ
ఇత్యర్థః ॥ న ప్రభవతి న సమర్థో భవతి అన్యత్ స్పష్టం ౧౨ ॥ అమితేతి ॥ స్పష్టం ॥ ౧౩
కలయతీతి ॥ అగణయన్తీ- విస్మారయన్తీ కోపం విధూన్వయన్తీ సతీ-త్వా
పయన్తీ త్రాయసే- రక్షసే - క్ష్మాయీ విధూనన ఇత్యతో ణిచి అర్తిహ్రీ
త్యాదినా పుగాగమః- లట్ శ్నా త్రాదేశాత్ జీప్ ॥ ౧౪ ॥ నవేతి ॥ సాధయిత్వా
కల్పయిత్వా- కేవలం భవత్యాః-శరణవరణతః- అనితరాపేక్షం- త్వయి
భరసమర్పణాత్ అన్యో నలమ్బో నాస్తి ॥ ౧౫ ॥ ప్రథితేతి ॥ ఆగసాం వర్గైః-
ప్రథితతమసి- ఉద్ధితాజ్ఞానాన్ధకారే- అతఏవ- రాగసాన్ద్రే-మయి-అక
మ్పాం- నిశ్చలాం-అనుకమ్పాం-దయాం- న విధత్సే యది-నకరోషి యది-
తదాతు-మే-మమ- అతిచిత్రాం- ఏనసః- పాపస్య- ఉపచితిం- అభివృ
ద్ధిం- సోఢుం-అజేయకోపః- దురాధర్షక్రోధః- భవత్యా నాయకః-న ప్ర
భవతి- ఉత్కృష్టస్వభావస్సన్నిగృహ్ణీయాదేవేతి భావః ॥ ౧౬ ॥ రచయతీతి ॥ క
లశజలధికన్యే- త్వం. అయం జనః - సరాగస్సన్- తే- యత్ - ఆగః-రచ

గః స్తస్తఖిలమపి వ్యృష్యక్ తాం హి దీనం త్వమేనం । ననుకశ్చిహావిమర్శ్యే నాపరాధీతుశౌరేః । కలశజలధికన్యే కర్ణయోర్వర్ణయోచ్చైః ॥౧౬॥ జలజటిలతటిత్వద్దీప్తికృష్ణోపలాశ్యా । కృతిరురుకటకశ్రీరుజ్జ్వలన్మేఖలాభా । వరతమవనమాలాలఙ్కృతస్థానజుష్టా । వహసిహరిపురన్ధ్రిత్వం క్ష్మాభృత్త్వమమ్బ ॥౧౭॥ పాపారణ్యహిరణ్యదానవవపుర్వ్యాపాటనప్రజ్వల । త్తోపాటోపకృపీటసంభవనవజ్వాలా కరాళాననం । దేవాద్యైరపిదుష్కరప్రసదనం దేవం నృసింహం రమే । త్వన్నీతవతీక్షణేనభవతీకిం తేపరన్దుష్క-

యత్రినను- నేతః- హే నాయక- త్వంనేతురితిపాఠే తేనేతుర్విషయే- యదాగఇతివ్యాఖ్యేయం- అఖిలం- తదాగః. వ్యృష్యక్- తితిక్షస్వ- దీనమేనం జనం త్రాహి రక్ష- ఇహ జగతి- విమర్శ్య- అపరాధ్యనపరాధినాం విచారే- కస్తు. కోవా- నాపరాధీ- నిరపరాధీ- ఇతిశౌరేః- కర్ణయోః- ఉచ్చైః- తారం- వర్ణయ- బోధయ ॥౧౬॥ జలేతి॥ హే హరిపురన్ధ్రి- అమ్బ- త్వం- జలజటిలస్య- సలిలసమ్పూర్ణస్య - తటిత్వతః- మేఘస్య- దీప్తిరివదీప్తిః- యస్యతాదృశేన కృష్ణేన- భగవతా- ఉపలాళ్యాకృతిః - లాళనీయవిగ్రహః- అన్యత్ర- జలజటిలతటిత్వద్దీప్తీనాం- వార్షిక మేఘసదృశ కాన్తీనాం కృష్ణోపలానాం- నీలశిలానాం ఆళిః రేఖాకృతిస్స్వరూపం యస్యాస్సా ఉరుః అధికా- కటకానాం- వలయానాం- శ్రీః- శోభా యస్యాస్సా- అన్యత్ర ఉరుః అధికా కటకస్య- పర్వతమధ్యదేశస్య. శ్రీః- యస్యసః -సా॥ భూభృన్నితమ్బవలయచక్రేషు కటకోస్త్రియామిత్యమరః॥ ఉజ్జ్వలన్తీ- మేఖలాయాః- కాఞ్చీదామ్నః- శ్రోణిస్థానస్యవా- అద్రికటకస్యచ- ఆభా- కాన్తిః- యస్యాస్సా- -సా॥ అథమేఖలా - కాఞ్చ్యాందామ్న్యద్రికటకేశ్రోణిస్థానాసిబన్ధయోరితినానార్థరత్నమాలా॥ వరతమయా- అత్యన్తం శ్రేష్ఠయా- వనమాలయా- వైజయన్త్యా- అలఙ్కృతం- స్థానం- వక్షః జుష్టా గతా గత్యర్థత్వేన- జుషేః కర్తరి క్తః- సుపేతిసమాసః- తేన ప్రీతేతివా అన్యత్ర వరతమానాం- శ్రేష్ఠానాం- వనానాం- అరణ్యానాం- జలానాం- పుష్పాణాంవా మాలయా- పఙ్క్త్యా- మాల్యేనచ- అలఙ్కృతం- స్థానం- జుష్టా- గతా- తేన సేవితా వా- త్వం- క్ష్మాభృత్త్వం. క్షాన్తిభృత్త్వం- పర్వతరూపత్వంచ- వహసి॥౧౭॥ పాపేతి। వ్యాపాటనేన విదారణేన- కృపీటసమ్భవస్య. అగ్నేః-

రణః॥౧౯॥ నియన్తా నః పద్మే నిరవధిదురాగశ్శతకృతాం। అపర్యాప్తం జా
నాత్యఖిలనిరయవ్రాతమపినః। స ఏష త్వద్వాచా సకలమపి సోఢ్వాపచరితం
ఫలం వేత్తి స్వల్పం తదపి శరణోక్తేర్నిజపదం॥౨౦॥ క్షమాం మూర్తాముద్య
త్కరచరణయోగాం చ కరుణాం। హతాపద్యాం విద్యామవయవవతీమ
ప్యభవతీం। ఉపాశ్రిత్యాపత్యాభ్యుదయధనధాన్యాదినిబిడో। బిడౌజస్సం
పత్తిం పరిహసతి భూమావపి జనః॥౨౧॥ క్షాన్తే మన్తా జనని సకలః క్షామ్య
తాం శబ్దమాత్రాత్। భూయోభూయః కమపి నిచయం పాప్మనాం నిర్మి
మాణః। వక్తుం లజ్జే పునరపి సహస్వేతి వారాశికన్యే। క్షాన్తిం సా త్వాం తద

అన్యత్ స్పష్టం॥౧౯॥ నియన్తేతి॥ హే పద్మే- నియన్తా- సకలనియామకః-
యః-భగవాన్-నిరవధీనాం-అనన్తానాం-దురాగసాం-దురపరాధానాం
శతం- అనేకం- కుర్వన్తీతి తాదృశానాం- నః- అస్మాకం - అఖిలనిరయ
వ్రాతం- నిఖిలనరకసమూహం- అపర్యాప్తం- అపరాధబాహుళ్యాత్-
శిక్షాయాఅపూర్ణత్వం- విధేయం- జానాతి-వేత్తి - ఏష భగవానేవ త్వ
ద్వాచా- సకలమపచరితమపి- సోఢ్వా శరణమిత్యుక్తేః- నిజపదం-పరమ
పదమపి- కర్మ స్వల్పం ఫలం వేత్తి॥౨౦॥ క్షమామితి॥ హే అమ్బ - మూ
ర్తాం-మూర్తిమతీం- క్షమాం-క్షాన్తిం-ఉద్యత్కరచరణయోగాం- ఉది
తహస్తపాదసమ్బన్ధాం- కరుణాం చ-అవయవవతీం- సశరీరాం. హతా
పద్యాం-నిరస్తదోషాం- విద్యాం- ఆత్మవిద్యారూపిణీం చ- భవతీముపా
శ్రిత్య- సంశ్లిష్య- జనః- భూమావపి- అపత్యాభ్యుదయధనధాన్యాదిని
బిడస్సన్-బిడౌజసః- శక్రస్య సమ్పత్తిం-పరిహసతి॥౨౧॥ క్షాన్త ఇతి॥ హే
జనని- సకలః- సమస్తాపరాధః- క్షామ్యతామితి-శబ్దమాత్రాత్ - మన్తా
ఆగసి-క్షాన్తే- సోఢే సతి భూయోభూయః- పునఃపునః- కమపి-పాప్మ
నాం నిచయం-సమూహం-నిర్మిమాణః. కుర్వాణస్సన్-పునరపి-సహస్వేతి
వక్తుం-లజ్జే త్రపామి- హే వారాశికన్యే- తవేతి శేషః- అకమ్పా- ఆశ్రిత
సన్త్రాణే నిశ్చలా - సా- అనుకమ్పా - దయా తదపి నుతథావిధత్వేపి.

వినయతే కాప్యకమ్పానుకమ్పా॥౨౨॥ కాదాచిత్క-ప్రపదనజుషాంకాఙ్క్షి
తాన్ పూరుషార్థాన్। నతాన్మితాన్యఖిలజనని ప్రాణినామర్పయన్తీం।
సన్త్యజ్య త్వామపకృతిశతైరప్యశుష్యత్కటాక్షాం। భిక్షాకీన్తు ప్రసభమప
రాం దేవతాం సేవతాం కః॥౨౩॥ కృత్యాకృత్య త్యజనకరణోత్సాహినాం
మాదృశానాం। కోవాదోషః కమలనిలయే త్వత్త మాయాస్సదోషః। యేనై
తస్యాః క్వచిదవిషయో నాపరాధస్సమస్తి।త్యుద్యద్ధైర్యా వయమతిబహూ
నాచరామోపరాధాన్॥ ౨౪॥ అశేషైర్నిర్వేషై రఖిలనరకావల్యనుభ
వై। రఘౌఘానాస్మాకానపిభృశమశక్యాపనయనాన్ । క్షమస్వేత్యు

త్వాం-క్షాన్తిం-క్షమాం-నయతే॥౨౨॥ కాదాచిత్కేతి॥ హే అఖిలజనని-
కాదాచిత్కం-సకృత్కృతం-ప్రపదనం- శరణవరణం- జుషన్తీతి- తాదృ
శాం-ప్రాణినాం-అత్రాముత్రాపి-కాఙ్క్షితాన్ పూరుషార్థాన్-అర్పయ
న్తీం-దదమానాం- అపకృతిశతైః- అపరాధసహస్రైరపి- అశుష్యత్క
టాక్షాం-త్వాం సన్త్యజ్య- ప్రసభం ప్రసహ్య- భిక్షాకీం- స్వతోభిక్షమా
ణాం-అపరాం దేవతాం- కోవా జనస్సేవతాం॥౨౩॥ కృత్యేతి॥ కమలనిల
యే- కృత్యాకృత్యత్యజనకరణయోః- విహితకర్మత్యాగావిహితకర్మకర
ణయోః- ఉత్సాహినాం- ఉత్సాహవతాం- మాదృశానాం-నరాణా
మితి శేషః- కోవాదోషః-నకోపీత్యర్థః- సదోషస్తు- త్వత్త మాయాఏవ-
నాస్మాకం-తదేవ ద్రఢయత్యుత్తరార్ధేన - యేన కారణేనైతస్యాః క్షమా
యాః-క్వచిత్-కుత్రాపి-అవిషయః- అగోచరః-అపరాధః- నసమస్తి-స
ర్వాపరాధోపి- త్వత్త మాపరిహార్యేవ వేతిభావః॥ ఇతి వయం ఉద్యద్ధైర్యాః
ఉద్భూతోత్సాహవన్తః-అతిబహూన్-అత్యన్తమధికాన్ అపరాధాన్
ఆచరామః-ఆరచయామః॥౨౪॥ అశేషైరితి॥ అశేషైః-నిర్వేషైః-నిష్కృ
తిభిః-అఖిలనరకావలీనాం- నిఖిలకుమ్భీపాకాది యాతనాపరంపరాణాం
అనుభవైరపి-భృశంఅశక్యం-అపనయనం-ఉత్సారణం- యేషాం తాన్-
అస్మాకాన్- అస్మదీయాన్-అఘౌఘాన్- క్షమస్వేత్యుక్త్యైవ-క్షపయసి

తైవక్షమయసిమధుధ్వంసిదయితే। కఏషఃత్వాన్యాత్మాకథయనిరుపాఖ్య
స్తవగుణః॥ ౨౫॥ నిర్మాతుంప్రభవేమకర్మనవయంనిత్యంకిమప్యన్తతో।య
త్కల్పాచమనంతదప్యకుశలాః కర్తుం-యథాచోదితం। దూరేజ్ఞానకథాత
థాపితులవాక్షామతఃమావేదినో।జానీమోనను సైవదేవిసుగమాస్వర్గాప
వర్గావపి॥౨౬॥ కథయామిసారమిహకింకథయా పరమన్యయాకృతభవో
పరమం। త్వమయాత్వమేతమధిరక్షమ యానివిహితానిమాగణయదే
విహితా॥౨౭॥ నిగమవిహితప్రాయశ్చిత్తంమదీయమహాంహసాం। నిర
సనకృతేనాలమ్పూతస్తవక్షమయావినా।గురుతరమయఃపిండంగర్వాన్ని
గీర్ణమహోదరమే।కిముజరయితుంశక్తంషుణ్ఠీకషాయనిషేవణం॥౨౮॥భగ

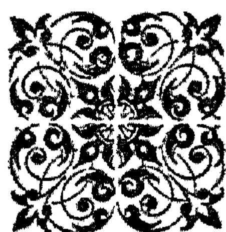
నిరాకరోషి- హేమధుధ్వంసదయితే-తవ-నిరుపాఖ్యః-అనిర్వచనీయః-త్వా
న్యాత్మాగుణః-క్షమాగుణః-కః-కుతస్త్యఃకథయ॥౨౫॥నిర్మాతుమితి॥ హే
దేవి- వయంకిమపినిత్యంకర్మ-సంధ్యావన్దనాదికమపి- అన్తతః-సమగ్రతః-
నిర్మాతుం-రచయితుం-నప్రభవేమ-సమర్థానభవామః-యత్కల్పాచమనం
తదపి- యథాచోదితంయథాశాస్త్రం-కర్తుం-అకుశలాః- అపటవః-జ్ఞా
నకథాతు-దూరేవర్తత ఇతిశేషః।తథాపి-సర్వాశక్తాఅపి-తవ-అక్షామాం
అహీనాం-క్షమాం- విన్దతీతితాదృశాస్సన్తః-నమసాప్రణామమాత్రేణైవ
వస్వర్గాపవర్గావపిసుగమౌ-సులభప్రాప్యౌ జానీమః।విద్మః॥౨౬॥కథయా
మీతి॥ హేదేవి-కృతభవోపరమం-కలితసంసృతిభయోపశమనంసారంసా
రాంశం-కథయామిఇహ-అన్యయాకథయాకింప్రయోజనం।కింబహునేత్య
[illegible]
పరమంకలితసంసృతిప్రశమనంయథాతథా-అధిరక్షమదనుకూలాస్సతీ
మయావిహితానిఆచరితానిసాధనానిమాగణయ-మాప్రతీక్షిష్ఠాః సర్వా
శక్తస్యమమరక్షణభరంత్వమేవ స్వీకుర్వితిభావః॥౨౭॥నిగమేతి॥ హేమా
తః- మదీయమహాంహసాం-నిరసనకృతే- విధూననార్థం- తవక్షమయా
వినా-నిగమవిహితం- శ్రుతిచోదితం- ప్రాయశ్చిత్తం- నాలం- నపర్యా
ప్తంతదేవదృష్టాన్తేన విశదయతి- రమే-గర్వాత్-నిగీర్ణం-భుక్తం- గురు
తరం- ప్రథులం-అయః-పిణ్డం-అయోగుళికాం- కర్మ- జరయితుం॥విగు
ళీకర్తుం-జీర్ణయితుం-శుణ్ఠీకషాయస్యనిషేవణం-పానంశక్తంకిము-తథా

వతి వపుశ్చేతోవాగ్భిః ప్రతిక్షణమార్జితం। నవనవమిమం పాపస్తోమం క్షమ
స్వ మమ స్వయం। కటకటరవక్రీడద్దంష్ట్రాకరాళ దురాననం। పునరపి య
థా నోపశ్యేయం భయంకరమన్తకం ॥౨౯॥ సహమానాహరహర్మే సహ
స్రమాగాంసి సాగరేన్ద్రసుతే। స్థాపయసి మాం దయాళో శరణవ్రజ్యాధి
రాజ్యపీఠే త్వం॥ (౩౦)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
క్షాన్తిస్తబకో నామ - ఏకాదశః॥

నానుభవామితి భావః॥౨౮॥ భగవతీతి॥ హే భగవతి - వపుశ్చేతోవాగ్భిః - ప్ర
తిక్షణం - క్షణే క్షణే నవం నవం ఆర్జితం - సమ్పాదితం - ఇమం - మమ పాపస్తో
మం - స్వయం క్షమస్వ - మత్ప్రార్థనామనపేక్ష్య స్వయమేవ తితిక్షేతి భావః॥
కటకటరవేణ - కటకటా ఇతి దన్తరవేణ - క్రీడన్తీభిః - కఠోరాభిః -
దంష్ట్రాభిః - కరాళం - భయంకరం - దురాననం - దుర్ముఖం - యస్య తం - అతఏవ
భయఙ్కరం - అన్తకం - యమం - పునరపి - యథా నోపశ్యేయం - నేక్షేయం
తథా క్షమస్వేతి పూర్వేణాన్వయః॥౨౯॥ సహమానేతి॥ హే సాగరేన్ద్రసు
తే - అహరహః - మే - సహస్రమాగాంసి - సహస్రాపరాధానపి - సహమా
నా సతీ - త్వం శరణం యథా తథా వ్రజ్యాగతిః - వ్రజేర్భావే క్యప్ శరణాగతి
రిత్యర్థః తదాత్మకే - అధిరాజ్యపీఠే సింహాసనే - మాం స్థాపయసి - ప్రతిష్ఠాప
యసి ఉపాయ విరోధి పాపనివర్తనేన మయా ఉపాయమనుష్ఠాపయ
సీతి భావః॥

ఇతి శ్రీ * లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
క్షాన్తిస్తబక వ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు.

॥ మహోత్సవ స్తబక ప్రారంభః ॥

విఖ్యాతవిభవా సా మాం విష్ణుపత్నీ విలోకతాం। పిపులా నుత్సవాన్ యస్యా విరిఞ్చాద్యా వితన్వతే॥ ౧ ॥ విధిశివప్రముఖా విబుధేశ్వరా విభవమచ్యుతపత్ని తవోత్సవం। అకలయన్ సకలస్య శరీరిణో నిరవధీరవధీరయితుం వ్యథాః॥ ౨॥ నిరుపమం యువయోశ్శుభముత్సవం। జనని లోకయితుం ధృతకౌతుకా॥ ఉపగతా కిల కాపి పరాత్వరా। పురవధూరవధూతగృహక్రియా॥ ౩॥ జనని సత్వరచఙ్క్రమసంభ్రమే చరణతః పతితౌ మణినూపురౌ।

అథ మహోత్సవ స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథ తస్యా ఉపాయత్వానుగుణ మైశ్వర్యమనుసన్ధాయ ఉపాయవరణానుష్ఠానాయ త్వాం ప్రార్థయన్నస్తౌతి॥

అథాకృతోపాయస్య స్వయం ప్రయోజనతయానుష్ఠేయ భగవత్సేవాన్తర్గతం తదుత్సవం వర్ణయతే॥ విఖ్యాతేతి॥ యస్యాః- లక్ష్మ్యాః-విరిఞ్చాద్యాః విపులాన్- ఉత్సవాన్- మహోత్సవాన్- వితన్వతే-కుర్వన్తి- విఖ్యాతవిభవా- సర్వశ్రుతివిదితవిభుత్వశాలినీ- సా- విష్ణుపత్నీ- మాం విలోకతాం- కటాక్షయతు॥౧॥ విధీతి॥ సర్వస్య జనస్య నిరవధీః-అనన్తాః-వ్యథాః-మనోవ్యథాః- అవధీరయితుం- తిరస్కర్తుం- తవోత్సవం అకలయన్- అకుర్వన్ -ఉత్సవదర్శనానన్దేన సర్వదుఃఖాస్మరణాదితి భావః॥ ౨॥ తదేవోపపాదయతి॥ నిరుపమమితి॥ నిరుపమం- అపదృశం-లోకయితుం- వీక్షితుం-అవధూతగృహక్రియా- తిరస్కృతగృహవ్యాపారా పరా-అధికా- కాపి-అనిర్వచనీయా - త్వరా-పురవధూః - నాగరికస్త్రియః- ఉపగతా- ప్రాప్తా॥ ౩॥ జననీతి॥ హేజనని- తవమహోత్సవభువః- ఉత్సవప్రదేశస్య- భజనే- ప్రాప్తౌ- ఉన్మిషత్కుతుకయా- ఉత్పన్నకుతూహలయా- కయాచిత్- స్త్రియాతు- సత్వరచఙ్క్రమసమ్భ్రమే సహసాధావనవిభ్రమే- చరణతః- పతితౌ-మార్గే విగళితౌ-మణినూపురౌ

తవమహోత్సవభూభజనోన్మిషత్పులకయా తుకయాంచిదనాదృతా॥౪
తవమహేఽగతిమాన్ద్యకృతా కుచా విటిరుషా చలితా శురమేపరా। అనుగృ
హీతతదఞ్చలనిర్గళన్నవ సఖావసరాత్యయభీరుకా ॥౫॥ శ్రుతభవన్మహ
వాద్యరవాజ్జవాత్పథిరమేచలితాభరణస్వనైః । శ్రుతిరుతే స్తరితే స్మిసు
వఞ్చితేత్యపరయా- పరయాహసితావధూః॥౬॥ మహమహీభజనోత్క-
లికాకృతద్రుతగతిశ్లథపుష్పవరాపరా। కృతవతీపముదాకుసుమాఞ్జలింత
వరమేవరమేఖలమధ్యమా॥౭॥ మహజుషస్తవసేవిసిషే విమాదిశతిమన్దగ

అనాదృతా- అవిగణితా-అభిసారికా ॥౪॥ తవేతి। హేరమే తవ
మహే - ఉత్సవసమయే- అవసరాత్యయాత్ - ఉత్సవ -కాలాతిక్రమణాత్
భీరుకా- భయవతీ - పరా- అన్యారమణీ - కుచా - గతిమా-
న్ద్యకృతా- గమనాన్తరాయకరావితి రుషా - అసంతృప్తిపరః - ఆదృతః అ
నుస్మృత్యకరాభ్యాం విధృతశ్చ -తయోః కుచయోః- అఞ్చలయోః - అగ్ర
యోః- నిర్గళన్తః- విచలన్తః- నవసరాః- అభినవహారాః - యయాసా-
సతీ నతు తౌ కఞ్చుక విధానాదినా ఆదృతవతీతి భావః - అశంచలితా- నిర్గ
తా॥౫॥శ్రుతేతి॥ రమే- శ్రుతః- భవన్మహస్య- భవదుత్సవస్య-వాద్యరవః
వాద్యధ్వనిః-యయాసా- సతీచలితాకాచనవధూః- పశ్చాత్ -జవాత్-
పథి- గమనసమయే-చలితానాం- ఆభరణానాం- నిజధృతవలయనూపు
రాదీనాం- స్వనైః-శబ్దైః- శ్రుతరుతే-ప్రథమం- శ్రుతవాద్యశబ్దే- అన్తరి
తే-తిరోహితే సతి-సువఞ్చితా- సుతరాం ప్రతారితాస్మీతి వాద్యరవశ్రుత
ఇతిభ్రాన్త్యేతి శేషః-అపరయా-అపగతోత్సవగమనత్వరాసతీపరయా-అన్య
యా-హసితా-పరిహసితా వాద్యేవ ఉత్సవకాలావగమేపి విళంబో స్త్రీత్వభ్రా
న్త్యామృదుగచ్ఛసికిమిత్యన్యయా పరిహసితేతి భావః॥౬॥ మహేతి॥ రమే-తవ
మహమహీభజనోత్కలికయా-ఉత్సవస్థలయియాసయా కృతయా- ద్రుత
గత్యా-శీఘ్రగమనేన-శ్లథాః- విగళితాః - పుష్పవరాః- పుష్పశ్రేష్ఠాః-
యస్యాస్సా వరమేఖలా కాఞ్చీ యస్మిం తన్మధ్యమం ఉదరం యస్యా-స్సా
పరా అన్యా - ముదాహర్షేణ- కుసుమాఞ్జలిం పుష్పాఞ్జలిం - కృతవతీ వే
త్యుత్ప్రేక్షా॥౭॥మహజుష ఇతి॥ హేదేవి-మహజుషః-ఉత్సవభాజః- తవ-సే
వితుమిచ్ఛా- సిషేవిషా-కర్త్రీ-మన్దగతేః- మన్దగమనశీలస్యాపి- జనస్య

తేరపి సద్గతిం । ఇహ దివ్యగతిం వితరిష్యసి త్వం మమతే మమతే ఖదురాసదాం॥౮॥ అభిచకాఙ్క్ష మనఃప్రభవం జవం చరణయోరపి కాచన సాదరా। కలయితుం భవతీం కలశామ్బుధేర్దుహితర హితరమ్యమహోత్సవాం॥౯॥ జనని తామరసోదరసోదరశ్రియమవేక్ష్య సవిస్మయముత్సవే। న తతృపుర్న రదైవతయోషితశ్శుభవతీం భవతీం సహ శౌరిణా॥౧౦॥ ప్రియతమార్పితయావకపాదయా తవ మహోత్సవభూర్న యయా స్త్రియా। ద్రుతమగామి పదోర్న పరం ధృతః కుపితయాపి తయారుణిమా దృశోః॥౧౧॥ అధి వృషాచలమాపతతాం ద్రుతం తవ పరమే పరమోత్సవలిప్సయా। అజని నోప

మద్ద్జ్ఞానస్యేతి చ గమ్యతే-సద్గతిం-సమీచీనగమనం-సమ్యగ్జ్ఞానమితి గమ్యతే-ఇహ-దిశతి-దత్తే-తత్కారణాత్ - హే అమతే-త్వం-మమ మద్గతేరపీతి భావః తేభ్యః- దేవైః దుగాసదాం-దుష్ప్రాపాం- దివ్యగతిం- దివ్యయానం-మోక్షంచ-వితరిష్యసి దాస్యసి॥౮॥ అభీతి॥ కాచన స్త్రీ- సాదరా సతీ-హితః రమ్యశ్చ-మహోత్సవః-యస్యాస్తాం- కలశామ్బుధేర్దుహితరం- భవతీం-కలయితుం- సేవితుం-మనః-ప్రభవః- కారణం- యస్య తం- జవం వేగం-అభిచకాఙ్క్ష-అభిలషతిస్మ- దుహితరా హితరమ్యేతి పాఠే హే దుహితరితి సమ్బోధనం-అహితః-కృత ఇత్యన్వయః- తురీయపాదయమకస్య రేఫద్వైక్యేణ విరుద్ధత్వాదసాధురితి కేచిత్॥౯॥ జననీతి॥ హే జనని నర దైవత యోషితః- తామరసస్య- పద్మస్య-ఉదరస్య-సోదరా-మిత్రం శ్రీః- యస్యాస్తాం శుభవతీం - మఙ్గళవతీం - భవతీం - ఉత్సవే - శౌరిణా సహ సవిస్మయమవేక్ష్య- న తతృపుః- న తృప్తిమాయయుః॥౧౦॥ ప్రియతమేతి॥ ప్రియతమేన-కాన్తేన అర్పితం- కలితం- యావకం-అలక్తకం- యయోస్తాదృశౌ పాదౌ- యస్యాస్తయా- ఉత్సవసమయాతిక్రమభయాత్ - స్వాధీనపతికత్వాచ్చ కాన్తాలఙ్కృతాలక్తకచరణత్వమితి భావః-యయా స్త్రియా-తవ మహోత్సవభూః- ఉత్సవప్రదేశః-ద్రుతం-త్వరితం-నాగామి- న గమ్యతేస్మ-తత్కారణేన కుపితయా-తయా స్త్రియా-పదోః-పాదయోః పరం అరుణిమా-శోణిమా-న ధృతః-కిన్తు-దృశోరపీత్యర్థః పత్యౌ కోపోద్రేకాదితి భావః॥౧౧॥ అధీతి॥ హే రమే-తవ-పరమోత్సవస్య లిప్సయా- లబ్ధుమిచ్ఛయా

ధిభిస్సమయాత్యయో దివిషదాం విషదాన్తరితైరపి ॥ ౧౨ ॥ ప్రసృమ
రాగరుధూపపరంపరాసురభికాశ్శుభదీపశతావృతాః । త్రియుగపత్ని
తవోత్సవభూమయస్సురచయం రచయన్తి సవిస్మయం ॥౧౩॥ తవమహం
ప్రతినన్దనకల్పితైస్సురతరోశ్శిఖరైస్స్వయమర్పితాః। జనని వేఙ్కటశైల
మభూషయన్ సుమనసో మనసోహరణక్షమాః ॥౧౪॥ శుచితరాభరణాభరణా
త్మనా రుచితరఙ్గపిశఙ్గితసద్మనా । జనని సార్థయసే మరుతాం మహోత్సవ
పుషా వపుషానిమిషాదృశః ॥౧౫॥ మధుజితా సమముత్సవమణ్టపే స్థితవ
తీం భవతీమవలోకితుం। అభిరుచిః పునరాత్తకుతూహలైర్నిజగృహే జగృ

హృతం-అధివృషాచలం-వృషాద్రౌ-ఆపతతాం- ఆగచ్ఛతాం-దివిషదాం
దేవానాం- విషదైః-జలదైః- విషప్రదైరితిచగమ్యతే- అన్తరితైః- అన్త
రాయితైరపి- ని॥ విషస్త్వగరళేజలఇతినానార్థరత్నమాలా - ఉపధిభిః-ఛ
ద్మభిః- ఉపాధిభిరితిచగమ్యతే- సమయాత్యయః- ఉత్సవకాలాతిపాతః-
నాజని-నాభూత్- దేవాగమనస్య- అన్తరాయీభూతవిషదత్వేసత్యపి-
త్వన్మహోత్సవసిషే విహాబలాత్కృత్య - దేవాన్ సమానీతవతీతిభా
వః॥౧౨॥ ప్రసృమరేతి॥ త్రియుగపత్ని-ప్రసృమరాభిః-సర్వతః ప్రసృత్వరీ
భిః- అగరుధూపపరంపరాభిః- సురభికాః- శుభదీపశతావృతాః - తవఉ
త్సవభూమయః- సురాణాం-చయం- సమూహంసవిస్మయం-రచయన్తి
స్మ- దేవానామప్యాశ్చర్యహేతుభూతంమహోత్సవస్థలమితిభావః॥౧౩॥
తవేతి॥ మహం ప్రతినన్దనేనశ్లాఘయాకల్పితైః- కల్పకస్యాగ్రైః-స్వయ
మర్పితాః- మనోహరణక్షమాః-మనోహరణోచితాః- సుమనసఃపుష్పా
ణి- అభూషయన్-అలంచక్రుః॥౧౪॥ శుచీతి॥ హేజనని- శుచితరాణాం
నిర్మలానాం- ఆభరణానాం- ఆభరణాత్మనా- అలఙ్కారస్వరూపిణా
రుచీనాం- కాన్తీనాంతరఙ్గైః- ప్రసారైః- పిశఙ్గితం- కపిశితం- సద్మయే
న తేన- మహోత్సవం- పరమానన్దంపుష్ణాతీతి- తాదృశేనవపుషా- దివ్య
విగ్రహేణ మరుతాం- దేవానాం- అనిమిషాఃనిర్నిమేషాఃదృశః సార్థయ
సేకృతార్థీకురుషే॥౧౫॥ మధుజితేతి॥ మధుజితా-భగవతాసమం- ఉత్స
వమణ్టపే- స్థితవతీం-భవతీం-అవలోకితుం- ఆత్తకుతూహలైః - ఉపాత్త
కౌతుకైః- వధూజనైః నిజగృహే-స్వకీయగృహే-అభిరుచిః-జిగమిషా-న

హేనవధూజనైః॥౧౬॥ అధిమహోత్సవమర్ణవకన్యకే పరమభక్తిజుషాం ప్రణతిస్తవ। తనధనుర్లతయా సుదృశాం గురుస్తనతయా నతయా సుకరాభవత్॥౧౭॥ భజనహర్షజనాట్యజవోచ్ఛలన్మకుటలోలమరుత్సరిదుత్థితైః। జలకణైర్భవదుత్సవమేదినీశ్శశిశిరాశ్శిశిరాః కురుతే రమే॥౧౮॥ త్రినయనేన వినమ్రశిరఃక్షరత్త్రిదశసిన్ధుమహోర్మిభిరుత్సవే। కిమపి పాద్యమదాయి పదాబ్జయోర్ననుతవ తామరసాలయే॥౧౯॥ తవ మహేమిళితాత్త్రిదశీగణాన్న బిభిదే నరలోకవధూజనః। త్వదవలోకనవిస్మయతో యతో జనని మేననిమేషమవాపసః॥౨౦॥ ప్రణయినాసమముత్సవమణ్టపే స్థితవతీం భవతీం ప్రణినంసవః। అహిగిరిం హరిపత్ని సమాశ్రితాస్త్రిదివినో దివినోప

నజగృహే- నాదదేత్యక్తేతియావత్ ॥౧౬॥అధీతి॥ అర్ణవకన్యకే- అధిమహోత్సవం- మహోత్సవే-పరమభక్తిజుషాం - పరమభక్తిమతీనాం- ధనుర్లతయా- లతాసదృశశరీరయా- గురుస్తనతయా- పీనకుచతయా- నతయా-నమ్రయా-సుదృశా- కయాచనస్త్రియాతవకర్మణిః ప్రణతిః- సుకరా-సులభాభవత్ యత్నంవినైవన మనసిద్ధేరితిభావః॥౧౭॥ హేరమే-శశిశిరాః- చన్ద్రశేఖరః- భజనహర్షేణ- సేవాజనితమోదేన-జాయతఇతి తాదృశస్య- నాట్యస్య- జవేన-ఉచ్ఛలన్తీ- యా-మకుటలోలమరుత్సరిత్ జటామణ్డలడోలాయితసురనదీ- తస్యాః-ఉత్థితైః- జలకణైః- భవదుత్సవమేదినీః-ఉత్సవభూమీః-శిశిరాః- శీతళాః-కురుతే॥౧౮॥ త్రినయనేనేతి॥ హేతామరసాలయే- తవఉత్సవే - పదాబ్జయోః- నతవతా-ప్రణతేన- త్రినయనేన- వినమ్రశిరసః-క్షరద్భిః- త్రిదశసిన్ధోః- దేవగఙ్గాయాః- మహోర్మిభిః- కిమపి- పాద్యం-పాదామ్బు-అదాయి-దత్తంకిమిత్యుత్ప్రేక్షాగమ్యా॥౧౯॥తవేతి॥ హేజనని-తవమహే-నరలోకవధూజనఃమిళితాత్ సఙ్ఘీభూతాత్- త్రిదశీగణాత్ - అపఃరీయాధాత్ - నబిభిదే - నప్రథక్జ్ఞాయతేస్మేత్యర్థః-కుతఇత్యత్రాహత్వదితి-యతః-కారణాత్-సఃజనః-త్వదవలోకనవిస్మయతః- మహోత్సవవిభవదర్శనజన్యవిస్మయేన- నిమేషం-నావాప॥౨౦॥ ప్రణయినేతి॥ హేహరిపత్ని- ఉత్సవమణ్టపే - ప్రణయినా-భగవతాసమం- స్థితవతీం- భవతీం- ప్రణినంసవః-ప్రణన్తుమిచ్ఛవః- అతఏవ- అహిగిరిం- శేషాచలం-సమాశ్రితాః- త్రిదివినః- దేవాః-దివి-

యయుస్స్పృహాం॥౨౧॥అధిమహాంకమలేభవతీంస్తువన్నభిముఖం స్తిమితే
క్షణమగ్రతః । అపిసురేష్వసురేషు నరేషువాశిరసి కోరసికోనదధేఞ్జ
లిం॥౨౨॥ అధిమహోత్సవమప్సరసాంగణైస్సహరమేపరభక్తిజుషస్త్వ
యి పులకినఃకలగద్గదగీతయోమునిజనానిజనాట్యమదర్శయన్॥౨౩॥ఉ
పగతోత్సవదివ్యగృహాఙ్గణః కమలవాసిని సంయమినాంగణః । నిగమ
సారభశోభనయాస్తుతింసహిగిరాహిగిరావకరోత్తవ॥ ౨౪॥ మధువిరో
ధిపురన్ధ్రిమహోత్సవేశుభగుణగ్రథితాఖిలమాలికా। స్తవమయీస్తబకై
స్త్నవక్త్రైర్గిరాంనకలితాకలితాడనకాఙ్క్షిభిః॥౨౫॥తవహారేర్దయితేదృఢ

స్పృహాం-నోపయయుః- స్వర్గమపి- నసస్మరురితిభావః॥౨౧॥అధీతి॥కమ
లేఅధిమహాంఉత్సవేభవతీంఅభిముఖం సమక్షం స్తిమితేక్షణంధ్యానవశా
దచలితేక్షణంయథాతథాఅగ్రతః ముఖ్యతయా- భగవతఃప్రాగేవవాస్తు
వన్-సన్-కోవారసికః-శిరసిఅఞ్జలింనదధే॥౨౨॥అధీతి॥ రమే అధిమహో
త్సవం- త్వయి-పరభక్తిజుషః- శ్రేష్ఠభక్తిభాజః- అతఏవపులకినః-సఞ్జాత
పులకాః-మునిజనాః- తుమ్బురునారదాదయః- అప్సరసాఙ్గణైస్సహ- కల
గద్గదగీతయస్సన్తః- నిజనాట్యం- సేవాజనితహర్షోన్మత్తకనటనం అదర్శ
యన్-ప్రాకటయన్॥౨౩॥ ఉపేతి ॥ కమలవాసిని- ఉపగతః- ప్రాప్తః-
ఉత్సవదివ్యగృహాఙ్గణః- ఉత్సవమణ్టపప్రదేశః- యేనసః- సః- ప్రసిద్ధః-
సంయమినాంగణః-నిగమసారభృణాశోభనయా-గిరా-వాచా- స్తుతిం-అహి
గిరా-శేషాచలే- అకరోత్॥౨౪॥మధ్వితి॥ మధువిరోధిపురన్ధ్రి- తవమ
హోత్సవే- గిరాం-సూక్తీనాం- స్తబకైః - సమూహైః - గుచ్ఛైశ్చ
శుభైః- మఙ్గళకరైః- రమ్యైశ్చ- గుణైః- కల్యాణగుణైః-తన్తుభిశ్చ-గ్రథి
తా- గుమ్భితా- స్తవమయీఅఖిలమాలికా-కలితాడనకాఙ్క్షిభిః - పాతక
నిరసనేచ్ఛుభిః-మిథః- ముకుళతాడనరూపక్రీడోత్సుకైశ్చకైః పురుషైః
నకలితా-నరచితా-నసమర్పితాచ॥౨౫॥ తవేతి॥ హరేర్దయితే - తవమ

భక్తితశ్చతసృభిశ్శ్రుతిభిశ్చతురాననః। అభినుతింతనుతేస్మమహోత్సవే
ష్వహరహర్హరహార్యభినన్దితాం॥౨౬॥ తవమహేస్తవకోటిచికీర్షయాద్య
గధికారసనాశ్చకమేరమే। రచయితుం స్తవమేకరసజ్ఞయాకృశతమంశత
మన్యురితత్రపః॥౨౭॥జననిగన్ధవహైర్భవదుత్సవేఖగపతిశ్శ్రుతిసారభశో
భనైః। శ్రమహరైర్జనితైర్నిజపక్షతివ్యజనతోజనతోషణమాతనోత్॥౨౮॥
తనుభృతాంతవదేవిమహోత్సవేనటనగాననతిస్తవనాదయః। పరమభ
క్తిభరాదిహనాభవన్ శ్రమకరామకరాలయకన్యకే॥౨౯॥ పదయుగంత
వభక్తిభరాదహంప్రథమికాముపగమ్యసురస్త్రియా। హరిపురన్ధ్రిమ

హోత్సవేషు- అహరహః- ప్రత్యహం-చతురాననః-బ్రహ్మా- ఇదంసా
భిప్రాయంయుగపద్వేదచతుష్టయస్యస్తుతికరణత్వలాభాపయికం అతఏవ
చతసృభిశ్శ్రుతిభిః వేదైః కరస్థైఃహరహార్యభినన్దితాం-స్వస్వమగ్లభకరణ
శక్తికతయాప్రశంసితాం- అభినుతిం- స్తుతిం-తనుతేస్మ- అతనోత్॥౨౬॥
తవేతి॥ హేరమే- తవమహే-ఉత్సవే - శతమన్యుః - ఇన్ద్రః - ఏకరసజ్ఞ
యా-ఏకజిహ్వయా-కృశతమం- అత్యల్పం- స్తవం- స్తోత్రం- రచయితుం-
ఇతత్రపస్సన్- అధిగతలజ్జస్సన్- స్తవానాం స్తుతీనాం- కోటీనాం- అనే
కానాం-చికీర్షయా-కర్తుమిచ్ఛయా- దృగ్భ్యః- నేత్రేభ్యః- సహస్రేభ్య
ఇతిభావః- అధికాః-రసనాః-చకమే- ఐచ్ఛత్॥౨౭॥ జననీతి॥ భవదుత్సవే
ఖగపతిః-గరుడః-నిజస్య- స్వస్యపక్షతివ్యజనతః - పక్షమూలాత్మకవ్యజ
నాత్- జనితైః-ఉత్పన్నైః శ్రమహరైః- మహోత్సవజనసమ్మర్దఖేదాప
నోదకైః- శ్రుతిసారభేణ - ఆమ్నాయపరిమళేన- శోభనైః-గన్ధవహైః-
సుగన్ధమారుతైః- జనతోషణం-ఆతనోత్॥౨౮॥ తనుభృతామితి॥మకరా
లయకన్యకే- దేవి-తవమహోత్సవే-పరమభక్తిభరాత్ - శ్రేష్ఠభక్త్యతిశ
యాత్-తనుభృతాం- శరీరిణాం-నటనగాననతిస్తవనాదయః- శ్రమకరాః
ఖేదావహాః- నాభవన్॥౨౯॥ పదయుగమితి॥ హేహరిపురన్ధ్రి- మహే
భక్తిభరాత్-అహంప్రథమికాం- అహంప్రథమమిత్యుద్యుక్తా అహంప్ర
థమాతస్యాభావః-అహంప్రథమికామనోజ్ఞాదిత్వాద్వుఞ్ అహమహమి
కాం-ఉపగమ్య- అఙ్గేన- వపుషా- జితం-నిర్జితం- స్ఫురత్కనకం-కనత్సు
వర్ణం-యయాతయా-కయాసురస్త్రియా- తవపదయుగం-నపరిచర్యతేస

హేఙ్గజితస్ఫురత్కనకయానకయాపరిచర్యతే॥౩౦॥ దినకరంతమసామివ రాజయఃకమలవాసిని కల్మషపఙ్క్తయః। అపివిలోకయితుంప్రభవన్తితే జనమహోనమహోత్సవదర్శినం॥౩౧॥ తవమహేసురదానవమానవప్రగతిపాదహతిప్రభవైరమే। క్షితిరజోభిశ్చయైః స్థగితాతపోదినకరో నకరోతిజనవ్యథాం॥౩౨॥ అథతవాస్యవిధోరవలోకనాత్సురకరామ్బురుహాణి మహోత్సవే। ముకుళితాన్యుడుపఙ్క్తిపరిస్ఫురన్నవరదేవరదే కమలాలయే॥౩౩॥ ముకుళితం సమమేవకరామ్బుజై రుదితమక్షిచకోరకులైస్సతాం। తవమహేమ్బహరౌనయనీభవద్రవివిధౌవిబుధాజసిభాత్యపి॥౩౪॥ తవసిషేవిషయావిషయాన్తరత్యజననిశ్చలచేతసఉత్సవే। ప్రజహురమ్బ

ర్వ్యథాపరిచర్యతఏవేతిభావః॥౩౦॥ దినకరమితి॥ కమలవాసిని- తే- తవ- మహోత్సవదర్శినం-త్వదుత్సవవిభవావలోకినం- జనం-కల్మషపఙ్క్తయః పాపపరంపరాః-తమసాంరాజయః- అన్ధకారాశయః- దినకరమివ విలోకయితుమపినప్రభవన్తి-నక్షమన్తే॥౩౧॥తవేతి॥ హేరమే- తవమహే సురదానవమానవానాం-ప్రగతీనాం-ద్రుతగతీనాం- పాదానాం-ఆహతిః-అభిఘాతః-ప్రభవః- కారణం-యేషాంతైః- క్షితిరజోభిశ్చయైః-భూధూళినికరైః- స్థగితాతపః- ఆచ్ఛాదితప్రకాశః-దినకరః-సూర్యః-జనవ్యథాం నకరోతి-ధూళ్యావృతత్వాత్ సూర్యోనన్దాతపోభూదితి॥ తాదృశధూళ్యుత్పాదననిదానీభూతజనసమ్మర్దోమహోత్సవఇతిచభావః॥౩౨॥ అథేతి ఉడుపఙ్క్తిపరిస్ఫురన్నవరదే- నక్షత్రరాజివత్స్ఫురితాభినవదన్తే- వరదే- అభీష్టప్రదే- కమలాలయే- మహోత్సవే- తవ-ఆస్యవిధోః- ముఖచన్ద్రస్య- అవలోకనాత్- సురకరామ్బురుహాణి- అమరకరపఙ్కజాని.ముకుళితాని- సఞ్జాతముకుళాన్యభవన్ ॥౩౩॥ ముకుళితమితి॥అమ్బ - నయనీభవద్రవివిధౌ- నేత్రీభూతచన్ద్రసూర్యే- వివిధౌజసి- హరౌభగవతి.భాతిసత్యపి- సతాం - అక్షిచకోరకులైః- నేత్రాత్మకచకోర పక్షివ్రజైః- కరామ్బుజైః - కరకమలైశ్చ - సమమేవ యుగపదేవ ముదితం ముకుళితఞ్చయథాసఙ్ఖ్యాన్వయి॥౩౪॥ తవేతి॥ అమ్బ-ఉత్సవే- విషయాన్తరత్యజనేన- నిశ్చలచేతసః- భగవత్పాదారవిన్దఏవనిలీనచిత్తాః- భృతయో

తపోపి పరాశరప్రభృతయో భృతయోగకలాస్స్వయం ॥౩౫॥ సుమనసో
మునయశ్చ తవోత్సవే త్రిదివధేనుపయోరసధారయా। విరచయన్త్యభిషే
కవిధానమృక్చయజుషాంచయజుషాం ప్రకరైరమే ॥౩౬॥ విధిశివాదిసురే
షు తవోత్సవే విరచయత్స్వభిషేచనమిన్దిరే । మనుశతం మునిమాణవకా
స్స్ఫుటధ్వనిజగుర్నిజగుర్వభిచోదితాః ॥౩౭॥ తవమహేష్వభిషేకవిధౌ కృ
తే జగదశేషమగాదపతాపతాం। తదిదమద్భుతమప్ఫలిస్థలాత్ఫలగతిర్ల
గతిస్మపరత్రయత్ ॥౩౮॥ అథతవోత్సవధామ్ని బుధాస్సుధాకరససోదర

గకలాః- ధృతయోగాభ్యాసాః- పరాశరప్రభృతయః మునయః- తవసే
వేవిషయా- సేవితుమిచ్ఛయా- స్వయంతపోపి ప్రజహుః- తత్యజుః॥౩౫॥
అథతదభిషేకసమయం వర్ణయతి-సుమనసఇతి॥ రమేఉత్సవే- సుమనసః-దే
వాః-మునయశ్చ- త్రిదివధేనోః కామధేన్వాః- పయోరసధారయా-క్షీర
ధారయా- ఋచాం-మన్త్రాణాం-ఋగ్వేదానాంవాచయం-సమూహం
జుషన్తే- ప్రాప్నువన్తీతి- తాదృశానాం- యజుషాం - ప్రకరైః- అభిషే
కవిధానం- వ్యరచయన్- అకలయన్ ॥౩౬॥ విధీతి॥ ఇన్దిరే- తవోత్సవేవి
ధిశివాదిసురేషు- బ్రహ్మరుద్రాదిదేవేషు- అభిషేచనం - విరచయత్సుస
త్సు- మునీనాం- మాణవకాః- వటవః-నిజగుర్వభిచోదితాః- స్వాచార్య
ప్రేరితాస్సన్తః- స్ఫుటధ్వని-గమ్భీరశబ్దంయథాతథా- మనుశతం-మన్త్ర
శతం- జగుః-నిజగదుః॥౩౭॥ తవేతి॥ అద్భుతవమహేషు- అభిషేకవిధౌ-
మహాభిషేకే- కృతేసతి- అశేషంజగత్- అపతాపతాం - అవిద్యమానస
న్తాపతాం- ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయాభావంచ- అగాత్ - ప్రాపతది
దంతాపాపనోదనం- అద్భుతం- అభిషేకేణతాపాపనోదో యుక్తపవే
తికిమతాద్భుతమిత్యతఆహ-ఫలీతి। ఫలగతిః-ఫలప్రాప్తిః- ఫలిస్థలాత్ -ఫల
భాక్ స్థలాత్- పరత్ర - అన్యస్థలే- లగతిస్మ ఇతియత్ - భవతీతి- శేషః అ
భిషేకతాపశాన్త్యోః స్నానాధికరణ్య నియమస్య ప్రసిద్ధత్వాత్త
ద్విరోధాదద్భుతమిదమితిభావః- తదితిపూర్వేణాన్వయః ॥౩౮॥ అథమ
న్త్రపుష్పార్చనంవర్ణయతిఅథేతి॥ సుధాకరసహోదరితవోత్సవధామ్ని-

రిసాదరమార్చయన్। సురభిజైర్భవతీం శ్రితషట్పదారవకులైర్వకులైరపి చమ్పకైః॥౩౯॥ మధులిహాం భవదఙ్ఘ్రిసమర్పితప్రసవవాసవతాం కమలే తదా। సురకిరీటగతాజ్జగృహేఽభిదారవలవైర్వలవైరిశిలాకులాత్ ॥౪౦॥ సుమనసోఽభవదఙ్ఘ్రిజుషాం రమే సుమనసామనుషఙ్గత ఉత్సవే। తవపదాన్తికభాజమపూజయన్ సుమలినామలినామపి మణ్డలీం॥౪౧॥ స్వశిరసాదధతః కుసుమం ముదా సుమహితా ఇతి నాద్భుతముత్సవే। చరణయోస్సురపఙ్క్తిభిరర్పితం తవ నరా వనరాశితనూభవే ॥౪౨॥ పనసచూతఫలాదిభిరుజ్జ్వ

బుధాః- దేవాః- సురభిజైః- వసన్తఋతూత్పన్నైః- శ్రితషట్పదారవకులైః- సంశ్రితభ్రమరనాదనిచయైః. వకులైః- వఞ్జుళపుష్పైః- చమ్పకైరపిభవతీం- సాదరమార్చయన్ అపూజయన్॥౩౯॥ మధులిహామితి॥ కమలే-తదాఉత్సవే భవదఙ్ఘ్రిభిః-సమర్పితేషు- అర్పితేషు- ప్రసవేషు-కుసుమేషు-వాసవతాం- నివాసినాం-మధులిహాం- భ్రమరాణాం- సేవమానసురకిరీటగతాత్- వలవైరిశిలానాంకులాత్- జాతేఃభిదా- వైజాత్యం రవలవైః మృదుధ్వనిభిః హేతుభిఃజగృహేనిశ్చిక్యేత్వత్పాదారవిన్దార్పితకుసుమమధులిహాంపిత్వత్పాదారవిన్దప్రణత సురకిరీటఖచితేన్ద్రమణీభిస్సాకం తేష్వన్తర్భూతతయాశోభన్త ఇతిభావః॥౪౦॥ సుమనసఇతి॥రమేఉత్సవే-సుమనసః-దేవాః-భవదఙ్ఘ్రిజుషాం-భవత్పాదారవిన్దభాజాం సుమనసాం-పుష్పాణాం- అనుషఙ్గతః- సంసర్గతః- తవపదాన్తికభాజం సుమలినాం- సుతరాంమలీమసాం-అళినామపి-మణ్డలీం - సమూహామపిఅపూజయన్॥౪౧॥స్వేతి॥వనరాశితనూభవేజలధితనయేతవచరణయోః-సురపఙ్క్తిభిరర్పితం-కుసుమం-స్వశిరసా- ముదాదధతః-నరాఃహితంధృతందధాత్యేభిరితిహితాః - ధాఇసుమం కుసుమంయైస్తేఇతి - సుమహితా ఇతిబహువ్రీహౌజాతికాలేత్యాదినానిష్ఠాన్తస్యపరనిపాతః-ఇతినాద్భుతం-త్వత్పాదారవిన్దార్పితపుష్పధారణేన సుతరాంమహితాః- మహిమశాలిన ఇతిచనాద్భుతంత్వత్పాదప్రభావాదితిభావః ॥౪౨॥ అథనివేదనంవర్ణయతి॥పనసేతి॥ అథఅర్చనానన్తరం-అమ్బ-పనసచూతఫలాదిభిః-కణ్టకఫల

లం సరససూపమపూపశతావృతం। అథ నివేదనమమ్బ సురైః క్షరద్ఘృతవ
రం తవ రమ్యమకల్ప్యత ॥౪౩॥ జనని శేష తయా భృశముత్సుకైస్తవ నివేది
త శేషమభుజ్యత। సుమధురం సుమనోభిరథోత్సవాపవరకే వరకేతనభూ
షితే॥౪౪॥ అథ సుధాన్యభవం జనమోదనం జననిమానసరఞ్జనమోదనం।
భవదవేక్షణసంస్కృతమత్తి యో రసనయా స నయాచతి తాం సుధాం॥౪౫
అధిభవద్భవనాగ్రవితర్దికం జననిజాగ్రత ఏవ జయాదయః। అగణయన్నమ
రానపి తావకే ఘనమహే న మహేన్ద్రపురస్సరాన్॥౪౬॥ జనవిమర్దశమో

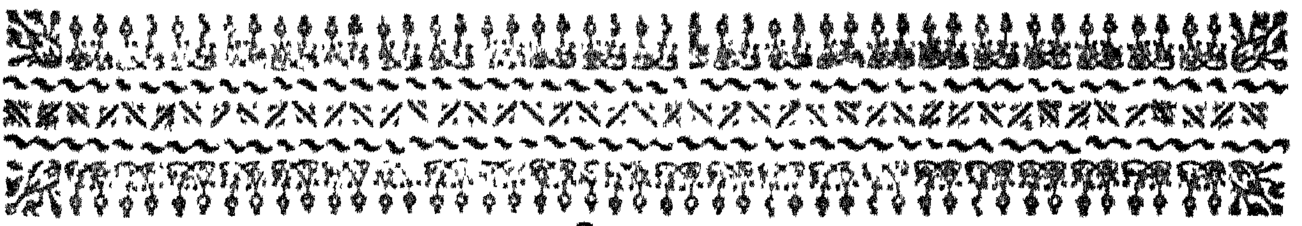
మాకన్దఫలాదిభిః- ఉజ్జ్వలం-సరసాః-సూపాః-యస్మిన్ తత్ - అపూపశతైః-మాషాగుడాపూపాద్యనేకైః- ఆవృతం- క్షరన్తః-స్రవన్తః- ఘృతవరాః- యస్మాత్తత్- రమ్యం- తవ నివేదనం- నైవేద్యం - సురైరకల్ప్యత-చక్రే॥౪౩॥ వినియోగం వర్ణయతి॥ జననీతి॥ అథ నివేదనానన్తరం-జనని-తవ శేషతయా దాసతయా భృశముత్సుకైః- భాగవతైరిత్యర్థః - సుమనోభిః-విద్వద్భిః-దేవైశ్చ వరైః శ్రేష్ఠైః- కేతనైః- రఙ్గవల్ల్యాదిభిః- భూషితే-ఉత్సవాపవరకే- ఉత్సవవేదికాయాం- సుమధురం-నివేదిత శేషం- అభుజ్యత అభోజి॥౪౪॥ అథ నివేదితభోజనే భక్తానాం రసాస్వాదం వర్ణయతి॥ అథేతి॥ హే జనని-సుధాన్యభవం సమీచీనధాన్యోత్పన్నం సుధాయాః అన్యజన్మరూపమితి చ వ్యజ్యతే- జనమోదనం-జనాహ్లాదకం-భవదవేక్షణేన-భవదీక్షణేన- భవకాననదవాగ్నిభూతేన త్వదీక్షణేనేతి చ వ్యజ్యతే-సంస్కృతం పూతం పక్వమితి చ వ్యజ్యతే- అత ఏవ మానసరఞ్జనం-మనోరఞ్జకం-ఓదనం గుడాన్నాదికం-యః భక్తః పురుషః- అత్తి-భక్షయతి-సః-రసనయా-తాం ప్రసిద్ధాం-సుధాం-నయాచతి-తస్యా ఏతజ్జన్మనాపరిణతత్వాత్స్వర్గావస్థాయాం తస్య సంసారనివర్తకత్వాభావాచ్చేతి భావః॥౪౫॥ అధీతి॥ హే జనని అధిభవద్భవనాగ్రవితర్దికం-భవదాలయప్రథమవేదికాయాం గోపురద్వార ఇతి యావత్ జాగ్రతః-జాగరూకా ఏవ-జయాదిద్వారపాలాః తావకే ఘనమహే-మహోత్సవే-మహేన్ద్రపురస్సరాన్- అమరానపి-నాగణయన్-వినియోగసమయే- సదోవిలాసాయ అపసారణవిషయే సదస్యగౌరవాదికం నాజీగణన్నితి భావః ॥౪౬॥ జనేతి హే మదమ్బ-మహే- విమర్దస్య- జన

ద్యమనిర్దయోద్భటచమూ పతివేత్రహతిస్పృశాం। ప్రహృతిరస్తిమదప్యమ హేతవార్చనకృతాంనకృతా న్తకృతా న్తతః॥౪౭॥తవమహోత్సవవైభవ దర్శినాంతనుభృతాంవివిధైః స్తవనాదిభిఃప్రముదితా కమలేభవతీసతీరపరి పూఃపరిపూరయతిశ్రియః॥౪౮॥జననితస్యజనస్యవృథాసుధాసహభవేవిదధే విధిరీక్షణే।యఇహనానుభవేదలసస్త్వహోత్సవరసంవరసమ్మదకారణం॥౪౯॥ భవదీయోత్సవవిభవంఫణిపతివాచస్పతి ప్రభృతివర్ణ్యం। కథమల్పధియః కవయః- కథయన్తుక్షీరనిధేఃకన్యే॥ ౫౦

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితేలక్ష్మీ సహస్రే
మహోత్సవస్తబకోద్వాదశః॥

సమ్మర్దస్య- శమే- శమనార్థంయ-ఉద్యమః- యత్నః తాడనాదివ్యాపారః తత్రనిర్దయస్య - కఠిన- స్వభావస్య - ఉద్భటస్య- వీరస్య - చమూపతేః- సేనాపతేః- విష్వక్సేనస్యేతి యావత్- వేత్రహతిస్పృశాం- వేత్రప్రహారభాజాం- తవఅర్చనకృతాం-పూజకానాంనృణాం- అన్తతః-దేహాన్తేకృతాన్తకృతా- వైవస్వతకలితా-ప్రహృతిః- ప్రహారః-నరకానుభవఇతియావత్- నాస్తి-త్వత్సేనాపతివేత్రహతే-స్తావత్పావనత్వాదితి భావః॥౪౭॥ తవేతి॥కమలే-తవమహోత్సవవైభవదర్శినాంతనుభృతాం శరీరిణాం-వివిధైః- విచిత్రైః- స్తవనాదిభిః - స్తుతిప్రభృతిభిః- ప్రముదితా-భవతీ- అపరిపూః- నిస్సపత్నాః-సతీః-శ్రేష్ఠాః-శ్రియః- సమ్పదః-పరిపూరయతి- పూరయసీత్యర్థః॥౪౮॥ జననీతి॥జననిసుధాసహభవే- ఇహలోకే-వరసమ్మదస్య- మహానన్దస్య-కారణం- తవఉత్సవరసంఅలసః-మన్దః-యఃనరః- నానుభవేత్- భవదుత్సవానన్దంనాన్వభూత్-తస్యజనస్య ఈక్షణే- నేత్రేవిధిః-స్రష్టావృథా- విదధే-అసృజత్॥౪౯॥ భవదీయేతి॥ క్షీరనిధేః-కన్యే-ఫణిపతిః- సహస్రవదనశ్శేషః-వాచస్పతిః- బృహస్పతిః తత్ప్రభృతిభిః- వర్ణ్యం-భవదీయోత్సవవిభవం- అల్పధియఃకవయః-కథంకథయన్తు-వర్ణయన్తువర్ణయితుంనశక్తాయితిభావః॥౫౦॥

ఇతిశ్రీకౌశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యా సుధీమణినా శ్రీగోపాలాచార్యేణవిరచితాయాంబుధామోదిన్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీ
సహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాంమహోత్సవస్తబకోద్వాదశః

శ్రీరస్తు

॥వదాన్యస్తబకప్రారంభః॥

వారాశిదుహితుస్తస్యా వరివస్యాం విదగ్ధ్మహే। అనన్యజనసామాన్యామాహార్యస్యావదాన్యతాం ॥౧॥ ద్విత్వం చేదధిరసనం విలోచనేషు త్రిత్వం వా యది వదనేషు వా చతుష్ట్వం। యద్వా స్యాదధిభుజమేతదమ్బ వ

అథ వదాన్యస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

ఏవం పరత్వవ్యఞ్జకమహోత్సవవైభవముపవర్ణ్య లక్ష్మ్యాః పరతత్వాసాధారణపరమోదారత్వగుణం స్తబకేన స్తౌతి- వారాశీతి తస్యాః పరతత్వాన్తర్భూతాయాః వారాశిదుహితుః లక్ష్మ్యాః- కర్మణిషష్ఠీ-వరివస్యాం సపర్యాం నమోవరివశ్చిత్రఙః క్యజితివరివశ్శబ్దాత్ - క్యజన్తాత్ప్రత్యయాదిత్యకారప్రత్యయస్త్రీవిషయః-తతష్టాప్-ని॥పూజానమస్యాపచితిర్వరివస్యేత్యమరః- విదధ్మహే కుర్మహే యస్యాః శ్రియః-వదాన్యతాం పరమోదారత్వం సకృత్ప్రణతాయాఖిలం దత్వాపి లజ్జాపర్యన్తాపర్యాప్తబుద్ధికత్వం న విద్యతే అన్యజన సామాన్యం పరతత్వాతిరిక్తవస్తువృత్తిత్వం యస్యాస్తాం అన్యజనేన తస్యాస్సామ్యం న విద్యతే యస్యామితివా అనితరసాధారణీమితి యావత్-ఆహుః- శ్రీపరాశరశుకశౌనకాదయః - శ్రీపరాశరభట్టాదయశ్చ శ్రీరఙ్గనాయికాదౌ నమ్రముఖత్వాది చిహ్నేన లజ్జామనుమాయ-తస్యాస్స్వీయఫలప్రదానవిషయాపర్యాప్త బుద్ధికృతత్వం స్వప్రబన్ధే నిబబన్ధుః సచాయం శ్లోకః ॥ ఐశ్వర్యమక్షరగతిం పరమం పదం వా కస్మైచిదఞ్జలిభరం వహతే వితీర్య- అస్మై న కిఞ్చిదుచితం కృతమిత్యథామ్బ త్వం లజ్జసే కథయ కోయముదారభావ ఇతి॥౧॥ తస్యా వదాన్యత్వస్యాశక్యస్తవత్వమేవాహ॥ ద్విత్వమితి॥ అమ్బ అధిరసనం రసనాయాం ద్విత్వం ఆదిశేషత్వమితి భావః- విలోచనేషు నయనేషు-త్రిత్వం- త్రినయనత్వమితి భావః- యది వా యద్వా వదనేషు చతుష్ట్వం చతుర్ముఖత్వం వేతి భావః - యద్వా- అధిభుజం భుజే చతుష్ట్వం విష్ణుత్వమితి భావః- స్యాచ్చేత్ -కవీనామితి భావః-కవయో మీప్వన్యతమా యది భవేయురిత్యర్థః తదా తద్వ్యపీత్యర్థః

క్తుందాతృత్వంతవకవయస్తదాక్షమేరన్॥౨॥ యఃపిబేజ్జలధిమమ్బ యస్త
రేద్యశ్చతత్రనియతంశయీతవా। తేనవర్ణయితుమర్ణవాత్మజే శక్యతేత
వవదాన్యతానవా॥౩॥ అమ్బత్వమేవాశ్రితమృత్యుహన్త్రీసదాతనీసర్వ
ఫలప్రదాసి। స్వయంచపక్ష్చత్వముపాశ్రితేభ్యోదేవద్రుమేభ్యోలభ
తాంఫలంకః॥ ౪ ॥ తామత్యుదారాంకమలే భజేత్వాంయయాసుధా

తవైతద్దాతృత్వం వక్తుంకతిపయప్రకారం ప్రతిపాదయితుం నతువిశిష్య
స్తోతుంక్షమేరన్ప్రభవేయుర్నైవేతికాకుః- నక్షమేరన్నేవేతిభావః॥౨॥ అథ
ఏవం- కవీనాంవిష్ణత్వపర్యన్తతాయామప్యశక్యస్తవత్వ- ముక్త్వాతస్యా
స్స్వాబ్ధ్యాదివితతశక్తికైరప్యశక్యస్తవత్వమాహ-యఇతి- అమ్బ-అర్ణవాత్మ
జేయః- జలధింపిబేత్ శకిలిఙ్పేతిశక్యార్థేలిఙ్ పాతుంశక్నోతీత్యర్థః -అగ
స్త్యఇతిభావః-ఏవముత్తరతాత్రిపియఃజలధిం-తరేత్- హనుమానితిభావః-
యశ్చతత్రసముద్రేనియతం-నియమేనశయీతనహ్యన్యస్యతత్రనిత్యశయన
శక్తిరితిభావః- తేనసర్వేణతవవదాన్యతావర్ణయితుంశక్యతేవానవేతి
నజానఇతిశేషః- నశక్యతఏవేతిభావః॥ సోఅంగవేద యదివానవేదేతి
భగవన్మహిమ్నిశ్రుతిరస్యేతావదేవవదతీతితదన్తర్యామితేపతన్మహిమ్నశ్చ
స్యైవమేవవక్తుంశక్యతఇతితాత్పర్యం॥౩॥ త్వామాశ్రితస్య-కల్పద్రుమా
దిరప్యకిఞ్చిత్కరఇత్యాహ॥అమ్బేతి॥ త్వమేవఆశ్రితానాంమృత్యుహన్త్రీ
సంసారభయనాశినీ- సదాతనీ- నిత్యా- సర్వఫలప్రదాచఅసి - కల్పద్రు
మస్యఈదృశస్వభావవిరుద్ధస్వభావత్వమాహ స్వయమితి స్వయఞ్చస్వ
యమేవపక్ష్చత్వం- మరణంపక్ష్చన్తఇతిపక్ష్చన్తఃయాచనాయవిస్తారవచ
నంకుర్వన్తః- పచివిస్తారవచనఇత్యతః- లటశ్శతృ-తేషాంభావస్తత్వంఅన
వరతయాచనాచటువచనశీలత్వఞ్చేతిగమ్యతేతదుపాశ్రితేభ్యోదేవద్రు
మేభ్యః కఃఫలంలభతాంనకోపీత్యర్థః- నిత్యత్వేనసర్వఫలప్రదత్వేనచత్వ
యిసత్యాంనశ్వరంస్వయంయాచనోద్యుక్తఞ్చకల్పద్రుమేదితిభావః॥౪॥కల్ప
ద్రుమాదయోపిత్వత్సంబన్ధాదేవదాతృత్వప్రధానంభజన్తఇత్యాహ॥ తామి
తిహేకమలేతాంప్రసిద్ధాం అత్యుదారాం- దేవజుష్టాముదారామితిశ్రు
త్యుక్తపరమోదారత్వవతీం త్వాంభజే తత్రాతిశయప్రకారవిశేషమే

ద్ధా సహజన్మమాత్రాత్ । అల్పః స్తరుస్స్థపతంసకోఽన్యః పశుశ్చ కశ్చిత్ప్రథి
తో వదాన్యః॥౫॥ త్వమన్యపరాధీనమత్రచిత్రం త్వద్వాసదేశేపి న లోభ
వార్తా। నిదర్శనం తత్ర భవన్నివాసస్సర్వార్థదాయీ ననువృషాద్రినాథః॥౬॥
ఔదార్యమాస్తాం నృహరేర్య ఏష హిరణ్యదానావసరే సరోషః । సోఽనల్ప
మిష్టం సకలం దదత్యాస్స్తుత్యం వదాన్యత్వమిదం భవత్యాః॥౭॥ దేహీ దేవిద

వాహ-యయేతి- సుధాబ్ధౌ క్షీరాబ్ధౌ యయాత్వయా సహజన్మమాత్రాత్ సహజననాదేవ ఏకః- అల్పః- అచేతన ఇత్యర్థః- తరుః వృక్షః- లుబ్ధస్యకిరాతరూపశివస్యావతంసకః శేఖరః- శ్రేష్ఠలుబ్ధ ఇతిచ ధ్వన్యతే అన్యః - కశ్చిత్పశుః ధాంశురితిభావః- కశ్చిత్పశుశ్చ కామధేనురితిభావః- వదాన్యః- మహోదారతయా ప్రథితః- ప్రసిద్ధః॥ ప్రదైన తేషామితి సాపి త్వత్సమ్బన్ధాయత్తేతిభావః॥౫॥ అథతస్యాస్సమ్బన్ధాదేవ భగవతోపి తత్త్వమితిభఙ్గ్యన్తరేణ సమర్థయతే- త్వమన్యేతి అమ్బ త్వం దాత్రీ అనన్యాధీన దానశీలా ఇతి యత్ అత్రవిషయే కిఞ్చిత్రం న చిత్రమిత్యర్థః- కుత ఇత్యత్రాహ త్వదితి త్వద్వాసదేశేపి త్వన్నివాసదేశమాత్రేపి లోభవార్తా నహీతి కాకుః తత్ర దృష్టాన్తమాహ నిదర్శనమితి సః త్వన్నివాసః- త్వద్వాసభూమితయా శ్రీనివాస ఇతి ప్రసిద్ధో వృషాద్రినాథః సర్వార్థదాయీ ప్రార్థనావిషయ సర్వఫలమవశ్యదాయీ అదృష్టస్సన్ నిదర్శనం దృష్టాన్త ఇత్యర్థః శ్రీనివాసత్వేనైవ తస్యాపి సర్వఫలప్రదత్వే త్వదీయదాతృత్వం కో న్వ్యోజనయేదితి తవానన్యాధీన దానశీలత్వం సిద్ధమితిభావః॥౬॥ అథయదివిశేషణభూతత్వదపేక్షయా భగవతస్సర్వఫల ప్రదత్వేపి నానన్యాధీన వదాన్యత్వహానిః స్వతన్త్రవస్త్వన్తరాధీనత్వాభావాత్తద్దాతృత్వస్యేత్యుచ్యతే తదాపి తతో తిశయి తత్త్వమాహ- ఔదార్యమితి యఏష భగవాన్ నృసింహరూపీ సన్- హిరణ్యదానావసరేసు వర్ణదానసమయే సరోషః క్రుద్ధః - అభూదితిశేషః అస్య నృహరేః ఔదార్యం ఆస్తాం తిష్ఠతు విఫలం సరోషదానస్యగర్హితత్వాదితిభావః- హిరణ్యోసురఖణ్డనకాలే సరోషత్వ ముచితమపి శ్లేష మూలాభేదాధ్యవసాయేనచ మత్వాకారాన్తైవముక్తమితిబోధ్యం సకలం ఇష్టం ఫలం దదత్యాః భవత్యాః వదాన్యత్వమేవ స్తుత్యం అగర్హితతయా సఫలతయాచ స్తవనార్హమిత్యర్థః॥౭॥ దేహీతి దేవిదయయాని రామయాం నిర్ధుః ఖాం శ్రియం అత్రచా

యయానిరామయామత్రచశ్రియమముత్రచస్వయం। సఞ్చరేమనయథా
ముహుర్వ్యయంయాచకాఇహ పిశాచికాఇవ ॥౮॥ త్వమేవసర్వకాఙ్క్షిత
ప్రదాపదాబ్జసేవినాం। వదాన్యతాగుణస్తుతేవదాన్యతఃక్వదృశ్యతే। సు
ధాపయోధికన్యకేవృథాసమున్నతిస్పృశా। నదానవారిదారుణోత్తమే
నవిద్యతేఫలం॥౯॥ శ్రీవత్సజుష్టంస్థలమాశ్రితాత్వమ్మనోహరాక్షీరచితా
శ్రితశ్రీః। ప్రవాళదీధిత్యవలమ్బితాంఘ్రిస్సదారమే కామదుఘాస్యుదా

ముత్రచస్వయమేవదేహి అత్రఆమయ ప్రకారమేవాహసఞ్చరేమేత్యా[illegible]వ
యంముహుః ఇహయాచకాస్సన్తఃపిశాచికా ఇవయథాన సఞ్చరేమ
త్వ్యేవమనామయామితిభావః ॥ ౮ ॥ త్వమితి॥ హేసుధాపయో[illegible]ధికన్య
కే- తే- తవ-పదాబ్జసేవినాం- పాదారవిన్దసంశ్రితానాం- పురుషాణాం-
త్వమేవ- సర్వకాఙ్క్షితప్రదా- సర్వాభీష్టదాయినీ - వదాన్యతా[illegible]గుణః-ఏ
తాదృశదాతృత్వరూపగుణాతిశయః- అన్యతః- త్వదన్యతః- క్వ[illegible]ాదృశ్య
తే-నక్వాపీతిభావః- వృథాసమున్నతిం- గర్వం- ఔన్నత్యంచ[illegible] స్పృశతీ
తి-తాదృశేన- ఉత్తమేన- దానం- దేయద్రవ్యం- వారయతి-నిషేధ్యతీతి-
తాదృశేన- దారుణా- స్థాణునా- దానవారీణాం-దేవానాం-[illegible]రుణా-
కల్పవృక్షేణ- ఫలం-నవిద్యతే-త్వదృతే- కల్పతరోస్సకాశాదపిఫలం-న
కిఞ్చిదుపలభ్యత ఇతిభావః॥౯॥ శ్రీవత్సేతి॥ హేరమేశ్రీవత్సం- శ్రీవత్సాఖ్య
మనువిశేషం- జుష్టంగతం-శ్రీవత్సేనజుష్టంవాజుషీ ప్రీతిసేవనయోః-అన్య
త్ర-శ్రీమతా- శోభావతా-వత్సేన- తగ[illegible] జుష్టం-వా[illegible]ప్తం- స్థలంవక్షః
స్థలం- గోష్ఠంచ- ఆశ్రి[illegible] హారాక్షీ- చిత్తహారినయనా- రచితాకృ
తా-ఆశ్రితానా[illegible] శ్రీఃసమ్పత్-యయాసా- అన్యత్ర- మనోహరా-దర్శ
నీయా-క్షీ[illegible]పయసా-చితా-అభివర్ధితాశ్రితానాం-శ్రీః-సమ్పత్-శోభా
[illegible]సాక్షీరంచినోతిదోగ్ధీతితేన శ్రితాసమ్పత్ యస్యాః ఇతివాప్ర
వాళస్య-పల్లవస్య-దీధిత్యా-కాన్త్యా-అవలమ్బితౌ-అఙ్ఘ్రీ-యస్యాస్సా-ప
ల్లవసదృశపాదేత్యర్థః-అన్యత్ర-ప్రకృష్టస్య-వాలస్య-పుచ్ఛస్య-దీధిత్యా-కా
న్త్యా-అవలమ్బితాఙ్ఘ్రిఃఅవలమ్బితవాలశోభితాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-అసిభిఃఖడ్గైః-
ఉదారా-విజయలక్ష్మీత్వాత్ఖడ్గావృతత్వమితిజ్ఞేయం-అన్యత్ర- ఉదారా

దా॥౧౦॥ ఖ్యాతః కలామాత్రద ఏవ చన్ద్రః మాతశ్శిబిశ్చే త్పలమాత్రదా
యీ।విషప్రదో వారిధరశ్శ్రితానాం కల్యాణి కాఙ్క్షాధిక దా త్వమేవ ॥౧౧
కల్పద్రుమస్సుమిత ఏవ ఘనోఽప్రదాతా। కర్ణోఽప్యపార్థకరుణస్సబలిః కుదా
తా। నాథస్తవాపి కమలే సహిరణ్యహారీ। నాతోఽస్తి తే వితరణే ప్రతివస్తు

దాత్రీ-కామదుఘా సదా-ఇష్టదోగ్ధ్రీ- కామధేనుశ్చ-అసి॥౧౦॥ ఖ్యాత ఇతి॥
హే కల్యాణిమాతః చన్ద్రః-కలామాత్రదః- లేశపరిమితవస్తుప్రదః స్వకీయ
కలాప్రద ఇతి చ ధ్వనిః శిబిశ్చేత్- శిబినామనృపతిస్తు- పలమాత్రదాయీ-
పలప్రమాణద్రవ్యమేవ చానశీలవాన్ - స్వమాంసమపి-దత్తవానితి చ ధ్వ
నిః వారిధరః మేఘః-విషప్రదః-ఆశీవిషప్రదః- జలప్రద ఇతి చ ధ్వనిః- తస్మాత్
త్వమేవ శ్రితానాం- కాఙ్క్షాధికదా- అభీప్సితాధికదా- నత్వనభీప్సితదా-
అల్పదేతి- భావః॥౧౧॥ అనుపమమౌదార్యం- వక్తుం-ప్రసిద్ధదాతౄన్
దూషయతి॥ కల్పద్రుమ ఇతి॥ హే కమలే- కల్పద్రుమః- దాతృతయా ప్రసి
ద్ధః-కల్పతరుః- సుమితః-సుతరాం మితః- అత్యల్పస్వరూప ఇత్యర్థః - పుష్పి
త ఇతి చ ధ్వనిః. అల్పవిభవస్య దానం కియదితి భావః- ఘనః-మేఘః-పూర్ణ ఇ
తి ధ్వనిః- అప్రదాతా- ప్రకృష్టదాతా నేత్యర్థః- అపితు-స్వయం పూర్ణోఽపి
అల్పద ఇతి భావః అపాం-జలానాం-ప్రదాతేతి చ ధ్వనిః-జలద ఇతి భావః కర్ణో
ఽపి-నికృత్తకవచతయా ప్రసిద్ధో రాధేయోఽపి అపార్థః-నిర్ధనః-అత ఏవ కరుణః
కరుణరసవాన్- శోచతీత్యర్థః- ధనాభావేన దాతుం - శోచతః- కథం దా
నం భవేదితి భావః- యా- కరుణా అర్జునస్య - యా కరుణా వా న విద్యతే-య
స్మిన్నితి చ ధ్వనిః సః- భగవతాపి యాచనీయతయా ప్రసిద్ధో బలిః- బలిచక్రవ
ర్తీ- కుదాతా-కుత్సితదాతా- యాచకాభిమతాపరిజ్ఞానేన దానం గర్హి
తమేవేతి భావః- భూప్రద ఇతి చ ధ్వనిః సః-తవ నాథః-సర్వైః- నాథనీయత
యా విదితః- సర్వేశ్వరోఽపి- త్వత్పతిః- నృసింహాస్సన్- హిరణ్యహారీ-స్వర్ణా
పహారీ స్వయం దాతురపి- పరస్వాపహరణరూపధర్మ్నా దానం దోషావ
హమితి భావః॥ హిరణ్యాసురహృదితి చ ధ్వనిః-అతో హేతోః- వితరణే-దా
నవిషయే- తే ప్రతివస్తు ప్రతినిధివస్తు సదృశవస్త్వితి యావత్ - నకిఞ్చిదితి-ని
ర్దోషశ్లాఘ్యాపేక్షితాధికప్రదానం- తవైవ న త్వన్యస్యేతి భావః ॥ ౧౨ ॥

కిఞ్చిత్ ॥౧౨॥ ఆమోదజుష్టం మధుకాలయోగాత్ఫలం దదానం భజతామభీ
ష్టం। శాఖాశతోదారసుపర్ణవాహం దేహం రమే కల్పతరుం తవాహుః ॥౧౩
ముదా వదాన్యాశ్రితమబ్ధికన్యే యం కిన్నరేశాదధికం కరోషి । న కిన్నరేశా
దధికస్స పక్ష ఇతీమమాహుర్భువి హన్త సన్తః ॥౧౪॥ వివిధవిభవదాత్రీమిన్ది
రే విశ్వధాత్రీం। భగవతి భవతీం యస్సేవతే దేవతేడ్యాం। అధికృతిలవమా
త్రాదన్తరక్షోన్ముఖాక్షాన్ నయమగణితసర్వానల్పకాన్నోపసర్పేత్ ॥౧౫

అథ తద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్య సర్వఫలప్రదత్వం వర్ణయతి ॥ ఆమోదేతి ॥ హేర
మే మధుకాలయోగాత్ మధురిపునిత్యసంసర్గాత్ వసన్తకాలనియతసంయో
గాచ్చ అస్య- ఉపరితనవిశేషణయోరప్యన్వయో బోధ్యః ఆమోదం సన్తోషం
పరిమళం చ- జుష్టం- గతం- భజతాం- భక్తానాం- అభీష్టం- ఫలం దదానం- దద
మానం- శాఖాశతైః- త్రివృద్గాయత్ర్యాదివేదమయైః- శిరః ప్రభృత్యవయ
వైః- ఉదారః- ప్రథితః- సుపర్ణః- గరుడః వాహః- వాహనం- యస్య తం అ
న్యత్ర శాఖానాం- క్షుపానాం- శతైః- ఉదారం- సుపర్ణాని- శోభనపత్రా
ణి- వహతీతి- తాదృశం చ- తవ దేహం- కల్పతరుం ఆహుః- త్వదీయస్వభా
వస్య- కల్పతరౌ- అసమ్భవేపి- తదీయస్వభావస్య- త్వయ్యసమ్భవో నేతి
భావః ॥౧౩॥ ముదేతి ॥ వదాన్యా- దాత్రీ- త్వం- ఆశ్రితం- యం నరం- ముదా-
కిన్నరేశాత్- వైశ్రవణాత్- అధికం కరోషి- సపక్షః- కిన్నరేశాత్- కుబే
రాత్- నాధిక ఇతి ఇమం నరం- భువి- సన్తః- ఆహుః- హన్త- ఆశ్చర్యం- నరేశా
దధికో న కిం కుబేరాదధికస్స పక్షః- సాధారణాత్- నరేశాదధిక ఇతి హన్తకి
ము వక్తవ్యమితి- సన్త ఆహురితి భావః ॥౧౪॥ వివిధేతి ॥ భగవతి- ఇన్దిరే- వివి
ధవిభవదాత్రీం- నత్వధికృతిలేశధారిణీం- విశ్వం- వత్సలాత్పోషయిత్రీం-
నతు విగర్వాదుపేక్షికాం- లోకజననీం- దేవతేడ్యాం- నతుక్షుద్రైః కాత్రి
తాం- నిన్దితాం చ- భవతీం- యస్సేవతే- అయం పురుషః- అధికృతేః- అ
ధికారస్య- ఐశ్వర్యస్యేతి- యావత్- లవమాత్రాదేవ- అన్తరిక్షోన్ముఖా
ని- గర్వాదాకాశాభిముఖాని- అక్షీణి- యేషాం తాన్- అగణితసర్వాన్-
ప్రణతానప్యవిగణయ్య స్థితాన్- అల్పకాన్- నిన్దితానల్పాన్ అత్యన్తమల్పాన్
కుత్సితేకప్రత్యయః- నోపసర్పేత్- నానుసరేత్- స్థితేరపి న్యేమకరత్వనిరర్భ

అయిభగవతిసత్యాంసర్వమిష్టందదత్యాం। కమపినృపపిశాచం యాచతే యఃకుచేతాః। ఫలవతిసహకారేభాసురేసత్యదూరే। శ్రయతిదురధిరోహం దేవిశాకోటకంసః॥౧౬॥ ప్రపదనజుషాందృష్టాదృష్టార్పణైకవదాన్యయో। స్తవచరణయో స్సేవామేవాచరాణిహరిప్రియే। సకృదపిపునస్త్రాసీనాసీయహన్తవివిత్సయా। పరుషవచసాం రాజ్ఞాంప్రాజ్ఞావమానకృతాంపురః॥౧౭॥ దృష్టాదృష్టదయాదయా శిశిరయాదత్తాఖిలార్థాస్త్వయా। మాతర్వాతవిధూతవారిదచలశ్రీలేశలబ్ధోన్నతేః। దర్పోద్రేకవిన

ఇతిన్యాయాదితిభావః ॥౧౫॥ అయీతి॥ అయిభగవతి - అయిదేవి-సర్వమిష్టందదత్యాం- త్వయిసత్యాం - విద్యమానాయాం - కుచేతాః- కుత్సితచిత్తః- చపలఇతియావత్- యఃనరః- కమపి.నృపపిశాచం - దురభిగమతయా పిశాచభూతం - నృపం - నృపపిశాచ మితివైయాకరణఖసూచివత్ - కుత్సితానికుత్సనైరితిసమాసః॥ యాచతే-సః - అదూరే-సమీపఫలవతి. సఫలే-సహకారే- రసాలే- భాసురే - జాగ్రతిసతిదురధిరోహం- దురారోహం- శాకోటకం- శాల్మలివృక్షం-శ్రయతి-వృథాయాసరూపత్వాత్తత్తుల్యమేవేతిభావః॥౧౬॥ ప్రపదనేతి॥ ప్రపదనజుషాం ప్రపత్తిభాజాం-దృష్టాదృష్టార్పణస్య-ఐహికాముష్మికాపవర్గఫలప్రదానస్య.ఏకవదాన్యయోః-ప్రధానపరమోదారయోః-తవచరణయోః-స్సేవామేవ-ఆచరాణికరవాణి- పునః-భూయోపి-వివిత్సయా వేదితుం-లబ్ధుమిచ్ఛయా-పరుషవచసాం-క్రూరభాషిణాం- ప్రాజ్ఞావమానకృతాం-సాధుధిక్కారకారిణాం- రాజ్ఞాం-పురః-సమక్షం-త్రాసీ- సభయస్సన్-సకృదపి-నాసీయ- నతిష్ఠేయం - విషమస్థలే - నోపవిశేయంవా- ॥౧౭॥ దృష్టేతి॥ మాతః-దయయా- శిశిరయా- శీతలస్వభావయా - అతఏవ.దృష్టాదృష్టదయా- ఐహికాముష్మికాపవర్గఫలప్రదయా- త్వయా- దత్తాఖిలార్థాః-వితీర్ణనిఖిలపురుషార్థాః- పురుషాః-అమీ-వయం- అహం-మాదృశాస్త్వద్భక్తాశ్చ- వాతేన-విధూతవారిదవత్- చలనశ్రియాం- సమ్పదాం-లేశేన-లబ్ధా-ఉన్నతిః- గర్వః- యస్యతస్య-దస్యోః- అనీత్యార్జితద్రవ్యస్య-కస్యచిదల్పస్య-దర్పోద్రేకేణ- వినర్తితే-భ్రువా- యస్మిన్తాదృశం- పదు

త్రితభ్రూపరుషందన్దహ్యమానేక్షణం। దస్యోరాస్యముపాస్యకస్యచిదమీనస్యామహోస్యావయం॥౧౮॥ కాతర్యేణకదర్యవర్యనృపతిప్రీతిప్రతిక్షోదినః కష్టంకష్టమవాస్తవస్తవచమత్కారోనమేరోచతే। రామేవేఙ్కటనేతురద్భుతగుణగ్రామేదయామేదురాం। త్వామేవాశ్రితకామధేను మసకృత్త్వామేస్తుతాంభారతీ॥౧౯॥ భీమానహంనభీమానాన్రాజ్ఞాంనిచయాన్ శ్రయేయసారాజ్ఞాన్। కల్పానోకహకల్పాన్ దారాన్శౌరేర్భజేమహోదారాన్॥ (౨౦)

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే
వదాన్య స్తబక స్త్రయోదశః

షం-క్రూరం- దన్దహ్యమానేక్షణం- రుషాగర్హితం - నిర్దహన్నేత్రవ్యాపారం-ఆస్యంముఖం- ఉపాస్య-సమీపే.విషమముపవిశ్య- హాస్యాఃపరమైకాన్తినాం-హాసాస్పదాః-నస్యామ॥౧౮॥ ఇతఃపూర్వం- స్వేనరచితకదర్యస్తవవిషయస్యనిర్వేదస్యదార్ఢ్యంప్రార్థయతే- కాతర్యేణేతి ॥ అద్భుతగుణగ్రామే- విచిత్రకల్యాణగుణసమూహే- వేఙ్కటనేతుః-వేఙ్కటాద్రీశితుః- రామే-రమణి- కదర్యవర్యస్య- అతిగర్హితైశ్వర్యస్య-నృపతేః- ప్రీతిప్రతిక్షోదనః- ప్రీతివిరోధిభూతాత్- కుతశ్చిత్కాతర్యేణభయేనకరణేన- అవాస్తవస్య- మిథ్యాభూతస్య- స్తవస్యస్తోత్రస్య- చమత్కారః- రచనావిశేషః- మేమహ్యం-నరోచతే-నస్వదతే-కష్టంకష్టం-సారచనాశక్తిమతీమేభారతీ- దయామేదురాం- దయాభరితాం- ఆశ్రితకామధేనుం- త్వామేవఅసకృత్స్తుతాంస్తుయాత్ .ష్టుఞ్స్తుతావిత్యతోలోటితఙ్ -ఇతఃపరంవాచః- తాదృశస్తవరచనామాభూదితిప్రార్థయఇతిభావః॥౧౯॥భీమానితి భీమాన్-భీతః- అహం-భీమాన్- ద్రష్టుమపిభయఙ్కరాన్- సారాజ్ఞాన్- సారాసారానభిజ్ఞాన్- రాజ్ఞాం- నిచయాన్- నశ్రయేయ-నసేవేయ-ప్రార్థనాయాంలిఙ్ - తదసేవనముప్రార్థయమానస్సన్- శౌరిదారాన్ భజఇతిభావః॥ తదాహకల్పేతి- కల్పానోకహకల్పాన్ - కల్పవృక్షనిభాన్- మహోదారాన్- పరమోదారాన్- శౌరేర్దారాన్ - లక్ష్మీం-భజే- శరణంభజే ఇత్యర్థః॥ (౨౦)

ఇతిశ్రీ - లక్ష్మీసహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
వదాన్యస్తబకస్త్రయోదశః

శ్రీరస్తు

—*యమకస్తబకప్రారమ్భః*—

యశస్వినీముపాసీయయదునాథసధర్మిణీం । యమకంకథయ
న్త్యార్యాయత్పదంకల్పశాఖినః ॥౧॥ దయాసంపూర్ణహృదయానుయాకృ

యమకస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

ఏవంశ్రుతిసిద్ధపరతత్త్వాసాధారణఫలోపాయత్వానుగుణపరమోదారత్వంనిరూప్యస్వాభీష్టోపాయత్వ ప్రార్థనాఙ్గం తద సాధారణ విచిత్రశక్తిత్వాదిగుణాతిశయంయమకాదిశబ్దచిత్రప్రచురేణ స్తబకేన స్తౌతి-యశస్వినీమితి- యశసాజ్వలన్తీమితి శ్రుతివాక్యేనప్రశస్తయశస్కాంనతస్యేశేకశ్చనతస్యనామమహద్యశ ఇతిఉపనిషత్ప్రసిద్ధనిరపేక్ష స్వాతన్త్ర్యలక్షణపరతత్త్వచిహ్నానిర్ణీతసర్వేశ్వరభావామితియావత్-తదాహయదునాథేతి-యదునాథస్య శ్రీకృష్ణరూపస్య నారాయణస్య సధర్మిణీం సదృశధర్మవతీం జగత్కారణత్వాక్షిప్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిధర్మవతీం అతఏవ తదనురూపాం పత్నీం ఉపాసీయ ఉపాయతయా ఆశ్రయేయమితిప్రార్థనాయాంలిఙ్ పూర్వస్తబకోక్తంవదాన్యత్వానువాదేనతస్యాస్సౌలభ్యంవ్యనక్తి యమకమితి యత్పదం యస్యాః పదంచరణంశ్రీరితితద్వాచకపదఞ్చతస్మాదినాఉభయంవివక్షితంతద్ద్వయం కల్ప శాఖినఃకల్పవృక్షస్యయమకంయమళాకారసన్నివేశం యమళార్జునవత్పరిణతి విశేషవిశిష్టకల్పవృక్ష మితియావత్ అనేననమస్కార్యతయాతచ్చరణస్యైవస్తుత్యతయాతస్యాఇవచకీర్తితతయాతన్నామ్నోపిసర్వఫలత్వముక్తంభవతి ఆర్యాఃశ్రుతిసిద్ధోదారశబ్దార్థతత్త్వజ్ఞా అభియుక్తాః కథయన్తిఆహుః-స్వస్వరచితశ్రీవిషయస్తోత్రాదిషుసమ్యఙ్నిబధ్నన్తీతిభావః - అత్రవిషయస్యయమకత్వోక్త్యాతద్విషయిణఃఅస్యస్తబకస్యాపితత్త్వం శబ్దార్థాభేదాధ్యవసాయన్యాయసిద్ధమితితదేవ ఏతత్స్తబకనామేత్యభిప్రయన్ తదనుగుణయమకాఖ్యశబ్దచిత్రప్రచుర మేవ స్తబకం రచయతీతిబోద్ధ్యం॥౧॥

అథస్వకృతస్తవస్యరజస్తమఃకృతచ్ఛద్మమూలత్వాదిదోషనిరాసాయప్రీతిపూర్వకతయాతత్పరిగ్రహంప్రార్థయతే॥దయేతి॥అనామయాఆశ్రితామయనిరాసికా అదృష్టఆమయోయయేతి వ్యుత్పత్తేః అదృష్టోనష్టః- దయా

తమనామయా। రమాగుణేనపరమా స్తవంగృహ్ణాతువా స్తవం॥౨॥ మాత
స్త్వదఙ్ఘ్రౌ మమదేహిభక్తిం మాతః పరస్మిన్ హృదయం ప్రసాఙ్క్షీత్
సాకంసశత్రోర్దయితే శుభేనసాకం చరీకర్త్యశుభప్రశాన్తిం॥౩॥ రమార
మాపత్తిముపాస్యతామ్మే దయోదయోపేక్షితభక్తమన్తుః । ముదాముదా

పూర్ణమనసా -గుణేనపరమానిరతిశయా పరామాయస్యా ఇతివిగ్రహే ఇమామపేక్ష్య ప్రకృష్టాయా నిషేధ లాభాత్ రమామయాకృతం స్తవం వా స్తవంవస్తునోవిషయీభూతాదాగతంవిషయయాథాత్మ్యందృష్ట్వైవస యారచితంనతుపరరఞ్జనాదిహేతువిశేషాదితిసిద్ధం గృహ్ణాత్వితిప్రార్థనాయాంలోట్॥౨॥ *పదాని॥మాతః-త్వదఙ్ఘ్రౌ-మమ-దేహి-భక్తిం।మా-అతః-పరస్మిన్-హృదయం-ప్రసాఙ్క్షీత్ సా-కంసశత్రోః-దయితే-శుభేన-సాకం-చరీకర్తి-అశుభప్రశాన్తిం* వ్యా॥అథానిష్టనివృత్తిపూర్వకేష్టప్రాప్తికరీంతత్పదభక్తిమేకేనప్రార్థయతే॥మాతరితి। హేకంసశత్రోః ప్రబలవిరోధినిరాసకస్యవిష్ణోర్దయితే సధర్మచారిణిమాతః మమత్వదఙ్ఘ్రౌభక్తిందేహి అత్రసంప్రదానస్యశేషత్వవివక్షయామమేతిషష్ఠీ అతః- ఏతస్మాత్త్వదఙ్ఘ్రేరన్యస్మిన్విషయేమమహృదయంమాప్రసాఙ్క్షీత్-నసంబధ్నీయాత్ ప్రపూర్వాత్సఞ్జేర్లుఙిమాఙ్ యోగాదడభావః - సా అనన్యవిషయాభక్తిః శుభేనసాకంఅభిమతేనసహ-అశుభప్రశాన్తిం అనిష్టనివృత్తించ రీకర్తిభృశం తనోతికృఞో భృశార్థేయఙన్తాల్లటియఙోచిచేతిచకారానుకృష్టబహులగ్రహణాల్లుకిసన్న్యఙోరితిద్విత్వే అభ్యాసస్యరీగ్రత్వత ఇతివక్తవ్యాద్రీక్ యఙో వేతివాగ్రహణాత్తిప ఈడభావః॥౩॥*పదాని॥రమా- అరం- ఆపత్తిం అపాస్యతాం। మే-దయోదయోపేక్షితభక్తమన్తుః-ముదాం-ఉదారాం-చ దిశేత్-సమృద్ధిం-నతాన్ అతాపాన్ కురుతే-యదీక్షా*వ్యా॥ఉక్తప్రార్థనామేవభఙ్గ్యన్తరేణశ్లోకతే॥రమేతి॥ దయోదయేనకరుణాతిశయేనకరణేన ఉపేక్షితోభక్తానాంమన్తురపరాధో యయాసారమా- మేఆపత్తిం తాపత్రయవ్యథాం-అరంభృశముపాస్యతాంనిరస్యతు-అసుక్షేపణఇత్యస్మాదపపూర్వాద్దైవాదికాత్కర్తరిలోట్ ఉపసర్గాదస్యత్యూహ్యోర్వేతివచనాత్తఙ్ ఉదారాం ధర్మసాధనతయాసఫలాంముదాంఐశ్వర్యాదిజనితానన్దానాంసమృద్ధింమేమహ్యందిశేచ్చేతిక్రియాసముచ్చయేచకారః సముచ్చయే

రాంచదిశేత్సమృద్ధింనతానతాపాన్ కురుతేయదీక్షా॥౪॥ రమేపదాబ్జేత వతేమనోరమేనమేయముచ్చైరితరాగతిర్నమే। సురేశ్వరోయద్భజనే నభాసురేపదేపునారాజతిదైత్యలోపదే ॥౫॥ ఉదారవిభవాభవామయ హారాహారాదిమహితాహితాయకమలా। సుధాఘుసదృశాదృశా శుభద

న్యతరస్యామితి వికల్పాత్క్రియా సముచ్చయ విషయోఽత్రనఅతఏవ క్రియాసామాన్యానుప్రయోగాభావః హిస్వాభావశ్చయదీక్షా యస్యాః కటాక్షేణతాన్ భక్తాన్ అతాపాన్ అదృష్టలిప్సాన్ నష్టసర్వకామనా జనితతాపానితి యావత్ యథాభిమతంతన్నివృత్తిః విషయసిద్ధ్యావా వైరాగ్యసిద్ధ్యావేతిబోధ్యా- కురుతేస్వప్రయోజనతయాకరోతినతుపరో పకారరూపతయేతితజాధ్వన్యతే।౪*పదాని॥రమే-పదాబ్జే-తవ-తే-మనో రమే-నమేయం ఉచ్చైః-ఇతరా-గతిః-న-మే-సురేశ్వరః-యద్భజనేన-భాసు రే-పదే-పునః-రాజతి-దైత్యలోపదే*॥వ్యా॥తద్భక్తేరనన్యవిషయత్వమేవా భ్యర్థయతే- రమఇతి-హేరమేతవమనోరమేస్వాదునిఉచ్చైస్సర్వోన్నతే చతేతాదృశేపదాబ్జేఏవనమేయం భజేయమితిప్రార్థనాయాంలిఙ్ ఇత రా-తాభ్యామన్యద్వస్తువిధేయప్రాధాన్యాత్ స్త్రీలిఙ్గత్వం మేగతిః-ప్రా ప్యంప్రాపకఞ్చన- కుతఇత్యత్రాహ-సురేతి సురేశ్వరఃదేవేన్ద్రోఽపియద్భజ నేనపునః యద్విషయభక్త్యైనదైత్యలోపదే అసురనాశదే భాసురేప్ర

కాశమానేపదేసురాధిపత్యే రాజతిదీప్యతేసరైశ్వర్యస్య త్వదీయభ క్త్యైకసాధ్యత్వాదితిభావః - పునర్రాజతీత్యత్రరోరితలోపేఢ్రలోప ఇతిదీర్ఘః॥౫*పదాని॥ఉదారవిభవా-భవామయహారా-హారాదిమహితా హితాయ- కమలా-సుధాఘుసదృశా-దృశా-శుభదయా-దయాళుః- అఘు నా- ధునాతు-దురితం*వ్యా॥అథాభిమతసాధనస్యవిరోధిభూతపాపనివృ త్తింప్రార్థయతే-ఉదారేః ఉదారవిభవాఆశ్రితవిభవహేతుతయాసఫలవి భవా-భవస్సంసృతిఃసఏవామయోరోగఃతంహరతీతితాదృశీహారాదిభిర్దైవై ర్మహితాదయాళుఃదయనశీలఃస్పృహిగృహీత్యాదినాదయతేరాళుచ్ క మలాసుధాఘునామ్నృతాసారేణ-సుధాఘుస్యవాసదృశా తుల్యయాశుభద యామఙ్గళదయా-దృశాకటాక్షేణకరణభూతయా అధునాద్యహితాయఇ ష్టోపాయాజనయితుందురితంతద్విరోధి పాపంధునాతు-నిరస్యతుహితా

యాదయాశురఘునాథునాతుదురితం॥౬॥ ఘనాఘనాభస్యఘనాఘనాశిన
స్సదాసదాశారసదాసదార్ఢ్యధీః। హితాహితార్క్ష్యరహితాహితామ
నోరమేరమేవాచరమేరమేముదం ॥౭॥ సరోరుహారామగృహాం సుమల్లి
కాసరోరుహారాంకమలాంమధుద్విషః। భుజాన్తరామోదకరీంస్తుమఃక్షు

యేతిక్రియార్థోపపదస్యేతిచతుర్థీ౬॥పదాని॥ఘనాఘనాభస్య-ఘనాఘనా
శినః-సదా-సదాశారసదా-సదార్ఢ్యధీః-హితాహితార్క్ష్యరహితా- అహి
తా-మనోరమే-అరం.ఏవ-ఆచర-మే-రమే-ముదం॥వ్యా॥ఘనాఘనేతిహేమ
నోరమేరమేఘనాఘనస్యమేఘస్యాభేవాభాయస్య తస్యేతిబహువ్రీహౌస
ప్తమ్యుపమానపూర్వపదస్యవాచోత్తరపదలోపఇతిమధ్యమపదలోపః-ఘ
నాఘానిమహాపాపానినాశయతీతితాదృశస్య సదానిత్యంసదాశారసదా
సత్సాధుః యః -ఆశారసఃప్రేమరసః - తద్దదాతీతితథోక్తాతస్యఅన
వరతప్రియ తమేతిభావః- సదార్ఢ్యధీఃదృఢబుద్ధిః - స్వయమ పితస్మిన్
దృఢప్రేమేతి భావః - హితాభ్యాం -ప్రియాభ్యాం - అహితార్క్ష్యా
భ్యాం - శేషగరుడాభ్యాం అరహితా అవియుక్తా అస్యవిష్ణోః హితా
అనుకూలాహితౌభృతౌఅహితార్క్ష్యౌయయాసేతివాయథోచితకైంకర్యా
జ్ఞాపనేనతౌపోషయతీతిభావః-రహితాహితాత్యక్తవిరోధికావిరోధినిరా
సికేతియావద్వామేముదంత్వయిప్రీతి మేవఅరంఆచరకురుష్వేతిప్రార్థనా
యాంలోట్॥౭॥పదాని॥సరోరుహారామగృహాం - సుమల్లికాసరోరుహా
రాం-కమలాం-మధుద్విషః-భుజాన్తరామోదకరీం-స్తుమః-క్షమాభుజాం
తరామః-అనుసృతివ్యధామ్బుధిం॥వ్యా॥సరఇతి॥సరోరుహాణి-పద్మాని-ఆ
రామగృహాణి-ఉద్యానస్థభవనానిక్రీడాగృహాణీతియావత్। యస్యాస్తాం
శోభనాఃమల్లికాసరాః-ఉరుహారాః ప్రథుముక్తాదిహారాశ్చయస్యాస్తాం
మధుద్విషోభుజాన్తరస్యామోదకరీంఅలక్తకరసాదినాసౌగన్ధ్యకరీంకమ
లాం-లక్ష్మీంస్తుమఃఇమర్థమిత్యతఆహక్షమాభుజామితిక్షమాభుజాంనృపా

మాఘుజాన్తరామోనుసృతిస్యధామ్బుధిం ॥౮॥ నృపోనిరాస్థస్సుమనోజనేయోమనోజనేయోనహీతేనమేర్థః। స్థితాంప్రణమ్యాసమురస్య హాస్తుమురస్యహాస్తుస్స్వయమిన్దిరేత్వాం ॥౯॥ దృష్టిర్దయైకావనితేరమేనశ్ఛినత్తువిష్ణోర్వనితేరమేనః। భవంతవాస్యేయమపీడనేనకుతఃక్షతిర్మేయమపీడనే

ణాంకర్మణిషష్ఠీఅనుసృత్యాఅనుసృత్యాజీవనేన-యావ్యధాతామేవామ్బుధింతరామఃలక్ష్మమహేఅత్రస్తుతితరణయోఃహేతుహేతుమద్భావేగమ్యేపివర్తమానత్వవివక్షయాలట్-తేనచకార్యసహభావావగమాత్ కారణస్యావిలమ్బితఫలత్వంగమ్యత ఇతిబోధ్యం॥౮*పదాని॥నృపః- నిరాస్థః-సుమనోజనే-యః-మనోజనేయః-న-హి- తేన-మే-అర్థః-స్థితాం-ప్రణమ్యఆసం-ఉరసి-అహం-తు-మురస్య-హా స్తుః-స్వయం-ఇన్దిరే-త్వాం*వ్యా॥నృప ఇతి॥ హే ఇన్దిరేయఃనృపః-సుమనోజనే-పణ్డితజనేనిరాస్థఃఅశ్రద్ధఃకృతఇత్యతఆహమనఇతిమనోజేనమన్మథేననేయః- నేతుంకాలంయాపయితుం శక్యః- మన్మథపరతన్త్ర ఇత్యర్థః తాదృశశ్చ అస్తీతిశేషః- తేననృపేణమేఅర్థఃప్రయోజనంనహివిషయాన్తరోపయుక్తద్రవ్యస్యనృపస్యాలుబ్ధస్యానుసరణంవిఫలమేవేతిభావః- కిన్తుమురస్యహాస్తుర్హరేరురసిస్వయంస్థితాంత్వామేవాహంప్రణమ్యఆసంత్వయ్యేవరక్షణభరంన్యస్యనిర్భరోభవమిత్యర్థః- అత ఇతఃపరంక్షుద్రనృపానుసరణంవిఫలమితిభావః ॥౯॥ *దృష్టిః-దయైకావని-తే-అరం-ఏనః- -ఛినత్తు-విష్ణోః- వనితే-రమే- నః-భవం-తవ-అస్యేయం-అపి-ఈడనేన-కుతఃక్షతిః-మే-యమపీడనేనఇతిచ్ఛేదః॥దృష్టిరితి॥దయాయాఃఏకస్యాః- అవనిభూతే- పరదుఃఖనిరాచికీర్షైకనిలయభూతే నతుకదాచిత్

దుఃఖకరదండోద్య మవతీతిభావః- నిరాచికీర్షాచదండోద్యత భగవత్ప్రవృత్తివారణేచ్ఛా ఇదంసాభిప్రాయం విశేషణం- తదిచ్ఛాయాః ఫలావినాభావాయాః- విష్ణోర్దయితఇతి - తస్యనిరతిశయభోగ్య భూతేరమేనః- అస్మాకం- ఏనఃభవజనకం- పాపం- ఛినత్తు-నాశయత్విత్రిప్రార్థనాయాం లోట్- తవ- ఈడనేనస్తవనేన - అహం- భవం- సంసృతిమపి- అస్యేయం - నిరసితుంశక్నో మి-ఈదృశస్య - మమ-యమదర్శనకథైవనేత్యాహకుతఇతి॥మేయమపీడనేనమృత్యుబాధయా -మేమమక్షతిఃదుఃఖం కుతః

న॥౧౦॥ కుభూభుజాం సమ్ప్రతిమాననేన ఫలం సుధాంశుప్రతిమాననే న। శుభం ప్రయచ్ఛావికలం కలేశస్త్వసస్త్వహం స్యాం వికళఙ్కలేశః॥౧౧॥ కరోతు మోదం కమలా సమున్మిషత్కలా విలాసా రసినీ విభావసౌ। కృపానిధౌ వేఙ్కటశైలనాయకే కలావిలాసారసినీ విభావసౌ॥౧౨॥ యోగాయయోగాయతి భావుకేన రామేవ రామే వహరేస్తవాఖ్యాం। నాళీకనాళీకసవిత్రి

కుతోఽపి-దుఃఖం- నస్యాదేవేతి భావః॥౧౦॥ * కుభూ భుజాం- సంప్రతి-మాననేన - ఫలం- సుధాంశుప్రతిమాననే - న - శుభం-ప్రయచ్ఛ-అవికలం - కలేశస్వసః - తు-అహం - స్యాం - వికళఙ్కలేశః - ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥కుభూభుజామితి॥సుధాంశుప్రతిమాననే-చన్ద్రసదృశవదనే-కలేశస్వసః- చన్ద్రసహోదరి- ఇదం చన్ద్రసదృశముఖత్వని ర్వాహాయ సచ్ఛాయత్వోపయికం విశేషణ ముపాత్తం- సమ్ప్రతి-కుభూభుజాం- కుత్సితనృపాణాం- మాననేన- పూజనేన-ఫలం- నాస్తి-అవికలం పూర్ణం శుభం- మఙ్గళం-ప్రయచ్ఛ-వితర-మహ్యమితి శేషః-అహంతు-వికళఙ్కలేశః పాపలేశశూన్యః-స్యాం-భవేయం॥౧౧*కరోతు- మోదం-కమలా-సమున్మిషత్కలావిలాసా- రసినీ-విభౌ-అసౌ-కృపానిధౌ- వేఙ్కటశైలనాయకే-కలౌ-ఇలాసార సినీవిభావసౌ- ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ కరోత్వితి॥ సమున్మిషత్- వికసత్ కలాయాః- విద్యాయాః- విలాసః-ఉల్లాసః- యయా సా కృపానిధౌ- వేఙ్కటశైలనాయకే- కలౌ-కలియుగే - ఇళా-భూమిగతా ప్రజా సైవ- సారసినీ- పద్మినీ- తస్యాః- విభావసౌ-రవౌ- సకలజనానన్దకర ఇత్యర్థః-ని॥గౌరిళా కుమ్భినీక్షమేత్యమరః॥విభౌ శ్రీనివాసే-రసినీ-అనురాగిణీ-అసౌ-కమలా-లక్ష్మీః- మోదం-కరోతు॥౧౨॥*యోగాయ-యః-గాయతి-భావుకేన-రామే-పరాం-ఏవ-హరేః-తవ-ఆఖ్యాం-నాళీకనాళీకసవిత్రి-ధామ-తేన-అక్షతేన-అక్షయం-ఆప్యతే-తత్ ఇతిచ్ఛేదః*యోగాయేతి॥ హరేః రామే- నాళీకం- కమలం- నాళీకః-శరః- యస్యతస్య- మదనస్య-సవిత్రి-జనని ॥ ని ॥ నాళీకంత్వబ్జేక్లీబం శరేపుమాన్ ఇతి నానార్థరత్నమాలా॥ తవ-పరాం- శ్రేష్ఠాం- ఆఖ్యాం- ఆహ్వాయం-యోనరః- యోగాయ - గాయతి-స్తౌతి- తేననరేణ- భావుకేన- భూష్ణునా అక్షతేన-నా

ధామ తేనాక్ష తేనాక్షయమాప్య తే తత్ ॥౧౩॥ నృణాం దృశస్సార్థయితుం తవాభూ ద్రమే యదేహా నరమేయదేహా ॥ ప్రాప్తా తదా త్వం ఫణిరాజశైల వనాళికేరాం నవనాళికేరాం॥౧౪॥ త్వయాశ్రితస్యాత్రపరత్ర చోచ్చైర

మస్తోత్రబలాత్ - యత్రకుతాప్యనభిభూతేనచసతా అక్షయం తత్ ప్రసిద్ధం శాశ్వతం - ధామ-శ్రీవైకుణ్ఠః - ఆప్యతే-ప్రాప్యతే॥౧౩॥ *నృణాం-దృశః- సార్థయితుం - తవ-అభూత్- రమే-యదా-ఈహా- నరమేయదేహా-ప్రాప్తా - తదా-త్వం - ఫణిరాజశైల వనాళికేరాం- నవ నాళికేరాం॥ ఇతిఛేదః॥*నృణామితి॥ రమే-తవ-నృణాం-దృశః-కర్మ- సార్థయితుం- సఫలయితుం- యదా-ఈహా-ఇచ్ఛా- అభూత్ - ఉదభూత్ - తదా-నరమేయదేహా - మనుష్యదర్శనీయాకృతిస్సతీ- నవాః- నాళికేరాః-యస్యాం తాం- ఫణిరాజశైలస్య- వనాళికాయాః- వనపఙ్క్త్యాః-ఇరాం-భూమిం-సి॥ వీథ్యాళిరావళిః పఙ్క్తిరిత్యమరః॥ ఇరాసురామ్బువాగ్భూష్వితి నానార్థరత్నమాలా॥ ప్రాప్తాసి - సకలజనభాగ్యవిశేషవశాదేవనాళికేర ఫలవత్-తద్దర్శనీయా న్తస్సారదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవతీసతీ-సుగమమనోహరశేషాచలోద్యానవనీమవాప్తేతి అత్రతద్భూమేర్నవనాళి-కేరత్వవిశేషణం దృష్టాన్తార్థమితిబోద్ధ్యం౧౪॥*త్వయా-ఆశ్రితస్య-అత్రపరత్ర-చ-ఉచ్చైః అకారి-రాః-అకారిరా ఇత్యపి-మే-నరకారిరామే గోపాలకం-త్వం-నమసే రసం-యా-గవా-సమేతం-నగవాసం-ఏతం ఇతిచ్ఛేదః॥త్వయేతి॥ హేనరకారిరామే కృష్ణపత్ని ఆశ్రితస్య మే త్వయా అత్రపరత్రచ ఉచ్చైః అధికం ఊర్ధ్వేచ రాః ధనం గతిశ్చ మోక్ష ఇతి యావత్ అకారి కృతః ఆశంసాయాం భూతవచ్చేతి భూతవద్భావాద్వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లుట్॥ని॥ రాస్త్రియాం హేమ్ని శాబాయామాశంసాయాం గతావపీతి నానార్థరత్నమాలా- యద్వా అత్ర రాస్త్వయా అకారికృతః - పరత్ర అకారిరాశ్చ దుఃఖ విరోధిసంపత్ మోక్ష ఇతి యావత్ యథాత్ర త్వయా- రాః కృతః పరత్రాపి తథైవ ముక్తిః త్వయైవేతి సద్దృష్టాన్తం నిర్ణీతమితి భావః-సర్వస్య ఐశ్వర్యస్య సర్వసులభభగవదాయత్తత్వేన కథం లక్ష్మ్యాయత్తత్వకథనమిత్యత్రాహ గోపాల

కారిరామేనరకారిరామే। గోపాలకంత్వాంనయసేరసంయాగవాసమేతం నగవాసమేతం॥౧౫॥ శుద్ధయాత్వదభిధాసహస్రకంయోగిరాజ పతినాస మస్తతః। తంవిదుర్హరిసఖిత్రయీవిదోయోగిరాజపతి నాసమస్తతః॥౧౬॥ దానశ్రియావిహాసితామరసాలయేతాంతాపాప హాంజనని తామరసాల

కమితి॥యాత్వాంగోపాలకం కృష్ణం అల్పమాభీరమిత్యపివ్యజ్యతే గవాపశునాసమేతంసజ్జతం రసంసమాగమపర్యన్త సౌలభ్యరూపంరసంనగేవృషాద్రౌవాసంనివాసంపతంప్రాప్తంరసం అర్చావతార ప్రవృత్తిరూపం తతోపిసౌలభ్యాశ్చినయసేప్రాపయసే-ఆభీరస్యపశుసహవాసనగవాసాదికృపణవృత్తిరపిత్వద్దయావ్యతిరేకాధీనేతిత్వదధీనైవేత్యపిధ్వన్యతేభగవతస్సర్వసౌలభ్యావహావతారయోగోపిత్వదధీనఏవేతిభగవదాయత్తసర్వఫలస్యత్వమేవనిదానమితిభావః॥౧౫॥ శుద్ధయా-త్వదభిధా సహస్రకం యః గిరాజపతి-నా-సమంతతః-తం-విదుః-హరిసఖిత్రయీవిదః-యోగిరాజపతినా-ఆసం-అస్తతః-ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥శుద్ధయేతి॥ హేహరిసఖి- త్వదభిధానాం-త్వన్నామ్నాం- సహస్రకం-యః-నా-నరః -శుద్ధయా-సత్యపూతయాగిరా-సమంయథావత్- యుగపత్ జపతి - తతో హేతోః - తం-త్వన్నామజప్తారం-త్రయీవిదః-వేదజ్ఞాఃవిద్వాంసః- యోగిరాజపతినా యోగిరాజః- యోగీశ్వరః-యోగీశస్సర్వకామద ఇత్యుక్తేః- తథాభూతః యః పతిః త్వద్భర్తా తేనఆసం ఉపవిష్టంఅస్తఇత్యాసఇత్యాస్తేః పచాద్యచి మోక్షైశ్వర్యభాజమితియావత్ విదుఃజానన్తి॥౧౬॥*దానశ్రియా-విహాసితామరసాలయా- ఇతాం- తాపాపహాం, జనని- తామరసాలయే-తాం-పాదద్వయీం-సః-హి-భజేత్-రుచిరాగమాం-తే-యస్య-అస్తి- నిర్మలధియః-రుచిః- ఆగమాన్తే-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ దానశ్రియేతి ॥ తామరసాలయే- హేజనని - రుచిరః- మనోజ్ఞః- ఆగమః-ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం. లక్ష్మ్యాశ్రయణం- సర్వేషాంశ్లాఘ్యమితిభావః- విహాసితః- పరిహాసితః- అమరసాలః-దేవతరుః- కల్పవృక్షఇతియావత్ -యయాతయా॥ని॥సాలోద్రుమేమత్స్యభేదేఇతినానార్థరత్నమాలా ॥ దానశ్రియా- దానలక్ష్మ్యా- ఇతాం- ప్రాప్తాం- తాపాపహాం-తాపత్రయధ్వంసినీం-తేపాదద్వయీం

యేతాం । పాదద్వయీంసహిభజేద్రుచిరాగమాంతేయస్యాస్తినిర్మలధి
యోరుచిరాగమాంతే॥౧౭॥ వశితసర్వజగత్పతిరక్షయాదృగశుభంతవ
లుమ్పతిరక్షయా। హృదయముజ్ఝతుదేవినమామకంత్వదిన మన్యమితోవి
నమామకం॥౧౮॥ త్యజతియచ్ఛుభలాభవతీనతాన్ జననిమత్ప్రభృతీన్ భవ
తీనతాన్। మిళతిమేనయథామతిరంహసామమతథాదయతా మతిరంహ

సహి-తాదృశపురుషోఽభిభజేత్- విన్దేత్-నిర్మలధియః-నిష్కళంకమతేః
యస్యపురుషస్యఆగమాన్తే-శ్రుత్యన్తే-రుచిః- అభిలాషః.అస్తి-సహీతిపూ
ర్వేణాన్వయః వేదాన్తాభిజ్ఞైరేవత్వన్మహిమాసుగమ ఇతిభావః॥౧౭॥*వశిత
సర్వజగత్పతిః-అక్షయా-దృక్-అశుభంతవ-లుమ్పతి-రక్షయాహృదయం-ఉ
జ్ఝతు-దేవి-న-మామకం-త్వదినం-అన్యం-ఇతః-వినమామ-కం-ఇతిచ్ఛేదః*
వ్యా॥వశితేతి॥ హేదేవి॥ వశితః- వశీకృతః- సర్వజగత్పతిః- భగవాన్ య
యాసాస్వకింకరీభూతసర్వశేషిణీత్యర్థః - అక్షయాఅనన్తాపరాధేనాప్య
శుష్యన్తీ-తవదృక్- రక్షయా- రక్షణేన- అశుభం- అమఙ్గళం - లుమ్ప
తి- భినత్తి- మామకంహృదయం- కర్తృత్వదినం- త్వత్కాన్తం- భగవ
న్తం- నోజ్ఝతు-నత్యజతు- ఇతః-త్వత్కాన్తాత్-అన్యం-కం- వినమామ-
ప్రణమామ- నకమపినమేయమితిభావః॥౧౮॥* త్యజతి - యచ్ఛుభలాభ
వతీ-నతాన్-జనని-మత్ప్రభృతీన్-భవతీ-న-తాన్-మిళతి-మే-న- యథా-
మతిః-అంహసా- మమ-తథా-దయతాం-అతిరంహసా-ఇతిచ్ఛేదః। వ్యా॥
త్యజతీతి॥ హేజనని-భవతీ-యేషాం-నతానాం-శుభైః- పుణ్యైః- లాభవతీ
ప్రయోజనవతీ-భవతీతిశేషః-ఆశ్రితేషు-పుణ్యకర్మణ్యేవ- ప్రీతిమతీతిభావః-
భవతీ-తాన్నతాన్నమ్రాన్-మత్ప్రభృతీన్-అస్మదాదీన్- నత్యజతి-నప
రిత్యజసీత్యర్థఃతత్కారణాత్-యథామే-మతిః-అంహసా-పాపేన- నమిళతి
నయునక్తి-తథా-అతిరంహసాఅతిత్వరయా-దయతాం-దయాం కురుతా
మిత్యర్థః-పుణ్యవత్స్వేవత్వత్ప్రీత్యుదయేన-మమ-పాపకర్మప్రవృత్తిం- త్వ

సా॥౧౯॥పద్మేస్తుతుభ్యంప్రథమానమస్యాస్థిరంఫలంహిప్రథమానమస్యాః
విధాయమాన్యాంమహతామహంతాం హరామ్యరీణామ్మహతామహ
న్తాం॥౨౦॥ భవత్యజేయంతనుతేజసేవ్యాజనాయలోకందయయైవతంశ్రీః
భవత్యజేయంతనుతేజసేవ్యా ధ్యఘోజ్ఝితం మేకుహృదేపి దత్తే ॥౨౧॥

మేవనివార్యప్రీతింకుర్వితిభావః॥౧౯॥*పద్మే-అస్తు-తుభ్యం- ప్రథమా-నమ
స్యా- స్థిరం-ఫలం-హి- ప్రథమానం-అస్యాః- విధాయ-మాన్యాం- మహ
తాం-అహం-తాం-హరామి-అరీణాం-మహతాం-అహన్తాం-ఇతిచ్ఛేదః*
వ్యా॥పద్మ ఇతి॥ హేపద్మే. తుభ్యం-క్రియయా- యమభిప్రైతీతి - సమ్ప్ర
దానత్వాచ్చతుర్థీ- ప్రథమా-నమస్యా- నమస్కారః- నమోవరివశ్చిత్ర
ఙః-క్యజితి-క్యజన్తాదప్రత్యయాదిత్యకారప్రత్యయః-అస్తు- భవతు-అస్యాః-
నమస్కృతేః-శరణాగతేరిత్యర్థః-స్థిరంఫలంమోక్షఇత్యర్థః - ప్రథమానం-
ప్రసిద్ధంహి - అహంమహతాం-సతాం - కృత్యానాంకర్తరీతిషష్ఠీ- మా
న్యాంపూజ్యాం-తాం-నమస్యాం- త్వచ్ఛరణాగతిం-విధాయ-మహతాం-
అరీణాం-శత్రూణాం-అహన్తాం-అహంభావంహరామి॥౨౦॥ * భవతీ-అ
జేయం- తనుతే- అజసేవ్యా-జనాయ-లోకం-దయయా-ఏవ-తం-శ్రీః-భ
వత్యజే-యం-తనుతేజసే- వ్యాధ్యఘోజ్ఝితం-మేకుహృదే-అపి-దత్తే-ఇతి
చ్ఛేదః*॥ వ్యా॥భవతీతి॥అజసేవ్యా॥బ్రహ్మవన్ద్యా-భవతీ- అజేయం-బ్రహ్మా
దిభిరప్యనవాప్యం. వ్యాధ్యఘోజ్ఝితం రోగపాపరహితం- యంలోకం
శ్రీవైకుణ్ఠమితిభావః- భవం-సంసారం- త్యజతీతి-తాదృశాయవిరక్తాయే
తియావత్ -జనాయ- దయయైవ-నతుభక్త్యాదిసాధనావలమ్బేనేతి భావః
తనుతే-విస్తారయతి- అనుబన్ధిపర్యన్తంశరణాగతాయమోక్షం- త్వం-ద
యయైవకరోషీతిభావః- తం-తాదృశం- లోకంతనుతేజసే- అల్పజ్ఞానశ
క్తికాయ- కుహృదే- గర్హితమనసే - పాపనిరతాయేతిభావః - మేమ
హ్యమపి- దత్తే-భవతీశబ్దాన్వయాన్మధ్యమః॥౨౧॥*నిధాయ - భవతీ-

నిధాయభవతీదృశంనవసరోజపత్రాయతాం । శ్రితంహరిపురన్ధ్రిమాం హృతన మద్విపత్త్రాయతాం । నమాంకిల వినాత్వ యా౽వతితమః కద మ్బాదయః । కఠోరహృదయోహరిః ఖలజనేస్మదమ్బాదయః॥ ౨౨ ॥ నస మాధవ స్తవగుణానసమాయతనేత్రఏవకమలా యతనే । క్షమతేభిధాతు మతిదక్షమతే స్తవనాయకః పటుమతి స్తవనా ॥ ౨౩ ॥ భవతీజగదమ్బకృ తార్తభవోపరమా పరమా పరమాపరమా । కుహృదో౽ద్రితటీమవనా

దృశం- నవసరోజపత్రాయతాం- శ్రితం-హరిపురన్ధ్రి- మాం- హృతన మద్విపత్- త్రాయతాం-న- మాం-కిల-వినా-త్వయా - అవతి-తమఃకద మ్బాత్- అయఃకఠోరహృదయః- హరిః- ఖలజనే-అస్మదమ్బ- అదయః- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥నిధాయేతి॥ హరిపురన్ధ్రి-హృతా - నమతాంవిపత్ - యయాసా- అస్మదమ్బ- భవతీ-నవసరోజపత్రాయతాం -అభినవపద్మ పత్రవద్విశాలాం- దృశం-దృష్టిం- నిధాయ- వీక్ష్యేత్యర్థః- శ్రితం- శరణా గతంమాం-త్రాయతాం-త్వంరక్షేత్యర్థః-అయః-అశ్మసారవత్- కఠోర హృదయః- కఠినచిత్తః-ని॥ పిణ్డంకాలాయసాయసీ- అశ్మసారోథ ఇత్య మరః॥ఖలజనే- దుర్జ- నవిషయే- అదయః. నిర్దయః- హరిః -తమఃకద- మ్బాత్- అజ్ఞానసమూహాత్ - మాం-త్వయావినా- నావతి- నరక్షతికిల-కి లేతిప్రసిద్ధౌ॥౨౨॥* న-సః- మాధవః- తవ-గుణాన్-అసమాయతనేత్రే ఏవ-కమలాయతనే- క్షమతే.అభిధాతుం- అతిదక్షమతేః . స్తవనాయ- కః-పటుమతిః. తవ-నా-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥నేతి॥ అసమే-అసదృశే- ఆయ తే-విశాలేచ-నేత్రే- యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః- హేకమలాయతనే. తవ-గు ణాన్. అభిధాతుం- వక్తుం-సః-ప్రసిద్ధః- మాధవః-విష్ణురేవనక్షమతే-న ప్రభవతి- పటుమతిరపికోనామనరః- అతిదక్షమతేః-సత్యసఙ్కల్పాయాః తవ-స్తవనాయస్తుత్యై-భవతీతిశేషః-నకోపిభవేదితి-భావః॥౨౩॥*భవతీ- జగదమ్బ - కృతార్తభవోపరమా- పరమా- పరం - అప- రమా- - కు హృదః- అద్రితటీం-అవనాయ- కృపామహీ-తాం- అహితామహీతాం అహితా-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥భవతీతి॥జగదమ్బ-కృపామహీ-కృపాభూమే ఇతిసమ్బుద్ధిః- కృతః- ఆర్తానాం-ఖిన్నానాం భవస్య-సంసృతేః-జన్మనో- వా౽ఉపరమః- విరమః.యయాసా- పరమా. శ్రేష్ఠా-రమా-రమఇతిభవ తీకర్త్రీ అస్య-విష్ణోః- హితా- ఏనవిష్ణునాహితాధృతావా - అనుకూలా

యక్కృపా మహితా మహితా మహితా మహితా ॥ ౨౪ ॥ రమా రమారమారమాధ్యుపాసితంయమర్ణవాత్। ధియోహరింవృషాచలో త్తమేతమేతమేతమే॥౨౫॥ త్రాతుమప్రచ్యుతా వారిజా తేక్షణాత్త్వం తథా ధ్వస్తదేవారిజా తేక్షణాత్ । పాతకాదిన్దిరే పాహిమాంశోభిత శ్రీరఘు ధ్వాన్తలోపాహిమాంశోభితః॥౨౬॥ మన్దారామన్దారామన్దారామన్దారా

సతీ- కుహృదః- కుత్సితహృదయస్య - అవనాయ - రక్షణాయ-అహిత యా- సర్వత్వేన-మహితాం-పూజితాం- తాం-అద్రితటీం- శేషాచలత టీం-ఉప-ప్రాప్తవతీ ॥౨౪॥ * రమా-అరం-ఆర-మా ర ః ధ్యు పాసితం యం- అర్ణవాత్- ధియః-హరిం-వృషాచలో త్తమేతం-ఏతం- ఏత-మే-ఇతి చ్ఛేదః*॥వ్యా॥ రమేతి॥ హేధియఃరమాలక్ష్మీఃఅర్ణవాత్ - అర్ణవంవిహా యేతి-ల్యబ్లోపేపఞ్చమి-అర్ణవేఆవిర్భూయేతివా- శేషః- మారంమదనం- మధ్నాతీతి- తాదృశేన-హరేణ-ఉపాసితం- యం-హరిం-అరం- భృశం ఆరప్రాప-వృషాచలో త్తమేన- వృషభాఖ్యగిరిశ్రేష్ఠేనఇతం-ప్రాప్తం-ఏ తం-మే- మత్స్వామినమితిభావః-హరిం-ఏత-భజత॥౨౫॥ * పదాని॥ త్రా తుం- అప్రచ్యుతా-వారిజా తేక్షణాత్- త్వం-తథాధ్వస్తదేవారిజా తే-క్ష ణాత్- పాతకాత్- ఇన్దిరే-పాహి- మాం-శోభితశ్రీః - అఘుధ్వాన్తలో పాహిమాంశో- అభితః*॥వ్యా॥ త్రాతుమితి॥ క్షణాత్ - క్షణమాత్రేణై వ- తథాధ్వస్తః-ప్రసిద్ధమితిభావఃవిధ్వస్తం-దేవారిజాతం- దైత్యసమూ హః-యయాతత్సమ్బుద్ధిః- శోభితశ్రీః - అఘుధ్వాన్తస్య - పాపాన్ధకార స్యలోపస్య- నిరాసనస్య- అహిమాంశో - సూర్యభూతే - హేఇన్దిరే - త్రాతుం-ఆశ్రితాన్ రక్షితుం-వారిజాతేక్షణాత్- పుణ్డరీకాక్షాత్ - అప్ర చ్యుతాఅవినాభూతా - త్వం-మాం - పాతకాత్- అభితః - పాహిర క్ష ॥ ౨౬ ॥ *మన్దారామన్దారామం - దారాః - మన్దారాద్యాధిఘ్నాః- దైత్యారేః - శేషాద్రేః - సమ్ప్రాప్తాః - సారా వాసారా- వా- సారావాసా-ఆర-అవాగాలిధా- శృఙ్గాళిః- యస్య- ఆర్తాః- సన్త్రా తుం - ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥ మన్దారేతి॥ మన్దారాదిభిః - శన్యఙ్గారకాదిభిః-

ద్వ్యాధిఘ్నా దైత్యారేశ్శేషాద్రేస్సమ్ప్రాప్తాః । సారావాసారావాసా

రావాసారావా గాలీఢాశృఙ్గాళిర్యస్యా ఆర్తాన్ సన్త్రాతుం ॥ ౨౭ ॥ శమ

దమా మదమాధ్యహారౌ వహన్ మధురిపుం ధురిపుణ్యకృతాంస్థితః। విన

మతీనమతీవ తవార్చకో నిజగదం జగదమ్బ జహాతిచ ॥౨౮॥ జనని త్వయాప

రిచరత్సురకిన్నరకాన్తయా న యజుషాస్తుతయా।హృది మే వినా కిమపి క్లప్త

యా ఆధిః- మనోవ్యథా- తాం - ఘ్నన్తీతి తాదృశాః - దైత్యారేర్దారాః-

లక్ష్మ్యాః- శేషాద్రేఃమన్దారాః- అమన్దం- అధికం- ఆరామం- ఉద్యానవనం -

సమ్ప్రాప్తాః- అవాపుః- యస్య- శేషాద్రేః అవా గాలీఢాశృఙ్గాళిః ఆర్తాన్

రక్షితుంసారావాః- సనాదాః- ఆసారాః- పాపవినాశిన్యాదినిర్ఝరాః- య

స్యాంసా- తాదృశీసతీవాసారః- ఉత్క్రృష్టస్థిరః- ఆవాసః- నివాసః- యస్యాం

సా- సతీచ ఉపాన్వధ్యాఙ్వస ఇత్యన్య పదార్థస్య కర్మత్వాత్ కర్మణిషష్ఠీ

విగ్రహే- అతఏవ వేతికర్తరి ఉభయప్రాప్తావితినియమాత్ ॥౨౭॥ * శమద

మా- మదమాధ్యహారౌ- వహన్- మధురిపుం- ధురి- పుణ్యకృతాం- స్థి

తః- వినమతి- ఇనం- అతి- ఇవ- తవ- అర్చకః- నిజగదం- జగదమ్బ- జహాతి-

చ- ఇతిచ్ఛేదః* ॥శమదమావితి॥ జగదమ్బ- మదమాధ్యహారౌ- శమదమౌ-

గుణౌ- వహన్- తవార్చకః - త్వదారాధకః పురుషః- పుణ్యకృతాం -

పుణ్యశాలినాం- ధురి అగ్రే- స్థితస్సన్- మధురిపుం- భగవన్తం- అతీవ-

వినమతి- అత్యన్తం ప్రణమతి- నిజగదం- స్వకీయజాడ్యం- జహాతి- త్యజతి-

వైరాగ్యపూర్వం త్వామాశ్రిత్య భగవన్తమాశ్రయత ఏవ పాపనివృత్తిరితి

భావః॥౨౮॥ * జనని- త్వయా- పరిచరత్సుర కిన్నరకాన్తయా- న -యజు

షా- స్తుతయా- హృది- మే- వినా- కిం- అపి- క్లప్తనమన్నరకాన్తయా- నయ

జుషా- అస్తు- తయా- ఇతిచ్ఛేదః* ॥వ్యా॥ జననీతి॥ పరిచరన్త్యః - శుశ్రూష

న్త్యః- సురాణాం- కిన్నరాణాంచ- కాన్తాః- నాయికాః యాం తయజుషా-

యా- యజుర్వేదేన- శ్రీసూక్తేనేతిభావః- స్తుతయా- క్లప్తః- కలితః - నమ

నమన్నరకాన్తయాన యజుషాస్తుతయా ॥౨౯॥ త్వమేవసేవ్యాసిదృశైవ తేస్థిరంరమేయతోయాదవనాయకేవలం । ఉరోహిశౌరేరుదధేస్త్వమగ్రహీరమేయతోయాదవనాయకేవలం ॥౩౦॥ సారసంశ్రితవతీం ససారసమ్మాననానాంహిమకరోపమాననాం । దేవతాంప్రణమతోముదేవతాం

తాం- నమ్రాణాంనృణాం- నరకాణాం- యాతనానాం-అన్తః- నాశః- యయాతయా- నయం-నీతిం-జుషతీ- ప్రాప్నోతీతి-తాదృశ్యా- తయా ప్రసిద్ధయా- త్వయావినా - కిమపిదేవతాన్తరంమేహృదినాస్తి ॥ ౨౯ ॥ *త్వం-ఏవ- సేవ్యా-అసి-దృశా-ఏవ- తే-స్థిరం- రమే- యతః- యాదవనాయకే-వలం- ఉరః- హి- శౌరేః-ఉదధేః-త్వం-అగ్రహీః- అమేయతోయాత్- అవనాయ- కేవలం॥వ్యా॥ త్వమితి॥ త్వమేవసేవ్యాసి ఆశ్రయణీయాసియతోహేతోః తేదృశైవయాదవనాయకేకృష్ణేస్థిరంరమే భక్తోభవామిభగవద్భక్తేః త్వత్కటాక్షాయత్తత్వాదితిభావః- ననుపరమకారుణికభగవత్పాదసమాశ్రయణేనైవ తద్విషయభక్తేపి సిద్ధౌకిమేతదాశ్రయణేనేత్యతఆహ బలమితిహియతఃత్వం అవనాయకేవలం సాపరాధజగద్రక్షణాయైవఅమేయతోయాత్- సుచిరమగ్నక్లేశావహాగాధ జలాత్ ఉదధేః- ఉదధావపతీర్యేతిల్యబ్లోపేపఞ్చమీబలం కర్మానుగుణ నిగ్రహైత్రైక్ష్ణ్యైనకరీనంశౌరేః-విష్ణోరురః-అగ్రహీఃని వాసతయాస్వీకృతవతీ - తథాచానుగ్రహశీలత్వత్పురుషకారాభావేసాపరాధేభగవన్నిగ్రహేణక్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిష్విత్యుక్తరీత్యా భగవద్భక్తిరేవనోదేతీతిత్వదాశ్రయణ మావశ్యకమితిభావః ॥౩౦॥ *సారసం - శ్రితవతీం సపారసమ్మాననానాం- హిమకరోపమాననానాం - దేవతాం - ప్రణమతః- ముత్-ఏవ- తాం- వేదనాదమహితాం-న- వేదనా-ఇతిచ్ఛేదః*వ్యా॥సారసమితి॥సారసం- పద్మం- శ్రితవతీం- ప్రాప్తవతీం- సారేణ - శ్రేష్ఠేన- సమ్మాననేన- బహుమాననేనసహితాం-సర్వోత్తమతయా- సర్వసమ్పూజితామితిభావః- హిమకరోపమాననానాం-చన్ద్రవదనాం- వేదనాదేనమహితాం- పూజితాం- తాందేవతాంప్రసిద్ధాంలక్ష్మీం- ప్రణమతః-పురు

వేదనా దనుహితానాం న వేదనా ॥౩౧॥ సా మయి దేయాదీక్షాం రమార్తరక్షా
ర్థమాపదే యా దీక్షాం । యత్పదజలజనతానామపి సుగమం దివ్యధామ
జలజనతానాం ॥౩౨॥ కమలే రాజీవానాం కులే స్థితా త్వం గతిః పరా జీవా
నాం । జగదారాధ్యా యన్తి శ్రేయస్త్వాం యే నరా ధ్యాయన్తి ॥౩౩॥
కిమపి మహాదారేషు ప్రథమం మధువైరిణో మహాదారేషు । జయతి

షస్య- ముదేవ ఆనన్ద ఏవ భవతీతి శేషః- వేదనా- యాతనా - న భవతీత్యర్థః
తస్య దుఃఖమేవ న భవతీతి భావః ॥ ౩౧ ॥*॥ సా-మయి- దేయాత్ - ఈ
క్షాం- రమా-ఆర్తరక్షార్థం-ఆపదే-యా-దీక్షాం-యత్పదజలజనతానాం
అపి-సుగమం- దివ్యధామ-జలజనతానాం-ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ సేతి।యా ర
మా-ఆర్తరక్షార్థం- దీనసంరక్షణార్థం-దీక్షాం-వ్రతం- ఆపదే-జగ్రాహ-
యస్యాః-పదజలజయోః- పాదారవిన్దయోః-నతానాం-నమ్రాణాం-జల
జనతానాం- జడజనసమూహానామపి- దివ్యధామ-పరమపదం-సుగమం
సులభంభవతి-సా రమా-మయి-ఈక్షాం-కటాక్షం దేయాత్ దిశ్యాత్ ॥౩౨
* ॥ కమలె - రాజీవానాం - కులే-స్థితా-త్వం-గతిః-పరా - జీవానాం
జగదారాధ్యాః- యన్తి- శ్రేయః - త్వాం - యే- నరాః - ధ్యాయన్తి
ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥కమల ఇతి॥ హే కమలే- రాజీవానాం-కులే-బృన్దే-స్థితా
పద్మనిలయేత్యర్థః-త్వం- జీవానాం-పరా- శ్రేష్ఠా-గతిః-శరణం ప్రకృష్టో
పాయ ఇత్యర్థః-యే నరాః-త్వాం- ధ్యాయన్తి-తే - అనన్యపరాః - జగ
దారాధ్యాః- జగత్పూజ్యాస్సన్తః శ్రేయః- భోగాపవర్గరూపం యన్తి
ప్రాప్నువన్తి- అత్ర ద్వితీయచతుర్థ పాదయోః అక్షరసంఖ్యావైషమ్యం
మాత్రావృత్తత్వాన్న దోషాయ తయోః-పఞ్చగణ్యాత్మకతయా మాత్రా
వృత్తసౌష్ఠవం బోధ్యం। ౩౩॥ *కిం-అపి-మహాదారేషు-ప్రథమం- మధు
వైరిణః- మహాః-దారేషు- జయతి- సపర్యా-యస్య - స్థిరఫలదాత్రీ- సుర
ద్రుపర్యాయస్య- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥మధువైరిణః- భగవతః - దారేషు-
పత్నీషు మధ్యే-కిమపి తదంతర్భూతం-మహః- మహాదారేషు ప్రథమం అ
త్యన్తదాతృభూతం- జయతి-సర్వోత్కర్షేణ-భవతి- సురద్రుపర్యాయ

సపర్యాయస్య స్థిరఫలదాత్రీ సురద్రుపర్యాయస్య॥౩౪॥ విధృతాం హరిణా జ్యేన త్వాం ప్రతివదనాం హి- హరిణాజ్యేన । ప్రణమజ్జనని బిడౌజా జనో భువస్స్యాత్ స్వబన్ధుజననిబిడౌజాః ॥ ౩౫॥ కలశోదధికన్యా యం పశ్యతి విద్యాత్స తావదధికన్యాయం।జితకథకవితానేన త్రయీవిదా లభ్యతే చ కవితానేన॥౩౬॥శ్రీస్సేవానరకేషు త్వయార్థ్యతాం హరిరితాఢ్యవానరకేష।

స్యఅపరకల్పవృక్షస్య- యస్యమహసః-సపర్యా- పూజా- స్థిరఫలదాత్రీ- శాశ్వతఫలప్రదా- సంసారార్ణవతారిణీ- మితివచనాత్- ముక్తిదాయినీతి భావః॥౩౪॥ *విధృతాం- హరిణా-అజ్యేన- త్వాం-ప్రతివదనాం- హి- హరిణాజ్యేన- ప్రణమజ్-జనని-బిడౌజాః- జనః-భువః స్యాత్ - స్వబన్ధుజననిబిడౌజాః ఇతిచ్ఛేదః *॥వ్యా॥ విధృతామితి॥ హేజనని-హరిణా జ్యేన మృగలాఞ్ఛనేన-చన్ద్రేణేతియావత్- ప్రతివదనాం. తుల్యముఖీమిత్యర్థః। హరిణా- నృసింహేన-భగవతా- అజ్యేన - వామోత్సఙ్గేన- విధృతాం త్వాం. ప్రణమజ్-నమజ్- జనః-కర్తా- స్వబన్ధుజనైః-నిబిడౌజాః- ఘనతేజస్కస్సన్-భువః-బిడౌజాః-భూదేవేన్ద్రః స్యాత్॥౩౫॥ *కలశోదధికన్యా యం-పశ్యతి- విద్యాత్-సః-తావత్ - అధికన్యాయంజితక థకవితానేన- త్రయీవిదా- లభ్యతే- చ- కవితా-అనేన-ఇతిచ్ఛేదః* ॥వ్యా॥కలశేతి॥కలశోదధికన్యా- లక్ష్మీః-యం-పురుషం-పశ్యతి-స తావత్-అధికంన్యాయం నీతింన్యాయశాస్త్రంచ-విద్యాత్-జానీయాత్ ప్రాప్నుయాత్ -జితః-నిర్జితః-కథకానాం- దుర్వాదినాం- వితానః-సమూహః-యేన తేన- త్రయీవిదా- వేదజ్ఞేన- అనేన-పురుషేణ- కవితాచ-లభ్యతే॥౩౬॥* శ్రీః-సేవానరకేషు- త్వయా-అర్థ్యతాం- హరిః-ఇతాఢ్యవానరకేషు-మాం-వినిపాత్య-న- ఘోరాః- శుచః- యథా-నయతి-కిం- తు- పాత్యన ఘోరాః- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥శ్రీరితి॥ హేశ్రీః- హరిః-విష్ణుః-ఇతాః- ప్రాప్తాః- ఆఢ్యాః ధనికాఏవ-వానరాః-మైస్తేషు శేషాద్విభాషేతి- కప్ సేవానరకేషు-రాజసేవారూపనరకేషు- మాం-వినిపాత్య-పాతయిత్వా-ఘోరాః-శుచః వ్యసనాని-యథానయతి- నప్రాపయతి- కిన్తు అనఘం నిగ్రహసంకల్ప రహితం ఉదోహృదయంయస్యతథాభూతస్సన్ - మాంపాతి మోక్షదానేన-

మాం విని పాన్యనఘోరాశ్చ భోయధానమతికస్తు పాత్యనఘోరాః॥ ౩౭॥
సతతవికారాకల్పం ప్రాప్తోహం దేహమమ్బ కారాకల్పం। కుభవాదాశుభ
వత్యా స్వయముద్ధార్యో రమే సదా శుభవత్యా॥ ౩౮॥ సారాసారాజ్ఞానస్థా
నేన కిమస్తతేజసా రాజ్ఞా నః। శ్రీః త్వయి మానసమేతన్న్యస్యేమ విముక్తయేఽభి
మానసమేతం॥ ౩౯॥ వ్యక్తిం విన్దేమహి తామిన్ద్రాదిసురైర్నవారవిన్దే మహి

రక్షతి చ పత్న్యేతి శేషః- త్వయా- అర్థ్యతాం- ప్రార్థ్యతాం- అనఘోర ఇత్యత్ర- ఉరః ప్రభృతిభ్య ఇతి కప్ తు సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్నేతి బోధ్యం॥ ౩౭॥ * సతతవికారాకల్పం- ప్రాప్తః- అహం- దేహం- అమ్బ- కారాకల్పం- కుభవాత్- ఆశు- భవత్యా- స్వయం- ఉద్ధార్యః- రమే- సదా- శుభవత్యా ఇతి చ్ఛేదః॥ వ్యా॥ సతతేతి॥ అమ్బ- రమే- సతతం- అనవరతం- వికారైః- చిత్తక్షోభైః- వ్యాకృతాకల్పః- భూషణం- యస్య తం- అత ఏవ- కారాకల్పం- కారాగృహసదృశం- దేహం- ప్రాప్తః- అహం- సదా- శుభవత్యా- నిత్యమఙ్గళయా- భవత్యా- స్వయం- కుభవాత్- కుత్సితసంసారాత్- స్వయం- స్వయమేవ ఉద్ధార్యః- ఉద్ధర్తుం యోగ్యః నతు మయా కిమపి కర్తుం శక్యం ప్రతిక్షేపా ఇతి భావః॥ ౩౮॥ * సారాసారాజ్ఞానస్థానేన- కిం- అస్తతేజసా- రాజ్ఞా- నః- శ్రీః- త్వయి- మానసం- ఏతత్- న్యస్యేమ- విముక్తయే- అభిమానసమేతం ఇతి చ్ఛేదః॥ వ్యా॥ హే శ్రీః- సారః- గ్రాహ్యః- అసారః- అగ్రాహ్యశ్చ తయోః- అజ్ఞానస్య- అవివేకస్య- స్థానేన- అస్తతేజసా- నిస్తేజస్కేన- రాజ్ఞా- నః- అస్మాకం- కిం- నకిమపీత్యర్థః- అభిమానేన- స్వస్వాతన్త్ర్యద్యహఙ్కారేణ- సమేతం- ఏతన్మానసం- మనోయుక్తమాత్మానం వస్తుకర్మ- విముక్తయే- మోక్షాయ- త్వయి- న్యస్యేమ సమర్పయేయం॥ ౩౯॥ * వ్యక్తిం- విన్దేమహి- తాం- ఇన్ద్రాదిసురైః- నవారవిన్దే- మహితాం- మధ్యమతారకవర్ణాభిహితా- యా- నఖజితోరుతారకవర్ణా। ఇతి చ్ఛేదః॥ వ్యా॥ వ్యక్తిమితి॥ ఇన్ద్రాదిసురైః- నవారవిన్దే- అభినవవారవిన్దాసనే- మహితాం- పూజితాం- తాం- క్షీరాబ్ధిభవాం వ్యక్తిం- లక్ష్మీం- విన్దేమహి- ఆశ్రయేమహి యా వ్యక్తిః- మధ్యమేన- మధ్యస్థేన- తారకవర్ణేన- తారమేవ తారకం- తస్య వర్ణేన- ప్రణవాక్షరేణ- తన్మధ్యగేన- ఉకారేణేత్యర్థః- మావత్- అభిహితా- నఖైః- కరజైః- జితః- ఉరుః- అధికః తార

తాః। మధ్యమతారకవర్ణాభిహితా యా నఖజితోరుతారకవర్ణా॥౪౦॥ హృత
సదరిద్రవ్యాధిశ్రితజనముచ్ఛిన్నదుర్దరిద్రవ్యాధిః। అతులకృపాయా దేవప్ర
ణుతా సా మాం రమాత్ర పాయాదేః॥౪౧॥ శోషితభవనదయాగస్త్యేశః క
చజితోత్ప్రభవనదయాగః। సోనభిభవనదయాగస్సోఢ్వావతి పద్మయాత్మ
భవనదయాగః॥౪౨॥ త్వాం హి సుధీరాజయతి స్తుతాం స్తవైర్యః ప్రమానిధీ

కాణాం- నక్షత్రాణాం- వర్ణః- కాన్తిః- యయా సేతి బహుపద- బహు
వ్రీహిః తాదృశీచ భవతీతి శేషః - దాసత్వస్య - ప్రణవేన దమ్పతి - ప్రతి
సమ్బన్ధిత యైవ లాభాత్ - తల్లబ్ధ శరణస్య త్వద్విషయత్వావశ్యకత్వ
లాభాదితి భావః ॥ ౪౦॥ * హృతసదరిద్రవ్యా - అధిశ్రితజనం - ఉచ్ఛిన్న
దుర్దరిద్రవ్యాధిః- అతులకృపా-యా- దేవప్రణుతా- సా-మాం- రమా-
అత్ర-పాయాత్-ఏవ- ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥ హృతేతి॥ యా రమా - హృతం-
అపహృతం- సతాం- సాధూనాం-అరిద్రవ్యం-శత్రుభూతం వస్తు- యయా
సా- అధిశ్రితజనం శ్రితజనేషు విభక్త్యర్థేవ్యయీభావః- ఉచ్ఛిన్నః-నికృ
త్తః-దుర్దరిద్రవ్యాధిః-దుర్దారిద్ర్యరూపరోగః-యయా సా-అతులకృపా-
దేవైః- ప్రణుతా- ప్రకర్షేణ స్తుతా చ-భవతీతి శేషః- సా మాం- అత్ర లో
కే-పాయాత్ రక్షేదేవ అవశ్యం- రక్షతాదిత్యాశిషి లిఙ్ ॥౪౧॥ *శోషి
తభవనదయా-అగస్త్యా- ఈశః- కచజితోత్ప్రభవనదయా- ఆగః-సః-
అనభిభవనదయాగః- సోఢ్వా-అవతి- పద్మయా - ఆత్మభవనదయాగః-
ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ శోషితేతి॥ శోషితః- అనాద్రితః- భవస్సంసార ఏవ
నదః-ప్రవాహవిశేషః-యయా తయా-అగస్త్యా-గిరితుల్యకుచయా-కచైః
జితః-ఉత్ప్రభః-అధికకాన్తిః వనదః-జలదః- యయా తయా-జలదాధికనీ
లకచేతి భావః॥ పద్మయా-లక్ష్మ్యా-పురుషకారాదిరూపసహాయ- భూతయా
ఆత్మభవనం-పరమపదం దదాతీతి తాదృశయా గః ప్రపత్తియాగః-యస్య
సః అత ఏవ అనభిభవనాం- కేనాప్యప్రతిహతిరహితాం-దయాం-గచ్ఛతీ
తి దయాగః-ఈశః-ప్రభుః-సః- హరిః-ఆగః- అపరాధం- సోఢ్వా-అవతి-
రక్షతి లక్ష్మీ సహాయేనైవ అపరాధాన్ ప్రసహ్యత ఇతి భావః ॥౪౨॥
* త్వాం-హి-సుధీరా జయతి స్తుతాం స్తవైః- యః- ప్రమానిధిః - రాజ
యతి-భవతీ-ధీరా-జయతి-శ్రీః-తం-సః- భవః- అత్ర సోదధీః-రాజయతి-ఇతి
చ్ఛేదః॥ వ్యా॥ త్వామితి॥ హే శ్రీః-ప్రమా యాః విశ్వాసరూపాయాః ధియః-

రాజయతి। భవతి ధీరా జయతి త్రైస్తం స భువో౽త్ర సో౽దధీ రాజయతి॥౨౩॥ భక్తతమానాయతయా దృక్తవ కమలే సురోత్తమానాయతయా। విశ్రుతమానాయతయా శమయ భవం శ్రేయసే౽సమానాయతయా॥౨౪॥ శ్రీః పరభాగవతీ యద్యభిష్టుతా మాం ముకున్దభాగవతీయం। ఫణివృషభాగవతీయం ప

నిధిః-యః పుమాన్-స్తవైః-శ్రీస్తుత్యాదిప్రబన్ధైః-సుధియాం- మనీషిణాం రాజభిః-కూరేశ వేదాన్తగురుప్రభృతిభిః-యతిభిః - యామునార్యాదిభిశ్చస్తుతాం-త్వాం హి-రాజయతి- దీపయతి ప్రఖ్యాపయతీతి యావత్. తం-పుమాంసం-ధీరా-సర్వజ్ఞా-భవతి-రాజయతి- రాజానం- సార్వభౌమం కరోతీత్యర్థః సః-తావకః-అత్ర లోకే సో౽దధీః- ససముద్రాః-భువః- భూమీః-జయతి విజయతి వశీకరోతీత్యర్థః॥౨౩॥*భక్తతమాన్-ఆయత-యా-దృక్- తవ కమలే-సురోత్తమాన్-ఆయతయా-విశ్రుతమానాయ-తయా-శమయ-భవం- శ్రేయసే- అసమానాయతయా ఇతిచ్ఛేదః *॥వ్యా॥ భక్తేతి॥ హే కమలే- తవ-యా దృక్- దృష్టిః-భక్తతమాన్- అత్యన్తభక్తాన్- సురోత్తమాన్ బ్రహ్మాదీన్ విశ్రుతమానాయ-ప్రథితపూజాయై- శ్రేయసే-తత్తదైశ్వర్యాయ ఆయత ప్రాప అసమానం- అసదృశం యథా తథా ఆయతయా విస్తృతయా- తయా దృశా - ఆయతయా -.అనవద్యేయభాగధేయం మమేతి శేషః - భవం శమయ - జగన్మాతుస్తవ బ్రహ్మాదిష్వస్మదాదిషు చ అవిశేష తత్సమ్బన్ధాదపేక్షిత దానమావశ్యకమితి భావః ॥౨౪॥ * శ్రీః- పరభాగవతీ- యద్యభిష్టుతా- మాం- ముకున్దభాక్- అవతి- ఇయం-ఫణివృషభాగవతీ-యం-పశ్యతి-విద్యాత్- పదం-సః భాగవతీయం- ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ శ్రీరితి ముకున్దం- భజతీతి తద్భాక్ అత ఏవ పరభాగవతీ వర్ణోత్కర్షవతీ మేఘగత విద్యుతీవ ప్రకృష్టనీలవస్తు సామీప్యోప్లుత వర్ణస్య ప్రకర్షలాభాదితి భావః యద్యభిష్టుతా యోగిస్తుతా శ్రీః- శ్రీయతే చాఖిలైర్నిత్యం శ్రయతే చ పరం పదం-శృణాతి నిఖిలాన్ దోషాన్ శ్రీణాతి చ గుణైర్జగదిత్యాదివ్యుత్పత్తిప్రదర్శన పూర్వకం సకలకల్యాణగుణవత్తయా సంహితాయాం ప్రతిపాదితా లక్ష్మీరిత్యర్థః- మామవతి - అవశ్యం రక్షిష్యతీతి వర్తమానసామీప్యే లట్ - ఇయం ఫణివృషభస్య ఫణిపతేః శేషస్యేత ప్రూహో వా నామాద్రిః- తద్వతీ - తత్సంబన్ధినీ సతీయం పశ్యతి సః భగవాన్

శ్యతివిద్యాత్పదంసభాగవతీయం ॥ ౮౫ ॥ తృడ్యాతనయాచార్యారహితే
నాన్తస్త్వయాబ్ధితనయాచార్యా । త్వంచిత్తనయాచార్యా ప్రభృతీరిత
రానమచ్ఛృతనయాచార్యా॥౮౬॥ మాంహారిరామాయతయాదృశాపు
నాత్వేనసాం విరామాయతయా । ప్రథితతరామా యతయా కాకేప్య
సురేకృపాంపరామాయతయా॥౮౭॥ రాశేర్వారామస్యశ్రీస్త్వందుహి
తాథచోత్సవారామస్య । అవనిభవా రామస్యప్రియాధియంనస్సదోషవా

భక్తిరేషాంభాగవతాః-సూరయః- తేషామిదంభాగవతీయం పదం పరమ
పదమితియావత్ విద్యాత్ లభేతఅవశ్యంప్రాప్నుయాదితిభావః-విదల్ లా
భ ఇత్యతఆశిషిలిజ్ ॥౮౫॥ తృడ్యాతనయా-చార్యా- రహితేన - అన్తః-
త్వయా- అబ్ధితనయా-చ-ఆర్యా-త్వం-చిత్త-స-యాంచ- ఆర్యా పభృతీః ఇ
తరాః-నమచ్ఛ్రితనయాచార్యా॥ఇతిచ్ఛేదః॥ *వ్యా॥తృడితి॥ హేచిత్త-తృ
షా- రాగేణ- యాయాతనా-తయా- రహితేన శూన్యేన-త్వయా.శర్తృ
ణా- నమతాం శ్రితనయస్యశాస్త్రప్రాపిణస్య - ఆచార్యా గురుభూ
తా- అతఏవఆర్యా- పూజ్యాచ- అర్యాచ-స్వామినీ - చేతి వా అబ్ధితన
యా-లక్ష్మీరేవ.అన్తశ్చార్యా గమ్యాధ్యేయేత్యర్థః-తృష్ణాదిరహితంసత్
లక్ష్మీమేవ- ధ్యాయేతిస్వచిత్తంప్రతికవేరుక్తిః- ఆర్యాప్రభృతీః- గిరిజాది
మాః ఇతరాః-కర్మనయాచప్రయోజనాన్తరహేతుభూతాస్తావిరక్తత్వా
త్త్వయానయాచ్యాఇతిభావః॥౮౬॥ * మాం-హారిరామా- ఆయతయా-
దృశా-పునాతు-ఏనసాం-విరామాయ-తయా- ప్రథితతరా- అమాయత
యా-కాకే- అపి- అసురే-కృపాం-పరాం- ఆయత-యా- ఇతిచ్ఛేదః॥*॥
వ్యా॥మామితి॥ అమాయతయా- అజింహతయా ఋజుతయేతి యావత్
ప్రథితతరా- అత్యన్తంప్రసిద్ధా- యా-హారిరామా- విష్ణుపత్నీ- కాకే-అ
సురే- కాకాసురేపి- పరాం- శ్రేష్ఠాంకృపాం-ఆయత- ప్రాప-ఆయత
యా-దీర్ఘయాయతయారక్షణవిషయేప్రయతమానయేతికేచిత్-తయా-
దృశా-ఏనసాం- పాపానాం- విరామాయ- వినాశాయ- మాం- పునా
తు ॥ ౮౭ ॥ రాశేః- వారాం-అస్య- శ్రీః-త్వం- దుహితా - అథ-చ-
ఉత్సవారామస్య- అవనిభవా- రామస్య-ప్రియా-ధియం - నః.సదోషవా
రాం-అస్య-ఇతిచ్ఛేదః*॥వ్యా॥ రాశేరితి॥ హేశ్రీః-వారాం-రాశేః-సము
ద్రస్య దుహితా- అథతతః అవనిహా జనకయాగభూమి జా అథచ- ఉత్స

రామస్య॥౪౮॥ హరిసురదారుణ్యేనస్థితిముషివల్లివదభూద్య దారుణ్యేన।
భృతవన్దారుణ్యేన త్త్వీడే దైవతమసఙ్గి దారుణ్యేన ॥౪౯॥ శ్రీర్హితకరవా
ణీయాన్ పశ్యతి తేభ్యో నమాంసి కరవాణీయాన్। హృతశోకరవాణీయాన్
హాతుమనర్థాన్ సుమప్రకరవాణీయాన్ ॥౫౦॥ మహోదయాసారభుజా
త్వయాతయా మహోదయాసారభుజాత్వయాతయా । విలోపకారాతి

వస్య-ఆ రామస్య-స్థానభూతస్య-అస్య రామస్య-ప్రియా-నాయికా- త్వం
సదోషవారాం- దోషసఙ్ఖ్యయసహితాం- ని॥ వారస్సూర్యాదిది వసేబృ
న్దావసరయోరపీతి నానార్థరత్నమాలా।నః- అస్మాకం-ధియం- బుద్ధిం-అ
స్య-నిరాకురు॥౪౮॥*॥హరిసురదారుణి- ఏనస్స్థితిముషి- వల్లివత్-అభూత్
యత్-ఆరుణ్యేన- భృతవన్దారుణి-ఏనత్- తు-ఈడే-దైవతం - అసఙ్గి -దా
రుణ్యేన-ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥హరీతి॥ యత్ దైవతం- ఏనసాం-పాపానాం
స్థితిం-ముష్ణాతి. హరతీతి- తస్మిన్-భృతాః పోషితాః- వన్దారవః-సేవకజ
నాః-యేనతస్మిన్-హరిరూపే-సురదారుణి- కల్పవృక్షే- వల్లివత్ ఆరుణ్యే
నశోణిమ్నా-అభూత్ అజని దారుణ్యేన-క్రౌర్యేణ-అసంగి-అసక్తం-దయా
శీలమితి భావః-ఏనత్-దైవతమేవ-ఈడే॥౪౯॥*శ్రీః-హితకరవాణీ-యాన్
పశ్యతి- తేభ్యః-నమాంసి - కరవాణి ఇయాన్ - హృతశోకరవా - అణీ
యాన్-హాతుం- అనర్థాన్- సుమప్రకరవాణీయాన్-ఇతిచ్ఛేదః॥*వ్యా॥
శ్రీరితి॥ హితకరా-శ్రితప్రియకారిణీ-పత్యుఃతదా త్రిరవ- శ్రావణరూపా
వాణిః-యస్యాస్సాఇతివాణీశబ్దేన. బహువ్రీహౌ తతః కృదికారాదితిఙీష్
హృతః-అపహృతః- శోకానాం-రవః-ఆర్తధ్వనిః-యయాసాఅతఏవ-శ్రీః
శృణ్వతీ-శ్రావయన్తీ- చేతి- వ్యుత్పత్తిసిద్ధగుణా-యాన్- జనాన్ పశ్య
తిఅణీయాన్ అణోరణుతరః-ఇయాన్-ఏతాదృశోహం -సుమప్రకర బాణీ
యాన్ పుష్పబాణసమ్బద్ధినః- అనర్థాన్-హాతుం-త్యక్తుం- తేభ్యః-లక్ష్మీ
కటాక్షితేభ్యః నమాంసి- నమస్కారాన్ - కరవాణి - తనవాని అశిషి
లోట్ ॥ ౫౦ ॥*మహోదయా సారభుజా. త్వయా- తయా. మహః
దయాసారభు - జాతు - అయాతయా - విలోప కారాతి శయా -
స్తదే- విభా-ఇలోపకారాతిశయా-ఆస్తదేవి- భా ఇతిచ్ఛేదః॥*॥వ్యా॥
మహ ఇతి- హేదేవి మహస్య ఉత్సవస్య ఉదయః- అతిశయః- తస్యాసా
రం ప్రవాహం భుఙ్క్తేనుభవతీతిత యాదయాసారంభవతే ప్రాప్నోతీతితా

శయాస్తదేవిభావిలోపకారాతిశయాస్త దేవిభా ||౫౧|| సురక్షయా దేవ హితాదృశావమాసురక్షయా దేవహితాదృశావమా । ముదారమేధేహి గిరావిహీనతాముదారమేధేహిగిరావిహీనతా ||౫౨|| కేవలంతుచ్ఛవిమ తాహరిణాక్షితవామతాః । కేవలంతుచ్ఛవిమితా హరిణాక్షి తవామ

దృశంక్షిపేనపునః సకస్రాంస్వం-మహాః తేజః-రూపమిత్యర్థః జాతుకదాప్యయా తయా అప్రాపయన్త్యా అజహత్యేతి యావత్ - తయాప్రసిద్ధయాత్వ యైవత్వయా స్వహైవవిలోపకానాం నాశకానాం అరాతీనాంరిపూణాం శయస్యహస్తస్య అస్తంనాశందదాతీతి తాదృశే విభాహరా ఇలాయా భూమేఃలోకస్యేతిభావః- ఉపకారేఅతిశేత ఇత్యధికరణే శేతేరిత్యచ్ ప్రత్యయః తాదృశీభా- తేజః - విభవాదిరూపమితియావత్ ఆస్త ఉస్సవానుబుభూషయావిభవాదిరూపపరిగ్రహస్య యువయోర్లోకోజ్జీవనార్థత్వసిద్ధిరితిభావః||౫౧||*సురక్షయా- దేవహితా- దృశా-అవమాసురక్షయాత్ ఏవ-హి -తాదృశా-అవ-మా-ముదా-రమే-ధేహి- గిరా- అవిహీనతాం- ఉదారమేధే-అహిగిరా- ఇహ-ఆనతా- ఇతిచ్ఛేదః||*వ్యా|| సురక్షయేతి హే ఉదారమేధే- రమే-త్వమితి శేషః- దృశా-కటాక్షేణ- అవమానాం- నీచానాం-అసురాణాం- క్షయాత్- సురక్షయా - సమ్యగ్రక్షణేనైవ-దేవానాంహితా-అనుకూలా-భవతీతి శేషః- తాదృశాదృశా-మా-మాం-అవరక్ష- ఇహ అహిగిరా- శేషాద్రౌ తాదృశేత్యనుషఙ్గః-ఆనతా- ఆగతాం త్వం- ముదా-గిరా- వాచా- అవిహీనతాం- అశూన్యత్వం- పూర్ణవాక్త్వమితియావత్- ధేహి-పోషయ- దిశేతియావత్- డుధాఞ్ ధారణపోషణయోరిత్యతఃలోట్||౫౨|| కేవలం- తుచ్ఛవిమతాః- హరిణాక్షి- తవ-అమతాః-కే- వలస్తు-ఛవిమతా-హరిణా - క్షితవామతాః- ఇతిచ్ఛేదః||*|| వ్యా| కేవలమితి|| హేహరిణాక్షి-మృగాక్షి- తవ-అమతాః-అనిష్టాః- అతఏవ కేజనాః- కేవలం-భృశం-తుచ్ఛాః- శూన్యాః-విమతాః-ద్వేషాంతధాభూతాః- విధేయం-ఛవిమతా-కాన్తిమతా- హరిణా- విష్ణునా- క్షితా-నాశితా-వామతా-రాగద్వేషాదిభిః -క్రౌర్యంయేషాన్తేచ- వలన్తు- వలసఞ్చలనేత్యస్మాద్విరోధినాంబాహుళ్యేన్నరక-శతురూపజానాపే- యాదితిభావః||౫౩||

తా॥౫౩॥ వైరస్యహానిదానేనమాన్యసాధ్యేనసాద్యతు। వైరస్యహాని-దానేనమాన్యాసాధ్యేనసాద్యతు॥౫౪॥ వృషాచలేశంకర తోద్యమాన వృషాచలేశంకరతోద్యమాన। వృషాచలేశంకర తోద్యమానయామ్బాత్త్యజోవర్షిగిరోదృశస్తే॥౫౫॥ రాజీవాయతనాపరత్రమహతీంకుర్యాన్ము

వైరస్య-హా-నిదానేన-మా-అన్యా-అసాధి-ఏనసా-అస్య-తు- వైరస్యహానిదానేన- మా-అన్యాసాధ్యేన- సా-ద్యతుఇతిచ్ఛేదః॥॥వ్యా॥వైరస్యేతి॥ వైరస్య- శాత్రవస్య నిదానేనఏనసాపాపేన - హేతునా అన్యా(ప్రాణనాన్నా అనః - ప్రాణనం జీవనమితియావత్ తత్రసాధురితియత్ మా-శ్రీః-పశూపుత్రాద్యైశ్వర్యమిత్యర్థః-అసాధి(ప్రాపిహా-సేధయ-తేర్ణ్యన్తాత్కర్మణిలుజిచిణ్ సిధ్యతేరపా - రలౌకిక ఇత్యేచ ఆత్వం సాత్వాద్య ఇతఃప రమితిభావః- అసాధ్యేన - కాయక్లేశాదిభి రశక్యైర్దుర్నిరోధేనవైరస్యాస్య వైరాగ్యస్య హాని దానేన ప్రతిబన్ధసంపాదనేన మాద్యతు మాఖణ్డయతు మాబాధిష్టేత్యర్థః - దోఅవఖణ్డనఇత్యతఆశిషిలోట్శ్యని-ఓతశ్యనీత్యోర్లోపః॥౫౪॥ * వృషాచలే - అశఙ్కరతా- ఉద్యమానవృషా-చలే-శఙ్క-రతోద్యమా- న-వృషాచలేశం-కరతః-అద్య.మా-నయఅమ్బ-అత్తి-అజః-వర్షి-గిరః-దృశః- తే-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥వృషేతి॥వృషేషుధర్మేషు- అచలే- స్థిరేధర్మిష్ఠే-ఇత్యర్థః॥నివృషోధర్మేశుపుంభేదరేతశ్చకామఖువాజిష్వితి నానార్థరత్నమాలాయాం॥ అశంకంయథాతథా-రతా-ఆసక్తాఉద్యమానస్య- ఉచ్యమానస్య- యాచ్యమానస్యేతియావత్. వృషావర్షుకావర్షతేరిగుపథలక్షణః-కః (స్త్రి)యాంటాప్ చలేవిషయచపలేశ(కరతాయాంమంగళకరత్వేఉద్యమః-ప్రయత్నోయస్యాస్సాతత్రఉద్యుక్తేత్యర్థఃసానభవతీతినశఙ్కరతోద్యమాచత్వంఅద్య- కరతః-హస్తావలమ్బదానేన-మా - మాం - వృషాచలేశం-శ్రీనివాసం-నయప్రాపయ-అజోనిత్యఃశ్రీనివాసః-తే- గిరః-అత్తిఅనుభవతి- పతివాల్లభ్యాత్ హృద్యతయాఅభ్యుపగచ్ఛతీతిభావః॥దృశః-తే- కటాక్షాన్-వర్షి-ఇచ్ఛతి । త్వదిఙ్గితపరాధీనత్వాదితిభావః ॥ ౫౫ ॥ రాజీవేతి ॥ రాజీవాయతనా- పరత్ర-మహతీం-కుర్యాత్ - ముదం- నః- కృపారాజీ- ఇవ- ఆయతనాగబాహుః- అఘహృత్- కృష్ణః-న- దేవః- పరః-రా- జీవాయ- తనౌ- ఇహాఅపి- సుఖ

దంనః కృపా। రాజీవాయతనాగబాహురఘుహృత్కృష్ణాఖ్యోన దేవఃపరః।
రాజీవాయతనాపిహాపిసుఖదా శుద్ధాతయైవార్ప్యతే। రాజీవాయతనా
యకం ఫణిగిరేర్యాసౌదయాశ్రితసాం॥౫౬॥ కౌమారమార చయత
స్సఫలంతపోస్యసామారమారక నుతస్యవృషాచలేన్దోః। రామార మా
రహితకోపతయాకృతాస్త్రమారమారవిసుధాంశుజయత్వవన్యాం౫౭

దా-శుద్ధా-తయా-ఏవ-అర్ప్యతే-రాజీ-ఇవ-ఆయత- నాయకం-ఫణిగిరేః
యా-అసౌ-దయాశ్రితసాం॥ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥కృపా రాజీవదయారాశిరివ
స్థితా రాజీవాయతనా-పద్మాలయానఃఅస్మాకం- పరత్ర-పరలోకే-మహ
తీంముదం - పరబ్రహ్మానుభవం- కుర్యాత్ - కరోత్వితి ప్రార్థనా యా
లిఙ్- ఆయతో దీర్ఘో- యోనాగః- సర్పః సఇవబాహుర్భుజో యస్య-తథా
భూతః - ఆయత నాగః - కాళీయస్సర్పోబాహౌ - యస్యతాదృశోవా-
మర్దనసమయే- ఫణాంపాదేనపుచ్ఛంపాణినాచ- కర్షణాదితిభావః-అఘ
హృత్ ఏవంపాపహృదపి-కృష్ణాఖ్యోదేవః- నపరః-నప్రకృష్టః- పాపహ
రణమేవ తేనక్రియతేస్మరణాది నానతుభోగ ఇతిభావః- ఇయంతు నతథే
త్యాహ రాఇతి-తయైవలక్ష్మ్యైతుఇహాతనాపిశరీరేపి-సుఖదాసుఖప్రదా
శుద్ధా- పాపహరాచ- రా- సంపత్- జీవాయ-ప్రాణినే-అర్ప్యతే-దీయ
తే-నిః రాత్రిర్యాం హేమ్ని శాలాయామాశంసాయాంగ తావపీతి నానార్థ
రత్నమాలా- యాఅసౌ- రాజీవా- పద్మా-ఫణిగిరేః- శేషాద్రేః- గుణక
ర్మణి వేప్యతేఇతికర్మణిషష్ఠీ -దయాశ్రితసాం భగవద్దయా ఫలపాపవి
నాశన్యాదిప్రవాహాణాం- కర్మణిషష్ఠీ- నాయకం-ప్రాపకం - స్వనాయ
కంచ- వృషాచలేశం- ఆయత - ప్రాపయత్విప్రైవ-తస్యాపి-పాప

హరణప్రవృత్తిరితిభావః॥౫౬॥ కౌమారం-ఆరచయతః- సఫలం- తపః-అ
స్య-సా-మారమారకనుతస్య-వృషాచలేన్దోః- రామా-రమారహితకోప
తయా-కృతాస్త్రమా-అరం- ఆరవిసుధాంశు-జయతు- అవన్యాం-ఇతి
చ్ఛేదః॥వ్యా। కౌమారమితి॥ కౌమారం- సుబ్రహ్మణ్యసమ్బన్ధి- తపః-క
ర్మ-సఫలం- సార్థం-ఆరచయతః- కుర్వతః-మారమారకేణ మదనాన్తకేన
రుద్రేణేతియావత్ - నుతస్య-స్తుతస్య- వృషాచలేన్దోః- రామాపత్నీ- ర
హితకోపతయా-శూన్యక్రోధతయా- కృతః-అస్త్రమః- యయాసా-సా
రమా-ఆరవిసుధాంశు-ఆసూర్యా-చన్ద్రంఅవన్యాంభూమౌ అరంభృశం

సారసేనమహితాపహారికా సారసేనమహితాపహారికా । సారసేనమహితాపహారికానస్తగాజయతియానఘంరమా ॥౫౮॥ త్వాంగతింజనని యెచ్ఛయైవభీమానయామితరసామహోదయాం। మానయామితరసా

జయతు॥౫౭॥*సా-రసేన-మహితాపహారికా-సారసా-ఇనం- అహితాపహారికా-సారసేనమహితాపహారికానస్తగా-జయతి-యా-అనఘం-రమా ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ రసే ఇ॥యా-రమా.ఇనంపతిం- అహితం-అపహారఇష్యమాణా-హృక్రోరన్యతరస్యామిత్యణౌకర్తుః-ణౌకర్తృత్వం-అహితంఅపహారయితుమితి- తుమున్ణ్వులౌక్రియాయాం క్రియార్థాయామితి- భవిష్యతిణ్వుల్ గమ్యాదిత్వాత్ - ద్వితీయాసమాసః - గుణకర్మణివేష్యత ఇతి-వి-కల్పాత్ - షష్ఠ్యాం- శేషషష్ఠ్యాంవాసత్యాంషష్ఠీ తత్పురుషోవా - అహితస్యాపహారికేతి- అకేనోరితినిషేధాచ్చ-ఇనశబ్దాన్నషష్ఠీ- తంపాపహారంకారయితుమిత్యర్థః- తాదృశీసతీ- సారా- స్థిరా- సేనాయేషాంతైః-రాజభిర్దేవైర్వా. విష్వక్సేనేనవా- మహితః- పూజితః-యః - అపహారికానస్తః-చౌర్యప్రయోజనహరిః-కృష్ణఇత్యర్థః- తంగచ్ఛతీతి - తథాభూతా చ- సతీఅనఘం- నిర్దోషం- జయతి- సర్వోత్కృష్టాభవతి - చోరసంగమేపి- స్వస్యాశ్రితరక్షణార్థతయానిర్దోషత్వ మిత్యపివ్యజ్యతే- చౌర్యవతశ్చరాజదండ్యస్య- తత్పూజితత్వం- చిత్రమితిచ- సా- సారసా- పద్మారసేన- ప్రేమాతిశయేన- మహాతాపస్య- లోకసంతాపస్య - హారికా- నాశికా- భవత్యేవేతిశేషః- జగద్రక్షణార్థమేవ- విష్వక్సేనాదివత్-భగవత్సంశ్లిష్టాయాః - తస్యాః - అస్మదాది రక్షణోన్ముఖత్వే కిముపవక్తవ్యమితిభావః॥౫౮॥ * త్వాం- గతిం-జనని-యా-ఇచ్ఛయా-ఏవ- భీమాన్ అయామి- తరసా - మహోదయాం- మానయామి-తరసా - మహోదయాం- ఆన- యామితరసాం- అహో-దయాం- ఇతిచ్ఛేదః॥ వ్యా॥త్వామితి॥ హేజనని- అహమితిశేషః- భీమాన్ - భవభీతస్సన్ తరసాజవేన-త్వాం॥గతిం-శరణం- అయామి- యా-మా- లక్ష్మీః- ఇచ్ఛయైవ-స్వచ్ఛన్దమేవ- యామితరసాం-వర్ధితప్రేమాం - వర్ధితభూమింవా- మహోదయాం-అత్యంతాభ్యుదయకరీం-దయాం-ఆన- ప్రాణితిస్మ- తస్యాం- ప్రేమవర్ధనేన- అభ్యుదయకరణేనచ- దయాంసఫలాం- అకరోదితిభావఃఅ

మహోదయాయామానయా మితరసామహోదయాం॥౫౯॥ మారమాతర
ణిమానమస్యతాం మారమాతరణిమాన మస్యతాం । మారమా తరణి

హో ఇతి-తద్దయా కార్యవై చిత్ర్యస్మరణం- ఆనేతి- అంతర్భావితణ్యర్థా
దని తేః-జీవనార్థాత్ కర్తరిలిట్ మహాంతి-ఉదకానియస్మిన్ ఇతిమహోదః-
క్షీరోదః-ఉదకస్యోదస్సంజ్ఞాయామిత్యత్ర -ఉత్తర పదస్యచేతివక్తవ్యాదు
దకశబ్దస్యఉదాదేశః- తం-యాతీతి - ఆతోనుపసర్గ ఇతి- కే- తతష్టాప్ మ
హోదయాం- అవతారాయక్షీరాబ్ధింప్రాప్తాంతామితి శేషః- తామేవే
త్యర్థః- తరసా- బలేన-యథాశక్తితియావత్- మానయామి- పూజయా
మి-నాన్యమితిభావః - యద్వాయా - ఇచ్ఛయైన- మహోదయా-క్షీరా
బ్ధింప్రాప్తాసతీ - యామితరసాందయాంప్రాప్యేతి శేషః - అం - విష్ణుం-
ఆన- జీవయతిస్మతాం - మహోదయాం- అత్యంతాభ్యుదయకరీం-తర
సా- మానయామీతివా-జగద్రక్షకస్య- విష్ణోరపి-ప్రయత్నసాఫల్యకరణేన
తజ్జీవకత్వాత్-అహో ఇతివిస్మయః॥౫౯॥ * మారమాతః-అణిమానం-
అస్య।తాం-మా-అర-మా-తరణిం-అనమస్యతాం-మారం ఆతరణిమానం
అస్యతాం-మా- ఆరం-ఆతరణి- మానం-అస్యతాం-ఇతిచ్ఛేదః॥వ్యా॥ మా
రేతి॥ హేమారమాతః- కామజనని- మమేతి శేషః- అణిమాణులేశతాం
ఫల్గుత్వమితియావత్ - అస్యనిరస్య- అసునిరసన- ఇత్యోలోటి హేర్ధుక్ బ
ద్ధావస్థామపోహ్య ఆనన్ద్యావస్థారూపమోక్షుందేహీతిభావః - అనమస్య
తాం-ఈషత్ప్రణతానాంతరణిం భవ సాగరనావంతాం ప్రసిద్ధాంత్వా
మితి శేషః- తాం- ప్రసిద్ధాంవిష్ణురూపాంఅనమస్యతాన్తరణిమితివావిధే
యప్రాధాన్యాత్ స్త్రీలిఙ్గత్వంఅహమితి శేషః-మారమా-నాశ్రయామిన్నే
తినఅర్త్నేరితిమిపిణాలి ఆరేతినిషేధార్థమారూపావ్యయద్వయయుక్తంబో
ధ్యంత్వాంపురస్తాత్యశరణాగతింకృతవానేవాహమితిభావః- మారం
మరణంస్వస్యపరస్యచఅస్యతీత్యస్యన్తఃస్యతేశ్నతరినఙ్ సమాసః- అనా
శయన్తః- అత్యాజయన్తఇతియావత్ తేషాంఆతరణం సమ్యక్వితరణం

మానమస్యతాంమారమాతరణిమానమస్యతాం ॥౯౦॥ కలితమసారమ
నాశాధ్యాయా మహితం నరామరామాన్యం । కలితమసార మనాశా
ధ్యాయామహితంనరామరామాన్యం॥౯౧॥

ఇతి శ్రీమదాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
యమకస్తబకశ్చతుర్దశః

తేననిర్వృత్తంఆతరణిమంతాదృశమానంజీవనంఅత్యన్తసమృద్ధిసమ్యక్తర
ణేననిర్వృత్తంతనంమోక్షమితివాఅస్యతాంఅశక్త్యానిరస్యతాం - అన్య
దేవానామితిశేషః - మానంపూజనం - కర్మఆతరణి - సూర్యపర్యన్తం
మారంమాగమం అగ్నేర్లుడిమిపిసత్తిశాస్త్యజేమితి - అజిమదృశోజిగణఇ
తిగుణేమాఙ్ యోగాదాడభావే అరమితిభవతి నశ్వరాణాం క్షుద్రఫల
ప్రదానాంపూజనంకదాపికస్యాపి నకుర్యామితిత్వమేవశరణాగత్యాప్రస
న్నాసతీమోక్షం దేహీతిభావః ॥౯౦॥ కలితమసా - అరం- అనాశా
ధ్యాయామహితం-నరామరామాన్యం- కలితం- అసారం- అనాశాః-
ధ్యాయామ- హితం-న- రామరామాన్య మితిచ్ఛేదః-కలితమసా- కలిసి
ద్ధాజ్ఞానేనకలితం- ఆక్రాన్తంఅతఏవ అరంభృశం- అనాశఃస్థిరః- యః-
ఆధీనాందుఃఖానాంఆయామః- దైర్ఘ్యంతేనహితం ధృతం-అతఏవనరా
శ్చామరాశ్చ నరామరాః - తైరమాన్యం అపూజనీయం అసారం అస్థి
రఞ్చరామరామాన్యం- రామపత్నీభిన్నందేవంఅనాశాః- వీతరాగాస్స
న్తః- క్షుద్రఫలసంగరహితా ఇతియావత్- హితంఇష్టసాధనం విధేయ
విశేషణంనధ్యాయామనచిన్తయామేః ప్రార్థనాయాంలోట్యుత్తమబహు
వచనం-అనన్తస్థిరానన్దస్వరూపపరమాత్మనిత్యయుక్తాంతాదృశీంలక్ష్మీమే
వసర్వఫలసాధనతయా ఉపాసీమహీతిస్వ పరహితవచనరూపతయాబ
హువచనమితిభావః॥౯౧॥ *

ఇతి శ్రీ కౌశికోత్తం సభూమ్నాశబ్ద విద్యాసుధీమణినా
గోపాలాచార్యేణవిరచితాయాం బుధామోది
న్యాఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం
యమకస్తబకవ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీరస్తు

నక్షత్రమాలాస్తబకప్రారంభః

ఆనన్దమైన్దిరాఃకుర్యు రపాఙ్గాయత్ప్రసాదతః । అశ్వినీహస్తిసం పన్నాసమ్పదుజ్జృమ్భతేనృణాం ॥౧॥ భగవతిసుధాబ్ధికన్యే భవతీంభూ ష్ణుఃప్రపద్యేహం । పరమాభరణీభూతాంభుజాన్తరేభోగిశైలేన్ద్రోః ॥౨॥ నిజశిరసినిదధదుచ్చైః స్సమ్పన్మయ్యాస్తవామ్బసోదర్యం । అపిసకలవిభ వదాయీహావ(శ్రీ)భూతకృత్తికోభిక్షుః ॥౩॥ తామసహ్యభవ తాపశా న్తయేస్తౌమితామరసవాసినీ మహం । వర్ణయన్తియదపాఙ్గ మాలికాం

అథనక్షత్రమాలాస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే॥

అథప్రతిశ్లోకంక్రమేణనక్షత్ర నామాఙ్కితంసప్తవింశతి శ్లోక పరిమి తంస్తబకంనిబధ్నన్ - స్తౌతి ॥ ఆనన్దమితి ॥ యేషాం-కటాక్షాణాం-య స్యాలక్ష్మ్యైవా-ప్రసాదతః- అనుగ్రహాత్- నృణాం-అశ్వినీ- అశ్వభూమ వతీ-హస్తిభిః-గజైః-సమ్పన్నా- సమృద్ధా- సమ్పత్-ఉజ్జృమ్భతే- అభివ ర్ధతే-ఐన్దిరాః - ఇన్దిరాయాఇమేఐన్దిరాః- లక్ష్మీసమ్బన్ధినః- అపాఙ్గాః-క టాక్షాః-ఆనన్దం- కుర్యుఃఅశ్వినీ-హస్తాదినక్షత్రందేశభూత స్వర్గసంపద పీతిగమ్యతే॥౧॥ భగవతీతి॥ సుధాబ్ధికన్యే- హేభగవతి - లక్ష్మీ- భూష్ణుః- వర్ధిష్ణుః- అహంభోగిశైలేన్ద్రోః-శేషాచలేశ్వరస్య- భుజాన్తరే-వక్షస్థలే- పరమాభరణీభూతాం- ఉత్తమభూషాయితాం- భవతీం ప్రపద్యేభరణీ తిద్వితీయనక్షత్రనామచిహ్నితం ॥౨॥ నిజేతి॥ హే అమ్బసమ్పన్మయ్యాః- ఐశ్వర్యప్రచురాయాః- తదధిష్ఠానదేవతాయా- ఇతియావత్ - తవ-సో దర్యం-భ్రాతరం-చన్ద్రమితియావత్-నిజశిరసి-ఉచ్చైః-భృశం-ఊర్ధ్వంని దధత్- సకలవిభవదాయ్యపిన(శ్రీ)భూతా-కృత్తిఃగజచర్మయస్యసః-భిక్షు శ్చ-భవతీతిశేషః - కృత్తికేతి - తృతీయనక్షత్రనామనిబద్ధం ॥౩॥ తామితి॥ యస్యాః- అపాఙ్గమాలికాః - కటాక్షపరంపరాం-వాసుదేవనిలయస్య శ్రీవైకుణ్ఠస్య- అధిరోహిణీంనిశ్రేణికాం - వర్ణయన్తి-తాం- తామరస వాసినీం- అహం-అసహ్యస్య-దుస్సహస్య- భవతాపస్య- శాన్తయే-స్తౌ

వాసుదేవనిలయాధిరోహిణీం ॥ ౪ ॥ తవసుధాంశుజయాభిముఖం ముఖం మృగశిరోమణిదర్పముషా దృశా । విఘటకం చ వపుస్తటిదున్నతేర్భవ నమాతరతో నతవోపమా ॥ ౫ ॥ వరుణాలయేన్ద్రతనయే కరుణార్ద్రాస్తవ లోకమాతరవలోకవిశేషాః । పరితన్యమానదురితం సతతం మామధునా పునన్తు మధునాశనకాన్తే ॥ ౬ ॥ శాపేన రోషణమునేశ్శమితప్రభావో దేవోత్తమో మధుజితో దయితే విషణ్ణః ॥ తన్వంస్తవ స్తవవచస్తబకైస్సపర్యాం స్థానే విరాజతి పునర్వసురుద్రసేవ్యే ॥ ౭ ॥ నిగమకథితమాయుర్నిస్తులారోగ్యభాగ్యం । నిరవధికవిభూతిం నిత్యహృద్యాశ్చ విద్యాః । భగవతి గుణపూర్త్తిం

మి-రోహిణీతి తురీయం-నక్షత్రనామ రచితం ॥ ౪ ॥ తవేతి ॥ హే భువనమాతః- తవ ముఖం- సుధాంశుజయే - అభిముఖం-ఉన్ముఖం భవతీతి శేషః- తవ దృశా-మృగశిరోమణేః-మృగశ్రేష్ఠస్య-దర్పముషా-గర్వాపహారిణ్యౌ భవతః అవపుశ్చ-తటిదున్నతేః- విద్యుదుత్కర్షస్య విఘటకం-నిరాసకమిత్యర్థః-అతః కారణాత్ - తవ ఉపమా-కేనాపి సామ్యం- నాస్తీత్యర్థః- మృగశిర ఇతి పఞ్చమనక్షత్రనామ ॥ ౫ ॥ వరుణేతి ॥ వరుణాలయేన్ద్రతనయే - సాగరేన్ద్రసుతే - మధునాశనకాన్తే- హే లోకమాతః - తవ కరుణార్ద్రాః కృపాశిశిరాః- అవలోకవిశేషాః- సతతం-పరితన్యమాన దురితం- క్రియమాణపాపం-మాం-అధునా-సమ్ప్రతి-పునన్తు-పావయన్తు. ఆర్ద్రా ఇతి షష్ఠనక్షత్రనామ ॥ ౬ ॥ శాపేనేతి ॥ మధుజితో దయితే- రోషణమునేః - దూర్వాససో మహర్షేః-శాపేన-శమితప్రభావః-నిరస్తవిభవః- అత ఏవ విషణ్ణః ఖిన్నః- దేవోత్తమః-దేవేన్ద్రః- తవ- స్తవవచోభిః - స్తుతివాగ్భిరేవ-స్తబకైః-గుచ్ఛైః- సపర్యాం తన్వన్- సన్-వసురుద్రసేవ్యే - స్థానే-ఇన్ద్రపదే పునః- విరాజతి పునర్వసురితి-సప్తమం నక్షత్రనామ ॥ ౭ ॥ నిగమేతి ॥ హే భగవతి- త్వం త్వామితి శేషః- భేజుషాం-సేవితవతాం - నిగమకథితం- వేదోక్తం-ఆయుః- శతమానమిత్యర్థః- నిస్తులం-అసదృశం- ఆరోగ్యం నీరోగత్వం- తత్సంయుక్తభాగ్యం చ- నిరవధికాం- అనన్తాం- విభూతిం- శ్రియం- నిత్యహృద్యాం - నిత్యరఞ్జనీం- విద్యాం - బ్రహ్మవిద్యాం చ- గుణ

భాసమానాఞ్చకీర్తిం । బలిరిపుపదభక్తింభజపుష్యసిత్వం॥౮॥ శేషా
చలాధీశాఙ్గకాశ్లేషాచలామోదోన్నతి । స్వైస్వభావోన్మేషాద్ధి సంశో
షావహావిశ్వప్రసూః। తోషాయనఃకల్పేతదుగ్ధోషాపహం యస్యాః ప
దం। భాషాశచీముఖ్యద్యుసద్యోషాశిరోభూషాయతే ॥౯॥ ఇహోపా
స్తేయస్తేచరణకమలద్వంద్వమమలం। సపూజ్యస్స్వారాజ్యంజనని కలయి
ష్యన్నవికలం । మఘోనస్సామ్రాజ్యం మదనమథనస్యాపివిభవం తృణ
ప్రాయంప్రాయోగణయతిపదం ద్రౌహిణమపి ॥౧౦॥ ఆర్యాసేవితము

పూర్తిం- కల్యాణగుణసమృద్ధిం- భాసమానాం- ప్రకాశమానాం-కీర్తిం
చ- బలిరిపోః- త్రివిక్రమస్య- పదభక్తించ-పుష్యసి- దిశసి- పుష్యేత్యష్ట
మనక్షత్ర నామ॥౮॥ శేషేతి॥ శేషాచలాధీశస్య- అఙ్గకానాం- మృద్వవయ
వానాం-చయనీయాశ్లేకప్రత్యయః- ఆశ్లేషేణ- ఆలిఙ్గనేన- యాఅచలా-
స్థిరా- ఆమోదోన్నతిః- వాసనాతిశయః- హర్షాతిశయోవా - యస్యా
స్స్వభావోన్మేషః- సంసారాభివృద్ధిరేవఅబ్ధిః - తత్సంశోషం ఆవహతీక
రోతీతితథాభూతా- విశ్వప్రసూః- జగజ్జననీ-నః- అస్మాకం- తోషాయ-
ముదే- కల్పేత-యస్యాః-లక్ష్మ్యాఃపదం - భాషాశచీముఖ్యాః- వాణీన్ద్రా
ణీప్రభృతయః-యాః- ద్యుసద్యోషాః-దివిషత్తరుణ్యః-తాసాం-శిరోభూ
షాయతే- అవతంసవదాచరతిదివ్యాస్త్రీభిః- భిర్నిత్యసేవితేతిభావః ఆశ్లే
షాఇతినవమనక్షత్రనామ॥౯॥ ఇహేతి॥ హేజనని-ఇహలోకే- తే-అమలం
చరణకమలద్వన్ద్వం-యఃఉపాస్తే- పూజ్యః-సః- అవికలం- నిరతిశయం-
స్వారాజ్యం-శ్రీవైకుణ్ఠం-కలయిష్యన్-గమిష్యన్-మఘోనః- శక్రస్య-సా
మ్రాజ్యం-మదనమథనస్య-మదనాన్తకస్యాపి- విభవం- ద్రౌహిణం-బ్రహ్మ
సంబన్ధి- పదం-స్థానమపి-తృణప్రాయం-ప్రాయః-భృశం-గణయతి-మనుతే
మఘేతిదశమనక్షత్రనామ॥౧౦॥ఆర్యేతి॥ ఆర్యైః- పూజ్యైః- సేవితంలోకే
తర్క్యతారకమితి పాఠస్స్వభావ తర్యర్యమేతిఅర్యమన్ శబ్దాదార్యమణమి
తిస్యాత్ అర్యమః దాతా॥యః-ఖలువై దదాతిసోర్యమేతిశ్రుతేః తద్రూపా
తారకా- కనీనికాఅపాంగఇతియావత్ - యస్యాతత్ -అభీష్టప్రదాపాఙ్గ
మితిభావః॥౧॥తారకాద్రైత్యవాదికా। కనీనికాయాంభేచా యంస నావత్కు

యంఫలమిష్టమర్యమతారకం । యత్క్షణేనని జేక్షణేన ముదాదదాతిస
దాతనం। తత్తటిన్సమధామమఙ్గళనామతామరసాలయం । పాలయత్వి
మనూనమత్సురయావతంపరదైవతం ॥౧౧॥ ఏకేనాఞ్జలినైవకఞ్జనిలయే
సర్వార్థముర్వీతలే; సన్ధాయాథముకున్దమన్దిరగతింస న్తన్వతీంత్వాంవినా।
మారంస్తౌతిచలేఖ లేన్నృపకులేవాగుత్తరాఫల్గునీ । త్వ్యాశాసేహ మహ
న్నిశంతదితరద్యాచామినోజాతుచిత్ ॥౧౨॥ క్షీపతుక్షిప్రమనల్పమప్ర
తిహతస్తాపత్రయంమామకం। భవదావాగ్నిభయావహ స్తవకృపావీక్షా

క్షిణద్వయోరితినానార్థరత్నమాలా॥ సదాతనం- పురాతనం-యత్-దైవ
తంకర్తృ-నిజేక్షణేన-ముదా- అక్షయంఫలం-ఐహికాముష్మికరూపమిత్యర్థః-క్షణేనదదాతి- తటిన్సమధామ- విద్యుత్సదృశతేజః- అనమత్-నమత్
సురయావతం-దేవస్త్రీనికరం - యత్ తత్ - తామరసాలయం- పద్మనిల
యం-మఙ్గళం-శుభకరం-నామ- యస్యతత్-తత్తేజః-ఇమం- ఆశ్రితంమా
మిత్యర్థః - పాలయతు అర్యమతారక మితిపూర్వాఫల్గునీ నామ ॥౧౧॥
ఏకేనేతి॥ హేకఞ్జనిలయే- ఏకేన- అఞ్జలినైవ-ఉర్వీతలే - సర్వార్థం-సక
లమనోరథం- సన్ధాయ-ఉత్పాద్యఅథ-ముకున్దమన్దిరగతిం- వైకుణ్ఠగతిం-
సన్తన్వతీం- కుర్వతీం-త్వాంవినా- ఉత్తరా - శ్రేష్ఠావాక్ - మద్వాణీ-
అతిచలే- అత్యన్తచపలే-ఖలే-ఫల్గుని- అల్పే- నృపకులే- మారం స్త-స్తావ
విహారతు-ఇతి- అహం- అహర్నిశమాశాసే- ప్రార్థయే - తదితరత్-త్వ
దన్యంవస్తు - జాతుచిదపి నోయాచామి - నయాచే ॥ ఉత్తరాఫల్గునీతి
ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రనామ ॥ ౧౨ ॥ క్షీపత్వితి॥ హేఅమ్బ- శశిసహో
దరి - అప్రతిహతః- యేనకేనాప్యనుల్లఙ్ఘితః- భవదావాగ్నేః- సంసృతి
రూపదవానలస్యభయావహః- భయఙ్కరః- తచ్ఛామక ఇతియావత్-
తవకృపావీక్షా- కరుణాకటాక్షః- సైవ - సుధానిర్ఝరః - అమృతప్రవా
హః- మామకం- అనల్పం- తాపత్రయం- ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రితయం
తదూర్ధ్వపసన్తాపంచ-క్షిప్రం- క్షిపతు-నిరస్యతు- యతః- కటాక్షామృత

సుధానిర్ఝరః। వ్యథయన్ సాధుకదమ్బమమ్బ విహితప్రౌఢాగమవ్యాహతి
శ్శశినస్సోదరి హా నిదాఘవిభవ శ్శాన్తిం యతో విన్దతి ॥౧౩॥ లోకే పాకారి
మేకే విరచితయజనశ్రేణయః ప్రీణయన్తే। కేచిత్త్రాసాపనుత్త్యై విదధతి నృ
హరేర్యోగివర్యాస్సపర్యాం। అన్యే పాథోధికన్యే హరపరిచరణం కుర్వతే
సర్వదేహ। త్వామేవామేయరూపాం మనసి వయమమీ సేవయా భావ
యామః॥౧౪॥ మయి సర్వాపకృతిక్షమే పి కలయస్వాతీ వశీతాం దయాం।
హరికాన్తే భువనోపకారినిరతేష్వన్యేషు ధన్యేష్వివ। పనసామ్రాదిమహీ
రుహేషు దదతీ భూరీణి వారీణి సా। విషవృక్షే పి ముహుః ప్రవర్షతి న కిం వి

ప్రవాహేణ- సాధూనాం- సతాం- కదమ్బం-సమూహం- తద్రూపం-
సాధు- సమీచీనం- కదమ్బం నీపవృక్షం- వ్యథయన్-ఖేదయన్-విహితా-
రచితా-ప్రౌఢానాం- ప్రథితానాం-ఆగమానాం- శ్రుతీనాం-శాస్త్రా
ణాంచ- తదాత్మకవృక్షాణాంచ వ్యాహతిః-క్షతిః-యేనసః- హానిం- సద్గ
తివిఘాతం- దదస్తీతి- తాదృశానాం- అఘానాం- పాపానాం- విభవః-త
దాత్మకః-యః-నిదాఘవిభవః- గ్రీష్మమహిమా- శాన్తిం విన్దతి॥హా- ఆశ్చ
ర్యం-హస్తేతి త్రయోదశనక్షత్రనామ॥౧౩॥ లోకఇతి॥ హే పాథోధికన్యే
లోకే-ఏకే- మానవాః- విరచితాః-యజనానాం- యజ్ఞానాం- శ్రేణ
ః-పఙ్క్తయః- యైస్తే-తాదృశాస్సన్తః-పాకారిం-ఇన్ద్రం-ప్రీణయన్తే-త
ర్పయన్తి-కేచిత్-యోగివర్యాః- త్రాసాపనుత్త్యై-తాపత్రయభయాప
నోదనాయ-నృహరేః-నృసింహస్య-సపర్యాం-పూజాం-విదధతి- కుర్వన్తి
అన్యే-నరాః- హరస్య రుద్రస్య-పరిచరణం- పరిచర్యాం కుర్వతే- అమీవ
యం- ఇహలోకే- సర్వదా - అమేయరూపాం - అపరిచ్ఛేద్యస్వరూ
పాం- త్వామేవ - సేవయా భావయామః - చిత్రేతి చతుర్దశం నక్షత్ర
నామ ॥ ౧౪ ॥ మయీతి॥ హే హరికాన్తే- విశ్వామ్బ- సర్వాపకృతీ
నాం-సర్వాపరాధానాం- క్షమే-ఉచితే-మయి- భువనోపకారనిరతేషు
లోకోపకారసక్తేషు- అన్యేషు-మదితరేషు - ధన్యేషు పురుషేష్వివ-అతీ
వశీతాం- శిశిరాం-దయాం- కలయస్వ-కురుష్వ- తదేవ సామాన్యేన దృ
ష్టాన్తేన సమర్థయతి॥ పనసామ్రాదిషు-కణ్టకఫలమాకన్దాదిషు-మహీరు
హేషు- భూరీణి-అధికాని- వారీణి-దదతీ-సా-ప్రసిద్ధా-కాదమ్బినీ-మేఘప
ఙ్క్తిః- విషవృక్షే- కింపాకద్రుమేపి-ముహుః- న ప్రవర్షతి కిం - వర్షత్యే

శ్యామ్బుకాదమ్బినీ ॥౧౫॥ పూర్ణంవర్ణయితుంతవామ్బనిగమానప్రా
భవన్ప్రాభవం। యస్యాస్స్వర్గణికాముదంవిదధతేదాస్యేనలాస్యేనచ।
వాణీసాచవిశాఖదన్తిముఖయోర్మాతాపిజాతాదరే । ధన్యేచామరవీజ
నంరచయతోఽథత్రైకశాచీంశచీ॥౧౬॥ బహుతరమనూరాధారయతామ్బ
ఖైరఖిలైశ్శ్రుతిర్నళినజనుషానిర్మాతుమహోయదమ్బనశక్యతే। కథమి
హతవస్తోత్రేకవయస్స్వయంవయమిన్దిరే । జననిశిశవశ్శక్త్యార్థకృతోఽథ
వాజననీముదే॥౧౭॥ త్రస్యత్తాతాభిహితవచనత్రాణధర్మాయసీతే।జ్యే

వేతిభావః-స్వాతితిపఞ్చదశంనక్షత్రనామ ॥౧౫॥ పూర్ణమితి॥ హేఅమ్బ-
తవ-పూర్ణం-ప్రాభవం- వైభవం- వర్ణయితుం-నిగమాః- శ్రుతయః-న
ప్రాభవన్- నశక్నువన్- యస్యాస్తవస్వర్గణికాః- అప్సరసః- దాస్యేన
శిశ్రూషయా. లాస్యేన- నృత్యేనచ-ముదం - విదధతే- కుర్వతే- సా-ప్ర
సిద్ధా-వాణీ- సరస్వతీచ- విశాఖదన్తిముఖయోః - కుమారగజాననయోః
మాతాపి- జాతాదరే - ఉమ్బాతాసక్తికేఅతఏవ - ధన్యేచసతీ- చామ
రవీజనం- రచయతః- కుర్వతః- శచీ-ఇన్ద్రాణీ-కశాచీం-పతద్గ్రహం తా
మ్బూలోచ్ఛిష్టవాహకపాత్రవిశేషమితియావత్ - ధత్తేవిశాఖేతి
షోడశంనక్షత్రనామ ।౧౬॥ బహుతరేతి ॥ హేఅమ్బ- ఇన్దిరే- జనని-
బహుతరాః-మనవః-మన్త్రాః-యాసుతాః- శ్రుతీః-అఖిలైర్ముఖైః- చతు
ర్భిరితియావత్- ఆధారయతా- ఆసమన్తాద్ధారయతా - నళినజనుషా-
కమలజన్మనా- బ్రహ్మణేతియావత్- యత్-స్తోత్రం-నిర్మాతుం- రచయి
తుం- నశక్యతే- అహో - బ్రహ్మణోఽప్యశక్యస్తుతిత్వేకథనేన శ్రీగుణాన
న్త్యంప్రకాశ్యత ఇతిభావః॥ ఇహ-ఈదృశేతవస్తోత్రే- వయం - స్వయం-
కథంకవయః- భవేమేతిశేషః- కవయితుమశక్యా ఏవేతిభావః - అథవా-
శిశవః- బాలాః- శక్త్యార్థకృతోయథాశక్త్యాచరన్తోఽపి- జననీముదే- మా
తృతుష్ట్యై- భవన్తిఖలుఅనూరాధేతిసప్తదశంనక్షత్రనామాఙ్కితం॥౧౭

దితి॥ హేసీతే- తా- పరి - తాతేన జనకేనద
శరథేనేతియావత్- అభిహితస్య- ఉక్తస్య- వచనస్య- త్రాణధర్మాయ-
పరిపాలనాయేత్యర్థః - రఘుపరిబృఢే- రాఘవే - జ్యేష్ఠికాం- జ్యేష్ఠ

ష్టైశ్చార్హంరఘుపరిబృఢేరాజ్యముత్సృజ్యయాతే । విశ్వంత్రాతుంత్వమ
నుచలితావీరమేనంహినోచేత్ । కస్మాద్భస్మీభవతుజగతాంకణ్టకఃపఙ్క్తి
కణ్ఠః॥౧౮॥ ద్విషచ్చమూలయేచ్ఛయాతవాఙ్ఘ్రిపద్మమిన్దిరే । స్ఫురత్స
రోజమన్దిరేసురాఃపురావవన్దిరే । తదేవసమ్పదేవయంనిరాపదేతమో
భిదే। భజామహేభుజాయుగీయుజానతేనమౌళినా ॥౧౯॥ కలితనియమ
పూర్వాషాఢకాషాయచేలా । యతసకలహృషీకాయద్యతీన్ద్రా విశ
న్తి । తదపిభజతిధామన్యస్యభారంత్వదఙ్ఘ్రౌ।మమజనని నృపాశో మాదృ
శోబాలిశోపి॥౨౦॥ సారాపదానశతమోదితవిశ్వదేవ । తారాపతిస్థను

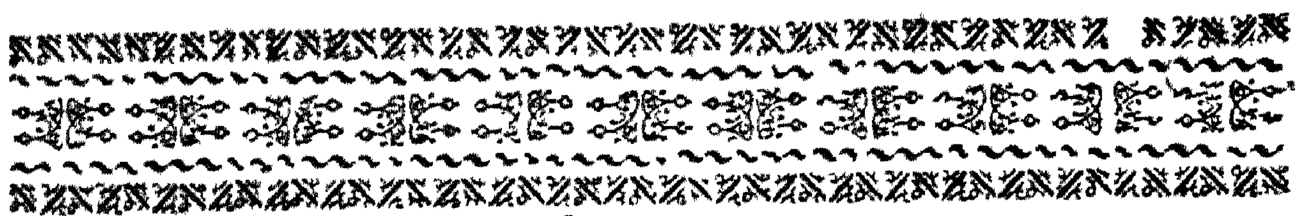
పుత్రస్యైవోచితం- రాజ్యంఉత్సృజ్య - సంత్యజ్య- యాతే - వనంప్రతి గతేసతి-విశ్వం- ప్రపఞ్చం-త్రాతుం-ఏనంవీరం- రఘువీరం- త్వం- అనుచలితా- అనుప్రయాతానోచేత్- జగతాంకణ్టకః - పఙ్క్తికణ్ఠః- దశగ్రీవః-కస్మాత్-భస్మీభవతు- తథానచేత్ - సః నమ్రియేతైవేతిభావః-జ్యేష్ఠేత్యజ్ఞ్యా-తమష్టాదశర్క్షనామ॥౧౮॥ద్విషదితి॥ స్ఫురత్సరోజమన్దిరే- హే ఇన్దిరే-తవఅఙ్ఘ్రిపద్మం-పురా సురాః- ద్విషచ్చమూనాం - రిపుసైన్యానాం-లయేచ్ఛయా-వినాశాశయా- వవన్దిరే-ప్రణేముః - తత్పాదారవిన్దమేవతమోభిదే- అజ్ఞానచ్ఛిదే-నిరాపదే-నిర్విపత్తయే- సమ్పదే- ముక్తైశ్వర్యాయ- వయం-భుజాయుగీయుజా- భుజద్వయీసహితేన-నతేన-వినయనమ్రేణ- మౌళినా- భజామహే-ప్రణమామః;మూలేతి ఏకోనవింశనక్షత్రాఞ్చితమితిజ్ఞేయం॥౧౯॥కలితేతి॥ హేజనని- కలితాని-వసితాని నియమపూర్వాణి- ఆషాఢకాషాయచేలాని - దణ్డకాషాయవస్త్రాణి-యైస్తే॥ని॥ఆషాఢోయమినాందణ్డఇత్యమరః- యతాని-సంయతాని- సకలాని-హృషీకాని- బాహ్యాన్తరేన్ద్రియాణి- యైస్తే-యతీన్ద్రాః- సంయమీన్ద్రాః-యత్పదం-విశన్తి-ప్రవిశన్తి- తద్ధామాపి-కర్మ-త్వదఙ్ఘ్రౌ-భారం-న్యస్య-భరసమర్పణంకృత్వేత్యర్థః- మాదృశః-బాలిశః-నృపాశః-మనుజాధమోపినృశబ్దాద్వ్యాప్యేపాశబితిపాశప్ప్రత్యయః భజతి, త్వత్కటాక్షితస్యపురుషస్యకఠోరవ్రతానుష్ఠానపరయోగీన్ద్రప్రాప్యమపిపదం సులభమితిభావః- పూర్వాషాఢేత్యజ్ఞ్యా-తమితిబోధ్యం॥౨౦।సారేతి॥ హేకమలే సారాణాం- శ్రేష్ఠానాం- అపదానానాం- చరిత్రాణాం- శతేన-మోదితాః- తోషితాః-విశ్వేచదేవాః-యేనతస్మిన్- తారాపతౌ-వాలినితిష్ఠ

విభానుసుతేన రాజ్యం। త్వత్ప్రీతికార్యసహకారగిరైవ లబ్ధం। కార్యో
ద్యమోఽపి కమలే మహతాం శివాయ ॥౨౧॥ దురితం విషహ్య నిఖిలం దయా
నిధే। పరిపాతు కించన మముం భవానితి। జగదుద్భవాదినిరతస్య శార్ఙ్గిణః
శ్రవణే భిధేహి రహసి స్వయం రమే॥౨౨॥ అశక్తోఽస్మి మస్సాధనిష్ఠాసహస్రే
ష్వహం కర్మబోధాద్యుపాయాన్తరేషు। అతస్తావకీనే సురద్రోరనూనే।
పదే లోకమాతః ప్రపద్యేఽతిభీతః ॥౨౩॥ త్వత్పరిగ్రహజుషం ద్విషన్ రమే।
క్షీయతే బహుసహాయవానపి। తన్నిదర్శనమపాస్తవారిజః శ్చన్ద్రమాశ్శ
తభిషగ్నిషేవితః ॥౨౪॥ భగవతియస్య భవద్గుణకీర్తనకం ప్రోష్ఠపదమా

తీతి-త్రాదృశమపి దుర్లభత్వద్యోతకమిదం విశేషణం- రాజ్యం-భానుసుతేన
సూర్యపుత్రేణ- సుగ్రీవేణేతియావత్- త్వత్ప్రీతికార్యస్య- లఙ్కానగ
రాత్ త్వదానయనకృత్యస్య సహకారగిరా- సాహాయ్యోక్తిమాత్రేణైవ-
లబ్ధం- ప్రాప్తం- తదేవ సామాన్యేన సమర్థ్యతే। మహతాం- మహాత్మ
నాం-కార్యేషు- ఉద్యమః-యత్నోఽపి- శివాయ-క్షేమాయ-భవతీతి శేషః-వి
శ్వేదేవతారేతిఉత్తరాషాఢర్క్షనామచిహ్నం నిహితమితి జ్ఞేయం॥౨౧॥ హే
దయానిధే - రమే- త్వం జగదుద్భవాదినిరతస్య త్వదేకరసలీలాపరవశస్య
అవసరలాభప్రదర్శనాయేదం శార్ఙ్గిణః శ్రవణే అకిఞ్చనం- త్వదన్యసాధనమ
మన్యమానం-అముం జనం-భవాన్ నిఖిలం దురితం విషహ్య-పరిపాతు-రక్షే
త్యర్థః-ఇతి-రహసి- స్వయం-అభిధేహి- నివేదయ- శ్రవణ ఇతి ద్వావింశతా
రాఙ్కితమితి భావ్యం॥౨౨॥ అశక్త ఇతి॥ హే లోకమాతః-అహం దుస్సా
ధాని అశక్యాని నిష్ఠాసహస్రాణి-నియమసహస్రాణి యేషు తేషు కర్మ-యా
గాది-బోధః- ఉపాసనావిషయం-జ్ఞానం చ తదాద్యుపాయాన్తరేషు-ఆది
నా ఉపాసనాభేదాః గృహ్యన్తే- అశక్తోఽస్మి-అతః- అతిభీతస్సన్- సురద్రోః
కల్పవృక్షాత్- అనూనే-అధికే- తావకీనే- త్వదీయే-పదే-కర్మణే- ప్రప
ద్యే-ఆశ్రయే-ధనిష్ఠేతి త్రయోవింశతారకానామాఙ్కితమితిబోధ్యం॥౨౩॥
త్వదితి॥ హే రమే- త్వత్పరిగ్రహజుషం- భక్తత్వేన భవదఙ్గీకృతం- జనం-
ద్విషన్-విద్విషన్ జనః- బహుసహాయవానపి క్షీయతే- స్వయమేవ నశ్య
తీత్యర్థః- అపాస్తవారిజః-తిరస్కృతత్వన్నివాసజలజః-శతభిషగ్భిః-అనేక
చికిత్సకైః-నిషేవితః-చన్ద్రమాః- తస్య- పూర్వోక్తస్య క్షయశీలత్వస్య ని
దర్శనం- దృష్టాన్తః తస్యాన్వహం క్షయశీలత్వప్రసిద్ధేరితి భావః-శతభిషగితి

స్యం। భవతి హి జగతి గతిస్తచ్చరణాంబుజరేణురస్మాకం॥౨౫॥ త్వత్పదమరవిన్దగృహే వన్దన్తే జన్తవో భువి యే। భువనోత్తర భాద్రపదక్షుణ్ణమమీషాం గృహద్వారం॥౨౬॥ శిశిరే వతీర్య సిన్ధౌ సాకం శీతాంశునా పద్మే। కరుణార్ద్రే కాన్తహృది స్థాస్నుర్ముష్ణాసి తాపం మే॥౨౭॥ సంగ్రథ్య చిత్రైః పదరత్నషణ్డైస్సమర్పితా దాస్యజుషా మయైషా। నక్షత్రమాలా నదరాజకన్యే హృద్యా త్వదీయే హృదయే చకాస్తు॥౨౮॥ ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే నక్షత్రమాలాస్తబకః పఞ్చదశః

చతుర్వింశతారకాఙ్కితమితి జ్ఞేయం॥౨౪॥ భగవతీతి॥ హే భగవతి-జగతి-యస్య పురుషస్య- ఆస్యం-ముఖం-భవద్గుణకీర్తనేన-కంప్రం- చఞ్చలం-ఓష్ఠపదం- యస్య తత్-భవతి-తస్య- పురుషస్య-చరణాంబుజరేణుః-అస్మాకం- గతిః-శరణం- ప్రోష్ఠపద సమాఖ్య నక్షత్ర చిహ్నం నివేశిత మిత్యవిజ్ఞేయం॥౨౫॥ త్వదితి॥ హే అరవిన్దగృహే-భువి- యే జన్తవః- త్వత్పదం-వన్దన్తే- ప్రణమన్తి- అమీషాం-గృహద్వారం-భువనోత్తరాణాం-లోకోత్తరాణాం- భాద్రాణాం గజవిశేష సమూహానాం పదైః- క్షుణ్ణం- క్షోభితం భవతీతి శేషః-ఇదంచ భద్రైర్మన్ద్రైర్మృగైర్భద్రైర్భద్రమన్ద్రమృగైస్తథేతి శ్రీరామాయణేనాగ విశేషతయా ఉపాత్తానామన్యేషా మప్యుపలక్షణం చత్రిన్యాయా దితిబోధ్యం ఉత్తరభాద్రపదేత్యనేన షడ్వింశ నక్షత్రాఙ్కితమితి జ్ఞేయం॥౨౬॥ శిశిర ఇతి- శిశిరే శీతళే-సిన్ధౌ - శీతాంశునా సాకం అవతీర్య-ఆవిర్భూయ శిశిరే - హే పద్మే కరుణయా-ఆర్ద్రే- శిశిరే- కాన్తస్య- భగవతః-హృది స్థాస్నుః- స్థితా సతీ-మే తాపం- ముష్ణాసి-అపహరసి రేవతీతి సప్తవింశ ఋక్షాఙ్కితమితి జ్ఞేయం॥౨౭॥ సంగ్రథ్యేతి॥ హే నదరాజకన్యే-దాస్యజుషా- కిఙ్కరత్వభాజా మయా-చిత్రైః- చతుర్దశశ్లోకపర్యన్తం ఉపక్రమే ఆనులోమ్యేన ఏకైకాక్షరాధిక్యభాగ్భిః - తదుపరి సప్తవింశపర్యన్తం ఏకైకాక్షరన్యూనత్వ భాగ్భి శ్చేత్యర్థః- పదరత్నషణ్డైః - పాదసమూహైః-సంగ్రథ్య- గుమ్ఫయిత్వా- సమర్పితా హృద్యా-హృదయంగమా- ఏషా - నక్షత్రమాలా - త్వదీయే హృదయే- హృది వక్షసి చ- చకాస్తు- విలసతు॥౨౮॥ ఇతి శ్రీ* లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం నక్షత్రమాలా స్తబకవ్యాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీరస్తు

అథచిత్రచరిత్రస్తబకప్రారంభః

పవిత్రంపద్మనాభస్యకళత్రంతత్పునాతునః । విచిత్రంత్రిషులోకే
షుచరిత్రంయస్యగీయతే॥౧॥ అప్రాకృతేపిభగవానవతారరూపే। ప్రా
యఃప్రజానుగుణమేవకరోతిజన్మ। మాతస్త్వయాతుమథితేప్రథమేహిభూ
తే, చిత్రంపురాజనిరకారితథాద్వితీయే॥౨॥ ఖ్యాతోభువిజ్వలనశీతళిమా
నుమానం। బాధానువిద్ధమితితార్కికసమ్ప్రదాయః। వాలానలేకమల

అథచిత్రచరిత్రస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారభ్యతే

పవిత్రమితి॥ యస్యలక్ష్మీరూపస్యభగవత్కళత్రస్యచరిత్రంత్రిషు
లోకేషువిచిత్రంఅత్యద్భుతం విధేయం- గీయతే-వర్ణ్యతే- పవిత్రం-పరి
శుద్ధంతత్, ప్రసిద్ధం- పద్మనాభస్యకళత్రం-నః-అస్మాన్-పునాతు- పావ
యతాత్॥౧॥ అప్రాకృతఇతి॥ హేమాతః- భగవాన్- అవతారరూపే
రామకృష్ణాదిదివ్య విగ్రహేఅప్రాకృతే- ప్రకృతిసమ్బన్ధరహితేసత్యపి-
ప్రాయః-భూయః- ప్రజానాం-అనుగుణం- సజాతీయం- జన్మ- ఉత్పత్తిం-
దేవమనుష్యాదిసంస్థానమితియావత్-కరోతి- త్వయాతు పురా- ప్రథమే
భూతే-పృథివ్యామిత్యర్థః- మథితేవిలోడితేసతిద్వితీయేభూతే జలే-జనిః-
ఆవిర్భావః-అకారి-చక్రే-తత్రైవ-ద్వితీయేభూతేజలేఇత్యర్థః మథితేసతిప్ర
థమేభూతేపృథివ్యాం- జనిరకారీత్యన్వయః-లోకవిరోధాదాశ్చర్యమితిభా
వః - వస్తుతస్తుప్రథితేమథనకాలేప్రథమేఆదౌభూతేభూతాఖ్యజన్తౌసతి
ద్వితీయేజలమథనేత్వమజనిష్ఠాః-తథాద్వితీయేమథితేపునర్మథనేభూతేజా
తేఇతిప్రథమే-అమృతాదితః ప్రాక్త్వమేవాజనిష్ఠా ఇతిభావః- భగవతః
ప్రజానుగుణావతరణంతవతుతద్విలక్షణావతరణమితితతోపిత్వచ్చరిత్ర
స్యవైచిత్ర్యమితిభావః॥౨॥ ఖ్యాతఇతి॥ హేకమలవాసిని - జ్వలనస్య-
అగ్నేఃశీతళిమానుమానం- శైత్యస్యానుమాపకప్రమాణం - బాధానువి
ద్ధంబాధ్యదోషకలితమితితార్కికసమ్ప్రదాయఃభువిఖ్యాతః ప్రథితః-

వాసిని వాయుసూనోః। చిత్రం చకర్థ కృపయా శిశిరత్వమేవ ॥౩॥ నిమగ్నమగ్నౌ కిల వస్తు భూయోఽప్యున్మజ్జతీతి క్వను దేవి దృష్టం। వపుర్విచిత్రం తవ వహ్నిమగ్నమున్మజ్జనం మజ్జనని ప్రపేదే ॥౪॥ స్వబాధకాన్ సాధుజనోఽపి శక్తౌ బాధేత పాథోధిసుతే జగత్యాం। బాధావిధాత్రీర్భవతీ రరక్ష రక్షస్త్రియః ప్రత్యుత వాయుపుత్రాత్ ॥౫॥ శోకాదపేతస్తవ తావలోకాత్పాకారిపాకః కిల కాక ఏకః। లోకాననేకాన్ లభతే స్మ చిత్రం। భవాన్తరే భోగినగేశ్వరేణ ॥౬॥ కాన్తః ప్రియాం వహతి కామవశాద్దృశీతి। వాఙ్మాత్రమేవ భువి శు

త్వంత్వితి శేషః- వాయుసూనోః- హనూమతః- వాలానలే- వాలాగ్నౌ- శిశిరత్వం శైత్యమేవ- కృపయా- చకర్థ- అకరుథాః ॥౩॥ నిమగ్నమితి ॥ హేజే విమజ్జనని- అగ్నౌ- నిమగ్నం- దగ్ధం కిలేత్యర్థః- వస్తు- ద్రవ్యం. కర్తృ- భూయోపి- ఉన్మజ్జతి- ఉదేతీతి క్వను- క్వవా- దృష్టం- నకుత్రాపీత్యర్థః- వహ్నిమగ్నం తవ వపుః ఉన్మజ్జనం- పునరుత్థానం- ప్రపేదే- భేజే- విచిత్రం ఏతత్పరం లోకవిలక్షణమితి భావః ॥౪॥ స్వేతి ॥ హే పాథోధిపుత్రి- జగత్యాం- సాధుజనః- మహాజనోపి- స్వబాధకాన్- స్వవిరోధినః- శక్తౌ సత్యాం- బాధేత హింస్యాత్- భవతీతు- బాధావిధాత్రీః- త్వద్దుఃఖకారిణీః- రక్షస్త్రియః- రాక్షసీః- ప్రత్యుత వైపరీత్యేన వాయుపుత్రాత్- రరక్ష- అరక్షః- సాక్షాత్త్వద్బాధకరత్వేపి పరంపరయా బాధప్రవృత్తాదపి వాయుపుత్రాత్- జోషం భావమప్యవాలమ్బ్య రాక్షసీసంరక్షణం లోకవిలక్షణమితి భావః ॥౫॥ శోకాదితి ॥ తవ అవలోకాత్- కటాక్షాత్- పాకారేః- శక్రస్య- పాకః- డిమ్భః- ఏకః కాకః- కాకాసురః- శోకాత్- అపేతః- ఉన్ముక్తః కిల- కిలేతి ప్రసిద్ధౌ భవాన్తరే- జన్మాన్తరే- స్వసజాతీయజన్మవిశేషే చ- భోగినగేశ్వరేణ- శేషాచలాధిపేన సహ- తేన హేతునా చ అనేకాన్ లోకాన్- సాలోక్యం- ఏకవిహారాన్ లోకాన్ - దర్శనాని అక్షిణీతి యావత్ - లభతే స్మ తేనైకేన సర్వకాకానామేకాక్షిత్వమభూదితి భావః। నాకాధిపార్థ్యానపి వృద్ధగృధ్రి ఇతి పాఠాన్తరం - తత్పాఠే వృద్ధగృధ్రః- జటాయురపి నాకాధిపేన - ఇన్ద్రేణ - అర్థ్యాన్ - ప్రార్థనీయాన్ - అనేకాన్ లోకాన్ - లభతే స్మేత్యన్వయః చిత్రం - కస్యచిత్పక్షిణః - ఇన్ద్రేణాప్యభ్యర్థనీయపదప్రాప్తిత్వమాశ్చర్యమితి భావః ॥౬॥ కాన్తఇతి ॥ హే వార్ధికన్యే భువి కాన్తః- పతిః- కామవశాత్- ప్రియాం- దృశి- లోచనే- వహతీతి- వా

శ్రీమహాబ్ధికన్యేఆశ్చర్యమబ్జనయనోహరిరబ్జగాత్వాం । యుక్తంతతోదృ
శిబిభర్తితవప్రియస్త్వాం ॥ ౭ ॥ ప్రియస్త్రియః పత్యురతిప్రియాశ్చేత్ప
ద్మేసదాపార్శ్వముపాశ్రయన్తే । నిరన్తరంత్వాన్తునిధీయసే హాభుజా
న్తరేనాగనగేశ్వరేణ॥౮॥ సర్వేకించిత్కుర్వతస్స్వానుకూలాన్ । సంర
క్షన్తఃప్రేక్షితాస్సిన్ధుకన్యే । అజ్ఞాల్యజ్ఞానార్జితాగఃప్రసజ్ఞాన్ । సమ్యాదృ
శానప్యహోరక్షసిత్వం॥౯॥ దృష్ట్వావేణుంజడమపిజనాదేవివాచాలయ
న్తః। కృష్ణోప్యేనంముఖరయతిచేత్కింపునస్తత్రచిత్రం।శ్లోకాన్మూకానపి

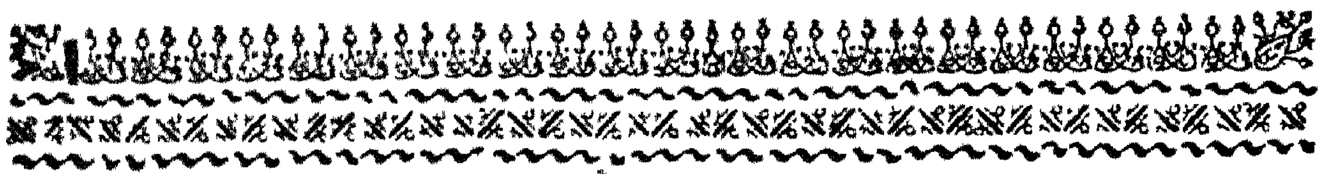
జ్ఞాత్రి - వాచ్యైవశబ్దశ్రమ - అశ్రమణుమ- హరిః- అబ్జనయనః- త్వన్తుఅ
బ్జగా- పద్మస్థా- తతఃకారణాత్- తవప్రియః- కాన్తః- త్వాం-దృశి-నయ
నేసర్వేషాంప్రత్యక్షంచ- బిభర్తి- యుక్తం- లోకవాదస్యాభూతార్థప
రత్వపరం- ఉచితం- తతఏవ - లోకవిలక్షణ- త్వాదాశ్చర్యంచేతి- భా
వః ॥౭॥ప్రతిష్ఠత్శ్లోకోపి వ్యాఖ్యాయతే ॥ ప్రియఇతి ॥ హేపద్మే - లో
కేఇతిశేషః - స్త్రియః - ప్రియాః ప్రియశః - పత్యుః - అతిప్రియా
శ్చేత్సదాపార్శ్వం - భర్తుః- పరిసరం - ఉపాశ్రయన్తే - సంశ్రయ
న్తే-త్వన్తు- నాగనగేశ్వరేణ- భుజాన్తరే- వక్షస్థలే-నిధీయసే- నిక్షిప్య
సే-అహో-ఆశ్చర్యం అజస్రం- లక్ష్మ్యాః- పతివక్షస్థలావస్థానం - ప్రియ
భర్తృకలౌకికకామిన్యపేక్షయావైచిత్ర్య వహమితి భావః ॥ ౮ ॥
సర్వఇతి ॥ హేసిన్ధుకన్యే - సర్వే - సమస్తజనా అపీత్యర్థః - స్వేషాం
అనుకూలాన్- హితాన్- కించిత్-అల్పంవా-ఉపకుర్వతః-జనానితిశేషః
సంరక్షన్తః - విధేయవిశేషణం- ప్రేక్షితాః-దృష్టాః- త్వంతు- అజ్ఞాల్య
జ్ఞాన్- అజ్ఞలిబద్ధమపి- కర్తుమజానానాన్- అనేనానుపకుర్వత్త్వముక్తం
అర్జితాగః ప్రసజ్ఞాన్ - కలితాపరాధపుఞ్జాన్ - అనేనాననుకూలత్వ
ముక్తం-అస్మాదృశాన్- మాదృశానపి- రక్షసి-అహో-లోకవిలక్షణత్వం
స్పష్టమితిభావః॥౯॥ దృష్ట్వేతి॥ శౌరేస్సఖి-దేవి-జనాః-జడం-అచేతనమపి-
వేణుం- కీచకం- శృఙ్గం- వాచాలయన్తః- గాపయన్తః- విధేయవిశేష
ణం- దృష్టాః- లోకానుభవవిషయాఇత్యర్థః- కృష్ణోపి- ఏనం- లోకదృష్ట
మేవ- ముఖరయతి- గాపయతీతియత్ -తత్రవిషయే-కింపునశ్చిత్రం- అక
ర్మవశ్యస్వాధీనప్రవృత్తికస్య- స్వీయవదనఘోషాను విద్ధస్య తథాధ్వని

చ భవతి వాదయత్యప్రయత్నా। చిత్రం శౌరేస్సఖి వయమమీ తత్ర దృష్టాన్త
భూతాః॥౧౦॥ మాదృక్షురక్షణకృతే మకరాఙ్కమాత ర్బాహాన్తరే కరుణ
యా భవతీ నివిష్టా। అర్చాత్మనా ధ్రువమవస్థిత మఞ్జనాద్రౌ। విశ్వంభరం వి
భవకార్యకరంకరోషి ॥౧౧॥ విశ్వప్రసూరపి త్వం విచిత్ర మురగేన్ద్రశైలప
తికాన్తే। మన్మాత్రాసాధారణమాతేవ విశిష్య పుష్యసి రమే మాం ॥౧౨॥

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
చిత్రచరిత్ర స్తబకస్సమాప్తః

సమ్పాదనం- ఘటితఘటనం లోకేన విస్మయకరమితిభావః- భవతీ- మూ
కాన్- కర్మవిశేషేణ- భాషితుమశక్యమానిత్యర్థః- శ్లోకాన్- పద్యాని అ
ప్రయత్నా-అవాగ్వ్యాపారాది ప్రయత్నరహితైవ సతీ వాదయతి వ్యక్తం
వాచయతి- చిత్రం- ఇదం లోకాతీతం హీతి భావః- తత్ర విషయే అమీ వయం
దృష్టాన్తభూతాః - నిదర్శనరూపాః సదసి వక్తుమప్యశక్తస్య మమ త్వ
దీయ స్తోత్రరచనాశక్తిస్త్వత్కటాక్షాయత్తైవేతి ఈదృశశక్తిప్రదానం
తవ లోకవిలక్షణ మితి భావః- ఆసంసారం వితతమఖిలం వాఙ్మయం య
ద్విభూతిరితి సర్వస్య వాఙ్మయస్య లక్ష్మీ విభూతిత్వాభిప్రాయేణే- దమితి
బోధ్యం॥౧౦॥ మాదృక్షేతి॥ హే మకరాఙ్కమాతః- మాదృక్షాణామపరాధి
నాం- రక్షణకృతే- సంరక్షణార్థం- బాహాన్తరాళే- భుజాన్తరే-వక్షస్థల
ఇతి యావత్ - కరుణయా- భవతీ- నివిష్టా- స్థితా సతీ- అఞ్జనాద్రౌ- అ
ర్చాత్మనా- అర్చావతారతయా- అవస్థితం- ఆవిర్భూతం- విశ్వమ్భరం-
భగవన్తం-విభవస్య- రామకృష్ణాదివిభవావతారస్య కార్యకరం-నిగ్ర
హానుగ్రహకారకం- భక్తానామైశ్వర్య - ప్రదానకరంచ- కరోతి-కరో
షీత్యర్థః॥౧౧॥ విశ్వేతి॥ హే ఉరగేన్ద్రశైలపతికాన్తే- రమే త్వం- విశ్వప్ర
సూః- జగజ్జనన్యపి- మన్మాత్రస్య- మమైవ-అసాధారణమాతేవ విశిష్య-
మాం-పుష్యసి- పుష్ణాసి॥ ౧౨

ఇతి శ్రీ లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయాం
చిత్రచరిత్ర స్తబక వ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు

నామవైభవస్తబక ప్రారంభః

ధామ్నా దృశ్యేయరాజీవధామ్నా తేన దయాళునా । ఆమ్నానం జాతుచిద్యస్య నామ్నాం జ్ఞానై ర్యునక్తినః ।౧॥ అర్ణవేన్ద్రతనయే తి దుస్సహై ర్దుర్నరేశగుణవర్ణనాతపైః । ఆర్తయా రసనయా ద్య శీతళం కీర్తయామి తవనామకోమలం ॥౨॥ రాజీవగేహే తవమర్త్య రాజీ రాజీవయన్తి వ్యసనాగ్నిమగ్నాః। నామాని యాః కీర్తయతే సధన్యో వైమానికానామపిమాననీయః ॥౩॥ పఞ్చేషుచాపలపలాయనసిద్ధిమన్త్రం ఘుణ్టావిశేషనినదః కు

అథ నామవైభవస్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథసకలజననిఖిలసామ్రాజ్యసమ్పజ్జనకానాం సంసృతి సాగరతరణతరణిరూపాణాం విషయిజనహస్తావచేయీకృతయోగిసులభాపవర్గఫలానాం- శ్రీమహాలక్ష్మీనామ్నాం వైభవం స్తబకేన వర్ణయతి॥ ధామ్నేతి॥ దయాళునా- పరమకారుణికేన - రాజీవధామ్నా- పద్మనిలయేన- తేన- ధామ్నా- లక్ష్మీరూపేణ- తేజసా- దృశ్యేయ- యస్య- తేజసః- నామ్నాం జాతుచిత్- ఆమ్నానం- ఆమ్నాయః- నః- అస్మాక్- జ్ఞానైః- యునక్తి- యోజయతి- తేనేతిపూర్వేణాన్వయః॥౧॥ అర్ణవేతి॥ హేఅర్ణవేన్ద్రతనయే అతిదుస్సహైః- దుర్నరేశానాం- దూరాజానాం - గుణవర్ణనాతపైః- ఆర్తయా- ఖిన్నయా- రసనయా- అద్య- శీతళం- శిశిరం- కోమళం - మృదుళంచ- తవనామ- కీర్తయామి।౨॥ రాజీవేతి॥ హేరాజీవగేహే- వ్యసనాగ్నిమగ్నాః- మర్త్యరాజీః- మనుజతతీః - ఆజీవయన్తి - ఉజ్జీవయన్తి తవ- నామాని- యాః- కీర్తయతే- సధన్యః- వైమానికానాం దేవానామపి - మాననియ్యః- పూజ్యః- భవతి - త్వన్నామజప్తుః- ముక్తేరావశ్యకత్వాత్- అర్చిరాదిమార్గ కలితవైమానికోపచారస్స ముచిత ఇతిభావః ॥ ౩ ॥ పఞ్చేష్వితి ॥ హేఅబ్ధికన్యే - పఞ్చేషుచాపలస్య - మదనవికారస్య- పలాయనస్య- సముత్సారణస్యసిద్ధిమన్త్రం- కుహనాపిశాచ్యాః- మాయాపిశా

హనాపిశాచ్యాః । కోపానలప్రశమసాన్త్వవచోమురారేః కేనామనామ నజపన్తితవాబ్ధికన్యే॥४॥ ఆమ్నాయదుగ్ధజలధేరమృతంమదమ్బ । నిత్యద్విషాంప్రహరణేద్రుహిణాస్త్రమన్త్రః । నారాయణస్యకిలనిత్య జపస్త్వదీయం । నామప్రగల్భతమమభ్యుదయన్తనోతు ॥ ५ ॥ సామ్నాంజన్మాన్తరమఖిలఋగ్వర్గసర్గాన్తరంవా । పర్యాయోవాసకలయజుషాం ప్రక్రియాధర్వణానాం । వేదాన్తానాంకిమువినిమయోవిశ్రుతంవిశ్వమాత । ర్దివ్యంభవ్యందిశతి జగతాందేవినామత్వదీయం ॥౬॥ త్రయ్యన్తైక ప్రణయిమతయస్తాపసాఃపాపసార్థ । ప్రత్యాదేశ ప్రముదితమహాచేత సస్ఫీతస

చికాయాః - ఘణ్టావిశేషనినదం - మురారేః - కోపానలస్య - సాపరాధజనవిషయక క్రోధాగ్నేః - ప్రశమస్య - సాన్త్వవచః - తవనామ- కేనామ- కేవాజనాః-నజపన్తి॥४॥ ఆమ్నాయేతి॥ మదమ్బ- ఆమ్నాయదుగ్ధజలధేః- త్రయీరూపపయోధేః- అమృతంసారోద్ధారభూతం-నిత్యద్విషాంకామాదిషడరీణాం- ప్రహరణే- ద్రుహిణాస్త్రమన్త్రః- బ్రహ్మాస్త్రమనురూపం-నిరపేక్షసాధనంనారాయణస్య- నిత్యజపః- రాగవిశేషేణ-సన్తతజప్యస్వరూపం- త్వదీయంనామ- కర్తృ- ప్రగల్భతమంత్రివర్గాత్కృష్టతమం - అభ్యుదయం - ముక్త్యైశ్వర్యం-తనోతు ॥ ५ ॥ సామ్నామితి॥ హేవిశ్వమాతః- అఖిలఋగ్వర్గాణాం- నిఖిలఋగ్వేదనిచయానాం సర్గాన్తరం- సృష్ట్యన్తరాత్మకం- సకలయజుషాం - పర్యాయోవా- సామ్నాం-సామవేదానాం- జన్మాన్తరం- ఉత్పత్తిభేదః - అథర్వణానాం- ప్రక్రియా- ప్రయోగవిశేషరూపం- వేదాన్తానాం- వినిమయః కిమురూపవ్యత్యాసోవాదివ్యం - త్వదీయంనామజగతాం- విశ్రుతం- భవ్యం- నిశ్రేయసం-దిశతు-జపతామితిపాఠాన్తరం ॥౬॥ త్రయ్యన్తేతి ॥ హేమాతః- త్రయ్యన్తైకప్రణయిన్యః - నిగమాన్తైకసక్తాః - మతయః- యేషాంతే- అతఏవముక్తౌ విహితకుతుకాః - అతఏవపాపసార్థానాం- అఘనిచయానాంప్రత్యాదేశే- ప్రోత్సారణే- ప్రముదితాని- అత్యుత్సుకాని - మహాచేతాంసి- యేషాంతే- స్ఫీతసత్త్వాః విషయవైరాగ్యపర్యన్తమభివృద్ధసత్త్వ

త్త్వాః । నామశ్రీమత్తవకిలవలక్షీ-ర్తయః కీర్తయన్తో । మాతస్సక్తాపి హిత్వకుతు కామోదయన్తేప్రియంతే ॥ ౭ ॥ భాస్వద్వర్ణం వృషగిరిపతే ర్భావుకంతన్వతా తే । ధామ్నాధామ స్ఫురతిజలధేః పుత్రినామ్నాచ నామ। రమ్యంహర్మ్యస్థలమపిమహీరక్షిణశ్శైలతుఙ్గం । దీపారోపంర జనిషువినాదేవి దేదీప్యతేకిం ।౮॥ అప్యస్మాకంవచనమచమత్కారికంసా రికాన్తే । ప్రాజ్ఞాస్వాద్యం భవతిభవతీ నామధేయానుషఙ్గాత్। కర్పూ రాదిస్థిరపరిమళద్రవ్యసాచివ్యభూమ్నా । నిర్గన్ధేస్యాదపిసురభితా నిమ్బ

గు.వ్యా:-అతఏవ-వలక్షీ-ర్తయః-సర్వతః-ప్రసృతయశసః- తాపసాః-న్యా సోపాసారూపతపఃప్రవృత్తాః- శ్రీమత్ తవనామకీర్తయన్తస్సన్తః తే-ప్రి యంపతిం మోదయన్తే-ప్రీణయన్తే-వాచఃపరంప్రార్థయితాప్రపద్యేన్నియ తశ్రియమితివచనాత్పూర్వపదనేనహరింప్రథమంప్రసాదయన్తీతిభావః॥౭॥ భాస్వదితి॥ జలధేఃపుత్రి- హే దేవి- భాస్వద్వర్ణం-భాస్వరకాన్తిం-తాదృశ వర్ణోత్కర్షశ్చస్ఫురదక్షరశ్చ - భావుకం- భవ్యశ్చతన్వతా- విస్తీర్ణేన-తే ధామ్నా- తేజసా-వృషగిరిపతేః-ధామ- రూపం-నామ్నా-త్వన్నామధే యేన-నామ-తన్నామచస్ఫురతి-ప్రభయాదీపవత్ సన్నియోగశిష్టన్యాయే నభగవన్నామ్నః- శ్రీవిశిష్టతత్త్వద్వైరేవవివరణీయత్వాచ్చేతిభావః- తదే వ-దృష్టాన్తేన సామాన్యముఖే నాపిసమర్థయతే - శైలతుంగం- గిరివద త్యున్నతం-రమ్యం- మహీరక్షిణః- భూపస్య- హర్మ్యస్థలమపి- కర్తృ- రజనిషు- నిశాసు-దీపారోపంవినా- దేదీప్యతే- ప్రకాశతేకిమితిన ప్రకా శతేహీతిభావః॥౮॥ అపీతి॥ హేకంసారికాన్తే- భవత్యాః - నామధేయా నుషఙ్గాత్- నామసంసర్గాత్ - అస్మాకం - అచమత్కారి - చమత్కృ తిశూన్యం- వచనమపి- ప్రాజ్ఞానాం- మహతాం- ఆస్వాద్యం - హృద యంగమంభవతి- తదేవదృష్టాన్తేనదృఢయతి- నిర్గన్ధే- వాసనారహితేపి- కటుత్వనిర్భరేఇత్యర్థః- నిమ్బకాష్ఠస్య- పిచుమన్దఖణ్డస్య చూర్ణే- కర్పూ రాదీనాం- ఘనసారాదీనాం-స్థిరపరిమళద్రవ్యాణాంగన్ధాన్తరతిరస్కార కపరిమళవస్తూనాం- సాచివ్యభూమ్నా- సహాయాతిశయేన- సురభితా

కాష్ఠస్యచూర్ణే ॥౯॥ అమ్బాలక్ష్మీరమృతసహభూరబ్ధిరాజన్యకన్యా । ప
ద్మావిశ్వంభరసహచరీపద్మసద్మా రమేతి। యోనామైవంపిబతిభవతీరమ్య
నామామృతౌఘం । తస్యైవాహుర్జనని సులభాం సంసృతిశ్రాన్తి శా
న్తిం॥౧౦॥ నవయంబహుమన్మహేమనూన్నచవాచోజరతీరధీమహి । ప్ర
యతాఃప్రయతామహేవయంతవనామ్నాంహరిపత్నికీర్తనే॥౧౧॥ అని
రాస్యమధోక్షజప్రియేభవరోగం బహులఙ్ఘనైరపి । తరితుం ప్రభవన్తిలీ
లయాతవనామౌషధసేవినోజనాః ॥౧౨॥ నహినన్తుమనన్తమీశ్మహేనచని
ర్మాణ కథాపికర్మణాం । కమలేకలిభీనివర్తనం కలయామస్తవనామకీ
ర్తనం ॥౧౩॥ వివిధానితవాధునాతునామవ్యసనాన్యబ్ధిసుతేధునాతునా

సౌరభమపి- స్యాత్ ॥౯॥ అమ్బేతి॥ హేజనని- యోనామ- యాదృశోవా
పురుషః- అమ్బా- లక్ష్మీః- అమృతసహభూః-అబ్ధిరాజన్యకన్యా- పద్మా
విశ్వమ్భరసహచరీ-పద్మసద్మా-రమా-ఇతిభవత్యాః-రమ్యనామరూపం-
అమృతౌఘం-పిబతి- తస్యైవ-సంసృతిశ్రాన్తేః- సంసారక్లేశస్య- శాన్తిం-
సులభాం- ఆహుః॥౧౦॥ నేతి॥ హేహరిపత్ని- వయంమనూన్-మన్త్రాన్
నబహుమన్మహే- జరతీర్వాచః- పురాణగిరః- శ్రుతీరిత్యర్థః - నాధీ
మహే-తవనామ్నాంకీర్తనే- ప్రయతాః- నియమయుతాః- సన్తః- ప్రయ
తామహే- ఉద్యున్మహే॥౧౧॥ అనిరాస్యమితి ॥ హేఅధోక్షజప్రియే-బ
హులఙ్ఘనైరపి- అధికలఙ్ఘనాఖ్యచికిత్సావిశేషైరపి- అనిరాస్యం- అతిర
స్కార్యంభవరోగం- సంసృతిరూపగదవిశేషం- తరితుం-నాశయితుం-
తవనామౌషధసేవినః- నామాత్మకౌషధవిశేషభుజోజనాః-ప్రభవన్తి క్ష
మన్తేనాన్యఇతిభావః ॥౧౨॥ నేతి॥కమలే- అనన్తం - భగవన్తం-నన్తుం
నమస్కర్తుం- ఉపాసితుంనేశ్మహే-నప్రభవామః-కర్మణాం భగవదుపా
సనాజనక-యజ్ఞాదికర్మణాం-నిర్మాణకథా ఆచరణప్రసక్తిరపినాస్తి ఏవ
మకిఞ్చనావయం-కలిభీనివర్తనం- కలిభయనివారకం-తవనామకీర్తనమేవ
కలయామః- రచయామః॥౧౩॥ వివిధానీతి॥ హేఅబ్ధిసుతే- తవనామ-క
ర్తృ- వివిధాని. వ్యసనాని. అధునా- అద్య-ధునాతు-ధ్వంసయితునామ

మ। అపియజ్జపతః కలావహానిస్స్యురమూన్యుజ్జ్వలధీకలావహాని ॥౧౪॥ రాష్ట్రప్రసఙ్గ కుజనస్తుతిరాజకార్య । దుస్తర్కవాద పరపూరుష దోషశాస్త్రై। నారాయణ ప్రియతమేననుపావనాని । నామానికీర్తయతు తేరసనా మదీయా ॥౧౫॥ ప్రాదేశసమ్మితనిజోదరపూరణార్థై । రత్యర్థమేభిరనృతైరభిదహ్యమానా । నిర్వ్యాతునీరధిసుతే రసనాత్వదీయై । రాఖ్యాశతైరభిమతైరమృతైరివాసౌ ॥౧౬॥ అగతికదేహిదేహివచనశ్రుతిదుఃఖదశా । కుపితమితంపచస్తవనదుష్కృతనిష్కృతయః । భవదభిధాసుధా భవదవానలతాపముషో । జననిపునః పునఃసరిపునన్తిజగన్తిరమే॥౧౭॥

యన్నామజపతః పురుషస్య- కలౌ-అమూని-అహాని- ఏతాదృశకలియుగదినాన్యపి- ఉజ్జ్వలాః- భాసురాః-ధియః-కలాః-విద్యాశ్చ - ఆవహన్తి-కలయన్తీతి తాదృశాని- స్యుః- భవేయుః॥౧౪॥ రాష్ట్రేతి॥ నారాయణప్రియతమే-రాష్ట్రాణాం- రాజ్యానాం- ప్రసఙ్గః- వర్ణనఞ్చ- కుజనానాం కుత్సితజనానాం- స్తుతిః- స్తవశ్చ-రాజకార్యంచ- దుస్తర్కాణాం-కుతర్కాణాం- వాదాశ్చ-పరపూరుషాణాం-దోషాశ్చ- పురోభాగితేత్యర్థః ఏతేషాం శాస్త్రైర్మదీయారసనా- తే-తవ- పావనాని - నామాని- కీర్తయతు॥౧౫॥ ప్రాదేశేతి॥ హేనీరధిసుతే- ప్రాదేశేన- తతాఙ్గుష్ఠతర్జనీమానేనసమ్మితస్యపరిమితస్య- నిజోదరస్య-ఆత్మకుక్షేః- పూరణార్థైః-పూరణప్రయోజనైః - ఏభిరనృతైః- మిథ్యోక్తిభిః-అత్యర్థం- భృశం-అభిదహ్యమానా-దన్దహ్యమానా-అసౌరసనా- త్వదీయైః-అభిమతైః- ఆఖ్యాశతైః అనేకనామభిః- అమృతైరివనిర్వ్యాతు- సుఖయతు॥౧౬॥ అగతికేతి॥ హేజనని- రమే-అగతికానాంగత్యన్తరరహితానాం - దేహినాం- శరీరిణాం- దేహివచనశ్రుతేః - మహ్యమర్థాదికం దేహీతివార్తా శ్రవణరూపయా దుఃఖదశయా-కుపితానాం- మితంపచానాం - స్తవనేన- స్తోత్రేణేతియావత్ - యానిదుష్కృతానితేషాం- నిష్కృతయః- నిశ్శేషాః- ప్రాయశ్చిత్తభూతాఇతియావత్- భవదవానలేన- యస్తాపః - తన్ముషః-తదపహారిణః- భవదభిధాసుధాః- భవన్నామామృతాని-కర్త్ర్యాణి-పునః- పునః- జగన్తి- పరిపునన్తిపావయన్తి ॥౧౭॥ శుచీతి ॥ హేభగవతి-జనని- శుచి

శ్రుతిఫణితిస్థితిస్మృతిపురాణతతిశ్రవణే । భగవతిమాదృశాంజనని నప్రతి
భాతిగతిః । తదపితవత్త్వ దీయదయితస్యచ నామజపో। జయతికలౌయుగే
జడధియామపికామదుఘా ॥౧౮॥ మనసిజతాతపాదమనసః పరితుష్టికరం॥
జననిసమానమేవననుసామచనామచతే । అతిశయమాదిమాద పరమేవ
తథాప్యయతే। నియతముపద్రవశ్చనకదాపియతస్సహతే ॥౧౯॥ పాపా
టోపనిదాఘవర్జనదశాపర్జన్యగర్జాయతే ॥ వ్యాధివ్యాళకులేపతత్పతిగ
రుద్వాతూలనాదాయతే। దారిద్ర్యద్విరదేన్ద్రదారణవిధౌసింహాట్టహా
సాయతే । పద్మే తావకనామసంస్మృతినిశాప్రత్యూషవాద్యాయతే॥౨౦॥
రాజీవాయతనేత్రదైత్యజిదురోరక్షేతి లక్ష్మీరితి । క్షీరాబ్ధేర్దుహితేతికైట

ఫణితీనాంవేదసూక్తీనాం-స్థితేః-స్మృతీనాం-పురాణానాంచ-తతీనాం-శ్ర
వణే- తాదృశగ్రన్థోక్తార్థశ్రవణేమాదృశాం- అస్మాదృశా మాగస్వినాం-
గతిః-గహనోపాయప్రవృత్తిః- నప్రతిభాతి- నస్ఫురతి-తదపి-తథాపి.తవ-
త్వదీయదయితస్యచనామజపః-జడధియామపి- కలౌయుగే- కామదుఘా
కామధేనుః-జయతి॥౧౮॥మనసిజేతి॥ననుజనని-సామ- తే-నామచసమానమే
వతుల్యంయథాతథైవ-మనసిజతాతపాదస్య-మదనజనకస్య-మనసఃపరితు
ష్టికరం- తథాపిసామ్యేపి- ఆదిమాత్ - ప్రథమోద్దిష్టాత్ - సామ్నః-అప
రం-త్వన్నామైవ- అతిశయం- అయతే-భజతే- యతఃకారణాత్-తదితిశే
షః-కదాపిఉపద్రవం-దుఃఖం-నసహతే-నియతంధ్రువం-ఆదిమన్త్ర- ఉపద్ర
వాశ్చ్యపామవిశేషంసహాత- ఇతిభావః ॥౧౯॥ పాపేతి॥ హేపద్మే-తావక
నామ-పాపాటోపస్య - అఘౌరభట్యాఏవ-నిదాఘస్య- గ్రీష్మస్య-వర్జనద
శాయాః- ఉత్సారణస్య- పర్జన్యానాం - మేఘానాం - యోగర్జస్సఇవాచ
రతి- వ్యాధిరూపవ్యాళానాంకులే- పతత్పతేః- పక్షిరాజస్య• గరుద్వా
తూలానాం- పక్షవాతానాం- యోనాదస్సఇవాచరతి- దారిద్ర్యస్యైవ
ద్విరదేన్ద్రాణాం- దారణవిధౌ-విదళనవిషయే- సింహాట్టహాసాయతే-సిం
హగర్జనవదాచరతి ॥ సంస్మృతేరేవనిశాయాః - ప్రత్యూషవాద్యాయతే-
ప్రాభాతికవాద్యధ్వనివదాచరతి॥౨౦॥ రాజీవేతి॥ స్థిరశబ్దాద్పృథాదిత్వా
ద్భావేకృతః- శుభానాం-స్థేమాస్థిరత్వంయైస్తానిబహూనుని చిత్రేనామాని-

భరిషోద్రారాఇతిశ్రీరితి। శ్రేయస్సాధనదేవతేతిజగతా వ్యాతేతి సీతేతిచ।
ప్రాతర్మాతరుపాస్మహేకృతశుభస్థేమానినామానితే॥౨౧॥ అక్ష్ణ్వత్పక్ష్మ
లవర్ణమర్ణవసుతేత్వన్నామకర్ణామృతం। మత్వాపానిమహాన్త్యర్ణాణ్యపి
ముహుర్ముష్ణాతి కృష్ణాఞ్జనే ॥ అక్షీణి ప్రతిరున్ధదన్ధతమసం గేహేషుభూ
యిష్ఠమ । హ్యఙ్గుష్ఠప్రమితైవదీపకలికాహోహన్తనోహన్తికిం ॥౨౨॥ అవి
తుముదధికన్యకేచికిత్స్యాన్మరణజరాదిమయాన్మహామయాన్మాం । పర
మవిషమమాన్తరం కషాయంపచతిశుచిర్భవదీయనామ వర్ణః॥౨౩॥కృత
శుభతతిధారితంకృతార్థైర్భగవతిభోగ్యమతీవపావనంచ । అపిదధతిసువ
ర్ణమాత్మవన్తఃప్రశమితదుర్గతినామతావకీనం ॥౨౪॥ హరిసఖితవధూత
క్లేశభూమానినామా। న్యహరహరహముద్యద్భక్తిరాకర్ణ్యధన్యః। జహీద

ప్రాతరుపాస్మహేజపామఇత్యర్థః- శిష్టంస్పష్టం॥౨౧॥ అక్ష్ణ్వదితి॥ అర్ణవ
సుతే- కృష్ణాఞ్జనే- అక్ష్ణ్వన్తః-ప్రాప్తవన్తః- పక్ష్మపద్వా- పక్ష్మపాః-తా
దృశా యేవర్ణాః- అక్షరాణి - తేయస్మిన్‌తత్ - కర్ణయోరమృతం సుధా
రూపం- త్వన్నామకర్తృ- మహాన్తర్ణాణ్యపి- మత్వాపానిముహుర్ముష్ణా
తి-తదేవవిశేషేణసమర్థయతే- అక్షీణీతి- అక్షీణి-లోచనాని- ప్రతిరున్ధత్
ప్రతిరోధకం-భూయిష్ఠం-అన్ధతమసంగాఢాన్ధకారమపి- అఙ్గుష్ఠప్రమితా-
అఙ్గుష్ఠపరిమితా- దీపకలికా- నోహన్తికిం- హాహన్తఆశ్చర్యం॥౨౨॥ అ
వితుమితి॥ హేఉదధికన్యకే - అచికిత్స్యాత్ - చికిత్సాభిరపనేతుమశ
క్యాత్-మరణజరాదిమయాత్- మహామయాత్- మహారోగాత్-మాం-
అవితుంత్రాతుం- శుచిః-భవదీయనామవర్ణః- పరమవిషమం- అత్యన్తక
టుం-ఆన్తరం-కషాయం-అభ్యన్తరోచితకషాయాఖ్యరసవిశేషంపాపఞ్చ
పచతి॥౨౩॥ కృతేతి॥ హేభగవతి- కృతా-శుభతతిః- యేనతత్-కృతార్థైః
మహాత్మభిః-ధారితం - ఉపస్థిత్యహ్నతయాభావితం- భోగ్యం- ఆస్వాద్యం
అతీవపావనంచశోభనాః- వర్ణాః-యస్మిన్‌తత్ - ప్రశమితా- దుర్గతిః-
దారిద్ర్యం- యేనతత్-తావకీనంనామ- కర్మ- ఆత్మవన్తః- అభిదధతి-
ర_య ర్థః॥౨౪॥ హరిసఖీతి॥ హేహరిసఖి-ధూతాః- నిర్ధూతాః-క్లేశ
భూమాః- యేషాంతాని- నామాని- అహం-ఉద్యద్భ - ఉద్భూతమ
హావిశ్వాసస్సన్- అహరహః- ప్రతిదినం-ఆకర్ణ్య - ధన్యస్సన్- జహి-

శయబధానచ్ఛిన్ధి భిన్ధీతికష్టం । యమభటరటితంతద్భూరి దూరీక్రియాసం॥౨౫॥ స్వపదన్యసనేనచారువర్ణాసురవాగోష్ఠవిశుద్ధిహేతుభూతా। కమలేమమకాఙ్క్షితానిదుగ్ధేస్తవనాఖ్యాతవనామకామధేనుః ॥౨౬॥ తవ దివ్యనామ్నిమధురే నిరాకృతవ్యసనేస్థితేపిరసనేన్ద్రియంమమ। రమతే రమేకథమహోరసాన్తరేష్వథ వాతదస్యసుటతేజడాత్మనః ॥౨౭॥ త్వన్నామదివ్యకుసుమానిదృఢైర్గుణైస్తే । సంగ్రథ్యసౌరభవిశేష పరిష్కృతాని। ఆముఞ్చతామిహమదీయసరస్వతీయం । మాతర్మహాపురుషమానసరఞ్జనాయ ॥౨౮॥ మన్వన్తరాణ్యప్యఫలంతినీయ స్తన్వన్తి మన్వన్త

మారయ-దళయ - శకలయబధాన - పాశయ - ఛిన్ద్ధిద్విధా-కురు-భిన్ధి-విదారయ-ఇతి-కష్టం- కఠినం-తత్-భూరి-అధికం -యమభటరటితం-యమకిఙ్కరరటనం- దూరీక్రియాసం - నిరాక్రియాసమితిచ్వ్యన్తదూరశబ్దోపపదాత్కరోతే రాశిషిలిఙ్ ॥౨౫॥ స్వపదేతి॥ హేకమలే- స్వపదానాం-ఆత్మపదానాం- చరణానాంచ- న్యసనేన- విన్యాసేన-చారువర్ణా- రమ్యాక్షరా- రమ్యకాన్తిశ్చ- సురాణాం-వాచాం-ఆస్యానాం- ఓష్ఠానాంచ-విశుద్ధేః- హేతుభూతా- అన్యత్ర- సురవా- సునినదా- గోష్ఠస్య- గోస్థానస్య- విశుద్ధేః- హేతుభూతా- స్తవనాఖ్యా-స్తుత్యా- తవనామరూపకామధేనుః- కాఙ్క్షితాని- అభీష్టాని-దుగ్ధే-స్రావయతి॥౨౬॥ తవేతి॥ హేరమే నిరాకృతవ్యసనే-మధురే-తవదివ్యనామని-స్థితేసత్యపి-మమరసనేన్ద్రియం రసాన్తరేషు- కథంరమతే-అహో-అథవా-జడాత్మనః-మన్దబుద్ధేః-ఆర్ద్రస్వరూపస్యచ- అస్యరసనేన్ద్రియస్య- తత్- రసాన్తరాశ్రయణం-ఇతరరసవస్త్వాశ్రయణం - జలాన్తరితపల్వలాద్యాశ్రయణంచ - ఘటతే-యుజ్యతే॥౨౭॥త్వదితి॥ హేమాతః-ఇయంమదీయసరస్వతీ- మద్వాణీత్వత్సఖీకాచిదితి-ధ్వనిః-తే- దృఢైః- గుణైః- కల్యాణగుణైః-తన్తుభిశ్చ - సౌరభవిశేషేణ-పరిష్కృతాని- త్వన్నామరూపాణి- దివ్యకుసుమాని - సఙ్గ్రథ్య-గుమ్ఫయిత్వా- మహాపురుషస్య- పరమపురుషస్య - తవభర్తురితిచధ్వనిః-మానసరంజనాయ-ఆముఞ్చతాం-తవహృదయేనిక్షిపతు॥౨౮॥మన్వితి॥ హేఅబ్ధి- మన్వన్తరాణి-త్వన్నామేతరమన్త్రైః- మన్వన్తరమాత్ర

రమాత్రవర్తి। ఆముష్మికం శాశ్వతమైహికం చ త్వన్నామ కిన్నామఫలం న
దత్తే॥౨౯॥ వర్ణత్రయాత్మా ప్రణవస్స్వనిష్ఠాం వర్ణత్రయీమేవ పునాతి
యుక్తం। ఏకద్వివర్ణాపి రమేతవాఖ్యా చిత్రం పునీతే చతురోఽపి వర్ణాన్॥౩౦॥
వ్యాజాదుపాత్తమపి వారిధిరాజకన్యే। త్వన్నామ కామపి దదాతి ముదాం
సమృద్ధిం। ఆపీతముల్బణతపాతపతాపశాన్త్యై। దూరీకరోతి దురితాన్య

తత్తన్మన్వన్త - రవకాశ పరిమితతయాస్థితం - తత్తన్మన్వన్తరాఖ్య-
కాలవిశేషమాత్రభావిచ- అతఏవ-తనీయః-అత్యల్పం-ఫలం-తన్వన్తి-విత
రన్తి-త్వన్నామ - కర్తృ-శాశ్వతం - ఆముష్మికం ఐహికంచ - కిన్నా
మఫలం- నదత్తే ॥౨౯॥ వర్ణేతి ॥ హేరమే- వర్ణత్రయాత్మా-అకారాద్య
క్షరత్రయాత్మకః-విప్రాదిజాతిత్రయరూపశ్చ-ప్రణవః ఓంకారః-స్వనిష్ఠాం
స్వస్మిన్ స్థితాం- స్వాశ్రితాంచవర్ణత్రయీం - అక్షరత్రితయం జాతిత్ర
యమేవచ - పునాతివివిక్తీతినివృత్తాశుచీన్ కరోతీతి చయత్ తద్యు
క్తం-స్వానురూపవర్ణ సమ్బన్ధేన-శాస్త్రవిరోధాభావాదితిభావః-తవఆ
ఖ్యా- ఏకద్వివర్ణాపి శ్రీరిత్యేకాక్షరవిశిష్టా - లక్ష్మీరితిద్వ్యక్షర విశిష్టావా
పి- బ్రహ్మక్షత్రరూప - ప్రథమద్వితీయవర్ణ సంబన్ధిన్యపిచ - చతురోఽపి
వర్ణాన్- చతురక్షరాణి- చాతుర్వర్ణ్యంచ- పునీతెవివిక్తిస్వ సంబన్ధేనా
నఘాన్ కరోతీఇతిచయత్ తచ్చిత్రం ఏక ద్వివర్ణైః - చతుర్వర్ణప్రకాశ
నం-బ్రహ్మక్షత్రయోః- వైశ్యశూద్రసమ్బన్ధేన - నిష్పాపత్వాచ్చ-విరుద్ధమి
తిభావః॥ ప్రణవేన- విప్రాదివర్ణత్రయాణాం-సంశుద్ధిః- స్వస్మిన్ తేషా
మేవాధికారాదితి- అసర్వోపకారాత్ - భగవన్నామ్నః- ప్రణవాత్ త
వైవ ఏకద్వివర్ణాత్మికా-శ్రీః • రమా- ఇత్యా ద్యాఖ్యా ద్విజాది సర్వవ
ర్ణాన్ - స్వసఙ్కీర్తనేన పునాతీతి సర్వోపకారికేతిభావః ॥ ౩౦ ॥
వ్యాజాదితి॥ వారిధిరాజకన్యే - త్వన్నామ- వ్యాజాత్- యస్మాత్కస్మా
ద్వా- ఉపాత్తం- గృహీతమపి- కామపి- అనిర్వచనీయాం-ముదాంసమృ
ద్ధిం- దదాతి- తథాహి- గాఙ్గంవారి- గఙ్గాతీర్థం- ఉల్బణస్య- అధికస్య
తపాతపస్య- గ్రీష్మాతపస్య- తాపశాన్త్యై ఆపీతం-నిపీతమపి- దురితాన్య

పినాకిగాఙ్గం ॥౩౧॥ యో వక్తి దేవి పదమేకమపి త్వదీయం సర్వాణి తస్య హృది భాన్తి సదా పదాని। నిత్యోన్నతో నృపతిరేవ వశీకృతశ్చేత్। కిం కుర్వతే పురజనా ఇతి కః ప్రయత్నః ॥౩౨॥ కృపానిధే యమ్యధిపాభిధేయం వచోవిధేయం తవ నామధేయం। పద్మాలయే యస్య మనో దధే యం పచేళిమం విన్దతి భాగధేయం ॥౩౩॥ త్వన్నాథధామ్నః స్వయముత్తరం సత్తవాభిధానం గుణమాదధాతి। పద్మేక్షణే ప్రేయసి నిర్వ్యాగానం ప్రమాణమత్ర ప్రణవం భణామః ॥౩౪॥ పద్మే నామ్నాం పామరాస్తావకానాం ప్రౌఢిం విద్యుర్నైవ నామాన్తరేభ్యః। చక్రీవన్తశ్చారుకర్పూరచూర్ణే భస్మభ్యః కిం విస్మయం ప్రా

పి-మూర్ధీకరోతి- అపాకరోతి ॥౩౧॥ య ఇతి ॥ హే దేవి- త్వదీయం- ఏకమపి పదం-యః- వక్తి- ఉచ్చారయతి-తస్య వక్తుః-హృది, సర్వాణి పదాన్యపి-స్థానాన్యపి చ - భాన్తి. తదేవ దృష్టాన్తేన విశదయతి - నిత్యోన్నతః - సదా మహోన్నతః- నృపతిరేవ వశీకృతశ్చేత్ - పురజనాః- పౌరాః- కిం కుర్వతే-కిం వా కరిష్యన్తీతి ప్రయత్నః కః నైవాస్తీత్యర్థః ॥౩౨॥ కృపేతి ॥ కృపానిధే- హే పద్మాలయే-యమ్యధిపైః యోగీశ్వరైః-అభిధేయం తవ వాచకతయా ఽర్థితం-వచసా ఽవిధేయం-స్వాధీనం-తవ నామధేయం-కర్మ యస్య మనః-దధే-ధ్యాయతీత్యర్థః-అయం-పచేళిమం-పరిపక్వం భాగధేయం-భాగ్యం- విన్దతి-ప్రాప్నోతి ॥౩౩॥ త్వదితి ॥ హే పద్మేక్షణే ప్రేయసి-తవాభిధానం నామ త్వన్నాథస్య-భగవతః-నామ్నః-అకారాదేః స్వయం- ఉత్తరం-ఉత్కృష్టం - ఉపరితనఞ్చ సత్- గుణం ఉత్కర్షం గుణాఖ్యవైయాకరణసంజ్ఞాం చ ఆదధాతి- అత్ర తదతిశయాధాయకతయా తచ్ఛేషభూతస్యాపి త్వన్నామ్నః తన్నామాపేక్షయా-ఉత్కర్షే విషయే- ప్రణవం నిర్వ్యాగానం సర్వానుమతం-ప్రమాణం- భణామః- బ్రూమః ॥౩౪॥ పద్మ ఇతి ॥ హే పద్మే-తావకానాం-నామ్నాం ప్రౌఢిం నామాన్తరేభ్యః దేవతాన్తరనామభ్యః-ప్రకర్షం పామరాః అవివేకినః- నైవ విద్యుః- న జానీయురేవ-తదేవ విశేషదృష్టాన్తేన సమర్థయతే - కర్పూరచూర్ణే- ఘనసారరజసి - చక్రీవన్తః- గర్దభాః-భస్మభ్యః-భసితేభ్యః- చారుతనోజ్ఞతరం యద్ధా తథా- విస్మయం-ప్రాప్నువన్తి కిం - న ప్రాప్నువన్త్యేవ గర్దభస్య- కర్పూర పరిమళజ్ఞాన

ప్నువన్తి"॥౩౫॥ జగతి జహదిహ త్వన్నామధేయం విధేయం। జడమతిరతిరిక్తం శర్మణే కర్మ కుర్యాత్। నిధిమనవధిముచ్చైర్నిష్కుటస్థం విహాయ। ప్రతిభవనమశంకః పర్యటేద్భిక్షుకం కః ॥౩౬॥ దయోదధే యా తవ నామధేయాభిధా సుధేయం యది తాం ధయేయం। న వాజపేయం కమలేయ జేయం న వాజపేయం మహతోఽపి మన్త్రాన్ ॥౩౭॥ శరణవరణమన్త్రే శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే। పరమపురుషనామ్నః ప్రాగుపాదీయమానం। విశదమహిమ నామ క్షిప్రమేకాక్షరం తే। వితరతి జపతామప్యేకమేవాక్షరం తత్ ॥౩౮॥ కణ్ఠే కుణ్ఠితనిస్వనే కఫచయైరశేషు విశ్లేషిషు। స్త్యాతే చేతసి యాతనాభి

భావస్స్వాభావ్యాదితి భావః॥౩౫॥ జగతీతి॥ ఇహ జగతి- జడమతిర్నరః-సతు బుద్ధిమానితి భావః- విధేయం - శ్రుత్యాదివిహితం త్వన్నామధేయం. జహాత్- త్యజన్సన్- అతిరిక్తం-భిన్నం- కర్మ-కృత్యం- శర్మణే - సౌఖ్యాయ- కుర్యాత్-జడోఽపి కుర్యాద్వేతి కాకుర్వా- నకోఽపి కుర్యాదిత్యర్థః-తదేవ సమర్థయతే ప్రతీతినిష్కుటస్థం- గృహారామస్థం-అనవధిం అనన్తం-నిధిం-విహాయ ప్రతిభవనం-ప్రతిగృహం-భిక్షుకం న్వతోఽయాచమానం-కః- అశఙ్కః- సన్- పర్యటేత్- భిక్షార్థంచరేత్॥౩౬॥ దయోదధ ఇతి॥ దయోదధే. హే కమలేయా- ఇయం-తవ-నామధేయాభిధా సుధా- అమృతం - అస్తి-తాం సుధాం- ధయేయం-పిబేయం యది- వాజపేయం-యజ్ఞవిశేషం- నయజేయం నరచయేయం- మహతః- మన్త్రాన్-మహామనూనపి- నజపేయం-నధ్యాయేయం త్వన్నామ్నస్సర్వఫలప్రదత్వాదితి భావః॥౩౭॥ శరణేతి॥ శార్ఙ్గిణః ప్రాణకాన్తే - శరణవరణమన్త్రే - ద్వయాఖ్యశరణాగతిమన్త్రే పరమపురుషనామ్నః- భగవన్నామధేయాత్ - ప్రాక్- పూర్వం-ఉపాదీయమానం- పరిగృహ్యమాణం- విశదః-వ్యక్తః-మహిమా-యస్యతత్-ఏకాక్షరం- తేనామ- శ్రీరిత్యేత-న్నామధేయం - జగతామపి- ఏకమేవ-తత్-ప్రసిద్ధం- అక్షరం-వర్ణం- పరమాత్మానంచ- క్షిప్రం- వితరతి ప్రయచ్ఛతి॥౩౮॥ కణ్ఠ ఇతి॥ హే సముద్రపుత్రి- కణ్ఠే- గళే- కఫచయైః- కుణ్ఠితనిస్వనే- స్తమ్భితశ్వాసేసతి- అశేషు-ఇన్ద్రియేషు- విశ్లేషిషు. విశ్లేషణవత్సు-చేతసి యాతనాభిః- మహా వేదనాభిః- స్త్యాతే-ప్రాప్తేసతి- అసుషు-

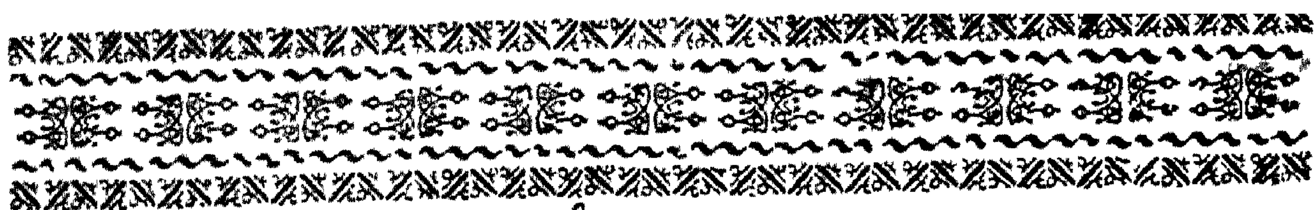
రసుషుక్షిప్రం ప్రతిష్ఠాసుషు। సాయాసాపి సముద్రపుత్రి సమయాభిజ్ఞా రసజ్ఞా మమ త్వన్నామోపహితం హితం జపతు తద్దేవస్య నామ స్వయం॥ ౩౯॥ అభ్యాసైః-పవమానమన్త్రవితతేరబ్లిఙ్గభఙ్గ్యన్తరైః॥ రాదేశైరఘమర్షణస్య యమకైరష్టాక్షరస్యేన్దిరే। గాయత్ర్యాః పునరుక్తిభిః పరిపణై రోంకారపుంసూక్తయోః। శుద్ధిం వ్యాహృతిసోదరైర్నభజతే కో నామ తే నామభిః॥ ౪౦॥ ప్రాయశ్చిత్తవిశుద్ధ్యై ప్రాయశ్చిత్తం సమస్తపాపానాం। గాయతు తవ నామైషా కమలే కలితాన్యనిరసనా రసనా॥ ౪౧॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
నామ వైభవస్తబకస్సప్తదశః॥

ప్రాణేషు-క్షిప్రం- ప్రతిష్ఠాసుషు-ప్రస్థాతుమిచ్ఛత్సు సత్సు- మమ రసజ్ఞా రసనా-సాయాసాసఖేదాపి- సమయాభిజ్ఞా- నిర్యాణకాలజ్ఞా సతీ- త్వన్నామోపహితం- భవన్నామసహితం-దేవస్య- భగవతః-నామ- శ్రీమన్నారాయణాఖ్యం- స్వయం-హితం-స్వానుకూలం-సాధనం జపతు॥ ౩౯

అభ్యాసైరితి॥ హే ఇన్దిరే-పవమానమన్త్రవితతేః-పుణ్యాహ-సూక్తస్య- అభ్యాసైః- ఆవృత్తిభూతైః - అబ్లిఙ్గస్య - అబ్లిఙ్గాఖ్యఋచాం - భఙ్గ్యన్తరైః- ప్రకారాన్తరభూతైః- అఘమర్షణస్య-అఘమర్షణాఖ్యమన్త్రస్య ఆదేశైః- ప్రతినిధిభూతైః- అష్టాక్షరస్య- మన్త్రరాజస్య- యమకైః- ద్వితీయస్వరూపభూతైః - గాయత్ర్యాః - పునరుక్తిభిః - ఉచ్చారణభేదభూతైః - ఓంకార పుంసూక్తయోః - పరిపణైః - వ్యవహారభేదైః పర్యాయైరితి యావత్ - వ్యాహృతీనాం త్రిసప్తానాం - సోదరైః-తే- నామభిః- కో నామ నరః - శుద్ధిం న భజతే ॥ ౪౦॥ ప్రాయ ఇతి హే కమలే-సమస్తపాపానాం- ప్రాయశ్చిత్తం- నిష్కృతిం- తవ నామ- మమైషా రసనా-ప్రాయః- భృశం-చిత్తవిశుద్ధ్యై- కలితం- అన్యనిరసనం యయా సా సతీ- గాయతు-గేయాత్ ఇత్యాశిషి లోట్ ॥ ౪౧॥

ఇతి శ్రీ* లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం నామ
వైభవస్తబకవ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీరస్తు

అథస్థానవైభవస్తబకః ప్రారమ్భః

అరవిన్దవనం వన్దే తదహం యదహర్నిశం। ప్రీతిపూర్వకమధ్యాస్తే పీతామ్బర కుటుమ్బినీ॥౧॥ సారసాత్మని తవామ్బ మన్దిరే ద్వారపాలకజనా ఇవేన్దిరే। చారుకేసరసువర్ణయష్టికాధారిణః పరివసన్తి షట్పదాః॥౨॥ తావకం పదమభిఖ్యయా రమే వారిజం ప్రణిగదన్తి సూరయః। ప్రౌఢశోభనఖరాంశువైభవప్రాప్తమఞ్జిమ సదాళిసేవితం॥౩॥ ప్రబిభర్తి భవత్పదప్రణ

అథస్థానవైభవస్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అరవిన్దేతి॥ అహం-తత్- అరవిన్దవనం- కమలకాననం- వన్దే- షణమామి - స్తౌమి వా - యత్- అరవిన్దవనే ఇత్యర్థః - పీతామ్బరస్య భగవతః - కుటుమ్బినీ - లక్ష్మీరిత్యర్థః - ప్రీతిపూర్వకం - అహర్నిశం - అహోరాత్రం -అధ్యాస్తే- నివసతి- అధిశీఙ్స్థాసామిత్యాధారస్యకర్మత్వం॥౧॥ సారసాత్మనీతి॥ హే ఇన్దిరే- అమ్బ-సారసాత్మని- కమలరూపే-తవమన్దిరే షట్పదాః-చారుకేసరాః-రమణీయకిఞ్జల్కరూపాః- సువర్ణయష్టీః - ధరన్తీతి - తథోక్తాః - ద్వారపాలకజనా ఇవ - పరివసన్తి- నివసన్తి-లక్ష్మ్యాః-నివాసభూతకమలకిఞ్జల్కధారిషట్పదానాం-లక్ష్మ్యాలయ జాగ్రద్దణ్డధారి దౌవారికనివహత్వముత్ప్రేక్షితమితి బోధ్యం॥౨॥ తావకమితి॥ హే రమే సూరయః- ప్రౌఢస్య- శ్రేష్ఠస్య శోభనస్య-రమ్యస్య- ఖరాంశోః- సూర్యస్య-వైభవేన- ప్రాప్తం మఞ్జిమ-రామణీయకం-యస్యతత్- అన్యత్ర-ప్రౌఢాః-ప్రకర్షేణ- ఊఢాః శోభాః- కాన్తయః- యైస్తేషాం- నఖరాణాం- నఖానాం-అంశూనాం - కిరణానాం వైభవేన-ప్రాప్తం-మఞ్జిమ-యస్యతత్ - సదా- అవిరతం-అళిభిస్సేవితం అన్యత్ర-సతాం- సాధూనాం-ఆళిభిః-పఙ్క్తిభిః- సేవితం- ఉపాసనీయత్వేన-కలితం-తావకంపదం చరణం- స్థానంచ వారిజం- కమలం-అభిఖ్యయా-కాన్త్యా-నామ్నా చ- వారిజం పద్మభిన్నం ఏకత్ర సాదృశ్యాత్ - అపరత్ర స్వరూపతశ్చ- ప్రణిగదన్తి ఫణన్తి॥౩॥ ప్రబిభర్తీతి॥ హే జనని జనాః-భవత్యాః-పదయోః- ప్రణయః- విశ్వాసః- తద్విపర్యాసః- తద్వ్యతిరేకః-త

యత్తద్విపర్యాపయో ర్జ్ఞానాద్విభవదుర్గతీజనని తత్రచోదాహృతిః । సహ
స్రపవసు రేధతే సరసిజానుకూలో రవిః స్వభిక్షుకశిరోమణిశ్చ శ్రియతి తత్ప్ర
తీపః క్షయం॥౪॥ కపటకిటిదశాయాం కైటభారిః క్షమాభాక్ । ప్రభురకృ
త యతో సా పఙ్కజా తేనివాసం । తదిహ భజసి భర్తుర్ధర్మమేవానుసర్తుం ।
పరమపురుషకాన్తే పఙ్కజాతస్థితిం కిం॥౫॥ స్థానం సమస్తవసు వృద్ధిపుషస్త
వాపి । పద్మం రమే న వసుమత్వముపైతి చిత్రం । అప్యన్యదద్భుతమముష్య తు
యో ఽనుకూలః । శశ్వద్బిభర్తి వసుమత్త్వమసౌ పతఙ్గః ॥౬॥ సన్మానసోల్లసన

యో స్సతో ఽ- విభవదుర్గతి- ఐశ్వర్యదారిద్ర్యే- ప్రబిభర్తి- దధతి-తత్రవిష యే ఉదాహృతిః - దృష్టాన్తశ్చ - ఉచ్యత ఇతి శేషః - సరసిజస్యభవత్ప దభూతకమలస్యేత్యర్థః - అనుకూలః - రవిః-సహస్రం- వసవః-కిరణాః వసూని-ధనానిచ-యస్య సః- తథోక్తః-ఏధతే-వర్ధతే-తస్య-సరసిజస్య-ప్రతీపః-విరోధీ-సః- ప్రసిద్ధః- చన్ద్ర ఇత్యర్థః- భిక్షుకశిరోమణిః- యాచమాన జనాగ్రేసరస్సన్- స్వయమపి క్షయం శ్రయతి- ప్రాప్నోతి - భిక్షాటనశీలశివస్యావతంస స్సన్ ప్రతిదినం కలాక్షయం భజతే చేతిభావః- ॥ ౪ ॥ కపటేతి॥ పరమపురుషకాన్తే- కైటభారిః-అసౌ ప్రభుః-విష్ణుః యతః- కపటకిటి దశాయాం-కుహనావరాహావతారే-క్షమాభాక్-క్షమాం- దయాం భూమించ-భజతీతి తథోక్తస్సన్-పఙ్కజాతే కర్దమప్రదేశే పద్మే-ఇతిచధ్వనిః నివాసం-అకృత-అకరోత్- తత్కారణాత్- ఇహలోకే-భర్తుః- దయితస్య-ధర్మం అనువర్తుమేవ - పఙ్కజాతస్థితిం - కర్దమవాసం - కమలవాసం చ భజసి కిమితి శేష రూపకానుప్రాణితోత్ప్రేక్షా ॥ ౫ ॥ స్థానమితి హేరమే సమస్తానాం- వసూనాం ధనానాం సమృద్ధిం - పుష్ణాతీతి-తథో క్తాయాః అపితవ- స్థానం- దేశః - పద్మ-మితిభావః- వసుమత్వం- ధనవత్వం- నోపైతి॥ చిత్రం- అన్యదప్యద్భుతమస్తి-అముష్య-త్వత్స్థానస్య- యస్త్వ-నుకూలః- భవతీతి శేషః- అసౌ పతఙ్గః - పక్ష్యపి శశ్వత్ - నిత్యం వసుమత్త్వం-ధనికత్వం-బిభర్తి వస్తుతస్తు పద్మస్య సంపద్దేతో- స్తవనివాసః - నూతన వసుమత్త్వముపైతి - త్వన్నివాసభూత పద్మస్యానుకూలః - సూర్యః స్థిరకిరణత్వం- భజతీతిభావః॥౬। సదితి॥ హే సరోజనిలయే- జనని-సతాం మ

దస్పదసద్వివేక। శక్తస్సరోజనిలయే సదనం త్వదీయమ్। శబ్దైశ్శుభైశ్శ్రు
తిపథం సుఖయన్నఖర్వై। స్సంసేవతే జననిహంసగణోవదాతః॥౬॥ కమలే క
మలేషు సన్నిధత్సే సకలేష్వస్వవశేషు విష్టపేషు। సహజం జననీజనస్య లో
కే జలజాతేషు విశేషవత్సలత్వం॥౭॥ కల్హారోత్పలకైరవాదిషు తథా కల్యా
ణి మల్ల్యాదిషు। ప్రాయస్సత్సు సుమేషు వస్తుషు పరం పద్మాని పద్మాని తే। భా
గ్యం కుత్రచిదేవ నృత్యతితరాం భూయస్సు తుల్యేష్వపి। త్వత్కాన్తాయ సు
గన్ధివస్తుషు తులస్యైకైవ సారోచతే॥౮॥ త్వద్గేహం కమలం యతస్త్వదవి

హతాం-మానసమేవ-మానససరః- తస్య ఉల్లసనదః- వికాసప్రదః-సద
సద్వివేకే-సాధ్వసాధువివేచనే- శక్తః-సదసచ్ఛబ్దాభ్యాం - క్షీరనీరే ద్యో
త్యేతే- తద్వివేచనపటురిత్యర్థః- అఖర్వైః- గమ్భీరైః శుభైః శ్లక్ష్ణైః- ధ్వనిభిః
ఉపన్యాసైశ్చ-శ్రుతిపథం- శ్రవణమార్గం- వేదమార్గంచ- సుఖయన్-సు
ఖీకుర్వన్- అవదాతః-సితః- శుద్ధశ్చ హంసగణః- మరాళసమూహః-పర
మహంసనివహశ్చ-త్వదీయం-సదనం-పద్మం లక్ష్మ్యా ఆలయంచ పరమపదం
వాసం సేవతే - భజతే ॥౬॥ కమలఇతి॥ హేకమలే- సకలేషు-విష్టపేషు-
లోకేషు-స్వవశేషు సత్సు- కమలేష్వేవ- సన్నిధత్సే-నివససీత్యర్థః-తత్సా
మాన్యేనసమర్థయతే-లోకే-జననీజనస్య మాతృజనస్య -జలజాతేషు-ఔరసా
పత్యేషుచ- విశేషవత్సలత్వం- అధికవాత్సల్యం- సహజంహి అతః- కమల
స్య- జలజాతత్వాద్వాత్సల్యం యుక్తమితిభావః॥౭॥కల్హారేతి॥ హేకల్యా
ణి- కల్హారోత్పలకైరవాదిషు - తథైవమల్ల్యాదిషు - మల్లికాదిషు-సు
మేషు ప్రాయః- వస్తుషుసత్సు - పద్మానిపరం - కమలానికేవలం- తే-త
వ-సద్మాని- గృహాణ్యాసన్నిత్యర్థః- పూర్వోక్తమేవ సదృష్టాన్తేన సామా
న్యేన సమర్థయతే- భాగ్యమితి- తుల్యేషుసదృశేషు- వస్తుషు భూయస్సు
బహుషు -సత్స్వపి - కుత్రచిదేవ -క్వచిద్వస్తున్యేవ - భాగ్యం నృత్య
తితరాం - సుగన్ధివస్తుషు - పరిమళద్రవ్యేషు - నిర్ధారణే సప్తమీ
సా-ప్రసిద్ధా - ఏకాతులస్యేవ - త్వత్కాన్తాయ - భగవతే - రో
చతే- స్వదతే- ॥ ౮ ॥ త్వదితి॥ హేపద్మే-యతఃకారణాత్- త్వద్గేహం
కమలం-త్వదవినాభూతస్య- త్వద్విశిష్టస్య- విష్ణోః- పదం-స్థానం- గగనం

నాభూతస్యవిష్ణోః పదం। సూర్యాలోకవికాసమఞ్చతితతః పద్మే మధుస్వా
దుతత్ ।అన్నాదోహమితీవగీతినినదైశ్శ్రుత్యన్తసఞ్చారిభిః ।కృష్ణాకారజు
షోత్ర కేచిదనిశంనన్దన్తిలబ్ధ్వారసం ॥ ౧౦॥ సూర్యాలోక దశాసుహర్షమ
యతే దోషాకరాలోకనే। సఙ్కోచం భజతిశ్రితాళిషు రమే దత్తేపరంజీవ
నం। స్థానంపఙ్కమధఃకరోతివహతేనాళీకశబ్దఞ్చతే । కాంవా తావకస
న్నిధానమహిమాకుర్యాన్నచర్యాంశుభాం ॥౧౧॥ ధత్తేసదైవశిరసాతవ
పాదరేణూన్ । పద్మేబిభర్తితవనామ చపద్మమేతత్ । వర్వర్తిధారక—

చ సూర్యస్య- సూరీణాంచ- ఆలోకేన-తేజసా- వికాసంప్రకాశం- విక
సనంచఅఞ్చతితతః-తత్ యువయోస్థానంమధుస్వాదుమధుభిరాస్వాద్యం
భవతిమధునోపి స్వాదురసవత్తరంభవతీత్యర్థః - అత్ర - స్థానే - కృ
ష్ణాకారజుషః- నీలరూపభాజః- భగవత్స్వరూపభాజః - సారూప్యభా
జఇతియావత్- కేచిత్ సూరయః- భ్రమరాశ్చరసంమధు భగవన్తఞ్చల
బ్ధ్వా శ్రుత్యన్త సఞ్చారిభిః- శ్రవణప్రాన్తసఞ్చలద్భిః అన్యత్ర వేదాన్తస
ఞ్చారిభిః-అన్నాదోహమితి- అహమన్నాదఇతిగీతినినదైః - గానవాగ్భిః-
అనిశం-నన్దన్తి-తుష్యన్తి॥౧౦॥ సూర్యేతి॥ రమే-తే-స్థానం- పద్మంసూర్య
స్య. సూరీణాంచ- ఆలోకదశాసు- అవలోకనకాలేషు- హర్షం-తుష్టిం
అయతే-ప్రాప్నోతి- దోషాకరస్య- చన్ద్రస్య- పాపినశ్చ- ఆలోకనేసతి-
సఙ్కోచం-ముకుళనం- ఖేదంచభజతి- శ్రితాళిషు - ఆశ్రితపరంపరాసు
ఆశ్రితభ్రమరేషుచ-పరం- శ్రేష్ఠం- జీవనం-ఆజీవనం- దత్తే- పఙ్కం-కర్ద
మం-పాపంచ-అధఃకరోతి- అధస్స్థితత్వేనకురుతే- అధరీకరోతిచ- నాళీ
కశబ్దం-తథ్యవాదీతిశబ్దం- నాళీకమితిస్వవాచకంచ- వహతే- తావకస
న్నిధానమహిమాత్వత్సాన్నిధ్యవిభవః - కాంవాశుభాంచర్యాం - నకు
ర్యాత్ - శుభామేవచర్యాంకరోతీతిభావః॥౧౧॥ ధత్త ఇతి॥ హేపద్మే-ఏత
త్పద్మం- తవపాదరేణూన్- శిరసా- సదైవధత్తే- తవనామచ- బిభర్తి
లక్ష్మీకమలయోరపిలింగభేదేన పద్మేత్యేకనామత్వాదితిభావః- తవహ
స్తమేవ ధారకతయా నిజ ధారణత్వేన శరణత్వేనచ భృశం వర్వర్తి

తయాతవహస్తమేవ। తద్యుక్తమృచ్ఛతితవోజ్వలదాస్యలక్ష్మీం॥౧౨॥ప్రాతః- కృతాప్లవవిధిః-పయసాంనిధానే। బ్రధ్నార్చకశ్శుచికరోభృతతప్తచక్రః। ఉద్ఘాటయత్యుదితవిష్ణుపదైకసక్తి। ర్విశ్వాంబ్ పద్మమయ సద్మదళారరంతే॥౧౩॥ బ్రహ్మాయస్మాదజనివహ తేచారుపీతాంశుకంయః। తాన్సాన్ద్రామోదస్సతతమమృతస్థానమేవాశ్రితంచ । అస్మాత్యబ్జాంతవపదమిదంశ్రీనివాసాభిధానం।మాతర్దోషోనభవతి మధుస్నిగ్ధతాధర్మభూమ్ని॥౧౪॥అహోముకున్దసున్దరిత్వదీయమన్దిరాహిత । స్స్వయంక్షయంవ్రజన్నపిస్వర

వృణుతేత తత్కారణాత్-తవ- ఉజ్వలదాస్యలక్ష్మీం- ఋచ్ఛతి-ప్రాప్నోతి- యుక్తం- శిష్యాణాం- ఆచార్యదాస్యనామ వహనాదికముచితమితిభావః॥౧౨॥ప్రాతరితి॥ హేవిశ్వాంబ్ పయసాంనిధానే-అబ్ధౌప్రాతః-ప్రభాతఏవకృతాప్లవవిధిః-కలితమజ్జనః-శుచికరః- శుద్ధకిరణః-పరిశుద్ధహస్తశ్చ- భృతాః- పోషితాః-తప్తాః- విరహసన్తప్తాః- చక్రాః- చక్రవాకపక్షిణః- యేనసః-ధృతతప్తచక్రాఙ్కనశ్చఉదితవిష్ణుపదైకసక్తిః ఉత్పన్న-గగనైకసక్తిః- కలితహరిపదైకభక్తిశ్చ - బ్రధ్నః- సూర్యాత్మకః - అర్చకః- పూజకః- దళాని-అరరాణి- కవాటాని-యస్యతత్-తే-పద్మమయం- యత్సద్మ- గృహం-ఉద్ఘాటయతి-వివృణోతి తేపద్మమయసద్మనో దళరూపమరరముద్ఘాటయతీతివా ॥౧౩॥ బ్రహ్మేతి॥ హేమాతః - యస్మాత్పద్మాత్ భగవతశ్చ- బ్రహ్మా-అజని- అజాయత - యత్పద్మం- పరతత్వంచ చారు-మనోజ్ఞం- పీతం-పిశఙ్గం- అంశుకం-వసనం- కిరణంచ- యస్యతత్సాన్ద్రః- ఘనః-ఆమోదః- పరిమళః- సన్తోషశ్చ-యస్యతత్ -సతతం-అమృతస్య- మకరన్దస్య- మోక్షస్యచ- స్థానమేవ-ఆశ్రితంచ-గతంచ-ఇదంతవపదం-శ్రీనివాసాభిధానం-లక్ష్మీనివాసఇతిప్రఖ్యాతిం.అస్మాతి- శ్రీనివాసాఖ్యభగవదాఖ్యాంచలబ్ధుంయోగ్యం-భవతి- తస్యభగవదపేక్షయా-క్వచిద్విషయే- న్యూనతామాశంక్యపరిహరతిమాతరితి- ధర్మభూమ్ని-ప్రాయోనురూపత్వేసతి మధోరసురస్య- మధునశ్చ-స్నిగ్ధతా-దోషః-దోషరూపానభవతి॥౧౪॥అహోఇతి॥ హేముకున్దసున్దరి - త్వదీయమన్దిరస్యపఙ్కజస్య అహితః- విరోధీ-స్వయం-క్షయం- నాశం-వ్రజన్- ప్రాప్నువన్నపిస్వర

క్షీణం క్షీణోత్యపి। సరోరుహద్రుహస్సిరశ్శిరోధిరోహదుష్కృతాత్। స్సః ఠిత్థు ఠిత్థుఘిత్థుకస్స్ఫుటం నటన్నటాట్యతే॥౧౫॥ త్వద్ధామ్నస్సరసీరుహస్య చ మిథ స్త్వత్కాన్తధామాత్మనో। మార్తాణ్డస్య చ పుణ్డరీకనిలయే మైత్రీ నిసర్గోదితా। కల్యాణీం యువయోరియం వివృణుతే కైముత్యనీత్యా మిథః। ప్రీతిం కామపి భూయసీమవిదితాక్షేపామనౌపాధికీం॥౧౬॥ కతి న కుసుమం మన్యాన్యన్యాని దేవి వనే వనే। నహి సముదితేష్వప్యేతేషు క్షమా కమలోపమా। భగవతి భవత్సాన్నిధ్యేన ప్రభోః కమలాని యత్। కరచరణవ్యక్ర–

క్షీణం స్వరక్షకమపి - క్షీణోతి హినస్తి క్షిణు హింసాయాం పరితాత్తానాదికాల్లట్ - సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యతయా - లఘూపధత్వాత్పుమ్యభావః తత్ర దృష్టాన్తమాహ - సర ఇత్యాదినా - సః ప్రసిద్ధః - శివః సరోరుహద్రుహః - పఙ్కజద్విషః - చన్ద్రస్య కర్తరి షష్ఠీ - శిరోధిరోహేణ - శిరస్యారోహణేన - యద్దుష్కృతం - తస్మాత్ - ఠిత్థు ఠిత్థు - ఘిత్థుకః - నటంశ్చ - అటాట్యతే పర్యటతి అటతేస్సూచి - సూత్రిత్యాదినా త్రికేన క్రియాసమభిహారే యఙ్ - స్ఫుటం - వ్యక్తం॥౧౫॥ త్వద్ధామ్న ఇతి॥ హే పుణ్డరీకనిలయే - త్వద్ధామ్నః త్వన్నివాసస్య - సరసీరుహస్య త్వత్కాన్తస్య భగవతః - ధామాత్మనః - గృహరూపస్య మార్తాణ్డస్య - రవేశ్చ - నిసర్గోదితా - స్వభావతస్సముత్పన్నా ఇయం మైత్రీ - సౌహార్దం - యువయోః - దమ్పత్యోః - కల్యాణీం - శుభకరాం - అవిదితః - అజ్ఞాతః - ఆక్షేపః - యయా తాం। అనౌపాధికీం - నిరుపాధికాం - అకారణానిత్యాభిరియావత్ - భూయసీం - అధికాం - కామపి అనిర్వచనీయాం - మిథః ప్రీతిం - అన్యోన్యప్రేమ - కైముత్యనీత్యా - అనుబన్ధినో రేవ సహజసౌహార్దే యువయోః కిము ఇతి - కైముతికన్యాయేన - వివృణుతే - విశదయతి॥౧౬॥ కతీతి॥ హే దేవి - భగవతి - వనే వనే - ప్రతివనం కుసుమం మన్యాని - పుష్పాణ్యాత్మానం మన్యమానాని - అన్యాని - పద్మవ్యతిరిక్తాణి - కతి న సన్తి - అనేకాని వర్తన్త ఏవేతి భావః - సముదితేషు - సంఘీభూతేష్వపి కిం పునరేకైకస్మిన్నితి భావః ఏతేషు - కుసుమేషు కమలస్య ఉపమా ఉపమితిః - న క్షమా - నోచితా హి ప్రసిద్ధా - యత్ కారణాత్ కమలాని భవత్సాన్నిధ్యేన భవత్సామీప్యేన - ప్రభోః - విష్ణోః ఈషదూనాః కరచరణ వ్యక్రాః - కరచరణాన్ప్రకల్పాని - ఈషదసమాప్తౌ - కల్పబిత్యాదినా కల్ప

ల్ప్యాప్తిః స్థిరం దధతే యశః ॥ ౧౭ ॥ హరేః కరస్పర్శవతః ప్రహృష్టా । పయ
స్యుదితా రుచిరాళికాన్తా । వారాశికన్యే వసతిస్త్వదీయా । బిభర్తి యు
క్తం కమలాభిధానం ॥ ౧౮ ॥ భృఙ్గీసఙ్గీత్యుదయసుభగం మఞ్జుకిఞ్జల్క
పుఞ్జం । స్ఫారస్తమ్భం కిమపి వికసత్పత్రసచ్చిత్రభిత్తి । పర్యాశ్లిష్టం విమలస
రసా కర్ణికాస్వర్ణపీఠం । పద్మం పద్మే పరమనుగుణం సద్మ పద్మే భవత్యాః ॥ ౧౯
దుగ్ధామ్బురాశిమహిత స్తవ సన్నిధానా । తస్యాః స్థితిర్భవతి హన్త కుశేశ

స్పృహయాలోః భగవతః అపాఙ్గితాత్-నైకవదాన్యభావః-తత్స్వవ్యాప్తిః-స్థి
రం-అవ్యాహతం-యశః-దధతే-దధతి-అన్యేషామేవం యశోదర్భమేవే
తి కథం-తత్త్వాన్యస్య సంభవ ఇతి భావః ॥ ౧౭ ॥ హరేరితి ॥ వారాశికన్యే-హరేః
సూర్యస్య-విష్ణోశ్చ కరాణాం-కిరణానాం-హస్తానాంచ-స్పర్శనతః-స్పృ
ష్టేః-ప్రహృష్టా-పయసి జలే-క్షీరేచ-ఉదితా-ఉత్పన్నా-రుచిరా-మ
ధుపాదిమతి-మనోజ్ఞాచ అళిభిః-భ్రమరైః-ఆళీభిః-సఖీభిశ్చ-కాన్తా
రమణీయా-శోభితాచ-త్వదీయా వసతిః-వాసస్థానం-కుసుమమితి యా
వత్-కమలాభిధానం-కమలేత్యన్నామ బిభర్తి-యుక్తం ॥ ౧౮ ॥ భృఙ్గీతి ॥
హే పద్మే-భృఙ్గీనాం-భ్రమరీణాం-సంగీతీనాం-ఝఙ్కారరూపసఙ్గీతా
నాం-ఉదయేన-ఆవిర్భావేణ-సుభగం-మనోజ్ఞం-మఞ్జుకిఞ్జల్కానాం-కర
వ్యకేసరాణాం-పుఞ్జాన్యేవ స్ఫారస్తమ్భాః-ప్రకాశమానస్తమ్భా యస్మిన్
తత్-వికసత్పత్రాణి-వికస్వరదళాని-తద్రూపా-యాస్సచ్చిత్రభిత్తయః
యస్మిన్-తత్-విమలసరసా-నిర్మలసరస్యా-వాప్యాచ-పర్యాశ్లిష్టం-సమా
శ్లిష్టం కర్ణికారూపం-యత్స్వర్ణపీఠం-యస్మిన్ తత్-పద్మం తద్రూపం సద్మ
భవత్యాః-పరం అత్యన్తం-అనుగుణం-అనురూపం-పద్మే-అవేమః ॥ ౧౯
దుగ్ధేతి ॥ హే దుగ్ధామ్బురాశిదుహితః-తవ సన్నిధానాత్-కుశేశయస్య
శయితుమపి-కటాక్షలాభాత్-దర్భశాయినః-పురుషస్యచ-స్వగా
నాం-హంస్యాం-స్థితిః-భవతి-హన్తేత్యాశ్చర్యే-వస్తుతస్తు పద్మస్య-సు
స్థ-అగ్నిస్థితిః-స్ఫుటతీతి భావః - హే అమ్బ - తత్సంభవః - కుశేశయాదు

ర్యస్య। తత్సంభవోఽప్యభవదమ్బ హిరణ్యగర్భః। ధన్యాః ఖలు త్వదనుబన్ధ్యనుబన్ధినోఽపి ॥౨౦॥ నవసారసవాసమాచరన్త్యాస్తవ సాధర్మ్యమివామ్బ లబ్ధుకామః। పురుషః పరమస్సదా విధత్తే పురమధ్యస్థిత పుణ్డరీకవాసం ॥౨౧॥ అస్తి తే హరిపురన్ధ్రి నీరజస్థానమిత్యుదితమాస్పదద్వయం। ఏకమాహురిహ తు త్రిపాత్పదం దేవి షట్పదపదం పరం పునః ॥౨౨॥ సురాదిజీవైరమృతై

త్పన్నోఽపి- హిరణ్యం-స్వర్ణం- గర్భే యస్య సః- తాదృశః-ఆఢ్యః-అభవత్ త్వన్నివాసోత్పన్నజన్తురపి- స్వర్ణవానభూదితి భావః- బ్రహ్మేతి తు నైజార్థః- తదేవ సామాన్యేన సమర్థయతే- త్వదనుబన్ధినాం-త్వత్సమ్బన్ధభాజాం తేషామప్యనుబన్ధినః- సమ్బన్ధశాలినోఽపి- ధన్యాః ఖలు- లబ్ధధనాః ఖలు-ఆశ్రితరక్షణం తదనుబన్ధిపర్యన్తమితి ప్రసిద్ధమితి భావః - ఖల్విత్యవధారణే ప్రసిద్ధౌ వా॥౨౦॥ నవేతి॥ హే అమ్బ- పరమః పురుషః- భగవాన్- నవసారసే- అభినవపద్మే- వాసం- ఆచరన్త్యాః- తవ-సాధర్మ్యం- సామ్యం-లబ్ధుకామస్సన్. సదా-పురస్య-ఉపాసక శరీరస్య-మధ్యస్థితే-పుణ్డరీకే- హృదయాభిధానే । యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దహరం పుణ్డరీకం వేదేతి శ్రుతేః- వాసం-విధత్తే- ని ॥ గృహే పరిగ్రహే దేహే నగరే చ పురం పురీతి నానార్థరత్నమాలా చ॥౨౧॥అస్తీతి॥ హే హరిపురన్ధ్రి- దేవి- తే రజసో నిర్గతం- ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం - స్థానం - పరమపదం- నీరజం- జలజం-తద్రూపం స్థానమితి చ ఆస్పదద్వయం- స్థానద్వయం- ఉదితం- ఉక్తం ఇహ-స్థానద్వయే ఏకం స్థానం-త్రయః పాదాః-చతుర్థాంశాః- యస్య తత్ తాదృశం- పదం- నిత్యవిభూతిరూపం చరణత్రయవత్పదమితి చ గమ్యతే- స్థానం-ఆహుః- పరం-అన్యత్తు పునః- షట్పదానాం-భృఙ్గాణాం -పదం- స్థానం షట్చరణస్థానమితి చ గమ్యతే-ఏవమాహుః . ద్విపాచ్చతుష్పాత్స్థానభూతాత్పద్మాచ్చ-ద్విలక్షణం త్వత్పదమితి చమత్కృత్యుక్తిరితి భావః॥౨౨ సురేతి॥ హే అమ్బ-అమృతైకనిష్ఠైః- మకరన్దైకనిష్ఠైః- మోక్షైకనిష్ఠైశ్చ తైః-యైః-సుష్ఠు రా శబ్దః రేఫ-ఆదిః-యయోస్తైః-జీవైః జీవశబ్దైః శోభనైః రాజీవశబ్దవాచ్యైరిత్యర్థః- అన్యత్ర సురాదిజీవైః- అమరాదిచేతనైః-అన్తః

క్షణైస్త్రైశ్చిరాయహృద్యైరంబవిభావ్యసే త్వం । ఆలోకమగ్ర్యం హరిదేషు తన్వా
న్నామోదమన్యాదృశమాదధాతి ॥ ౨౩ ॥ అపోఽదధానం కమలాభిధాన
మమ్భశ్చ తజ్జంచ సమం తదాస్తాం । ఆద్యస్య పుంసః పదమాహురాద్యం త్వదీ
యవాసం జననిద్వితీయం ॥ ౨౪ ॥ క్షమాస్వర్ణస్ఫూర్తిం సతతమధిగమ్యాపి
కమలే । గుణాదార్ఢ్యాచ్ఛబ్దం కమపి భజతే నాళమితి యత్ । తదేవాలంకా
రం నయతి నను సంస్పర్శనవశా । త్తనోతి హ్యౌదార్యం తవ జనని సాన్నిధ్యమ

మధ్యే-హృదిచ- విభావ్యసే- అర్చ్యసే- ధ్యాయసే చ-ఏషు - సురాదిజీవే
షు-హరిః-సూర్యః- విష్ణుశ్చ-అగ్ర్యం- శ్రేష్ఠం-ఆలోకం-ప్రకాశం- కటా
క్షంచ- తన్వాన- అన్యాదృశం- ఆమోదం-పరిమళం- ఆనన్దంచ- ఆద
ధాతి-జనయతి ॥ ౨౩ ॥ అప ఇతి- హేజనని- కమలాభిధానం- కమలేత్యా
ఖ్యాం- దధానం- అపః- అమ్భః - జలం - తజ్జం - జలజంచ - సమం-
యుగపత్ తుల్యం వా- ఆస్తాం- ఆద్యం-పూర్వోక్తంజలం - ఆద్యస్య పుం
సః-ఆదిపురుషస్య- పదం స్థానమాహుః ద్వితీయం జలజం- త్వదీయవాసమా
హుః తస్య ఆద్యత్వాత్ త్వద్వితీయత్వాచ్చ యుక్తః స్థానక్రమలాభ ఇతి భావః నా
నయోర్విద్యతే పరమితి యువాభ్యామన్యత్పర తత్త్వం నాస్తీతి సిద్ధం ॥ ౨౪ ॥
క్షమేతి ॥ హేజనని కమలే యత్ వస్తు-కర్తృ-క్షమాయాం- భూమ్యాం-స్వా
స్థ్యస్యేతి యావత్-స్వర్ణానాంచ-స్ఫూర్తిం-క్షమయా తౌ న్యా - శోభనేషు
అర్ణస్సు- జలేషు- స్ఫూర్తిం- ప్రకాశఞ్చ-సతతం - అధిగమ్యాపి- గుణా
నాం- ఔదార్యాదిగుణానాం-తన్తూనాంచ - అదార్ఢ్యాత్- దౌర్బల్యాత్
కమపి- నాలం- నపర్యాప్తమితి శబ్దం-నాలశబ్దం- భజతే-లోభాద్దీనవచన
మేవ బ్రవీతి నాళశబ్దవాచ్యం- భవతి చ దుర్బలతన్తుత్వాత్ కదళీస్తంభాది-వ
ద్గుణశబ్దమలబ్ధ్వా నాళ శబ్దమేవ గృహ్ణాతీతి భావః - తవసాన్నిధ్య మహి
మాత దేవ తాదృశమేవ తత్స్వం వా-అలంకారం-పర్యాప్తమిత్యుక్తిం భూ
షణతాంచ నయతి- ప్రాపయతి - స్పర్శనస్య స్పృష్టేః- దానస్య చ- వ
శాత్- ఔదార్యం- గామ్భీర్యం దాతృత్వం చ- తనోతిహి- కమలనాళస్య

హిమా॥౨౫॥ భగవతిపరబ్రహ్మాద్వైతప్రసఙ్గజుషస్తవ । ప్రథయతిలసద్ధర్మాళీకత్వమత్రహిదర్శనం । త్వముచితమధిష్ఠానం నాళీకమా శ్రయి. సే తత స్తవకి లసదాలోకస్సర్వోపికల్పనగోచరమే ॥౨౬॥ యత్రోత్తమస్ఫురణయన్త్రితచిత్తవృత్తౌ । నిత్యోల్లసద్రజసిరాజతిసారసత్వం । స్థానంప్రధానమివమబ్ధిసుతేయతస్తే।స్థానేతదత్రరమతేమహదాదితత్వం॥౨౭॥

త్వత్సాన్నిధ్యాభావాదేవడక్తగుణాలాభఇతిభావ ॥౨౫॥భగవతీతి। హే భగవతి- పరబ్రహ్మణః- అద్వైతస్య- జీవ పరమాత్మనో రైక్యస్య- ప్రసఙ్గం- వాదం-జుషతేఇతి- తథోక్తస్య- ఆలిఙ్గపవశాత్- భగవదైక్యభాజశ్చేతవదర్శనం- సిద్ధాన్తః అవలోకశ్చ- లసతాం - ప్రకాశమానానాం- ధర్మాణాం - గుణానాం - అళీకత్వం - మిథ్యాత్వం - అన్యత్ర - లసద్ధర్మాళీకోల లాటోయస్యా స్తత్త్వంచ - ప్రథయతి - ప్రకటయతి హి అవలోకనేనలలాటేలావణ్యాతిశయలసనాదితిభావః- త్వం- నాళీకం-మిథ్యాభిన్నం- కమలరూపంచ- భ్రిమోద్దేశ్యత్వంచ అధిష్ఠానం-స్థానం-తతఃకారణాత్- అత్రదర్శనే- ఆశ్రయసే-బ్రహ్మవస్వంతర్భావాదధ్యాసాధిష్ఠానస సత్యత్వమితి భావః- సదాసర్వోపిలోకః - కల్పనంగచ్ఛతీతి కల్పనగః- అధ్యాససిద్ధకల్పా ఖ్యనగశ్చ- భవతి ఉచితంహితత్రప్రపంచస్యకాల్పనికత్వవదితిభావః॥౨౬॥ యత్రేతి ॥ హేఅబ్ధిసుతే- ఉద్భూతస్యతమసః - త్రిగుణావయవభూత - తమోగుణస్యస్ఫురణం - ప్రకాశః-ఉత్తమం-శ్రేష్ఠం-యత్స్ఫురణం-తచ్చతేనకారణేన-యన్త్రితానియమితాచిత్తవృత్తిః-యేనతస్మిన్- నిత్యం ఉల్లసత్-ప్రకాశమానం- రజః- రజోగుణః-ధూళిశ్చయస్మిన్తస్మిన్- యత్రమూల ప్రకృతిరూపేప్రధానే-స్థానే చ-సారసత్వం- శ్రేష్ఠసత్త్వగుణః- కమలత్వంచ- రాజతి- ప్రకాశతే ఇదం స్థానంయతఃకారణాత్ - తే-తవ- ప్రధానం- ముఖ్యం- మూలప్రకృతిరూపశ్చభవతి-తత్తాదృశంఅత్రస్థానే- మహదాది తత్వం -మహత్- ఆదితత్వం. పరతత్త్వం-తత్కార్యభూతమహదహంకారాదిసప్తకంమహాభూతాదీ మరూపలోకసకంచరముతే-క్రీడతిప్రభవతిచ ॥౨౭॥ సింహాసనేతి॥ హే

సింహాసనస్థితిజుష స్తవవాసయోగ్యం । నిత్యం భవేయ మితినిశ్చయమేత్య
నూనం। కేసర్యభూత్సరసిజం నరసింహకాన్తే । తద్ద్వేష మేష తనుతేతత
ఏవ పద్మీ॥౨౮॥ అబ్జం విధౌ ద్విషతి దేవ్యమృతైకవృత్తి। కామేన హన్తనయ
ద్వనీయత మార్గణత్వం । తస్యస్త్వతోమ్బరమణిస్ఫుటవస్త్వవాప్తి । రుల్లాస
హేతుకభవత్తవసన్నిధానాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఉత్ఫుల్లవారిరుహపల్లజకేళిగే
హే । సర్వేశ్వరస్యదయితాం శయితాం ననుత్వాం । వైతాళికా ఇవగృ
హీతసుజాతగీతాః । ప్రాతశ్శనైర్మధుకరాః ప్రతిబోధయన్తి ॥ ౩౦ ॥ స

నరసింహకాన్తే- సరసిజం-పద్మం- సింహాసనస్థితిజుషః-నృసింహాత్మంగ
భాజః- సింహాసనభాజశ్చ- తవనిత్యం- వాసయోగ్యం- భవేయం - సర్వ
దశాయాంవాసస్థానంస్యామితి నిశ్చయమేత్యైవ కేసరీ కింజల్క-వ్యాజేన
టావదభూత్ సింహ ఇతియావత్ నూనమిత్యుత్ప్రేక్షా తతః కారణాదేవప
షః- పద్మీ-గజః-తస్మిన్- సరసిజే-ద్వేషం-తనుతే-విస్తారయతిపద్మినీ క్షోభ
కలనాదితిభావః॥౨౮॥అబ్జమితి॥ హే దేవి అమృతైకవృత్తి జలైకనిష్ఠం- సుధై
కజీవనంచయత్-అబ్జం-పద్మంకశ్చిత్పురుషశ్చ-విధౌ-చన్ద్రే-దైవేచ-ద్విషతి
సతికామేన-మదనేన-రాగేణచ-మార్గణత్వం- శరత్వం యాచకత్వంచ-అ
నీయత-తస్యపద్మస్య-పురుషస్యచ-తవసన్నిధానాత్ ఉల్లాస హేతుః-వికా
సకారణం-సన్తోషజనకంచ- అమ్బరాణాంవస్త్రాణాం- మణీనాంచ-స్ఫు
టానాం-వ్యక్తానాం-వసూనాం-ధనానాంచ-అవాప్తిః-అమ్బరమణేః సూ
ర్యస్య-స్ఫుటా-వసూనాం- కిరణానాంఅవాప్తిశ్చ స్వాఏవ అభవత్ హన్తే
తివిస్మయే॥౨౯॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ నను లక్ష్మి-ఉత్ఫుల్లే-వికసితే-వారిరుహతల్లజే
పద్మవరే- తద్రూపే- కేళిగేహే- శయితాం-స్వపన్తీం- సర్వేశ్వరస్యభ
గవతః - ప్రభోశ్చ-దయితాం - త్వాం - మధుకరాః వైతాళికాఃవన్దిన
ఇవ - గృహీతాని - సుజాతగీతాని - రమణీయ గానాని - యైస్తేతథా
భూతాస్సన్తః - ప్రాతః - శనైః - మన్దం - ప్రతిబోధయన్తి - ఉద్బోధ
యన్తి॥౩౦॥సహంసేతి॥ హేరమే-సహంసకా-సపాదకటకా-సారబహూ

హంసకాసారబహూర్మికోజ్జ్వలా । పయోజరాజిః ప్రతిపన్నకర్ణికా। సహస్రపత్రస్థిత ఏవ తే రమే । శ్రియశ్శ్రియస్తే హ్యఖిలాస్త్వదాశ్రయం॥ ౩౧॥ స తేనివాసశ్శయనీకృతోవా నాథేననిత్యంనయనీకృతోవా । ఫణైస్సహస్రేణ వృతోదళైర్వా శేతే బిలేవా కమలే కుశేవా ॥ ౩౨॥ శ్రీసూక్తం హే జనని నళినం స్థానమాఖ్యాతి ముఖ్యం । దృష్టాన్తం తత్ప్రియతమదృశో రన్తరాదిత్యవిద్యా। జన్మస్థానం తవ తనుభువో ధాతురాథర్వణాది । త్వ

ర్మికాభిః శ్రేష్ఠాధికాజ్జ్వల్యైః- ఉజ్జ్వలా అన్యత్ర సహంసాః హంససహితాః కాసారాణాం-సరసాం-బహూర్మికాః - బహుతరజ్జ్వాల్యైః-తైరుజ్జ్వలా ప్రతిపన్నా-కర్ణికా-కర్ణాభరణం-కర్ణికాపీఠంచ యయా సా- పయోజరాజిః- ఆశ్రితపఙ్క్తిః క్షీరజాతత్వ కృపఙ్క్తిర్వా తత్త్వ త్వాపదారవిన్దాశ్రిత వర్గ ఇతి యావత్ పద్మపఙ్క్తిశ్చ సహస్రపత్రస్థితః అనేకసహస్ర కిరణప్రాప్తైశ్చ ఏధతే-వర్ధతే-తథాహి త్వదాశ్రయం- త్వదేకావలంబం జనం- అఖిలాః శ్రియః సమస్తసమ్పదః- శ్రయన్తే-ప్రాప్నువన్తి హి అతస్తస్యా ఉక్తం యుక్తమితి భావః॥ ౩౧ స ఇతి॥ కమలే- తే-తవ. సః ప్రసిద్ధః-నివాసః- పద్మరూపః- నాథేన-త్వత్పతినా నిత్యం- శయనీకృతోవా- త్వత్సంగార్థం స్వశయన భూత శేష రూపః కృతోవా నయనీకృతోవా అథవా అతిసంశ్లేషాయ స్వనయనరూపతయైవ కృతోవా పుణ్డరీకాక్షత్వా దితిభావః తత ఏవ దళవ్యాజైః- సహస్రేణ- ఫణైః - వృతోవా సహస్రఫణవ్యాజైర్దళైర్వృతస్సన్వా - సః నివాసః కుశభూతే బిలే వా బిలభూతే కుశే - జలే వా - శేతే-స్వపితి తస్య కుశేశయత్వాద్బిలేశయత్వాత్పుణ్డరీకత్వ సిద్ధ్యా ఉక్తం యుక్తమితి భావః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీసూక్తమితి ॥ హే జనని - శ్రీసూక్తం పద్మే స్థితాం పద్మవర్ణామిత్యాది శ్రుతివాక్యజాతం-కర్తృ-నళినం పద్మం తే-తవ ముఖ్యం ప్రధానం- స్థానం- ఆఖ్యాతి-వదతి అన్తరాదిత్యవిద్యా అథయ ఏషోఽన్తరాదిత్య ఇత్యాది ఛాన్దోగ్యశ్రుతిః తత్-పద్మం- ప్రియతమదృశోః -దృష్టాన్తం ఆఖ్యాతి- తస్య యథా కప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ ఇత్యాదినా వదతి ఆథర్వణాదిః-ఉపనిషత్ తవ తనుభువః-ధాతుః- జన్మస్థానమాఖ్యాతి-యన్నాభిపద్మాదభవన్మహాత్మా ప్రజాపతిర్విశ్వసృగిత్యాదినా వక్తి-త్వత్సాన్నిధ్యాత్

త్సాన్నిధ్యాత్ క్వచన భవతి శ్రీరనిమ్నా మహిమ్నాం ॥ ౩౩॥ శైవాలకా
న్తరగతం తవ సద్మ ఽద్మ స్సారఙ్గలాఞ్ఛితవపుర్న్మిశితామృతౌఘం । పూషా
ప్తి ప్రదత్తరుచి పుంసి నపుంసకే చ ఖ్యాతస్య మాతరిదమబ్జ పదస్య వాచ్యం॥౩౪॥
కాన్తః పదత్రయమితస్థలయాచకస్తే । త్వం త్వమ్బ షట్పదమితే నిలయే ని
విష్టా । స్థానాన్యథాపి విపులాని సమాశ్రితానాం । చిత్రం యువాం కల
యథ స్థిరముచ్ఛ్రితాని ॥౩౫॥ త్వత్పాదపఙ్కజరజఃకణధన్యధన్యో। ష్వ

మహిమ్నా-అనిమ్నా-అనూనా శ్రీః క్వచ క్వ వా న భవతి-సర్వత్రాపి భవత్యే
వేతి భావః॥౩౩॥ శైవాలేతి॥ హే మాతః- శైవాలకానాం-శైవలానాం-శై
వానాం-శివసమ్బన్ధినాం-అలకానాం-కపర్దానాం- అన్తరగతం-మధ్యగ
తం-సారఙ్గేణ- భృఙ్గేణ-మృగేణ చ-లాఞ్ఛితం-వపుః యస్య తత్ ని॥ భృఙ్గేకు
రఙ్గే మాతఙ్గే సారఙ్గశ్శబలే త్రిష్వితి నానార్థరత్నమాలా-అమృతానాం- మ
కరన్దానాం సుధానాం చ-ఓఘః- యస్మిన్ తత్ -పూష్ణః-సూర్యస్య-ఆప్త్యాస
ఙ్గేన-దత్తా-రుచిః-వికాసః-కాన్తిశ్చ-యస్య తత్ -తవ-సద్మ-గేహం-పుంసి
పుంలిఙ్గే- నపుంసకే-నపుంసకలిఙ్గే చ-ఖ్యాతస్య-అబ్జపదస్య వాచ్యం అభిధే
యం చన్ద్రం విద్మః- అవేమః ॥ని॥ లవణామ్బుజయోరబ్జం క్లీబే శఙ్ఖే తు పుంసి
వా। పుంస్యేవ నిచుళే శీతరశ్మావితి నానార్థరత్నమాలా శబ్దాశ్రయ లిఙ్గాద
న్యం న తయోర్భేదక మితి భావః॥౩౪॥ కాన్త ఇతి॥ హే అమ్బ- తే కాన్తః-ప
దత్రయమిత స్థలయాచకః- పురా బలి యజ్ఞే వామనరూపేణ పదత్రయం య
యాచే ఇతి కథాత్రాను సన్ధేయా- త్వం తు షట్పదమితే- పదషట్క-పరిమితే
భ్రమరంగతే చ నిలయే- స్థానే-పద్మే చ నివిష్టాసి - అథాపి - యువాం క
ర్తారౌ సమాశ్రితానాం భక్తానాం విపులాని ఉచ్ఛ్రితాని- ఉన్నతాని స్థానా
ని- చిరం-కలయథః- చిత్రం- ఆశ్చర్యం యువయోః (త్రి) చతురపదపరిమిత
స్థానదౌస్థ్యే విపులస్థాన దానం చిత్రమితి భావః॥౩౫॥ త్వదితి॥ హే అబ్ధిక
న్యే- త్వత్పాదపఙ్కజరజసాం- త్వత్పాదపద్మధూళీనాం-కణైః-ధన్యధ

మ్భోరుహేషు వసతామళిపోతకానాం । వర్గేషు హన్త జననం వలశాసనాద్యాః । వాఞ్ఛన్తి కిం పునరమీ వయమద్ధి కన్యే ॥౩౬॥ సరోగముపసేవితే హ్యహహ పూర్ణచన్ద్రోదయే । జ్వరోపహతమమ్బుజం తవ పరిగ్రహాన్నిశే వికాసయతి విజ్వరం విరచయన్నసౌ భాస్కరో రవేరరుజమాప్నుయాదితి న పూర్వభాషా మృషా ॥౩౭॥ కల్యాణధర్మా కమలాసనాయా మూర్తిం హియస్తే మతిమానుపాస్తే । కన్యే సుధాబ్ధేః కమలాసనత్వం తస్యోచితం తత్క్రతునీతిభూమ్నా ॥౩౮॥ విచ్ఛిన్నమబ్దశతకవ్యవధానతోఽయం । త్వత్సన్దర్శ

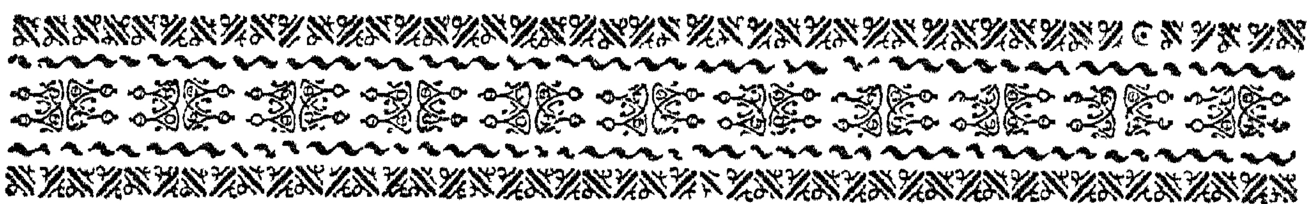
న్యేషు- అత్యన్తకృతార్థేషు- అమ్భోరుహేషు - వసతాం- అళిపోతకానాం- భృఙ్గశిశూనాం ॥ని॥ పాకః పోతోర్భకో డిమ్భ ఇత్యమరః- అల్పార్థేక ప్రత్యయః- వర్గేషు- సమూహేషు- జననం- ఉత్పత్తిం- వలశాసనాద్యాః- ఇన్ద్రాది దేవాః- వాఞ్ఛన్తి- అపేక్షన్తే- అమీ వయం- కిం - పునః వాఞ్ఛామేతి కిము వక్తవ్యమితి భావః ॥౩౬॥ సరోగమితి ॥ హే ఇన్దిరే- పూర్ణచన్ద్రోదయే- పూర్ణచన్ద్రోదయాఖ్యౌషధవిశేషే చ- ఉపసేవితే- భుక్తేపీత్యర్థః- సరోగం రోగసంయుక్తం- సరః గచ్ఛతీతి- సరోగమితి చ- జ్వరేణ- రోగకార్యసన్తాపేన- ముకుళీభావేన చ- ఉపహతం - క్లేశితం- అమ్బుజం- కర్మ- తవ పరిగ్రహాత్- అసౌ భాస్కరః- సూర్యః- భిషగితి చ వ్యజ్యతే- విజ్వరం- జ్వరహీనం- ముకుళీభావశూన్యం చ- విరచయన్ సన్- వికాసయతి- ఉల్లాసయతి- తదేవ సంవాదవిశేషేణ సమర్థయతే- రవేః- సూర్యాత్- అరుజం- రుజాయా అభావః అరుజమిత్యవ్యయీభావః- ఆరోగ్యం- ఆప్నుయాత్ - ఇతి పూర్వేషాం- పూర్వికాణాం సతాం- భాషా- ఉక్తిః- మృషా- మిథ్యా- న- సత్యమేవేతి భావః ॥౩౭॥ కల్యాణేతి ॥ హే సుధాబ్ధేః కన్యే - కల్యాణో ధర్మో యస్య సః- మఙ్గళకరధర్మవాన్- ధర్మాదనిచ్ కేవలాదితి సమాసాన్తోఽనిచ్ యః- మతిమాన్- పురుషః - కమలాసనాయాః- పద్మపీఠాయాః- తే- మూర్తిం- దివ్యవిగ్రహం- ఉపాస్తే- స్తుత్యావినారాధయతి- తస్య నరస్య- తత్క్రతునీతిభూమ్నా తత్క్రతున్యాయమహిమ్నా- కమలాసనత్వం- బ్రహ్మపదలాభః భవతీతి శేషః- ఉచితం- యుక్తం ॥౩౮॥ విచ్ఛిన్నమితి ॥ హే పద్మవాసిని తవ- తే- కర్త్ర్యాః సహభువః- సహోదరస్య- శశినః- చన్ద్రస్య కర్మణః- సన్దర్శనం - వీక్షణం - కదాచిత్ కాలవిశేషే అబ్దానాం - సంవత్సరాణాం మేఘానాం చ - ని ॥ అబ్దస్సంవత్సరే మేఘ ఇతి నానార్థర

నంహా సరస్సు నఃకవాచిత్ । తత్ప్రస్మవాసిని తదీక్షణవర్జనాయ । తస్యో
దయేషు నిజసద్మ కిమావృణోషి ॥౩౯॥ వారిజవనస్య భాగ్యం వర్ణయితుం నై
వవయమమీ శక్తాః । కిమితి తత్రవస్థితైర్యద్విష్ణోః ప్రీతం సఖుసౌసమం విష్ణోః ॥౪౦

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
స్థానవైభవ స్తబకోఽష్టాదశః

త్న మాలా శతకేన - బహుత్వేన వ్యవధానకైః - తిరోధానాత్ - బహుభ్యో వైభ్యః ప్రాక్ యత్ కారణాత్ - విచ్ఛిన్నమభూత్ - తత్కారణాత్ - ఈక్షణవర్జనాయతస్య - వీక్షణపరిహారాయతస్య చన్ద్రస్య - ఉదయేషు - నిజసద్మ - నిజగృహం - ఆవృణోషికిం - ఆచ్ఛాదయసి కింద్వాదశాబ్దాదుపరి ప్రోషిత బన్ధుదర్శనం నిషిద్ధమితి లోక ప్రసిద్ధమితి భావః ।౩౯॥ వారిజే ॥ హేకమలే - వారిజవనస్య - అరవిన్దవనస్య - భాగ్యం వర్ణయితుం - అమీవయం - నైవశక్తాః - యత్పద్మవనం - తవస్థితేః - నివాసస్య విషయే విష్ణోర్వక్షః సౌసమం వికల్పితం - భగవద్వక్షఃస్థలమివ అరవిన్దమపి లక్ష్మ్యాస్తుల్యప్రీతికర స్థానమితిభావః ॥౪౦॥

ఇతి శ్రీ※లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం స్థానవైభవ
స్తబకవ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీ రస్తు

*అభీతి స్తబక ప్రారమ్భః

అభయంభయమిత్యేతదుభయంసర్వదేహినాం। యత్సేవాతద భావాభ్యాంతామహంశ్రియమాశ్రయే॥౧॥ భజామితాం త్వాంభవరోగభీతిం। పయోధికన్యేపరిహర్తుకామః। వహ్నేర్భయంవాయుభువోయ యైవన్యవారి తస్మాచ్చ నిశాచరీణాం ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదస్య భయం వినేతు మచిరాదేకస్యశోకస్పృశో । లోకస్యైవభయావహంతవపతిర్జగ్రాహ సైంహంవపుః। త్రైలోక్యాస్పృతదీయకోపదహనజ్వాలాస్తువేలాతిగా। శ్చాటూక్తైరమృతైర్నివార్యభవతీచక్రేజగన్నిర్భయం ॥ ౩॥ అశరణ జన

అథ అభీతి స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాశ్శరణవరణోపయుక్తమభయప్రదత్వం స్తబకేనస్తౌతి॥ అభయమితి॥యస్యాఃలక్ష్మ్యాః- సేవా-భజనం- తదభావశ్చ- తాభ్యాం- సర్వదేహినాం-అభయం-భయమితి- ఏతదుభయం- భవతి-అహం-తాం- శ్రియం-ఆశ్రయే॥౧॥ భజామీతి॥ హేపయోధికన్యే- యయా-త్వయైవ- వాయుభువః-హనూమతః-వహ్నేః-అగ్నేస్సకాశాత్- భయం-న్యవారి- నివర్తితం-తస్మాత్-హనూమతశ్చ- నిశాచరీణాం-రాక్షసీనాం-భయంచ- న్యవారి-తాం-త్వాం-అహం-భవరోగభీతిం-పరిహర్తుకామః- పరిజిహీర్షు స్సన్-భజామి॥౨॥ప్రహ్లాదస్యేతి॥ హేత్రైలోక్యామ్బ-శోకస్పృశః-దుః ఖభాజః-ఏకస్య-ప్రహ్లాదస్య భయం-వినేతుం-నిరసితుం-తవపతిః- అచిరాత్-శీఘ్రేణైవ-లోకస్యైవ-భయావహం- భయంకరం- సైంహం-వపుః- జగ్రాహ- జగృహే-భవతీతువేలాతిగాః-అతిమర్యాదాః- తదీయస్య-నారసింహస్య-కోపదహనజ్వాలాఃచాటూక్తైః-చటూక్తిరూపైః- అమృతైః నివార్య- ప్రశమయ్య-జగత్-నిర్భయంచక్రే నృసింహావతారేభీత బ్రహ్మాది సురైః ప్రార్థితలక్ష్మీవినోదనేనప్రసన్నః భీషణరూపముపసంహృత్యలక్ష్మీ నృసింహో భూదితి పురాణకథా త్రానుసన్ధేయా ॥ ౩ ॥ అశరణేతి॥

క్లేశాలోకక్షణోపనతోద్గతే । స్సతవహృదయగ్లానేర్భీతో జగత్పతిరిన్దిరే। అహహావిహితం త్వామ్యన్నాగస్సహస్రమజస్రమ । ప్యభయ ముభయో రా_ర్తేభ్యో నః ప్రయచ్ఛతి లోకయోః ॥౪॥ ముక్తస్త్వయాముహ్యతి సాధ్వసంగతస్సర్వామ్బ యుక్తం ఖలు సాధ్వసంగతః । యస్త్వాముపాసీత భయాతిచఞ్చలాం చిత్రం సధన్యో నభయాతి చఞ్చలః ॥ ౫॥ వన్దేత మన్దేతరనిత్యబోధానన్దే ముకున్దేష్టపురన్ధ్రియస్త్వాం । అత్రాసమత్రాసనమేతి సైంహం చిత్రామముత్రాపి స యాతి బుద్ధిం॥౬॥కారాగారాదపి కిల భృశం తాప

హే ఇన్దిరే-అశరణజనానాం అనన్యగతికానాం-క్లేశస్య- దుఃఖస్య ఆలోకక్షణే-వీక్షణక్షణమాత్రఏవ-ఉపనతా-సమ్ముఖా తా- ఉద్గతిః- ఉత్పత్తిః-యస్యాస్తస్యాః-తవహృదయగ్లానేః- చిత్తమ్లానేః-భీతః-సః జగత్పతిః-భగవాన్-అజస్రం-విహితం- కృతం- ఆగస్సహస్రం- త్వామ్యన్-సహన్సన్-ఆర్తేభ్యః-నః- అస్మభ్యం-ఉభయోర్లోకయోః- ఇహపరత్రచ- అభయం ప్రయచ్ఛతి- అభయందదాతీత్యర్థః ॥౪॥ ముక్తఇతి ॥ హే సర్వామ్బ-సాధూనాం-మహతాం-అసఙ్గతః- సహవాసాభావాత్- త్వయా- ముక్తః-పురుషః-సాధ్వసం-భీతిం-గతః- ఖలు-యుక్తం- యోనరః-భయా-కాన్త్యా అతిచఞ్చలాం-విద్యుదతిశాయినీం-ని॥ చఞ్చలాచపలాపి చేత్యమరః- త్వాముపాసీత-సధన్యః- భయాఅతిచఞ్చలో- భయేన అతిచఞ్చలశ్చనభవతి భయాతి చఞ్చలో పాసకః - భయాతి చఞ్చలోన భవతీతి చిత్రం తత్కాన్తునయా సఙ్గతేరితిభావః ॥ త్వదుపాసకో నిర్భయో భవతీతిభావః॥౫॥ వన్దేతేతి ॥ మన్దేతరనిత్యబోధానన్దే - అమన్దనిత్య జ్ఞానానన్దస్వరూపే-ముకున్దేష్టపురన్ధ్రి-త్వాం- యః-వన్దేత- వన్దేత-సః-అత్ర-లోకే-అత్రాసం- నిర్భయం యథాతథా సైంహమాసనం - సింహాసనం- ఏతి- అముత్ర - పరలోకేపి చిత్రాం - బుద్ధిం-ముక్తైశ్వర్యం- యాతి- యాతి బుద్ధిమిత్యత్ర బుద్ధ్యక ఇతిప్రకృతిభావాన్నసన్ధిః ॥౬॥ కారేతి॥హే పారావారాధిపతితనయే- కారాగారాత్ -కారాగృహాదపి- భృశం-తాపదే సన్తాపప్రదే - పాపదేహే - అతివిపన్మిశ్రితాం - అత్యన్తాపత్సంయు

దేహాపదేహే । హన్త్రాహన్త్రామతిమతివిపన్మిశ్రితామాశ్రితానాం। పారావారాధిపతితనయే మాదృశామీదృశానాం। హా త్వాహిత్వా త్రిజగతి గతిర్నేతరా కాతరాణాం॥౭॥ భావీ యస్మిన్ భగవతి భవద్దృష్టిలేశః కృతార్థే। త్రాసో న్యాసోపహతవిపదస్తస్య న స్యాత్కుతోఽపి । అస్మిన్నర్థే జనని సురసాసింహికాదేరభీతో । లఙ్కాయామప్యవిహతగతీ రామదాసః ప్రమాణం॥౮॥ జనిమృతిజరాభీష్మాద్గ్రీష్మాతపోగ్రతరాద్భవాత్। జనని న వయం విత్రస్యామస్త్వదఙ్ఘ్రిముపాశ్రితాః । సతి బలవదాలమ్బే స్యాద్దుర్బలోఽప్యకుతోభయః। ప్రసతి మృగయోః కింవా పద్మే మృగో విధుమాశ్రితః॥౯॥

న్త్రాం-అహన్త్రామతిం-అహంకృతిం-ఆశ్రితానాం-ప్రాప్తానాం-అహన్త్రామతి కృతవిపన్మిశ్రితామితి పాఠే అజ్ఞాన సంసార దుఃఖయుక్తామాశ్రితానామిత్యర్థః అతఏవ ఈదృశానాం - కాతరాణాం భీతానామీదృశాం మాదృశాం త్వాం-త్వాం-హిత్వా- త్యక్త్వా- ఇతరాగతిః- త్రిజగతి- నహి కిల- నాస్త్యేవ ఖలు ॥ హన్తేతి దుఃఖస్యాసహ్యత్వం ద్యోతయతి॥౭॥ భావీతి॥ హే భగవతి- భవద్దృష్టిలేశః- యస్మిన్ కృతార్థే- భావీ-ఆగమిష్యతి న్యాసేన-భరసమర్పణేన-ఉపహతా- ప్రతిహతా-విపత్- యస్య తస్య- తస్య పురుషస్య-కుతోఽపి- యతః కుతోఽపి-త్రాసః- భీతిః-న స్యాత్ - హే జనని- అస్మిన్ అర్థే- విషయే- సురసాసింహికాదేః- సురసాసింహికాలంకాది రాక్షసీనాం సకాశాత్-అభీతః- నిర్భీకః -లఙ్కాయామపి-అవిహతగతిః- అప్రతిహతమార్గః-రామదాసః-హనుమాన్- లంఘితసముద్ర ఇతి భావః- ప్రమాణం-నిదర్శనం॥౮॥ జనీతి ॥ హే జనని- త్వదఙ్ఘ్రిముపాశ్రితా వయం జనిమృతిజరాభిః-భీష్మాత్ భయఙ్కరాత్- గ్రీష్మాతపవత్ - ఉగ్రతరాత్ భవాత్ -సంసారాత్- న విత్రస్యామః- న బిభీమః- తదేవ సవిశేషేణ సామాన్యేన సమర్థయతే - సతీతి । బలవదాలమ్బే - బలిష్ఠాశ్రయే సతి- దుర్బలోఽపి - అకుతోభయః - స్యాత్ -తథాహి - హే పద్మే- విధుం-చన్ద్రం ఆశ్రితః-మృగః-మృగయోః వ్యాధాత్ సకాశాత్ -మృగం ఆహారార్థం యాతీతి మృగయుః - మృగయ్వాదయశ్చేత్యుణాదిసూత్రాత్ కుప్రత్యయాన్తో నిపాతితః త్రసతి కింవా॥౯॥ అనాఘ్రాతేతి ॥ జనజనని-వాత్సల్య

అనాఘ్రాతాఘ్రాతాః శ్రుతిభిరుపదిష్టాశ్చ కమలే । సమీచామాచారైరపి చ విదితా ధర్మనిచయాః । కథంకారం ఘోరం నిరయమతియాయామితి భయం । జహామి స్మృత్వా తే జనజననివాత్సల్యజలధే ॥౧౦॥ వివిత్సామాత్సర్యస్ఫురణదురహంకారకుహనా । పిశాచీభ్యో బిభ్యజ్జగదభయదానైకనిరతాం । నుతాం భూతేశాద్యైరవగణితరక్షోగణమదాం ప్రపద్యే దాసస్త్వాం పరమపురుషప్రాణదయితే ॥౧౧॥ జన్తోస్తత్ర త్రిలోకీజనని తవ సమారాధనే సాధనేషు । వ్యాపారేష్వాభిముఖ్యాత్త్యజనభజనయోర్భీత్యభీతీ భవేతాం । సుగ్రీవం వాలిభఙ్గే త్వదహితదమనానున్ముఖం

జలధే కమలే - అనాఘ్రాతాశ్చ తే అఘ్రాతాశ్చ స్వయమజ్ఞత్వాత్ కుతశ్చిదనధీతశాస్త్రత్వాచ్చేత్యర్థః - శ్రుతిభిః - వేదైః - ఉపదిష్టాః ధర్మనిచయాః - ధర్మనికరాః - సమీచాం - ఆచారైరపి - నవిదితాః - అద్యధార్మికాన్ దృష్ట్వాపి నజ్ఞాయన్త ఇతి భావః॥ అతః ఘోరం - నిరయం - కథంకారం - అతియాయాం - అతిక్రమేయం - ఇతి - భయం కర్మ - తే - కర్మణి శేషషష్ఠీ - త్వాం స్మృత్వా - జహామి - త్యజామి॥౧౦॥ వివిత్సేతి॥ హే పరమపురుషప్రాణదయితే - వివిత్సా - లిప్సా విత్తేచ్ఛేతి - యావత్ - మాద్యతి పరక్లేశేన హృష్యతీతి మత్సరః - మది హర్షగ్లపనయోః - తస్య భావస్తత్త్వం - పరదుఃఖేనాత్మతుష్టిరితి యావత్ - తస్య స్ఫురణం - దురహంకారః - స్వోత్కర్షధీః పరావమతిహేతుః కుహనా అనార్జవం - ఏతద్రూపపిశాచీభ్యః బిభ్యత్ - భీతః దాసః అహమితి శేషః - జగదభయదానైకనిరతాం - లోకాభయప్రదానైకసక్తాం భూతేశాద్యైః - మహేశాదిభిః - నుతాం - అవగణితః - అలక్ష్యీకృతః రక్షోగణానాం మదః - యయా తాం - త్వాం - ప్రపద్యే భజే ॥ ౧౧ ॥ జన్తోరితి॥ హే త్రిలోకీజనని - జన్తోః - జనస్య - తవ సమారాధనే - పూజనవిషయే సాధనేషు - హేతుభూతేషు - వ్యాపారేషు - కైంకర్యేషు - ఆభిముఖ్యస్య ఉన్ముఖత్వస్య త్యజనం - త్యాగః భజనం - పరిగ్రహశ్చ - తయోః క్రమాత్సతోః - భీత్యభీతీ - భయాభయే క్రమాత్ - భవేతాం పరంపరయా త్వత్ప్రీణనకారణవ్యాపారేపి ఔన్ముఖ్యత్యాగే భయం తత్స్వీకారే అభయం చ భవతీతి భావః - పూర్వోక్తమేవ దృష్టాన్తేనాపి ద్రఢయతి - ॥ వాలిభఙ్గే - వాలివధే

రామకోపా । ద్భీతంపశ్చాత్తదాస్థావహనగత భయంతత్రదృష్టాన్త
యామః॥౧౨॥ రక్షస్తోమోప్యఖిలభయకృద్రాఘవప్రాణకాన్తే।త్రాసో
త్పత్త్యైనఖలుభజతిత్వత్పదాబ్జానుకూలే । కష్టంమాతస్తృణ మపిభియై
కల్పతేత్వత్ప్రతీపే । ప్రాచ్యేసాక్షీపవనతనయఃపశ్చిమే కాకఏకః॥౧౩॥
కాన్తారేమహతీవసంసృతి పథేహన్తభ్రమన్తశ్చిరం । విష్ణోఃప్రేయసివాన
రాఇవనరావేలాతిగగ్లానయః । సమ్ప్రాప్తేరివసన్మతేరథ గురోర్బుధ్వా
స్థితిన్తావకీ । మాజ్ఞాలంఘనభీతిమప్యుజహతిప్రాజ్ఞాహరేస్స్వామినః॥౧౪॥
పాదాబ్జంభజనాదికర్మణిసురైర్యస్యైవకర్మీకృతం । యోధత్రైర్క-య

సత్యపీత్యర్థః- త్వదహితానాం- త్వద్రిపూణాం- రావణాదీనా మితియా
వత్ - దమనే-విశసనే- అనున్ముఖం-పరాఙ్ముఖం- అతఏవరామకోపాత్
భీతం-పశ్చాత్ - తదాస్థాయాః- త్వద్రిపుహననేచ్ఛాయాః- వహనేనగ
తభయం- నిర్గతభీతింసుగ్రీవం-తత్రవిషయేదృష్టాన్తయామః-నిదర్శనమా
చక్ష్మహ ఇతిదృష్టాన్తశబ్దాత్తదాచష్టఇతి.ణిచ్॥౧౨॥రక్షఇతి॥ హేరాఘవ
ప్రాణకాన్తే- మాతః- త్వత్పదాబ్జానుకూలే- త్వత్పాదారవిన్దభక్తిమ
తిజనే- అఖిలభయకృత్ - సకలభయంకరః- రక్షస్తోమోపి- త్రాసోత్ప
త్త్యై-నభవతి- త్వత్ప్రతీపే -త్వద్విరోధిని-తృణమపి భియైకల్పతే- కష్టం-
ప్రాచ్యే- పూర్వోక్తవిషయే- పవనతనయఃసాక్షీ-దృష్టాంతఃపశ్చిమే-కా
కః- కాకాసురః- ఏకఃముఖ్యః-సాక్షీ॥౧౩॥ కాన్తారఇతి॥హేవిష్ణోఃప్రియ
సిఅమ్బ-మహతి-కాన్తారే-అరణ్యేఇవ- సంసృతిపథే - వానరాఇవఅఙ్గద
హనూమదాదయఇవ-చిరంభ్రమన్తః-అతఏవ-వేలాతిగగ్లానయః-మర్యా
దాతీతశ్రమాః- ప్రాజ్ఞాఃనరాః-అథచిరపరిభ్రమానన్తరం కదాచిద్యదృ
చ్ఛయాసంప్రాప్తేరివసన్మతేః- సద్బుద్ధేః-గురోః- ఆచార్యాత్ - తావకీం-
త్వదీయాం- స్థితిం-నివాసం- స్వరూపంచ-బుధ్వా జ్ఞాత్వా-స్వామినః-ప్ర
భోః-హరేః-సుగ్రీవస్యవిష్ణోశ్చ -ఆజ్ఞాలఙ్ఘనభీతిం -శాసనాతిక్రమణజన్య
భయం- అనాద్యపరాధజనితసంసృతిభయంచ- జహతి- త్యజన్తిత్వత్స్వ
రూపజ్ఞానేనైవసంసృతి భయనివృత్తౌత్వదన్వేషణప్రవృత్తవిదితత్వత్స్థి
తికాఙ్గదహనుమదాదివృత్తాన్తశ్చదృష్టాన్తఇతిభావః౧౪॥ పాదాబ్జమితి॥

మేన్ద్రవహ్నిమరుతాం భీతావపాదానతాం । తస్యాప్యమ్బ సకృత్కృత
ప్రపదనస్తేస్మీతి యాచఞ్జనో । హ్యత్రాసార్పణసమ్ప్రదానమభవద్దేవి ప్ర
సాదేన తే ॥౧౫॥ ఆరోఢుం కిల యత్సనీడమమరా బిభ్యత్యహిర్బుధ్న్యముఖా।
స్తద్బ్రహ్మాపి తవాశ్రయేణ సులభీకర్తుం న భీతోస్మ్యహం । రోఢుం దాడి
మకల్పరత్నఖచితం రాజ్ఞః కిరీటం రమే । కిం వా సర్వదురాసదస్య దయితా
కేళీశుకస్త్రస్యతి ॥౧౬॥ దాతవ్యా స్వయమేవ దాశరథయే దేవీతి యో వీతభీ।
రగ్రే సాగ్రహమగ్రజస్య కథయన్నార్తో దశాస్యానుజః । తస్మై త్వద్దయితే

హే దేవి యస్య పురుషస్య - పాదాబ్జం సురైః ఇన్ద్రాదిభిః - భజనాదికర్మణి - నమస్కారాదికృత్యే - కర్మీకృతం - స్వం ప్రతీప్సితతమీకృతం - అర్కయమేన్ద్రవహ్నిమరుతాం - భీతౌ - భయోత్పాదనవిషయే - యః - అపాదానతాం - భయోత్పత్తిహేతుతాం ధత్తే భీషాస్మాదిత్యాదిశ్రుతేరితి భావః సకృత్కృతప్రపదనస్సన్ - తేస్మీతి - త్వదీయో భవామీతి - యాచఞ్జనోపి - తే ప్రసాదేనైవ - అత్రాసార్పణస్య - అభయప్రదానస్య - సమ్ప్రదానం - ఉద్దేశ్యః - అభవత్ - పురుషకారభూతత్వ త్ప్రపదనం వినా భగవత్ప్రపదనం న ఫలతీతి భావః ॥౧౫॥ పురుషకారోపయోగమాహ ఆరోఢుమితి ॥ అహిర్బుధ్న్యముఖాః ఇన్ద్రాదయః - అమరాః - యస్య బ్రహ్మణః - సనీడం సమీపం - ఆరోఢుం - ప్రాప్తుం - బిభ్యతి కిల - తత్ - తాదృశం బ్రహ్మ - పరబ్రహ్మాపి - కర్మ అహం - తవాశ్రయేణ - త్వదవలమ్బేన - సులభీకర్తుం - న భీతోస్మి - అన్యథా తద్దురభిగమమితి కుతః ప్రపదనమితి భావః - తదేవ విశేషేణ సమర్థయతే - హే రమే - సర్వైః దురాసదస్య - దుష్ప్రాపస్య - రాజ్ఞః దాడిమకల్పరత్నైః - దాడిమబీజతుల్యైరత్నైః - కురువిన్దైరితి యావత్ - ఖచితం ప్రత్యుప్తం - కిరీటం - రోఢుం - ఆరోఢుం దయితాయాః - ప్రియాయాః - కేళీశుకః - లీలాకీరః - త్రస్యతి - బిభేతి కిం వా తద్వత్త్వల్లీలాశుకస్యాపి తత్సుగమమితి భావః ॥౧౬॥ దాతవ్యేతి । హే రమే - యః - దశాస్యానుజః - విభీషణః - స్వయమేవ - దాశరథయే - దేవీ - జానకీ - దాతవ్యా - దేయా - ఇతి - వీతభీః - నిర్భయస్సన్ - అగ్రజస్య - జ్యేష్ఠస్య - రావణస్యేతి యావత్ - అగ్రే - సాగ్రహం - సక్రోధం యథా తథా - కథయన్ వదన్ ఆర్తః తదనాదరణాద్దుఃఖితో భూదితి శేషః - తస్మై - విభీషణాయ - త్వద్దయి

నదత్తమభయంప్రాజ్యఞ్చ రాజ్యం రమే। యత్స్వల్పంవ్యసనం భవేత్త్వత్కృ
తేతద్భూయసే శ్రేయసే॥౧౭॥ తవసాధువర్ష్మ నవసారసాలయే। భవసా
గరాన్తరవసాదమేయుషాం।అభయాయ భాత్యశుభయాతుదీప్తిహృత్ప్ర
భయాసువర్ణనిభయామనోరమం ॥౧౮॥ ప్రత్యాసీదతిమృత్యురన్వహమహో
గత్యాగతిభ్యాం రవేః। పాపీయానహమస్మిపాపినిజనే కోపీచవైవ
స్వతః। కిఙ్కింవా భవితేతివేఙ్కటపతేఃక్రీడాసఖిత్రస్యతే।మహ్యంగర్హ్య
తమాయమాతరభయన్దేయాదయాళో స్వయం ॥౧౯॥ పరబ్రహ్మప్రాణ
ప్రణయినిహారబ్రహ్మముఖవ। న్ముఖానాం లేఖానామపిభయమభీతిశ్చభవ

తేన-రామేణ-అభయం-రావణాద్రక్షణం- ప్రాజ్యం-ప్రచురం-రాజ్యంచ
దత్తం- అర్పితం-అతఏవనిశ్చినోమీత్యాహతవేతి-తవకృతే-త్వన్నిమిత్తం-
యత్-స్వల్పంవ్యసనం- శ్రమఃభవతీతిశేషః- తదపిభూయసే- శ్రేయసే
భవేదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తవేతి ॥ హేనవసారసాలయే అశుభస్య- యా
తునః- రక్షసః-రావణస్యేతియావత్- దీప్తిహృత్- తేజోపహారి-భాగ్య
శుభయాతు దీప్తికృదితిపాఠేభాగ్యేన - స్వసుకృతవిశేషేణ శుభంస
త్వభూతం - యద్యాతు - విభీషణః - తస్యదీప్తికృత్ - ప్రకాశకారిసు
వర్ణనిభయా- ప్రభయా- శోభయా- మనోరమంచతవసాధు-మనోజ్ఞం-
వర్ష్మదివ్య విగ్రహః కర్తృ - భవసాగరాన్తః - సంసృతి సాగరమ
ధ్యేఅవసాదం-ఖేదం- ఏయుషాం- ప్రాప్తవతాంనఇతిశేషః - అభయా
య- భాతి ॥౧౮॥ ప్రత్యాసీదతీతి॥ వేఙ్కటపతేఃక్రీడాసఖి-దయాళోమా
తః- రవేః- గతిః- గమనం- ఆగతిః- ఆగమనం- తాభ్యాం - మృత్యుః-
అన్వహంప్రత్యాసీదతిప్రత్యాసన్నోభవతి - అహోరాత్రైరాయురల్పై
తీతిభావఃఅహం-పాపీయాన్ - అత్యన్తంపాపిష్ఠః- అస్మి. వైవస్వతః-
యమశ్చ-పాపిని-పాపవతి-జనే-కోపీ-క్రోధవాంశ్చఅతఃకింకింవా-భవితా
భవిష్యతీతి-త్రస్యతే- భీతవతే-గర్హ్యతమాయప్రాయశ్చిత్తాద్యశక్త్యా
తదకరణేననిన్ద్యతమాయ-మహ్యం-అభయం-స్వయందేయాఃదిశ్యాః॥౧౯
పరేతి॥ పరబ్రహ్మప్రాణప్రణయిని- జనని-హారబ్రహ్మమఘవన్ముఖానాం-
లేఖానాం- దేవానామపిభయం- అభీతిశ్చ-తవదృష్ట్యోః- నిమేషోన్మేషౌ

తః। నిమేషోన్మేషాభ్యాంతవజననిదృష్ట్యోరితిమహానయంఘణ్టాఘోషః క ఇవ
విమృశేన్మానమపరం ॥౨౦॥ ఘనార్తౌ కార్తాన్తైః కదననిపుణైః కిఙ్కరగణైః।
భ్రమద్భిర్లోకామ్బక్రుధమివవమద్భిశ్చనయనైః।ప్రగల్భాందుర్భీతింప్రథ
యతియథా మేనబహుధా । తథాశీతాపాఙ్గైః ప్రసభమనుగృహ్ణాతుభ
వతీ॥౨౧॥తత్తత్పాపవ్రజఫలతయాదారుణైస్తన్యమానా।యామ్యాశ్శ్రు
త్వామునివచనతో యాతనాశ్చేతనానాం । కామంభీతః కమలనిలయే క
మ్పమానాఖిలాఙ్గో। విశ్వస్య త్వామహమశరణో విశ్వధాత్రీంప్రపద్యే॥౨౨॥
దేశేకాలేసతతవికృతేదేవిదేహస్యవృత్తే। దృష్టేశౌరేరఘజుషిజనేతీక్ష్ణ

భ్యాం-నిమీలనోన్మీలనాభ్యాంభవతః-ఇతిఅయంమహాన్ ఘణ్టాఘోషః-ఘ
ణ్టాత్మకాచార్యపర్యస్యబ్రహ్మాశాద్యాదధతియువయోరక్షుశరప్రచారం-
మస్యేత్తాసాంపరిణతిరసౌభావతేశైస్త్వదీయైరిత్యాదిగంభీర వచనగుమ్ఫ
ఇత్యర్థఃభవతీతి శేషః-ఘణ్టాపథవాద ఇత్యపిగమ్యతేఅత్రవిషయే-క ఇవ-కో
వానరః-అపరం-మానం-ప్రమాణం-విమృశేత్-పర్యాలోచయేత్ ॥౨౦॥ఘ
నార్తావితి॥ హేలోకామ్బ-ఘనార్తౌసత్యాం- కదనే-హింసనే- నిపుణైః-ప
టుః-కార్తాన్తైః-యమసమ్బన్ధి- కిఙ్కరగణైః- భ్రమద్భిః- విభ్రాన్తైః-అత
ఏవక్రుధం-వమద్భిరివస్థితైః-రక్తైరిత్యర్థః- నయనైః-ప్రగల్భాం- అధికాం
దుర్భీతిం-యథా- మేనప్రథయతి- నప్రకటయతి-తథా- భవతీ- శీతాపా
ఙ్గైః-శిశిరకటాక్షైః- ప్రసభం- అనుగృహ్ణాతు - అనుగృహాణేత్యర్థః ॥౨౧॥
తదితి॥ హేకమలనిలయేచేతనానాం- ప్రాణినాం- తేషాంతేషాంపాపా
నాం-వ్రజస్య- ఫలతయా-దారుణైః - క్రూరకిఙ్కరైః తన్యమానాః-
క్రియమాణాః-యామ్యాః-యమసమ్బన్ధిన్యః యాతనాః-శ్రుత్వా-కామం
భృశం-భీతః-అతఏవ కమ్పమానాఖిలాఙ్గః- అశరణః అహం విశ్వధా
త్రీం- సకలజననీం త్వాం- విశ్వస్యఅవశ్యం రక్షిష్యసీతి దృఢమధ్యవ
సాయ- ప్రపద్యే॥౨౨॥ దేశఇతి ॥ హేదేవి-దేహస్య- శరీరస్య- వృత్తే-
చరిత్రే-దేశే- తత్తద్దేశే- కాలే-తత్తత్కాలేచ- సతతం - వికృతే- పా
పాపహావికారసంయుక్తే దృష్టేసతిశౌరేః- భగవతః- చిత్తేచఅఘజుషి-

కోపేచచిత్తే। భీతిః ప్రాదుర్భవతి మహతీ శక్తిమత్యా భవత్యాః। కారుణ్యా ర్ద్రే మృదుని హృదయే చిన్తితే హన్త ధైర్యమ్॥౭౩॥ బాధన్తే విషయా బహిస్స తతమప్యన్తస్తు కామాదయః త్రాతుం హన్త విపన్నమర్ణవసుతే ధాత్రాదయోప్యక్షమాః। శక్తోయద్యపి కేశవస్స తు దురారాధస్స్వయం మద్విధై రిత్యుద్వేగవతో మమక్లమహరాలోకా త్వమేకా గతిః॥౭౪॥ వాల్మీకౌ తమసాన్వయో వలరిపౌ భూయస్తరా మన్యవో। యోగస్థే యమసజ్జతి దృఢగదావాప్తిస్తు నారాయణే। రుగ్ణే క్షుద్రహితక్రమో భవకృతం దుఃఖం రతిప్రేయసి

పాపినిజనే-విషయే-తీక్ష్ణకోపేచసతి మమేతి శేషః- మహతీ-భీతిః- ప్రాదుర్భవతిహన్తేతిఖేదే శక్తిమత్యాః- భవత్యాః- కారుణ్యార్ద్రే- అతఏవ పాపిన్యపిమృదుని-హృదయే-చిన్తితేసతితు-ధైర్యఞ్చభవతీతి శేషః- హన్తేత్యాశ్చర్యేచ॥౭౩॥ బాధన్తఇతి॥ హేఅర్ణవసుతే-విషయాః - శబ్దాదయః-బహిః-సతతంబాధన్తే-అన్తస్తు- కామాదయః-నిత్యద్విషః- సతతంబాధన్తే-విపన్నం- ఆపన్నం జనం-త్రాతుం-ధాత్రాదయోపి- అక్షమాః- అసమర్థాః-సః-ప్రసిద్ధః-కేశవస్తు-శక్తోయద్యపిమద్విధైః-మాదృశైః-స్వయం-దురారాధః-క్లేశేనాభిగమ్యః- ఇతిఇత్థం ఉద్వేగవతః- భయవతః - మమక్లమహరః-సర్వక్లాన్తినిరాసకః-ఆలోకః-కటాక్షః- యస్యాస్సాత్వమేవ ఏకాముఖ్యాగతిః॥౭౪॥ వాల్మీకావితి॥ హే ఇన్దిరే-తమసాన్వయః-తమోగుణసఙ్గః-స్వసమీపతమసానద్యన్వయశ్చవాల్మీకౌమహర్షావేవ-త్వత్సంశ్రితేషుపునః నభవతి - ఉత్తరత్రాప్యేవం యోజ్యం భూయస్తరాః- బహుళతరాః-మన్యవః-కోపాఃయజ్ఞాశ్చవలరిపౌ- ఇన్ద్రేఏవయమస్య-అన్తకస్యయోగాఙ్గవిశేషస్యచ- సజ్గతిః-సంసర్గః- యోగస్థే - యోగనిష్ఠే పురుషే - దృఢగదానాం - గాఢరోగాణాం - దృఢ గదాయాశ్చ-అవాప్తిః - నారాయణేవిష్ణావేవ - క్షుద్రాణాం- అల్పానాం- హితక్రమః-క్షుధారహితక్రమశ్చరోగవీర్య విశేషానుభవశ్చేతిభావః రుగ్ణే-రోగస్థే-భవేన-సంసారేణ రుద్రేణచ కృతం దుఃఖం- రతిప్రేయసి మద

సి॥ త్రాసఃకుత్సితమార్త్తికేషునపునస్త్వత్సంశ్రితేష్విష్యతే ॥ ౧౫ । హన్త
ప్రాకృత చక్షురాద్యవిషయే వ్యాపిన్యనిర్వాచ్యతాం । ప్రాప్తే విశ్వ
జనిస్థితిక్షయకృతి బ్రహ్మణ్యనన్యాశ్రయే॥ భీతస్త్వామభయం విధాతుముషి
తాం మన్యే ప్రతిష్ఠామహం। తస్మింస్తే దరమన్తరం భవతి చేత్కస్యాత్రన
స్యాద్భయం॥౧౬॥ దశముఖసహజస్త్వం దేవి నామ్నార్థతో వా। ప్యుదితము

నేపవేత్యర్థః త్రాసః-భయం త్రాసః- త్రాసాఖ్యదోషశ్చ కుత్సిత మార్త్తికే
షుత్వదనాశ్రితముముక్షుషుకుత్సితముక్తాసు చైవేత్యర్థః- త్వత్సంశ్రితేషుతు
కృతసీసాక్ష్యస్థయాత్రాయజ్ఞాచరణ సమాధివిధీనామభావేపి ఇహసర్వ
విధారోగ్యపరత్రముక్త్యైశ్వర్యపునస్సంసృతిభయనివృత్త్యయస్సిద్ధ్యన్తీతి
విశేషఇతిభావః॥౧౫॥హన్తేతి॥అనన్యాశ్రయే బ్రహ్మైకాశ్రయే దేవిభీతో
హం ప్రాకృతచక్షురాదీనాం-అవిషయే-అగోచరే-వ్యాపిని-సర్వవ్యాపిని అ
నిర్వాచ్యతాం-ఇత్థమియదితి-వక్తుమశక్యతాం-ప్రాప్తే- విశ్వేషాంజనిస్థితి
క్షయాణాం - సృష్టిస్థితిసంహారాణాం - కృష్ణాతీతి- తాదృశే - బ్రహ్మణిఅభ
యంవిధాతుం - ప్రాణినాం మోక్షందాతుం ఉషితాం - త్వాం-ప్రతి
ష్ఠాంనిష్ఠాం- అభయంప్రతిష్ఠాంవిన్దత ఇతిశ్రుతిసిద్ధామవిచ్ఛిన్నభగవదు
పాసనారూపాంమన్యే ఇత్యుత్ప్రేక్షా ఉక్తం కార్యవిశేషేణ సమర్థయ
తేతస్మిన్నితితస్మిన్ బ్రహ్మణిదరంఈషత్-తే-అన్తరంవిచ్ఛేదఃభవతిచేత్ క
స్యభయంనస్యాత్ యదాహ్యేవైషఏతస్మిన్నుదరమన్తరంకురుతే అథతస్య
భయంభవతీతిశ్రుత్యాఉక్తప్రతిష్ఠావిచ్ఛేదేభయశ్రవణాత్త్వదభావేచభ
యనిర్ణయదర్శనాచ్చత్వముక్తప్రతిష్ఠైవేతిసిద్ధమితిభావః॥౧౬॥ దశముఖేతి॥
హే దేవి-నామ్నా అర్థతోవాపి- ఉదితః ఉద్భూతః- ముఖవికారః-ముఖే
నామాడో వికారః-వీక్ష్యేక్షరంచ - యస్యతం భీతం రావణాత్త్రస్తం-
భీత్యాతురే ఇతంప్రాప్తంచ- ఊష్మణాకోపోష్ణేన ఊష్మాన్తర్గతషకారే
ణ ణకారేణచఆత్తం- తం-ప్రసిద్ధం - దశముఖస్యసహజం సహోదరం

ఖవిశారంభీతమప్యాత్మదాత్తం । అకురుత రఘువీరస్త్వత్ప్రసాదప్రభా
వాదభయవితరణేన క్షిప్రమానన్దసాన్ద్రం॥౨౭॥ అల్పశ్రుతేభ్య ఇవరా
శిమనాదివాచామంహస్తతిభ్య ఇహ బిభ్యతమబ్ధికన్యే। పుణ్యైః పురాణవచ
నైరివ వీక్షణైస్త్వముచ్చైర్నృసింహసఖమాముపబృంహయేథాః॥౨౮॥
దుష్కాలానుగుణక్రమైశ్శ్రుతిపథావిష్కారనిష్కాసకైర్నిష్కారుణ్య
తమైస్తులుష్కయవనైర్నిష్కారణద్రోహిభిః । కఞ్జావాసిని తత్సమైరపిజ
నైస్సఞ్జాయమానం భయం । త్వజ్ఞాలేన దృశాం హితారయసి నః ఖఞ్జాని

విభీషణమితియావత్ రఘువీరః శ్రీరామః త్వత్ప్రసాదప్రభావాత్ ప్రాక్త్వ
యి అనుకూలవృత్త్యాదినా సంజాతాత్ త్వదనుగ్రహవైభవాత్ అభయ
వితరణేన అభయప్రదానేన క్షిప్రం ఆనందసాన్ద్రం విధేయం అకురుత-అక
రోత్॥౨౭॥ అల్పేతి॥ హే అబ్ధికన్యే-అల్పం శ్రుతం-శాస్త్రం యేషాం తేభ్యః
అపాదానేభ్యః బిభ్యతం అపార్థశంకయా భీతం అనాదివాచాం - అకృ
త్రిమగిరాం శ్రుతీనామితియావత్ - రాశిమివ అంహస్తతిభ్యః పాపప
రమ్పరాభ్యః - బిభ్యతం విత్రస్తం బిభ్యతమర్భకంతే ఇతి పాఠాన్తరం-త
స్మాత్ తే అర్భకం డిమ్భం - మాం - పుణ్యైః పురాణ వచనైరివ వీ
క్షణైః- త్వం- ఉచ్చైః-భృశం- ఉపబృంహయేథాః తత్త్వార్థవిశదీకరణేన
రక్షేరిత్యర్థః॥౨౮॥ దుష్కాలేతి॥ హే కఞ్జావాసిని- దుష్కాలస్య- దుష్ట
కలికాలస్య యమన్యవా అనుగుణాః క్రమాః - యేషాం తైః- శ్రుతిపథావి
ష్కారస్య వేదమార్గప్రకాశనస్య- నిష్కాసకైః-ఉత్సారిభిః - నిష్కారు
ణ్యతమైః-నిర్దయైః- అతఏవ-నిష్కారణద్రోహిభిః- నిర్హేతుకాపాధి జనకైః
తులుష్కయవనైః తత్సమైః- తత్సదృశైః జనైరపి- సఞ్జాయమానం
భయం. గుణకర్మ-త్వం-దృశాం జాలేన-నః- అస్మాకం ప్రధానకర్మాణి అ
పాంనిధిం-ఖఞ్జాః పఙ్గూనివ తారయసి- ఉత్తారయసి హి-తరతేర్గత్య

వామ్యానిధి॥౨౯॥ కాకాభయప్రదేతిప్రశ్నేయద్వాచకస్సమాస్తపదః।
స్వయముత్తరతాంధత్తేరమాసమస్తోత్తరావిరాజతిసా॥౩౦॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రే
అభీతి స్తబక ఏకోనవింశః

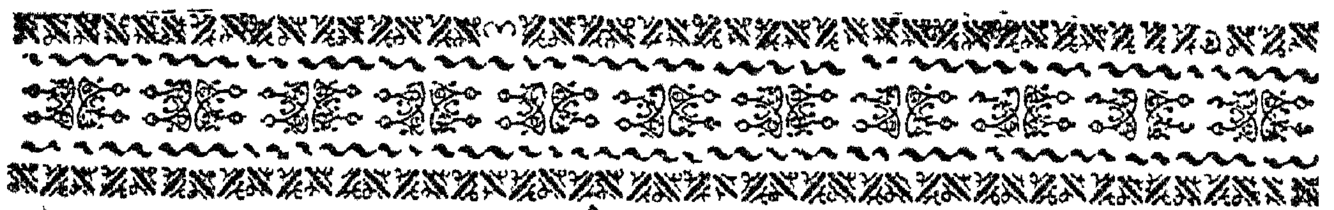

ధ్రాత్ ణిచిగతి బుద్ధీత్యాదినా అణౌకర్తుర్ణౌ కర్మత్వే ద్వికర్మకత్వం త వాభయప్రదానం ప్రత్యక్షసిద్ధ మితిభావః ॥ ౨౯ ॥ కాకేతి ॥ అభయప్రదా సకలాభయదా - కా- కా- ఇతిప్రశ్నేః - ప్రశ్నరూపః యస్యా లక్ష్మ్యాః - వాచకఃబోధకశబ్దః - సమాస్తపదః అవసితశబ్దస్సన్ ఉపరివర్ణాన్తరరహితస్సన్నితియావత్-న-ఇత్యాదిపదాన్తరసమవధానేఽఉత్తరస్యవైరూప్యప్రసంగాదితిభావః-స్వయంఉత్తరతాం-అనుయోగసమాధానతాం కాకాసురాభయప్రదేతియావత్ ధత్తేసారమా సమస్తానాం-ఉత్తరా- శ్రేష్ఠా-కాకాభయప్రదేతిసమాసభూతశబ్దఘటితప్రత్యుత్తరాచేత్యర్థః విరాజతి-భ్రాజతి ॥౩౦॥

ఇతిశ్రీలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాం అభీతి స్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీ రస్తు

దేవతాన్తరపరిసఙ్ఖ్యాన స్తబకప్రారంభః

వన్దారుజనమన్దారాం వన్దే గోవిన్దసున్దరీం । యత్ప్రసాదాదృతే దేవాస్సర్వే రక్షితుమక్షమాః॥ ౧॥ అమ్బ త్వయా హాన్త శరీరభాజామరక్షితానామపి రక్షితానాం। దేవా ముదే వా పునరాపదే వా భవన్తి కిన్తే బలినై వైరికాన్తే॥ ౨॥ శీతస్వభావాం భవతీం శ్రితేభ్యో దివ్యాం సమృద్ధిం దదతీమతీత్య। ఉపాశ్రితధ్వంసకముష్ణమగ్నిముపాసతే కే జగదమ్బ లోకే ॥ ౩॥ అజ్ఞాతత్వ

అథ దేవతాన్తరపరిసఙ్ఖ్యాన స్తబకవ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథ తస్యాం స్వస్యానన్యభక్తిం దర్శయితుం తస్యా అనన్యదేవసులభాసాధారణదేవతాత్వం స్తబకేన స్తౌతి॥ వన్దార్వితి ॥ యస్యాః- లక్ష్మ్యాః- ప్రసాదాదృతే- అనుగ్రహం వినా- సర్వేపి ఆత్మానమపీతి శేషః రక్షితుమక్షమాః- అసమర్థాః- తాం- వన్దారుజనానాం ప్రణతజనానాం- మన్దారాం మన్దార ఇవాచరతీత్యర్థే కర్తుః క్యఙితి క్యఙన్తాత్ కర్తరి క్విబితి దీర్ఘః క్విపి అల్లోపే యలోపే చాదన్తాద్వితీయా కల్పవృక్షాయితామిత్యర్థః- గోవిన్దసున్దరీం- లక్ష్మీం వన్దే॥ ౧॥ అమ్బేతి॥ బలినః- బలిచక్రవర్తినః- వైరిణః- విద్వేషం త్రివిక్రమస్యేతి యావత్ కాన్తే నాయికే అమ్బ తే దేవాః పునః త్వయా- అరక్షితానాం శరీరభాజాం ముదే వా- సన్తోషం జనయితుం వా- రక్షితానామపి ఆపదే వా దుఃఖం జనయితుం వా భవన్తి కిం న భవన్త్యేవేత్యర్థః॥ ౨॥ శీతేతి॥ హే జగదమ్బ లోకే- శీతం స్వభావః- ప్రకృతిః యస్యాస్తాం- శ్రితేభ్యః స్వభక్తేభ్యః దివ్యాం- సమృద్ధిం ఐహికాముష్మికసమ్పదం- దదతీం దదమానాం- భవతీం అతీత్య- అతిక్రమ్య- ఉపాశ్రితధ్వంసకం- ఆశ్రయనాశకం ఉష్ణమగ్నిం క్రుద్ధమితి చ గమ్యతే- కే ఉపాసతే- న కేపీత్యర్థః॥ ౩॥ అజ్ఞాతేతి॥ హే అమ్బ- అమి తే-

ప్తిమమితే విభవేపి దత్తే బన్ధుం విహాయ భవతీం భవతోఽస్య నాస్తి । సఖ్యాశ్శు
చేరపి సమాప్తిదమమ్బ కార్శ్యైక సంప్రభఞ్జనమిహార్చతు గన్ధవాహం ॥౪॥
యమవిషయగతిస్స్యాద్యద్గృహీతస్య జన్తోః రమతిరముముపాస్తామప్రభుం
పాశహస్తం । జననిపరిగృహీతత్రాణజాతాదరాంత్వా । మహమఖిలనియ
న్త్రీమబ్జహస్తాంప్రపద్యే ॥౫॥ కుర్వాణంపరుషైః కరైః కువలయక్లేశంభృ
శంసద్గుణ । శ్రీహార్యభ్యుదయం తమమ్బ తపనం కేచిన్నమస్కుర్వతాం ।

విభవేదత్తే సత్యపి అజ్ఞాతతృప్తింభవతోపిసంస్మృతేరపి అవనీం రక్షన్తీం అత
ఏవబన్ధుంసర్వసుహృదంభవతీంవిహాయ-విభవేపిదీనబన్ధుమిత్రపాత్రాన్తరం
సఖ్యుఃసహాయభూతస్య-శుచేఃపరిశుద్ధస్యఅగ్నేః కార్శ్యాదిదీనదశాయామ
పిసమాప్తింఅవసానంనాశమితియావత్ దదాతీతితథోక్తంవాతాధిక్యేనఅ
ల్పస్యఅగ్నేశ్శమదర్శనాదితి- అనేనదాతృత్వవిరోధిస్వభావత్వముక్తంకా
ర్శ్యైదైన్యేసత్యపిఇదంపూర్వోత్తరాన్వయిప్రభఞ్జనం ప్రభఞ్జకంకా
ర్శ్యవృక్షవిశేషేవ్యాకృతోఽరక్షణప్రసక్తిరితిభావఃగన్ధవాహంమదవాహం
అనేనబన్ధుత్వవిరోధి దురభిగమత్వముక్తంతద్వాహంకర్మణ్యణ్ వాయుం
చ- కోవా-ఇహ అర్చతు-నకోప్యర్చయేదితిభావః॥౪॥యమేతి॥ హే జనని
యేన-వరుణేన-గృహీతస్య-జలపతితస్యేత్యర్థః-జన్తోఃయమస్యవిషయేదేశే
గతిః స్యాత్ భవేత్ యమలోకప్రాప్తిరేవభవేదిత్యర్థః- అముంఅప్రభుం
అనీశ్వరం అపాం ప్రభుంచ పాశహస్తంక్రూరదర్శనంవరుణం అమతిః-
జడఏవఉపాస్తాంభజేతఅహన్తుపరిగృహీతానాం- స్వరక్ష్యతయాసము
పాత్తానాంజన్తూనాం త్రాణేమోక్షాదినారక్షణే- జాతాదరాం బద్ధాద
రాం-అఖిలనియన్త్రీం-సకలేశ్వరీం- అబ్జహస్తాంత్వామేవ ప్రపద్యే॥౫॥
కుర్వాణమితి ॥ హే అమ్బ- పరుషైః-కఠోరైః కరైః కిరణైః-కరాఖ్య
జితరాజదేయద్రవ్యైశ్చ-కువలయానాం- నీలోత్పలానాం- భూమణ్డలా
నాంచ-క్లేశం- భృశం-కుర్వాణం సతాంనక్షత్రాణాం -గుణానాంవర్ణా
నాంసద్గుణానాం శాన్త్యాదిగుణశాలినాంచశ్రియంశోభాంసంపదఞ్చహర
తీతితాదృశోఽభ్యుదయః-ఉదయః-స్వసమృద్ధిశ్చ యస్యతం- తంతపనం-
సూర్యం-తాపశీలంచ-కేచిన్నమస్కుర్వతాం-వయంతు- విశ్వేషాం-అన

విశ్వానన్దకరీం వయన్తు విదుషాం విశ్వాధికాం సమ్పదం । తన్వా
ప్రణమేమ తత్ర భవతీం తాపత్రయ ధ్వంసినీం ॥ ౬ ॥ హరిసఖి శతమ
న్యుం వాయసస్య స్వసూనోః । రపివిపదపనీతావక్షమం నో యజేయం ।
అహమ విదితమన్యుం తస్యహన్తస్వశత్రోః । రపిపరిహృతభీతిం త్వాం
శుభామాశ్రయేయం ॥ ౭ ॥ ప్రౌఢైశ్వర్యజుషోఽపి యస్యసుహృదా
భిక్షాకతానోజ్ఝితా । యత్ర శ్రీదపదం వదన్తి విబుధా రూఢ్యాశ్వకర్ణా
దివత్ । యక్షంతంయజతామధీర్వ్యయమమీ త్వామిష్టదాత్రీం స్తుమో । మా
తర్లక్ష్మి మహావిభూతికమఠో యస్యాస్సఖా తే హరిః ॥ ౮ ॥ ప్రౌఢీయస్యహి

న్దకరీం-విదుషాం-అభిజ్ఞానాం- విశ్వాధికాం- లోకోత్తరాం-సమ్పదం-త
న్వానాం-తాపత్రయధ్వంసినీం-తత్రభవతీం పూజ్యాం- త్వామేవప్రణమే
మ-నమస్కుర్యామ॥౬॥హరీతి॥ హేహరిసఖి-స్వసూనోః-స్వపుత్రస్యాపి-
వాయసస్య- కాకాసురస్య- విపదః-అపనీతౌ- వినాశనే-అక్షమం-అసమ
ర్థం-శతమన్యుం- ఇన్ద్రం శతక్రతుంకోపబహుళమితిచగమ్యతేఅహం- నో
యజేయం-నయజామి- కిన్తుస్వశత్రోః రపితస్య- కాకాసురస్యపరిహృత
భీతిం- భయనివర్తినీం-అవిదితమన్యుం-అనాఘ్రాతకోపాం-శుభాం-త్వా
మాశ్రయేయం- భజేయం॥౭॥ ప్రౌఢేతి॥హేమాతః- లక్ష్మి- ప్రౌఢైశ్వ
ర్యజుషః- మహైశ్వర్యభాజః- యస్యకుబేరస్య - సుహృదా- మిత్రేణ-ఈ
శ్వరేణేత్యర్థః- భిక్షాకతా-భిక్షుకత్వం-నోజ్ఝితా- నత్యక్తా-యత్ర-కుబేరే
విబుధాః- శ్రీదపదం-శ్రీదాభిధవాచకం-రూఢ్యా -అశ్వకర్ణాదివత్- అశ్వ
కర్ణ ఇతికస్యచిన్నామ ఆదినారథన్తర మిత్యాదిసామ విశేష నామాదిపరి
గ్రహశబ్దవత్- వదన్తి- నతుయోగార్థస్యశ్రీప్రదానస్య తత్రసత్తామితిభా
వః- తం-యక్షం-కుబేరం- అధీః- మన్దః-యజతాం- ప్రీణయతాం-అమీవ
యంతు- ఇష్టదాత్రీం- త్వాం-స్తుమః-నుమః- యస్యాస్తే-మహావిభూతికః
మహైశ్వర్యశాలీ-మఠః-ధాత్రాదినిలయః-యస్యసః-మహాధనికఇత్యర్థః-మ
హతోఽవేః-శైలస్య-మన్దరస్య - భూతిః-స్థానం ఆధారభూత ఇతియావ
త్-కమఠః-కూర్మః-తద్రూపః- హరిః-నృసింహః-సఖా-సదాసహాయః- తా
మేవస్తుమ ఇతిపూర్వేణాన్వయః॥౮॥ ప్రౌఢీతి హేపద్మే ॥ యస్యచన్ద్రస్య

పూర్వపక్షవిదితా యోఽలుబ్ధచూడామణిః । స్యశ్చాహీనముఖేన దూషితకల
స్తం కః కళఙ్కాశ్రయం । అన్విష్యేత్తు సుమహామరశ్రుతిశిరస్సిద్ధాన్తసిద్ధో
న్నతిం । పద్మే కాఙ్క్షితదాం బుధస్తుతకలాం త్వాం నిష్కళఙ్కాం వినా
॥౯॥ పద్మే యేషాముచ్చభావో న నిత్యో యే సర్వేఽపి స్థానభేదేన తీక్ష్ణాః । య
ష్టుం తుష్టిర్న గ్రహాంస్తానతస్త్వాం నిత్యోన్నత్యాం నౌమి సర్వత్ర మృద్వీం ॥౧౦॥
శాఖాభృద్భిః ప్రథితవిభవాం సత్సుపర్ణాధిరోహాం । త్వామస్తుత్వా జలనిధిభు

ప్రౌఢ-మహిమాహి- పూర్వపక్షే నిరాసార్హే ప్రతిపన్నపక్షే- శుక్లపక్షే
చ-విదితా-ఖ్యాతా- సిద్ధాం తేతు న తస్య కదాపి ప్రౌఢిరితి భావః-యః- లుబ్ధా
నాం కృపణానాం- కిరాతవేషధారిణో మహేశ్వరస్య చ- చూడామణిః-
శ్రేష్ఠః శిరోమణిశ్చ-అహీనానాం-మహతాం- అహీనాం సర్పాణాం-ఇన
స్య శ్రేష్ఠస్య రాహోర్వేశ్చ ముఖేన-వాచా-ఆస్యేన చ-దూషితాః-నిన్దితాః గ్ర
సితాః-కలాః- చతుష్షష్టివిద్యాః- షోడశకలాశ్చ యస్య సః- తాదృశో భవ
తీతి శేషః-తం-కళంకస్య- దోషస్య చిహ్నస్య చ-ఆశ్రయం-సోమం-చన్ద్రం
కః పుమాన్- అపామరాణాం - తత్త్వనిర్ణయసమర్థానాం- శ్రుతిశిరసః-
వేదాన్తస్య- సిద్ధాన్తేన- సిద్ధా-ప్రతిపాదితా- ఉన్నతిః- ఉత్కర్షః- య
స్యాస్తాం - కాఙ్క్షితదాం - అభిలషితప్రదాం - బుధైః- విద్వద్భిః -స్తు
తకలాం- అభినుతగుణలేశాం తాదృశకాన్తిం చ- నిష్కళఙ్కాం- అన
ఘాం- త్వాం వినా-అన్విష్యేత్-ప్రాప్నుయాత్ - పూజయేద్వా ॥౯॥ పద్మ
ఇతి॥ హే పద్మే యేషాం గ్రహాణాం- ఉచ్చభావః- ఔన్నత్యం- ఉచ్చగత
త్వం చ-న నిత్యః- నశ్వరః- యే-సర్వేఽపి గ్రహాః-స్థానభేదేన- అధికారవిశే
షేణ-అష్టమాదిస్థానభేదేన-చ తీక్ష్ణాః- క్రూరాః-తాన్ గ్రహాన్- యష్టుం
తోషయితుం- తుష్టిః తోషః-న భవతి- అతః-నిత్యోన్నత్యాం - స్థిరోత్క
ర్షాం-సర్వత్ర - భగవద్వత్సు సిపద్మే చ - మృద్వీం- దయయా మృదుస్వ
భావాం- నౌమి స్తౌమి ॥౧౦॥ శాఖేతి॥ శాఖాభృద్భిః- విటపసమూహైః-శ్రీ
సూక్తాదిశాఖానికరైశ్చ- ప్రథితః-ప్రకటితః-యద్వా-శాఖాభృత్సు ప్రథి
తః - ప్రసిద్ధః - విభవః - మహిమా యస్యాస్తాం - సన్ శ్రేష్ఠః - సుప
ర్ణస్య గరుడస్య సుపర్ణానాం- శోభనపత్రాణాం చ- అధిరోహః - వాహ
నత్వేన ఉపఘ్నతయా చ- తదారోహణం- యస్యాస్తాం - జలనిధిభువం

వంకల్పవల్లీమతల్లీం । ఆకాఙ్క్షన్తః ఫలమవికలం దేవ్య షణ్ణో ద్భవంకే। సంసేవేరఞ్శరవణభువంస్థాణు జాతంవిశాఖం ॥ ౧౧ । త్వాంకృతశ్రుతి పథప్రవర్తనాంసజ్జనాదరకృతాదరాంవినా । నిర్మితశ్రుతివికమ్పనంరమే సాధువారణముఖంశ్రయేతకః ॥౧౨॥ దుర్గాంపరేగాఢభవానుషఙ్గాంశి లోచ్చయాదభ్యుదితాంశ్రయన్తాం । భక్త్యైకలభ్యాంభవసిన్ధునావంసు

క్షీరాబ్ధిజాంసరోవిశేషజాతాంచ - కల్పవల్లీమతల్లీం-శ్రేష్ఠకల్పలతాం త్వాం- అస్తుత్వా- అనభిష్టుత్య- అపర్ణః- పత్రశూన్యః- అపర్ణాచ- పా ర్వతీచ- ఉద్భవః- ఉత్పత్తిస్థానంయస్యతం- శరవణాత్ -కాశారణ్యాత్ అగ్నిమయాచ్చభవతీతితాదృశం-శరవణం-భూః-జన్మభూః-యస్యతంవా స్థాణూనాం- అవర్ధిష్ణుదారూణాం - జాతం-సమూహరూపంస్థాణోః-ఈ శ్వరాత్ - జాతం-ఉద్భూతంచ- విశాఖంసుబ్రహ్మణ్యాఖ్యం విగతవేదవి టపంచ-అవికలం-పూర్ణం-ఫలం-ఆకాఙ్క్షన్తః- అభిలషన్తః-కేవా-సంసేవే రఞ్-భజేరఞ్- నసర్వేపీత్యర్థః॥౧౧॥ త్వామితి॥ హేరమే - కృతంశ్రుతిప థప్రవర్తనం- వేదమార్గప్రవేశనం-యయాతాం- ఆత్మవిద్యారూపత్వా త్తస్యాఇతిభావః - సజ్జనానాం- అదరేఅభయే- కృతః- ఆదరః-ప్రీతిః-య స్యాస్తాం- సజ్జనాభయతత్పరామితియావత్-నిర్మితః-రచితః - శ్రుతేః-వే దస్య- శ్రుత్యోః-శ్రోత్రయోశ్చ- వికమ్పనం- అపార్థకరణేన-అన్యథాక రణం-చలనంచ-యేనతం-సాధూనాం-సజ్జనానాం-వారణంనివారణసాధ నంయాచనశఙ్కయానాస్తీతి సదా వాదసాధన భూతమితి యావత్- తాదృశంముఖంవదనంసాధుసమ్యక్-వారణంగజరూపం ముఖంచయస్య తంగజాననం-కః- శ్రయేత- సేవేత॥౧౨॥దుర్గామితి॥ హేసుధాబ్ధిజే-పరే- అస్మదన్యే- గాఢః-దృఢః భవస్య-సంసృతేః-ఈశ్వరస్యచ- అనుషఙ్గః-స మ్పర్కః- యస్యాస్తాం- శిలోచ్చయాత్ - గ్రావసమూహాత్ -హిమవద్గి రేశ్చ- అభ్యుదితాం- సముదితాం-దుర్గాం- దుర్లభాం- దుర్గాదేవీంచ- శ్రయన్తాం- భజేరఞ్ - వయంతు-భక్త్యైకలభ్యాం - భక్తిమాత్ర-సుల భాం- భవసిన్ధోః- సంసారసాగరస్య- నావం-నౌరూపాం-త్వాంతుశ్ర

ధాబ్ధిజేత్వాంతువయంశ్రయామః ॥౧౩॥ స్థానంయస్యశ్మశానంసతతమను
చరోభూతభేతాళవర్గ । శ్చేలఞ్చర్మస్రగస్థ్నాంతతిరహహతమప్యుగ్రమే
కేభజన్తాం।పద్మే సద్మేస్థితాంత్వామసకృదనుస్మృతాం దేవతాయావతేన।
శ్లాఘేమక్షౌమభాజంవయమనుదినమాముక్తముక్తాకలాపాం॥ ౧౪॥ నా
భిజాతమధరీకృతహంసంజన్తవఃకతిపయేకలయన్తాం । సేవతేజగతిహం
సగతింత్వాంసిన్ధునన్దినిసుధీరభిజాతాం॥౧౫॥చిత్తవృత్తిరిహకఞ్జమన్దిరేధూ
న్వతీందురితపుఞ్జమిన్దిరే । సిద్ధయేజననిసేవతాంతరాంత్వామనాకలితదే

యామః- భజామః॥౧౩॥ స్థానమితి॥ హేపద్మే - యస్యరుద్రస్య- స్థానం-
శ్మశానం-యస్యసతతం- అనుచరః- సహచరః - భూతభేతాళవర్గః-య
స్య చేలం-చర్మ-కృత్తిఃయస్య- స్రక్ మాల్యం- అస్థ్నాం- కరోటీనాం-త
తిః-తంఉగ్రం- తీక్ష్ణం-ఉగ్రాఖ్యంచ- ఏకేఅన్యేఏవభజన్తాం- సేవేరన్నవ
యమితిభావః- వయంతు- పద్మే-పఙ్కజే- స్థితాందేవతాయావతేన-దే
వతాస్త్రీసమూహేన- అసకృత్- అభీక్ష్ణం-అనుస్మృతాం-ఆశ్రితాం-క్షౌ
మం-దుకూలం- భజతీతి-తాదృశీం- కౌశేయధారిణీమిత్యర్థః- ఆముక్తః
హారాత్మనాకణ్ఠే ఆలంబితః- ముక్తాకలాపః-మౌక్తికాభరణం- యస్యా
స్తాం-త్వాం- అనుదినం- శ్లాఘేమవ్యాప్నుయామ ఆశ్రయేమేతి యావత్
శ్లాఘృవ్యాప్తావిత్యతోలిఙ్ చతుర్థాంత స్యాత్మనేపదీశ్లాఘాపరః ॥ ౧౪॥
నాభీతి॥ హేసిన్ధునన్దిని అధరీకృతాః- తిరస్కృతాః-అధఃకృతాశ్చహం
సాః-హంసాఖ్యయతివిశేషాః- హంసాఖ్యపక్షిణశ్చ- వాహనత్వాదితిభా
వః- నాభిజాతం-అనభిజాతం- అకులీనమిత్యర్థః-నాభ్యాం-జాతం- ఉత్ప
న్నం-బ్రహ్మాణమిత్యర్థః- కతిపయే-కేచన- జన్తవః- కలయన్తాం-సుధీఃమునీ
షీతు-హంసానాం-యోగినాం-గతిం-శరణభూతాం-హంసగమనాంచఅ
భిజాతాం-క్షీరాబ్ధిజననేనసద్వంశ్యాంఅభి- భయాభావఃఅవ్యయీభావః
తస్మైజాతంఉత్పత్తిర్యస్యాస్తాంచపాపరాధాభయార్థస్యావ తారామితి
యావత్ జగతిసేవతే॥౧౫॥ చిత్తవృత్తిరితి ॥ కఞ్జమన్దిరేజలజాలయే-హే
ఇన్దిరేజనని- చిత్తవృత్తిః-దురితపుఞ్జం- పాపనికరం- ధూన్వతీం-తిరస్కు
ర్వతీం- త్వాంఅనాకలితం. అనాశ్రితం-దేవతాన్తరం- యయాతాదృశీం-

వతాన్తరాం॥౧౬॥ యద్యాదధాసి కరుణాం యది వా న పద్మే। కిన్దైవతైస్త్వ
దితరైరపవర్గలిప్సోః। తుష్టో యది క్షితిపతిర్యది వా న తుష్టః। కిన్నామ శౌ
రిసఖి పారిషదైర్వివిత్సోః ॥౧౭॥ దృష్టాదృష్టేప్సితఫలవిభవత్వాదపద్మా
వలమ్బే। దిష్ట్యాలబ్ధే క ఇహ భజతాం దేవతాం భూష్ణురన్యాం। దృష్టే స్పష్టం
నను దినకరే దృశ్యసందర్శనార్థం। దీపారోపవ్యసనమజడో దేవి కుణ్ఠీక
రోతి॥౧౮॥ తవ జనని జయన్త్యాశ్శాశ్వతైశ్వర్యదాత్ర్యాః। పరిమితఫల
దాత్రీర్దేవతాస్సేవతే కః। ఫలభరనతసస్యాం ప్రాస్య చోళక్షితిం కిం।

సతీం- సిద్ధమే- మోక్షాయ- సేవతాన్తరాం-భృశమాశ్రయతు॥౧౬॥ య
దీతి॥ హే పద్మే-కరుణాం త్వమితి శేషః- ఆదధాసి- నిక్షిపసి యది-కరుణాం
నాదధాసి - న నిక్షిపసి యది వా అపవర్గ లిప్సోః - ముముక్షోః - సర్వ
స్య - త్వదితరైః - త్వదన్యైః-దైవతైః-దేవతాభిర్దైః-కిం-న కిమపీత్యర్థః॥
పూర్వోక్తమేవ దృష్టాన్తేన విశదయతి - హే శౌరిసఖి - వివిత్సోః లాభే
చ్ఛోః-క్షితిపతిః-తుష్టో యది-న తుష్టో యది వా-పారిషదైః-సమీపవర్తి పరిజ
నైః-అధికారిభిర్వా-కిన్నామ-న కిమపి లభ్యత ఇత్యర్థః అవశిష్టాన్న తాంబూ
లాదిక్షుద్రలాభార్థం పరికరానుసరణేన నృపైకలభ్యప్రధానధనాదికం న
లభ్యేతేతి ప్రసిద్ధమితి భావః॥౧౭॥ దృష్టేతి॥ భూష్ణుః-వర్ధిష్ణుః- దృష్టాదృష్టే
ప్సితం- ఐహికాముష్మికరూపాభిలషితం- పుష్ణాతీతి-తాదృశే- భవత్పా
దపద్మావలమ్బే- దిష్ట్యా- భాగ్యవశేన లబ్ధే సతి- అన్యాం-దేవతాం-ఇహ
లోకే-కో వా భజతాం న కోపి భజేదిత్యర్థం దృష్టాన్తేన విశేషేణ సమర్థయతే
నన్వితి సమ్యాభననందినకరే స్పష్టం దృష్టే సతి దృశ్యానాం - దర్శనీయానాం
వస్తూనాం- సన్దర్శనార్థం- సమ్యగవలోకనాయ- అజడః-మతిమాన్-దీ
పారోపే-వ్యసనం-ఆసక్తిం-కుణ్ఠీకరోతి- నిరోధయతీత్యర్థః తద్వద్దేవ
తాన్తరపర్యుదాసో యుక్త ఇతి భావః॥౧౮॥ తవేతి॥ హే జనని-జయన్త్యాః
జయశీలాయాః-శాశ్వతైశ్వర్యదాత్ర్యాః- తవ-స్థితాయాస్సత్యా ఇతి శే
షః-త్వామనాదృత్యేత్యర్థః షష్ఠీ చానాదర ఇతి భావలక్షణే షష్ఠీ-పరిమితఫ
లదాత్రీః- స్వల్పఫలప్రదాః- దేవతాః- కస్సేవతే- తథాహి-అమూఢః
అమన్దః-పుమాన్-ఫలభరేణ- నతసస్యాం. నమ్రకళమాం- చోళక్షితిం-
చోళదేశం-ప్రాస్య- పరిత్యజ్య-విన్ధ్యప్రాన్తభూమిః- ప్రకటం- అటతి-స

ప్రస్ఫుటస్ఫుటితపిణ్డ్య ప్రాన్తభూమిరమూషః ॥౧౯॥ తవజలనిధికన్యే దైవ
తైః పామరోఽన్యైః। కలయతుసమతామప్యన్తతఃకింతతస్తే। దరమపిగరి
మాణందర్దరః కర్దమాయా। విబుధపురతటిన్యా వేత్తి కిం పల్వలేభ్యః॥౨౦॥
విష్ణోఃపత్నిభవత్ప్రసాదవిరహవ్యావర్తమానశ్రియాం।సమ్పత్తిష్ఠతిసాన
దీర్ఘముదితాయాక్షుద్రదేవార్చనైః । అన్నాలాభత ఏవ శుష్కవపుషః
కుక్షౌ పునః పీనతా । కష్టశ్వాస నిరోధనైరుపనతా కాలంకియన్తంవ
సేత్ ॥౨౧॥ కల్యాణంభవతీ కరోతిజగతామేకాపిలోకామ్బయ । త్స
ఙ్ఖ్యాయాపిచదేవతాన్తరశతం నైతద్విధాతుంక్షమం । రాకాచన్ద్రిక
యైకయాపిసుకరంవిశ్వప్రజాహ్లాదనం । నైకాభిర్నను తారకాభిరపివా

స్ఫురతికిం- మరుకాన్తారభూమిల్వాదితిభావః॥ ౧౯ ॥ తవేతి ॥ హేజలని
ధికన్యే- పామరోజనః-తవఅన్యైర్దైవతైః- సమతామపి- కలయతు-వేత్తు
తతోహేతోః. అన్తతః- తే-కింస్యాత్- నకిమపి-తవన్యూనతేత్యర్థః-తథా
హి-దర్దరః-మణ్డూకః-పల్వలేభ్యః అల్పసరోభ్యః-అకర్దమాయాః-అపఙ్క
వత్యాః- విబుధపురతటిన్యాః- దేవగఙ్గాయాః-గరిమాణం- గౌరవం-దర
మపిఈషదపి- వేత్తికింనవేత్త్యేవహితద్వత్సఇతిభావః॥౨౦॥ విష్ణోరితి ॥ హే
విష్ణోఃపత్ని- భవత్ప్రసాదస్య- భవదనుగ్రహస్య- విరహేణ- వ్యావర్త
మానా- నివర్తమానా- శ్రీః-యేషాంతేషాం-జనానాం- క్షుద్రదేవార్చ
నైః- యాసమ్పత్- ఉదితా-ఉత్పన్నా- సాసమ్పత్-దీర్ఘం- బహుకాలం
నతిష్ఠతి- తదేవవిశేషేణసమర్థయతే - అన్నాలాభతః- అశనాభావతఏ
వ- శుష్కవపుషః-క్షీణశరీరస్యనరస్య- కష్టశ్వాసనిరోధనైః- కృచ్ఛ్రసా
ధ్యనిశ్వాసస్తమ్భనైః - ఉపనతా - ప్రాప్తా-కుక్షౌ-పీనతా - స్థౌల్యం-కి
యన్తంకాలం- పునఃవసేత్॥౨౧॥ కల్యాణమితి॥ హేలోకామ్బ-భవతీ-ఏ
కాపి- జగతాం-భజతామితిపాఠాన్తరం- యత్-కల్యాణం - కరోతి-క
రోషీత్యర్థః-తదేతత్- మంగళం- కర్మ-దేవతాన్తరశతంసఙ్ఖ్యయా-సం
ఘీభూయాపి- విధాతుం-కర్తుం-నక్షమం-నసమర్థం-తథాహి- ఏకయాపి-
రాకాచన్ద్రికయా-యత్ విశ్వప్రజాహ్లాదనం - సకలజనతోషణం- సుక
రం-సులభం- తత్-తోషణం-నైకాభిః-అనేకాభిరపి-తారకాభిః-నోశక్య

నోఽశక్యనిష్పాదనం ॥౨౨॥ ననుతవపదామ్భోజద్వన్ద్వేనివిష్టమనామనా।
గపినతనుతే దేవేష్వన్యేషు మేదురమాదరం । లలితమృదులేలబ్ధాస్వాదో
రసాలకపల్లవే। కలయతిపికఃకఞ్జ్ఞావా సేకరీరదళానికిం॥౨౩॥మాతఃపద్మే
మృత్యుమత్యేతుకామో । ముక్త్వాకస్త్వాంమానయేత్క్షుద్రదేవాన్ । ప్రౌ
ఢాంనావంప్రాస్యసిన్ధుంతరిష్యన్ । కాశస్తమ్బాలమ్బనంకశ్చికీర్షేత్॥౨౪
సన్దత్తేసకృదర్చితాపిభవతీసామ్రాజ్యమత్యూర్జితం । త్వద్భిన్నైస్తుకిమ
స్తిదేవి బహుధాప్యాసేవితైర్దైవతైః । సంశుద్ధింసకృదీక్షితోఽపిదిశతి
శ్రీరామసేతుర్నృణాం । మర్థఃకోఽస్తి తటాకసేతు శతకైరశ్రాన్తదృష్టై

నిష్పాదనంనసుకర్తుమశక్యమిత్యర్థః ॥౨౨॥ నన్వితి॥ ననుకఞ్జ్ఞావా సేతవ-ప
దామ్భోజద్వన్ద్వే- నివిష్టమనాః-నిక్షిప్తచిత్తఃపుమాన్-అన్యేషుదేవేషు-
మేదురం- అధికంఆదరం- విశ్వాసం-మనాక్- ఈషదపి- నతనుతే- తథా
హి-లళితే-రుచిరే- మృదులేచ- రసాలకపల్లవే- మాకన్దకిసలయే- లబ్ధా
స్వాదః- ప్రాప్తాభోగః-పికః- కోకిలః- కరీరదళాని - వంశపత్రాణి- కల
యతికిం॥౨౩॥ మాతరితి॥ హేమాతః- పద్మే మృత్యుం- సంసృతిం- అత్యే
తుకామః-అతిక్రమణేచ్ఛుః- కః.నరః త్వాంముక్త్వా-క్షుద్రదేవాన్-మాన
యేత్- పూజయేత్-తథాహి-సిన్ధుం-సాగరం- తరిష్యన్-తితీర్షుః-ప్రౌఢాం
మహతీం- నావంతరణింప్రాస్య- నిరస్య-కాశస్తమ్బానాం- శరస్కన్ధా
నాం-ఆలమ్బనం- ఆశ్రయణం- కః-చికీర్షేత్ - కర్తుమిచ్ఛేత్ - నకోఽపీత్య
ర్థః॥౨౪॥ సన్దత్త ఇతి॥ హేదేవిభవతీ-సకృదర్చితాపి- అత్యూర్జితం- అత్య
న్తంశాశ్వతం- సామ్రాజ్యం- సన్దత్తేత్వంసన్దత్స ఇత్యర్థః- త్వద్భిన్నైః త్వ
ద్వ్యతిరిక్తైః- దైవతైః- బహుధా - అసకృత్ - ఆసేవితైరపి - పూజితై

స్తద్భిరపికిమస్తి-తదుపసర్పణేన-నకిమపిఫలమితీభావః-తథాహి-శ్రీరామ
సేతుః-సకృత్-ఈక్షితః- దృష్టోఽపినృణాం- సంశుద్ధిం- పాపనివృత్తిందిశతి
దదాతి-తటాకసేతూనాం- కాసారనిరోధకసేతుబన్ధనానాం- శతకైః-
అశ్రాన్తం-అవిరతం-దృష్టైరపి-కః-అర్థః- పురుషార్థః-అస్తినకోఽపీత్యర్థః-

శ్రీరామసేతు సన్దర్శనైకలభ్యా సంశుద్ధా తదితర తటాకాదిసేతుసన్దర్శ
నవత్ ముక్త్యైశ్వర్య ప్రాప్త్యాత్వదితరదేవతా శతభజన మపి విఫల మితి

రపి॥౨౫॥ దేవిత్వత్పదపద్మ స్దనధనాదుర్దైవతోపాసనా। లబ్ధంముగ్ధవధూకటాక్షతరళంనైవాద్రియన్తేధనం। వేధాపిష్టపచిత్రసృష్టిపటుధీరర్థక్రియాదూరగం। వ్యామోహావహమైన్ద్రజాలిక జగత్సర్గం కిముశ్లాఘతే॥౨౬॥ సత్యప్యాగసిసంశ్రితాన్కరుణయాసంరక్షసిత్వంరమే।క్షోదిష్ఠాదపరాధతోపిభజతేకుప్యన్తి దేవాఃపరే।ఛేత్తౄణామపితాపమంబహరతేశాఖీనిజచ్ఛాయయా। గాఢస్పర్శతఏవపోషక మపిఘ్నన్తికుద్ధాపన్నగాః॥౨౭॥ సుభూయానాయాసస్సుఖమగురుదుర్దైవత జుషాం। ప్రయాసఃక్షోదీయాన్ఫలమతిమహత్త్వాంతుభజతాం।లఘిష్ఠోలాభస్స్యాల్లి

భావః॥౨౫॥ దేవీతి॥ హేదేవి-త్వత్పదపద్మవన్దనం-ధనం-యేషాన్తే-నరాః దుర్దైవతోపాసనయా-లబ్ధం-ధనం-ముగ్ధవధూకటాక్షవత్-తరళం-చఞ్చలం సున్దరీణాంలోలేక్షణత్వాదితిభావః-ధనంనైవాద్రియన్తే-నబహుమన్యన్త ఏవతథాహి-విష్టపానాం-లోకానాం-చిత్రసృష్టౌ-ఆశ్చర్యసర్జనే-పటుధీః వేధాః- విధిః-అర్థక్రియయోః- ఉదకాహరణాదిప్రయోజనార్థవ్యవహారస్యదూరగం-అనుపయుక్తంవ్యామోహావహం-తత్కాలభ్రమైకాలమ్బం నతువస్తుభూతం-ఐన్ద్రజాలికంఇన్ద్రజాలవిద్యాసిద్ధం-జగతః-సర్గంసృష్టిం సర్వమితిపాఠాన్తరం-శ్లాఘతేకిము-నబహుమనుతఏవేతిభావః॥౨౬॥సతీతి॥ హేరమే-త్వంఆగసిఅపరాధే-సత్యపి-సంశ్రితాన్-భక్తాన్- కరుణయాసంరక్షసి-పరేదేవాస్తు-భజతేభక్తంప్రతి॥క్షోదిష్ఠాత్-అల్పాత్-అపరాధతోపిహేతోఃకుప్యన్తి-కుధ్యన్తి-సఏషసదసతోస్స్వభావవిశేషఇత్యేతదేవదృష్టాన్తేనవిశదయతి॥ ఛేత్తౄణామితి- హేఅమ్బ-శాఖీ-విటపీనిజచ్ఛాయయా ఛేత్తౄణాం-స్వంఛిన్దతామపిజనానాం- తాపంహరతేపన్నగాః-గాఢస్పర్శతః- కఠినస్పర్శమాత్రేణ నతుకించిద్వ్యధనేన - పోషకం- సంరక్షకమపి క్రుద్ధా-ఘ్నన్తి. అతఏవత్వన్మార్దవన్త్వదితరస్య కాఠిన్యంచ శాఖిసర్పమార్దవకాఠిన్యవత్స్వభావసిద్ధమితిభావః ॥౨౭॥ ఉక్తమేవభంగ్యన్తరేణాహ-సుభూయానితి ॥ దుర్దైవతజుషాంజనానాం-ఆయాసః-సుభూయాన్

అతిమహాన్. సుఖన్తు-అగురు-స్వల్పం-త్వాం-భజతాంనృణాంతు-ప్రయాసః- క్షోదీయాన్- అత్యల్పః-ఫలం-అతిమహత్-అత్యధికం-తదేవవిశేషేణనిదర్శయతి-లవణవణిజాంసైన్ధవవిక్రయిణాం-లాభః- లఘిష్ఠః-అత్యల్ప

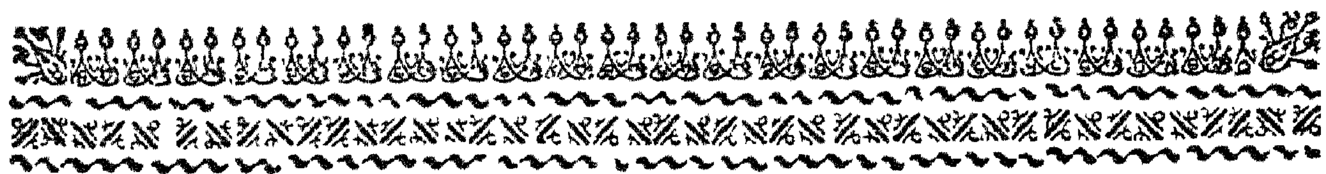
ల్లవణవణిజాంశ్రాన్తిరధికా। భవత్యల్పోయత్నఃఫలమలఘు కర్పూరవణి జాం॥౨౮॥ స్థాస్నుశ్శ్రియస్సభజతిరమేయఃపదంత్వత్కృపాయాః। బాధోదర్కంవిభవ ముపయాత్యన్యదేవోపసేవీ। దృష్టాన్తోత్రైగిరిశభజన ప్రాప్తభూతిర్దశాస్య। స్తద్భ్రాతాద్యేతవకరుణయాలబ్ధనిష్కమ్పస మ్పత్॥౨౯॥ త్వామ్మాతరుపాసీనానదేవతాన్తరముపాసతేసన్తః। లబ్ధే నిధావనిరవధౌకదర్యజనసేవనాంసహన్తేకే॥ (౩౦

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరి విరచితేలక్ష్మీసహస్రే దేవతాన్తరపరిసంఖ్యానస్తబకోవింశః

స్స్యాత్-ఆఢకాదిపరిమాణానుగుణద్రవ్యవినిమయత్వాదితిభావః- శ్రాన్తిః- శ్రమస్తు- అధికా-శకటాద్యానేయత్వాదితిభావః- కర్పూరవణిజాం ఘనసారవిక్రయిణాంయత్నః- అల్పోభవతి -స్వశిరోవాహ్యాపరిమితద్రవ్యస్యైవశతపర్యన్తద్రవ్య వినిమయార్హత్వాదితిభావః - ఫలన్తు - అలఘు-అపరిమితం- శకటవాహ్యలవణమూల్యాదప్యధిక మితిభావః ॥౨౮॥ స్థాస్న్వితి- హేరమే- యఃపుమాన్- త్వత్కృపాయాః- పదం-స్థానంసః- స్థాస్ను- స్థిరం- శ్రియః- మోక్షైశ్వర్యం- భజతి- అన్యదేవోపసేవీనరః- బాధః- ఉదర్కః- ఉత్తరఫలం- యస్యతం- నశ్వరమిత్యర్థః - విభవం-ఐహికాముష్మికం-ఉపయాతి-ప్రాప్నోతి-అత్రైవ- పశ్చిమవిషయే- గిరిశభజనేన- ఈశ్వరోపాసనేన- ప్రాప్తా-భూతిః- సమ్పత్-యస్యసః-దశాస్యః దశాననః- దృష్టాన్తః-నిదర్శనం- అద్యేవిషయే- తవకరుణయా- లబ్ధా-నిష్కమ్పసమ్పత్. నిశ్చలైశ్వర్యం- భగవత్కైఙ్కర్యరూపం - యస్యసః తస్యరావణస్య- భ్రాతా-విభీషణః- దృష్టాన్తః॥౨౯॥ త్వామితి॥ హేమాతః-త్వాంఉపాసీనాః-ఉపాసకాః-సన్తః దేవతాన్తరం-నోపాసతేన-భజే యుః- నిరవధౌ-అనన్తే- నిధౌ-లబ్ధేసతి- కదర్యజనానాం-లుబ్ధనృపాణాం సేవనాం-సేవాప్రయాసం. కేసహన్తే- నకేపీత్యర్థః॥ (౩౦

ఇతిశ్రీ ॥ లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయాందేవతాన్తరపరి సంఖ్యానస్తబక వ్యాఖ్యా సమాప్తా

శ్రీ రస్తు

దశావతార స్తబక ప్రారంభః

దశస్వప్యవతారేషు దేవో యద్రూపసంప్లవాత్ । సాధయామాస
కార్యాణి సతాం తస్యై శ్రియై నమః ॥౧॥ దేవి త్వయా లబ్ధదయారసేన దేవేన
మాత్స్యం వపురాశ్రితేన । ఆశ్చర్యమష్టశ్రుతిరప్యనష్టశ్రుతిత్వమాపద్యత ప
ద్మజన్మా ॥౨॥ భూయిష్ఠాం తవ దృష్టిరేవ కమలే భూతిం చిరాత్ప్రోషితాం ।
భూయోఽప్యానయతి క్షణాదితి నృణాం వక్తుం ఘృణావారిధిః । దేవస్తావక
దృష్టిరూపమనఘం మీనావతారే వహన్ । ధాత్రే దత్త సతాం శ్రియం శ్రుతి

అథ దశావతార స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

దశస్వితి॥ దేవః-హరిః- దశస్వవతారేష్వపిస్వీయమత్స్యాద్యవతారే
ష్వపి- యస్యాః-లక్ష్మ్యాః- రూపస్య-శరీరస్య-సమ్ప్లవాత్- సమ్పర్కాత్-దే
వ-సతాం-కార్యాణి- శిష్టానుగ్రహ దుష్టనిగ్రహ రూపాణీత్యర్థః- సాధ
యామాస- తస్యై శ్రియై నమః॥౧॥ దేవీతి॥ హే దేవి త్వయా- లబ్ధః-దయా
రసః- కృపారసః-యేన తేన- అతఏవ మాత్స్యం వపురాశ్రితేన- దేవేన-
హరిణా- పద్మజన్మా-బ్రహ్మా-అష్టా-శ్రుతయః-శ్రోత్రాణియస్య- చతుర్ము
ఖత్వాదితిభావః - తథాభూతోఽపి - అనష్టశ్రుతిత్వం- తద్భిన్నత్వంఆప
ద్యత - ప్రాప-ఆశ్చర్యం-విరోధాదితిభావఃనష్టవేదత్వాభావమాపేతిప
రిహారః ॥౨॥ భూయిష్ఠామితి॥ హే కమలే-తవ-దృష్టిరేవ - చిరాత్ప్రో
షితాం-విదేశగతాం-భూయిష్ఠాం-భూతిం- సమ్పదం-భూయోఽపి- క్షణా
దానయతి - బలినాపహృతైశ్వర్యస్యేన్ద్రస్యయథాపూర్వంలక్ష్మీలాభస్య
తత్కటాక్షాయత్తత్వప్రసిద్ధేరితిభావః- ఇతి-నృణాం-వక్తుం-ఘృణావారి
ధిః-దయాసాగరః- దేవః-మీనావతారే- అనఘం- తావకదృష్టి రూపం-
త్వదీయ-నేత్రాకారం- మత్స్యస్య-త్వన్నేత్రసామ్యేనఉపమేయోపమా
నత్వకల్పనాన్మత్స్యరూపమిత్యర్థః-వహన్ సన్-దైత్యాపనీతాం-సోమకా
సురహృతాం- శ్రుతిమయీం-సతాంశ్రియం-సమ్పదం-ఋచస్సామానియ
జూంషి-సాహస్రశరమృతాసతామితిశ్రుతేరితిభావః - ధాత్రే అదత్త

మయీం దైత్యాపనీతాం పునః॥౩॥ సా హి శ్రీరమృతా సతామితి నను త్వన్నా
మధేయాశ్రయాత్ । త్వద్దాస్యం భజతి శ్రుతిస్స్వయమితి ప్రాస్తాదరశ్శ్రీధరః ।
తాం మగ్నాం పునరుద్ధరన్ జలనిధౌ తాపార్ణవాదుద్ధరేత్ । త్వద్దాస్యైకధ
నాన్జనానితరమేధైర్యం చరీకర్తి నః ॥౪॥ దేవో దేవి త్వయ్యసౌ దానవానాం
హన్తా హన్తామన్దరాగం దధే యః । ధర్మం కౌర్మం ధారయన్ త్వత్సహా
యో మాతస్సోయం మన్దరాగం దధార ॥ ౫ ॥ ఉరసి సరసిజాలయే వహన్
త్వాం శిరసి దిధీర్షురిళాం త్వదంశభూతాం । సవమయమచిరాత్పరాహ
తారిస్స హరిరువాహ వరాహదివ్యదేహం ॥౬॥ దైతేయేన బలాత్పయోధి

అదాత్ మత్స్యావతారస్య బ్రహ్మణే దైత్యాపనీత-శ్రుతిదానఫలకత్వాదితి
భావః॥౩॥ సేతి॥ హే రమే-సా-ఋచస్సామాని యజూంషీత్యుక్తా త్రయీ-అ
మృతానీత్యాద్యమృతప్రదా చ సతాం-శ్రీః-లక్ష్మీర్హి-త్రయ్యేవ సతాం శ్రీస్సం
పదితి తదాశయః ఇతి శ్రుత్యేతి భావః-త్వన్నామధేయాశ్రయాత్-స బ్రహ్మా
స వై ఇత్యాదివత్ త్వద్విభూతిరూపత్వగ్రాహకాదితి భావః-ఆమ్నాయః
స్వయం-త్వద్దాస్యం-త్వత్కింకరత్వం-భజతి-ఇతి ప్రాస్తాదరస్సన్-
జలనిధౌ-మగ్నాం-తాం-శ్రుతిం-పునః-భూయః-ఉద్ధరన్-అతఏవ శ్రీ
ధరః-శ్రీశబ్దార్థభూతశ్రుతిధారకస్సహరిః త్వద్దాస్యైకధనాన్-త్వద్వి
భూతిభూతాన్-జనాన్-జన్యర్ణవమగ్నానితి భావః-తాపార్ణవాత్-తాప
త్రయోదధేః-ఉద్ధరేదితి-ధైర్యం-నః-చరీకర్తి॥౪॥ దేవ ఇతి॥ హే దేవి మాతః
త్వయి-యోసౌ-దానవానాం హన్తా దేవః-విష్ణుః-అమన్దరాగం-అధికా
నురాగం-దధే-సోయం-హరిః-త్వత్సహాయస్సన్-త్వదుత్తమ్భితకరుణస్స
న్నిత్యర్థః-కౌర్మం-ధర్మం-కూర్మవిగ్రహం-ధారయన్ సన్-మన్దరాగం-త్వ
యిమన్దప్రీతిం-దధార హన్త-విరోధాదాశ్చర్యమిత్యర్థః మన్దరగిరిం దధారే
తి భావః॥౫॥ ఉరసీతి॥ హే సరసిజాలయే త్వాం ఉరసి వహన్ స-హరిః-త్వదంశ
భూతాం-ఇళాం-భూదేవీం-శిరసి-దిధీర్షుః-బిభరిషుస్సన్-అచిరాత్-పరా
హతారిః-నిహన్తుమారబ్ధహిరణ్యకశిపురిపుస్సన్ రిపుం నిహన్తుముద్యుక్త
ఇత్యర్థః-ఆదికర్మణి క్తః-సవమయం-యజ్ఞస్వరూపం-వరాహదివ్య
దేహం-ఉవాహ-దధార॥౬॥ దైతేయేనేతి॥ హే మాతః దైతేయేన-హిర
ణ్యకశిపునా-బలాత్-బలాత్కారేణ-పయోధిజఠరం-జలధిమధ్యం

జఠరం దేవీ మహీ ప్రాపితా। మాతస్తే స్వస్వభావమేవ యదగాదేకోదరస్థా
నతః। తస్మాద్దేవ కృతాదరేణ తరసా దామోదరేణ స్వయం। దధ్రే సా కు
హనావరాహవపుషా దేవేన దంష్ట్రాగ్రతే ॥౭॥ పద్మే చక్రభృతో నృసింహ
వపుషః ప్రహ్లాదసంక్లేశన క్రూరస్యాపుణ్యహిరణ్యదేహదళనా వేలాతివేలోద
యః। రోషాగ్నిశ్శమితస్త్వయా బత పయోరాశ్యైకశోష్యాపి తత్పుత్ర్యా
శక్తిరుదేతి కారణగతా ప్రాయేణ కార్యేష్వపి ॥౮॥ శరణ్యభూతాం శ్రుతి
రిన్దిరే యాం హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమభాణీత్। సా దివ్యరూపస్య హిరణ్యభే

ప్రాపితా-నీతా-మహీ- దేవీ- యత్కారణాత్- ఏకోదరస్థానతః-ఏకగ
ర్భవాసాత్-తే-స్వస్వభావం-అగాత్-ఆప- తస్మాద్దేవ తరసా- సహసా-
కృతాదరేణ-దామోదరేణ - కుహనావరాహవపుషా- కపటకిటివిగ్ర
హేణ-దేవేన- ఆదివరాహేణ-స్వయం- దంష్ట్రాగ్రతే-దధ్రే- అధారి
భూదేవ్యా అపి త్వత్సంబన్ధాదేవ తల్లాభాయ ఇయన్తం యత్నమకరోదితి
భావః॥౭॥ పద్మ ఇతి॥ హే పద్మే-నృసింహవపుషః- నృసింహాకృతేః- చక్ర
భృతః-విష్ణోః- ప్రహ్లాదస్య- అసురస్య- సంక్లేశనేన- క్రూరస్య-అపుణ్య
స్య చ-హిరణ్యస్య-తదసురస్య-దేహదళనాయాః-శరీరఖణ్డనస్య వేలాయాం
సమయే అతివేలః- మర్యాదాతీతః- ఉదయః-యస్య సః- రోషాగ్నిః-త్వ
యా-పయోరాశ్యైకశోష్యః-సముద్రైకశోషణీయోపి- తత్పుత్ర్యా-సము
ద్రతనయయా - త్వయా- తత్పుత్రీత్వాత్- తచ్ఛామకశక్తిరితి భావః-శ
మితః-ప్రశమితః-తదేవ సామాన్యేన సమర్థయతే-కారణగతా- ఉపాదాన
గతా- శక్తిః-సామర్థ్యం ప్రాయేణ-కార్యేషు- తజ్జన్యేష్వపి- ఉదేతి-ఉత్ప
ద్యతే హి॥౮॥ శరణ్యేతి॥ హే ఇన్దిరే-శ్రుతిః-శ్రీసూక్తవేదః-శరణ్యభూతాం
యాం-త్వాం-హిరణ్యవర్ణాం- సువర్ణవిగ్రహాం- హరిణీం- మృగీం-అభా
ణీత్-బభాణ-సా త్వం-హిరణ్యభేత్తుః-సువర్ణభేత్తుః సంగృహీతుః-సింహ
రూపస్య సింహవిగ్రహస్య-అఙ్కే- ఉత్సఙ్గే-కథం-నిశ్శఙ్కం-నిర్భయం య
థా తథా-రమసే-విహరసి-హిరణ్యశకలమపి సంగృహీతుస్సింహరూపస్య
పురుషస్య సమీపేపి ప్రచ్ఛన్నసువర్ణేనాపి మృగజాతీయేనాటనం మహాభీతి
కరం ఆమూలాగ్రం సువర్ణమయశరీరస్య మృగస్త్రీజాతీయస్య చ సువర్ణ
కారభూత సింహాంకే విహరణం మహచ్చిత్రమితి భావః - హిరణ్యవర్ణాం

త్తుర్నిశ్శఙ్కమఙ్కేరమసేకథంత్వం॥౯॥ అవనమేవసదాకలయన్ గజవ్యా
సనభఙ్గకృదద్భుతకేసరీ। హరిణలక్షణదృష్టిరయంత్వయాప్యబలయామ్బ
గుణేనవశీకృతః॥౧౦॥ హర్యక్షోఽయంహరిరితివచస్తస్యనాభూతపూర్వం।

హరిణీమితిశ్రుతికథితాయా అప్రాకృతదివ్యవిగ్రహాయాః- భగవద్విగ్రహ
నీలవర్ణేనపరభాగవశాత్ -హరితవర్ణాయాశ్చలక్ష్మ్యాః-నృసింహకోపాగ్ని
శమనాయభగవద్వామాఙ్కనివేశ ఇతికథన్తాసూచితపరిహారః॥౯ ॥అవన
మితి॥ హేఅమ్బ- అవనం-అరణ్యాభిన్నస్థలం- రక్షణమేవచ సదాకలయన్
గజవ్యసనస్య- భఙ్గకృత్ -హరిణానాం-మృగాణాం-రక్షణే- దృష్టిః-యస్య
సః- హరిణస్య-మృగస్య- లక్షణం- జ్ఞాపకంసాజాత్యాదితిభావః- తాదృ
శీ- దృష్టిః-యస్యసః-మృగసదృశలోచనఇత్యర్థః- హరిణః-మృగః- లక్షణం
చిహ్నం-యస్యసః-మృగాఙ్క-ఇత్యర్థః- సఏవ-దృష్టిః- యస్యతాదృశోవా
నేత్రీభూతచన్ద్రఇత్యర్థః- చన్ద్రసూర్యౌచనేత్రేఇత్యుక్తత్వాత్- అయం-
అద్భుతకేసరీవిలక్షణ సింహోనృసింహఇత్యర్థః-అబలయా- దుర్బలయా
స్త్రియాచ- త్వయాపిగుణేన-దామ్నా- సౌన్దర్యగుణేనచ - వశీకృతః-వశి
తః-సింహస్యవనవాసత్వగజవ్యసనకృత్త్వహరిణభక్షణత్వాదిగుణేష్వవ
శ్యభావిషుసత్స్వపితద్వ్యతిరేకదర్శనం-తాదృశసింహస్యదుర్బలస్త్రీవశం
గతత్వంచ-విస్మయావహమిత్య-ద్భుతకేసరీత్యుక్తం- సర్వరక్షకత్వనక్రగ్ర
స్తగజేన్ద్రవ్యసనభఙ్గకృత్త్వచన్ద్రనేత్రత్వాదయోగుణాః-నృసింహస్యాశ్రి
తవత్సలయాత్వయాఉత్తంభితకరుణాయైవసిద్ధానాన్యథేతిభావః ॥౧౦॥
అథత్వత్స్వినోదవిశేషార్థమేవహరిః నృసింహరూపం జగ్రాహేతిసహే
తుకన్దర్శయతి॥ హర్యక్షఇతి॥ హేఅస్మజ్జనని - తస్యత్వన్నాథస్య అయం
హరిః-హర్యక్షఃభగవాన్ సింహరూపః సూర్యాచన్ద్రనేత్రశ్చ ఇత్యాకా
రంవచః-శబ్దప్రయోగః- అభూతపూర్వంపూర్వసిద్ధంనభవతీతిన- ప్రాగపి
హర్యక్షత్వాద్ధరిత్వాచ్చతద్వచః - తస్యసిద్ధమేవేతిభావః - ఏవంసిద్ధేపిత

న ప్రహ్లాదోపచయకరతా నో హిరణ్యాఙ్గదత్వం। తస్మాదస్మజ్జనని పరమం
విస్మయం తే విధాతుం । నాథః పూర్వం కిమిహ జగృహే నారసింహం శరీ
రం॥౧౧॥ తత్తాదృక్షహిరణ్యదాననిరతౌ భక్తాభిరక్షాకృతౌ। సత్కీర్తిం హ
రితాం ముఖే ఖలజనత్రాసావహామాశ్రితౌ । కిఞ్చోద్యదనేకపాపహర
ణక్రీడోచితాలోకనౌ । దేవి స్తౌమి మిథస్సమానచరితౌ దివ్యౌ యువాం ద
మ్పతీ॥౧౨॥ వక్షస్థామయి వర్ణితానుసృతయే కృష్ణాజినేనావృణోత్ । ద్దేవ

స్యనృసింహవేషపరిగ్రహః- ప్రహ్లాదసన్తోషార్థ ఇత్యత ఆహ నేతి ప్రహ్లాదో
పచయకరతా అసురాపత్యవృద్ధికరతా జగదాహ్లాదహేతుతా చ నాభూ
తపూర్వా పూర్వం సిద్ధైవ తథా- అసురదేహదళనార్థత్వం చ సిద్ధమిత్యాహ
నో ఇతి హిరణ్యాఙ్గదత్వం హిరణ్యాక్షదేహఖణ్డకత్వం సౌవర్ణభుజాభరణత్వ
ఞ్చ అభూతపూర్వం నో- సిద్ధమేవేత్యర్థః- ఏవం ప్రమాణసిద్ధఫలాన్తరా
ణాం పూర్వసిద్ధత్వాత్త్వద్వినోద ఏవ పరిశిష్యత ఇత్యాహ తస్మాదితి తస్మా
త్పరిశేషాత్ తే పరమం విస్మయం విధాతుం-కర్తుమేవ నాథః త్వత్పతిః ఇహ
లోకే అపూర్వం నారసింహం శరీరం అధః కణ్ఠాదధః- నా- నరరూపస్స
న్నపి జగృహే కిమిత్యుత్ప్రేక్షా నాథ ఇతి ప్రసిద్ధత్వాదధో నృరూపత్వమ
పి సిద్ధమేవేతి ఉపరి సింహత్వమేవ పరిశిష్టతరమితి భావః॥౧౧॥ తదితి॥ హే దేవి
తత్తాదృక్షస్య- తత్తాదృశస్య- హిరణ్యస్య-హిరణ్యకశిపోః- సువర్ణస్య చ
దానే-మర్దనే- వితరణే చ- నిరతౌ-ఆసక్తౌ - భక్తాభిరక్షాం ప్రహ్లాదాది-
భక్తజనరక్షణం-కరోతీతి తాదృశౌ-హరితాం-దిశాం ముఖే-ఖలజనానాం-
దుర్జనానాం-త్రాసావహాం-భయఙ్కరీం సత్కీర్తిం-ఆశ్రితౌ- కిం చ-ఉద
ఞ్చతాం-వర్ధమానానాం-అనేకపాపానాం-అపరిమితపాప్మనాం-పాపవ
తాం చ-హిరణ్యాదీనాం-హరణక్రీడాయాః- సంహారలీలాయాః-ఉచితే-ఆ
లోకనే-యయోస్తౌ-మిథః-పరస్పరం- సమానచరితౌ సర్వత్రైకరస్యాదితి
భావః-దివ్యౌ దమ్పతీ యువాం స్తౌమి నౌమి॥౧౨॥ వక్షస్థామితి॥ అయి ఇన్దిరే-
లక్ష్మి-దేవః-త్రివిక్రమః-హరిః- వక్షస్థాం-ఉరోవాసినీం- త్వాం-వక్షస్థామ
యీతి పాఠాన్తరం వర్ణితాయాః- బ్రహ్మచర్యస్య - అనుసృతయే - కృష్ణాజి
నేన- ఆవృణోత్ -పిదధే-ఇతి కేచిత్ - మునయః వర్ణయన్తి కృష్ణాజినేన సం

స్త్వామిత్థంవర్ణయన్తికతిచిద్బ్రహ్మోవయంత్విన్దిరే । భవ్యం వామనరూప
మేత్యభగవాన్ భాగ్యంహరిష్యన్బలే। రేనంకర్తుమగోచరం శుభపుషాం
త్వద్వీక్షితానామితి॥౧౩॥ వర్ణిత్వమర్ణవసుతేవహతాపిగూఢం। వక్షస్త
లేనహిధృతావనమాలినాచేత్। కస్త్రీణిదాస్యతిపదాన్యపియాచతేస్మై
కస్మాజ్జగత్త్రియతయాచవివృద్ధిరేషాం ॥౧౪॥ దైత్యాదేత్యహికుప్రతి

వృణ్వన్ వధూంవక్షస్థలాలయామిత్యాదినా- మాణవకానాం-స్త్రీధార
ణస్యానుచితత్వాదితిభావః అహస్తునతథాబ్రవీమీత్యాహబ్రూమఇతివయ
స్తుఅహామిత్యర్థఃఅస్మదోద్వయోశ్చేతిఏకస్మిన్ బహుత్వంభగవాన్-వామ
నరూపంవామనావతారం-ఏత్య- ప్రాప్య- బలేః - బలిచక్రవర్తినః- భా
గ్యంఐశ్వర్యం-హరిష్యన్- హరిష్యమాణస్సన్-ఏనంబలిం-శుభపుషాంమ
జ్గళకరాణాం-త్వద్వీక్షితానాం- త్వదీయకటాక్షాణాం- అగోచరం-అవి
షయంకర్తుమితిబ్రూమః-ఘణామఃభగవద్విరోధిన్యపిత్వదీక్షణస్య ఫలావి
నాభావదర్శనాదితిభావః॥౧౩॥వర్ణిత్వమితి॥ హేఅర్ణవసుతే- త్వమితిశే
షః-వర్ణిత్వం- వటుత్వంస్తుతిశీలత్వఞ్చేతిగమ్యతేవహతాపి-వనమాలినా-
కుసుమాద్యుపహారిభృతేతిచవ్యజ్యతే- విష్ణునా- వక్షస్థలేగూఢం య
థాతథాఆత్మగతసుకృతవిశేషాయత్తంయథాతథేతిచవ్యజ్యతే నధృతా
హిచేత్-అస్మై యాచతేయాచ కాయవామనాయచ- త్రీణిపదాన్యపికో
దాస్యతిగోష్పదదేశమపిదాతా-నకోపీత్యర్థః- ఏషాంత్రయాణాం- పదా
నాంజగత్త్రియతయావివృద్ధిశ్చకస్మాదభూదితిశేషః - తవవక్షసినిగూహ
నాభావేత్వద్వీక్షణేనబలినఃపదత్రయదిత్సాస్వమూలఘాతినీనోదియాత్త
దుదయేవాతస్యలోకత్రయాక్రమణపర్యవసితత్వం నస్యాదితిభావః సోప
హారంచటుభిశ్చబలినంప్రభుంయాచతః-సుకృతవిశేషాయత్తత్వదుపాస
నాభావేగోష్పదదేశలాభోపినస్యాత్ లాభేవాసర్వలోక సాధారణసస్యా
భివృద్ధ్యాదినాసఫలత్వంనస్యాదిత్యపి ధ్వన్యతే ॥౧౪॥ దైత్యాదితి॥ హే
అమ్బ-దైత్యాత్ ఆసురప్రకృతేస్మాదాత్ బలేశ్చకుప్రతిగ్రహంకుత్సితం

హా మహో వృద్ధ్యా చ పుష్ణం స్తనుం। గోత్రఘ్నావరజో మృషావటురధః పా
తం చ దాతుర్దిశన్। పాత్రాకారమగాదఘావలిహృతో హృద్యః స్వతే ధార
ణా। ద్ధాత్రా సంజగృహే తదస్య శివతాసమ్పాదకం పాదకం ॥౧౫॥ వాస
స్తే క్వ వటో గుహాస్వశనమప్యాకాఙ్క్షితం తే ఘనం । మాం జానీహ్యఘ
నాశనాదరమయే కిం తే వివాహే స్పృహా । మా శ్రీర్మే దిశ గాం పదత్ర

ద్రవ్యపరిగ్రహం- భూపరిగ్రహం చ ఏత్యవృద్ధ్యా చ కుసీదవృత్త్యా త్రివిక్రమ
రూపధారణేన చ- తనుం-పుష్ణన్-గోత్రఘ్నస్య-కులఘాతుకస్య పర్వతఘ్న
శక్రస్య చ-అవరజః-నికృష్టజన్మా అనుజశ్చ-మృషావటుః- మిథ్యాపరవటుః
కుహనావామనశ్చ- అయం-హరిః-దాతుః-బలేః-అధః పాతం అధః పతనం
అధః కరణం చ-దిశన్- దదత్-సన్- హృది అఘావలిం- పాపరాశిం అఘా
యితబలిఞ్చ హరతీతి- తద్ధృత్-తస్యాః-తే-ధారణాత్- ఉపాసనాదిత్య
పిగమ్యతే-పాత్రాకారం-దానపాత్రభూతత్వం రక్షకాకృతిఞ్చ- అగాత్
ఆప- తత్తస్మాత్-పత్తేః పావనత్వకరం- శివతాసమ్పాదకం - శివస్య-శివ
త్వాపాదకఞ్చ అస్య హరేః పాదకం-పాదోదకం- తీర్థపాదత్వం సురగఙ్గా
రూపఞ్చ- ధాత్రా - బ్రహ్మణా దైవవశాదిత్యపిగమ్యతే - సఞ్జగృహే-
అగ్రాహి ॥ ౧౫ ॥ వటుత్వస్య బలివఞ్చనార్థత్వం విశదయితుం కుహనావ
టోః బలేశ్చ ఉక్తిప్రత్యుక్తి చాతుర్యం వర్ణయతి॥వాస ఇతి॥ హే వటో యాచ
కవర్ణిన్-తే-వాసః- క్వ-కుత్ర నివససీత్యర్థః- గుహాసు- దరీషు- హృద్గుహా
సు చేతి ప్రత్యుక్తిః-ఘనం-అధికం-అశనం తే తవ అప్యాకాఙ్క్షితం-అపేక్షితం
కిం-యతీ వా బ్రహ్మచారీ వా పక్వాన్నస్వామినా వుభావిత్యుక్తే రితి భావః,
పునః ప్రతిబ్రూతే-మాం-అఘునాశనే- స్వల్పాశనే- పాపనాశనే చ-ఆద
రః- యస్య తం-తథాభూతం-జానీహి-అవేహి బలిః పునః పృచ్ఛతి- అయే
వటో-వివాహే తే స్పృహా- అపేక్షా అస్తి కిం- తదుత్తరం వదతి- శ్రీర్మే
మా-మాభూత్-మా- లక్ష్మీః-మే-శ్రీరితి చ వ్యజ్యతే-తర్హి కిమపేక్షితమాశం
క్యస్వయమాహ పదత్రయమితాం-గాం-భూమిం- దిశ- దేహి-స్వం-పదత్ర

యమితాంలోకత్రయీసామమే । త్యుక్తిందివ్యవటోర్నిశమ్యత ఉరస్య
స్మృత్వయాసిస్మితమే॥౧౮॥ శ్రీమాన్నిస్వ ఇవైషవామనతనుః ప్రత్యగ్రహీ
ద్గాంకృతా । ఇత్థందుగ్ధపయోధిజేతవపరీహాసోక్తిభిర్వ్రీళితః। అంశేనా
ర్పితసన్నిధిర్భృగుపతౌపూర్వావతారార్జితాం। తామేనాంపునరధ్వరే
సభగవాన్నూనందదావృత్విజే ॥౧౯॥ బాహాకల్పేభృగుకులపతేర్వజ్రక
ల్పేకుఠారే । సంగ్రామేషుత్రియుగసఖితే సన్నిధానం భజన్త్యాః । క్రో
ధోన్మేషక్షపితవిమతక్షోణిపశ్రేణిలక్షు। గ్రీవోత్థాసృగ్ఘుసృణమసృణంగా

యమితాభూమిః-మమ-లోకత్రయీ-త్రైలోక్యతుల్యా-త్రిలోకీచ- ఇతిది
వ్యవటోః-ఉక్తిం-నిశమ్య-తస్యమాణవకస్య- ఉరసి-త్వయా-సిస్మియే-ఈష
ద్ధసితమితిస్మిత్వే-ఈషద్ధసనఇత్యతోభావేలిట్ సిష్మిహేఇతిపాఠేసస్తుష్టమి
తిష్మిహప్రీతావిత్యతోభావేలిట్॥౧౮॥శ్రీమానితి॥దుగ్ధపయోధిజే-శ్రీమాన్
సమ్పన్నఃఏషః-నిస్వః-దరిద్రఇవ-వామనతనుః-వామనావతారస్సన్ యాచ
నార్థమవనమ్రతనుశ్చక్రతౌ-యజ్ఞే-గాం-భూమిం-ప్రత్యగ్రహీత్ పరిజగ్రా
హ ఇత్థం-ఉక్తప్రకారం యథాతథా-తవ-పరీహాసోక్తిభిః వ్రీళితః లజ్జితః తత
ఏవసభగవాన్ నతుక్షత్రవిరోధాదితిభావః-అంశేన-స్వాంశేన-అర్పితస
న్నిధిః భృగుపతిః- పరశురామరూపస్సన్- పూర్వావతారేణ-వామనాకా
రేణ-ఆర్జితాం - తామేనాం- భూమిం-పునః- అధ్వరే- ఋత్విజే-దదౌ-
నూనమిత్యుత్ప్రేక్షా॥౧౯॥ బాహేతి॥ హేత్రియుగసఖి-భృగుకులపతేః-
భార్గవస్య- బాహాయాః- బాహ్వోః-ఆకల్పే- భూషణే- కుఠారే- పరశ్వ
ధే-సఙ్గ్రామేషు - వజ్రకల్పే - వజ్రాయుధవత్ సర్వ సంహారకారిణిసతీ
త్యర్థః- సన్నిధానం-సామీప్యం- భజన్త్యాః-తే- గాత్రం-శరీరం- క్రోధో
న్మేషేణ- కోపవికాసేన - ఆటోపేనేతియావత్ - క్షపితానాం- ధ్వస్తా
నాం-విమతక్షోణిపానాం- శత్రుభూపానాం- శ్రేణీలక్షాణాంలక్షపరిమిత
శ్రేణీనాం-గ్రీవాభ్యః-గళేభ్యః- ఉత్థాని-ఉత్పన్నాని- అసృఞ్జి- రక్తానితా
న్యేవ-ఘుసృణాని-కుఙ్కుమాని-తైర్మసృణం-రూషితంసత్- అత్యర్థంఅత్య
న్తం- శోణం-రక్తవర్ణమభూదితిశేషః-తావద్విరోధినిరసనపటుత్వమపి-

త్రమత్యర్థశోణం ॥ ౧౮ ॥ బిభ్రాణేస్వధితింసమిద్ధరణతో మన్యుప్రపోషక్షమం। లోకేశాస్త్రవిచక్షణేన్నృప కులేజ్యాధర్మసంస్థాకరే । భేజాతేనను దుర్ఘటార్థఘటినిత్వద్వీక్షణాద్భార్గవే । సామానాధికరణ్య మర్ణవ సుతే బ్రాహ్మ్యస్యరాజన్యకే ॥౧౯॥ పఞ్చాస్యత్వజుషాపురాభగవతాయోసౌహిరణ్యాసురః । పఞ్చత్వంగమితస్సఏవజనని స్పర్ధాభివృద్ధాగ్రహః । భూత్వాతద్ద్విగుణాననోజితజగజ్జాతస్త్వదాగోగ్నినా । దగ్ధోహన్తచతుర్ము

త్వస్సహాయసిద్ధ ఇతిభావః॥౧౮॥ బిభ్రాణ ఇతి॥ దుర్ఘటార్థఘటిని అఘటితఘటికే హే అర్ణవసుతే-సమిధాంహరణతః- లవనాత్ సమిద్ధాత్తీక్ష్ణాద్రణతో యుద్ధాచ్చ శాస్త్రవిచక్షణే శస్త్రాఖ్యయా గాఙ్గమన్త్రవిశేషసమూహే పణ్డితే లోకేజనే శస్త్రసమూహప్రయోగ నిపుణే నృపకుల రూపే లోకే చ లోకేశస్య బ్రహ్మణః అస్త్రవిచక్షణే తత్ప్రయోగ కుశలే లోకే ఇతివా మన్యూనాం యజ్ఞానాం కోపస్య చ ప్రపోషే వర్ధనే క్షమం సమర్థం స్వధితిం లవిత్రం కరవాళఞ్చ బిభ్రాణే జ్యాధర్మాణాం భూమిగతయాగాదిధర్మాణాం సంస్థా ప్రతిష్ఠా తాం కరోతీతి తాదృశే నృపకులస్య యే ఇజ్యాధర్మాః యాగరూపధర్మాః- తేషాం ప్రతిష్ఠాకర ఇతివా అన్యత్ర నృపకులే జ్యాధర్మాణాం స్వమౌర్వీధనుషాం సంస్థాకరే నాశకరే చ భార్గవే జామదగ్న్యరామే త్వద్వీక్షణాత్- ఆశ్రితవిరోధిని వర్తనోత్కట ప్రవృత్తత్వత్కటాక్షాదేవ బ్రాహ్మణ్యం విప్రత్వం తచ్చ రాజన్యత్వం తు క్షత్రియత్వఞ్చ తే సామానాధికరణ్యం ఏకాశ్రయకత్వం భేజాతే ప్రాపతుః-జామదగ్న్యస్య బ్రాహ్మణస్య క్షత్రియధర్మభూతయుద్ధపరిగ్రహ క్షత్రియవధాదికం త్వత్సమ్బన్ధసిద్ధపరతత్త్వావతారత్వాదేవ సర్వసమ్మతమభూదితిభావః ॥౧౯॥ పఞ్చాస్యేతి॥ హేజనని-పురా- పఞ్చాస్యత్వజుషా పఞ్చముఖత్వభాజా సింహావతారవతా చ భగవతా- యోసౌ- హిరణ్యాసురః- పఞ్చత్వం-మృతిం - గమితః- ప్రాపితః-సఏవ-స్పర్ధయా-హరిద్వేషేణ-అభివృద్ధాగ్రహః సంవర్ధితక్రోధః అతఏవ తస్య నృసింహస్య వైరిపోః ద్విగుణాననః పునరుక్తాననః - భూత్వా దశాననీభూయేత్యర్థః-జితజగజ్జాతః- నిర్జితజగన్మణ్డలస్సన్నపి పశ్చాత్ త్వదాగోగ్నినా దగ్ధస్సన్- త్వదపరాధాదేవేతి భావః-ఏకాననస్యాపి- ఏకము

ఖాస్త్రనిహతో౽ప్యేకాననస్యప్రభోః ॥౨౦॥ సప్తాశ్వాన్వయశాలినా దశ
రథప్రోత్పాదయేనాపి తే। నేత్రా పత్తివివర్జితేనక మలే ముక్తద్విపేన్ద్రేణ
చ। నిస్సఙ్ఖ్యాశ్వకులో రథాయుతయుతో నిస్సీమపత్తిచ్ఛట। త్వద్ద్రోహా
దగణేయకుఞ్జరగణో౽ప్యస్తో రణే రావణః ॥ ౨౧॥ రఘువరకృతశఙ్కాభఙ్గ
డమ్భేన లఙ్కామిష భుగశుచిసద్మాస్వాదనైః కృష్ణవర్త్మా। అశుచిరిహ భ
వత్యా పావితో దేవి సత్యా। సవహతి శుచి సఞ్జ్ఞాం తద్వదన్త్యన్యథా

ఖస్యాపి- ప్రభోః-శ్రీరామస్యేతియావత్- చతుర్ముఖాస్త్రేణ-బ్రహ్మాస్త్రేణ
నిహతః హన్త ఆశ్చర్యం తత్ప్రయత్నవైఫల్యాదితి భావః॥౨౦॥ సప్తాశ్వేతి॥
హే కమలే-సప్తాశ్వాన్వయేన- పరిమితహయసంబన్ధేన సూర్యవంశేన చ-
శాలత ఇతి తాదృశేన దశరథాత్-రాజ్ఞశ్చ దశభిరేవ రథైః న తు తదధికైః ప్రా
ప్తోదయేన ప్రాప్తాభ్యుదయేన ప్రాప్తజన్మనా చ పత్తిభిః పదాతిభిః- ఆపత్తిభిః
ఆపద్భిశ్చ-వివర్జితేన-శూన్యేన ముక్తః-హీనః ద్విపేన్ద్రః యస్య తేన ముక్తః-
గ్రాహాన్ముక్తిం ప్రాపితః- ద్విపేన్ద్రః-గజవరః యేన తేన చ ఈదృశేనాపీతి సర్వ
త్రాపిశబ్దాన్వయః- తే నేత్రా-భర్త్రా- శ్రీరామేణేతియావత్ - నిస్సఙ్ఖ్యా
శ్వబలః-అసఙ్ఖ్యాతవాజివ్రజః - రథానామయుతయుతః- నిస్సీమపత్తిచ్ఛ
టః - అవేలపదాతియూథః - అగణేయకుఞ్జరగణః - అగణనీయగజగు
ల్మో౽పి-రావణః-రణే- త్వద్ద్రోహాత్ -అస్తః - నిరస్తః- పరిమితసైన్యశాలి
నాపి రామేణ అసఙ్ఖ్యాతచతురఙ్గబలవద్రావణవధః- త్వద్ద్రోహహేతుక
ఏవేతి భావః ॥ ౨౧ ॥ రఘువరేతి ॥ హే దేవి-రఘువరేణ- రామేణ కృతా
యాః-శఙ్కాయాః- భఙ్గడమ్భేన-భఙ్గవ్యాజేన - లఙ్కారూపం- యదా
మిషం-తద్భునక్తి-తథోక్తః-అశుచిసద్మనాం-అపూతగేహానాం- ఆస్వా
దనైః-అశుచిః- అపరిశుద్ధః- కృష్ణవర్త్మా- అగ్నిః- సత్యా - పతివ్రతయా-
భవత్యా - పావితః-పరిశుద్ధీకృతస్సన్-శుచిరితి సంజ్ఞాం-వహతి-తచ్చరితం
అజ్ఞాః - అన్యథా వదన్తి - సీతాయాః అగ్నిప్రవేశః పరగృహవాసకృత
స్వదేహదోష శోధనార్థమితి తు భ్రమ ఇతి భావః ॥౨౨॥ అఖణ్డమితి ॥ హే

జ్ఞాః ॥ ౨౨ ॥ అఖణ్డం కోదణ్డం ప్రఘుర దళయత్ఖణ్డపరశో । రగృహ్ణా
ద్రామస్య ప్రసభమపిచా ఖణ్డపరశోం । అబధ్నాదప్యుద్నాం నిధిమథ
దశగ్రీవ మవధీ । న్మహాశ్చర్యాశ్చర్యాస్త్వ యికృతధియో స్యాస్సుసు
కరాః॥౨౩॥ సంకల్పత స్తవసమీరసుతేహేసీతే శీతో బభూవ దదమునాగ్నిర
మేధమానః । మాతర్జగద్భ్రమనివృత్తికృతే విశన్త్యాం శీతః కుతస్సనభవే
త్త్వయి దేవిసాక్షాత్॥౨౪॥ నీలామ్బరో హలధరో ననుహన్త భాస్వ । ద్దుర్భ
భేదనైకరసికశ్శుకశాలివృత్తిః । శ్యామాకలాభరతఏవవివృద్ధమోహా

అమ్బ-ప్రభుః-రామః ఖణ్డపరశోః- మహేశస్య-అఖణ్డం - కోదణ్డం-అదళ
యత్-శకలయాంబభూవ - అఖణ్డః-పరశుః- కుఠారః - యస్యతస్య-రామ
స్య-భార్గవస్య- కోదణ్డమపి-ప్రసభం- అగృహ్ణాత్- అగ్రహీచ్చ-ఉద్నాం-
ఉదకానాం-నిధిం-ఉదధిమపి- అబధ్నాచ్చ- సేతునాబబన్ధేత్యర్థః అథదశ
గ్రీవం- అవధీత్-అమారయత్- త్వయి-కృతధియః- ఆసక్తచిత్తస్య-అస్య
రామస్య- మహాశ్చర్యాః- మహావిస్మయకరాః- చర్యాః- ఉక్తచరిత్రాణి
సుకరాః- సులభాః- అభవన్నితి శేషః అత్రక్రియాసముచ్చయేపి సముచ్చ
యేన్యతరస్యామితివికల్పాల్లోడభావః ॥౨౩॥ సఙ్కల్పత ఇతి॥ హేమాత
స్సీతే-తవసఙ్కల్పతః- సమీరసుతే హనూమతి-చిరం-ఏధమానః- వర్ధమా
నః-దమునాః-అగ్నిః- శీతోబభూవహి- హేదేవి-జగద్భ్రమనివృత్తికృతే
లోకశఙ్కావారణాయ - త్వయిసాక్షాత్ అగ్నిమితి శేషః - విశన్త్యాం-
ప్రవిశన్త్యాంసత్యాం-సఃఅగ్నిః-కుతఃకారణాత్-శీతః-శిశిరఃనభవేత్॥౨౪॥
నీలేతి॥ననుభువనామ్బ శ్యామాకలాభరతః- క్షుద్రధాన్యవిశేషలాభాసక్త
స్సన్నేవశ్యామాకలాయాఃభరతః- భరణాచ్చవివృద్ధమోహః అధికవిష
యాసక్తిః- మదాన్ధశ్చభాస్వద్దుర్భః కళమావాప్రార్హ కేదారభూమిః-సూ
ర్యసుతాయమునాచతస్యాః - భేదనైకరసికః-కృషివశేన భోగార్థంబలా
త్కారవశేనచవిదారణతత్పరః అతఏవశుభశాలయః - రమ్యకళమధా
న్యానివృత్తిజీవనంయస్యతాదృశః - శుభ్రైఃజగన్మఙ్గళైశ్శాలన్త ఇతిశుభ
శాలిన్యః- వృత్తయః- విహృతయః యస్యతాదృశశ్చ అతఏవహాలస్యలా
ఙ్గలస్యధరఃపునః- కర్షణాయ ఆయుధతయాచఈదృశః- నీలామ్బరః-కృ
షివశేనమలినవస్త్రః - కశ్చిత్స్వతస్తాదృశో బలరామశ్చతవప్రసాదాత్-

భోగీబభూవభువనామ్బతవప్రసాదాత్॥౨౫॥ శ్యామాత్వమమ్బదయితశ్చ
తవైషకృష్ణో । గాఙ్గేయయోగముదిత స్సచరుక్మిణీత్వం । త్వంస్వాదువా
క్సచయువామధురోదితశ్రీ । ర్దామ్పత్య మేతదనురూప మతోమి థో
వాం ॥౨౬॥ రామానుషఙ్గవిహృతావిహితాభిలాషం । మాతస్త్రిలోచ
నజితంభవతీమనోజ్ఞం । పిత్రాసమానగుణమాత్మభువంప్రసూయ । ప

తస్మిన్ జగతిచభోగీమహితధనధాన్యాదిసకలైశ్వర్యైఃప్రచురభోగవాన్
ఆదిశేషశ్చ-అనన్తఇతి శేషఃబభూవఆదౌకర్షణాదినాక్లిశ్యతోపికస్యచిత్త్వద
నుగ్రహేసతిఅకస్మాదాఢ్యత్వంభవతీతిభావః వస్తుతస్తుజగద్రక్షణార్థభవ
త్యనుగ్రహేణాదిశేషఃవిచిత్రచరిత్రబలరామావతారమవలమ్బ్యపునస్స్వ
స్వరూపంప్రాపేతిభావః॥౨౫॥శ్యామేతి॥హేఅమ్బ- శ్రీః-త్వం- శ్యామా
శ్యామళా- యౌవనమధ్యస్థాచ- తవఏషదయితశ్చ- కృష్ణః -నీలవర్ణః-కృ
ష్ణాఖ్యశ్చ-త్వం-రుక్మిణీ- హేమవతీ- రుక్మిణ్యాఖ్యాచ- సచ - గాఙ్గేయస్య
హేమ్నః- భీష్మస్యచ- యోగేన- సమ్బన్ధేన-ముదితః-త్వం- స్వాదువాక్-
మధురవాణీ-సః-యువాచపతిశ్చ- మధురాణి-ఉదితాని-వచాంసి- యస్య
సః-మధురాయాం -నగర్యాం-ఉదితః - ఉత్పన్నః-అతః-ఏతద్దామ్పత్యం-
వాం-మిథః-అనురూపం-అనుగుణం॥౨౬॥ రామేతి॥ హేమాతః-రుక్మిణి-
భవతీ. రామస్య - బలరామస్య - అనుషఙ్గేణ - సమ్బన్ధేన - యావిహృతిః-
విహారః-తస్యాం - విహితాభిలాషం - కలితాభిరుచిం - అన్యత్ర - రామా
ణాం-స్త్రీణాం- అనుషఙ్గఃసంసర్గఃసఏవయావిహృతిః లీలామిథునసఙ్ఘటన
రూపాతస్యాంవిహితాభిలాషఞ్చ మిథునసఙ్ఘటనకారిత్వా దితిభావః-
త్రిలోచనం-జయతీతి- తాదృశం- బాణాసురయుద్ధకథాత్రానుసన్ధేయా
అన్యత్ర- త్రిలోచనేన- హరేణ- జితంపఞ్చఆయుధానిచక్రాదీని అరవిన్దా
దీనిచ యస్యతం అతఏవఏవంపిత్రా-సమానగుణం- మనోజ్ఞం రమ్యంమనో
జాతంకమపిఆత్మభువం-తనయం-మన్మథంచ-ప్రసూయ-ఉత్పాద్య-లబ్ధహ

ష్వాయుధం రుక్మిణీలబ్ధహర్షా॥౨౭॥గమ్భీరభావాహికృతార్థ క్లుప్తసమ్పన్నటీకా శ్రుతిమఞ్జుసూక్తిః । గీతేవ కృష్ణాననసౌరభజ్ఞా ధ్యేయాసి మాతశ్శుభయోగభాజాం॥౨౮॥ ఘనమహానవనీతహృదాశ్రితవ్రజవిపత్తిహరా హరివల్లభే। ప్రబలభద్రవికాసవిధాయినీత్వ మయసేనిజ వల్లభతుల్య

ష్టా ॥ ౨౭ ॥ గమ్భీరేతి ॥ హేమాతః - గమ్భీరః భావః - వ్యాపారః శ్లోకతాత్పర్యంచ యస్యాస్సా అహీనాబలరామేణకృతాః- యేఅర్థాః అసురవధాదయః తైః- క్లుప్తాయాసమ్పత్ జగత్సమృద్ధిస్సైవనటీయయా సాతథోక్తా సర్వస మృద్ధేర్లక్ష్మ్యధీనత్వాదితిభావః - అన్యత్ర అహీనాశేషావతారేణ శ్రీభాష్యకారేణ కృతారచితాఅర్థక్లుప్తైః అర్థ నిర్ణయైస్సమ్పన్నా చయాటీకాగీతాభాష్యరూపాసాయస్యాస్సా శ్రుతిమఞ్జుః శ్రోత్రానన్దకరీ వేదావపి వేదానాం వానిర్ధారణే షష్ఠీ మఞ్జుతరా చ భారతస్యాపి పఞ్చమవేదత్వాభిధానాత్ సూక్తిః ఉక్తిభఙ్గీచరమశ్లోకాది రూపా చ యస్యాం సా ప్రత్యక్షితభగవదభిప్రాయ త్వాద్గీతాయా వేదాతి శాయిత్వం బోధ్యం కృష్ణస్యఆననసౌరభం ముఖపరిమళం జానాతీతి తాదృశీఏకత్ర చుమ్బనాది నాఅన్యత్రభగవత్కపోలనిస్సృతత్వేనచత్వమితి శేషః- గీతేవ శుభయోగం సమీచీనముపాసనం మఙ్గళసమ్బన్ధఞ్చ పుణ్యసమ్బన్ధఞ్చవాభజన్తీతి తాదృశాంధ్యేయాఉపాస్యాసార్థంమననీయాచాసి॥౨౮॥ఘనేతి॥ హేహరివల్లభే- ఘనః-అధికః-మహః-ఉత్సవః-పూజావా. యస్యాస్సా- అన్యత్ర-ఘనస్య-మేఘస్య-మహ ఇవ- తేజ ఇవ తేజః- యస్యసః - ఘనమహాః - నవనీతహృత్-నవేన స్తవేననీతంప్రాపితంవశీకృతమితియావత్ - హృత్ మనఃయస్యాస్సా- అమృత ప్రాయహృదయావా అన్యత్రనవనీతం - హయ్యఙ్గవీనం-హరతీతి తాదృశః- తచ్చోరఇత్యర్థః - ఆశ్రితవ్రజానాం భక్తసమూహానాంవిపత్తిహరాసఙ్కటనాశినీ-అన్యత్ర- ఆశ్రితః- స్వేనావలమ్బితః వ్రజఃగోష్ఠంయైస్తేషాం గోపానాంవిపత్తిం అతివృష్ట్యాది రూపాంహరతీతిగోవర్ధనోద్ధారాది నాపనయతీతితాదృశ ఇతిభావః - ప్రబలానాం- అధికానాం-భద్రాణాం-మఙ్గళానాం-వికాసవిధాయినీ- అభివృద్ధికారిణీ అన్యత్ర- ప్రకృష్టబలభద్రస్య- బలరామస్య- వికాసవిధాయినీ-తుష్టికారి

తాం॥౭౯॥ ప్రాయోధ్యానగరీయ సాంసుమనసాంమాయాగమ ఛేదినీ।
త్వంకాఞ్చీమధురావలగ్నసరణిఃక్షోభాదవన్తీజగత్ । సమ్భోగేస్వదసే
స్మ దేవిజలధేరుద్వీచికాశీకరైః । స్వైరంద్వారవతీపురేవిహరతేకృష్ణా

యే-త్వం-నిజవల్లభస్య- తుల్యతాం- అయసే- భజసే॥౭౯॥ ప్రాయ ఇతి॥
హే దేవి- ప్రాయః భూయః-ధ్యానగరీయసాం- భక్తిభరితానాంసుమన
సాం-విదుషాం - మాయాగమచ్ఛేదినీ- ప్రకృతిమాయాన్వయచ్ఛేత్రీ-కా
ఞ్చ్యా-రశనయా-మధురా- మనోజ్ఞా- అవలగ్నస్య- కటితటస్య-సరణిః-
యస్యాస్సా-జగత్- క్షోభాత్ అవన్తీ రక్షన్తీ-త్వం- సమ్భోగే- విషయే-
తృష్ణాభిః-ఆయతైః-జలధేః- యమునాయాః ఉద్వీచికానాం శీకరైః-క
ణైఃస్వైరం-స్వచ్ఛన్దం- ద్వారవతీపురే- విహరతే- క్రీడతే- కృష్ణాయ-స్వ
దసే - రోచసేస్మ అత్రేత్థం ధ్వన్యతే ప్రకృష్టాయోధ్యయా అతిశయే
ననగరవతాం రామాదీనాం యేసుమనసః సుహృదో వైదేహీ మా
ర్గణప్రవృత్తాహనుమదాదయః - తేషాంమాయాయాం మయనిర్మితమా
యాఖ్యనగర్యాంఆగమః .. మార్గణక్లేశవశాద్బిలేజలార్థమవతరణం-తం-
భీమదేశపతనజదుఃఖమితియావత్- ఛినత్తీతితాదృశీసీతానుగ్రహవశా
దేవస్వయంప్రభాఖ్యయాకయాచిత్తతఉత్తారితాస్తే ఇతిభావః- కాఞ్చీ
మధురయోః-నగర్యోఃఅవలగ్నా సంబద్ధాసరణిర్యస్యాస్సాతయోస్సమ్ప
దతిశయదర్శనాల్లక్ష్మీవిహారదేశత్వానుమానాదితిభావః- జగత్-అవన్తీ
అవన్తీపురస్థలోకం క్షోభాత్సంసృతిభయాదేవజలధేః- అపాదానాత్
జలధేః గఙ్గాయాఉద్వీచయః - ఊర్ధ్వనిస్సృతా ఉర్మయ ఏవకాశ్యాఖ్య
నగర్యాఃకరాః- హస్తాః-తైః- కరణైఃఅవన్తీఉద్ధృత్యరక్షన్తీ అవన్తీజనా
నాంగఙ్గాస్నానపూర్వక కాశీయాత్రయా పాపవిమోచనస్య శాస్త్ర
సిద్ధస్యభవత్యధీనత్వాదితిభావః-తృష్ణాయతైరితిపాఠేసాదరైరిత్యర్థకం
కరవిశేషణంబోధ్యం-తృష్ణాయతే ఇతిపాఠేసంభోగవిశేషణస్తదర్థకంబో
ధ్యంఏవంభూతాత్వం స్వైరంస్వచ్ఛన్దంద్వారవతీపురేద్వారకాయాం
విహరతేకృష్ణాయ తృష్ణాయతేరాగోత్తరేసంభోగేస్వదసేస్మరోచసే
స్మఇత్థంసత్యత్ర శ్లోకే అయోధ్యాదీనాంసప్తానాం ముక్తిదాయితయా

యత్పృష్ఠాయుత్తైః॥౩౦॥ మ్లేచ్ఛాన్భయానకరవానపిమూర్ఛయిత్వా నిర్వాపయిష్యతికలిం-హవిరాధ్వరంచ । కల్కీ-తమాంసిపరిపాస్యతిభూసురాంశ్చ। పద్మే భవద్వచనపల్లవితానుకమ్పః॥౩౧॥ మలినకలికాలేశైశ్శాఖాపరిక్షయదూషితై । రపిగతసదామోదైరత్రాసుహృద్యవనైర్వృతే। శమయితుమనాశ్శాఖిగ్లానింభవిష్యతిమాధవో । జలనిధిభువావృద్ధింలబ్ధ్వాత్వయాచమహావని॥౩౨॥ వాతవ్రాతఇవావధూతకలికోమాత ర్మహారణ్య

ప్రసిద్ధానాం నగరీణాం నామధేయ నిర్దేశస్స్ఫుటో భవతీతిబోధ్యం॥౩౦॥ మ్లేచ్ఛానితి॥ హేపద్మే- భవద్వచనైః- పల్లవితా-అనుకమ్పా- దయా-యస్యసః- కల్కీ-కల్క్యవతారవిష్ణుః- భయానకరవాన్- భయంకరశబ్దాన్ మ్లేచ్ఛానపిమూర్ఛయిత్వా- కలిం-అధ్వరం-హవిశ్చ- నిర్వాపయిష్యతి- శమయిష్యతికృతయుగధర్మప్రవర్తనేనయజ్ఞీయంహవిః- పాచయిష్యతిచ ఆద్యేనిష్పూర్వాద్వాతేర్ణ్యాపుకిల్యట్ ద్వితీయేనిష్పూర్వాద్వాపేర్ణిచిల్యట్ తమాంసిభూసురాంశ్చపరిపాస్యతి అజ్ఞానానిపాస్యతివిప్రాన్ రక్షిష్యతి చేతిభావః- పాపానేపారక్షణేఇతిద్వయోరిహతన్త్రేణశ్లిష్టనిర్దేశః॥౩౧॥మలినేతి హేమహావని-ఉత్సవనిలయభూతే-అనేన ఉద్యానవనీతిగమ్యతే-మలినాః-మలీమసాః-కలికాలే-కలియుగే-యే ఈశాః- రాజానః-యేషుతైః-అన్యత్రమలినాః . కలికానాం -కోరకాణాం లేశాః- యేషుతైః. శాఖానాం-విటపానాం- వేదానాంచ- పరిక్షయేణదూషితైః-గతాః-నిర్గతాః సతాం- సాధూనాం- ఆమోదాః-పరిమళాః-యేభ్యస్తైః-అన్యత్ర-గతాః సదామోదాః- శుభపరిమళాః- యేభ్యస్తైఃఅసూన్- ప్రాణాన్ - హరన్తీతి- అసుహృతః- తాదృశైః- యవనైః - తురుష్క- భేదైః-అన్యత్ర-అసుహృద్యైః- అమనోహరైః- వనైః-వృతేపి-అత్రలోకే- మాధవః-హరిః వసన్తశ్చ- జలనిధిభువా - సాగరోత్పన్నయా-త్వయా - జలైస్సేచనాయపూర్ణజలభూమిభూతయేతిచగమ్యతే-వృద్ధింలబ్ధ్వా-శాఖినాం- వేదాధ్యాయినాం- విటపినాంచ- గ్లానిం- ఖేదం- మ్లానించ-శమయితుమనాః నిరసితుకామస్సన్ భవిష్యతి-అవతరిష్యతి॥౩౨॥వాతేతి ॥ హేదేవి-మాతః వాతవ్రాతః- వాయుసమూహఇవ- అవధూతః- విధూతః-కలిః- కలికాలః- కలికా- కోరకశ్చ-యేనసః- ఆద్యేశేషాద్విభాషేతిసమాసాన్తఃకప్

వత్ ఖడ్గీ తాపసవత్కృతార్థజనకః కలీహ ముదే దేవి తే। అమ్లేచ్ఛాంస్త్వయి మాతనిష్యతి మహీమార్ధ్రియజిహ్వామివ। స్వామీసశ్రుతిమార్గగాన్ సహ జనాన్ కార్తాన్తశబ్దానివ॥౩౩॥ మాత్స్యజ్యోతిషి మన్దరక్షణపదే నన్తోచ్చహార్ధావహే। హర్యాస్యస్పృశి చారువర్ణి నికృతాశేషాధికోపక్రియే। ఏ

మహారణ్యవత్ - ఖడ్గీ-అసిమాన్- ఖడ్గాఖ్యమృగవాంశ్చ- తాపసవత్-మునిరివ-కృతార్థో జనకః పితా విష్ణుయశస్సంజ్ఞః యేన తాదృశః- అన్యత్రకృతే కృతయుగే అర్థస్యఫలస్యజనకః సాధకః కలీహ - కల్క్యాఖ్యస్సస్వామీసర్వేశ్వరః- తేముదే- మహీం-ఆర్ధ్రియాం- ఆర్ద్రాణాం-సమ్బన్ధినీం-జిహ్వాం రసనామివ అమ్లేచ్ఛాం మ్లేచ్ఛశూన్యాం - అమ్లేషు- చిఞ్చాసు- ఇచ్ఛా-యస్యాస్తాం చ జనాన్ కార్తాన్తశబ్దానివ సిద్ధాన్తగ్రన్థస్థశబ్దానివ శ్రుతిమార్గగాన్ వైదికమార్గస్థాన్-వేదానుసారిణశ్చ-స్వయిం- ఆతనిష్యతి ప్రసారయిష్యతి వ్యాపారయిష్యతి చ॥ ౩౩॥ మాత్స్యేతి॥ హే దేవి-మాత్స్యం-మత్స్యసమ్బన్ధి- జ్యోతిరివ- జ్యోతిః- యస్య తస్మిన్- అన్యత్ర-మాత్స్యజ్యోతిషి-మత్స్యావతారవతి- మన్దానాం-రక్షణస్య- పదే-స్థానే-అన్యత్ర- మన్దరస్య శైలస్య- క్షణస్య-మథనోత్సవస్య- పదే ఆధారే- కూర్మరూపే ఇత్యర్థః- అనన్తస్య- భగవతః-ఉచ్చహార్ధావహే- అధికసన్తోషాపాదకే- అన్యత్ర అనన్తాయాః- భువః॥ భూర్భూమిర చలానన్తేత్యమరః ॥ ఉచ్చహార్ధావహే- హిరణ్యాక్షవధపూర్వకం భగవతా- భూమేః- సాగరాదుద్ధృతత్వాదితి భావః- అనేన కోలావతారరూపత్వముక్తం- హరేః- భగవతః- ఆస్యం- ముఖం-స్పృశతీతి- తస్మిన్- అనవరతం భగవతా ఇఙ్గితజ్ఞానాయావలోకితత్వాదితి భావః- అన్యత్ర-హర్యాస్యస్పృశి సింహాకారాస్యం భగవన్తం సంబద్ధ ఇత్యర్థః-చారవః-వర్ణాః-నీలశ్వేతాదయః-యస్య తస్మిన్ కటాక్షస్య- నీలశ్వేతరక్తవర్ణానాం స్వతస్సిద్ధత్వాదితి భావః- అన్యత్ర-చారువర్ణిని- రమ్యమాణవకే- అనేన వామనావతారరూపత్వముక్తం-కృతా- అశేషాణాం జన్తూనాం- అధికోపక్రియా - మహోపకారః- యేన తస్మిన్-అన్యత్ర - కృతా- అశేషాణాం-ఆధిః - యయా సా . యా కోప

ణ శ్రీముషి కామపాల విభవే కృష్ణే కలిధ్వంసనే । దేవిత్వద్దయితావతా
రదశకంధ్యాయామ్యపాఙ్గైతవ ॥౩౮॥ కృష్ణః కేశేదృగేషా ఝషతనురధ
రోమన్దరాగంహిధత్తే । సౌకర్యందోర్ష్ణ్యురోజేకిలముఖహరితా మధ్య
మాత్తావలిశ్రీః। రామాగ్ర్యత్వంనితమ్బః ప్రథయతియమునాదర్పహృద్రో

క్రియా- కోపాటోపః- యస్యతస్మిన్- అనేనభార్గవ రామరూపత్వ ము
క్తంభవతి-ఏణస్య- మృగస్య-శ్రియం- శోభాం-ముష్ణాతీతి- తాదృశే-మృ
గాక్షిత్వాదితిభావః- అన్యత్ర-ఏణస్య -మాయామృగస్యశ్రియః రూపం
ముష్ణాతీతి తాదృశే ఏణస్య శ్రీరివశ్రీర్యస్యతంమారీచం హన్తీతి తాదృశఇ
తివా- అనేన రామావతారరూప త్వముక్తంభవతి- కామం-మదనం పా
లయతీతి- తాదృశః-విభవః- యస్యతస్మిన్-కటాక్షజన్యసాంసారికవిభవ
స్య- మదనోద్రేకకరత్వాదితిభావః- అన్యత్ర- కామపాలస్య- బలరామ
స్య-విభవేవిభవావతారరూపే- ॥ని॥ కామపాలోహలాయుధ ఇత్యమరః॥
కృష్ణే- నీలే- కృష్ణావతారస్వరూపేచ- కలిధ్వంసనే - కలిజన్యపాతకని
రాసకే కల్క్యవతారరూపేచ- తవఅపాంగేత్వద్దయితస్య భగవతః- అ
వతారదశకం- దశావతారరూపాణి- ధ్యాయామి॥౩౮॥ కృష్ణఇతి॥ హే
శ్రీః- ఇహతవ- కేశః-త్వత్కచః- కృష్ణః-నీలః-కృష్ణావతారశ్చ - ఏషా
దృక్-ఝషస్య- మత్స్యస్య- తనురివతనుః-యస్యాః -మీనాకృతిః మత్స్యా
వతారరూపాచ- అధరః-అమన్దరాగం- అధికశోణిమానం -ధత్తే మన్ద
రాగం- మన్దరపర్వతంచ- ధత్తేహి- అనేనకూర్మావతారత్వం - దోర్ష్ణి
భుజే-సౌకర్యం-శోభనకరతలవత్త్వం-సూకరస్య-కోలస్య-భావః- తత్త్వం
చఅస్తీతి శేషః - అనేనవరాహావతారత్వముక్తం - ఉరోజే స్తనే-ముఖే
అగ్రే-హరేః-హరినీలస్యభావః-తత్తా-నీలచూచుకేతిభావః-అన్యత్రముఖే
హరితా-సింహత్వంచ భవతీతి శేషః॥ని॥హరిర్యమార్కాశ్వాగ్నీన్దువిష్ణ్వ
న్ద్రాంశుశుకేషునావాయుభేకాహిసింహేషుకలౌచకపిలేత్రిష్వితినానార్థ
రత్నమాలా। వలీనాం-త్రివలీనాం-బలేశ్చ-శ్రీః-శోభా-సమ్పచ్చ-మధ్యమేన
మధ్యప్రదేశేన-ఆత్తాప్రాప్తా. అనేన-మధ్యావయవస్య-వామనావతార
రూపత్వముక్తం-నితమ్బః-కటిపశ్చాద్భాగః-రామాసుస్త్రీషుమధ్యేరా
మాభ్యోవా-అగ్ర్యం-శ్రైష్ఠ్యం-అన్యత్ర- రామేషు-రామావతారత్రయే

మవల్లీ । ధత్తే జఙ్ఘాభిరామశ్రియమథకలిహృత్పాద పద్మం తవ శ్రీః ॥ ౩౫॥
విదితగుణాలఙ్కరణం విచిత్రరచనా విలక్షణప్రేక్షం । కవిమివ కృతదశ
రూపకమరవిన్దగృహేఽభినన్దసి ముకున్దం ॥ (౩౬

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరి విరచితే లక్ష్మీసహస్రే
దశావ తార స్తబకో ఏకవింశః

షు-అగ్ర్యం-ప్రథమత్వం- ప్రథయతి - ప్రకటయతి-అనేనపరశురామత్వముక్తం-రోమవల్లీ- రోమావళిః- యమునాయాః- దర్పహృత్ కాన్త్యేతి భావః- అన్యత్ర-యమునాయాదర్పహృత్ - బలరామ ఇత్యర్థః- భవతీతి శేషః ॥ని॥ కాళిన్దీభేదనో బల ఇత్యమరః॥ జఙ్ఘాఅభిరామశ్రియం - మనోజ్ఞశోభాం- అన్యత్ర-అభితః - శ్రీరామశోభాఞ్చ అభయప్రధానస్య శ్రీరామస్యశోభాంవాధత్తేతవపాదపద్మం-కలిహృత్ పాపహృత్-కలిదోషహారీకల్కీతిచ-భవతీతి శేషః॥ ౩౫॥ విదితేతి॥ హేఅరవిన్దగృహే-విదితాః-ప్రసిద్ధాః-గుణాః- హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణాః-అలఙ్కరణాని-అలఙ్కారాః- యస్యతం- అన్యత్ర-విదితాని- గుణాః-శబ్దగుణాః- అలఙ్కరణాని ఉపమాద్యలఙ్కారాశ్చ- యేనతం- విచిత్రాసుఅత్యద్భుతాసు- రచనాసు-జగత్సృష్టిషు-విలక్షణాప్రకృష్టా- ఈక్షా బహుభువనవిషయాసఙ్కల్పః యస్యతం- అన్యత్ర-విచిత్రరచనాసు- ఆశ్చర్యజనకచిత్రకావ్యాదికృతిషు విలక్షణా- జగద్విలక్షణా- ప్రేక్షా-మతిః-యస్యతం-కృతానిదశరూపాణిఅవతారశరీరాణి యేనతంకృతాని - దశరూపకాణిడిమప్రహసనాది నాటకభేదాః యేనతంచ- ముకున్దం- కవిమివ-అభినన్దసి-తోషయసిఅనేన తాదృశంమామప్యభినన్దేతిధ్వనితం॥ (౩౬

ఇతి శ్రీ ॥ లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యా యాం
దశావతార స్తబక వ్యాఖ్యాసమాప్తా

శ్రీ రస్తు

చిత్ర స్తబక ప్రారంభః

కమలాయత వాంచిత్తే కలయేయత్పదామ్బుజం । చిరంవి బుధస న్మౌళిచిత్ర స్తబకభూషితం॥౧॥అపశబ్దా భాసః ॥ వేదానిసర్వశాస్త్రాణివి భావ్యభవతీంరమే । దాస్యాయస్యాస్తవాప్యైతిదేవీసాపిసరస్వతీ॥౨॥ గో

అథచిత్ర స్తబక వ్యాఖ్యా ప్రారభ్యతే

అథతస్యాఃపూర్వ స్తబకాన్తప్రస్తుత విచిత్రరచన త్వమేవఖ్యాప యితుంతదాయత్తంతన్మహిమ విషయం తదభినన్దనా ఽహంచస్వీయవి చిత్రరచనత్వం స్తబకే నదర్శయతి- కమలేతి॥ యస్యాః- లక్ష్మ్యాః-పదా మ్బుజం- చిరం- విబుధానాం- సన్మౌళిషు-శుభకిరీటేషు-శిరస్సువా- యే చిత్రాః- నానావర్ణాః- స్తబకాః-గుచ్ఛాః- తైః-భూషితం-సమలంకృతం- అనేనఇదం-చిత్ర స్తబకాహ్వాయమితివ్యజ్యతే- తామితి శేషః-కమలాయత నాం-పద్మనిలయాం-చిత్తే-కలయే- ధ్యాయామి॥౧॥ అథైకేనశ్లోకేనఅపశ బ్దాభాసాఖ్యచిత్రంప్రతిపాదయతి॥ వేదానీతి॥ హేరమే-యస్యాః-తవసా సరస్వతీదేవ్యపి- దాస్యం- దాసకృత్యం- ఉపైతి- అఖిలవాఙ్మయంయద్వి భూతిరిత్యుక్తేరితిభావః - తాంభవతీం- సర్వశాస్త్రాణివిభావ్య- వేదా ని-జానీయాంవిదేర్లోట్- అపశబ్దాభాసోయంతల్లక్షణన్తు - యత్రాపశ బ్దధీస్సాధుభావజ్ఞానాన్నివర్తతే- తత్రాపశబ్దాభాసస్స్యాద్వ్యభేదంపురు షోమహానితి ఆపాతతోన్యథా బోధోదయేన క్వచిచ్ఛబ్దే అపభ్రంశభ్ర మః- విమర్శేచార్థ తత్త్వనిశ్చయేన సాధుత్వనిశ్చయఃయత్రశ్లోకేసోపశ బ్దాభాసఇతితదర్థఃభవతిహ్యత్ర వేదానిసర్వశాస్త్రాణిచవిభావ్యభవతీంర మేఉపాసేఇత్యాపాతతఃశాబ్దబోధఃతత్ర వేదానీత్య పభ్రంశఇతిస్ఫూర్తి శ్చవిమర్శేచరమేఇత్యస్యసంబోధనాన్తత్వా ద్వేదానీత్యస్యైవక్రియాప దత్వసంభవాత్తస్యైవతత్వమితినిశ్చయః ॥౨॥ కమలఇతి॥ దేవదేవస్య-భ

మూత్రికాబంధః॥ కమలేదేవదేవస్యమహిషిత్వంస్తుతక్రమే। విమలేదేహిదేహస్యమహితత్వంనతస్యమే॥౩॥ గూఢప్రథమమ్॥ పాహి దేవి కలశోదధేస్సుతే దేహిపాపవిలయందయానిధే। శేషశాయిదయితే తతమోముషం శేముషీంకలయనస్సుశోభనాం॥౪॥ గూఢచతుర్థం॥ సంశ్రితానవితుమాస్థయాదయాసారిణీహదిగధీశసేవితా। స్వప్రియస్యకలయత్యురఃపదంసమ్పదందిశతుసాహరిప్రియా॥౫॥ నిరోష్ఠ్యం॥ క్షీర శేషజగదార్తిహారిణి శేష

క	మ	లే	దే	వ	దే	వ	స్య	మ	హి	షి	త్వం	స్తు	త	క్ర	మే
వి	మ	లే	దే	హి	దే	హ	స్య	మ	హి	త	త్వం	న	త	స్య	మే

గవతః- మహిషి-స్తుతః క్రమః-రీతిః- యస్యాస్సా - విమలే-హేకమలే- త్వం- నతస్య- ప్రణమతః- మే-దేహస్య- మహితత్వం- దేహి-గోమూత్రికాబన్ధోయం॥ తల్లక్షణన్తువర్ణానామేకరూపత్వంయద్యేకాన్తరమర్థయోః గోమూత్రికేతితంప్రాహుర్దుష్కరంతద్విదోయథేతి॥ తిర్యగన్యోన్యరేఖాభిర్గోమూత్రీద్విపదీద్వయోరితిచవిదగ్ధముఖమణ్డనే॥౩॥ పాహీతి॥ హేకలశోదధేస్సుతే- దేవి - పాహి- రక్ష - మామితి శేషః - హేదయానిధే సాక్షాత్ప్రియమిదంవిశేషణం- పాపవిలయం- పాపప్రణాశం-దేహి-వితర- హే శేషశాయిదయితే - తమోముషం- అజ్ఞానాపహారిణీం- అతఏవసుశోభనాం-శేముషీం- మతిం-నః- అస్మాకం-కలయకురు-గూఢప్రథమాఖ్యచిత్రజాతోయం- తల్లక్షణంతు ॥ శ్లో॥ యత్రైకపాదవర్ణానామన్యపాదేషుగోపనం- తద్గూఢపాదకంనామతద్భేదఃప్రథమాదిభిరితి॥౪॥ సంశ్రితానితి॥ దయాసారిణీ- కృపానిర్ఝరిణీ- దిగధీశైః- దిక్పాలకైః. సేవితా-యాలక్ష్మీః-ఇహ- జగతి-సంశ్రితాన్- భక్తాన్-అవితుం- రక్షితుం- ఆస్థయా- స్వప్రియస్య- భగవతః- ఉరః-వక్షస్థలం- పదం-స్థానం-కలయతి-రచయతి- సాహరిప్రియా- సమ్పదం-దిశతు-దద్యాత్ ॥ గూఢచతుర్థపాదాఖ్యచిత్రశ్లోకోయంలక్షణన్తుపూర్వమేవోక్తం ॥౫॥ క్షీరేతి॥ సాగరేన్ద్రతనయే-జనని- హే క్షీరే-సదాతనీసనాతనీ-త్వమితి శేషః నః-రక్షణాయజగతాం

శైలతటశేఖరాయితా। రాజసేజననిరక్షణాయనస్వాగరేన్ద్రితనయేస
చాతనీ ॥౬॥ క్రియావఞ్చనం॥ హరేఃప్రియే భగవతో హతసంశ్రితసాధ్వ
సా। అన్వహం క్రియమాణానామంహసాం సంహతీరయాత్ ॥౭॥ సప్తవి
భక్తివఞ్చనం॥ పాయాన్మామురసావితశ్రియము మారాధ్యాం ప్రపద్యే
తమాం। కోవానస్థిరమశ్నుతే శమధనోప్యాలోకితో జాతుచిత్ । వేదా

ఆర్తిహారిణీ- శేషశైలతటశేఖరాయితా చ రాజసే-ప్రకాశసే ।నిరోష్ఠ్యం నామశబ్దచిత్రం - చతుస్థానవర్ణనియమాశ్రయణేన సిద్ధపఞ్చమోష్ఠస్థాన కవర్ణ రహితత్వ దర్శనాత్ - తథాచోక్తంహల్ స్వరస్థాన వర్ణానాం నియమేదుష్కరేష్వసౌ - ఇష్టశ్చతుష్ప్రభృత్యేషదృశ్యతే సుకరః పర ఇతిఏకాచః-ఏకహల్కః-ఏకస్థానకం-ద్వ్యచ్కః-ద్విహల్కః-ద్విస్థానకం ఇత్యాదిరూపేణచతుష్పర్యన్తంనియమాశ్రయేణేనరచితే సన్దర్భే దుష్కరశ్శబ్దచిత్రభేదః-అనియమే సుకరస్సన్దర్భోనచిత్రమితితదర్థః॥౬॥హరేరితి। హేభగవతఃప్రియే- హతఃధ్వస్తః- సంశ్రితానాంసాధ్వసః- భయం-యయాసాత్వమితి శేషః- అన్వహం- అనుదినం క్రియమాణానాం- అంహసాంపాపానాం- సంహతీః-సమూహాన్ రయాత్త్వరయా- హరేః-'నాశయేః-హరేఃప్రియఇత్యుక్త్యా ప్రియఇత్యనేనహరేరిత్యస్యఅన్వయభ్రాన్త్యాక్రియాపదత్వానవగమేన ప్రకృతవాక్యార్థాసిద్ధేః - తత్సిద్ధిప్రకారగోపనవినోదనాత్ - క్రియావఞ్చనాఖ్యప్రహేళికా భేదః- తదుక్తం-క్రీడాగోష్ఠీవినోదేషుతద్జ్ఞైరాకీర్ణ మన్త్రిణే- పరవ్యామోహనేచాపి సోప

యోగా ప్రహేళికేత్యుపక్రమ్య - వఞ్చితాన్యస్వరూపేణ యత్రశబ్దేనవఞ్చనేతి। క్రియాదికంస్థితంయత్రపదసన్ధానకౌశలాత్।స్ఫుటంనలక్ష్యతేత త్స్యాత్క్రియా గుప్త్యాదికం తథేతివిదగ్ధ ముఖమణ్డనే ॥ ౭ ॥ పాయాదితి ॥ అసౌఉః-లక్ష్మీః మాంపాయాత్- రక్షతు ఇతశ్శ్రియం ప్రాప్తశోభాం - ఆరాధ్యాం- పూజనీయాం - ఉం-లక్ష్మీం- ప్రపద్యేతమాం- భృశంభజే- అధనః-నిర్ధనోపికోనరః- వా-లక్ష్మ్యాత్వయేతి శేషః- జాతుచిత్ ఆలోకితస్సన్ స్థిరంశాశ్వతం శంసౌఖ్యంమోక్షమితియావత్- నాశ్నుతే-నప్రాప్నోతి- సర్వోప్యశ్నుతఏవేత్యర్థః - దాన్తైఃదమ

స్తైర్వినుతాఙ్ఘ్రియే నకిముత శ్రియో నతింతన్వతాం । సేవా మోరచయా మిమానససదాభక్త్యావహేవాదరం॥౮॥ అర్ధపాదానులోమప్రతిలోమం॥

కాళీనాననాళీకారాధితాహిహితాధిరా । మాయాసామ మసాయా మాకాపిదీప్రప్రదీపికా॥౯॥ పాదానులోమప్రతిలోమం॥ సారయాదరిహా

యుక్తైః- పుమ్భిః- వినుతాఙ్ఘ్రియే సంస్తుతచరణాయై వే-లక్ష్మ్యై-కింవ స్తు-న- సర్వంతస్యాప వేత్యర్థః- సర్వంతచ్ఛేషమితిభావః- నతింతన్వతాం- నమస్కుర్వతాంనృణాం- ఉతః-లక్ష్మీసకాశాదేవ శ్రియః భవతీతి శేషః- ఓః- లక్ష్మ్యాః- సేవాం- రచయామి - హేమానస- సదాభక్త్యా- ఔ-లక్ష్మ్యాం-ఆదరం- సత్కారం- వహప్రియ-ఉశబ్దస్య -సప్తవిభక్తివ ఙ్చారూపః-ప్రహేళికాభేదః-ఉరసా వక్షసా అవితాంరక్షితాంశ్రియమి త్యర్థభ్రమేణ ఉరితి ప్రథమాన్తస్య - ఉమయా పార్వత్యా- ఆరాధ్యామి త్యర్థభ్రమేణ ద్వితీయాన్తస్య- జాతుచిదాలోకితః కోవాస్థిరం - శంనా శ్శ్రుత ఇత్యర్థ భ్రమేణ తృతీయాన్తస్య వేదాన్తైరి త్యర్థ భ్రమేణ చతు ర్థ్యన్తస్యవినుతాఙ్ఘ్రియేనతిం తన్వతాం- శ్రియః కిముతనకింవాన-స ర్వమపీత్యర్థభ్రమేణ- పఞ్చమ్యన్తస్య- ఓఇతినిపాతేన సేవామేవరచయా మీత్యర్థేన- షష్ఠ్యన్తస్యసదాభక్త్యా - ఆవేస్వరక్షణేఆదరంప్రీతిం వహేత్య ర్థేన-సప్తమ్యన్తస్యచ - అనవగమేన - తత్తద్గోపనాదితిబోద్ధ్యం ॥౮॥

కాళీతి॥ కాళ్యాః-దుర్గాయాః- ఇనస్య- భర్తుః- ఆననవాళీకేన - ముఖప ద్మేన- ఆరాధితా-స్తుతేత్యర్థః-హితానాం- స్వభక్తానాం- ఆధిం-వ్యధాం రాతి-హరతీతి- తాదృశీ। యద్వా- హితైః-భక్తజనైః- అధిగతః- రాః- ధనం- యస్యాస్సేతి- పఞ్చమీబహువ్రీహిః- యా-మా- లక్ష్మీః- సాయా మా- భక్తవిషయేదయావైర్ఘ్యవతీతిభావః-సాలక్ష్మీః- మమ- కాపి-దీప్ర ప్రదీపికా - జ్వలద్దీపికారూపిణీత్యర్థః - పాదార్ధప్రతిలోమ యమకరూప శబ్దచిత్రాఞ్చితశ్లోకోయం॥అస్యతిః ప్రాతిలోమ్యేన పాదార్ధశ్లోకగోచరా। యమకంప్రతిలోమత్వాత్ప్రతిలోమమితిస్మృత మితిలక్షణాత్- తత్రపా దార్ధేతి పాదస్యార్థంపాదశ్చార్ధఞ్చేతిపాదార్థఞ్చేతి తజాదినాషష్ఠీతత్పు రుషద్వన్ద్వయోస్సైకశేషఇతిభావః॥౯॥పదాని॥సా-రయాత్ -అరిహా- ఖ్యాతా

ఖ్యాతా తాఖ్యాహారిదయారసా । మేయకాయధరా మా తా తా మారాధయకాయమే ॥ ౧౦ ॥ అర్ధశ్లోక ప్రతిలోమం ॥ కారితాభిమతా చిత్తావాసే హారితమారమా । మారమాతరి హా సేవాత్తా చితామభితారికా ॥ ౧౧ ॥ శ్లోక ప్రతిలోమం । కాపి మా సరసా సాతాభిలాపా

తాఖ్యాహారిదయారసా - మేయకాయధరా - మా తా - తాం-ఆరాధయ-కాయ-మే॥ సేతి॥ రయాత్-అరిహా-రిపుఘ్నీ ఇతి- ఖ్యాతా-ప్రథితా తస్య- భగవతో(కో)పస్య-ఆఖ్యాం-నామాపి-హారతీతి -తద్ధారీదయారసః- యస్యాస్సా భగవతి - కోపనామాప్య సహమానదయావ తీతిభావః-నితశబ్దః పుంసి సమ్భాగే నిశ్చయే కోపపుచ్ఛయోః - ధాతువాదవిధౌ చోరే కరుణాయాన్తు తా స్త్రియామితి నానార్థరత్నమాలా ॥ మాతుం-యోగ్యం-మేయం-సూక్ష్మమితియావత్- తాదృశః కాయధరో-మధ్యం యస్యాస్సా కృశోదరీతియావత్- యా మాతా-అస్తీతి శేషః- తాం లక్ష్మీం-మే- మమ-హే కాయ-శరీర-ఆరాధయ-నత్యాదిభిః పూజయ పాదప్రతిలోమయమకాఖ్యచిత్రాఞ్చితశ్లోకోయం లక్షణం తూక్తం॥౧౦। కారితేతి॥ రమా లక్ష్మీః చిత్తావాసే- భగవతి ఈహా- ఇచ్ఛా యస్యాస్సా మచ్చిత్తవాసాభిలాషిణీ వా కారితాభిమతా- భగవతేతి శేషః - ప్రియేణాశ్రితాభిమతం కారయిత్రీత్యర్థః- ఆరితమా ప్రాపితసమ్పత్తా(క)చ భవతీతి శేషః- అత ఇతి శేషః-మారమాతరి మదనజనన్యాం- ఆత్తా- గృహీతా స్వీకృతేతియావత్- ఆసేవా తత్పరతా అచితాం- అజ్ఞానినాం సర్వచేతనానాం-అభితారికా-ఉత్తారికేతియావత్ హా- ఆశ్చర్యం. మయాప్యనుభూతమిత్యాశ్చర్యమితిభావః - అర్ధశ్లోకప్రతిలోమయమకాఖ్యశబ్దచిత్రశ్లోకోయం ॥ ౧౧ ॥ కా- అపి- మా-సరసా-అత్ర- అభిలాపాకరనామకా- కాయినా-అరిహారా- సేవ్యా-అగ్ర్యనావా-స్తుతివాచయా-యా- చ-వాతి- స్తువానాగ్ర్యవ్యాసేరాః-హారినాయికా- కామనారక పాలాభిత్రా సా సారసమాపికా ఇతిశ్లోకద్వయోశ్చ పదచ్ఛేదః॥ కేతి॥ అత్ర లోకే-అభిలాపస్య భక్త్యాఉచ్చారణస్య-ఆకరః-అర్హానామకం-నామ యస్యాస్సా- వచో విధేయనామ్నీత్యర్థః - అభిలాపాకరః-ప్రఖ్యాతిభాక్-నామకః- ప్రణామకః యస్యా ఇతి వా అతః అసుపఇతిని షేధాత్ప్రత్యయస్థాదితీత్వాభావః- అరిహారా-శత్రుధ్వంసినీ- అగ్ర్యనావా

కరనాయకా । కాయినారిహరా సేవ్యాగ్ర్యా నావా స్తుతి వాచయా ॥ ౧౨॥
యాచవాతిస్తువానాగ్ర్యావ్యాసేరాహరినాయికా । కామనారకపాలా
భితాప్రాసాసారసమాపికా॥౧౩॥ అనతిరిక్తపదపదార్థానులోమ ప్రతిలో
మం ॥ దార్ఢ్యదా మమ హే దే హే సా త్రాసాలలమేంతి మే । ఖేదిఖా హా హ

అగ్ర్యైః శ్లాఘ్యైః నావః స్తవః యస్యాస్సాపుణ్య శ్లోకేత్యర్థః - సాసర
సాసదయా కాపి మాలక్ష్మీః సైవేతిభావః -కాయినా- మనుష్యేణ- స్తుతివా
చయాస్తుతిరూపశబ్దైః- సేవ్యా - భజనీయా - వాక్ఛబ్దాదాఙ్త్వ్రాచ్చవహాల
న్తానామిత్యాప్॥౧౨॥ యాహరినాయికా - కామాత్- నారకాచ్చపాల
యతీతితథోక్తా - అభిత్రాసస్యతా పత్రయభయస్య ఆసారం- ఆమూలం
సమాపికానాశికాచసతీ-స్తువానానాం-స్తోతౄణాం-అగ్ర్యస్య-శ్రేష్ఠస్య
వ్యాసస్యమునేః-ఇరాః-వాచః-మహాభారతభారత్యఃకర్మాణి-ని- ఇరాసు
రామ్బువాగ్భూష్విభినానార్థరత్నమాలా॥వాతి వ్యాప్నోతితాదృశతయా
వ్యాసస్తుతేతిభావః- ప్రతిలోమయమకాఙ్కితశ్లోకద్వయమిదంలక్షణస్తూ
క్తం॥౧౩॥ దార్ఢ్యదేతి॥ హే మేలక్ష్మీ-మమ- దార్ఢ్యదా-విశ్వాసదార్ఢ్యదా
భగవదనుగ్రహదార్ఢ్యదావా- త్వం మే-దేహే- అస్తి మే సతి- సాత్రాసా
అభయప్రదానవతీసతీ- ఖేదిఖే-క్లేశవతీన్ద్రియేలల- విహర - అహహేతి
ఖేదస్మరణే- దేహావసానేమమదృష్టిగోచరీభూయ అభయం దేహీతిభావః
యా- దశా-అస్తిమదశేతియావత్ - తార్క్ష్యేణగరుడేన పతీతి తార్క్ష్యత్
హరిః తేన-ఇదంసాభిప్రాయం- ఖేదిఖాఇదముభయాన్వయిమూలమూలేతి
ఖిన్నేన్ద్రియే-యానే-గజే-గజేన్ద్రేఇతియావత్-తామితాతా న్తింప్రాపి
తానాశితేతియావత్ - తామితిశేషః-తాందశామద్య -ద్య- ఖిన్దాయ-మద్వి
షయే- తథాదయస్వేతిభావః-యద్వాయాదశా తార్క్ష్యతాహరిణాయా
నేనిర్యాణసమయేతామితాకాఙ్క్షిష్యతే నిగ్రహేచ్ఛయాఉత్పాదయితు
మేషిష్యతే తాందశామద్యద్యేత్యర్థః తామితేతితామ్యతేః-న్యస్తాత్- కర్మ
ణిల్యుట్-దణ్డధరేణహరిణానిగ్రహావశాత్- క్లేశావహాస్తిమదశాసంకల్పా
త్ప్రాగేవతాందశాంనిరస్యేతిభావః -అనతిరిక్తపదపదార్థానులోమప్రతి
లోమయమకంనామశబ్దచిత్రంఅభిన్నపదపదార్థానులోమప్రతిలోమత్వా
దుక్తప్రతిలోమయమకలక్షణమేవైతత్-అత్రతుశ్లోకస్య ప్రాతిలోమ్యేపి

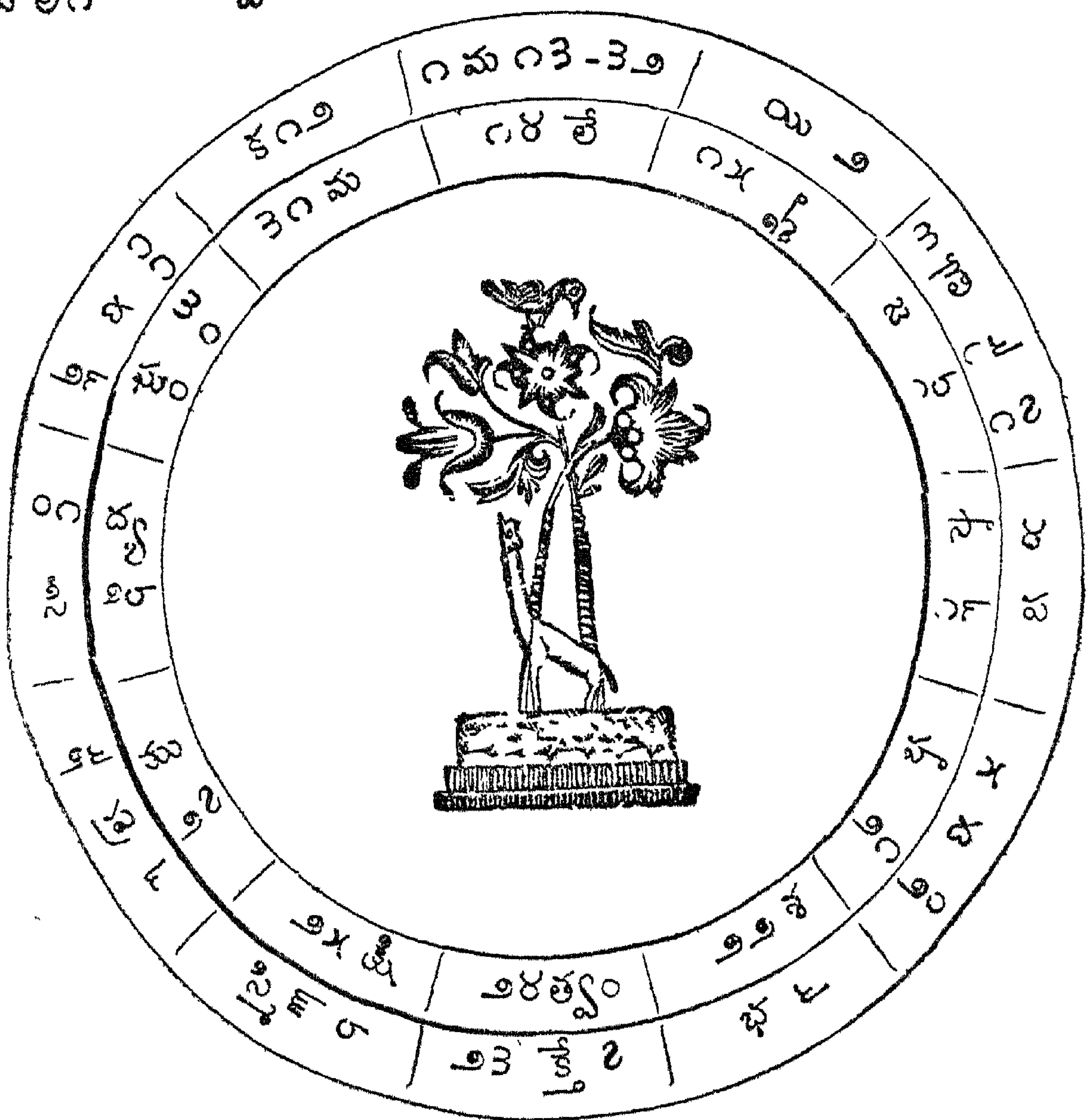
యానేయాతాష్ట్రైతాద్యద్యతామితా ॥౧౪॥ అపునరుక్తవ్యంజనం॥ అచ్ఛభావాఫణిశయేజగన్నాథే ఝుషాఙ్కదా । ఆరూఢాఘశిలాపీఠోచ్చాటబుద్ధిం హిసాతిమా ॥౧౫॥ ద్విశృఙ్గాటక బన్ధః॥ మయితేపదభక్తేస్మిన్ప్ర

తాన్యేవపదాన్యర్థాశ్చతఏవేతివిశేషః-దృశ్యతేహితథాయంశ్లో॥ తామితాస్యస్యతాష్ట్రైతాయానేయాహాహాఖేదిఖే। మేత్తిమేలలసాత్రాసాహేదేహా ... సార్థ్యదేతి ప్రాతిలోమ్యేపి తేషామేవ పదానామర్థానాఞ్చలాభా ... ర్థ్య॥౧౪॥ అచ్ఛేతి ॥ మా-లక్ష్మీః-అచ్ఛభావా - భక్తానాంవిషయే సర్వాపరాధసహనరూపశుద్ధాశయా-సతీ - జగన్నాథే- ఫణిశయే - శేషశాయిని-ఝుషాఙ్కదా - మన్మథోద్దీపనకరీ- సతీ-ఆరూఢాని - ఆశ్రితోపద్రవాయఉద్యుక్తానిఅఘూనిపాపాని- తేషామేవ-శిలాపీఠానాం-దుష్టాగ్రేసరాణాం- ఉచ్చాటస్య-ఉత్సారణస్య బుద్ధిం-ప్రయత్నాతిశయం-సాతి-ఉత్సారయతిషుప్రసవైశ్వర్యయోరిత్యతః- లుగ్వికరణాల్లుట్ అపునరుక్తవ్యఞ్జనంనామశబ్దచిత్రం॥ శ్లో॥ స్వరాణాంవ్యఞ్జనానాంవాయత్రావృత్తిర్నలక్ష్యతే-అనావృత్తార్ణకంతజ్జ్ఞాశ్శబ్దచిత్రంప్రచక్షతఇతిలక్షణాత్ ॥౧౫॥

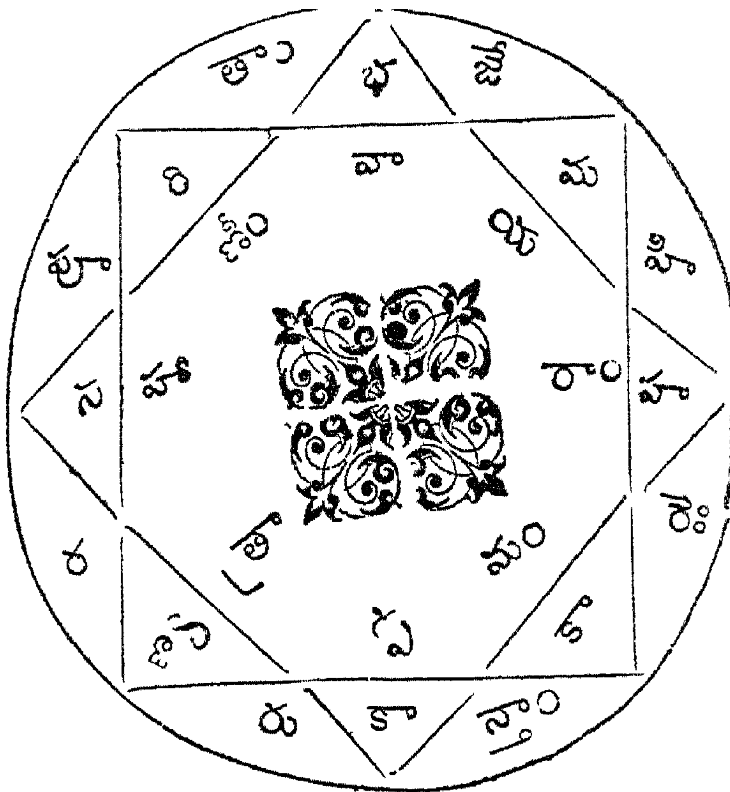
మయీతి॥ హేకమలే- తే-పదభక్తే- అతఏవహితే-అనుకూలే- అహితేతి లక్ష్మీవిశేషణపరత్వే- అప్యహిశ్లేషః-హితేతిజ్ఞేయం-అస్మిన్- మయి-ప్రసీద-ప్రసన్నాభవ- హేశక్తే- సమర్థే-త్వం-మమ-ఉద్యదసుం-ఫలోన్ముఖం పాపం-తేజసా-క్షిప్రం- దహ-భస్మీకురు - ద్విశృఙ్గాటకాఖ్యచక్రబన్ధోయం॥ తల్లక్షణంతు ॥ ప్రక్రాన్తాన్తం లిఖేద్వర్ణాన్ క్రమాదేకత్ర మణ్డలే-అన్యత్రైకాన్తరం ద్వౌచేత్ ద్విశృఙ్గాటక ఉచ్యతఇతి అస్యార్థః - మణ్డలరేఖాత్రయేణపఙ్క్తిద్వయముత్పాద్యద్వయమపిప్రత్యేకంద్వాదశకోష్ఠఘటితం - విధాయప్రథమమణ్డలే ప్రక్రాన్తకోష్ఠపర్యన్తంపూర్వార్ధత్రయోదశాక్షరాణి విలిఖ్యద్వితీయమణ్డలే ప్రథమాక్షరావ్యవహితకోష్ఠద్వయేక్రమేణ చతుర్దశం పఞ్చదశఞ్చవిలిఖ్యప్రథమమణ్డలే ప్రథమాక్షరైకాన్తరితకోష్ఠేషోడశంశిష్టంవాచయిత్వా ఉత్తరార్ధ ప్రథమాక్షరమపి

సీదకమలేహితే। తేజసాదహశత్రైత్వంక్షిప్రముద్ధ్యదఘంమమ ॥౧౬॥ ద్వి

తథైవవాచయిత్వా పునర్ద్వితీయ మణ్డలేతృతీయ చతుర్థకోష్ఠయోః యథాక్రమముత్తరార్ధ ద్వితీయతృతీయే లిఖిత్వా ప్రథమమణ్డలపఞ్చమ కోష్ఠేచతుర్థంవాచయిత్వాద్వితీయమణ్డలే పఞ్చమషష్ఠయోః- పఞ్చమష ష్ఠాక్షరేలిఖిత్వా ప్రథమమణ్డల సప్తమకోష్ఠే సప్తమంవాచయిత్వాద్వితీ యమణ్డల సప్తమాష్టమయోః- అష్టమనవమాక్షరేవిలిఖ్య ప్రథమమణ్డలన వమకోష్ఠేదశమాక్షరం వాచయిత్వా ద్వితీయమణ్డలనవమ దశమయోః ఏకాదశద్వాదశాక్షరేలిఖిత్వా ప్రథమమణ్డల దశమకోష్ఠే త్రయో దశా క్షరంవాచయిత్వాద్వితీయమణ్డలే ఏకాదశ ద్వాదశయో శ్చతుర్దశపఞ్చద శాక్షరేవిలిఖ్యప్రథమమణ్డలప్రథమకోష్ఠేషోడశాక్షరం వాచయి త్వాశ్లో కంసమాపయేత్ఏవంసతిద్వయోర్మణ్డలయోఃపర్యాయేణానేకగతిసంస గాద్విశృఙ్గాటకత్వోక్తిరితి॥౧౬॥ భజేమహీతి॥ కారుణ్యారసపూరితాం

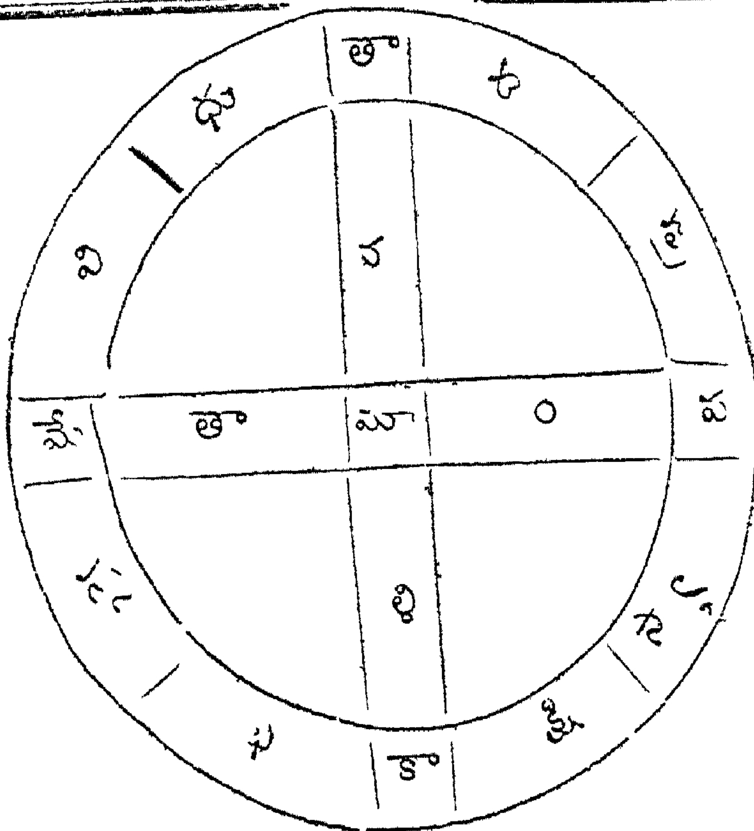

చతుష్క-చక్రబన్ధః॥ భజేమహి హారేః కాన్తాం కారుణ్యరసపూరితాం । భ
వామయహారాం కామం కార్పణ్యత్రాసహారిణీం ॥ ౧౭ ॥ మావతాద

కృపారసభరితాం- భవామయహారాం - సంసృతివ్యాధిప్రణాశినీం-కా
ర్పణ్యత్రాసహారిణీం దైన్యభయయోః నివారిణీం -హరేః కాన్తాం-కామం
భృశం - భజేమహి - ప్రపద్యేమహి-ద్విచతుష్క-చక్రబన్ధాఙ్కిత శ్లోకో
యం-అస్యలక్షణన్తు॥ బహిరన్తర్మణ్డలస్థం తావత్కోష్ఠవిహారియత్ । కో
ష్ఠాష్టకయుతం తద్ద్విచతుష్కం చక్రముచ్యతే ॥ తత్రాయుగ్మాక్షరశ్లిష్టా
యదిగోమూత్రికాభవేత్ । అనులోమ్యేనరచితా దుష్కరేష్వియముచ్య
తఇతి ఏతస్యార్థః - దిఙ్ముఖ కోణకం - విదిఙ్ముఖకోణ కఞ్చ ద్వే చతు
రశ్రచక్రే వ్యత్యయీకృతే విలిఖ్యతస్య బహిరన్తశ్చమణ్డల రేఖాయుగం
విలిఖ్య ప్రత్యేక మష్టకోష్ఠఘటితం విధాయబహిర్మణ్డలే పూర్వార్ధస్యా
శ్లిష్టాక్షరాణి అన్తర్మణ్డలేఉత్తరార్ధస్యాశ్లిష్టాక్షరాణిచచక్రమాలిఖ్య అర్ధ
ద్వయస్యశ్లిష్టాక్షరాష్టకం మణ్డలద్వయమధ్యాష్టకోణేషువిలిఖేత్-ఏవంద్వి
చతుష్క-కోణవిశిష్టత్వాత్- అస్యచక్రస్య ద్విచతుష్క చక్రసంజ్ఞా ఇయ
మయుగ్మాక్షరశ్లిష్టా ప్రతిలోమగోమూత్రికా - ప్రథమముత్తరార్ధ ప్రథ
మాక్షరమారభ్య గోమూత్రప్రకారేణ వాచనీయత్వాత్- ఆనులోమ్యేన
రచితాయది- పూర్వార్ధప్రథమాక్షరోపక్రమేణ గోమూత్రరీత్యా వాచ
నీయా రచితా చేత్తదానులోమ గోమూత్రికేతికమలేదేవదేవస్యత్యాని
షు సేతిసాప్యస్మిన్ చక్రే లేఖితుం శక్యాయుగ్మాక్షరశ్లిష్టత్వాత్- మణ్డల

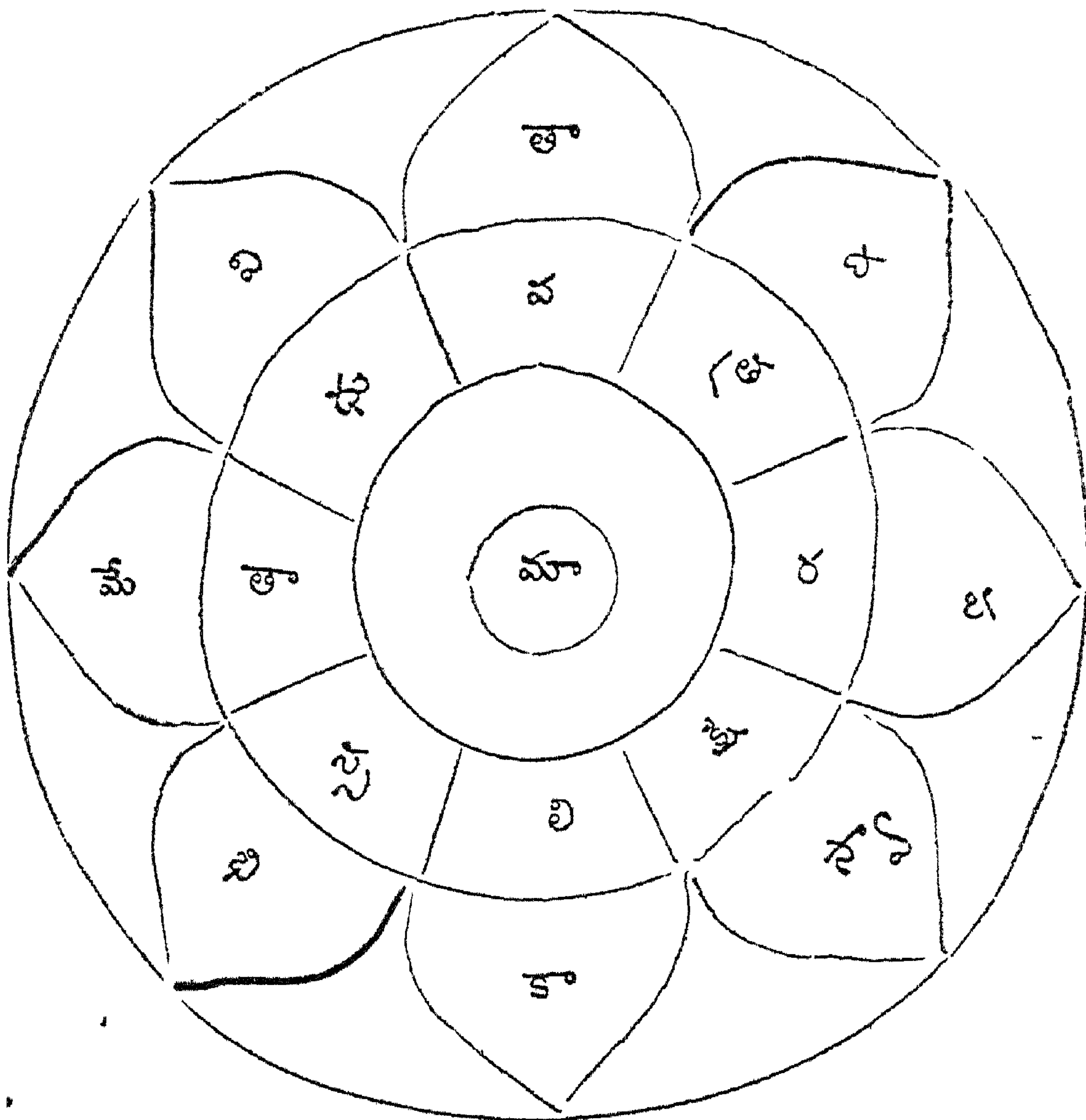
త్ర పరమామారపస్యాక్షికాళిమా । మాళికాభిస్సమేతా మామాతా మే

స్వ స్వపూర్వకః కోణస్పర్శ ఇతి భేద ఇ॥౧౭॥మేతి॥ పరమా సర్వ శ్రేష్ఠా-మారం-మదనం-పాతిపుష్ణాతీతి-తాదృశః-స్యాక్షః-కాళిమా-నైల్యంయస్యాస్సా అస్యా నాన్తత్వేపి న న ఇతి అనో బహు వ్రీహేరితి వానిషేధాత్ జీబ న్నావః - డాబుభాభ్యామితిపక్షే డాబతో వాసుప్రధి మానగరీ తివత్ మాలికాభిః - సమేతా - విధుతః, అవమః- నైకృష్ట్యం దోష ఇతి యావత్ -యయాసా-మే-మాతా-మా-లక్ష్మీః- అత్రలోకే- మా-మాం- అవతాత్ రక్షతాత్. అత్రశ్లోకే ప్రథమం మేత్యేతల్లక్ష్మీ పరం తృతీయపాదస్థ మేతి అస్మదాదేశః- చతురరచక్రబద్ధాజ్కితోయం। అష్టదళపద్మాజ్కితమితి చజ్ఞేయం॥సకలేషుచపాదేషు యద్యాద్యన్తాక్షరైకతా। గతాగతానుకూల్యేనన్యస్తే యే షష్ఠసప్తమే। తేద్వితియతృతీయాభ్యామభిన్నే చరణాన్తరే। తదా చతురరం చక్రమష్టపర్ణాంబుజాదివత్॥తత్ప్రకారస్తు॥ కర్ణికాయాం న్యసేదేకం ద్వే ద్వే దిక్షు విదిక్షుచ।ప్రవేశనిర్గమౌ దిక్షుకుర్యాదష్టదళాంబుజ ఇతి ॥ కర్ణికాయుక్తమష్టదళపద్మం లిఖిత్వా కర్ణికాయాం ప్రథమాక్షరం అష్టసుదళేషు ద్వితీయాక్షరమారభ్య ద్వే ద్వే అక్షరే విన్యసేత్ తత్ర త్రిషు దళేషు కర్ణికాక్షరగ ప్రవేశ నిర్గమాభ్యాం ప్రథమసిద్ధళే-కాక్షర ప్రవేశేన శ్లోక సమాప్తిర్భవతీతి తదాశయః ॥౧౮॥ క్షమేతి॥ క్ష

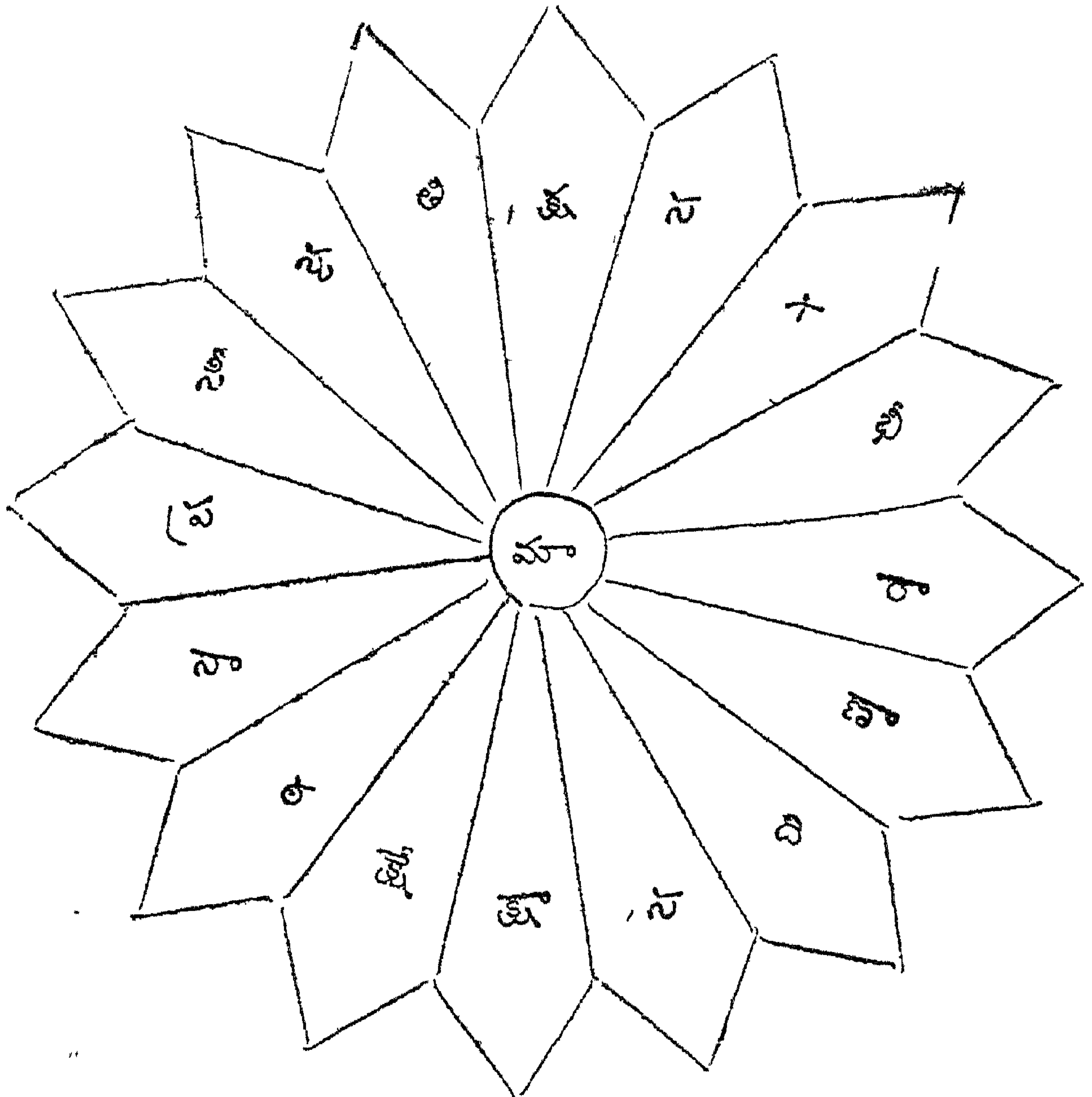
విధుతా వపుః ॥౧౮॥ షోడశదళపద్మబన్ధః ॥ క్షమాసమాగమా భీమారామాణామాదిమాసమా । క్షామాక్షేమా రమానామా ప్రమా సీమా

అష్టదళపద్మబన్ధః

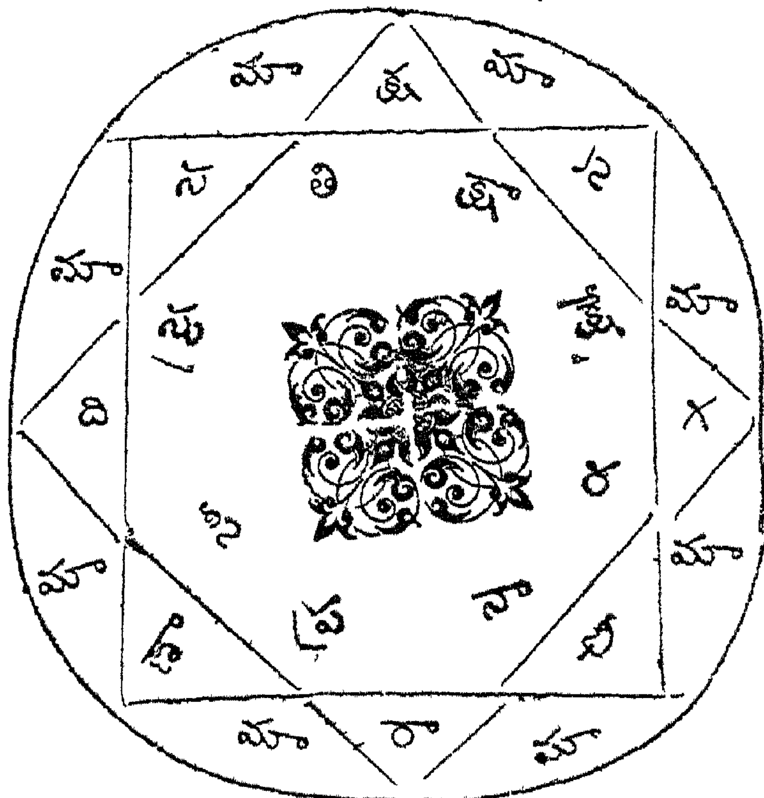

మాయాః- క్షాన్తేః-సమాగమేన- అభీమా సులభా అసమా- అసదృశీ-క్షామః-క్షీణః-అక్షేమః-అమఙ్గళం-యయా సా. భక్తమఙ్గళ భూమ హేతురిత్యర్థః-రమానామా- రమేతి ప్రసిద్ధా రామాణామాదిమా స్త్రీణాం ముఖ్యా ప్రమాయాః-ప్రజ్ఞాయాః-మతేరితి యావత్-సీమా సుమామాతి నపరిచ్ఛిన్నా భవతీత్యర్థః- ఇదం షోడశదళపద్మాఙ్కితం ।లక్షణన్తు ॥ ఏకం సర్వం యదిభవేదేకాన్తరిత మక్షరం । తత్షోడశదళం పద్మం శ్లిష్టార్ణాధారకర్ణిక మితి అత్ర గోమూత్రికా ఊహ్యా - ద్విచతుష్క చక్ర బంధ

షోడశదళపద్మబన్ధః

ద్విచతుష్క-చక్రబన్ధః

గోమూత్రికాబంధః

సుమాతిమా ॥ ౧౯ ॥ అర్ధభ్రమయమకం ॥ దయాసారాసాహితాసా యాశుభా మతిపాలితా । సాభాకారా భావపాహి రామరామా

ఙ్క	సా	స	మా	గ	మా	భి	మా	రా	మా	ణా	మా	ది	మా	స	మా
క్షా	మా	క్షే	మా	ర	మా	నా	మా	ప్ర	మా	సీ	మా	సు	మా	తి	మా

అర్ధభ్రమయమకం

ద	యా	సా	రా	సా	హి	తా	సా
యా	శు	భా	మ	తి	పా	లి	తా
సా	భా	కా	రా	భా	వ	పా	హి
రా	మ	రా	మా	వి	భా	తి	సా

శ్చ ॥ ౧౯ ॥ దయేతి ॥ దయాయా-ఆసారః ప్రవాహః ఇవ ఆస్త ఇతి తథోక్తా అస్తేః పచాద్యజన్తాట్టాప్-అహితాన్-ఆశ్రితవిరోధినః- అస్యతి-నిరస్యతీతి అహితాసా శుభా ఇష్టకరీ చ యా లక్ష్మీః-మతేః ఆత్మవిద్యాయాః పాలికేవ ఆచరితా మతిపాలా శబ్దాదాచారక్వి బన్తాత్కర్తరి క్త ఆత్మవిద్యాభిమాని దేవతేతి భావః- సాభః- సప్రకాశః- ఆకారః- యస్యాస్సా - రాక్షస మోహనానుగుణవిగ్రహా అతఏవ తన్నిరసనముఖేన భావాన్ జన్తూన్ సాధుజనానితి యావత్ - పాతిరక్షతీతి- భావపా-సా-రామరామా- రామ పత్నీ విభాతిహి-అర్ధభ్రమయమకాఖ్య శబ్దచిత్రం అస్య లక్షణన్తు ॥ ఆహురర్ధ భ్రమం నామ శ్లోకార్ధభ్రమణం యది । తదిష్టం సర్వతోభద్రం భ్రమణం యది సర్వత ఇతి అస్యార్థః - శ్లోకస్య పాదానామర్ధానాం శభ్రమణం యది తదా తదర్ధభ్రమణం నామ దుష్కరం బన్ధచిత్రం వదన్తి యది పాదానాం సర్వతో భ్రమణం స్యాత్తత్సర్వతోభద్రమితి అర్ధభ్రమకస్యాయం విన్యాసప్రకారః- తిర్యక్ పఙ్క్తి రేఖా విలిఖ్య పఙ్క్తిచతుష్టయే పాదచతుష్టయం యథాక్రమం విలిఖేత్ తతః ప్రథమపాదః పఙ్క్తిచతుష్టయాద్యన్తేషు రేఖాస్వనులోమ ఏవ వాచ్యో భవతి తథా ద్వితీయస్తదనన్తరేషు తృతీయస్తదనన్తరేషు చతుర్థస్తదనన్తరేష్వితి అయమత్ర క్రమవివేకః- పాదార్ధానామనులోమతో భ్రమణే అర్ధభ్రమణం పాదానామనులోమతః ప్రతిలోమ

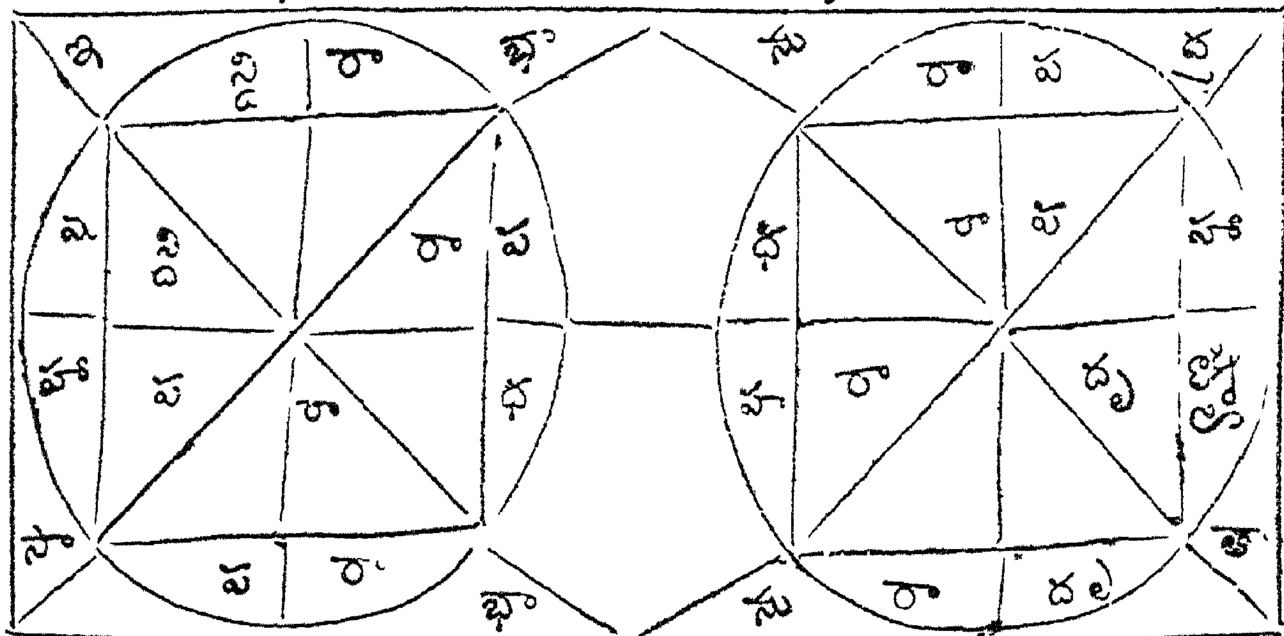
విభాతి సా॥౨౦॥ శరబన్ధః ॥ సముద్రజోన్నతాన్కుర్యాత్సాసస్సంసార తారికా । సముద్రజోన్వితాన్స్త్రార్యాత్పునస్త్రాసాన్వితారికా॥౨౧॥ మురజబన్ధః ॥ ఇన్దిరాభాసురాపద్మమన్దిరాపథరాపహా। హాపరాధహా

సముద్రజో	న్న / న్వి	తాన్	కు / స్త్రా	ర్యాత్	సా / పు	న	స్సం / స్త్రా	సా	ర / న్వి	తారికా	

తశ్శుభశ్రీమణేసర్వతోభద్రమితి॥౨॥ సముద్రజేతి॥ సంసారతారికామో క్షప్రదాసముత్-భక్తరక్షణేసన్తోషయుక్తా- క్రౌర్యం-అత్తి-భక్షయతీతి తథోక్తా-అదభక్షణే- క్రౌర్యవినాశినీత్యర్థః-యద్వాక్రౌర్యాత్పునఃస్వీయ నిగ్రహాత్ త్రాసాన్వితాః-సభయాః-అరయః - శత్రవః యయాసా- శే షాద్విభాషేతిసమాసాన్తఃకప్- సాప్రసిద్ధా-సముద్రజాపునః-శత్రుభీష ణేత్యర్థః- లక్ష్మీః- రజోన్వితాన్- రజోగుణసంయుక్తాన్-నః-అస్మాన్- ఉన్నతాన్-శ్రేష్ఠాన్- విధేయం- కుర్యాత్- కరోతు- శరబన్ధాఙ్కిత శ్లోకోయం॥లక్షణన్తు॥యత్రార్ధయోశ్చతుర్వర్ణాఆద్యావన్తేపునస్త్రయః॥ మధ్యేశ్లిష్టాశ్చతుర్యుగ్మాశ్శరబన్ధోయముచ్యతఇతి ఉద్ధారస్తు రేఖాద్వయే నకోష్ఠచతుష్టయఘటితామేకాంపఙ్క్తిముత్పాద్య తత్రపూర్వోత్తరార్ధ యోరాద్యాక్షరచతుష్టయంశ్లిష్టంక్రమేణవిలిఖ్యతతః పరంతాంపఙ్క్తింద్వి ధాకృత్వాఏకైకకోష్ఠఘటితయోస్తయోరశ్లిష్టపఞ్చమవర్ణౌవిన్యస్యపునరే కీకృత్యతత్రశ్లిష్టషష్ఠంవిలిఖ్యభూయస్తాంద్విధాకృత్వాతయోరశ్లిష్టసప్త మౌవిలిఖ్యపునశ్శ్లిష్టయోశ్శ్లిష్టౌఅశ్లిష్టయోరశ్లిష్టౌఇత్యేవంక్రమేణత్రయో దశాక్షరపర్యన్తంవిలిఖ్యపునరేకీకృతాయాం కోష్ఠత్రయ ఘటితాయాం పఙ్క్తౌశ్లిష్టాక్షరాణి త్రీణివిలిఖేత్ ఏవఞ్చకిఞ్చిదున్నతాశ్లిష్ట పఙ్క్త్యక్షరవి న్యాసస్థిర యంబన్ధః - ఈషదున్నతపర్వ పఞ్చకాధారశరాకారవ త్వాత్శరబన్ధసంజ్ఞికోభవతి . ఏవంపఙ్క్తిద్వయపఞ్చకలిఖితాశ్లిష్టాక్షర ద్వయపఞ్చకదస్తురోయంతన్తుద్వయపోతమాక్తికద్వయరూపసరద్వయ పఞ్చకబన్ధురత్వాత్ సరబన్ధఇత్యేకే॥౨౧॥ఇన్దిరేతి॥ భాసురా- శుత్వాదిషు ప్రకాశమానా-పద్మమన్దిరా- అపథరాపాన్- దూరాజాన్- వధ్యాదీతి ఆశిషిహానఇతిడః-అపథరాపహా-దృష్ట్యా - దర్శనేన అపరాధంహారతీతి

రాదృష్ట్యాపాపరాధాసురాదృతా॥౨౨॥ సజాతీయవర్ణనిరన్తరయమకం।

తాదృశీహారతేరనుద్యమనేచ ఇత్యర్థః భక్తాపరాధహారిణీత్యర్థః పరాభా ప్రకృష్టశోభా సా ఇన్దిరా లక్ష్మీః సురైః ఇన్ద్రాదిభిః-ఆదృతా పూజితా-భవతీతి శేషః-మురజబన్ధోయం లేఖనప్రకారస్తు॥ తిర్యగ్రేఖాలిఖేత్పఙ్క్తినవవాత్ర

పఙ్క్తయః। అష్టకోష్ఠాశ్చ తత్రస్యుస్తాసు శ్లోకం లిఖేత్క్రమాత్॥ ఉద్ధారస్తు ఆద్యాక్షరాద్యయోః - పఙ్క్త్యోర్వాచ్యో గోమూత్రికాక్రమాత్। త్రికన్త్వేకం ద్వితయం ద్వ్యేకం ద్వయమేకమితిక్రమాత్। యద్వా ద్వితయమేకం చ ద్వయమేకం ద్వయం పునః। స్వపఙ్క్తిప్రక్రమాదేవ విన్యాసద్వితయం భవేత్ ఏవం తృతీయతుర్యాక్షరైః స్వపఙ్క్త్యోస్తదుపక్రమాత్ అస్యార్థః ప్రథమపఙ్క్తౌ ప్రథమాక్షరం ద్వితీయపఙ్క్తౌ ద్వితీయతృతీయే పునః ప్రథమపంక్తౌ చతుర్థపఞ్చమే పునర్ద్వితీయపంక్తౌ షష్ఠసప్తమే పునః ప్రథమపంక్తౌ అష్టమఞ్చ గృహీత్వా ప్రథమపాదం వాచయేత్ ఏవం ద్వితీయపఙ్క్తౌ ప్రథమం ప్రథమాయాం ద్వితీయతృతీయే ద్వితీయాయాం చతుర్థపఞ్చమే ప్రథమాయాం షష్ఠసప్తమే ద్వితీయాయామష్టమఞ్చ గృహీత్వా ద్వితీయపాదం వాచయేత్ ఏవం తృతీయపఙ్క్త్యాద్యక్షరమారభ్య చతుర్థపఙ్క్తిసఙ్కలితతయా తృతీయపాదం ప్రథమపాదవద్వాచయేత్ చతుర్థపఙ్క్త్యాద్యక్షరమారభ్య తృతీయపఙ్క్తివర్ణసంకీర్ణతయా చతుర్థపాదం వాచయేదితి అపరోపి వాచనే నియమః - ఆద్యాక్షరైః ప్రథమా స్యాత్ ద్విద్విత్రితిస్తు

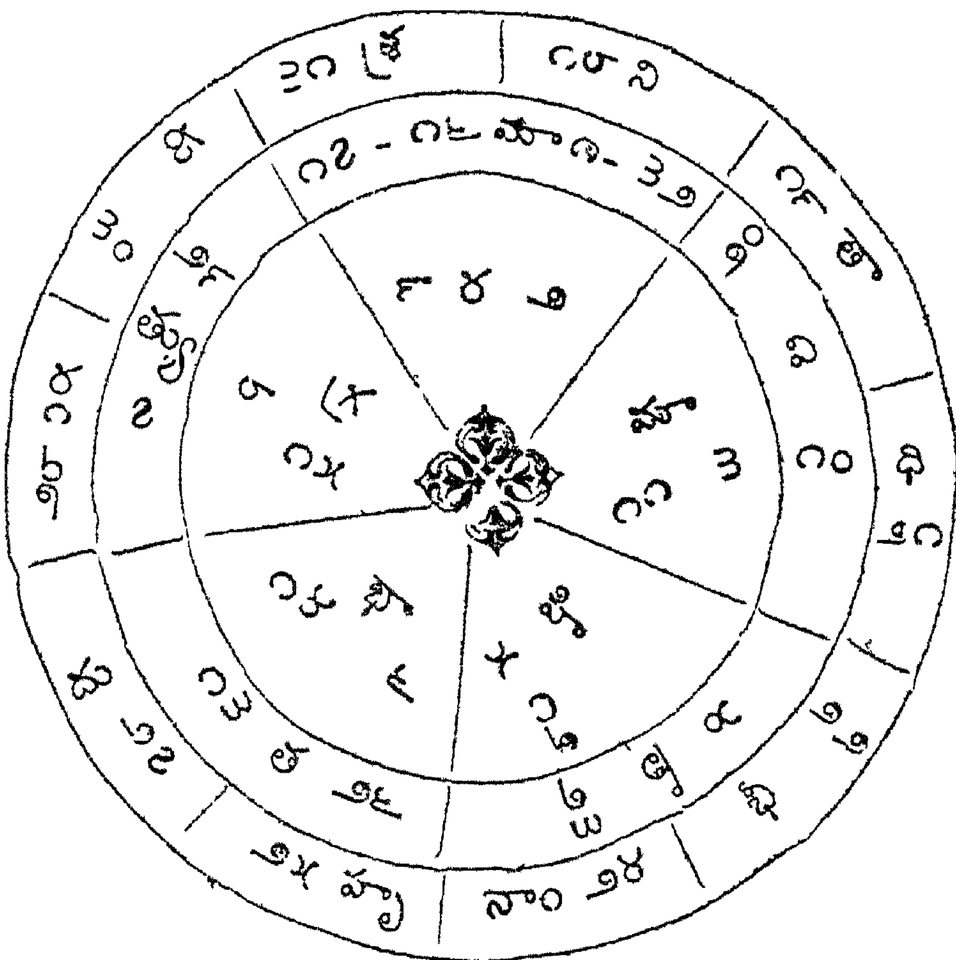
కాకాననదేదేవి విపాపాహాహాభూభూ। రారాదదరారామమనానా

రీయకే చతుర్థం పఞ్చమం చ త్రిషష్ఠం చాథ ద్విసప్తమం । ప్రథమాయాం తతః పఙ్క్త్యా ద్రష్టవ్యం చరమాక్షరమితి అస్యార్థః ప్రథమపఙ్క్త్యా ప్రథమాక్షరం ద్వితీయపఙ్క్త్యా ద్వితీయాక్షరం తృతీయస్యాం తృతీయం చతుర్థ్యాశ్చతుర్థం పఞ్చమఞ్చ పునస్తృతీయస్యాం షష్ఠం ద్వితీయస్యాం సప్తమం ప్రథమాయామష్టమఞ్చ గృహీత్వా ప్రథమపాదో వాచనీయః ద్వితీయపాదస్య తు ద్వితీయాఙ్ఘ్రిర్ద్వితీయాదావాద్యే ద్వి త్రి ద్వితీయకే తృతీయే తుర్యకే త్రిద్వి తృతీయాద్యశ్చ వాచయేదిః॥ అస్యార్థః ద్వితీయాయాం ప్రథమాక్షరం ప్రథమాయాం ద్వితీయం తృతీయఞ్చ ద్వితీయాయాం తృతీయాయాఞ్చ చతుర్థం చతుర్థ్యాం తృతీయం ద్వితీయఞ్చ తృతీయాయాం ప్రథమాక్షరఞ్చ గృహీత్వా ద్వితీయపాదం వాచయేదితి-తృతీయపాదస్య తు-తృతీయోఙ్ఘ్రిర్ద్వితీయాన్తే ఆద్య సప్తమషష్ఠయోః ద్విత్రిపఞ్చమయోస్తుర్యషష్ఠసప్తమయోః క్రమాత్ ।తృతీయాన్తే చలత్యేయం బన్ధో మురజసంజ్ఞిత ఇతి అర్థస్తు ద్వితీయపఙ్క్త్యా- వష్టమం ప్రథమాయాం సప్తమం షష్ఠఞ్చ ద్వితీయాయాం పఞ్చమం తృతీయాయామపి పఞ్చమం చతుర్థ్యాం షష్ఠం సప్తమఞ్చ తృతీయాయామష్టమఞ్చ గృహీత్వా వాచయేత్ - ఇత్యేవం ద్వితీయ తృతీయపాదౌ వృత్తాకారేణ వాచయితుం శక్యౌ చతుర్థపాదస్య తు॥ తుర్యాఙ్ఘ్రిస్తు తపాదౌ స్యాత్త్రిద్విద్విత్యాద్య తుర్యకే। తత్పఞ్చమే ద్విషష్ఠే త్రిసప్తమే తుర్యకాన్తిమే-ఇతి అస్యార్థః చతుర్థపఙ్క్త్యా ప్రథమం తృతీయాయాన్ద్వితీయం ద్వితీయాయాన్తృతీయం ప్రథమాయాశ్చతుర్థం తస్యామేవ పఞ్చమం ద్వితీయాయాం షష్ఠం తృతీయాయాం సప్తమం చతుర్థ్యామష్టమఞ్చ గృహీత్వా చతుర్థపాదం వాచయేదితి- ఏవమ్మురజబన్ధవిన్యాసప్రకారేణ వాచ్యమానోయం శ్లోకః మురజబన్ధసంజ్ఞికో భవతి ఉక్తఞ్చ కావ్యప్రకాశికాయాం॥ తచ్ఛత్రం యత్ర వర్ణానాం ఖడ్గాద్యాకృతితా భవేదితి వివృతఞ్చ వ్యాఖ్యాతృభిః యద్యదాకారతా వర్ణవిన్యాసస్య విభావితే। తాభిస్తాభిశ్చ సంజ్ఞాభిర్వ్యావృత్తో బన్ధ ఉచ్యత ఇతి ॥౭౬॥

కాకాననదే-దేవి విపాపా- అహాహా-భూభూః-ఆరాత్-అదరా- రామమరాః-రామమహే హే యాయాః మమ-ఖే- ఖేదదనానాఘఘనానా-త్వం-తు అఙ్గ-గదాదౌ- అవనీ-నీతతమాః- మా ఇతి చ్ఛేదః॥ కాకేతి॥ కాకస్య-కాకాసురస్య-ఆననదే రక్షణప్రదే-భువః- భువతీతి- భూభూః-భూ

మమ హేహే। యాయామమ ఖే ఖేవదనానాఘఘనానా। త్వంత్వజ్జగదా దావపనీనీతతమామా॥౨౩॥ గరుడగతిచక్రబన్ధః ॥ మారమాంతాహిభా

సుతేనామే - నమస్కారే - మహతీ - ఈహా - ఇచ్ఛా - యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః - అజ్జేత్యామన్త్రణే - అజ్జదేవి - విపాపా - నిర్దుష్టా - అదరా - నిర్భీకా - రామమనాః - సదాభగవదేకచిత్తా - ఖే - ఇన్ద్రియే - ఖేదండదతీతి తాని తైః - నానా ఘైః - నానావిధపాపైః - ఘనానాంనిబిడానాంజనానాం ఆనాఉజ్జీవ నీఅన యతి - ప్రాణయతి జీవయతీ - తిఆనా - అనప్రాణనఇత్యతో ల్యన్తాత్ప్రచాద్యచ్ గదాదా - రోగాదా - అవనీ - సంరక్షిణీ - నీతతమాః - విధూతతమోగుణా - త్వన్తు - మమ - ఆరాత్. దూరతః॥ని॥ ఆరాద్దూరసమీపయోరితి నానార్థః ॥ మాయాయాఃనయాహి ॥ సజాతీయవర్ణనిరన్తరయమకాజ్కితశ్లోకోయంహలస్వరస్థానవర్ణానాంనియమ ఇత్యుక్తలక్షణమేవేదం ఉపాత్తవర్ణావృత్తినియమాశ్రయణాత్।౨౩॥ మారేతి॥ మారమాంతా మదనజననీ - ఉగ్రస్య - రవేః - మాయాః - కాన్త్యాః - అహితభాక్ - ప్రతిభటే తియావత్ - విధేః - శాస్త్రాత్ - భీతానాంజనానాం శాస్త్రానువర్తినాం - హృతః - దుర్గత్యా - దారిద్ర్యేణ - యః - ఉరుశ్రమః - అధికాయాసః యయా సా - రమా - మానితా సర్వపూజితా భాతి - ప్రకాశతేహి॥ గరుడగతిచక్రబ

త్యగ్రరవిమాహితభాగ్రమా। మానితావిధిభితానాంహృతదుర్గత్యారు

న్థోయంలక్షణన్తు॥ మధ్యస్థప్రథమాదిద్వ్యన్తరపఙ్క్తిస్పృగేకార్ణం । గరుడగతిచ క్రమే తద్వ్య ర్థాద్య న్తైకగం త్రిమణ్డలగమితి అస్యార్థః- మణ్డలరేఖాచతుష్కేణ పఙ్క్తిత్రయంవిలిఖ్య ప్రథమ పఙ్క్తౌ దశకోష్ఠాన్విలిఖ్య ద్వితీయతృతీయపఙ్క్త్యోఃపఞ్చపఞ్చకోష్ఠాన్విలిఖ్య మధ్యమ పఙ్క్తౌకుత్రచిదూర్ధ్వకోష్ఠేప్రథమపాద ప్రథమాక్షరం తదధోదేశే తృతీయ పఙ్క్తౌ ప్రాదక్షిణ్యేనకోష్ఠద్వయే క్రమేణాక్షర ద్వయంపునర్మధ్యమపఙ్క్తౌప్రథమాక్షరైకాన్తరితకోష్ఠేఏకంతృతీయపఙ్క్తౌద్వయమిత్యేవంప్రకారమణ్డలగతిద్వయేనప్రథమమర్ధముపక్రాన్త ఏవాక్షరేసమాపయేత్ - ఉత్తరార్ధఞ్చతత్రైవఉపక్రమ్యపూర్వక్రమేణ ప్రథమపఙ్క్తౌకోష్ఠద్వయేఅక్షరద్వయంవిలిఖ్య ద్వితీయపఙ్క్తౌ ద్వితీయకోష్ఠేఏకం విలిఖ్యపునశ్చప్రథమపఙ్క్తౌ ద్వయమిత్యేవం ప్రకారేణఉత్తరార్ధఞ్చ ఏకయామణ్డలగత్యాతత్రైవప్రథమాక్షరేసమాపయేత్-ఏవంసత్యర్ధద్వయేప్యాద్యన్తాక్షరచతుష్టయమేకంభవతితథాచతుర్థసప్తమాసప్తమత్రయోదశౌ దశమచతుర్థాత్రయోదశదశమాచవర్ణావేకరూపౌ-తథాప్రథమార్ధేపాదద్వయేపిద్వితీయాద్యాతృతీయాపఞ్చమతురీయాషష్ఠౌఅష్టమసప్తమౌచవర్ణౌశ్లిష్టేభవతః-ఏవం వక్రాత్మకవీధ్యన్తరైకాక్షరంవక్రాత్మకస్వవీధ్యక్షరవిన్యాసఘటితత్రిమణ్డలగతిరూపత్వాదస్యశ్లోకస్యవక్రావక్రబహుమణ్డలాత్మకగరుడగతిసమానాకారమేతచ్చక్రంగరుడగతిసంజ్ఞికంభవతీతిప్రకారాన్తరం పఞ్చకోణరేఖాపఞ్చకంవిలిఖ్యతదుపరివృత్తంపఞ్చకోణేషుపఞ్చదళఞ్చవిలిఖ్య ప్రథమదళేప్రథమంతదధః-అన్తరాళేద్వితీయంద్వితీయాన్తరే తృతీయంబహిస్తృతీయపద్మేచతుర్థంపున స్తృతీయాన్తరాళేపఞ్చమంచతుర్థాన్తరాళేషష్ఠంబహిః-పఞ్చమపద్మేసప్తమంపఞ్చమాన్తరాళేఅష్టమమితిప్రథమః పాదఃఅన్తర్బహిః ద్వితీయపద్మేదశమం బహిశ్చతుర్థపద్మేత్రయోదశఞ్చ విలిఖ్యప్రథమపద్మేసమాపయేదితిద్వితీయపాదః - ఉత్తరార్ధన్తుపఞ్చకోణరేఖయోర్మధ్యేక్రమేణ ద్వితీయతృతీయా పఞ్చమషష్ఠౌఅష్టమనవమౌ ఏకాదశద్వాదశౌచతుర్దశపఞ్చదశౌక్రమేణవిలిఖ్యశ్లిష్ట ప్రథమపాదప్రథమాద్యక్షరమారభ్యప్రథమేసమాపయేత్-ఆద్యన్తాక్షరచతుష్ట యమేకం

శ్రమా॥౨౪॥ చతురఙ్గబన్ధః ॥ రమావరాభితా పాసా నీరజో దరపాద్య
హి। నయాసమాభయాభామా సావనా తాపమస్యతు॥౨౫ ॥తురఙ్గపదో
ద్ధృతశ్లోకస్తు॥రజోభిద్యతుయా తాయావరపామామమావనీ।ససారరాభ

చతురఙ్గబన్ధః

ర-౧	మా ౩౦	వ-౯	రా-౨౦	భి-౩	తా ౨౪	పా ౧౧	సా ౨౬
నీ-౧౬.	ర-౧౯	జో-౨	ద-౨౯	ర-౧౦	పా-౨౭	ద్యా-౪	హి ౨౩
న-౩౧	యా-౮	స-౧౭	మా౧౪	భ-౨౧	యా-౬	భా ౨౫	మా౧౨
సా-౧౮	వ-౧౫	నా ౩౨	తా-౭	ప-౨౮	మ-౧౩	స్యా-౨౨	తు-౫
ర-౩౩	మా౬౨	వ-౪౧	రా ౫౨	భి-౩౫	తా ౫౬	పా ౪౩	సా ౫౮
నీ-౪౮	ర-౫౧	జో-౩౪	ద-౬౧	ర-౪౨	పా ౫౯	ద్యా-౩౬	హి ౫౫
న ౬౩	యా౪౦	స-౪౯	మా౪౬	భ-౫౩	యా-౩౮	భా ౫౭	మా౪౪
సా-౫౦	వ-౪౭	నా-౬౪	తా ౩౯	ప-౬౦	మ-౪౫	స్యా-౫౪	తు-౩౭

వతిద్వితీయంతృతీయంచతుర్థంపఞ్చమంషష్ఠంసప్తమంఅష్టమం దశమంత్ర యోదశం ఏతాన్యక్షరాణిద్విధాభవన్తి ॥౨౪॥ రమేతి॥ అవరాణాం-దాసానాం-అభితాపం-సన్తాపం- అస్యతి-నిరస్యతీతి-తాదృశీ- నీరజసః రజోగుణశూన్యాన్- యోగినఇతియావత్-దరాత్- భీతేః-పాతి- రక్షతీతి-దరపా-మహతాంభయవినాశినీత్యర్థః- యా- భామా-సత్యభామా-భయా-కాన్త్యా- నసమా- అసదృశకాన్తిమతీత్యర్థః- సావనా-జగద్రక్షణసహితా- సారమా- తాపం-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-అద్యఅస్యతు-నిరస్యతుహీతిపాదపూర్ణేచతురఙ్గచక్రబన్ధోయం।౨౫॥ తురుఙ్గపదోద్ధృతశ్లోకస్తు- రజఇతి॥ యాతః-జనైః-ప్రాప్తః-అయః శుభావహావిధిః-యయాసేతితృతీయాబహువ్రీహిః. వరాన్పాతీతివరపా-మమఅవనీ-రక్షిణీ-సారంజలంరాతిదదాతీతిసారరఃజలదః ॥ని॥ సారోబలేస్థిరాంశేన్యాయ్యేక్లీబంవరేత్రిషుక్లీబమమ్బునీతినానార్థరత్నమాలా॥తస్యాభయాసహితస్యవిష్ణోరిత్యర్థః - హితా-అనుకూలా-భాసా-కాన్త్యా - పాపందమయతీతి- తాదృశంఆననం-యస్యాస్సా-మా-లక్ష్మీః-రజః- రజోగుణం-అభిద్య

స్వహితాభాసాపాపదమానసా॥౨౬॥ సర్వతోభద్రం॥ రమాసదాదా
సమారమానదాననదానమా । సదాశయాయాశదాస దానయాగగ
యానదా॥౨౭॥ అకారేకారోకారరూపత్రిస్వరచిత్రం॥ సమర్థయస్వస

సర్వతోభద్రబన్ధః

ర	మా	స	దా	దా	స	మా	ర
మా	న	దా	న	న	దా	న	మా
స	దా	శ	యా	యా	శ	దా	స
దా	న	యా	గ	గ	యా	న	దా
దా	న	యా	గ	గ	యా	న	దా
స	దా	శ	యా	యా	శ	దా	స
మా	న	దా	న	న	దా	న	మా
ర	మా	స	దా	దా	స	మా	ర

తుఖణ్డయతు అభిపూర్వాద్యతేర్లోట్ అస్యలక్షణన్తు ॥చతురఙ్గపదేన్యస్తే శ్లోకేశ్లోకాన్తరంయది । ఉద్ధార్యతేహయగత్యాతు తత్తురంగ పదంవిదురితి॥౨౬॥రమేతి॥మానదస్య-భర్తుః-భగవతఇతియావత్-ఆననదానంజీవనప్రదానసాధనంమాశోభాయస్యాస్సాస్వభర్తారంవినోదయన్తీతిభావః-సదాశయాయ-సన్మనసాం-యజనాయ- ఆశదా - అన్నదావ్యాప్తిరూపమోక్షదావాసదానానాం-దాతౄణాంయాగగానాం-యజ్వనాంచయానదాగతిప్రదా- రమా-సదా- దాసం-ఆరరక్షణాయ-ప్రాపసర్వతోభ్రమణాత్-సర్వతోభద్రాఖ్యచిత్రబన్ధః లక్షణన్తూక్తం అతఏవదణ్డి-తదిష్టంసర్వతోభద్రంభ్రమణంయదిసర్వతఇతి ॥ ఉద్ధారస్తు॥ చతుష్షష్టికోష్ఠే చతురఙ్గబన్ధక్రమేణాద్యపఙ్క్తౌ చతుష్టయేపాద చతుష్కంవిలిఖ్య పఙ్క్త్యమాది చతుష్టయేష్వప్యేవంక్రమేణ పాదాన్విలిఖేత్తత్రబాహ్యాసు చతసృషుప్రథమపాదస్సర్వతోవాచ్యతే-ఏవంద్వితీయాదిషు ద్వితీయాదయః-తత్రచైకైకపాదస్యతిర్యగూర్ధ్వాభ్యా మనులోమ ప్రతిలోమవాచనాభ్యామష్టావాచనప్రకారాస్సమ్పద్యన్తఇతి॥౨౭॥సమర్థయస్వేతి॥ ఉరుముత్-జగ

కలక్షితిస్థితి వినిర్మితిం ।ముముక్షుష్వ్యబ్ధరురు ముత్సముద్రదుహితస్స్వయం॥౨౮।ఏకస్వరచిత్రం ॥ పారావారాజ్జాతామాతా పాయాత్పాయాత్రాసాద్దాసాన్ । సారాకాబ్జాస్యాఖ్యాఖ్యాతా సారాకారానాగాద్యాప్తా॥౨౯॥ త్రివ్యంజనం ।. రమేరామే మురారాతేర్మారమాతరతీతరే।తతంతతి మిరమేతత్తేమతితో౽తితరామితే ॥3౦॥ ద్వ్యక్షరం ॥ కాలేకిలాలౌకికైక కోలకాలాలకేలల । కలికాకోలకల్లోలాకులలోకాలిలా

ద్రక్షణేఅధికకరుతుకే హేసముద్ర దుహితః-లక్ష్మి - ముముక్షూణాంద్యుద్యుః కల్పవృక్షాయితాత్వమితి శేషః-స్వయంసకలాయాఃక్షితేః- భూమేః యాస్థితిః-రక్షణం-తస్యాః- వినిర్మితిం-రచనాంసమర్థయస్వ- నిర్వహస్వ అకారఇకారఉకారాత్మకత్రిస్వరాఖ్యశబ్దచిత్రంహాల్స్వరేత్యాద్యుక్తస్వరనియమవిశేషసద్భావాత్ ॥౨౮॥ పారేతి ॥పారావారాత్ క్షీరసముద్రాత్ - జాతా- అతాపా-యా-గతబాధా- దుఃఖ నివృత్తిరితిభావః-అతతేః పచాద్యచ్ రాకాబ్జాస్యా పూర్ణిమా చంద్రసదృశాననా ఆఖ్యయా - నామ్నా ఖ్యాతా - ప్రథితా - సారాకారా - శ్రేష్ఠరూపా - నాగాద్యాప్తా శేషాచలగతా- సాః-ఏనవిష్ణునాసహితా- మా-లక్ష్మిః దాసాన్-త్రాసాత్-పాయాత్-పాతు-ఆకారాత్మకైకస్వరచిత్రంపూర్వలక్షణం।౨౯॥ రమేఇతి॥మురారాతేః- రామే-పత్ని-మారమాతః-మదనజనని-ఇతరానతీతా-అతీతరా- తత్సమ్బుద్ధిః- హేరమే- తతం- విస్తృతం- ఏతత్- తిమిరం-అజ్ఞానాన్ధకారస్తు-తే-తవ - మతితః-ఇచ్ఛాతఃఅనుగ్రహసంకల్పాదితియావత్-అతితరాం-ఓర్ణోభవామి- రేఫమకారతకారాత్మకత్రివ్యఞ్జననియమలక్షణం శబ్దచిత్రంయథోక్తలక్షణం॥3౦॥ కాలేఇతి॥ అలౌకికస్య-లోకవిలక్షణస్య-ఏకస్య- కోలస్య-ఆదివరాహస్య కాలాః-నీలాః-అలకాఃయస్యాస్సా(స్త్రీ)తత్పత్నీత్యర్థః-తత్సమ్బుద్ధిః-కలిరేవకాకోలః-విషం-తస్య-కల్లోలేన-అభివృధ్యా-ఆకులానాం-సఙ్కులానాం-లోకాళీనాం-జనతతీనాం-లాళికా- ఉల్లాసికారక్షికేతి యావత్-త్వమితి శేషః-కాలే-నిర్యాణకాలేకేల-లల పురతఃప్రత్యక్షీభవేత్యర్థః - కకారలకా

లికా॥౩౮॥ ఏకవ్యఞ్జనం॥ రరోరరేరరరురోరురూరూరుఉరోరరే। రేరే రీరా రారర రేరా రేరారిరి రారిరా ॥౩౯॥ మామామమామమేమామా

రాత్మకవ్యఞ్జనద్వయనియమలక్షణంశబ్దచిత్రం॥౩౮॥ రరోః-అరేః- అరరు రోః-ఉఃఊరూరుఃఉరోరరే- రేరే-రీరా రా-అరర రేరా రేరారిరిః-ఆరిరా- ఇతిచ్ఛేదః।రరోరితి॥రాత్ రేఫాత్ రామశబ్దస్మారకాదితిభావఃరుఃభయం యస్యతస్య-ని॥ రుర్నాయుద్ధేభయేధ్వనావితినానార్థః అరస్యవేగవతః ధావతఇతియావత్-రురోఃమృగస్యమారీచాత్మనఃఅరేః-రిపోఃహింసకస్యే తియావత్- తస్యరామస్యరంరత్నంకౌస్తుభమితియావత్-ఈర్తేగచ్ఛతీతి కర్మణ్యణ్ రేరంతస్మిన్ ఉరోవక్షఃఅరరంకవాటమివేత్యుపమితసమాసః ఉరోరరేరీరాం- రలయోరేకత్వస్మరణాత్- లీలాం-శోభాంరాతి- దదా తీతి-తాదృశీ- ఊరూరుః- ఊర్వోః-సక్థ్నోః-ఉరుఃబృహతీ- గురుసక్థీత్యర్థః ఉః-లక్ష్మీః-అరంరరాః- క్రూరాః-ఇరాం-సురాంవా- సముద్రం వాబ్ధి చ్ఛంతీతి-ఇరారాః-యేఇరారయఃభూశత్రవః- రాక్షసాఇతి యావత్-తే షాంరిః-క్షయః-యధాతధాభూతాసతీ- ఆరిఃసఖీః- రాతీ-ప్రాప్తవతీతి- ఆరిరా-ఆతోనుపసర్గఇతికాన్తాట్టాప్- అభూదితిశేషః- మారీచవధాయ ప్రవృత్తేరామే-తదురోగలక్ష్మీభూమికాప్తిసీతా- క్రూరరావణాదిక్షయా యవియుక్తాసతీపునస్సఖీసమాగమంప్రాపేతిభావః। అరరరేరారేరారి త్యస్యార్థాన్తరంవా- అరరంసమీపం-రాతీతి- అరరరః- అరరఆరాత్క్ర ర్మణీతి- కణ్వాదిపఠితఃధాతుః- ప్రాతిపదికంవా-ఇరాజలం- సముద్రమి తియావత్ - తమృచ్ఛతీతిఇరారఃకర్మణ్యుపపదే అర్తేరణ్ లంకాయా ఆగతఇతియావత్ - సచసః - ఇరారిః - భూవిరోధి - రావణఃతస్య రిః క్షయః- తద్ధేతురిత్యర్థః॥౩౯॥ మాం-ఆమ-మా- మమ-ఇమాం-ఆమ మామ-అమే-అం-అమే-అమ-మే-మా-అమాం- ఏమి-మిమే-మామం-అ మః- మా-ఆమామ- మాం-అమీఇతిచ్ఛేదః॥మామితి॥మమ-మాబుద్ధిఃఇమాం మాం-లక్ష్మీం-ఆమ-ప్రాప-అమగత్యాదిష్విత్యతోలిట్-అమాసహితా ఈః-లక్ష్మీః- యస్మిన్ తాదృశం -అం-అకారార్థంత్వాంవయమితిశేషః-ఆ మామామ- ఆబధ్నీమఆఙ్-పూర్వమవబంధనఇత్యతో యఙ్లుగన్తాల్లఙు

మామామా మేమమేమమే । మామామేమి మిమేమామమమో మామా మమామమీ ॥౩౩॥ విషయమకసర్వతోభద్రం ॥ మామానమామా–నమా

విషయమకసర్వతోభద్రబన్ధః

మా	మా	న	మా	మా	న	మా	మా
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
న	మా	న	మా	మా	న	మా	న
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
న	మా	న	మా	మా	న	మా	న
మా	న	మా	న	న	మా	న	మా
మ	మా	న	మా	మా	న	మా	మా

త్తమః- త్వత్పాదమాశ్రయామేతిభావః- హే-అమే - అబుద్ధే-హేఅశ్రీ ర్వా- మేమత్తఇత్యర్థః- సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠీ- అమ- గచ్ఛ ఇతః పరమపి ప్రత్యాకయానతిష్ఠేతిభావః-తదేవద్రృఢయతి-మేతి-అమాం- లక్ష్మీతరాం అత్ -విష్ణోః-మాం-అన్యాం-దేవతాం- మైమి-నప్రాప్నోమి-అబుద్ధా-అశ్రీ యాంవా-సత్యాంహి- దేవతాన్తరభజనమితిభావః। అహం-అమః-బన్ధ రహితస్సన్-మాయాః-మాతుః-ఆమం ప్రాప్తింమిమే -ప్రతీక్షే-జగన్మాతు ర్దాస్యాయముక్తిమపేక్షేఇతిభావః । ని ॥ మః పుంసిబంధనేమాస్త్రీమా నేమృతౌ వేలా మేథా శ్రీమధ్య మాత్సృష్వితిచనానార్థః॥అమీవయం-మాం మానంప్రమ ణం-శాస్త్రమితియావత్-మామామ-నాత్యక్రామామ-మా మాన ఇత్యత్రోలుగ్వికరణాదాజ్ పూర్వాన్మాశబ్దోప పదాల్లజిలోట్వా- ఉత్తమబహువచనం-ముముక్షోః-శాస్త్రాప్నతిక్రమసిద్ధ్యా శ్రీశసమాశ్రి తస్య - తదన్యదేవతాభజనప్రసక్తిః కుతఇతిభావః॥౩౩॥ మాం-ఆనమా మ-ఆన-మా-మాం- ఆనమాననమానమా-నమ- అన్-అమామానమాన్- అమానమాననమాన్-అమా ఇతిచ్ఛేదః - మానితి॥వయమితి శేషః మాం లక్ష్మీంఆనమామ-ప్రణమామ-అజ్ పూర్వాన్నమతేర్లోడుత్తమబహువచ నం- ఆనమతీత్యానమంపచాద్యచ్ - ఆనమ్రింఆననంముఖంతస్య-మాశో

మామానమానన మానమా । నమానమా మానమానమానమాననమా
నమా॥ ౩౮॥ ఏకస్వరద్వివ్యఞ్జనే॥ మాయామాయామాయామాయా మా

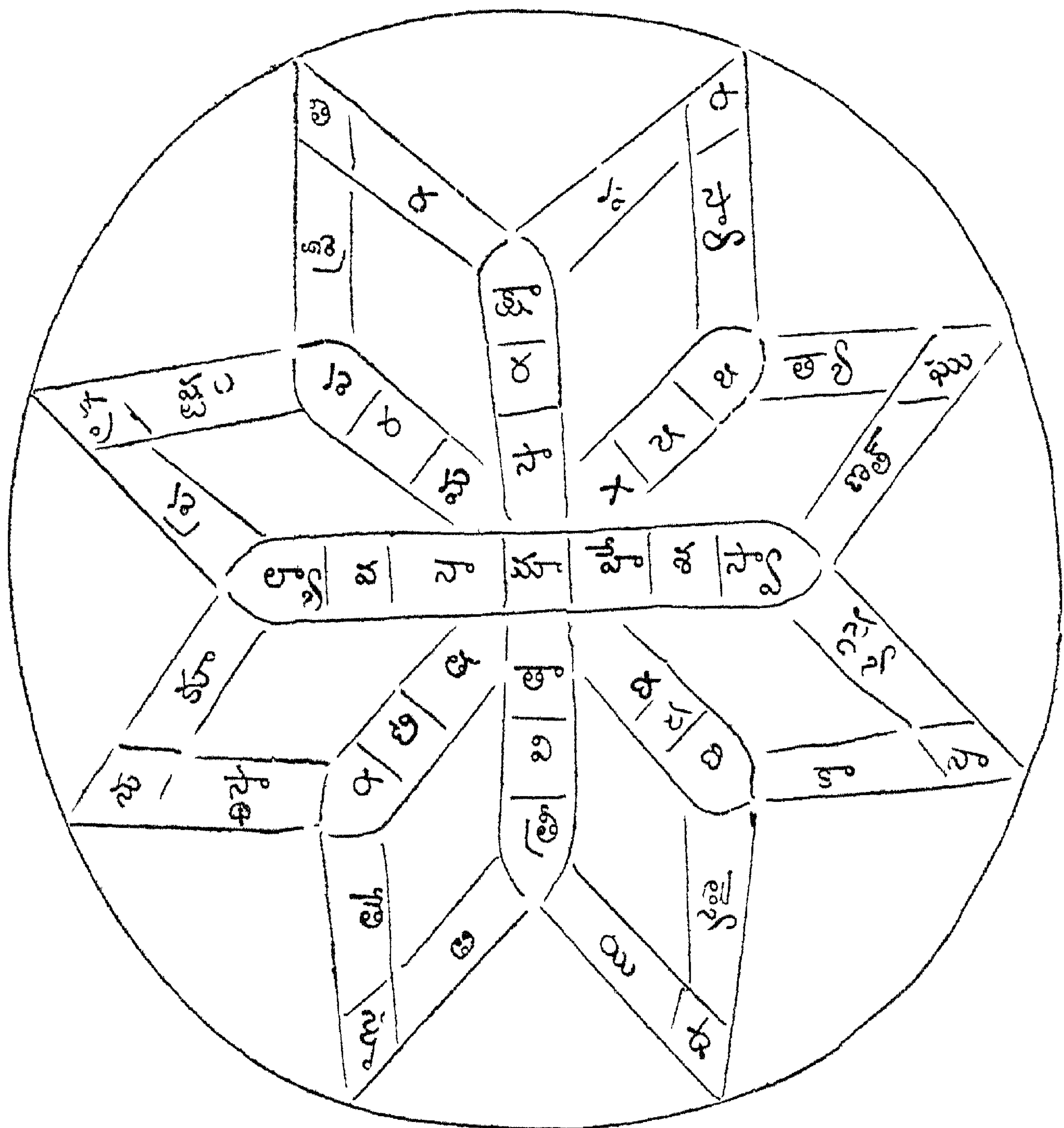
భా- తయా-అసమా-అసహాయా- అద్వితీయేతియావత్ -అమా న్తికస
హార్థయో రిత్యమాశబ్దేననఞః నఞో స్త్యర్థానా మితిబహువ్రీహిః - అవి
ద్యమానా-అమాసహాయభూతా న్యాయస్యా స్సేతివిగ్రహః అమేత్యస్యా
వ్యయత్వేపి వితథాదివత్ అచ్ప్రత్యయ స్వవేత్యత్రాజితి యోగ విభాగాత్స
మాసాన్తః తతష్టాప్-మా-జగన్మాతా-లక్ష్మీః-మాం- ఆన-రరక్ష- అనితేః
ప్రాణనార్థాల్లిట్ హేఆక్ - ప్రాణిక్-దేహేతియావత్ - అనితేః క్విబన్తా
త్సంబుద్ధిః అమామమా సమీపం మాయాస్సమీపమిత్యర్థే అన్తికార్థేనామా
శబ్దేనమాశబ్దస్య ఉపకృష్ణవదవ్యయీభావః-తత్ర ఆనమాక్ ఆగతాక్ తా
మాశ్రితానితియావత్ - అమానం అపరిమితం- మానం పూజనం యస్యా
స్సామా- బుద్ధిర్యేషాం తాక్- శ్లాఘ్యమతీనితియావత్-అద్యశ్రీక్- పురు
షానితి శేషః అమా- అనివారణంయథాభవతి తథా- అజస్రమితియావత్
నమ-ప్రణమేతి-లక్ష్మ్యాస్తదీయానాం వా ప్రణామ ఏవ లోకోజ్జీవన హేతు-
రితిభావః-హల్ ద్వయనియమా శ్రితయమకసహితస్సర్వతో భద్రోయం
పూర్వవల్లక్షణమూహ్యం॥ ౩౮ ॥ మాయామితి॥ మాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆ యాం ఆయామ-ఆయా-మా-యా మాయాం-ఆయామాయా
మాయాం-ఆయాం ఆయా-ఆమాయ-అయామాయ-ఆ-ఇతిచ్ఛేదః॥ ఆయా
మః-ప్రాణాయామః యోగః భగవదుపాసనమితియావత్ ఆయామయతి
ద్రాఘయతీత్యాయామా ఆఙ్పూర్వాద్యమేర్ణ్యన్తాత్పచాద్యజన్తాట్టాప్ ఆ
యామస్యాయామేతితత్పురుషః భగవద్భక్తివర్ధికేత్యర్థః - తస్యాం మా
యాం లక్ష్మ్యాం ఆయాం ఆగతిం శరణాగతిమితియావత్ ఆఙ్పూర్వాద్యాతే
ర్ఘ వే ఆతశ్చోపసర్గ ఇతిస్త్ర్యధికారవిహితాజన్తాట్టాప్ ఆయామప్రాపయ
యామేతి ఆఙ్పూర్వాదిణః కర్తరి లోడుత్తమబహువచనం యా- లక్ష్మీః అస్య
విష్ణోః ఆయా ప్రాపికా ఆయా ఇతి తత్పురుషే సవర్ణదీర్ఘః ఆమేతి తు ఇణో ణ్య
న్తాత్పచాద్యచ్ ఆయయతి ప్రాపయతీత్యర్థకం తథాభూతా-మా-బుద్ధిః

యామాయామాయామాయా। మాయా మాయా మాయా మాయా
మాయా మాయా మాయామాయా ॥ ౩౫॥ అర్ధభక్తినివిష్టదళవిన్యా
సంకోణాస్పృష్టకర్ణికందళాగ్రభాగేషు రఘునాథ సూనుకృతిరితికవినా
మాఙ్కితమష్టదళపద్మమిదం॥ మాసారత్నాపరస్యావనగగగనవత్యాఘృణ

ఆత్మజ్ఞానమితియావత్ ఆత్మవిద్యాచ దేవిత్వమిత్యుక్తేరితిభావః- తాదృశీ
సతీ-ఆయాం-ఆశ్రితానాం-ఆఙ్పూర్వాద్యాతేః క్విబన్తాదామివిశ్వపామి
తివత్ - ఆయామంయమసంబన్ధిలోకపర్యన్తమిత్యాజాయామశబ్దస్యావ్య
యీభావః- బ్రహ్మలోకాదేరుపలక్షణమిదం ఆబ్రహ్మభవనాల్లోకాః పు
నరావర్తినోర్జునేతి స్మరణాత్-ఆయామః దైర్ఘ్యం అయత ఇత్యయా అయ
తేః పచాద్యచ్ ఆయామస్యామేతి తత్పురుషః - తస్యాయామా ఆయామా
యేతిసుపేతిసమాసః తాదృశీం మాయాం ప్రకృతిమణ్డలం ఆమాయ ఆపోహ్య
డుమిఞ్ ప్రక్షేప ఇత్యత ఆఙ్పూర్వాత్ క్త్వో ల్యపి మినాతిమినోతీత్యా
త్వం అయస్య శుభావహవిధేః ఉత్తరోత్తరసుఖవర్ధకస్య మోక్షస్యేతియా
వత్ ఆమాయప్రాప్తయే ఆయా - ఆగతా క్షీరాబ్ధేరితిభావః ఆఙ్పూ
ర్వాద్యాతేరాతశ్చోపసర్గ ఇతి కర్తరి కాన్తాట్టాప్ ఆ - ఇతిస్మరణార్థః నిపా
తః ప్రాదుర్భావస్తబకార్థస్య స్మర్తవ్యతయా తత్ప్రయోగః ॥ ౩౫॥
వ్యా॥ మేతి॥ అవనం గచ్ఛన్తీతి-అవనగాః-రక్షకాః సా చాసౌ- గగనవతీ చ పర
మవ్యోమస్వామినీ చ ఇతి విశేషణోభయపదకర్మధారయః-అఘృణ న్త్యాః సమ
న్తాద్భ్రమణశీలాః-స్వాః-స్వీయాః-ఆశాః-దిశః-యైస్తాని-తాదృశాని-హే
మాని-స్వర్ణభూషణానీత్యర్థః- యస్యాస్సా-మా హేశస్యాఖ్యస్యఈశ్వరస
మృద్ధిపదస్య వాకాదిపదస్య స్వర్గాదిస్థానస్య చ-దదః దా తాద దాతేః-కర్త
రిశతృవత్-అఙ్ఘ్రిః-యస్యాస్సా- ఇతి హేతోః ఏధయిత్రీ - జగత్సంవర్ధినీ-వి
తామా- గ్లానిరహితా- ప్రాకృతవికారరహితేత్యర్థః- తాదృశీ మా వేతి
హేతోః-అవిత్రీ జగద్రక్షిణీ-నిరుపాధికమాతృత్వాద్ధేతోరితియావత్-ర
చితః-కారితః- తతం-విస్తృతం-చిరస్థం-బహుకాలపర్యన్తం స్థితం చ యత్-
ఆనుకూల్యం-ఆనన్దానుభవః-తత్ యేన తాదృశః అవనామః ప్రణామః ప్రప
దనమితియావత్- శాశ్వతానన్దహేతుప్రపత్తిజననీత్యర్థః - అమరాణాం ని
త్యసూరీణాం-పాతీత్యమరపా ప్రీతిః యస్యాస్సా అఘోరం అనశ్వరం ఆమో

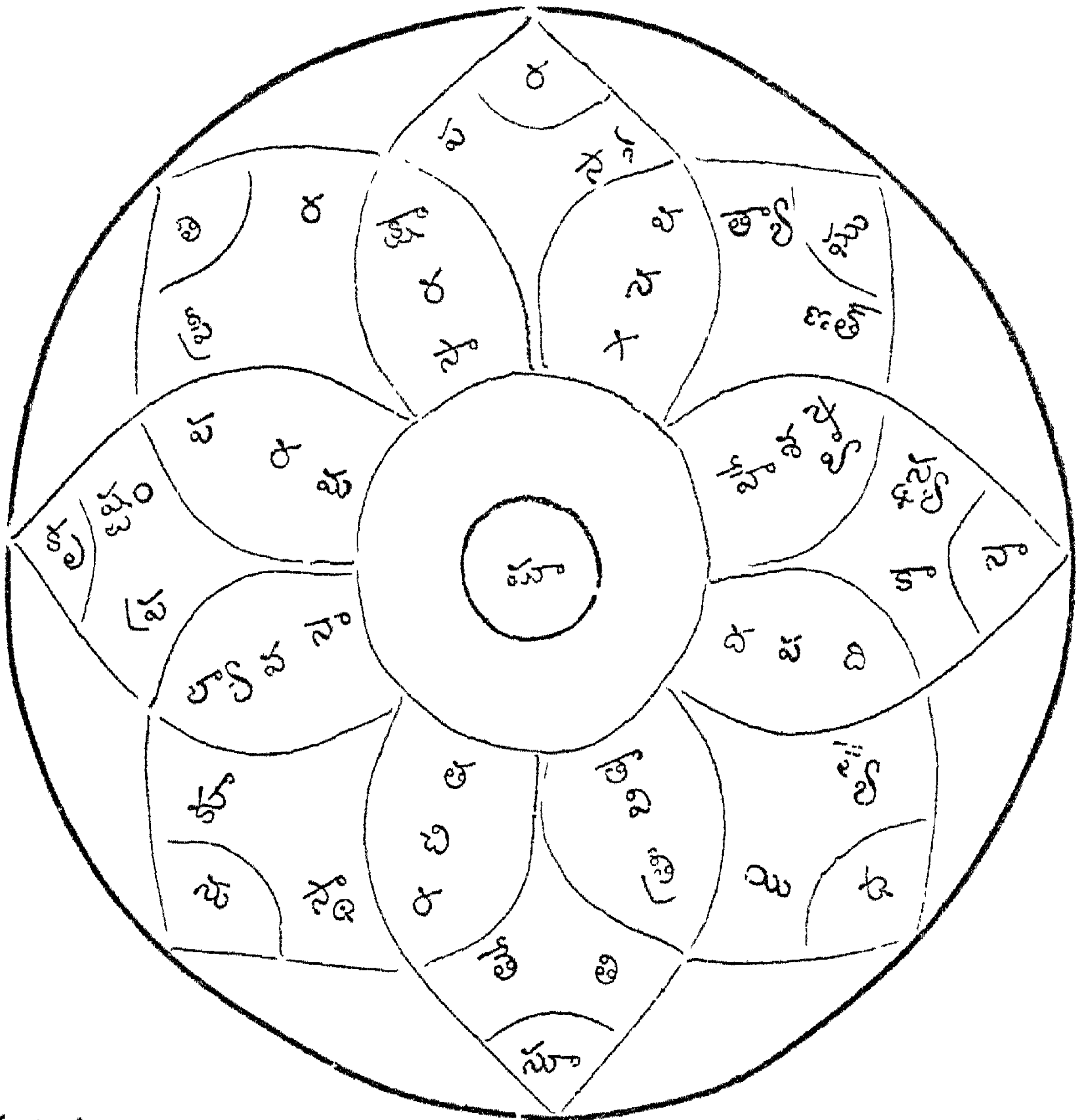
తాస్వాశహేమా। మాహేశస్యాస్థ్యనాకాదిపదదదపదిత్యేధయిత్రీవితా మా। మాతావిత్రీతిసూతేరచితతతచిరస్థానుకూల్యావనామా । మానా వల్యాప్రకృష్టంపరమ మరపప్రీతిరక్షారసామా ॥౩౬॥ ఇదమపి వేఙ్కట

అష్టదళపద్మబన్ధః

ఘమితియావత్ - సామ-సాన్త్వవాదః - దైన్యోక్తిరితియావత్- య స్యాంసా - సా - మాలక్ష్మీః - రక్షాపరస్య - జగద్రక్షణనిరతస్యవిష్ణోః మానావల్యా - భక్తకృతపూజ నవరం పరయా - ప్రకృష్టం - పరం ఉత్కృష్టంపరమపదమిత్యర్థః - సూతే - జనయతి దదాతీతి యావత్ పాదార్థభక్తిలివిష్టదళన్యాసంకోణాస్పృష్టకర్ణకందళాగ్రభాగేషు రఘు

నాథసూనుకృతిరితికవినామాఙ్కితమష్టదళపద్మమిదం-అస్యార్థః పాదస్య శ్లోక చతుర్థాంశస్య అర్ధభక్తిరర్ధభాగః సానివిష్టాయస్మిన్ దళన్యాసే సపాదార్ధభక్తినివిష్టః దళన్యాసోయస్మిన్ పద్మే తత్తథోక్తం దళ ద్వయే పాదస్యనివేశాత్-దళేపాదార్ధనివేశోద్రష్టవ్యః అర్ధశబ్దోయంసమాంశ వాచీ-తథాచయథాసంభవమర్ధభాగోద్రష్టవ్యః- కోణైః విదిగ్భిః అస్పృష్టాకర్ణికాయస్మిన్ తథోక్తంవిదిగ్దళవాచనసమయేకర్ణికా గతమకారంన వాచయితవ్యమితిభావః-దళాగ్రభాగేషురఘునాథసూనుకృతిరితికవినా మఘటితమిత్యేవంఅష్టదళపద్మరేఖాయాం లేఖనీయత్వాదష్టదళపద్మమి దంపద్మమిత్యుచ్యతేలక్షణంతు॥ పాదేషుప్రథమాన్త్యైక్యం పాదోపాన్త్యా

క్షరత్రయం। పాదాన్తరద్వితీయాదితృతీయం చేద్విపర్యయాత్। అష్టమాదిత్రయంవాచ్యంగత్యాగత్యోర్భవేద్యది। దశమస్యాధికావృత్తిరుద

యంచేద్దళాగ్రకం। యదికోణాపరిస్పృష్టకర్ణికాక్షరవాచనం। ఇదమష్టద
ళంపద్మంకవిసంజ్ఞాక్షితంతదేతి-తల్లేఖనప్రకారస్తుకర్ణికాకారేణప్రథమం
మణ్డలంవిలిఖ్యతత్పరితఃదళాష్టకమన్యోన్యవ్యతిక్షృతాద్యరేఖాకంవిలిఖేత్
ఏవంసతిదళద్వయరేఖావ్యతికీర్ణప్రదేశః-అక్షరద్వయనివేశయోగ్యోభూ
త్వాదళాష్టకవత్ప్రతీతోభవతితత్రకర్ణికాయాం మా ఇతిప్రథమపాదప్రథ
మాక్షరంవిలిఖ్యదిగ్దళస్యవ్యతికీర్ణాన్తరాళేభాగే-సా-ర-ఘా ఇతివర్ణత్రయం
విన్యస్యతస్మిన్నేవదళేఅన్తరాళస్యోపరి భాగే రేఖాప్రాన్తే -ప- ఇతిలిఖి
త్వా-ర-ఇతిదళాగ్రేలిఖిత్వా ప్రాదక్షిణ్యేనా వరుహ్యభాగాన్తర రేఖా
ప్రాన్తేస్యా ఇతిలిఖిత్వాతస్యాధోవ్యతికీర్ణాన్తరాళే అవరోహక్రమేణ-
వ-న-గ- ఇతిత్రయంలిఖిత్వాకర్ణికాక్షర మస్పృష్ట్వైవ- గ -ఇత్యేతత్పున

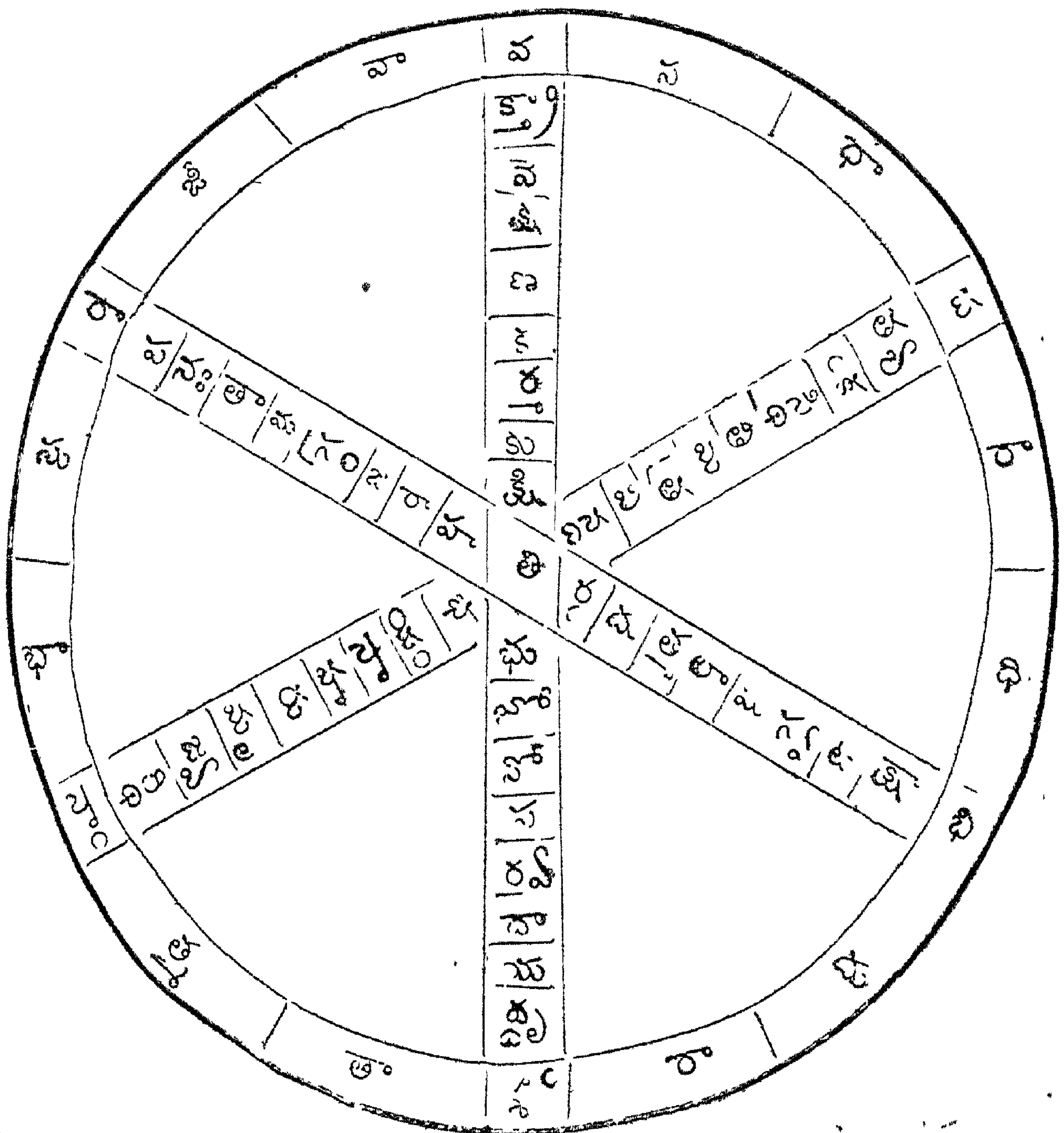
ర్ద్వివారమావృత్యవాచయిత్వా-నవ - ఇత్యక్షరద్వయం ప్రాతిలోమ్యే
ననవేతివాచయిత్వా తస్యోపరితనాన్తరాళ దళస్యసన్నిహితరేఖాప్రా
న్తే-త్యా ఇతిలిఖిత్వా-దళాగ్రే-ఘు ఇతినివేశ్యపునఃపూర్వవదవరుహ్యభా
గాన్తరే-ణత్-ఇతిలిఖిత్వా తస్యాధోవ్యతికీర్ణాన్తరాళేఅవరోహక్రమేణ
స్యా-శ-హే-ఇతిత్రయంలిఖిత్వా-మా- ఇతికర్ణికాక్షరంశ్లిష్టం వాచయి
త్వా-పాదంసమాపయేత్ -పునఃకర్ణికాక్షరమారభ్యారోహక్రమేణప్రవి
ష్టేనైవమార్గేణ-మాహేశస్యా ఇతివాచయిత్వా తస్యోపరిఅనన్తరదళ
రేఖాప్రాన్తే-స్వ-ఇతిలిఖిత్వా-అగ్రే-నా-ఇతిలిఖిత్వాఅధోన్తరాళేకాఇ
తిచఅధోన్తరాళేఅవరోహక్రమేణ-ది-ప-ద-ఇతిత్రయం విలిఖ్య-కర్ణికామ
స్పృష్ట్వాదఇత్యేతద్ద్వివారమావృత్యదిపేత్యేతత్ప్రాతిలోమ్యేనపదితివాచ
యిత్వాఅనన్తరదళస్యోపరిసన్నిహితరేఖాప్రాన్తేత్యే-ఇతిన్యస్య దళాగ్రే
ధ-ఇతి న్యస్యాధః పార్శ్వాన్తరే-యి-ఇతిన్యస్యఅధోన్తరాళే అవరోహ
క్రమేణ-త్రి-వి-తా- ఇతిన్యస్యకర్ణికాక్షరంమా ఇతివాచయిత్వా అర్ధంస
మాపయేత్- ఏవముత్తరార్ధమపిమాతావిత్రీ ఇత్యాదిక్రమేణ దళేషుప్ర
వేశనిర్గమాభ్యాంవిదిక్ దళేష్వన్తరాళ ప్రవేశేకర్ణికామస్పృష్ట్వైవయ

థాసంభవం విలిఖ్యవాచయేత్ ప్రథమనిర్గమతదళాన్తరాళేష్వైవశ్లోకా
నేవవేశః ఏవంసతిప్రాదక్షిణ్యేనదళాష్టకాగ్రేషు రఘునాథసూనకృతిః

యజ్వనః కమలాసహస్రమితకవినామాఙ్కితం మహాచక్రమిదం॥ వక్త్రైవే
ఘుణకర్మ సక్షితిభుజో నో సర్వదా యుద్ధ్రశాం। పత్యాజౌ స్థితిమత్ర విన్దతిభ
యం సాహర్తుమృజ్వర్థినాం। భిక్షాటస్య మలాత్మ దుర్గతిహరా రాజస్రం మతా
నః పరా, రాజీవావసథా పరార్ధిభిదురా శాన్తాత్మనాం భాసురా॥ ౩౭॥ కవి

ఇవాచయితుం శక్యతే యథా - పాదుకాసహస్రే- సాకేతత్రాణవేలా
జనితతతనిజప్రాఞ్జణ శ్రీప్రభా సా సాభా ప్రశ్రీరటవ్యా మియమమమ
యమిన్యాప దుచ్ఛేదిలాసా.- సాలాదిచ్ఛేద తిగ్మాసహావిరు రురువహా
హ్రీకరస్యామరాసా సా రామస్యాంఘ్రిమభ్యాజతి ననన తిజస్థూల సు
త్రాత కేశతిపద్య వేఙ్కటపతి కమలమితి కవినామ దృశ్యతే॥ ౩౮॥

కవినామాఙ్కితమహాచక్రమిదం

వంశనామగణక్రియాఙ్కితచతుష్పద్యర్ధారానుగణవర్ణాధిష్ఠితప్రథమ
తృతీయ షష్ఠాష్టమమణ్డలకోష్ఠాష్టకమష్టారచక్రమిదం॥ ఆర్తం వేదయ
మీశ్యసారమహిమశ్రీవత్సగౌకస్స్పృశ। త్రేతాఙ్కస్థిరమాస్తనుత్వమమలా
ప్తాతంగిరింవీన్ద్రపాయత్రాటానలసప్రతాపమచలద్దాసేహరీందుస్థలే।

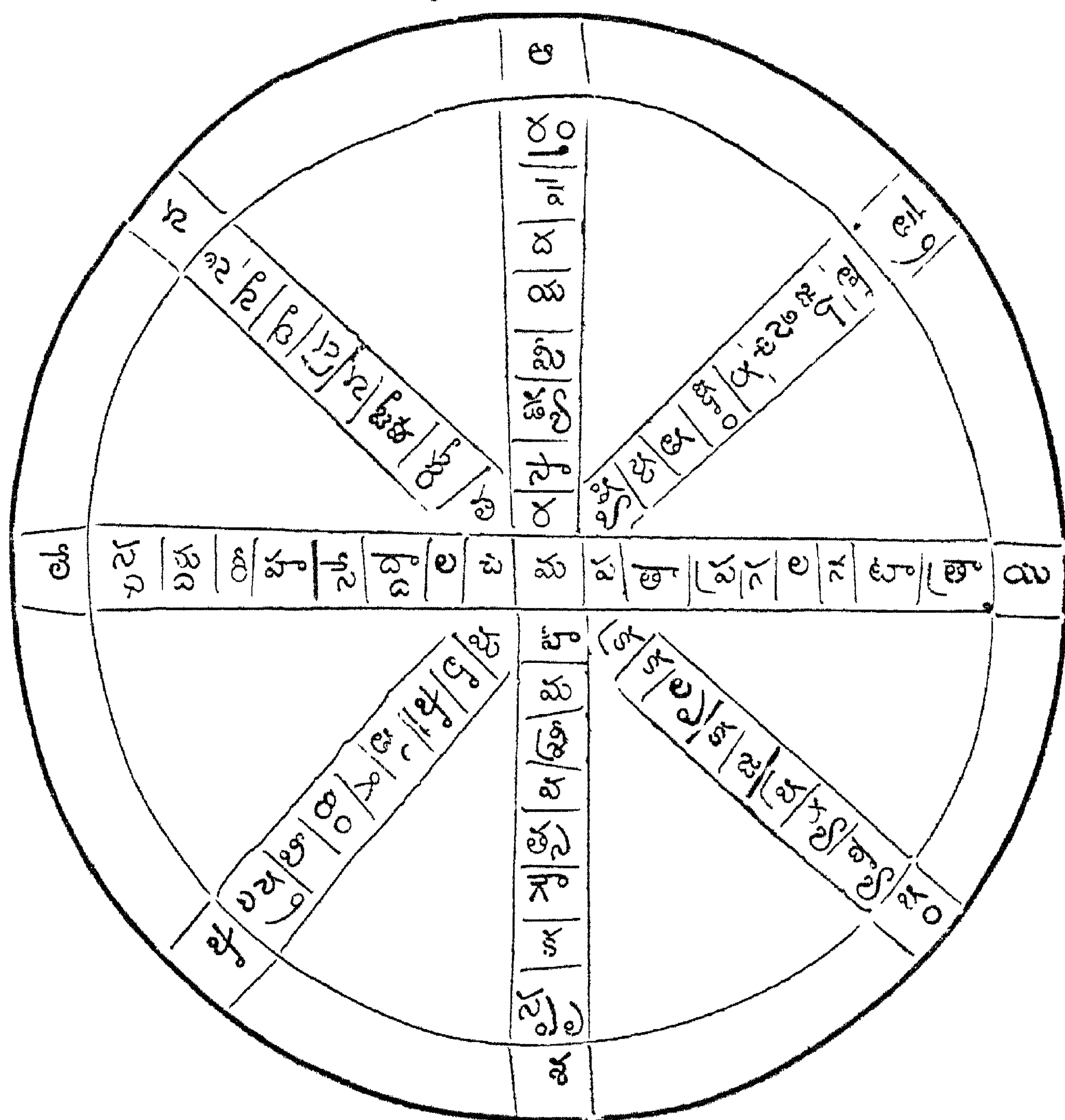
వక్త్రేతి॥ యాంపశ్యన్తీతి- యద్దృశాంకర్మణ్యుపపదేదృశేః క్విప్ కుక్షిణి
భుజః-కుత్సితభూభుజః-వక్త్రవీక్షణం-ముఖాలోకనరూపం-కర్మనో-నభ
వతి- భిక్షాటానాం - భిక్షుకాణాం-సుతరామమలాత్మనాంచ - దుర్గతిహ
రా- దారిద్ర్యనాశినీ- పరా-రాజీవావసథా- పద్మనిలయా-పరేషాం-స్వే
తరేషాం-జనానాం- ఆధిభిదురా- దుఃఖభేత్త్రీ - శాన్తాత్మనాం- జితేన్ద్రి
యాణాం- భాసురా-ప్రత్యక్షతయాప్రకాశమానా - సాలక్ష్మీః-అజస్రం-
మతా-భర్తుఃప్రియాసతీ - ఋజ్వర్థినాంభక్తిపూర్వంతత్కైంకర్యమపే
క్షమాణానాం- నః-భయం- హర్తుం-అత్రలోకేపత్యుః - నృసింహస్యాం
కే-వామోత్సంగేస్థితింవిన్దతి॥ ఇదమపివేఙ్కటయజ్వనఃకమలాసహస్రమి
తికావ్యనామాఙ్కితంమహాచక్రం। లక్షణం తు॥ కోష్ఠషట్కసమాక్రాన్తమ
ణ్డలీనవకాత్మకే। చక్రే నేమీతరాయాన్తుమణ్డల్యాంయత్రకుత్రచిత్। మణ్డ
లీగత్రిరిత్యేవయద్వివక్షితముచ్యతే। తుర్యపాదశ్చనేమిస్థస్తన్మహాచక్రము
చ్యతఇతి॥ అత్రతృతీయమణ్డల్యాం వేంకటయజ్వనఇతి కవినామషష్ఠమణ్డ
ల్యాంకమలాసహస్రమితికావ్యనామచవిపక్షీకముక్తమితిబోధ్యం॥౩౨॥

ఆర్తమితి॥ వేదైః- యమిభిః-యోగిభిశ్చ ఈడ్యః-స్తుత్యః. సారః- శ్రేష్ఠః-మ
హిమా-యస్యసః- తాదృశోయః-విష్ణుఃతస్యయత్ -శ్రీవత్సగం-శ్రీవత్సాఖ్య
చిహ్నధారిఉరఃతత్ .ఓకః-స్థానం-యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః- హేలక్ష్మి-త్వంఆ
ర్తంమాం-స్పృశ త్రేతాఖ్యానాం-త్రేతాగ్నిచిహ్నానాం - యజ్వనామితి
యావత్ యాస్థిరామాబుద్ధిః తాంఅయాతి శేషఃతనుకురు అచలన్తః-అచ
లవదాచరన్తోదాసాః-యస్మిన్తస్మిన్యత్రస్థలే- శేషాద్రౌ-హరీన్దుఃఅన
లసః-తీవ్రః-ప్రతాపః-యస్మిన్-కర్మణితత్ -తథా-భూతంయథాతథా-ఆ
ట అటతిస్మ-తంగిరిం- శేషాద్రిం-ఆప్తా-వీన్ద్రంగరుడం-పాతీతి-తాదృశీఅ
మలా-త్వం-వర్దినాం-ఆర్యవ్రజానాం-కల్పకక్రమతయా- జ్ఞానప్రదా-విఖ్యే

వన్వార్యవ్రజకల్పకక్రమతయా జ్ఞానప్రదా నాసిన॥ ౩౮॥ తదుద్ధారశ్లోకః॥
ఆత్రేయవంశపాలేన వేఙ్కటార్యకవీన్దునా । మీమాంసకవతంసేనసాను
తాకమలాలయా ॥ ౩౯॥ వేఙ్కటార్యశ్రీసహస్రమితి కవికావ్య నామో

యం-నాసీననభవసీతిన- అవశ్యందదాసీతిమమాపి వైదికస్థిరబుద్ధిం దేహీతి
భావః॥ ౩౮॥ ఆత్రేయవంశపాలేనేత్యుద్ధారశ్లోకస్తుస్పష్టమేవ॥ ౩౯॥ వేషమి

అష్టారంచక్రమిదం

ద్ధారానుగుణవర్ణాధిష్ఠితమధ్యవీథికో గవాక్షబన్ధః ॥ వేషంకలి వికటాశుభ హారమార్యత్రాణదంవృషాద్రౌత్వం। శ్రీరయసేకరుణారస పాలిత లోకాహారస్యజస్రమకం ॥౮౦॥ భిన్నవృత్తానులోమగోమూత్రికా యాంప్రథమశ్లోకోయం॥ జయతిసాజలధీశ్వరకన్యకాభవభయాతురమాదృశపాలినీ। వికసితా రమణస్యకృపావతో మనసిపాలయతో వ్యసనాన్నతం॥౮౧॥

గవాక్షబన్ధః

				వే				
			ష	ఙ్క	లి			
		వి	క	టా	శు	భ		
	హా	ర	మా	ర్య	త్రా	ణ	దం	
వృ	షా	ద్రౌ	త్వం	శ్రీ	ర	యు	సే	క
	రు	ణా	ర	స	పా	లి	త	
		లో	కా	హా	ర	స్య		
			జ	స్ర	మ			
				కం				

టి॥ హేశ్రీః-త్వంవృషాద్రౌ. కలినాయోవికటః-ఉత్కటః-అశుభః-తంహారతీతి-తాదృశం-ఆర్యాణాం-మహతాం- త్రాణంరక్షణం-దదాతీతి తాదృశం- వేషం-ఆకారం-అయసే-భజసే-కరుణారసపాలితలోకాత్వమితి శేషః అకం-పాపం॥ ని॥ అకస్తుదురితేక్లేశేఙ్గతి వానార్ఘరత్నమాలా-హారసి- అపహారసి-వేఙ్కటార్య! శ్రీసహస్రకమితికవికావ్యనామోద్ధారానుగుణవర్ణాధిష్ఠితమధ్యవీధికో గవాక్షబన్ధోయం॥౮౦॥ జయతీతి ॥ భవభయాతురాన్ మాదృశాన్ పాలయతీతి తాదృశీఅస్మాదృశరక్షిణీకృపావతః- దయాళోః- నతంఆశ్రితజనం-వ్యసనాత్ - పాలయతః-రక్షతః-రమణస్య -భగవతః- మనసి -వికసితా- ప్రియతమేత్యర్థః- సా - జలధీశ్వర కన్యకా- జయతీస

తద్ద్వితీయశ్లోకోయథా। కాయభాసాచలద్విశ్వ ముత్కల్పికా దేవతాయా స్ఫురత్యాదృతా పావనీ। లోకమాతా మమత్రస్యతః పాపతోజ్ఞానమాపాదయత్వ వ్యథా నాధితం॥౭౨॥ భిన్నవృత్తానులోమ ప్రతిలోమ గోమూత్రికాయాం ప్రథమశ్లోకోయం॥ విదితానిగమేవిషమేషుతనౌరసికేనిరతావృషభాద్రివిభో। మమదాస్యవతో విమలావసథేకృపయాదురితంసహసే

భిన్నవృత్తానులోమగోమూత్రికా

జ	య	తి	సా	జ	ల	ధీ	శ్వ	ర	క	న్య	కా
కా	య	భా	సా	చ	ల	ద్వి	శ్వ	ముత్	క	ల్పి	కా
భ	వ	భ	యా	తు	ర	మా	దృ	శ	పా	లి	నీ
దే	వ	తా	యా	స్ఫు	ర	త్యా	దృ	తా	పా	వ	నీ
వి	క	సి	తా	ర	మ	ణ	స్య	కృ	పా	వ	తో
లో	క	మా	తా	మ	మ	త్ర	స్య	తః	పా	ప	తో
మ	న	సి	పా	ల	య	తో	వ్య	న	నా	న్న	తం
జ్ఞా	న	మా	పా	ద	య	త్వ	వ్య	ధా	నా	ధి	తం

రోత్తరార్ధేణవర్తతే॥౭౧॥ కాయేతి॥ కాయస్య-శరీరస్య-భాసా-కాన్త్యాచలతః-జఙ్గమరూపస్య- అస్థిరత్వాచ్చఞ్చలస్యేతివా- విశ్వస్య- ప్రపఞ్చస్యముదంకల్పయతీతిముత్కల్పికా- ఆదృతా - సకలైస్సేవితా- పావనీ- పావయిత్రీ - లోకమాతా- యా- దేవతా-లక్ష్మీరిత్యర్థః - స్ఫురతి- పాపతః - త్రస్యతః - భీతస్య - మమ - అవ్యథమ్ - నిరుపాధికమ్- అనాధితం - అప్రార్థితంచ జ్ఞానంఆపాదయతు - కలయతు ॥ అనయోశ్శ్లోకయోః - ఏకాన్తరిత వర్ణశ్లిష్టత యా పూర్వోత్తరార్ధ గోమూత్రికా వద్వ్యాచనం ద్రష్టవ్యం - భిన్నవృత్తాను లోమ గోమూత్రికాబన్ధోయం॥౭౨॥ విదితేతి॥ హేకమలే-నిగమే- వేదే-విదితా-ప్రసిద్ధా-విషమేషోః-మదనస్య- తనురివతనుః-యస్యతస్మిన్- రసికే - వృషభాద్రివిభో-తద్రూపే - విమలావసథే- నిర్మలస్థానే-నిరతా-నిరన్తరం-స్థితా- త్వమితిశేషః- దాస్యవతః-కింకుర్వాణస్యమమ-దురితం-కృపయా-సహసే-విషహ

కమలే ॥౮౩॥ తద్వితీయశ్లోకోయథా॥సమస్తసేవ్యాసదరి క్షయాదికృల్లస ద్విలాసావిభవప్రదామమ।రవిప్రభాత్వంవృషరక్షికేస్ఫురత్త్వ్సతక్రమే దేవిజగద్ధితాభువి ॥౮౪॥ నాశితాపత్తినానాక సద్మాదినానాది నేత్రాధి నానాధినీవిష్ణునా ।నాపచారాద్ నానామయాత్సజ్జనానావితుం మాంవి

సే. భిన్నవృత్తాను లోమ గోమూత్రికా శ్లోకోయం ॥ ౮౩ ॥ ప్రాతి

భిన్నవృత్తానులోమప్రతిలోమగోమూత్రికా

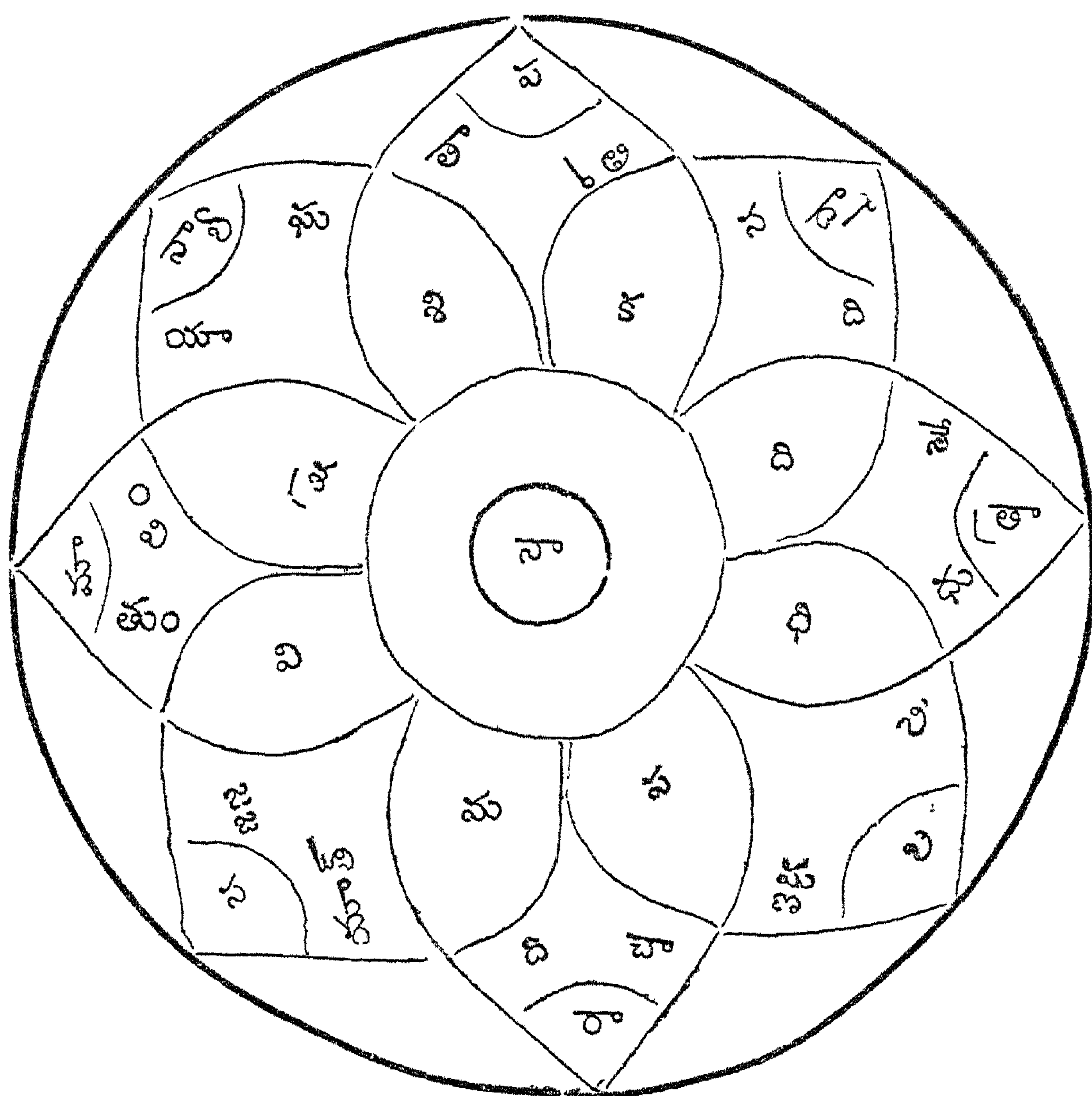
వి	ది	తా	ని	గ	మే	వి	ష	మే	షు	త	నౌ
వి	భు	తా	ద్ధి	గ	జ	వి	దే	మే	క్ర	త	త్త్వ్స
ర	సి	కే	ని	ర	తా	వృ	ష	భా	ద్రి	వి	భా
ర	స్ఫు	కే	క్షి	ర	ష	వృ	త్వం	భా	ప్ర	వి	ర
మ	మ	వా	స్యా	వ	తో	వి	మ	లా	వ	స	ధే
మ	మ	దా	ప్ర	వ	భ	వి	సా	లా	ద్వి	స	ల్ల
కృ	ప	యా	దు	రి	తం	స	హా	సే	క	మ	లే
కృ	ది	యా	క్ష	రి	ద	స	వ్యా	సే	స్త	మ	స

లోమ్యే నవాచనీయశ్లోకోయథా- సమస్తేతి॥వృషరక్షికే- ధర్మపాలినిసమస్తైః-సేవ్యా- అతఏవస్ఫురన్- స్తుతః-క్రమః-రీతిః- యస్యాస్తత్సమ్బుద్ధిః దేవి-సతాం- అరిక్షయాదిం-శత్రుధ్వంసనాదిం-కరోతీతి-తథోక్తా-లసన్ విలాసః-వ్యాపారః-యస్యాస్సా - మమ-విభవప్రదా- రవిప్రభా-త్వం-భువి- జగద్ధితా - లోకహితా - అసీతిశేషః- భిన్నవృత్తప్రతిలోమగోమూత్రికాశ్లోకోయం ॥ ౮౪ ॥ నాశితేతి॥ నాశితా- ధ్వస్తా- ఆపత్తిః-ఆపత్యేనతేన-నాకసద్మాదయోయేనానా-నానావిధాలోకాః-తేషాంఆదినేత్రా ఆదినియన్త్రీ ॥ విష్ణునా-నాధినీ-నాథవతీ అనాశ్రయాన్యావిష్ణోరనన్యాశ్రయాసునాగుణ పూర్ణాయా భవతీతిశేషః అపచారాదినానామయాత్ - భగవదప చారాది రూపనా నావిధరోగాత్ - సజ్జనాన్- అవితుం - రక్షితుం - తామితి శేషః మాంవినా-శ్రియంవినా- నభవతీతిశేషః- నకోప్యస్తీత్యర్థః - అనాశ్రయాఆదన్యః అనః స- ఆశ్రయోయ

నానాశ్రయాన్యాఘునా ॥ ౭౫ ॥ భక్తజిహ్వాసుధానిత్య మష్టక్రియాకారి

ష్యాస్సాలనాశ్రయాతతోన్యేతివా- ఇదం రేఖాద్వయాదన్తరాన్తరాళందళాగ్రభాగేషుపద్మాత్రావిరాసమాన్యాఇతిప్రబన్ధవిషయనామాజ్కితం కవ్యుల్లిఖితమష్టదళపద్మమేతత్॥ లేఖనప్రకారస్తురేఖాద్వయేనఅక్షర సన్నివేశానుగుణాన్తం-తదగ్రభాగేతదనన్తరంతతశ్చావరుహ్యాదళమధ్యావిలిఖితవర్ణసన్నిహితరేఖంద్వయాన్తరాళ పాన్తేతదనన్తరంవర్ణంచవిలిఖ్యాపునఃకర్ణికాయాంపునస్తదేవారభ్య పాదుక్తరీత్యా- పాదక్షిణ్యేన ప్రతిదళంచతుశ్చతురోవర్ణాన్ విలిఖ్యకర్ణికాస్థాక్షర ఏవసమర్పయేత్- ఏవంసతిదళాగ్రభాగేషుపద్మాత్రావిరాసమాన్యేత్యష్టాక్షరీలభ్యతే ॥ ౭౫

అష్టారంచక్రమిదం

భక్తేతి॥ హేరమే-భక్తానాం-జిహ్వయాస్సుధాఅమృతవదాస్వాద్యాఅత

కా కారికా కారికా కారికా । సా శుభాయాసి మే త్వం సమృద్ధిం రమే నామ
యా నామయా నామయా నామయా॥౪౬॥ గృహాణ నస్త్వం పరమే రమే రమే
హ్యపాకృతా పావధికాధికాధికా। జడా అపి త్వన్నయనా యనాయ
నాదహో నృకర్ణోత్సవదా వదావదాః॥ ౪౭ ॥ భిన్నవృత్తానులోమ ప్రతి
లోమగోమూత్రికా ప్రథమశ్లోకోఽయం ॥ సా మా మా పాతు దయయా యా శ
మదా భాస్వరాలకా । దాసావనీవరమహాభావితా నారదాదినా॥౪౮

ఏవ నిత్యం అష్టక్రియాయాః యమనియమాద్యష్టవిధోపాసనాయాః- అం
గాంగిసముచ్చయేన తస్యా అష్టవిధత్వం అష్టాంగ యజనరూప భగవదా
రాధనరూపాయా వా కారికా ప్రేరికా కారి కాంస్వస్తనయా తనాంకరో
తీతి కారికా- కారీ కారికాయా తనేత్యమరః తాదృశో యః కాకః తస్య ఆరికా
ప్రాపికా పత్న్యోః శరణాగతిం ప్రాపయ్య రక్షికేత్యర్థః స్వస్మిన్నాగ్ద్రోపరాధి
నోఽపి రక్షణశీలేతి యావత్- సా- త్వం- మే- శుభాయాసి - యా నామ- యా
త్వం- పునః- అనామయానాం అదుఃఖగన్ధానాం నిత్యసూరీణాం అయానాం
శుభావహానాం నిరతిశయభగవదనుభవానా మితి యావత్- సమృద్ధిం
అయాః ప్రాపయః యా ప్రాపణ ఇత్యతో లఙ్మధ్యమః - శౌనకశఠకోపా
దీనాం పరిపూర్ణ భగవదనుభవ రూప మోక్షమదా ఇత్యర్థః- తద్వన్మమా
పి తం దద్యా ఏవేతి విశ్వసిమేతి భావః॥౪౬॥ గృహాణేతి ॥ పరమే - హే రమే-
అపాకృతాః- దూరీకృతాః- అపావధికాః- నిరవధికాః- ఆధయః- మనోవ్య
థాః- భక్తానామిత్యర్థః- యయా సా శేషాద్విభాషేతి కప్సమాసాన్తః అధి
కా- సర్వోన్నతా- త్వం- నః- గృహాణ- అరం క్షిప్రం- ఏహి- ఆగచ్ఛ- జడా
అపి తవ నయనానాం- కటాక్షాణాం- అయనస్య- మార్గస్య- అయనాత్-
ప్రాప్తేః- హేతోః- నృణాం- కర్ణోత్సవదాః- వదావదాః తాదృశరసవత్క
వితాకాః- భవన్తీతి శేషః - అహో- ఆశ్చర్యం॥౪౭॥ సేతి ॥ శమదా
భాస్వరాలకా- భాస్వచ్చికురా- దాసానాం- అవనీ- వరః- శ్రేష్ఠః- మహః
ఉత్సవః. తేజో వా యస్యాస్సా- వరమహా ఇతిచ్ఛేదోఽత్ర పక్షే- నారదాదినా
భావితా- ధ్యాతా- సా మా- లక్ష్మీః- దయయా- మాం పాతు। భిన్నవృత్తాను
లోమప్రతిలోమగోమూత్రికాయాం ప్రథమశ్లోకోఽయం ప్రత్యేకం ద్వాత్రిం
శతోఽక్షరఘటితం పఙ్క్తిత్రయం విలిఖ్యాదిపఙ్క్తావయం శ్లోకో లేఖ్యః॥౪౮॥

తద్ద్వితీయశ్లోకో యథా ॥ క్షేమాతాపాప్తిదభాయాకమలా భాసురా లోకా । సాసావానీతరసాహాభువిలూనాపదా తానా ॥ ౪౯ ॥ ఆదిత్యైరర్చ్యేతాగ్ర్యాభాధీమజ్జీవస్తావహ్లాదా । సాలక్ష్మీస్వశ్రీదాక్లేశగ్లాయద్యాతుస్తోమావాసా

సా	మా	మా	పా	తు	ద	య	యా	శ	మ	దా	భా	స్వ	రా	ల	కా	దా	సా	వ	ని	వ	ర	మ	హా	భా	వి	తా	నా	ర	దా	ది	నా
క్షే	మా	తా	పా	ప్తి	ద	భా	యా	క	మ	లా	భా	సు	రా	లో	కా	సా	సా	వా	నీ	త	ర	సా	హా	భు	వి	లూ	నా	ప	దా	తా	నా
ఆ	ది	త్యై	ర	ర్చ్యే	తా	గ్ర్యా	భా	ధీ	మ	జ్జీ	వ	స్తా	వ	హ్లా	దా	సా	ల	క్ష్మీ	స్వ	శ్రీ	దా	క్లే	శ	గ్లా	య	ద్యా	తు	స్తో	మా	వా	సా

సుఖబోధాయ పునర్లిఖితేయం ప్రతిలోమగోమూత్రికా

సా	మా	మా	పా	తు	ద	య	యా	శ	మ	దా	భా	స్వ	రా	ల	కా	దా	సా	వ	నీ	వ	ర	మ	హా	భా	వి	తా	నా	ర	దా	ది	నా
ఆ	ది	త్యై	ర	ర్చ్యే	తా	గ్ర్యా	భా	ధీ	మ	జ్జీ	వ	స్తా	వ	హ్లా	దా	సా	ల	క్ష్మీ	స్వ	శ్రీ	దా	క్లే	శ	గ్లా	య	ద్యా	తు	స్తో	మా	వా	సా

వ్యా॥ క్షేమేతి॥ భాసురః-ఆలోకః-కటాక్షః యస్యాస్సా-యా-కమలా-క్షేమస్య అతాపస్య చ-ఆప్తిం-ప్రాప్తిం-దదాతీతి-తాదృశీ భా-కాన్తిః-యస్యాస్సేతి విధేయం-భవతీతి శేషః-సా సా లక్ష్మీః-ఆనీతః-ప్రాపితః-రసః-భగవద్విషయకప్రీతిః-అథవా-రసోవైస ఇతి శ్రుతిప్రతిపాద్యబ్రహ్మ వా- యయా సా-భువి-లూనః-ఛిన్నః-ఆపదాం.ఆతానః-సమూహః-యస్యాస్సా చ భవతీతి శేషః॥ అయమత్ర ఆనులోమ్యేన గోమూత్రికామర్యాదయా వాచనీయశ్లోకః॥ ఇమం శ్లోకం ద్వితీయపఙ్క్తౌ విలిఖ్య పూర్వశ్లోకే ప్రథమాక్షరం అస్మిన్ శ్లోకే ద్వితీయాక్షరం పూర్వస్మిన్ తృతీయమితి క్రమేణ గోమూత్రికారీత్యా వాచనే ప్రథమశ్లోకో భవతి-ఏవం ద్వితీయశ్లోకే ప్రథమాక్షరం ప్రథమశ్లోకే ద్వితీయాక్షరమిత్యాది క్రమేణ గోమూత్రికారీత్యా వాచనే అయం శ్లోకో భవతి॥ ౪౯ ॥ ఆదిత్యైరితి॥ ఆదిత్యైః-దేవైః-అర్చ్యా-ఇతా-ప్రాప్తా-అగ్ర్యా భా-శ్రేష్ఠకాన్తిః యయా సా ధీమతాం-జీవానాం-స్తావైః స్తోత్రైః-హ్లాదా-తుష్టా క్లేశైః-దుఃఖైః-గ్లాయన్-గ్లాయన్ నశ్యన్నిత్యర్థః-యాతుస్తోమానాం- రక్షోబృన్దానాం-ఆవాసః నివాసః లఙ్కా-శ్యర్థః యయా సా-సా లక్ష్మీః-స్వశ్రీదా స్వీయస్య చ మసంపత్ప్రదా భవతీతి శేషః ప్రతిలోమతయా గోమూత్రికాక్రమా

అత్ర ప్రతిలోమతయా గోమూత్రికారీత్యా వాచనీయ శ్లోకోయం॥౫౦॥
మాసవాసరసారావ వరాసారస వాసమా । మాసవాసర సారావవ
రాసారస వాసమా । ఇదమర్ధ భ్రమ యమకం అనులోమ ప్రతిలోమ
గోమూత్రికా చ ॥౫౧॥ పద్మేవాసోప్యహా హాసుమనః కోమలంక్లాన్తి

ద్వాచనీయశ్లోకః॥అస్యార్థఃతృతీయపఙ్క్తౌఇమంశ్లోకంవిలిఖ్యఅస్మిన్ శ్లోకే
న్త్యాక్షరమారభ్యప్రథమశ్లోకేద్వితీయాక్షరంఅస్మిన్ తృతీయంప్రథమేచతు
ర్థమితిప్రతిలోమగత్యాగోమూత్రికారీత్యావాచనే ప్రథమశ్లోకోభవతీవ
మస్మిన్ శ్లోకే ప్రథమాక్షర మారభ్యప్రథమశ్లోకేఉపాన్తంఅస్మిన్ తృ
తీయంప్రథమోపాన్తస్యఏకాన్తరితపూర్వమిత్యాదిక్రమేణప్రతిలోమగ
త్యాగోమూత్రికారీత్యావాచనే-అయంశ్లోకోభవతి- అస్మిన్ శ్లోకత్రయే
పిగతిచిత్రాఖ్యోలఙ్కారః॥౫౦॥మా-ఆసవాసరసారావవరా-సారసవా
సమా-మా-ఆస-వాసరసా -అరా-అవరా-ఆసారసవాసం-ఆ-ఇతిచ్ఛేదః॥
వ్యా॥మేతి॥ అసూయతేఇక్షుభ్యఇతి-ఆసవః- షుఞ్ అభిషవే- ఆసవం-ప
క్వేక్షురసం-అస్యతి-నిరస్యతీతి- ఆసవాసః-ని॥ మైరేయమాసవశ్శీధురిత్య
మరః॥శ్లో॥శీధురిక్షురసైఃపక్వైరాసవస్సభవేదితి॥ తాదృశః- యోరసః-
సయస్యతాదృశః- ఆరావవరః-సల్లాపశ్రేష్ఠః-యస్యాస్సా- సారసే-పద్మే
వాసం-మినీతేమానయతీతి కర్మణ్యుపపదేమిమీతేః- ఆతోనుపసర్గఇతికా
న్తాట్టాప్ మాఙ్మానేశబ్దేచేతి జౌహిభాత్యాదికాత్ తాదృశీసారసవా
సినీత్యర్థః-సారసే-చన్ద్రే-వాసో-యస్యాస్సా-సాచసా। మా- కాన్తిర్యస్యా
స్సా-ని॥అథసారసం। పద్మేనాక్షుఖగేచన్ద్రేతినానార్థరత్నమాలాఅవరా
అవిద్యమానంవరంశ్రేష్ఠంయస్యాఇతిపఞ్చమీబహువ్రీహిః।అనుత్తమా-శ్రే
ష్ఠేతియావత్ -మా-శ్రీః-అరా-రిపౌఆసారసవాసంఆబ్రహ్మకల్పవాసరం
స్యతీతివాసరసా-వాసరనాశినీరాత్రిరిత్యర్థః కాళరాత్రిరితియావత్ -మా
ఆస-లజ్జాం-నజగామేతికాకుః జగామైవేతిభావః- తదేవప్రత్యభిజ్ఞాయ
ఆ-ఇతిస్మరణార్థఃప్రయుక్తః-మా-ఇతిసమయపరోవాఅసగతిదీప్త్యాదానే
ష్వితత్యతోభావాదికాల్లిట్ అతఃఅన్తేర్యాభావోనుఇదంఅర్ధభ్రమయమక
మనులోమప్రతిలోమగోమూత్రికాచ-ఇదంచఆనులోమ్యేనప్రాతిలోమ్యే
నగోమూత్రికారీత్యావా- వాచనేప్యేక రూపమిత్యతిదుష్కరం చిత్రం

కృత్తే । పద్మేవాసోప్యతిమృదుతనోస్సాహసేనేతిసిద్ధే । ఆయాసిత్వంన కథమధునాచిత్రకూటాశ్మచారా । దాయాసీస్త్వంతదిహకృపయాసాహసంసహ్యతాంమే ||౧౧|| నియతంనమాంసి విదధీమహితే నిగమప్రతీప మనసామహితే।జగదమ్బజమ్భరిపుణామహితేమునయోజపన్తి తవనామ

ఇదంఅర్థభ్రమయమకం

మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ
వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా
మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ
వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా

ఇయంఅనులోమప్రతిలోమగోమూత్రికా

మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ	వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా
మా	స	వా	స	ర	సా	రా	వ	వ	రా	సా	ర	స	వా	స	మా

చతురక్షరీచ||౧౦||పద్మేఇతి హేపద్మే అతిమృదుతనోః-తేసుమనః-కోమలం పుష్పవన్మృదుళంవాసఃస్థానమపిక్లాన్తికృత్ కాఠిన్యేన ఘర్షణక్లేశావహంఅహోతిఖేదే- అతఏవ-తే-పద్మేవాసోపి పంకజవాసోపిసాహసే-నైవదుష్కర ప్రవృత్తిసంరంభేణైవేతి ఇత్థంసిద్ధే నిశ్చితేసతి అధునాచిత్రకూటస్యగిరేరశ్మనిచారాత్సఞ్చారాత్-ఆయాసిత్వం అత్యంతఖేదిత్వం కథంఅయాసిఃమహత్సాహసిక్యమితిభావః - ఆశ్రితపరిత్రాణోత్కటాశయాత్తదపిసోఢమితిభావః- తత్తస్మాత్ ఇహగ్రన్థస్థ కఠినవచసిమేసాహసంత్వద్గోచరత్వా పాదనరూపంకృపయాసహ్యతాం మమాశ్రితత్వావిశేషాదశ్మనోప్యతికఠినేమద్వచసిసఞ్చరణంమద్రక్షణాయక్షమస్వేతిభావః||౧౧|| నియతమితి|| నిగమప్రతీపమనసాంవేదవిరుద్ధబుద్ధీనాం అహితేఅనిష్టకారిణి-జంభరిపుణాఇన్ద్రేణమహితే-పూజితే- హేజగదమ్బ తే-తుభ్యం--నమాంసిప్రణామాన్ విదధీమహికుర్యామ-విధూర్వాద్దుధాఞః కర్తరివిధౌలిఙుత్తమబహువచనంహియతః- తేప్రసిద్ధామునయఃపరాశరాదయఃతవనామజపన్తి- త్వన్నామజపేనపురుషార్థసాధనాయత్వాముపాసతఇతిభావః||౧౩|| భయేతి ||హుతభుజఃఅగ్నేరప్యుష్ణయాఅతీతి

హితే॥౫౩॥ భయానకమలాలయన్నతిభయేన జిహ్వామిమాం। స్తవైర్ణకమ
లాలయంహుతభుగుష్ణయాతృష్ణయా । భజేయకమలా లయంత్వహమి
తఃపరంతన్మహే । ధుతాధికమలాలయంనహిభజన్తియత్సంశ్రితాః॥౫౪॥
హయరూపధరోయఆసమస్తేశ్రితలోకఃకలయామునాసమస్తే।జుషతేధిష

ప్రవమేత్యర్థః-తృష్ణయాధనాయయా-నతిభయేనప్రణామభీత్యాఇమాంజి
హ్వాంరసనాం స్తవైఃకదర్యవిషయస్తోత్రైః - కరణైః భయానకానాంనర
కపతనభయావహానాం మలానాం పాపానా మాలయంస్థాన భూతం
కం పురుషంనాలాలయంన ప్రాపయంగత్యర్థాల్లలతేర్ణ్యన్తాల్లఙుత్తమః-
అణౌకర్త్ర్యాజిహ్వయాణౌకర్మత్వం జల్పాద్యర్థాల్లలతేర్ణ్యన్తాజ్జల్పతిప్రభృ
తీనాముపసంఖ్యానాదణౌకర్త్ర్యాజిహ్వయాణౌకర్మత్వంవాఇత్థంధనాయ
యా-పాపిష్ఠకదర్య స్తవైర్జిహ్వయాసర్వముపస్పృత్య పాపోభూవమితి తత
త్పరిహారాయాతఃపరంశ్రియః - పతింశరణంభజామీత్యాహ- భజేయేతి-
ఇతఃపరస్తు అహం కమలాలయంశ్రీనివాసంతన్మేఽలింగవిపరిణామేన
చపద్మాలయాన్త్వాఞ్చతన్మహేతదీ మోత్సవేభజేయ శరణమితిశేషః-
హియతఃయత్సంశ్రితాఃయయోరాశ్రితాః- ధుతాన్యధికానిమలానిపా
పానియైస్తథాభూతాస్సన్తఃలయం నాశందుఃఖమితియావత్ నభజన్తి-
నహ్యేతత్సంశ్రయణంకదర్యశ్రవణవద్భీతి పాపాదిహేతుః - ప్రత్యు
తతన్నివృత్తిపూర్వకపరమసుఖ హేతురితిభావః।హుతభుగుష్ణయాతృష్ణ
యా అతిభయేన స్తవైరిమాంజిహ్వాం ॥ అలాలయన్ ॥ లాలారహితం
కుర్వన్ - అనవరతస్తవనేనజిహ్వాం శుష్కీకుర్వన్నిత్యర్థః- సృణికాస్యన్ది
నీలాలేత్యమరః-భయానకం-అర్థిజనభీషణం- కంవాపురుషంనాలాలయం
నతోషితవానస్మి- సర్వమపిమహతాప్రయత్నేనసంస్తూయ- నకించిదపి
ప్రయోజనంలబ్ధవానస్మీత్యర్థః-లాలయతేఃలఙి - ఉత్తమపురుషైకవచనం-
కమలాలయంమహఃభజేయసేవేయ- తదామహఇతిపాఠఃయత్సంశ్రితాః
ధుతాధికమలాః- నిరస్తసమస్త కల్మషాస్సన్తఃలయంసంసారపవ ఉక్షీ
ణత్వంనహిభజన్తీతివ్యాఖ్యాన్తరం ॥౫౪॥ హయేతి॥ హేదేవి - శ్రితలో
కాన్ ఆశ్రితజనాన్ లాతి గృహ్ణాతీతి లాఆదాన ఇత్యతః- కర్మణ్యుపప
దే ఆతోనుపసర్గఇతి కాన్తాట్టాప్ తాదృశ్యాభవద్దృశాత్వత్క- టా

ణాని శాసమస్తే దురితే దేవి భవద్దృశా సమస్తే ॥౫౫॥ జననితటిత్ప్రభవపు
షే ప్రభవపుషే సమ్పదాం నమస్తుభ్యం । వశితవృషాచలవిభవే చలవిభవే
మాం ప్రవర్తయే థాః ॥ ౫౬ ॥ భృతసుఖవారిజనిలయం వారిజని
లయం రమాభిధం జ్యోతిః । హృదయ సదా నమ మహితం నమ మహితం త
దితరేషు పతనం తే ॥౫౭॥ ప్రపదనభారత్యాగో భారత్యాగోస్మ్యఖస్య మే
సోఢ్వా । కమలే రక్షసి కలితో రక్షసి కలితోగ్ర దుష్కృతే భయదా ॥౫౮॥ కృ

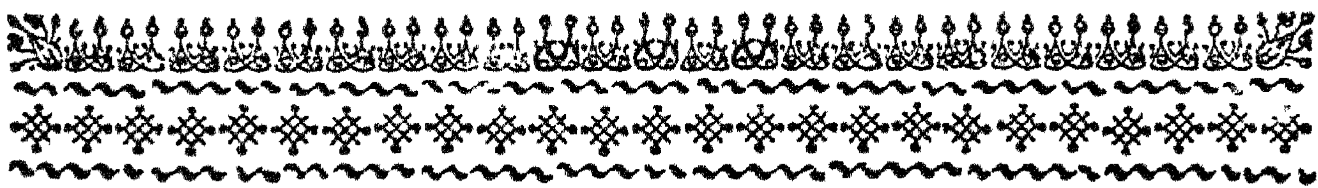
షేణ సమస్తే దురితే పాపే అస్తే నిరస్తే సతి తే సంబన్ధీ త్వద్దాస ఇతి యావత్
యః పరమపురుషః మస్తే శిరసి హయరూపధరః అశ్వాకృతిభృత్ హయగ్రీ
వ ఇతి యావత్-ఆస అదీప్యత అసగతిదీప్త్యాదానేష్విత్యతో లిట్ అమునా
దేవేన సమస్త ధిషణావికాస సంజ్ఞానాభివృద్ధిం జుషతే భజతే ॥౫౫॥ జననీతి॥
హే జనని- తటిత్ప్రభం విద్యుత్సమానశోభం వపుః శరీరం యస్యాస్తస్యై
సమ్పదాం మోక్షపర్యన్త కైంకర్యసమృద్ధీనాం ప్రభవం ఉత్పత్తిం పుష్ణాతీతి
ప్రభవపుట్ ఇతి క్విప్ తాదృశే చ వశితః వశీకృతః-వృషాచలవిభుః వేఙ్కటేశః
యయా తాదృశే చ తుభ్యం నమః కిమర్థమిత్యత ఆహ అచలే ఇమాం అచలవిభ
వే స్థిరభూతముక్త్యైశ్వర్యే ప్రవర్తయేథాః - అకర్మకాత్ప్రపూర్వాద్వృ
తేర్ణ్ణావిఘాలిజ్ ॥౫౬॥ భృతేతి॥ హే హృదయ-మమ మానస-త్వమితి శేషః సు
ఖం వారయతీతి సుఖవారిణీ తాదృశీ యా జనిః సంసారః మోక్షవిరోధీ యః
ప్రకృతిసంబన్ధ ఇత్యర్థః తస్య లయః నిశ్శేషనివృత్తిః- భృతో యేన తాదృశం
భృతానాం స్వాశ్రితానాం సుఖవారిజనేర్లయస్థానభూతమితి వా హృతేతి
పాఠే హృతసుఖవారిజనిలయః-అపహృతసుఖవిరోధిజననమరణమితి। వా
రిజనిలయం పద్మనివాసం రమాభిధం లక్ష్మీనామకం మహితం-పూజ్యతమం
జ్యోతిః తేజః కర్మ సదా ముహుః-నమ-ప్రణామం కురు-తదితరేషు దేవతాన్త
రేషు పతనం త్వత్ప్రణిపతనం మమ - హితం ఇష్టహేతుః న భవతి ప్రత్యుత
మదనిష్టపాపకరం స్యాదితి భావః ॥౫౭॥ ప్రపదనేతి॥ హే కమలే - కలితోగ్ర
దుష్కృతే రచితక్రూరపాపే రక్షసి రక్షసి స్త్రీజనే అపి అభయదా హనుమతో
జాతభయనివృత్తిదా త్వం ప్రపదనభారత్యాగో ద్వయవచనాది రూపప్ర
పత్తివాచైవ భారస్య మద్రక్షణభరస్య త్యాగే త్వత్పతౌ సమర్పణే ఉస్మ
ఖస్య ప్రవృత్తస్య మే అగః ఉపాయవిరోధిపాపం సోఢ్వా క్షాన్త్వా కలితః

తహింసారంభాన్తంసారంభాన్తంరమేతవాపాఙ్గం। అర్థితరక్షోపాయే రక్షోపాయేపటోనిధేహిమయి॥౪౯॥జనమనుకమ్పారమ్యాకంపారమ్యా ద్రమేనమోదయసి। కృతహితయాచితాత్రీణాంయాచితాత్రీణాం నిధిస్త్వ మఖిలానాం॥ * * * * * * * * * * * * * * (౮౦)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
చిత్రస్తబకో ద్వావింశః

పాపాత్- మామితిశేషః రక్షసి॥౪౮॥ కృతేతి॥ రక్షోపాయే ఆశ్రితవిరోధి భూతరాక్షసనాశేసటోసమర్థే - హేరమేత్వంకృతః హింసారంభస్య పాపప్రవృత్తేరన్తోయేన తాదృశంసారం ప్రవాహంయథాతథా భాన్తం ప్రకాశమానంభాతేశ్శతరద్వితీయాన్తంతవాపాంగం కటాక్షం కర్మ అర్థితో పేక్షితః రక్షోపాయః స్వరక్షాభూతమోక్షోపాయః యేన తాదృశేమ యినిధేహినిక్షిప॥౪౯॥ ఏవంబన్ధయమకాది శబ్దచిత్రాణిప్రదర్శ్య తేషాం లక్ష్మీకృపాయత్తత్వ మనుసన్ధాయతదాయత్తైరేభిస్తవఏవ విచిత్రశక్తేః ప్రీతిర్భవతీతిప్రతిపాద్యస్తబకంసమాపయతి॥ జనమితి॥ హేరమే అనుకంప యాదయయారమ్యాసర్వైస్స్పృహణీయాత్వంపారమ్యాత్ మహిమ్నా కంనమోదయసిసర్వంఐశ్వర్యేణ-ప్రీణయసీత్యర్థః-యాత్వంకృతం హిత స్యఇష్టోపాయస్యయాచిత్రంయాచితృత్వంయాచితృశబ్దాదిగన్తాచ్చ లఘు పూర్వాదితిభావేకర్మణివాఅణ్-మైస్తేషాంఅఖిలానాం తత్తత్ఫలాకాం క్షిణామితియావత్- చిత్రాణాంతత్తద్విచిత్రఫలానాంనిధిః- నిక్షేపభూ తాఅసీతిశేషః-అసంభావితాద్భుతానేకఫలదాయినీతిభావఃతత్రఇదశ్చి త్రరచనమపిత్వదీయచిత్రనిధిత్వకృతమేవేతిత్వత్ప్రీతిరేవాస్యప్రధానమితి సిద్ధమితిబోద్ధ్యం॥ (౮౦)

ఇతిశ్రీకాశికోత్తం సభూమ్నాశబ్ద విద్యాసుధీమణి నాగోపాలా
చార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీ సహస్ర గ్రన్థ వ్యాఖ్యాయామ్
చిత్రస్తబకో ద్వావింశః

శ్రీరస్తు.

సఙ్కీర్ణస్తబకప్రారంభః

సమస్తగుణవిస్తారసమావేశనివేశనమ్। వన్దేరవిన్దనిలయంవరదం పరదైవతమ్॥౧॥ ఔదార్యశేవధిరనిన్దితకాన్తిసిన్ధురోజఃప్రసాదనిధిరుజ్వలసౌకుమార్యా। వైదర్భిరీతిరివవారిధిరాజకన్యేశ్లాఘాపదం భవసిసా

సఙ్కీర్ణస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

ఏవంలక్ష్మ్యాః ఆశ్రిత రక్షణోపయుక్త కారుణ్యాదీన్ప్రత్యేకం ఉపవర్ణ్యభగవతఇవాస్యాఅప్యసంఖ్యేయ కల్యాణ గుణత్వం పరతత్వాసాధారణం స్తబకేనవర్ణయతి।సమస్తేతి।భగవతియేయేవాత్సల్యసౌశీల్యాదయఃపుంస్త్వాసాధారణాతిరిక్తాః- తేషాంసర్వేషాం- గుణానాంయోవిస్తారః- వైశాల్యంఅనవధికాతి శయ ప్రకర్ష ఇతియావత్- అనవధికాతిశయాస్సమస్తాయేగుణా ఇత్యర్థః- తేషాంసమావేశస్య సమ్మేళనస్యనివేశనంస్థానంవరదంసర్వాభీష్టదంఅరవిన్దనిలయం పద్మనివాసం పరదైవతం వన్దే-అత్రగుణసమావేశత్వకథనేనసంకీర్ణ గుణత్వబోధనాత్సంకీర్ణస్తబకాఖ్యాయతాస్యసూచితేతిబోధ్యం॥౧॥ ఔదార్యేతి॥ హేవారిధిరాజకన్యే ఔదార్యస్యపరమోదారత్వస్య శేవధిఃనియతవాసభూతాఅన్యత్రఔదార్యరూపస్యఉద్దీపనవిభావస్య శేవధిః-స్థానభూతా అనిన్దితకాన్తీనాంశ్లాఘ్యశోభానాంసిన్ధుఃసాగరఃఅన్యత్రమితత్వేనశ్లాఘ్యానాం ఉద్భటపదత్వలక్షణకాన్తిసంజ్ఞశబ్దగుణానాంస్థానంఓజః-ప్రసాదయోః లావణ్యసౌవ్యతయోః- నిధిఃనివాసభూతాఅన్యత్రఓజఃసమాసపద భూయస్త్వాభావః ప్రసాదః- కోమలవర్ణత్వంతయోర్నిధిః- ఉజ్వలంప్రకటం సౌకుమార్యంకోమలతనుత్వంయస్యాస్సా అన్యత్ర మృదుబన్ధకోజ్వలాచత్వమితి శేషఃవైదర్భిరీతిరివవైదర్భ్యాదిషుతిసృషురీతిషు ప్రథమోద్దిష్టాగుణయుక్తపదరచనాపి శేషఇవసారవిదాంకవీనాంశ్లాఘాపదం- ఆదరవిషయోభవసీత్యర్థః- యదాహుః-రీతిర్నానుగుణాశ్లిష్టపదసంఘటనామతేతి- బన్ధపారుష్యర

రవిడాంకవీనాం॥ ౭॥ ఆరమ్భమేత్యమహనీయమమోఘయత్నా ప్రాప్త్యా
శయాశ్రితపదావరమేపితస్య। నిత్యంఫలం కలయసేనియతాప్తిభాజానా

హితాశబ్దకాఠిన్య వర్జితా - నాతిదీర్ఘసమాసాచ వైదర్భీరీతి రిష్యత
ఇతిచ-అత్ర ప్రథమ విశేషణద్వయేన ఉక్తంరీతిసామాన్య లక్షణం అన
న్తరవిశేషణద్వయేన ఉక్తంవైదర్భిలక్షణ ఇచ్ఛదర్శిత మితిబోద్ధ్యం ॥ ౭॥
ఆరంభమితి॥ హేలక్ష్మిత్వమితి శేషః- నాటకకలాయాఃనాటకప్రయోగ
స్యపరిపాటికేవశైలీవమహనీయం ఆరంభం భక్తిప్రపత్తి లక్షణమోక్షో
పాయారంభంపురుషకారకృత్యేన అపరాధిభిరభిగన్తవ్యభగవ త్సమీప
ప్రాపణమితియావత్ - అన్యత్రబీజాఖ్యార్థప్రకృతేః అవస్థాభూతంనా
యకవ్యాపారస్యస్వరూపాత్కించిదుచ్చానత్వలక్షణమారంభాఖ్యంము
ఖసన్ధ్యంగఞ్చఏత్యప్రాప్యఅమోఘయత్నా అవితథ పురుషకారతయా
సిద్ధభగవదభిగమనప్రయత్నాసతీఅన్యత్రబిన్ద్వాఖ్యార్థప్రకృతేరవస్థాభూ
తంకార్యసమ్పాదనయోగ్యతాలక్షణం ప్రయత్నాఖ్యంప్రతిముఖసన్ధ్యం
గంతదమోఘంఅవాన్తరఫలజనకం యస్యాస్సాసతీ-పరమేపి పరమపదే
పిప్రాప్త్యాశయాఆశ్రితఃపత్ పాదః-పదంఘ్రిశ్చరణోస్త్రియామిత్యమరః
యస్యతాదృశేనఅన్యత్ర ప్రాప్త్యాశాఖ్యం ప్రతిబన్ధకోప నిపాతేనశంక్య
మానత్వలక్షణం పతాకాఖ్యార్థప్రకృతేరవస్థాభూతం గర్భసన్ధ్యంగంతే
నపరమేప్రధానఫలేపిశ్రితపదాప్రాప్తసఞ్చారేణప్రాప్తవ్యవసాయావాని
యతాప్తింత్వదీయనిత్యసంబద్ధం-నియతాప్త్యాఖ్యంప్రకర్యాఖ్యార్థప్రకృతే
రవస్థాభూతంవిమర్శసన్ధ్యంగంప్రతిబన్ధకనివృత్త్యా కార్యనిశ్చయ లక్షణ
ఇచ్ఛభజతీతితాదృశేనచనాథేనభగవతానాయకేనచ ప్రయోజ్య కర్త్రాత
స్యప్రపన్నస్యనిత్యంశాశ్వతంఫలం మోక్షాఖ్యంతస్యప్రయోక్తుః కార్యా
ఖ్యార్థప్రకృతే రవస్థాభూతం - నిర్వహణసన్ధ్యంగంఫలాగమాఖ్యంసమ
గ్రఫలనిష్పత్తిలక్షణఞ్చకలయసే కారయసేతథాచోక్తందశరూపకే- బీజ
బిన్దుపతాకాఖ్యాఃప్రకరీకార్యలక్షణాః- ఆరంభయత్నప్రాప్త్యాశానియ
తాప్తిఫలాగమాః అర్థప్రకృతయఃపఞ్చపఞ్చావస్థా సమన్వితాః - యథా
సంఖ్యేనజాయన్తేముఖాద్యాఃపఞ్చసన్ధయఇతిఅన్యత్రపఞ్చసన్ధిలక్షణంము
ఖంప్రతిముఖంగర్భస్సావిమర్శోపసంహృతిరితి తత్రారంభబీజసంబన్ధస్య

ఢేన నాటకకలాపరిపాటికేవ॥౩॥ వ్యాప్త్యాప్రసిద్ధాశ్రితపక్షపాతాబా
ధానభిజ్ఞా ప్రతిపక్షశూన్యా । సమీహితంసాధయసిధ్రువంనః సద్ధేతువ
ద్దుగ్ధపయోధికన్యే ॥౪॥ ప్రకృతిరుచిరమూర్తిః ప్రత్యయానాంవిధాత్రీ।

ముఖసన్ధిత్వమిత్యాదిద్రష్టవ్యంఆరంభాదీనాంలక్షణంఔత్సుక్యమాత్రమా
రంభఃఫలలాభాయభూయసే ప్రయత్నస్తుఫలాప్రాప్తౌవ్యాపారోఽతిత్వ
రాన్వితఃఉపాయాపాయశంకాభ్యాంప్రాప్త్యాశా కార్యసమ్భవః । అపా
యాభావతః- కార్యనిశ్చయోనియతాప్తికా- సమగ్రఫలసమ్పత్తిః- ఫలా
గమఉదాహృతఇతివర్ణితంబోద్ధవ్యం.ఏకేనప్రయోజనేనాన్వితానాంకథా
నామవాన్తరప్రయోజనసంబన్ధరూపసన్ధిలక్షణ ఇచ్ఛప్రకృతానుగుణమితి
బోద్ధ్యం ॥౩॥ వ్యాప్త్యేతి॥ హేదుగ్ధపయోధికన్యేవ్యాప్త్యావిభుత్వేనఅన్య
త్ర హేతుసాధ్యయోస్సాహచర్యనియమరూపేణప్రసిద్ధాశ్రుత్యాది సిద్ధా
మహానసాదిదృష్టాన్తావగతా చ-ఆశ్రితేషుపక్షపాతోయస్యాస్సాసప్తమీ
విశేషణఇతిసప్తమ్యన్తస్యపూర్వనిపాతఃతతఏవలింగాద్వ్యధికరణబహు
వ్రీహిః-అన్యత్రఆశ్రితఃప్రాప్తః పక్షపాతఃపక్షసంబన్ధః యయాసాపక్షధ
ర్మతావతీతియావత్ బాధస్యనిగ్రహస్యానభిజ్ఞాఅజానానా అనుగ్రహై
కశీలేత్యర్థః- అన్యత్ర బాధస్యసాధ్యాభావవత్పక్షాత్మక హేత్వాభాస
త్వస్యానభిజ్ఞాచతల్లేశశూన్యేత్యర్థః ప్రతిపక్షైః విరోధిభిః ఆశ్రితాభిమత
ప్రతిబన్ధకవర్గైశ్శూన్యాతన్నివర్తికేతియావత్- అన్యత్ర- ప్రకృతసాధ్యా
భావవత్సాధకహేత్వన్తరవత్పక్షలక్షణసత్ప్రతిపక్షాఖ్యహేతుదోషశూ
న్యాచత్వమితి శేషః సద్ధేతువత్-వహ్న్యాదిసాధనేధూమాదిహేతువత్-
నః-ధ్రువంస్థిరంసమీహితంమోక్షాఖ్యంసాధయసినిష్పాదయసి॥౪॥ ప్రకృ
తీతి॥ హేపద్మే- ప్రకృత్యాస్వభావేనరుచిరామనోజ్ఞామూర్తిః దివ్యవిగ్ర
హః- యస్యాస్సా- అన్యత్ర- ప్రకృతిభిర్ధాత్వాదిభిఃప్రత్యయవిధ్యుద్దేశ్య
భూతశబ్దైఃరుచిరాశోభమానా- మూర్తిఃధాతుపాఠాదిరూపభాగవిశే
షః- యస్యాస్సాప్రత్యయానాం-అధ్యాత్మజ్ఞానానాంవిధాత్రీ జనయిత్రీ
ఆత్మవిద్యాచదేవిత్వమిత్యాది నాతస్యాస్తత్సాధనత్వావగమాదితిభా
వః-అన్యత్ర ప్రత్యయానాం సనాదీనాంవిధాత్రీగుప్తికివ్యస్సన్నిత్యాది
నాఅనుశాసిత్రీసమధికాసమర్ధ్యాయూధాయా గుణానాం భక్తవాత్సల్యా

సమధికగుణవృద్ధిస్సాధుతామాదధానా । సృజసిపదమజాద్యైరీప్సితం ద్రాగనన్తస్థిరపరిణతిధేయాశబ్దవిద్యేవపద్మే ॥౫॥ అధికరణ విచారారమ్భసీదద్విపక్షం। కిమపివిశదయన్త్యాకృత్స్నవేదార్థతత్వం। గళతిగహనకర్మాలమ్బనంమోహజాలం।కమలముఖిభవత్యాకర్మమీమాంసయేవ॥౬

దీచాంవృద్ధిః-సాయస్యాస్తాదృశీ- అన్యత్రసమధికేప్రాచుర్యేణాధ్యాయాఢే గుణవృద్ధీవృద్ధిరాదైజదేఙ్గుణఇతిపరిభాషితగుణవృద్ధిసంజ్ఞికేవర్ణేయస్యాం సా-సాధుతాం భగవదభిగమనరూపాం మోక్షసాధనానుష్ఠానయోగ్యతాంఆదధానాపురుషకారతయాజనయన్తీ- అన్యత్రశబ్దసాధుత్వం ఆదధానావిదధానాచ-అనన్తాఅపరిమితా- స్థిరానిత్యాచయాపరిణతిఃఫలపరిపాకః మోక్షఇతియావత్ సాధేయాజన్యా యథాతథా భూతా అన్యత్రఅనన్తాః అసంఖ్యేయాః స్థిరాః ఉత్తరకాలానువర్తిన్యః యాః పరిణతయః - ఆదేశరూపాః - తాః- ధేయాః - విధేయాః - యస్యాం తాదృశీచ-త్వమితిశేషః- శబ్దవిద్యేవ- అష్టాధ్యాయ్యాత్మకవ్యాకరణవిద్యేవ-అజాద్యైః- అచ్-హల్-ఇత్యాదినామభిఃకరణైః- ఈప్సితం-సుధ్యుపాస్యఇత్యాదిరూపంఅభిమతంపదం- సాధుశబ్దం- అజాద్యైః-బ్రహ్మాదిభిః- ఈప్సితం- అపేక్షితం-పదం-ఐశ్వర్యంచసృజసి- జనయసి॥౫॥ అధికరణేతి॥ హేకమలముఖి- పద్మవదనే-అధికం-భృశం- బహుయథాతథా వారణేషు-యుద్ధేషు- విచారస్య-సంచారస్య- ఆరమ్భే- ఉపక్రమఏవ-సీదన్తః-విశీర్ణాః-విపక్షాః-ఖరరావణకంసమధుకైటభాదయశ్శత్రవః-యేన తాదృశం-కిమపి-అపరిచ్ఛిన్నవిభవం- అన్యత్ర-అధికరణానాం- విషయవిశయపూర్వపక్షసిద్ధాన్తప్రయోజనలక్షణ - పఞ్చాఙ్గకకర్మమీమాంసాన్యాయానాంవిచారస్యవిమర్శస్య ఆరంభే-ఉపక్రమభూతవిషయవాక్యోపన్యాససమయఏవసీదన్తః- శిథిలీభూతాః-విపక్షాః- సిద్ధాన్తవిరోధినః- యస్యతాదృశం- కిమపివైదికాగ్రేసరజైమిన్యాదిపరిగృహీతం- వేదార్థతత్వం- వేదస్యయథావస్థితార్థభూతం- సిద్ధాన్తంశ్రియఃపతి రూపం-సాక్ష్యాదిసిద్ధసర్వతత్వాత్మభూతంచ- విశదయన్త్యా వివిచ్యలక్ష్మీలక్షిత నారాయణస్వరూపతయాచ బోధయన్త్యాభవత్యాకర్మమిమాంసయేవ-పూర్వమీమాంసయేవ-గహనాని- దురవగమాని- కర్మాణి- జ్యోతిష్టోమాదీని-దురితానిచ-ఆలమ్బఃవిషయః- నిదానం-యేషాం తేషాం-సమ్మోహో

చతురాకృతిలక్షణాభిరామా। పరదేవస్యగుణాన్ ప్రకాశయంతీ । ననుదర్శయసేఽపవర్గమార్గంమమశారీరకభారతీవమాతః॥౭॥ సువర్ణశ్రీరమ్యం శుభకరపదర్చంశ్రుతికులం। భవద్రూపంచేదంభవతిమహితం బ్రాహ్మణ

నాం-అజ్ఞానానాం-అవివేకానాంచ- జాలం- గళతి-నశ్యతి॥౬॥ చతురాకృతీతి॥ హేమాతః-చతసృణాం-ఆకృతీనాం- దివ్యమఙ్గళవిగ్రహాణాం-లక్షణైః- కరచరణాదిచిహ్నైః- అభిరామా- మనోజ్ఞా. ఆకృతేశ్చతుర్విధత్వం-వాసుదేవాదివ్యూహచతుష్కేణ స్వయంవ్యక్తసైద్ధాదిభేదేనవా-లయభోగాదిరూపేణ వాజ్ఞేయం- అన్యత్ర-చతుష్ప్రకారైర్లక్షణైః-అధ్యాయైః- అభిరామా-శోభమానా- పరదేవస్య-పరబ్రహ్మణః-గుణాన్-జ్ఞానశక్త్యాదీన్- ప్రకాశయన్తీ- ఆశ్రితరక్షణాయ - దయావర్ధనేన- గుణానాందోషభావపరిహారేణశ్లాఘ్యాంకుర్వతీత్యర్థః- యథోక్తమాచార్యైః దయాశతకే॥శ్లో॥ వృషగిరిగృహమేధిగుణాబోధ బలైశ్వర్యవీర్యశక్తిముఖాః। దోషాభవేయురేతేయదినామదయేత్వయావినాభూతా ఇతి॥ అన్యత్ర-ఉపనిషద్వాక్యార్థనిర్ణయముఖే నతత్తద్వాక్య సిద్ధకల్యాణ గుణాన్-బ్రహ్మణఉపబ్రహ్మయన్తీత్యర్థః- త్వమితి శేషః- శారీరకభారతీవబ్రహ్మమీమాంసేవమమఅపవర్గమార్గం- మోక్షోపాయవిశేషందర్శయసే- ప్రపత్తింనిష్పాదయసీత్యర్థః- అన్యత్రనానాశబ్దాదితిసూత్రవిశేషేణ భక్తివిలక్షణతయాప్రపత్తింప్రకటయ్యతాంనిష్పాదయసీత్యర్థః॥౭॥ సువర్ణేతి॥ హేతటినీజానితనయే- సముద్రపుత్రి-శ్రుతీనాం-వేదానాం-కులం-సమూహః ఇదం-భవద్రూపంచ- తవదివ్యవిగ్రహశ్చ-సువర్ణస్య- శ్రియా-శోభయా-రమ్యంహృద్యం- సుష్టు-స్వరాదిభిర్భాసురాణాం- వర్ణానాం- అక్షరాణాం-శ్రియా-సమృద్ధ్యా- రమ్యంచ-శుభకరీ-మఙ్గళావహా-పదర్చా-పాదపూజా-యస్యతాదృశం- శుభకరాణిపాపాపహాని- పదాని- జప్యమానాని-యాసు-తాదృశ్యఃఋచః-మన్త్రరూపాః-యస్మిన్తథాభూతంచ అత్రఋక్పూరిత్యాదినా సమాసాన్తః- అకారప్రత్యయః- బ్రాహ్మణానాం-ద్విజానాం-మన్త్రవివరణభాగానాంచ- గణైః-మహితం-స్తుతంచ భవతి-పరన్తు-ఇయాన్విశేషఇత్యాహ- తయోరితి-తయోః- శ్రుతికులభ

గతైః। తయోరిత్థం భేదస్స్ఫురతి తటినీజానితనయే। బుధైరధ్యేయం జడమతిభిరధ్యేయమితి చ॥౮॥ వ్యాకోచవారిజధరాం ద్విజరాజసేవ్యామవ్యాహతామమృతశైవలినీమివ త్వాం। నిస్సీమసంసృతి నిదాఘవిదాహతప్తాః। కేచిత్సుధాబ్ధితనయే కృతినో భజన్తే॥౯॥ వాత్సల్యం తవ రాఘవప్రణయిని వ్యాచష్ట కాకాసురశ్శక్తిం దుర్ఘటసాధనీం హనుమతశ్శీత స్స వాలానలః। ఔదార్యం త్వదపాఙ్గలబ్ధవిభవోల్లాసా మహేన్ద్రాదయః। కారుణ్యం కృ

వస్విగ్రహాయోః- బుధైః- పణ్డితైః- అధ్యేయం-స్మర్తవ్యం అధిపూర్వాదిజ్ స్మరణ ఇత్యతః- కర్మణ్యచో యత్ -ధ్యాతుమశక్యమితి వా త్వమాప్రపంఏకమితి- అపరస్తుశ్రుతికులం- జడమతిభిః- అజ్ఞైరపి-అధ్యేయం-అధ్యేతవ్యం- అధ్యేతుంశక్యమిత్యధిపూర్వాదిఙధ్యయన ఇత్యతః-కర్మణ్యచో యత్- ఇతిచ హేతోః- ఇత్థం భేదః-ఉక్తప్రకారో భేదః-అవిశేషః స్ఫురతి॥౮॥ వ్యాకోచేతి॥ పద్మే హే సుధాబ్ధితనయే- ఇదం హేతుగర్భం- తత్త్వాదేవేత్యర్థః- వ్యాకోచానాం-ఫుల్లానాం- వారిజానాం-పద్మానాం ధరాం-భూమిభూతాం- నిస్సీమా-అపారా- యాసంసృతిః-సైవనిదాఘః గ్రీష్మః- తేన- యోవిదాహః- తేనతప్తాః-ఖిన్నాః-కేచిత్కృతినః-సమర్థాః ద్విజరాజైః-పరమర్షిభిః- సేవ్యాముపాస్యాం- అన్యత్ర-పక్షిరాజైః-హంసాదిభిరాశ్రితాం- అవ్యాహతాం- అబాధాం-అన్యత్ర.కూలోపరోధాభావాదపారాం త్వాం -అమృతశైవలినీమివ సుధామయస్రవన్తీమివ మోక్షాఖ్యసుధాకారస్రవన్తీమివవా- భజన్తే- ప్రపద్యన్త ఇత్యర్థః ॥౯॥ వాత్సల్యమితి॥ హే రాఘవప్రణయిని రామపత్ని- కాకాసురః-తవ వాత్సల్యం ప్రపన్నప్రేమపారవశ్యం. వ్యాచష్ట-వ్యాఖ్యాతవాన్- శీతః హనుమతస్సమ్బన్ధీ-సః-వాలానలః-రక్షోభిరారోపితః- తవ దుర్ఘటస్య- అఘటితస్య-సాధనీం-ఘటనీం- శక్తిం-వ్యాచష్ట-త్వదపాఙ్గేన హేతునా - లబ్ధాః విభవోల్లాసాయైస్తే-మహేన్ద్రాదయః- ఔదార్యం-శ్రుతిసిద్ధం- మహావదాన్యతాం వ్యాచక్షతేతి వచనవిపరిణామః-విగుణాః-సాధనానుష్ఠానోపయుక్తజ్ఞానాదిరహితాః-అతఏవ కృపణాః- అథాపి నిర్హేతుకం-అస్మదీయవ్యాపారభరస్వీకారే తన్నిరపేక్షం- త్వయేతి శేషః-రక్షితాః- మోక్షోపాయసాధనే

షణ్ణావయంతువిగుణాని న్హైతుకంరక్షితాః ॥౧౦॥ దోషౌఘశ్శరణంజగా మగుణతామాదిత్సురంగానితే । కౌటిల్యం కచపిభ్రువౌకఠినతాంకల్యా ణివక్షోరుహౌ।దారిద్ర్యంబతమధ్యభాగమధరంరాగ స్తమఃకున్తళం।చా ఞ్చల్యందృశమమ్బమన్దగతితా పాదౌచమార్ధ్వంముఖం ॥౧౧॥ కృత స్త్వ యా దేవికృపాకటాక్షలేశైరహంశ్లోకకృదర్భకోఽపి । అహంపరం శ్లోక

నవత్త్రాభయాః- వయస్తు-కారుణ్యం- స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖ నిరాకరణే చ్ఛుత్వంవ్యాచక్ష్మహీతిపురుషవచనయోర్విపరిణామః॥౧౦॥ దోషౌఘఇతి హేకల్యాణి- మఙ్గలగుణైకాస్పదభూతే- అమ్బతవాఙ్గాని- కర్త్రాణి-దో షాణాం-ఓఘః- సమూహః-గుణతాం- శ్లాఘ్యతాం-ఆదిత్సుః-స్వీకర్తుమి చ్ఛుస్సన్-శరణం- నివాసం-రక్షకంచ-విధేయం- జగామ- తదేవోపపాద యతి-కౌటిల్యమితికిమపి- కౌటిల్యం-జిహ్మత్వం-భ్రూగుణభూతవక్రాకా రతాతవభ్రువౌ- కర్మణీ-జగామ- వక్షోరుహౌస్తనౌ - కర్మణీతు-కఠిన తా-నిర్దయతా- తద్గుణకారిన్యంచజగామ- దారిద్ర్యం- నిర్ధనత్వంశూన్య తాపర్యవసీతకార్శ్యంచ-తవ - మధ్యభాగం- ఉదరదేశం- జగామ-రా గః-విషయప్రీతిః-ఆరుణ్యగుణశ్చ- తవాధరం- జగామ- తమః-అజ్ఞానం-అ న్ధకారశ్చ- నైల్యరూపః-తవకున్తలం- జగామ-చాఞ్చల్యం- అస్థిరత్వం-ఆ శ్రితభయావహం - చఞ్చలస్వభావగుణత్వంచ - తవదృశంనేత్రం-జగా మ-మన్దగతితా- జడరీతితా- హంసవన్మన్దగమనవత్త్వాచ-తవపాదౌ-జగా మ-మార్ధ్వంచమూఢత్వంతు - సున్దరత్వంచ ముఖం-జగామ - ఏవమ న్యత్ర-దోషతయానుభూతానామపి- త్వదఙ్గశరణాగత్యైవాపేక్షితభక్తి గుణభావలాభానుభావాత్ తద్వతామస్మాకమపి-త్వత్ప్రపత్త్యాపేక్షితసి ద్ధిరవశ్యంభవిష్యతీతివిశ్వసిమఇతిభావః- దోషాణామేవత.త్సిద్ధౌ- తద్భా జాం-తత్సిద్ధౌకిమువక్తవ్యమితికైముత్యన్యాయశ్చసూచితఇతిబోధ్యం॥౧౧ కృతఇతి॥ హేదేవి- అర్భకోబాలోప్యహంత్వయా-కర్త్రాకృపాకటాక్షా ణాం-లేశైః- శ్లోకాన్-శతం-సహస్రంవా. కరోతీతి- తాదృశః-కృతః-ర చితః-నైతావదల మిత్యాహ- పరంత్వితి-కిన్తు-అహంశ్లోకకృదితిఔపనిష దవాక్యసిద్ధంపదద్వయం-అభీక్ష్ణం-ముహుః-తదుక్తక్రమేణ-త్రివారం-కదా.

కృదిత్యభీక్ష్ణంకదానుగామేయమితిప్రతీక్షే॥౧౨॥ ఆగస్తతిం మేకిమదృశ్య విద్యాంప్రాపయ్య పాస్యబ్ధిసుతే తథాత్వం। సవిశ్వతశ్చక్షురథోక్షజో పినపశ్యతివ్యక్తతమంయతైనః॥౧౩॥ రక్షేతినాథసవిధేతవగాఢముక్తిర్య ద్యుద్గతామమభవేత్తతఏవముక్తిః। ఏతావతిశ్రితమనోరథపూరణేస్మిన్ కృష్ణప్రియేననుతవాపికియాన్విచారః॥౧౪॥ యద్యున్నినీషసియదూద్వహ వల్లభే మాంకర్మాణికారయతదాకలుషోజ్ఝితాని। నైర్ఘృణ్యమేషియది

నుముక్తానుభవదశాయాంగామేయమితిప్రతీక్షే- మోక్షదశాయథాసి ద్ధ్యేత్ తథాయదాకరోషితద్దైవత్వదపాఙ్గలాభేనతుష్యేయమితిభావః౧౨ ఆగ ఇతి॥అబ్ధిసుతే-త్వం-మేఆగస్తతిం-అపరాధవర్గంఅదృశ్యవిద్యాదర్శనప్ర తిబన్ధకమణిమన్త్రాదిరూపశక్తివిశేషవిషయతాం ప్రాపయ్య,నీత్వా-అ ధోక్షజః- భగవాన్-విశ్వతశ్చక్షుస్సన్నపియుగపత్సర్వ సాక్షాత్కారక్షు మస్సన్నపి- వ్యక్తతమం-ప్రకటితంమమ-ఏనః- మత్పాపం-యథానపశ్యతి తథా పాసికిం-పార్శ్వఏవజాగ్రతీ- సదాతిష్ఠసి- కిమిత్యపేక్షా-తస్యా స్తద్వినాభావవర్జనస్యాశ్రితాపరాధానాం- తద్దర్శనార్థజాగ్రత్త్వాసాదృ శ్యాత్తన్నిగరణేనాధ్యవసితరక్షణస్యనిగీర్ణపురుషకారకృత్య తయాధ్యవసి తాదృశ్యవిద్యాప్రాపణహేతుక త్వోత్ప్రేక్షణాద్ధేతూత్ప్రేక్షా- రూప కానుప్రాణితేతిబోధ్యా॥౧౩॥ రక్షేతి॥ నను కృష్ణప్రియే-నాథస్యభర్తుస్స విధే-ఇమంజనం-రక్షేతి-గాఢందృఢంయథాతథా- తవఉక్తిః- వాక్యం-ఉ ద్గతా-ఉత్థితాయది- తతఏవ- తావతైవమమముక్తిర్భవేత్ - అవశ్యంసి ధ్యేత్- అస్మిన్ఛ్రితస్య- ఆశ్రితస్యమనోరథపూరణే భిమతనిర్వహణే ఏ తావతిసతినతుతతోధికప్రయాససాధ్యేసతీత్యర్థః- తవవిచారః-కియాన్ అత్యల్పః- విమర్శే- విచారఏవ- నేతిభావః॥౧౪॥ యదీతి॥ హేయదూద్వ హవల్లభే- మాం-ఉన్నినీషసియది-ఉన్నేతుం-ఊర్ధ్వగమనరూపమోక్షం ప్రాపయితుమిచ్ఛసియది- తదా-మాం-కలుషోజ్ఝితాని- పాపనిర్ముక్తాని కర్మాణి-సత్కర్మాణ్యేవ- కారయ-కలుషశూన్యకర్మస్వేవప్రేరయేత్య ర్థః-అథవా-నైర్ఘృణ్యం-నిర్దయత్వం-ఏషి- గచ్ఛసియది-తతోపి-నమామే

వానతతోఽపిదూయేనైరాశ్యమేవహిసుఖంనిగదన్తిసన్తః॥౧౫॥ నైవాపవ
ర్గమతిదుర్గమమర్థయే త్వాం । నస్వర్గమప్యన తతోఽప్యచరఞ్చ సౌఖ్య।
మభ్యర్థయే హరిసఖిత్వయిభక్తిమాత్ర మత్రాపిచిన్తయసి చేదథకింకరో
మి ॥ ౧౬ ॥ మాకోపంకురుమాత రేకమధునా జల్పామి ధృష్టోవచ।
శ్శక్తిఃకర్తుమకర్తుమన్యథయితుంజాగర్తి యేయంత్వయి। తల్లేశోమమ
చేదసేత్స్యదమృతంసర్వానసేష్యత్ క్షణాత్। విద్మోనైవముపేక్షసేఘన

నోపతపామి- కుత ఇత్యత ఆహ - నైరాశ్యమాహ - తదానీమితి శేషః-
తవనైర్ఘృణ్యాఇతితదర్థః- సన్తః-సుఖం-నైరాశ్యం-అనపేక్షణీయత్వం-నిగ
దన్తిహి- యతఇత్యర్థః- సుఖమాత్రస్యత్వద్దయాన్వయవ్యతిరేకానువిధా
యిత్వస్యఋషిభిఃస్మరణాదితిభావః ॥౧౫॥ నైవేతి॥ హేహరిసఖి-అప్య-
త్వాం-అకథితంచేతియాచ్యర్థకర్మయోగాత్- కర్మత్వం-అతిదుర్గమం-అ
త్యన్తందుష్ప్రాపం- అపవర్గదుర్గం- మోక్షరూపగహనస్థానం నాభ్యర్థ
యే-నయాచయే- స్వర్గం- నాభ్యర్థయే-తతోఽప్యచరం- స్థిరంసౌఖ్యంచ-
కైవల్యరూపంచనాభ్యర్థయే- కిన్తు-త్వయి-భక్తిమాత్రం-అత్యన్తప్రీతిమే
వాభ్యర్థయే- అత్రాపి-చిన్తయసిచేత్- అథతదాకింకరోమి- కరిష్యామీ
త్యర్థః-త్వద్భక్తిసత్త్వేఐశ్వర్యాక్షరపరమపదానిస్వీకృతదప్పు తివ్యాపారై
కసాధ్యానిసేత్స్యన్తీతితత్రతదీయజ్ఞానశక్త్యాదిక మకిఞ్చిత్కరమితితద్వి
రోధికర్మాపనయనదౌష్కర్యచిన్తాయామపి యువయోర్భరస్వీకారార్థ
భరన్యాసానుగుణభక్తిమాత్రదానేఽపి-కోవిచారఇతిభావః॥౧౬॥ మాకో
పమితి॥ హేమాతః-త్వంకోపంమాకురుఅహంధృష్టస్సన్-అధునాఏకంవ
చోజల్పామి- త్వయియేయంశక్తిః-కర్తుమకర్తుం- అన్యథయితుమన్యథా
కర్తుంచజాగర్తిప్రకాశతే- తస్యాలేశోమమవిషయే- అసేత్స్యచ్చేత్- క్ష
ణాత్సఃసర్వానస్మాన్- అమృతంమోక్షం - అనేష్యత్- భూతేచేతిలిఙ్
నిమిత్తేహేతుహేతుమద్భావేలృఙ్ - ఇయన్తంకాలంమమమోక్షాదానే
తవాశక్తిర్నకారణమితిభావః- ఏవంతర్హిత్వదుపేక్షయైవతదలాభ ఇతి
వక్తవ్యం- నతత్రహేతుంవిద్మఇత్యాహ. విద్మఇతి-ఘనా-పూర్ణా-కృపా

కృపాకస్మాత్త్వమస్మానితి ॥ ౧౭ ॥ సౌన్దర్యస్యనిధిర్ముదాముదయభూస్స
మ్పత్తిమఞ్జూషికాకాన్తీనాం నిలయఃకలాజలనిధిః క్షాన్తేశ్శాన్తస్థలీ
దాక్షిణ్యస్యశరణ్యసద్మకమలేదాతృత్వవిశ్రాన్తిభూరాస్థానీయశసాం
ప్రపాసిసతృషా మాద్యస్య పుంసోధనం ॥ ౧౮ ॥ మోహోన్మూలన

యస్యాస్స-త్వం-అస్మాన్- ఏవముక్తరీత్యాకస్మాద్ధేతోరుపేక్షసే ఇతిన విద్మః- ఉపేక్షాహేతువిశేషంనజానీమఇతిభావః ॥౧౭॥ ఉపేక్షానిమిత్తాభావమేవతస్యాఉపపాదయతి॥ సౌన్దర్యస్యేతి॥ హేకమలేత్వం-సౌన్దర్యస్య-నిధిః- అసి-పతిచిత్తవశీకారేణాశ్రితా పరాధానుగుణనిగ్రహనివర్తనక్షమేత్యర్థః-ముదాం- కైఙ్కర్యజనితసన్తోషాణాం- ఉదయభూః-అసి-సమ్పత్తీనాం-ఐశ్వర్యాదీనాం- మఞ్జూషికా - నిత్యవాసస్థానమసి- కాన్తినాం-నిలయః-భక్తానుభావ్యశోభాస్థానమసి- కలానాం సర్వఫలసాధనవిద్యానాం-రత్నాకరభూతాసి- స్వాధీనసర్వవిద్యేతియావత్- క్షాన్తేః-క్షమాయాః-అన్తఃపురదేశః- అసి-విద్యావిరోధినిగ్రహనివృత్తిరపి త్వదధీనేతిభావః-దాక్షిణ్యస్య-సర్వసమత్వరూపగుణస్యశరణ్యసద్మ- రక్షకగృహభూతాసి- అనేనవైషమ్యహేతుకముపేక్షణమితి నాశఙ్క్యమితిభావః- దాతృత్వస్యదానశీలత్వస్యవిశ్రాన్తిభూః- మహావదాన్యతారూపసీమాస్థానభూతాసి- అనేననలోభహేతుకమితి దర్శితం- యశసాం-నతస్యైకస్యేతిఅనితరనియామ్యత్వకీర్తీనాంఆస్థానీ- ప్రమాణబహుత్వాభిప్రాయంబహువచనం- అనేనపారతన్త్ర్యహేతుకత్వవ్యుదాసః- సతృషాం-సంసృతిఘర్మేణపిపాసూనాం- ప్రపాపానీయశాలాఅసి- సంసారార్ణవతారిణీమితివచనాత్- మోక్షసాక్షాత్సాధనత్వమపి పతివత్సిద్ధమితి భావః-తర్హి- పత్యుఃకథం- సర్వశేషిత్వమిత్యతఆహ - ఆద్యస్యపుంసః-పత్యుర్ధనం-అత్యంతప్రియతమంవస్త్వసి- నిరతిశయప్రియాయాస్తవతత్పారార్థ్యేపి- నిరంకుశపతివాల్లభ్యేవత్వదిఙ్గితాధీనసర్వవ్యాపారత్వాత్ పతిపారతన్త్ర్యం-నస్వాతన్త్ర్య బాధకమితినపూర్వోక్తసర్వశక్తిత్వభఙ్గ ఇత్యుపేక్షాహేతురేవాన్వేషణీయఇతిభావః ॥౧౮॥ తదేవవిశినష్టి॥మోహేతి॥ హేకమలే- మాతః-త్వం-భవజుషాం- సంసారిణాం మోహస్య- అ

మూలికా భవజుషాం మోక్షాధ్వని శ్రేణికా చేతశ్శుద్ధి విశేషసిద్ధ గుళికా చిన్తాతమశ్చన్ద్రికా। విద్యావిభ్రమశాలికాసి కమలే విష్ణోరుగోమాలికా । మాతస్త్వం మమ పారిజాతలతికా మోదామ్బుధేర్వీచికా॥౧౯॥
విపాకః పుణ్యానామపి చ వికచామ్భోరుహరుచాం। వివర్తో హర్షాణాం వితతిరమృతానాం పరిణతిః । వికారః కారుణ్యామృతజలధివీచీపరిషదాం। వికల్పః కల్పద్రోర్జనని తవ వీక్షా విజయతే ॥ ౨౦ ॥ ప్రజ్ఞాలతానాం కిముప

జ్ఞానస్య- ఉన్మూలనీ-నిశ్శేషనివర్తినీ- యా మూలికా ఓషధిః- తథాభూతాసి- మోక్షాధ్వనః- మోక్షమార్గస్య నిశ్శ్రేణికా - అధిరోహిణీ భూతాసి- చేతసః- మనసః-యః శుద్ధివిశేషః- తస్య సిద్ధగుళికా-మణివిశేషభూతాసి చిన్తా-విషయాభిలాషః-సైవతమః- తస్య చన్ద్రికా-జ్యోత్స్నా అసి-విద్యానాం-ఆత్మజ్ఞానసాధనానాం-విభ్రమశాలికా-లీలాగృహభూతాసి విష్ణోః పత్యుః-ఉరోమాలికా-హారభూతాసి-మమ పారిజాతలతికా కల్ప కవృక్షభూతాసి ఆనన్దామ్బుధేః - వీచికా-అవిశ్రాన్తమోదాసీత్యర్థః ॥౧౯॥ అథ తద్వీక్షాయాః సర్వసాధనత్వమాహ॥ విపాక ఇతి॥ హే జనని-తవ-వీక్షా పుణ్యానాం-విపాకః- పరిణతిరూపా విజయతే-సర్వధర్మాణాం-ఫలదానక్షమేత్యర్థః-అపిచ-వికచానాం- ఫుల్లానాం- అమ్భోరుహాణాం - యా రుచః-కాన్తయః- తాసాం వివర్తః- రూపాన్తరభూతా- విజయతే-హర్షాణాం-వితతిః- పుత్రవిత్తాదివిషయవిస్తారసాధనభూతా విజయతే- అమృతానాం- సుధానాం-పరిణతిః- ప్రతిఫలనభూతా-విజయతే-కారుణ్యమేవ యోమృతజలధిస్త్వన్మయీతి భావః- తస్య వీచీపరిషదాం- తరఙ్గపరంపరాణాం-వికారః- అవస్థాన్తరభూతా-విజయతే-కల్పద్రోః కల్పవృక్షస్య వికల్పః-పర్యాయో విజయతే- సర్వేషాం-విధేయతయా విజయత ఇత్యేకే నైవాన్వయో వా- తదా-అపి చేత్యస్య ప్రత్యేకమన్వయ ఇతి బోధ్యం॥౨౦॥ ప్రజ్ఞేతి॥ హే ప్రపఞ్చమాతః లోకజనని- త్వం-ప్రజ్ఞాపివ- లతాః తాసాం- ఉపఘ్నయష్టిః-అవలమ్బయష్టిః- కిం - పనాయతాం - స్తువతాం-పణవ్యవహారే - స్తుతౌ చేతి- వర్తమానే- పన చేత్యతః- గుపూధూపేత్యాదినా ఆయప్రత్యయే-తతస్సనాద్యన్తత్వాత్ - ధాతుత్వే లట్శత్రాదేశః-నవీ

ఘ్నాయష్టిఃపరాయతాంకామగవీనవీనా । ప్రపఞ్చమాతస్త్వమకిఞ్చనా
నాంప్రాణప్రతిష్ఠాపరిమాణకాష్ఠా ॥౨౧॥ అస్మాదృశామభ్యుదయాంకు
రోవానాథస్యపద్మేనయనోత్సవోవా । దివ్యౌషధంవా దురితామయా
నాంపారంపరంవాభవతీభవాబ్ధేః॥ ౨౨ ॥ తాటఙ్కరక్షాంత్రిదశాఙ్గనా
నాం। తరఙ్గిణీజానితపఃఫలంశ్రీః । దారిద్ర్యవిద్రావణ మూలవిద్యాం

నా-అపూర్వా-కామగవీ- కామధేనుఃకిం.అకిఞ్చనానాం- జ్ఞానశక్తివిధు
రాణాంప్రాణప్రతిష్ఠాయాః- ప్రాణరక్షణస్య- ఉజ్జీవనస్యేతియావత్-ప
రిణామస్య-పరిపాకస్య- కాష్ఠా-ఉత్కర్షవిశేషఃకింత్వాం వినా- అకిఞ్చ
నానాముజ్జీవనంనేతి- తదర్థమేవ- త్వత్స్వరూపసత్తేతిభావః॥౨౧॥ అస్మా
దృశామితి॥ హేపద్మే-భవతీ-అస్మాదృశాం-అకిఞ్చనానాం-అభ్యుదయాం
కురోవా-శ్రేయఃప్రరోహఃకిం- నాథస్య-పత్యుః విష్ణోః- నయనోత్సవో
వా-నేత్రాహ్లాదవినోదఃకిం- దురితాన్యేవఆమయాః-రోగాః - తేషాం-ది
వ్యౌషధంవా-అప్రాకృతభేషజంకిం-భవః-సంసారఏవ- అబ్ధిః తస్య-పరం
పారం-ఉత్తరతీరంకింసర్వస్యాప్యస్యత్వమేవ ఫలోపధానహేతురితిభా
వః॥౨౨॥ తాటఙ్కేతి॥ హేశ్రీః-జగన్నాయకస్య- సర్వేశ్వరస్య-జీవికాం-
జీవనహేతుం- ప్రాణనాయికామితియావత్- త్వాం -త్రిదశానాంయాః
అఙ్గనాః- తాసాం- తాటఙ్కానాం-రక్షాం-రక్షాబన్ధనరూపాం- విరో
ధినిరాసేనత్రిదశప్రాణరక్షణాత్తదఙ్గనాసౌమఙ్గల్యరక్షణంఫలతీతి భావః
తరఙ్గిణ్యః- తటిన్యః-జాయాః-పత్న్యః-యస్యతాదృశః- సముద్రఇతియా
వత్ జాయాయానిఙితిజాయాన్తబహువ్రీహేఃనిఙ్ - సమాసాన్త-ఆదేశః-
తస్య-తపఃఫలం- తస్యాఆవిర్భావస్యతపోన్తరేణ దుర్లభత్వాదితిభావః-
దారిద్ర్యస్యవిద్రావణే-దూరీకరణే-మూలవిద్యాంమూలికా ప్రయోగ
కౌశలంచ- ఇన్ద్రాద్యైశ్వర్యప్రదానేనదారిద్ర్యనిరాసఫలోపధానదర్శ
నాదితిభావః॥ జగుః-తుష్టువుః-ఋషయఇతిశేషః-గాస్తుతా-విశ్వతోలిట్

జగుర్జగన్నాయకజీవికాంత్వాం॥౨౩॥ పరిష్కృతింపఙ్కజకాననానాం
పరాయణంనశ్శరణాగతానాం । సన్తశ్శుకస్తధ్వజసున్దరిత్వాంసర్వస్వ
మాహుస్సకలాగమానాం ॥౨౪॥ పరికర్మవినిర్మలంమురారేః ప్రతియ
త్నంపరిబుద్ధశేముషీణాం। భవతీంభవతీక్ష్ణయాతనానామభిచారాహుతి
మాహురబ్ధికన్యే ॥౨౫॥ మునిమానసరాజహంసికావామురభిత్కల్పక
మఞ్జుమఞ్జరీవా । శ్రుతిపఞ్జరదివ్యశారికా వాజననిత్వం గుణరత్నపేటి

కై-గై-శబ్దఇత్యతో వా॥౨౩॥ పరిష్కృతిమితి॥ శకున్తస్య-శుకస్యేవధ్వనిః
శారీరం-యస్యాస్తాదృశీచాసౌసున్దరీచతస్యాస్సమ్బుద్ధిః-లోకవిలక్షణస్త్రీ
త్వాత్రేయమేఇత్యర్థః- త్వాం-సన్తః- పురాణాఋషయః పఙ్కజకాననా
నాం-పద్మాలయసరసాం-పరిష్కృతిం- అలఙ్కారభూతాం- త్వయైవా
ధిష్ఠితతయా-తేషాం- ప్రకాశాతిశయఇతిభావః శరణాగతానాం-త్వా
మేవప్రపన్నానాం-నః-పరాయణం-పరమప్రాపికాం- పరమప్రాప్యాం
చ-సకలాగమానాం- వేదపఞ్చరాత్రరూపాణాం-సర్వస్వం. సారవిష
యభూతాంచ - ఆహుః-వదన్తి - బ్రూఞ్ వ్యక్తాయాం వాచీత్యతో
లట్-బ్రువః- పఞ్చానామాదితఇత్యేతివాదినాం. పఞ్చానాం- ణలాదయః-
పఞ్చబ్రువఆహోదేశశ్చేత్యాహాదేశః-నేధరుసాదేశశ్చ॥౨౪॥ పరికర్మేతి॥
హేఅబ్ధికన్యే-భవతీం-మురారేః-విష్ణోః-వినిర్మలం-అప్రాకృతం- పరికర్మ
భూషణవిశేషం- ప్రతిబుద్ధానాం-జ్ఞానినాం- శేముషీణాం- ధియాం.
ప్రతియత్నం-సంస్కారవిశేషంచ- భవస్య- సంసారస్య-యాః- తీక్ష్ణాః-
క్రూరాః-యాతనాః-పీడాః- తాసామభిచారాహుతిం- అవశ్యం-హిం
సాజననక్షమస్యేన యాగహోమభూతాం చాహుః॥౨౫॥మునీతి॥ హే
జనని-త్వం-మునీనాంయోగినాంమానసానామేవతదాఖ్య సరసాంరాజ
హంసికావాశ్లిష్టరూపకంశ్రేష్ఠహంసీకిం మురభిదః విష్ణోరేవకల్పకస్యసు
రతరోఃమఞ్జుర్మనోజ్ఞాఅప్రాకృతేతియావత్-మఞ్జరీవా స్తబకఃకిం-ఉభయో
ర్మిళితయోరేవసర్వఫలప్రదత్వాదతిభావఃశ్రుతయ ఏవపఞ్జరాణితేషాం
దివ్యాఅప్రాకృతీశారికావాశారిః కింశ్రుతినిగూఢేతిభావః - గుణానాం-
దయావాత్సల్యాదీనాం రత్నపేటికా వామణిగణఖచితమఞ్జూషాకింభ
గవతోపిగుణప్రకాశనంత్వద్గుణప్రకాశాయత్తమితిభావః॥౨౬॥ ప్రతీతి॥

కావా ॥ ౨౬ ॥ ప్రతిసృష్టిరియం తటిల్లతానాం పరిణామోను శిరీషమఞ్జరీణాం । ప్రతిభాతి హ్యాదిత్వదీయమూర్తిః పరివృత్తిర్హరిపత్ని కాఞ్చనానామ్॥ ౨౭॥ ప్రస్తావనా భువనపాలన నాటకస్య ప్రాచ్యా దిశో ధవళిమా భవకాళరాత్రేః । దుర్గర్వసర్వరజనీచర ధూమకేతుః దోషద్రుమస్య పరశుస్తవ దేవి రూపం॥ ౨౮॥ ఆలానయష్టిరసి యోగిమనోగజానాం। ఆశాపిశాచపరిమోచనయన్త్రవిద్యా। కార్తాన్తలోకగమనప్రతిరోధముద్రా

హే హరిపత్ని - విష్ణుపత్ని త్వేన శ్రుతిప్రసిద్ధే ఇయం త్వదీయా మూర్తిః- దివ్యవిగ్రహః తటిల్లతానాం లతాసదృశతటితాం ప్రతిసృష్టిః - సృష్టిభేదో వా- శిరీషమఞ్జరీణాం- కపీతనగుచ్ఛానాం పరిణామోనుసంక్రమవిశేషో వా కాఞ్చనానాం హేమ్నాం పరివృత్తిః అవస్థాన్తరాపత్తిర్వా హ్యాది- ప్రతిభాతి లోకోత్తరలావణ్యాతిశయవత్వాదిత్థమితి నిరూపయితుమశక్యేతి భావః॥ ౨౭॥ ప్రస్తావనేతి॥ హే దేవి స్వామిని తవ రూపం దివ్యవిగ్రహః భువనపాలనం జగద్రక్షణమేవ నాటకం - నృత్తప్రయోగః తస్య ప్రస్తావనా ప్రారంభసమయః సర్వత్ర త్వదభిప్రాయానుసారిత్వాద్భగవత ఇతి భావః భవస్సంసార ఏవ కాలరాత్రిః ప్రళయనిశా తస్యాః ప్రాచ్యా దిశః పూర్వదిశః- ధవళిమా స్వచ్ఛావిరామః సూర్యోదయ ఇవ నిశ్శేష నిరాసికేత్యర్థః- దుష్టః గర్వః యేషాం తే సర్వే రజనీచరాః తేషాం ధూమకేతుః నిశ్శేషవినాశసూచకోత్పాతవిశేషః దోషః- పాపమేవ ద్రుమః తస్య పరశుః ఉన్మూలనహేతుశ్చ భవతీతి శేషః త్వదీయ విగ్రహాగత నిమిషితేంగిత లావణ్యాదిభిరేవ సర్వమేతత్సిధ్యతి నాన్యథేతి భావః॥ ౨౮॥ ఆలానేతి ॥ హే కమలాలయే పద్మనివాసే - కారుణ్యస్య పుణ్యతటినీ గంగాభూతా సర్వానిష్టనివర్తనశీలేత్యర్థః- త్వం ఆశా విషయరాగః- స ఏవ పిశాచః- తస్య పరిమోచనస్య యన్త్రవిద్యా అపనయన యన్త్రవిశేష సదృశీ సతీ కార్తాన్తః- యమసంబన్ధీ యో లోకః తస్య గమనస్య ప్రతిరోధముద్రా ద్వారపిధానరూపా చ సతీ యోగినాం మనాంస్యేవ గజాః- తేషాం ఆలానయష్టిః బన్ధనశృంఖలికేవాపి త్వద్దయమైవ యమదర్శనార్హదురిత నివృత్తిపూర్వక విషయవైరాగ్యే

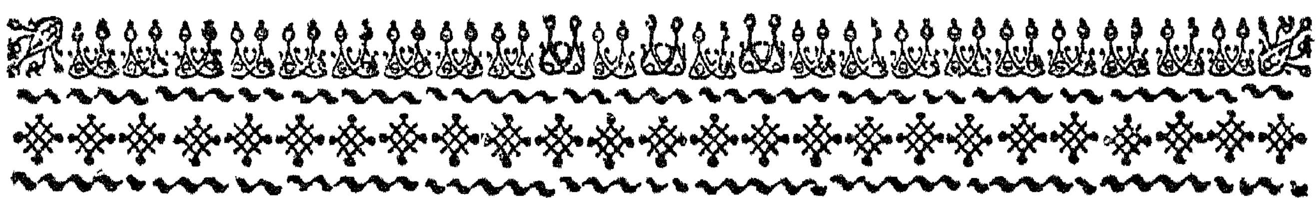
కారుణ్యపుణ్యాతటినీకమలాలయేత్వం ॥౨౯॥ శరదంతమోఘనానాంశా శ్వత సుఖసమ్పదాముపోద్ఘాతం । శరణం వ్రజామి కమలే శౌరివశీకార మూలికాంభవతీం. (30)

ఇత్యాత్రేయ వేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
సఙ్కీర్ణ స్తబకస్త్రయోవింశః

ణప్రాప్యభూతత్వదీయద్ధ్యానప్రవృత్తిర్యోగినామితిభావః॥౨౯॥ శరద మితి॥ హేకమలే- తమాంసిఅజ్ఞానాన్యేవఘనాః మేఘాః తేషాంశరదం శరత్కాలభూతాం-తమోనివృత్తిసమయేకృతోన్నేషామిత్యర్థః-శాశ్వత సుఖస్యమోక్షస్యసంపదాంకైంకర్యసమృద్ధీనాంఉపోద్ఘాతం - ఉపక్రమ సమర్థినీంశౌరేర్విష్ణోర్వశీకారస్యతత్వాదశరణాగతిరూపస్య మూలికాం బుద్ధిప్రదౌషధివిశేషభూతాంభవతీంశరణంవ్రజామి ఉపాయతయాధ్యవ స్యామీత్యర్థః. (30)

ఇతిశ్రీ * కాశికోత్తంసభూమ్నాశబ్దవిద్యాసుధీమణినాగోపాలా
చార్యేణవిరచితాయామ్ బుధామోదిన్యాఖ్యాయామ్
లక్ష్మీసహస్రవ్యాఖ్యాయాంసంకీర్ణస్తబక
స్త్రయోవింశః

శ్రీరస్తు.

నిర్వేదస్తబకప్రారంభః

శరణీకరణీయాఙ్ఘ్రింశశ్వత్తాపత్రయాతురైః । సర్వనిర్వేదశమనీంసమస్తజననీంనుమః ॥౧॥ అనుపాసితతావకాఙ్ఘ్రిపద్మాన్యపరామృష్టపరావరస్థితీని । జగదమ్బవృథైవజీర్యతో మేసమతీతానిహిజన్మనాంశ

నిర్వేదస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

అథైవంలక్ష్మీసమాశ్రయణలాభజనితహర్షపరివాహతయాతదీయస్తవంవిరచ్య-ఇతఃప్రాగ్జన్మసుఏతదలాభజనితతాపత్రయానుభవవిషయంనిర్వేదంస్తబకేన వేదయతే -శరణీతి ॥ తాపత్రయాతురైఃఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయపీడితైః-జనైఃశశ్వత్ నానావిధదుఃఖానుభవసమయేషుశరణీకరణీయాతత్తన్నివృత్త్యుపాయతయావరణీయాఅంఘ్రిర్యస్యాస్తాంసర్వనివేదస్యతత్తదపరాధానన్తరభావివిరతిహేతుభూతానుతాపస్యశమనీం స్వయంతత్తత్ప్రాయశ్చిత్తస్థానేనివిశ్యనిగ్రహనివర్తనేన అపనేత్రీం- సమస్తజననీంనుమఃస్తుమఃణుస్తుతావిత్యతోలుగ్వికరణాల్లడుత్తమబహువచనం॥౧॥ అనుపాసితేతి॥ హేజగదమ్బజీర్యతో జరాపర్యన్తమనుభవతః - మేజన్మనాంశతాని-బహూనిజన్మానీత్యర్థః - అనుపాసితానిమయాఅచిన్తితాని తావకానిఅఙ్ఘ్రిపద్మాని యేషు తథాభూతాని అపరామృష్టామయాఅమీమాంసితాపరావరాణాం తత్త్వానాం స్థితిః యేషుతథాభూతానిచ విశేషణద్వయంవిధేయంవృథైవదుఃఖనివృత్త్యుపాయలాభంవినైవసమతీతానిహీతిఖేదే- జీర్యతఇత్యస్యమే జీర్యతస్సత ఇత్యర్థోవాతత్తజ్జన్మసుమామాసన్నజరమప్యనాదృత్యత్వదాశ్రయణాద్యుపాయలాభం వినైవజన్మాన్యనన్తాన్యతీతానీతిభావః షష్ఠీచానాదర

తాని॥౨॥ అపవర్గకథాపథాతిగానామనుదాసీనహృషీకకింకరాణాం। దివసాబహవోవ్యతీయతాస్తవసానన్దముపాసనంవినానః॥౩॥ అవధీరితసాధుసంగమానామపచారేషుచ బద్ధకఙ్కణానాం । అథమాన్యతమం కృపానిధేమాంకమలేహన్తవృథాకృథాఃఖలానాం॥౪॥ స్మారంస్మారంమలినవిషయాన్మానసంమేవ సన్నంచారంచారం ప్రతిఖలగృహంజాతఖేదౌచపాదౌ । కారంకారంకుజన వినుతింక్లేశితాహన్తజిహ్వావారం

ఇత్యనాదరాధికేభావలక్షణేషష్ఠీ॥౨॥ అపవర్గేతి॥ హేజగదమ్బేత్యనుషంగః అపవర్గకథాయాః- మోక్షవాదస్యయఃపన్థాఃసరణిః తమతిగచ్ఛన్తీతితాదృశఃకర్మణ్యుపపదేఅత్యుపసృష్టాద్గమేర్డఃఅన్యత్రాప్యుత్పతిసూత్రే అన్యత్రాపిదృశ్యతఇతివక్తవ్యాత్ తేషాంఅనుదాసీనానితత్తద్విషయగ్రహణైకజాగరూకాణిహృషీకాణి ఇన్ద్రియాణి తేషాంకింకరాణాం పరతన్త్రాణాంనఃతవసానన్దంమోదావహం ఉపాసనం ఆశ్రయణంవినావృథైవ పురుషార్థ తదుపాయలాభపరిత్యాగే నైవబహవో అసంఖ్యేయాదివసాయాతాః-గతాః॥౩॥ అవధీరితేతి ॥ హేకృపానిధే - కమలేమాంఅవధీరిత స్తిరస్కృతస్సాధూనాం సంగమోయైస్తేషాంఅపచారేషు భగవద్భాగవతవిషయేషుబద్ధకఙ్కణానాం కృతవ్రతానాఖ్యఖలానాంఅథమాన్యతమంఅతినీచమన్యతమంవృథాఅకృథాః కురుషేస్మకృఞోలుఙ్మధ్యమః- హన్తేతిఖేదేఅథఅద్యఖలానామన్యతమం అన్తర్భూతం మాకృథాఇతివా॥౪॥ స్మారమితి॥ వనజాని- పద్మాని-నిలయః - యస్యాస్తాదృశే-హేలక్ష్మి-మేమమ-మానసంమనః-మలినవిషయాన్ పాపకరశబ్దాదీన్ స్మారంస్మారంపునఃపునస్స్మృత్వాఅవసన్నందీనం అభూదితి శేషఃకించమేపాదౌచప్రతిఖలగృహంఖల గృహంఖలగృహంప్రతీత్యర్థేవీప్సాయాం యథార్థత్వేనప్రతినావ్యయీభావఃచారంచారంపునఃపునశ్చరిత్వా జాతఖేదౌఉత్పన్నశ్రమౌఅభవతామితి శేషఃకించమేజిహ్వా-కుజనానాంకదర్యజనానాంవినుతింస్తుతిం-కారంకారంముహుఃకృత్వాక్లేశితాసఞ్జాతక్లేశాఅభవదితి శేషః-వారంవారంప్రతిదినంకింనుకింవావిజ్ఞాపయే యంవిషయతృష్ణైవఇయాన్ ఖేదః-ఇతఃపరంముహుఃకింభూయాం-ఇతఃపరంనకిఞ్చిద్వి

వారం వనజనిలయే కిన్ను విజ్ఞాపయేయం ॥ ౫ ॥ విహితమఖిలంత్యక్త్వా కృ
త్వా చ గర్హితమన్వహం తదుచితఫలాన్యత్రాముత్రాప్యహో కలయన్న
హం । గుణగణనిధే మృత్వా మృత్వా కియన్తియుగాని వా మురవిజయినో
జాయే జాయే యమస్మి భయాతురః ॥ ౬ ॥ తృణత్యాజం త్యక్త్వా త్రిజగతి కళ
త్రాదివిషయాన్ । ప్రణత్యా తే దేవ్యాః కతి కతి గతిం యాన్తి కృతినః । అహ
న్త్వేవం తావద్విషయవిషయన్త్రేషు పతితో విషీదన్ సంసారే విపదవసరే
రోదిమి రమే ॥ ౭ ॥ జనని మహతి వంశే జన్మ లబ్ధం తతః కిం । విశదమవగతే వా

జ్ఞాపనీయమస్తీతి భావః ॥ ౫ ॥ విహితమితి ॥ గుణగణానాం నిధే మురవిజయినో
హరేః గాయే హే లక్ష్మి అఖిలం విహితం శాస్త్రీయకర్మ త్యక్త్వా అన్వహం గ
ర్హితం నిన్దితం కృత్వా అత్ర ఇహలోకే అముత్ర లోకాన్తరే చ తదు
చితాని ఫలాని కలయన్ అనుభవన్ అహం కియన్తి యుగాని మృత్వా మృత్వా
పునః పునః వినశ్య జాయే జనిష్యే ఇతి వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ఇత్య
యమహం భయాతురో భయపీడితోఽస్మి ॥ అతస్త్వమేవ శరణమితి భావః ॥ ౬ ॥
తృణత్యాజమితి ॥ హే రమే - తే - దేవ్యాః - స్వామిన్యాః - తే - ప్రణత్యా - ప్రప
దనేన - అత్ర జగతి - లోకే - కృతినః - సమర్థాః - కతి కతి - ప్రహ్లాదపరాఙ్కుశ
పరకాలనాథయామునరామానుజ నిగమాన్తార్యవఞ్ఛఠకోపాదయః - కళ
త్రాదీన్ విషయాన్ - తృణత్యాజం త్యక్త్వా - తృణమివ త్యక్త్వా - ఉపమానే
కర్మణి చేతి కర్మోపమానోపపదాత్త్యజతేర్ణముల్ - కషాదిషు యథావిధ్య
నుప్రయోగ ఇత్యనుప్రయోగశ్చ గతిం - మోక్షం - యాన్తి - అద్యాపి తాదృ
శాస్సన్త్యేవేతి భావః - ఏవం సత్యహన్తు తావత్ప్రథమం జన్మారభ్య విష
యా ఏవ విషయన్త్రాణి - తేషు పతితస్సన్ సంసారే లీలావిభూతౌ - విషీ
దన్ - ఖిద్యన్ - విపదవసరే - దుఃఖసమయే - రోదిమి - పరిదేవయామి - అద్యా
పి ఝడితి వైరాగ్యముత్పాద్య ముముక్షూన్ నీత్వా - మోక్షం కిం న నయసీతి త్వ
రే ఇతి భావః ॥ ౭ ॥ జననీతి ॥ హే జనని - భవజలధేః - సంసృతిసాగరస్య - తరిః -
తరణిభూతా - త్వం - మయేతి శేషః - చిత్తే హృదయే - న భావితా చేత్ - చిన్తి
తా న చేత్ - త్వాం - నోపాసేయ యదీత్యర్థః - మయా మహతి - వంశే - బ్రా
హ్మణకులే - నాథాదిసంతతౌ చ - జన్మ లబ్ధం - తతః కిం ఫలమిత్యర్థః - న కిమ
పీతి భావః - నను బ్రాహ్మణ్యస్య వేదాధికారః - నాథాదివంశలాభస్యాధ్యా

వేదశాస్త్రైస్తతః కిం । సదసి కథకదర్పస్ఫాదితో వా తతః కిం । భవజలధితరిస్త్వం భావితా చేన్న చిత్తే ॥౮॥ అటిత్వా దుర్దేశాన్ సదసి చ నటిత్వా క్షితిభుజాం పరిత్వా దీనోక్తీరపి ఫలమలబ్ధ్వాతిచపలః । అపారైర్వ్యాపారైరలసతనురారాధనమహో భవత్యా హిత్వాహం బలవదవసీదామి కమలే ॥౯॥ నిరన్తరమరుంతుదైర్నిరయవేదనాపాదనాద్దురాసదతరా భుజామలమపావనైస్సేవనైః । రమే నను రమేత మే నిరయమోచకే మేచకే । ఘన

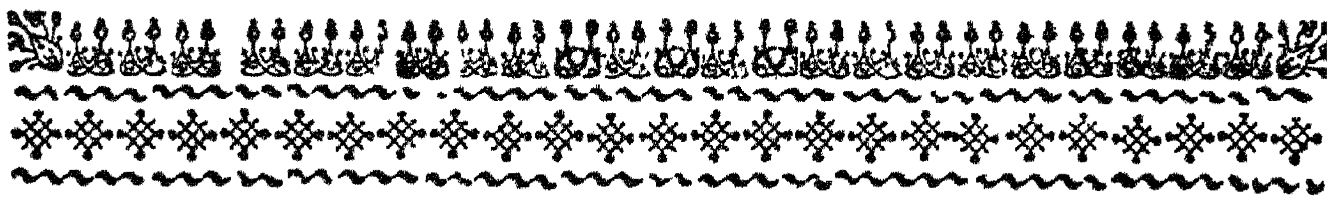
త్వశాస్త్రాధికారశ్చ లబ్ధ ఇతి న వైఫల్యమిత్యత ఆహ- విశదమితి॥ వేదశ్చ శాస్త్రాణి చ తే విశదం యథా స్యాత్తథా అవగతే - జ్ఞాతే వా- అజ్ఞాయేతాం వా- తతః- తేన వా- కిం- న కిమపీతి భావః- నను దృష్టనిరాసాదినా వాదప్రౌఢిలాభేన శ్లాఘాదిసిద్ధ్యా కుతో వైఫల్యమత ఆహ- సదసీతి॥ సదసి వైదికగోష్ఠ్యాం-కథకదర్పః- కుమతిమదః- స్ఫాదితః-నిరస్తః-తతో వా కిం- న కిమపీతి భావః- కిం త్వేతావల్లాభానుగుణం త్వత్పాదభక్తిలాభశ్చేత్తదైవ సర్వోఽయం-సఫల ఇతి తాత్పర్యం॥౮॥ అటిత్వేతి॥ హే కమలే- అహం-అతిచపలస్సన్- భవత్యాః- ఆరాధనం హిత్వా త్యక్త్వా - జహాతేశ్చ క్త్వీతి హిభావాత్ త్వాగ ఇత్యాదేః త్యాయాన్తస్య హిత్వాదేశః- దుర్దేశాన్- దేశాన్-అటిత్వా- చరిత్వా-క్షితిభుజాం రాజ్ఞాం-సదసి- నటిత్వా చ- దీనోక్తీః- కృపణజనవాక్యాని - పఠిత్వాపి-ఫలం క్షుద్రఫలమప్యలబ్ధ్వా అద్యేతి శేషః - అపారైః-అవిశ్రాన్తైః వ్యాపారైః- పూర్వోక్తజాతీయైః పునఃపునః క్రియమాణైః-అలసతనుః ఖిన్నదేహః- విధేయం అద్య-బలవత్- దృఢం యథా తథా-అవసీదామి ఖిన్నా చామి॥౯॥ నిరన్తరమితి॥ నను-ఘనస్తని- రమే-నిరయవేదనాయాః - నరకయాతనాయాః ఆపాదనాత్- ఉత్పాదనము పేక్ష్యేతి ల్యబ్లోపే కర్మణి పఞ్చమి అరుంతుదైః-వ్యథాకరైః- అపావనైః-అశుద్ధిహేతుభిః- దురాసదాః- అభిగన్తుమశక్యాః- యే ధరాభుజః-నృపతయః- తేషాం నిరన్తరం-సేవనైః అలం పర్యాప్తం ఇతః పరం తాని మాభూవన్నితి భావః । కిం తర్హ్యపేక్షితమిత్యత ఆహ- రమేతేతి॥ మేచకే-నీలమేఘవత్ స్పృహణీయే- నిరయమోచకే-సర్వపాపఫలనివర్తకే- త్వయా-ఘటితం-సజ్ఘతం- సర్వ-సింహాసనం లీలా వా యస్య తస్మిన్- బ్రహ్మణి మే మనో రమేత - విహరేత్ ॥ ఆసక్తం

స్తనిమనస్త్వయా ఘటితనర్మణి బ్రహ్మణి ॥౧౦॥ జనితహృదవసాదం శుష్కనిర్వేదవాదం జననిజహదవార్యం శశ్వదాలమ్బ్య ధైర్యం। శరణమిహ భజేయం సంశ్రితాన్యైరజేయం దనుజభిదముదారం తం భవత్యా సదారం ॥౧౧॥ నిర్విణ్ణమబ్ధికన్యే నిరీక్ష్య మాం శీతలైరపాఙ్గలవైః । అభిషిఞ్చసి బలివఞ్చకచరణద్వయశరణవరణసామ్రాజ్యే॥

ఇత్యాత్రేయవేఙ్కటాధ్వరివిరచితే లక్ష్మీసహస్రే
నిర్వేదస్తబకశ్చతుర్వింశః

భవేదితి యావత్ ॥౧౦॥ జనితేతి॥ హే జనని- అహం- అవార్యం- అనపోహ్యం- శశ్వత్ ముహుః- జనితో హృదవసాదః- మనః ఖేదః- యేన తం- శుష్కః వ్యాపారాన్తరాసఙ్కీర్ణః- అవిశ్రాన్త ఇతి యావత్. యో- నిర్వేదవాదః- శోకజనితప్రలాపః. తం- జహత్- త్యజన్ సన్. ధైర్యం- సాత్త్వికధృతిం- ఆలమ్బ్య ఆశ్రిత్య- సంశ్రితోऽన్యో దేవతావిశేషః- ఫలవిశేషో వా- యైస్తైరజేయం- అవశీకార్యం- భవత్యా- సదారం- సపత్నీకం- తం. ఉపనిషత్ప్రసిద్ధం- ఉదారం- మహావదాన్యం- దనుజభిదం- ఆశ్రితవిరోధినివర్తనధురన్ధరం - పరమాత్మానం- ఇహ ఏతద్దేహే- శరణం- నిశ్శేషసంసారనివర్తనోపాయం- భజేయం- వృణీయ- అతీతదేహవదేతద్దేహేऽపి భగవత్పాదశరణాగతిః న విహన్యేతేతి ప్రార్థయ ఇతి భావః ॥౧౧॥ ఉక్తమేవ వివృణ్వన్ స్తబకం నిగమయతి॥ నిర్విణ్ణమితి॥ హే అబ్ధికన్యే- త్వం- నిర్విణ్ణం- ఉక్తప్రకారేణ శోచన్తం- శీతలైః- అపాఙ్గలవైః- కటాక్షలేశైః- నిరీక్ష్య- బలివఞ్చకస్య- అనేనాశ్రితవిరోధినివర్తనకుతుకత్వముక్తం- చరణద్వయస్య - యచ్ఛరణవరణం- తసి్మన్నేవ సామ్రాజ్యే- ఐశ్వర్యే- అభిషిఞ్చసి- అభిషేకాయ నిరీక్షస్వేతి భావః॥ * * * * * * * * * * * * * * * *

శ్రీకాశికోత్తంసభూమ్నా శబ్దవిద్యాసుధీమణి నాగోపాలా
చార్యేణ విరచితాయాం బుధామోదిన్యాఖ్యాయాం
లక్ష్మీసహస్రగ్రన్థవ్యాఖ్యాయామ్
నిర్వేదస్తబకశ్చతుర్వింశః

శ్రీరస్తు.

శరణాగతిస్తబక ప్రారంభః

దుగ్ధేదుగ్ధాంబుధేః పుత్రీదురితాపహరామమ । శార్ఙ్గిణశ్చరణాంభోజశరణాగతిసంపదం ॥౧॥ ధావన్తముచ్చతరదుర్విషయాటవీషు సారఙ్గశాబమివశశ్వదపాఙ్గజాలైః । మామచ్యుతస్యమహిషిప్రసభంగృహీత్వా । నిత్యంవిధేహియువయోరనుకూలవృత్తిం॥౨॥ మాతర్హితాహితవివేకవిహీనమేతం । మందంముకుందవరవర్ణినిమామనన్యాత్ । మార్గాన్నివర్తయితుమర్హసివాంప్రతీపాత్ కోపేనపితృవదపి కిమ్ముపేక్షసే

శరణాగతిస్తబకవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

అథప్రసక్తశరణాగతివైభవం స్తబకేనవర్ణయతి॥ దుగ్ధఇతి॥దురితాన్యపహరతీతితాదృశీ- దుగ్ధాంబుధేఃపుత్రీ-శార్ఙ్గిణః- చరణాంభోజయోః- శరణాగతిమేవసంపదం-ఐశ్వర్యం- మమదుగ్ధే-దదాతీత్యర్థః॥౧ అథశరణాగత్యఙ్గమానుకూల్యాదికమనుసంధత్తే ॥ ధావన్తమితి॥ హేఅచ్యుతస్యమహిషి- ఉచ్చతరాః- అధికతరాః- దుర్విషయాః • నిషిద్ధరూపరసాదయః- తఏవాటవ్యః-అరణ్యాని- తేషు-ధావన్తం-దురితంగచ్ఛన్తం మాం-సారఙ్గశాబమివ- హరిణకిశోరమివ- శశ్వత్-ముహుః-అపాఙ్గాఏవజాలాని- వాగురాః- తైః-ప్రసభం-హఠాద్గృహీత్వా- యువయోర్విషయే-అనుకూలవృత్తిం- ఆజ్ఞాద్యనుపాలనరూపాం- నిత్యంవిధేహి-కురు-మయా-స్వయమేవ- యుష్మదానుకూల్యంసమ్పాదయేత్యర్థః॥౨॥ మాతరితిముకున్దస్యవరవర్ణిని-పత్ని-హేమాతః-హితంచాహితంచ-తయోర్వివేకేన-విహీనం-ఇష్టానిష్టసాధనవిశేషజ్ఞానశూన్యం- అనన్యం-యువాభ్యామన్యరహితం-యువామేవ-శరణంమన్వానమిత్యర్థః-ఏతంమాంమన్దం-క్రమేణ-వాం-యువయోః-ప్రతీపాత్- ప్రతికూలాత్- ఆజ్ఞాద్యతిక్రమణరూపాన్మార్గాత్- నివర్తయితుమర్హసి- కోపేనపిత్సుంనిపతనోన్ముఖమపిడిమ్భమపత్యం- కిం-కుతః-ఉపేక్షసే- ఇతఃపరమపినోపేక్షేథాఇతిభా

తిష॥౩॥ విశ్వస్యధాత్రి భవతీపరిపాస్యతీతి విశ్వస్యసమ్యగభయాస్తు వయం
చరామః। నిఃశ్రేయసంగమయవానిరయంనయమేత్వా। కీర్తింలభస్వయది
వామహతీమకీర్తిం॥౪॥ ఉచ్చైరకృత్రిమగిరో యదినాబ్ధిఘోషాఉన్మాది
నాంఫణితయస్స్మృతయశ్చనో చేత్ నారాయణప్రణయినీంనమతోమమ
త్వాంనైఃశ్రేయసీనభవితాకథమప్యసమ్పత్ ॥౫॥ గీతోపదేశరహితస్య
కృతాగసోమే।గోప్త్రీత్వమేవభవితాత్ భవతాపభాజః। ఆత్మావనేచ్ఛ

వః॥౩॥ విశ్వస్యేతి॥ హేవిశ్వస్యధాత్రి- లోకజనని వయం-భవతీ- పరిపా
స్యతి.రక్షిష్యతీతి- విశ్వస్యదృఢమధ్యవసాయతు.అభయం-నిర్భీకంయథా
తథా సమ్యక్చరామః-త్వన్తునిశ్శ్రేయసంమోక్షం-గమయవా- అథవా-నిర
యంనయమేః-యథేష్టంకుర్విత్యర్థః-కామచారానుజ్ఞారూపఆమన్త్రణేలోట్
తస్మా-తవాఽప్యష్టభీతిస్స్యాదిత్యతఆహ-కీర్తిమితి-త్వమేవకీర్తింలభస్వయదివా
యద్వా-మహతీమకీర్తింలభస్వ- మదీయనిశ్శ్రేయసనిరయలాభాభ్యాంత
వైవఇష్టానిష్టసమ్ప్రాప్తఇతినమే భీతిరితిభావః॥౪॥ ఉక్తంవిశ్వాసరూపమ
ఙ్గమేవప్రకర్షయతి॥ ఉచ్చైరితి॥ హేఅమ్బ-అకృత్రిమాః- అజన్యాః-దు
కృఞ్ కరణఇత్యతఃస్వితః క్త్రిరితి - క్త్రిప్రత్యయేతతోనిర్వృత్తేఽర్థే త్రేర్మ
ప్నిత్యమితిమప్ప్రత్యయః- కృత్యానిర్వృత్తాః-కృత్రిమాః-నకృత్రిమాఅకృ
త్రిమాఃఇతినఞ్తత్పురుషః - తాశ్చతాగిరశ్చేతికర్మధారయః - అపౌరు
షేయవాచఇత్యర్థః- అబ్ధిఘోషాః-నత్వర్థబోధికా నయది - సభవితార
శ్చేత్- స్మృతయశ్చఋషిప్రణీతశాస్త్రాణిచ- ఉన్మాదినాంఫణితయః-చి
త్తదోషమూలాపార్థశబ్దాశ్చనోచేత్ - నారాయణప్రణయినీం- విష్ణుప
త్నీం-త్వాం-నమతః- ప్రపన్నస్యమమనైశ్శ్రేయసీ - మోక్షసమ్బన్ధినీ-స
మ్పత్-కైఙ్కర్యసమృద్ధిఃకథం- నభవితా- భవతే రనద్యతనే భవిష్యతి
లుట్- శ్రుతిస్మృతీనాంప్రామాణ్యస్య నిర్బాధత్వా దవశ్యం మే- మో
క్షోభవిష్యతీతిదృఢంవిశ్వసిమితిభావః॥౫॥ గీతేతి॥గీతోపదేశేనఇతఃప్రాక్
సాక్షాదాచార్యకృతోపదేశేన అద్యతత్ఫలభూతజ్ఞానేనవా- రహితస్య
కృతాగసః-, అనన్తజన్మరచితాపచారస్య-అతఏవ-భవతాపం- సంసృత
క్లేశం-భజతీతితాదృశస్యకర్మణ్యుపపదేభజోణ్వీరితిణ్వీః- మే-త్వమేవగో
ప్త్రీ-రక్షిత్రీ- భవతాత్-ప్రాప్నుతాత్-భవతేర్లోణ్మధ్యమః - ఆశిషితు-

కుశలైరపరైస్సురైః కిం। బద్ధస్స్వయం కిము విమోచయితా బతాన్యం॥౬॥
కర్మాహతా మతిరుపాస్తిరితి ప్రతీతైర్ముక్తో మురాన్తకవిలాసిని ముక్త్యు
పాయైః। అస్మాదృశస్తవ జగత్యనుకమ్పనీయో । నానాపరాధనిధిరమ్బ
నలభ్యతేన్యః ౭॥ పాపోత్థకోపకలుషీకృతనాథచేతః పాథఃప్రసాదనవి
ధాకతకాయితోక్తిం। యోహం భవామి స భవాన్ యదునాథయోషే

స్యాత్రితాతజాదేశః-ఆత్మనాం- అవనే-రక్షణే- స్వకుశలైః - అపరైః-
స్సురైః- కిం-నకిమపిలభ్యతఇతిభావః - తదేవద్రఢయతి- బద్ధఇతి-స్వయం
బద్ధః-సంసృతిశృంఖలబద్ధః- అన్యంపురుషం- మోచయితాకిము- నమో
చయేదేవబతేతిఖేదే -అనేనగోప్తృత్వవరణ రూపమఙ్గం శరణ్యాన్త
రవైముఖ్యలక్షణమనన్యగతికత్వంచాధికారరూపముక్తం ॥౬॥కర్మేతి॥ ము
రాన్తకస్య.మురారేఃవిలాసిని-పత్ని - హేఅమ్బకర్మకర్మయోగశ్చ-అహ
తా-అక్షతా-మతిః-జ్ఞానంజ్ఞానయోగశ్చఉపాస్తిః-ఉపాసనంచేతిప్రతీతైః
శాస్త్రసిద్ధైఃముక్త్యుపాయైఃముక్తఃరహితఃనానావిధానామపరాధానాం
నిధిఃఅస్మాదృశః వయమివదృశ్యత ఇతిఅర్థేఅస్మచ్ఛబ్దేఉపపదేదృశేఃత్య
దాదిషుదృశోనాలోచనఇతికఞ్అస్మదోద్వయోశ్చేత్యే కస్యైవ బహువ
ద్భావాదస్మచ్ఛబ్దస్య ప్రత్యయోత్తర పదయోశ్చేతి మదాదేశః - మద్విధ
ఇత్యర్థః- జగతితవానుకంపనీయః అనుగ్రాహ్యః అన్యః మద్విధాదన్యః
శక్తఃనిరపరాధశ్చేత్యర్థః - నలభ్యతేఅకిఞ్చనోపరాధీచైవభవతీం శరణ
ముపగచ్ఛేత్సఏవత్వదనుగ్రహ ఫలభాక్చభవతీతిభావః ॥అనేనాకిఞ్చన్యం
తదనుసన్ధానలక్షణంకార్పణ్యరూపమఙ్గంచదర్శితం॥౭॥ పాపేతి ॥ హే
యదునాథయోషే.యఃఉక్తాఙ్గపఞ్చకాధికార సహితోహం భవామిస:
భవాన్తథాభూతఃఅహం అహంసభవాన్ తథాప్రసిద్ధస్సన్నితి వాత
త్రభవానితిత్వత్పక్షేసభవానిత్యపినయుష్మత్పర్యాయఃసభవన్నితి శత్రన్త
పాతోవాపాపైరుత్థః- ఉత్పన్నః- యః- కోపః - నిగ్రహేచ్ఛాతేనకలు
షీకృతంనాథస్య చేతః మనఏవపాథోజలంతస్యప్రసాదన విధానైర్మల్యక
రణేకతకంకతకవృక్షఫలమివాచరితాకతకాయితాఉక్తిఃపురుషకారవా
క్యంయస్యాస్తాంతాంప్రసిద్ధాంత్వామేవఅనన్యశరణపురుషకారభావేవ
స్వవ్యన్తరశూన్యస్సన్ శరణంఉపాయవిరోధిపాపనివృత్త్యుపాయప్రాయ

తాం త్వామనన్యశరణశ్శరణం ప్రపద్యే॥౮॥ నిరతిశయవిభూతే దేవి నిష్కి-
ఞ్చనోఽహం భవదవపరితప్తో భాస్కరానన్దమూర్తేః త్వదుపజనితబోధ స్త్వ
జ్జుషః కైటభారేశ్చరణనళినయోర్వాం తత్స్వమేవార్పయామి॥౯॥ మహతి
భవతీ మామార్యాణాం కులే సమజీజనద్భవపథపరిశ్రాన్తే ఛాయాతరూ
ననయద్గురూన్। శరణవరణం సాంగం శౌరావచీకరదిన్దిరే కిమిహబహు

శ్చిత్తాన్తరస్థానీయం ప్రపద్యే అద్ధ్యవస్యామి॥౮। నిరతిశయేతి॥ నిర్గతోఽతిశ
యో యస్యా ఇతి పఞ్చమీబహువ్రీహిః-తథాభూతా విభూతిర్యస్యాస్తథా
భూతే హే దేవి అహం భవస్సంసారఏవ దవస్తేన పరితప్తః-నిష్కిఞ్చనః అకి
ఞ్చనశ్చ మయూరవ్యంసకాదేరాకృతిగణత్వాదకిఞ్చనవత్సాధుస్స మాస
ఉపాయాన్తాశక్త ఇత్యర్థః- తత్తస్మాత్-త్వయా ఉపజనితః-ఉత్పాదితః బో
ధః స్వపరస్వరూపజ్ఞానం యస్య తాదృశస్సన్ భాస్కరస్సూర్య ఇవానన్దా
ఆనన్దకరీ మూర్తిర్దివ్యవిగ్రహో యస్య తాదృశస్య త్వాం జుషత ఇతి తాదృశ
స్య చ భాస్కరేణ ప్రభాయ ధేత్యనేన తదధీన యాపిత్వయైవ లబ్ధాతిశయ
స్యేతిభావః- కైటభారేః విష్ణోః చరణనళినయోః పాదారవిన్దయోః సం
ప్రదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ వాం యువయోః స్వం శేషభూత
వస్తురూపమేవ సమర్పయామి నతు మదీయం ఉపహారవత్సమర్ప
యామీత్యర్థః॥౯। ఏవం శరణాగతి మనుసన్ధాయ-తత్ఫలతయా త్వదీయస్తు
తికరణలాభేన కైఙ్కర్యరూపపురుషార్థవిశేషలాభాత్కృతార్థతాం స్వ
స్యానుసన్ధత్తే- మహతీతి హే ఇన్దిరే భవతీ మాం ఆర్యాణాం యతీన్ద్రమాహాన
సికాదీనాం పూజ్యతమానాం కులే సమజీజనత్ -జనయాంబభూవ తతః పరం
మయి భవపథే సంసారమార్గే పరిశ్రాన్తే పురుషే ఛాయాతరూన్ ఛాయావృ
క్షానివ స్వకృపయా రక్షణోన్ముఖాన్ గురూన్ ఆచార్యాన్ నిగమాన్తసూ
రిసంప్రదాయస్థానితి భావః అనయత్ -ప్రాపయచ్చ తతశ్చ శౌరౌ శ్రీమన్నా
రాయణే సాంగం ఉక్తప్రకారం శరణవరణం అచీకరచ్చ త్వల్లబ్ధోపకారా
ణామనన్తత్వేన కథం సుగణమితి ప్రకృతం స్తవనిర్మాణరూపకైఙ్కర్యలా
భమేవానుసన్ధాయ కృతార్థోభవామీత్యాహ కిమిహేతి బహునావచనేన

నాసంపూర్ణో మే చిరేణ మనోరథః॥౧౦॥ హృద్యం పద్యసహస్రమేతదనఘం
సంశ్రుణ్వతః కమ్పితాం మోదేనాదిమశాబ్దికస్య ఫణినో మూర్ధ్నాం సహ
స్రం ముహుః । తత్కాలోదిత చారుమారు తధుతత్వత్కేళి గాఢశ్రమం।
ప్రత్నం సమ్ప్రతి మే ప్రసీదతు రమే పక్షీన్ద్రవాహం మహః॥౧౧॥ యేయం నా
ద్రియతే కృతిః కతిపయైరీర్ష్యాగృహీతైర్జనైశ్చిత్రం సైవ విపశ్చితామకలుషే
చిత్తే విధత్తే పదం । విశ్వస్యామ్బ మనోధునోతి దయితా విశ్లేషిణాం యయా

కింనకిమపి త్వదుపకారగణం సేత్స్యతీతి భావః చిరేణ స్వరూపజ్ఞానోత్పాద
నాదిక్రమవిళంబేన మే మనోరథః అభిమతః సంపూర్ణః అస్త్యేవ మదభీష్టసి
ద్ధిరితి భావః॥౧౦॥ అథైకేన ఏతద్గ్రన్థం శ్రీమన్నారాయణప్రీత్యర్థతయా స
మర్పయతి హృద్యమితి హే రమే సంప్రతి హృద్యం హృదయప్రియం ఏతత్పద్య
సహస్రం సంశృణ్వతః- ఆదిమశాబ్దికస్య పతఞ్జల్యాత్మనావతీర్ణస్య ఫణినః-
ఆదిశేషస్య మూర్ధ్నాం సహస్రం సహస్రం శిరాంసీత్యర్థః- మోదేన శ్లాఘా
పరీవాహేన ముహుః కంపతాం చలత్ తత్కాలే ఉదితో యశ్చారుమారుతః
మన్దవాతః తేన ధుతో నిరస్తః- తవ కేళ్యా యో గాఢశ్రమః అధికగ్లానిః యస్య
తాదృశం పక్షీన్ద్రః గరుడః వాహః- వాహనం యస్య తాదృశం ప్రత్నం పు
రాణం మహః మే మహ్యం ప్రసీదతు అనుగృహ్ణాతాం- శబ్దమయత్వాదస్య
తదకాదిశేషప్రసాదముఖే సత్వత్కేళిపరిశ్రాన్త భగవద్వినోదావహం
భవత్వితి భావః॥ ౧౧ ॥ అథైకేన స్వగ్రన్థస్య విద్వత్పరిగ్రాహ్యత్వం వక్తుం
కతిపయానాదరణాదేరీర్ష్యాకృతస్య న తద్బాధకత్వమితి సదృష్టాన్తం
నిరూప్య గ్రన్థం సమాపయతి ॥ విశ్వస్యేతి - హే విశ్వస్యాం బ లోకజనని
యా ఇయం కృతిః గ్రన్థః- ఈర్ష్యయా అసూయయా జనితాతుమయా గృహీతైః
ఆక్రాన్తైః కతిపయైర్జనైః నాద్రియతే న బహుమన్యతే సైవ విపశ్చితాం
బహువిదాం శాస్త్రశీలానామితి యావత్ అకలుషే -ఈర్ష్యాదిదోషరహి
తే చిత్తే పదం స్థానం శ్లాఘ్యతా సంబన్ధేనాధేయత్వమితి యావత్- ధత్తే చి
త్రం హృదయస్వభావవైచిత్ర్యకృతమిత్యర్థః తదేవ దృష్టాన్తేన సమర్థయతే

నృణాం। నోకింకోకిలకాహాళీభవతిసంతోషాయయోషాజుషాం॥ (౧౨)

ఇత్యాత్రేయవేంకటాధ్వరివిరచితేలక్ష్మీసహస్రేశరణాగతిస్తబకః
పఞ్చవింశఃలక్ష్మీసహస్రంసంపూర్ణమ్

మనఇతియాకోకిలకాహాలీ-పికరుతం దయితావిశ్లేషిణాం విరహిణాంనృణాంమనఃకర్మధునోతికం పయతి సాయోషా జుషాం స్త్రీసంశ్లేషిణాం తోషాయనోభవతికింభవే దేవహీతి తద్ద్వయమపిగ్రన్థః పణ్డిత పరిగ్రాహ్యఏవేతిసిద్ధం॥ * * * * * * * * * * * * * * * * * *

ఇతిశ్రీ*కాశికోత్తం సభూమ్నాశబ్ద విద్యాసు ధీమణినా
గోపాలాచార్యేణవిరచితాయాం బుధామోదిన్యా
ఖ్యాయాంలక్ష్మీసహస్రగ్రన్థ వ్యాఖ్యాయామ్
శర ణా గతి స్తబకః పఞ్చ విం శః
బుధామోదిన్యాఖ్యావ్యాఖ్యా
స మ్పూ ర్ణా

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౩	౧౪	ప్రణతిః	ప్రణతిం
౬	౯	బహావో	బహంవ
౬	౨౨	నలోపః	మలోపః
౧౧	౭	అభ్యుదీర్ణాత్	అభ్యుదీర్ణాం
౧౨	౧౧	త్వత్సహా	తత్సహా
౧౫	౭	లఖిలా	రఖిలా
౧౮	౧౫	వ్యజ్జ	వ్యజ్జో
౨౦	౨౧	సమృగ్ధ్యై	సమృద్ధ్యై
౨౬	౨	పతి	ప్రణి
౨౭	౨౩	లక్ష్మి	లక్ష్మీ
౨౯	౧	విరిఞ్చా	విరిఞ్చా
౨౯	౩	దళాక్షి	దళాక్షీ
౩౦	౧౭	నిపృత్తి	నివృత్తి
౩౦	౧౮	లజ్జాక	లజ్జాక
౩౩	౧౬	రక్షిత్రి)	రక్షిత్రి
౩౩	౨౦	యస్యై	యస్యైతి
౪౨	౭	పునస్తు	పునస్తు
౪౨	౧౯	శుద్ధత్త్వం	శుద్ధత్వం
౪౫	౨౩	పురుషేచతర	పురుషేచతతర
౪౬	౨	లోక్షై	లోకై
౫౧	౬	కృత్త్వం	కృత్త్వం
౫౧	౮	స్ధిరే	ఇస్ధిరే
౫౩	౪	విపన్న	విపస్మ
౫౭	౧	ధీశితు	శితు
౫౯	౫	ప్రణాయని	ప్రణాయిని
౬౬	౬	యజ్ఞ	యజ్ఞ
౬౬	౨౬	రూపాశ్చ	రూపాద్యాశ్చ

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౬౮	౪	మహా	మహో
౬౮	౫	మప్వ్యర్వ్రి	మప్వ్యర్వ్రి
౭౧	౬	శయోక్షోపి	శయాక్షోపి
౭౨	౭	స్ఫుభ	స్ఫుట
౭౩	౧	స్ప్రిష్ట్వా	స్పృష్ట్వా
౭౩	౨	పిత్య	పితృ
౭౩	౨	భగ్నాచ్ఛ	భగ్నాచ్ఛ
౭౩	౮	అప్రనీత-అపునత్	అపునాత్-అప్రనీత
౭౪	౧౩	కేళాది	కేళపత్రాది
౭౪	౧౫	శ్రేష్ఠైః	శ్రేష్ఠైః
౭౫	౧౬	పాస్త్రిః	పాస్త్రిః
౮౨	౯	గమ్యాదినా	గమ్యాదీనా
౮౫	౨	రుచిం	రుచం
౮౬	౯	ఇతిశాలి	ఇతితథా
౮౭	౧౪	పుష్పైః	పుష్పైః
౮౮	౧౯	ఉదియా	ఉదితయా
౮౯	౧౬	కః- తవ	కః-యద్వాతవ
౯౯	౪	శసక్	శంసక్
౧౦౨	౧౪	భక్త్రై	భక్త్రై
౧౧౨	౨౩	ర్వత్వాత్	ర్వాత్
౧౦౬	౧	రాజ్ఞా	రాజ్ఞా
౧౦౬	౪	శుత్రోత్రై	శుత్రోత్రై
౧౦౭	౩	కుర్త్వతాం	కుర్వతాం
౧౦౯	౧౮	దృష్ట్వా	దృష్ట్వా
౧౧౫	౨౨	హారేన	హార్కేన
౧౧౫	౨౩	విశేషణర	విశేషణం
౧౧౫	౨౪	హారానుగృహీతవాక్	హార్గానుగృహీతవాక్

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౧౯	౨౨	మూర్ఖస	మూర్ఖస్య
౧౧౯	౨౩	మన్యోజ్ఞే	మనోజ్ఞే
౧౨౦	౧౨	ప్రాస్త	ప్రాప్త
౧౨౦	౨౦	ద్యశ్యతే	దృశ్యతే
౧౨౧	౧౮	వస్త్రం	వస్త్రః
౧౨౨	౫	బిద్బా	బిమ్బా
౧౩౬	౨౫	సస్మాత్	స్వస్మాత్
౧౩౮	౧	చరిష్య	చరిష్యత్
౧౪౪	౧	దమ్బరస్నై	దమ్బరస్తై
౧౪౭	౨౩	అపత్క-ధా	ఆపత్క-థా
౧౫౨	౧౭	మకుళ	ముకుళ
౧౫౪	౬	ముద్భవేవేన	ముద్భవేన
౧౫౫	౧౯	సతే	సలిలే
౧౬౦	౧	శబ్గ	శబ్ర
౧౬౨	౩	బిన్దంతితి	బిన్నస్తీతి
౧౬౬	౧౨	పధుస్తరా	పృథుస్తరా
౧౬౬	౧౯	సిదాన్తా	సిద్ధాన్తా
౧౭౧	౧౧	జఘ్న్యా	జఘ్నా
౧౭౨	౧౪	గణా	గుణా
౧౭౭	౬	ష్యంభ	ష్యచ్ఛ
౧౮౧	౧౪	లక్ష్మీః	లక్ష్మీః
౧౮౩	౭	సఖీ	సఖి
౧౯౩	౯	స్థాపియా	స్థాపయా
౧౯౫	౧౭	లక్షణత్వ	లక్షణత్వం
౧౯౯	౨౦	అజ్ఞా	ఆజ్ఞా
౨౦౧	౮	ఆణు	అణు
౨౧౧	౧౧	ఋత్వా	ఋత్వృత్వా

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౨౧౪	౨౫	యస్మి	యస్మిన్
౨౨౨	౨౫	నాద్భూతం	నాద్భుతం
౨౨౪	౨౫	శక్తుయుః	శక్త్యా యుః
౨౨౬	౯	విష్ణత్వ	విష్ణుత్వ
౨౨౬	౧౦	లిఙ్ఙ్చేతి	లిఙ్చేతి
౨౨౭	౨౧	ద్వాత్రత్వ	ద్వాతృత్వ
౨౩౦	౨౭	నిరర్భర	నిర్భర
౨౩౧	౨౬	లేశన	లేశేన
౨౩౯	౧	సమృ్రితి	సమ్ప్రీతి
౨౪౨	౧౪	శత్యాణాం	శత్రూణాం
౨౪౫	౧౦	వాసారః	వా-లక్ష్మ్యా-సారః
౨౪౫	౧౦	యప్యాంసా	యస్యాస్సా
౨౪౫	౧౨	వేతికర్త్రి	వేతితృతీయా కర్త్రి
౨౪౫	౨౩	తేయఝు	తయా-యఝు
౨౪౫	౨౪	యా-యఝు	యఝు
౨౪౬	౩	శ్రిత	శ్రీత
౨౪౬	౧౩	భర్తేపి	భర్తేరపి
౨౪౭	౧౦	అర్త	ఆర్త
౨౪౭	౨౧	త్రయోఃపశ్చ	తయోశ్చతుఃపశ్చ
౨౪౮	౧౩	త్వాస్వయంకు	త్యాత్కుభవాత్
౨౪౮	౧౫	ప్రతి	ప్రతీ
౨౫౦	౯	శరణస్య	శరణవరణస్య
౨౫౧	౧౬	అమృతయా	ఆయతయా
౨౫౧	౨౦	విన్ద్యాత్	విద్యాత్
౨౫౩	౧౮	వాణీ	వాణి
౨౫౫	౪	వష్షి	వష్టి
౨౫౫	౨౫	కటాక్షేణ	కటాక్షాణ

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పజ్త్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౨౫౫	౨౫	వర్షిట	వష్టి
౨౫౫	౨౮	రా	రాః
౨౫౬	౬	అర్ప్యతే	అర్ప్యతే
౨౫౬	౧౬	రా	రాః
౨౫౭	౧౩	అపహః	ఆపహః
౨౫౮	౨౪	అస్యతి	నస్యన్తి
౨౫౯	౬	సమృద్ధి	సమృద్ధిం
౨౫౯	౯	సత్తిశాస్త్యజేమితి	సక్తిశాస్త్యర్తీతి
౨౫౯	౯	అజీమద్ర	అజిబుద్ర
౨౬౪	౧	నిర్ఘురః	నిర్ఝురః
౨౬౪	౧౬	మానసాః	మానవాః
౨౭౭	౩	రననా	రసనా
౨౮౫	౯	పణ	ప్రణ
౨౯౧	౭	ద్వాభావః	ద్వాభపః
౩౧౬	౧	కాఙ్క్షన్తః	కాఙ్క్షన్తః
౩౨౪	౧౦	ష్పాబుచ	సాబుఃచ
౩౨౯	౧	హామహెూ	గ్రహామహెూ
౩౩౫	౧	యుధంరుక్మిణీ	యుధఁకమపిరుక్మిణీ
౩౩౫	౧	క్లుప్త	క్లౢప్త
౩౩౫	౨౧	ఆన్యత్ర	అన్యత్ర
౩౩౬	౨౦	ఉర్మ్యయ	ఊర్మ్యయ
౩౪౪	౨౬	తజాది	తన్త్రాది
౩౪౬	౨౫	ల్ృట్	లుట్
౩౫౦	౫	డాబతో	డాబన్తో
౩౫౦	౧౭	కాక్షర	కక్షికాక్షర
౩౫౩	౬	అస్త్రైః	ఆస్త్రైః
౩౫౬	౨౫	భావితే	భాసతే

పుటసం	పఙ్క్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౩౫౭	౧౧	హాల	హాల్
౩౫౯	౪	వతి	భవతి
౩౫౯	౧౧	పూర్ణే	పూరణే.
౩౬౧	౩	తాస్రా	త్రాస్రా
౩౬౨	౧౪	యధా	యయా
౩౬౨	౧౪	రాతీ	రాతి
౩౬౨	౨౬	తాదృశం	తాదృశ-హేఅమేవిష్ణో
౩౬౨	౨౭	పూర్వ	పూర్వాత్
౩౬౪	౩	అసమా	అనమా
౩౬౪	౮	దేహేతి	దేహీతి
౩౬౪	౧౨	అసృశాఙ్	తాదృశాఙ్
౩౬౪	౨౩	జన్తాటాప్	జన్తాట్టాప్
౩౬౫	౧౦	తస్యాయామా	ఆయామం
౩౬౫	౧౭	స్త్రీతిఅవనగాః	తీత్యవనగా
౩౬౬	౩	మమ	మమమ
౩౬౭	౪	యంసమా	యమసమాం
౩౬౭	౯	పద్మ	పస్య
౩౬౮	౧౧	నవ	వన
౩౭౦	౪	గిరీం	గిరిం
౩౭౫	౧౦	అష్టారంచక్రం	అష్టదళపద్మం
౩౭౬	౧౭	సిమేతి	సిమీతి
౩౭౮	౧౩	అసూ	ఆసూ
౩౭౮	౨౬	భావోను	భావోన
౩౮౦	౧	స్తవైర్ణ	స్తవైర్వ
౩౮౨	౧౩	స్తవపవ	స్తస్యావవ
౩౮౭	౨౧	సుష్ట	సుష్టు
౩౮౮	౭	పస్తే	పుస్తే

లక్ష్మీసహస్రంశుద్ధాశుద్ధం

పుటసం	పఙ్తిసం	అశుద్ధం	శుద్ధం
౩౯౨	౫	యప్యాస్యా	యస్యాస్యా
౩౯౫	౨	ధ్వజ	ధ్వని
౩౯౬	౨౫	వాపి	వాసి
౪౦౪	౬	భవితాత్	భవతాత్
౪౦౫	౧౩	సిద్ధేః	సిద్ధైః
౪౦౬	౭	గ్రిహీః	ప్రిహీః
౪౦౬	౧౫	కిరణా	[illegible]